

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

**KAZAKİSTAN’DA ORTA SINIFIN OLUŞUM DİNAMİKLERİ
VE ÖZELLİKLERİ**

GÜLNAR TAZHİBAYEVA

2502140419

TEZ DANIŞMANI
DR. ÖĞR. ÜYESİ RIDVAN TURHAN

İstanbul - 2021

ÖZ

KAZAKİSTAN’DA ORTA SINIFIN OLUŞUM DİNAMİKLERİ ve ÖZELLİKLERİ

Gülnar Tazhibayeva

Bu tez çalışmasında bağımsızlığın kazanılmasından sonra Kazakistan’da orta sınıfın oluşum dinamikleri ve özellikleri incelenmiştir. Bu amaçla Kazakistan’ın birçok açıdan en önemli şehirlerinden biri olan Nur Sultan’da sosyolojik bir araştırma yapılmış ve çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. Çalışmadaki temel amaç bağımsızlık sonrasında piyasa ekonomisine geçen Kazakistan’ın toplumsal ve ekonomik açıdan yaşadığı dönüşümü ortaya koyabilmek ve bu doğrultuda orta sınıfın oluşumu, özellikleri ve değişimini kavrayabilmektir.

Dört bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde kavramsal çerçeve ortaya koyulmuş ve bir analiz aracı olarak sınıf, orta sınıf ve yeni orta sınıf kavramlarının sosyolojide ele alınış biçimleri açıklanmıştır.

İkinci bölümde, Kazakistan’ın yaklaşık yetmiş yıl boyunca Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin bir üyesi olması nedeniyle, SSCB’de toplumsal yapı ve tabakalı yapının genel özellikleri incelenmiş ve Sovyet rejiminin Kazakistan’ın genel toplumsal yapısını nasıl şekillendirdiği ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde bağımsızlık sonrası Kazakistan’da toplumsal yapı, tabakalaşma ve orta sınıf tartışmalarının genel bir değerlendirmesi yapılmıştır. Özellikle Kazakistan’lı sosyal bilimcilerin Kazakistan orta sınıfı üzerine analizleri ortaya koyulmuş ve bu çalışmalar eleştirel bir gözle ele alınmıştır.

Çalışmamızın dördüncü ve son bölümünde ise Nur Sultan şehrinde orta sınıfın oluşum dinamikleri ve özellikleri üzerine gerçekleştirdiğimiz araştırmanın sonuçları paylaşılmıştır. Çalışmada temel olarak nicel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Örneklem grubu olarak seçtiğimiz küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri, doktorlar ve öğretim üyelerinden oluşan 385 kişiye yapılandırılmış anket uygulanmış ve bu yolla aynı değişkenler hakkında çok sayıda kaynaktan veri toplanmıştır. Katılımcıların meslekleri, ekonomik gelirleri, eğitim seviyeleri, dünya görüşleri ve değerleri, tüketim alışkanlıkları ve yaşam tarzları açısından orta sınıf olarak konumlandırılacak kişiler olmasına özen gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kazakistan, Orta sınıf, Yeni Orta Sınıf, Sosyal Yapı, Sosyal Değişim, Sosyal Gruplar.

ABSTRACT

FORMATION DYNAMICS AND FEATURES OF THE MIDDLE

CLASS IN KAZAKHSTAN

Gulnar Tazhibayeva

In this thesis, the dynamics and characteristics of the formation of the middle class in Kazakhstan after the independence were analyzed. For this purpose, a sociological research was conducted in Nur-Sultan, which is one of the most important cities of Kazakhstan in many respects, and various results were reached. The main purpose of the study is to reveal the social and economic transformation of Kazakhstan, which switched to a market economy after independence, and to cover the formation, characteristics and change of the middle class in this direction.

In the first part of the study, the conceptual framework is revealed and the ways in which the concepts of class, middle class and new middle class considered in sociology are explained as an analysis tool. In the second part, due to the fact that Kazakhstan was a member of the Union of Soviet Socialist Republics for about seventy years, the general characteristics of the social structure and stratified structure in the USSR were examined and how the Soviet regime shaped the general social structure of Kazakhstan.

In the third chapter, a general evaluation of the social structure, stratification and middle class discussions in Kazakhstan after independence was revealed. In particular, the analyzes of Kazakh social scientists on the Kazakh middle class have been presented and these studies have been critically examined.

In the fourth and last part of the study, the results of the research on the formation dynamics and characteristics of the middle class in Nur-Sultan are shared. Quantative research method was used in the study. A structured questionnaire was applied to 385 people consisting of small and medium-sized business owners, doctors and faculty members that were selected as a sample group, and thus data about the same variables were collected from many sources. Attention has been paid to the fact that participants are people who can be positioned as middle class in terms of their profession, economic income, education levels, worldviews and values, consumption habits and lifestyles.

Keywords: Kazakhstan, Middle Class, New Middle Class, Social Structure, Social Change, Social Groups.

ÖNSÖZ

Kazakistan bağımsızlığını kazandıktan sonra toplumsal ve ekonomik açıdan çok önemli değişimler yaşamıştır. Toplumsal yapının en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilen orta sınıfın bu değişimden bağımsız olması düşünülemez. Bu çalışmada bağımsızlık sonrası Kazakistan'da orta sınıfın oluşum dinamiklerini ve özelliklerini inceledik ve bu doğrultuda Nur Sultan şehrinde sosyolojik bir araştırma gerçekleştirdik. Covid-19 salgınından önce başlayan bu çalışmayı salgın koşullarında tamamlamak ciddi zorluklara göğüs germemizi gerektirdi. Zorlukları aşmak ancak kolektif çabayla mümkün olabilirdi ve her doktora çalışması gibi bu çalışma da kolektif bir çabanın ürünü olarak nihayet tamamlandı. Bu uzun ve zor yolda bana destek olan isimlere teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Bu çalışma bugün tamamlanmışsa, çok değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Rıdvan Turhan'ın sayesinde. Desteğini hiçbir zaman esirgemedi. Beni daima cesaretlendirdi ve motive etti. Bu nedenle çok değerli hocama ne kadar teşekkür etsem azdır.

Tez izleme komitesi üyeleri Prof. Dr. Murat Çemrek ve Doç. Dr. Ayşen Şatıroğlu her zaman çok değerli önerilerde bulundular. Yolumu kaybetmediysem katkıları büyüktür. Her ikisine de minnettarım. Tez savunma jürisine katılarak bilgilerini ve tecrübelerini paylaşan ve çok değerli önerilerde bulunan Prof. Dr. Lütfi Sunar ve Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Akyurt hocalarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Bu araştırma, Nur-Sultan şehrinde yaşayan ve anketimize gönüllü olarak katılmayı kabul eden küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin, doktorların ve üniversite öğretim üyelerinin yardımı olmadan gerçekleştirilemezdi. Bu nedenle, bu tezin verilerini toplamama yardımcı olan ve değerli zamanlarını ayıran tüm katılımcılara teşekkür ederim.

Sadece tez sürecinde değil bütün eğitim hayatımda yanımda olan ve bana manevi ve sosyal konularda destek olan sayın hocalarım Doç. Öğr. Üyesi Bayan Smagambetkyzy'na, Dr. Öğr. Üyesi Nurlan Baygabylov'a ve araştırma konusunda destek olan sosyolog arkadaşım Shynar Zhussipkaliyeva'ya teşekkür ederim.

Benim Türkiye'ye gelip, İstanbul Üniversitesi'nde doktora programına başlamamı maddi olarak destekleyen, doktora programı dışında ek bilimsel ve kültürel programlarıyla Türkiye'deki hayatımı canlandıran Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na minnettarım.

Tez yazım sürecinde yanımda olmasalar da hep yanımdaymış gibi hissettiren, maddi ve manevi desteklerini hiç bir zaman esirgemeyen, tüm başarılarımı ve başarısızlığımı paylaşan, her zaman kendime güvenimi sağlayan ailem en büyük destekçimdi. Başta koca bir dağ gibi arkamda duran babam Duisebay Tazhibayeva ve canım annem Nurzhama Tazhibayeva'ya, tüm kardeşlerime,

akrabalarıma, rahmetli dedem Aidarkul Tazhibayev’a ve dedem Kurbanali Azhibekov’e çok teşekkür ederim. Son olarak beni elinde büyüten, herşeyini bana vermeye hazır olan, kimsenin bana bir söz söylemesine izin vermeyen ve her konuda bana destek olan rahmetli anneannem Syrgakül Omarova’ya ve bababaannem Bayzhanova Zhumash’a sonsuz teşekkürler.

Gülнар Tazhibayeva

İstanbul-2021

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vi
TABLO LİSTESİ.....	ix
KISALTMALAR.....	xix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTA SINIF KAVRAMI VE TEORİK TEMELLERİ

1.1. Bir Analiz Aracı Olarak Sınıf.....	8
1.2. Klasik Sosyolojide Orta Sınıf Kavramı ve Teorik Temelleri	
1.2.1. <i>K.Marx'ın Orta Sınıf Analizi</i>	29
1.2.2. <i>M.Weber'de Orta Sınıf</i>	32
1.3. Yeni Orta Sınıf Kavramı ve Teorik Temelleri	
1.3.1. <i>J.Goldthorpe düşüncesindeki “Yeni orta sınıf”</i>	36
1.3.2. <i>E.O.Wright'in “Orta Sınıf” ve “Yeni Orta sınıf” kavramları</i>	41
1.3.3. <i>A.W.Gouldner: “Kültürel Sermaye” ve “Yeni Sınıf”</i>	44

İKİNCİ BÖLÜM

SSCB'DE TOPLUMSAL YAPI VE SINIFLI YAPININ GENEL NİTELİKLERİ

2.1. Sovyet Toplumunda Toplumsal Tabakalaşmanın Oluşum Aşamaları (1917-1954)	
2.1.1. <i>Çarlık Rusya'sında Toplumsal Tabakalar</i>	48
2.1.2. <i>1917 Ekim Devrimi Sonrasında Toplumsal Yapı ve Sınıflar</i>	49
2.1.3. <i>Bir “Yeni Sınıf” Olarak “Nomenklatura”</i>	54

2.1.4. Kazakistan'da Toplumsal Yapı ve Sınıflar.....	57
2.2. 1954-1964 Dönemi Arasında SSCB Toplumunda Toplumsal Gelişimler ve Tabakalaşma.....	64
2.3. 1965-1985 Dönemi Arasında SSCB Toplumunda Toplumsal Gelişimler ve Tabakalaşma.....	71

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN'DA TOPLUMSAL YAPI, TABAKALAŞMA VE ORTA SINIF

3.1. Kazakistan'da Tabakalaşma ve Orta Sınıf Üzerine Temel Tartışmalar.....	81
3.1.1. Orta Sınıfın Oluşum Özellikleri ve Kriterleri.....	86
3.1.2. Demokratik Sivil Toplumun İstikrar Unsuru Olarak Orta Sınıf.....	91
3.2. Toplumsal Değişimin Dinamikleri ve Orta Sınıf Arasında Kurulan İlişki.....	94
3.2.1. Özelleştirme Politikaları ve Orta Sınıf.....	94
3.2.2. Girişimcilik ve Orta Sınıf.....	97
3.3. Orta Sınıfın Genel Sosyoekonomik Durumu.....	101
3.4. Kazakistan'da Orta Sınıfın Tabakalaşma Modeli.....	110

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NUR-SULTAN'DA ORTA SINIFIN OLUŞUMU ÜZERİNE YAPILAN SOSYOLOJİK ARAŞTIRMA VE SONUÇLARI (NUR-SULTAN SEHRİ ÖRNEĞİNDE)

4.1. Araştırmanın Metodolojisi.....	114
4.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	117
4.3. Orta Sınıfın Mesleğe Göre Sınıflandırılması: Küçük ve Orta Ölçekli işletme Sahipleri (Girişimciler) Üniversite Öğretmenleri ve Doktorlar.....	119

4.3.1. Ankete Katılanların Profili.....	119
4.3.2. Katılımcıların Kendini Tanımlama ve Eğitim Düzeyi.....	125
4.3.3. Yaşam Memnuniyeti ve Boş Zaman Geçirme	157
4.3.4. Nur-Sultanlı Orta Sınıfın Yaşam Standartları Sistemindeki İstihdam Gücü ve Gelir Kaynağı.....	178
4.3.5. Nur-Sultanlı Orta Sınıfın Yaşam Standartları : İstihdam Gücü ve Gelir Kaynağı.....	231
4.4. Nur-Sultan'daki Orta Sınıfın Dünya Görüşü ve Değerleri.....	236
SONUÇ.....	245
KAYNAKÇA.....	255
EK.....	271
ÖZGEÇMİŞ.....	284

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.: J. Goldthorpe'un Sınıfları Karşılaştırma Tablosu.....	38
Tablo 2.: J.Goldthorpe'a Göre İstihdam ve Sınıf Kategorilerinin Düzenlenmesi Şeması.....	40
Tablo 3.: E.O.Wright'in Sınıf Pozisyonlarının Tipolojisi.....	43
Tablo 4.: SSCB nüfusunun sınıf kompozisyonu.....	52
Tablo 5.: Kazakistan'da Sanayinin Gelişmesi.....	59
Tablo 6.: Ankete Katılanların Cinsiyete Göre Sıralanması.....	119
Tablo 7.: Ankete Katılanların İş Koşullarına Dair Cinsiyete Göre Sıralanması.....	120
Tablo 8.: Ankete Katılanların Yaşına Göre Sıralanması.....	120
Tablo 9.: Ankete Katılanların Uyuşuna Göre Sıralanması.....	121
Tablo 10.: Ankete Katılanların Medeni Durumuna Göre Sıralanması.....	121
Tablo 11.: Ankete Katılanların İş Koşullarına Dair Medeni Durumuna Göre Sıralanması.....	122
Tablo 12.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinde Hane Halkı Sayısı ve Özelliğine Göre Sıralanması.....	122
Tablo 13.: Üniversite Öğr.Üyelerinin Hane Halkı Sayısı ve Özelliğine Göre Sıralanması.....	122
Tablo 14.: Sağlık Sektöründe Hane Halkı Sayısı ve Özelliğine Göre Sıralanması.....	123
Tablo 15.: Ankete Katılanların Ortalama Aylık Gelirine Göre Sıralanması.....	123
Tablo 16.: Üç Meslek Grubunun Ortalama Aylık Gelirine Göre Sıralanması.....	124
Tablo 17.: Ankete Katılanların Ortalama Aylık Gelirine Dair Cinsiyete Göre Sıralanması.....	125
Tablo 18.: Ankete katılanların En Çok Kiminle Zaman Geçirdiğine Göre Sıralanması.....	125
Tablo 19.: Ankete katılanların Cinsiyete Göre En Çok Görüşmek İstedikleri Kişilere Göre Sıralanması.....	125
Tablo 20.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin En Çok Görüşmek İstedikleri Kişilere Göre Sıralanması.....	126
Tablo 21.: Üniversite Öğr.Üyelerinin En Çok Görüşmek İstedikleri Kişilere Göre Sıralanması.....	126
Tablo 22.: Sağlık Sektöründe Çalışanların En Çok Görüşmek İstedikleri kişilere Göre Sıralanması.....	127
Tablo 23.: Ankete Katılanların Zor Durumda Kaldıklarında Destek Alabilecek Kişilere Göre Sıralanması.....	127

Tablo 24.: Cinsiyete Göre Destek Alabilecek Kişilerin Sıralanması.....	128
Tablo 25.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Destek Alabilecek Kişilerine Göre Sıralanması.....	128
Tablo 26.: Üniversite Öğr.Üyelerinin Destek Alabilecek Kişilerine Göre Sıralanması.....	128
Tablo 27.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Destek Alabilecek Kişilerine Göre Sıralanması.....	129
Tablo 28.: Ankete Katılanların Yaşam İlkelerine Göre Sıralanması.....	130
Tablo 29.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahipleri Açısından Yaşam Prensiplerine Göre Sıralanması.....	131
Tablo 30.: Üniversite Öğr.Üyeleri Açısından Yaşam Prensiplerine Göre Sıralanması.....	132
Tablo 31.: Sağlık Sektöründe Çalışanları Açısından Yaşam Prensiplerine Göre Sıralanması.....	133
Tablo 32.: Katılımcıların Etnik, Kültürel ve Sivil Toplumlardaki Farklı Gruplarla İlişkilerine Göre Sıralanması.....	134
Tablo 33.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahipleri Arasında Etnik, Kültürel Faaliyetler ve Sivil Toplum İlişkilerinin Sıralanması.....	134
Tablo 34.: Üniversite Öğr.Üyelerinde Etnik, Kültürel Faaliyetler ve Sivil Toplum İlişkisine Göre Sıralanması.....	135
Tablo 35.: Sağlık Sektöründe çalışanlarda Etnik, Kültürel Faaliyetler ve Sivil Toplum İlişkisi Göre Sıralanması.....	136
Tablo 36.: Ankete Katılanların Eğitim Düzeylerine Göre Sıralanması.....	137
Tablo 37.: Katılımcıların Cinsiyetlerine Göre Eğitim Düzeyinin Sıralanması.....	137
Tablo 38.: Üç Meslek Grubu arasında Eğitim Düzeyinin Sıralanması.....	138
Tablo 39.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Cinsiyetlerine Göre Eğitim Düzeyinin Sıralanması.....	139
Tablo 40.: Üniversite Öğretim Üyelerinin Cinsiyetlerine Göre Eğitim Düzeyinin Sıralanması.....	139
Tablo 41.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Cinsiyetlerine Göre Eğitim Düzeyinin Sıralanması.....	140
Tablo 42.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyetlerine Göre Yüksek Eğitim Düzeyinin Sıralanması.....	140
Tablo 43.: Ankete Katılan İki Meslek Grubu Arasında Cinsiyetlerine Göre Orta Eğitim Düzeyinin Sıralanması.....	141

Tablo 44.: Ankete Katılan Üç meslek Grubu Arasındaki İlk Okulu Nerede Okuduğuna Göre Sıralanması.....	141
Tablo 45.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Doğum Yerlerine Göre Sıralanması.....	142
Tablo 46.: Üniversite Öğr.Üyelerinin Doğum Yerlerine Göre Sıralanması.....	142
Tablo 47.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Doğum Yerine Göre Sıralanması.....	143
Tablo 48.: Şehir Adlarının Listesi.....	143
Tablo 49.: Ankete Katılan Üç Grup Arasında Yabancı Dili Bilenlerin Sıralanması.....	145
Tablo 50.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahipleri Arasında Yabancı Dil Bilenlerin Sıralanması.....	145
Tablo 51.: Üniversite Öğretim Üyeleri Arasında Yabancı Dil Bilenlerin Sıralanması.....	146
Tablo 52.: Sağlık Sektöründe Çalışanlar Arasında Yabancı Dil Bilenlerin Sıralanması.....	147
Tablo 53.: Ankete Katılan Üç Grup Arasında Yabancı Dil Bilenlerin Sıralanması.....	148
Tablo 54.: Ankete Katılanların Babalarının Eğitim Düzeyinin Sıralanması.....	148
Tablo 55.: Ankete Katılanların Annelerinin Eğitim Düzeyinin Sıralanması.....	149
Tablo 56.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Babaların Eğitim Düzeyinin Sıralanması.....	149
Tablo 57.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Annelerinin Eğitim Düzeyinin Sıralanması.....	150
Tablo 58.: Üniversite Öğr.Üyelerinin Anne -Babalarının Eğitim Düzeyinin Sıralanması....	151
Tablo 59.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Anne-Babalarının Eğitim Düzeyinin Sıralanması.....	151
Tablo 60.: Ankete Katılanların Sahip Olduğu Becerilerinin Sıralanması.....	152
Tablo 61.: Cinsiyete Göre Ankete Katılanların Sahip Olduğu Becerilerinin Sıralanması....	153
Tablo 62.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Becerilerinin Sıralanması.....	154
Tablo 63.: Üniversite Öğr.Üyelerinin sahip olduğu becerilerinin Sıralanması.....	154
Tablo 64.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Sahip Olduğu Becerilerinin Sıralanması.....	155
Tablo 65.: Ankete Katılanların Genel Yaşam Memnuniyetinin Sıralanması.....	157
Tablo 66.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubunun Yaşam Memnuniyetinin Sıralanması.....	157
Tablo 67.: Ankete Katılanların İşlerinden Memnun Olmasının Sıralanması.....	158
Tablo 68.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubun İş Memnuniyetlerinin Sıralanması.....	159
Tablo 69.: Ankete Katılanların Gelecekle İlgili Planlarının Uygulanmasının Sıralanması....	160
Tablo 70.: Ankete Katılanların Cinsiyete Göre Gelecekle İlgili Planlarının Uygulanmasının Sıralanması.....	160

Tablo 71.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubun Gelecekle İlgili Planlarının Uygulanmasının Sıralanması.....	161
Tablo 72.: Ankete Katılanların Kendi Gelir Seviyesi Durumlarından Memnuniyetinin Sıralanması.....	161
Tablo 73.: Ankete Katılanların Cinsiyete Göre Ekonomik Açıdan Durumlarına Memnun Olanların Sıralanması.....	162
Tablo 74.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubun Gelir Seviyesi Durumlarından Memnuniyetinin Sıralanması.....	163
Tablo 75.: Ankete Katılanların Genel Eğitim Düzeyi Memnuniyeti.....	163
Tablo 76.: Ankete Katılanların Cinsiyete Göre Genel Eğitim Düzeyi Memnuniyeti.....	164
Tablo 77.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubun Genel Eğitim Düzeyinden Memnuniyeti.....	165
Tablo 78.: Ankete Katılanların Kendi Ailesinin Sosyo-Kültürel Statüsünden Memnuniyeti.....	166
Tablo 79.: Ankete Katılanların Cinsiyete Göre Ailesinin Sosyo-Kültürel Statüsünden Memnuniyeti.....	166
Tablo 80.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubun Ailesinin Sosyo-Kültürel Statüsünden Memnuniyeti.....	167
Tablo 81.: Katılımcıların Boş Zamanlarını Verimli Geçirmelerine Dair Memnuniyeti.....	168
Tablo 82.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubunun Boş Zamanlarını Verimli Geçirmelerine Dair Memnuniyeti.....	169
Tablo 83.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubunun Sağlık Durumundan Memnuniyeti.....	169
Tablo 84.: Ankete Katılanların Cinsiyete Göre Sağlık Durumundan Memnuniyeti.....	170
Tablo 85.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubunun Sağlık Durumundan Memnuniyeti.....	171
Tablo 86.: Ankete Katılanların Yaşam Memnuniyetine Etkileyen Unsurların Sıralanması.....	172
Tablo 87.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Yaşam Memnuniyetini Etkileyen Unsurların Sıralanması.....	172
Tablo 88.: Üniversite Öğr.Üylelerinin Yaşam Memnuniyetini Etkileyen Unsurların Sıralanması.....	173
Tablo 89.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Yaşam Memnuniyetini Etkileyen Unsurların Sıralanması.....	174
Tablo 90.: Ankete Katılanların Cinsiyete Göre Yaşam Memnuniyetinin Sıralanması.....	174
Tablo 91.: Ankete Katılanların Sosyal Statülerini Değerlendirmeleri.....	175
Tablo 92.: Ankete Katılanların Sosyal Statülerinin Değişimin Değerlendirmeleri.....	175

Tablo 93.: Katılımcıların Cinsiyete Göre Sosyal Statülerin Değerlendirilmesi.....	176
Tablo 94.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Sosyal Statülerinin Değerlendirilmesi.....	176
Tablo 95.: Üniversite Öğr.Üyelerinin Sosyal Statülerini Değerlendirilmesi.....	177
Tablo 96.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Sosyal Statülerini Değerlendirilmesi.....	177
Tablo 97.: Ankete Katılanların Çalışma Durumu.....	178
Tablo 98.: Üç Meslek Grubun Dağılımının Sıralanması.....	179
Tablo 99.: Ankete Katılanların Çalıştığı İş Yerindeki Aldığı Pozisyonuna Dair Sıralanması.....	179
Tablo 100.: Ankete Katılanların Kişisel Bir İşletmeye Sahip Olma Motivasyonunun Nedenlerinin Sıralanması.....	180
Tablo 101.: Ankete Katılanların Cinsiyete Göre Kişisel Bir İşletmeye Sahip Olma Motivasyonunun Nedenlerinin Sıralanması.....	180
Tablo 102.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Motivasyon Nedenlerinin Sıralanması.....	181
Tablo 103.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Cinsiyete Göre Motivasyon Nedenlerinin Sıralanması.....	182
Tablo 104.: Üniversite Öğretim Üyelerinin Meslek Seçiminin Sıralanması.....	183
Tablo 105.: Üniversite Öğretim Üyelerinin Cinsiyete Göre Meslek Seçimi.....	184
Tablo 106.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Meslek Seçiminin Sıralanması.....	184
Tablo 107.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Cinsiyete Göre Meslek Seçimi.....	185
Tablo 108.: Ankete Katılanların Yürüttüğü Şirketinin Ne Kadar Faaliyete Sahip Olduğunun Göstergesi.....	186
Tablo 109.: Kurumun Faaliyet Süresine Göre Ankete Katılanların Oranı.....	186
Tablo 110.: Cinsiyete Göre Kurumun Faaliyet Süresi.....	186
Tablo 111.: Üniversite Öğr.Üyeleri Arasında Kurumun Faaliyet Süresine Göre Ankete Katılanların Oranı.....	187
Tablo 112.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Kurumun Faaliyet Süresine Göre Çalışanların Dağılımı.....	187
Tablo 113.: Ankete Katılanların Özel İşletmelerde Çalışanların Ekonomik Faaliyetlerinin Sıralanması.....	188
Tablo 114.: Ankete Katılanların Cinsiyete Göre Özel İşletmelerde Çalışanların Ekonomik Faaliyetlerinin Sıralanması.....	188
Tablo 115.: Ankete Katılanların İş Yerinde Harcanan Zamanlarının Sıralanması.....	189

Tablo 116.: Ankete Katılanların Cinsiyete Göre İş Yerinde Harcanan Zamanlarının Sıralanması.....	189
Tablo 117.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Cinsiyete Göre İşte Harcadıkları Zamanının Sıralanması.....	190
Tablo 118.: Üniversite Öğretim Üyelerinin Çalışma süreleri.....	190
Tablo 119.: Üniversite Öğretim Üyelerinin Cinsiyete Göre Çalışma Süreleri.....	190
Tablo 120.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Çalışma Süreleri.....	191
Tablo 121.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Cinsiyete Göre Çalışma Süreleri.....	191
Tablo 122.: Ankete Katılanların Çeşitli Mülk ve Eşyalara Sahiplilik Durumu.....	192
Tablo 123.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Çeşitli Mülk ve Eşyalara Sahiplik Durumu.....	193
Tablo 124.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Cinsiyete Göre Çeşitli Mülk ve Eşyalara Sahiplik Durumu.....	193
Tablo 125.: Üniversite Öğr.Üyelerinin Çeşitli Mülk ve Eşyalara Sahiplik Durumu.....	194
Tablo 126.: Üniversite Öğr.Üyelerinin Cinsiyete Göre Çeşitli Mülk ve Eşyalara Sahiplik Durumu.....	194
Tablo 127.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Çeşitli Mülk ve Eşyalara Sahiplik Durumu....	195
Tablo 128.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Cinsiyete Göre Çeşitli Mülk ve Eşyalara Sahiplik Durumu.....	195
Tablo 129.: Ankete Katılanların Ailelelerinin İkamet Ettiği Konutlarının Sıralanması.....	196
Tablo 130.: Ankete Katılanların Ailelelerinin Cinsiyete Göre İkamet Ettiği Konutlarının Sıralanması.....	196
Tablo 131.: Üç Meslek Grubuna Göre Ailenin İkamet Ettiği Konut.....	197
Tablo 132.: Araştırmaya Katılanların İkamet Ettikleri Evlerin Mülkiyet Durumu.....	197
Tablo 133.: Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre İkinci Eve Sahip Olanlar.....	198
Tablo 134.: Ankete Katılanların Bilgisayar Sahibine Dair Gösterge.....	199
Tablo 135.: Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre Bilgisayar Sahipliğine Dair Gösterge.....	199
Tablo 136.: Ankete Katılanlar Arasında Wi-Fi Bağlantısı Olanlar.....	199
Tablo 137.: Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre Wi-Fi Bağlantısı Olanlar.....	200
Tablo 138.: Ankete Katılanlar Arasında 100 bin (238\$) tenge değerinde telefon olanlar....	200
Tablo 139.: Üç Meslek Grubunda Arasında Cinsiyete Göre 100 bin tenge değerinden fazla bir telefona sahip olanlar.....	201
Tablo 140.: Üç Meslek Grubu Arasında Çamaşır Makinesine Sahip Olanlar.....	201

Tablo 141.: Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre Çamaşır Makinesine Sahip Olanlar.....	202
Tablo 142.: Üç Meslek Grubu Arasında Mikrodalga Fırını Olanların Sıralanması	202
Tablo 143.: Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre Mikrodalga Fırını Olanların Sıralanması.....	203
Tablo 144.: Üç Meslek Grubu Arasında Bulaşık makinesi olanlar.....	203
Tablo 145.: Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre Bulaşık makinesi olanlar.....	204
Tablo 146.: Üç Meslek Grubu Arasında Kliması Olanların Göstergesi.....	204
Tablo 147.: Üç Meslek Grubunda Cinsiyete Göre Kliması olanlar.....	205
Tablo 148.: Üç Meslek Grubunda Cinsiyete Göre Plazma TV Sahipliğine Dair Sıralanması.....	205
Tablo 149.: Üç Meslek Grubunda Cinsiyete Göre Uydu Anten Sahibi Olanlar.....	206
Tablo 150.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubunda Play Station Sahipliğinin Sıralanması...	206
Tablo 151.: Üç meslek grubunda Cinsiyete Göre Play Station Sahibi Olanlar.....	207
Tablo 152.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubunda Spor Salonlarına Üye Olanlar.....	207
Tablo 153.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubunda Cinsiyete Göre Spor Salonlarına Üye Olanlar.....	208
Tablo 154.: Üç Meslek Grubu Arasında Havuz üyeliği Olanlar.....	208
Tablo 155.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubunda Cinsiyete Göre Havuz üyeliği Olanlar...	209
Tablo 156.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubu Arasında İthal Otomobili Olanlar.....	209
Tablo 157.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre İthal Otomobili Olanlar.....	210
Tablo 158.: Üç Meslek Grubu Arasında Rus Malı Otomobili Olanlar.....	210
Tablo 159.: Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre Rus Malı Otomobili Olanlar.....	211
Tablo 160.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubu Arasında Ailenin Gelir Kaynağı Olanlar....	211
Tablo 161.: Üç meslek Grubunda Cinsiyete Göre “aylık gelir”i olanlar.....	212
Tablo 162.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Aile Geliri Kaynağı.....	212
Tablo 163.: Üniversite Öğr.Üyeleri Arasında Ailesinin Aylık Gelir Kaynağı Olanlar.....	213
Tablo 164.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Ailesinin Aylık Gelir Kaynağı Olanlar.....	213
Tablo 165.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubunda Son 5 Yılda Ailesinin Gelirinin Değişimine Dair Sıralanması.....	214
Tablo 166.: Üç Meslek Grubunda Cinsiyete Göre Son 5 Yıl İçinde Ailenin Mali Durumundaki Değişim Cinsiyet.....	215

Tablo 167.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubunun Kişisel Bütçeden Eğitim Hizmetlerinin Kullanımı.....	216
Tablo 168.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Bütçelerinde Eğitimin Payı.....	216
Tablo 169.: Üniversite Öğretim Üyelerinin Bütçelerinden Eğitim Hizmetlerine Ayırdıkları Payı.....	216
Tablo 170.: Sağlık Sektöründe Çalışanlarının Bütçelerinden Eğitim Hizmetlerine Ayırdıkları Payı.....	217
Tablo 171.: Üç meslek Grubunda Aile Gelirinin Ne Kadarını Gıda İçin Harcadıkları Masrafların Göztergesi.....	217
Tablo 172.: Sektörlere Göre Aylık Olarak Gıdaya Ayrılan Payın Göstergesi.....	218
Tablo 173.: Ankete Katılanların Birikim/Borçları.....	218
Tablo 174.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Birikim/Borçları.....	219
Tablo 175.: Üniversite Öğretim Üyelerinin birikim/borçları.....	220
Tablo 176.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Birikim/Borçları.....	220
Tablo 177.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubunun Son Üç Yıl İçinde Satın Aldığı Ek Hizmetlerinin Sıralanması.....	221
Tablo 178.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahipleri Tarafından Son Üç Yıldır Alınan Ücretli Hizmetlerin Sıralanması.....	221
Tablo 179.: Üniversite Öğretim Üyelerinin Son Üç Yıldır Aldığı Ücretli Hizmetlerin Sıralanması.....	222
Tablo 180.: Sağlık Sektöründe Çalışanlar Tarafından Son Üç Yıldır Alınan Ücretli Hizmetlerin Sıralanması.....	223
Tablo 181.: Ankete Katılanların Finansal Durumlarını İyileştirme İmkanlarının Göstergesi.....	224
Tablo 182.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Finansal Durumlarını İyileştirme İmkanları.....	224
Tablo 183.: Üniversite Öğretim Üyelerinin Mali Durumlarını İyileştirme İmkanlarının Göstergesi.....	225
Tablo 184.: Sağlık Sektöründe Çalışanların Mali Durumlarını İyileştirme İmkanları.....	225
Tablo 185.: Ankete Katılanların Boş Zaman Etkinliklerinin Sıralanması.....	226
Tablo 186.: Ankete Katılanların Konsere Gitme Sıklığının Göstergesi.....	226
Tablo 187.: Üç Meslek Grubunda Konsere Gitme Sıklığının Sıralanması.....	227
Tablo 188.: Katılımcıların Nur-Sultan'ın Sol Kıyısında Yemek Yeme Sıklığının Göstergesi.....	228

Tablo 189.: Nur-Sultan'ın Sol Kıyısında Üç Meslek Grubu Arasında Erkeklerin Dışarda Yemek Sıklığı.....	228
Tablo 190.: Nur-Sultan'ın Sol Kıyısında Üç Meslek Grubundaki Kadınların Dışarda Yemek Yeme Sıklığı.....	229
Tablo 191.: Üç Meslek Grubunda Tatillerini Değerlendirme Durumu.....	229
Tablo 192.: Üç Meslek Grubunda Tatile Giden Şehirlerin ve Ülkelerin Listesi.....	229
Tablo 193.: Üç Meslek Grubunda Önem Sırasına Göre Geçerlerinin Sıralanması.....	231
Tablo 194.: Küçük ve Orta Ölçekli Girişimciler Açısından Değerler.....	231
Tablo 195.: Üniversite Öğretim Üyeleri Açısından Değerler.....	232
Tablo 196.: Sağlık Sektöründe Çalışanlar Açısından Değerler.....	232
Tablo 197.: Ankete Katılan Üç Meslek Grubun Kazakistan Hakkındaki Düşünceleri.....	233
Tablo 198.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Cinsiyete Göre Kazakistan Hakkındaki Düşünceleri.....	233
Tablo 199.: Üniversite Öğr.Üyelerinin Cinsiyete Göre Kazakistan Hakkındaki Düşünceleri.....	234
Tablo 200.: Sağlık sektöründe çalışanların Cinsiyete Göre Kazakistan hakkındaki görüşleri.....	234
Tablo 201.: Katılımcıların Hukuk Hakkındaki Görüşleri.....	235
Tablo 202.: Üç Meslek Grubunda Erkeklerin Hukuk Hakkındaki Görüşleri.....	235
Tablo 203.: Üç Meslek Grubunda Kadınların Hukuk Hakkındaki Görüşleri.....	236
Tablo 204.: Üç Meslek Grubu Arasında Kendilerini Orta Sınıf Temsilcisi Olarak Görenler.....	237
Tablo 205.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahipleri Arasında Kendilerini Orta Sınıf Temsilcileri Olarak Görenler.....	237
Tablo 206.: Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahipleri Arasında Cinsiyete Göre Kendilerini Orta Sınıf Temsilcileri Olarak Görenler.....	237
Tablo 207.: Üniversite Öğr.Üyeleri Arasında Kendilerini Orta Sınıf Olarak Görenler.....	238
Tablo 208.: Üniversite Öğr.Üyeleri Arasında Cinsiyete Göre Kendilerini Orta Sınıf Olarak Görenler.....	238
Tablo 209.: Sağlık Sektöründe Çalışanlarında Kendilerini Orta Sınıf Olarak Görenler.....	238
Tablo 210.: Sağlık Sektöründe Çalışanlar Arasında Cinsiyete Göre Kendilerini Orta Sınıf Olarak Görenlerin Tablosu.....	239
Tablo 211.: Ankete Katılanlar Arasında Ülkede Girişimciliğin Önündeki Engeller Hakkındaki Fikirleri.....	239

Tablo 212.: Üç Meslek Grubunda Ülkede Girişimciliğin Önündeki Engellerle İlgili Görüşleri.....	240
Tablo 213.: Üç Meslek Grubunda Cinsiyete Göre Ülkede Girişimciliğin Önündeki Engellerle İlgili Görüşleri.....	240
Tablo 214.: Üç Meslek Grubuna ve Cinsiyete Göre Ülkede Girişimciliğin Önünde Engellerle İlgili Görüşleri.....	241
Tablo 215.: Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre, Kentsel Alanlarda Girişimciliğin Gelişmesini Engel Olan Şeyler.....	241
Tablo 216.: Üç Meslek Grubu Arasında Ek Gelir Kaynağı.....	242
Tablo 217.: Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre Ek gelir kaynağı olanlar.....	243
Tablo 218.: Üç Meslek Gruba Göre Ek Gelirin Önemi.....	244

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	: Adı geçen eser
BTD	: Bilimsel ve Teknolojik Devrim
BBÜ	: Brüt Bölgesel Ürün
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
GSMH	: Gayri Safı Millî Hasıla
KGB	: Комитет Государственной Безопасности (Komitet Gosudarstvennoi Bezopasnosti), Devlet Güvenlik Komitesi
MTİ	: Makine-Traktör İstasyonları
NEP	: Novaya Ekonomiçeskaya Politika (Yeni Ekonomi Politikası)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
s.	: Sayfa
UGO	: Ulusal Girişimciler Odası
YOS	: Yeni Orta Sınıf

GİRİŞ

Bu çalışmada Kazakistan Cumhuriyeti'nde orta sınıfın oluşumu ele alınacaktır. Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasının ardından 16 Aralık 1991'de bağımsızlığını ilan eden Kazakistan Cumhuriyeti başlangıçta devasa ekonomik, sosyal, siyasal v.b sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Son derece ciddi ekonomik sorunların yanında ilk dönemde temel problemin yeni bir kimlik oluşturulması ve yeni bir ulus inşa etme süreci olduğu söylenebilir. Oldukça uzun bir dönem (Çarlık dönemi ve SSCB dönemi) yoğun Rus etkisine maruz kalan Kazakistan'da, gösterdiği demografik özellikler nedeniyle uluslaşma ve kimlik sorunu en temel sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bağımsızlığını ilan ettiği dönemde nüfusun içinde Kazaklar'ın oranı yüzde 50'nin altındadır ve bünyesinde çok çeşitli etnik unsurlar barındırmaktadır. Toplumda Kazak dilinin bilinme, kullanılma oranı bile son derece sınırlıydı.

Bağımsızlık sonrasında Kazakistan'da kimlik sorunu ve yeni bir ulus inşa etme sürecine ciddi ekonomik problemler de eşlik etmiştir. Sosyalist bir ekonomi modelinden piyasa ekonomisinin ilkeleri temelinde işleyen bir ekonomi modeline geçişin yarattığı sorunlar hala tam olarak ortadan kalkmış değildir. Özellikle devleti yönetenler, yeraltı ve yerüstü kaynaklarının zenginliğinin geçiş dönemi sorunlarının çözümünü kolaylaştıracağını düşünmektedir. Kazakistan Cumhuriyeti çok zengin petrol ve doğal gaz rezervlerinin yanı sıra, altın, kömür, demir, mangenez, krom, nikel, kobalt, uranyum, boksit, çinko, kurşun, bakır, bolibden gibi zengin yeraltı kaynaklarına sahiptir. Zengin yeraltı ve yerüstü kaynaklarına eşlik eden demografik olanaklar Kazakistan'ın güçlü bir ekonomik potansiyeli olduğuna işaret etmektedir. Kazakistan bu doğal kaynak imkanları sayesinde kısa sürede ekonomik sorunlarını çözme yolunda önemli mesafe kat edeceği düşünülmektedir.

Günümüzde bağımsızlığının üzerinden 30 yıl geçen Kazakistan Cumhuriyeti güçlü ekonomik potansiyele bağlı olarak ekonomik açıdan Orta Asya'nın en zengin, coğrafi olarak en büyük, siyasi açıdan en istikrarlı ülkesi konumundadır. Uluslararası kurum ve kuruluşlardaki yeri ve rolüyle de saygın ve önemli bir devlet olarak görülmektedir. Kazakistan'ın bağımsızlıktan bu yana geçen 30 yılda temel sorunlarını önemli oranda çözdüğü söylenebilse de zaman zaman ortaya çıkan etnik gerilimler ve refah düzeyindeki artışın bütün topluma yansıtılamaması gibi sosyal ve ekonomik sorunlar varlığını hala sürdürmektedir. Günümüzde ekonomik refahın topluma yaygınlaştırılması ve bu çerçevede orta sınıfın güçlendirilmesi Kazakistan devletinin temel hedefleri arasındadır. Piyasa

ekonomisinin yarattığı koşullar ve devletin ön ayak olduğu çeşitli projelerle Kazakistan’da genel sosyo-ekonomik yapı hızla değişmekte, buna bağlı olarak da toplumsal yapıda değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. Söz konusu değişim ve dönüşüm sürecinin tabakalı yapıda da önemli değişimlere neden olabileceği öngörülebilir. Bu çerçevede Kazakistan’da orta sınıfın ortaya çıkışı, niteliklerinin saptanması, bir orta sınıf tanımının hangi kriterlere göre yapılması gerektiği, orta sınıfın genel toplumsal yapı içindeki oranı gibi konular önem kazanmakta, bu sorulara verilecek bilimsel cevaplar Kazakistan’ın toplumsal yapısının genel görüntüsüne ulaşmada önemli ipuçları sağama potansiyeline sahiptir. Dahası yıllardır orta sınıf üzerinde çalışan sosyal bilimcilerin, orta sınıfın temel özelliklerinden birinin çeşitli sosyal sorunları çözebilme becerisi olduğuna işaret edişi konunun bir diğer önemli boyutudur. Bu nedenlerle bu çalışmanın konusunu Kazakistan’da orta sınıfın ortaya çıkış dinamikleri ve bu sınıfın sosyo-ekonomik analizi oluşturmaktadır.

Konunun sosyolojideki yerine bakıldığı zaman elbette öncelikle sosyal tabakalaşma kavramına atıf yapılmalıdır. Sosyolojide, toplumsal tabakalaşma teorisi eşitsizliği tanımlamak için kullanılmaktadır. Terim, para, güç, prestij, bilgi, zeka kavramları dahil olmak üzere belirli bir sosyal grup düzenini ifade eder. Sosyal tabaka, toplumsal işlevleri ve sorumlulukları açısından birbirine benzer olan bir grup insan olarak tanımlanabilir. Herhangi bir toplumda, bu tabakalarda kendi hiyerarşileri vardır; başka bir ifadeyle toplum sosyo-ekonomik açıdan hiyerarşik özellikler gösterir. Buna bağlı olarak üst toplumsal tabakalar ve altta daha düşük statülü tabakalar vardır. Her iki katmanın arasındaki tabaka genel olarak orta sınıf olarak tanımlanır ve bu sınıfın oluşumu ve gösterdiği genel özellikler tabakalaşma teorisinin temel konuları arasındadır.

Çalışmamızın kuramsal kısmında bahsettiğimiz gibi “orta sınıf” kavramı Aristoteles’den bu yana önemini kaybetmeyen konulardan biridir. Bilindiği gibi “orta sınıf” kavramı sosyal bilimsel çalışmalarda ortaya çıkan teorik ve mantıksal yapılarla belirlenmektedir. Orta sınıf, sosyolojide kapsamlı araştırma gerektiren konulardan biridir. Orta sınıf genel olarak toplumda yoksullar ve üst sınıf arasında bir ara konumda bulunan nüfusun sosyo-ekonomik durumuna atıf yapan bir kavram olsa da sosyolojik açıdan orta sınıfın ne tür bir sosyal kapsamı olduğunu belirlemek ve toplumun hangi bölümünden oluştuğunu tanımlamak oldukça zor ve önemlidir. Bu bağlamda, orta sınıfın bilimsel bir modelini oluşturmaya yardımcı olacak bir dizi soru sorulabilir. Orta sınıf neden ve ne kadar önemlidir? Orta sınıfın zenginler ile yoksullar arasındaki sınırları nasıl belirlenir ve bu sınırlar

ne ölçüde gereklidir? Ayrıca, sürekli değişen bir toplumda bu sınırları belirlemek mümkün müdür ve orta sınıfı tanımlarken hangi özellikler sabittir ve hangileri değişkendir?

Bir toplumda orta sınıfın oluşumunun girişimciliğin ve yenilikçiliğin gelişmesiyle yakından ilişkili olduğu söylenebilir. Bugünün alt sınıfları açısından bakıldığında yenilikçi düşünceler ve bu temelde ortaya çıkabilecek olan ekonomik girişim tabakalı yapıda yukarı yönlü dikey hareketliliği mümkün kılacak özelliklere sahiptir. Bu çerçevede alt sınıfların yeniliğe daha yatkın olduğu söylenebilse de bunu uygulamaya geçirecek fırsatlara sahip olup olmadıkları tartışmalıdır. Söz konusu sınıfların ekonomik girişim için gerekli mali ve sosyal sermayeye ihtiyaçları vardır. Bu bakımdan topluma yeni düşünceleri taşıyabilecek ve ekonomik anlamda girişimci rolünü üstlenebilecek potansiyele sahip olan en önemli sınıfın orta sınıf olduğu söylenebilir. Bu sınıf sürekli olarak sosyo-ekonomik durumunu iyileştirmek için çabalamakta ve girişimciliğin yeni teknolojik faaliyetlerini uygulayarak risk almaktadır. Bu, orta sınıfın toplumun gelişimine önemli oranda katkıda bulunduğu anlamına gelir. Bu nedenle orta sınıf hiçbir toplumda önemini kaybetmez.

Toplumsal tabakalaşma konusu Kazakistan'da hem devlet hem de sosyal bilim düzeyinde önemsenen konulardan biridir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, Kazakistan'da da orta sınıfın gelişmesi istikrarlı bir toplumsal yapı için bir gereklilik olarak kabul edilmekte ve bu yönde çalışmalar yapılmaktadır. SSCB'nin çöküşünden sonra Orta Asya'da başarılı bir devlet olarak konumlanan Kazakistan gelişmekte olan bir petrol devleti olarak tanınmaktadır. Bağımsızlıktan günümüze meydana gelen piyasa temelli ekonomik değişim ülkedeki ekonomik ve sosyal yapıyı dönüştürmekte ve buna bağlı olarak siyasi gelişmeleri de etkilemektedir. Elbette toplumsal yapıda ortaya çıkan değişim ve dönüşüm sınıfsal yapıya da yansımaktadır. Piyasa ekonomisine geçiş koşulları ve serbest piyasa ekonomisinin dinamikleri çerçevesinde ortaya çıkan sınıfsal farklılıklar giderek belirginleşmekte ve Kazakistan hükümeti bu sorunu toplumsal gerilimler olmadan çözmeye çalışmaktadır. Bağımsızlıktan sonra, Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in inisiyatifiyle, Kazakistan'da toplumsal ve ekonomik istikrar sağlamak amacıyla orta sınıfın gelişimini teşvik etmek için büyük ölçekli sosyal politikalar başlatılmıştır. Bu çerçevede orta sınıfı desteklemek için alınan ilk önlemler şunlardır: Dünya Bankası ile yapılan anlaşma, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Asya Kalkınma Bankası ile başlatılan müzakereler ve küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişmesine ilişkin ilk yasaların kabulü.

Genel ekonomik çerçeveyi belirleme potansiyeline sahip bu önlemlere ek olarak 1993 yılına kadar devlet mülkiyetinin özelleştirilmesi yolunda önemli adımlar atılmıştır. Bu bağlamda hükümetin önceliklerinden biri olan özelleştirme programının ilk somut sonuçlarından biri 1993'ten itibaren Almatı'daki alışveriş merkezlerinin sayısının hızlı artışı olarak saptanabilir. Özelleştirme programı ülke çapında yaygınlaştırılmış ve hükümet ticaret şirketlerini, gıda tedarikçilerini ve diğer hizmetleri özelleştirmeye başlamıştır. En önemlisi de yurttaşların konut ve işyeri satın alarak gayrimenkul edinmesi sağlanarak özel bir konut piyasası yaratılmış ve böylece yükselen orta sınıfın en temel taleplerine karşılık verilmiştir. 1996 yılındaki iddialı program sayesinde özel şirketler ekonominin yaklaşık %80'ine egemen olmuş ve tarımsal üretimde özel mülkiyet %97'ye kadar yükselmiştir. Nazarbayev'in 11 Haziran 2004 tarihli 1388 sayılı Kararnamesi ile "Kazakistan'da 2005-2007 yıllarında Orta Sınıf İçin Konut Geliştirme Devlet Programı" kabul edilmiştir. Bu da Kazakistan'da orta sınıfı geliştirme konusundaki kararlılığın en önemli göstergelerinden biridir.

Ayrıca, 2006 yılında yeni reformların uygulanışı, Kazakistan orta sınıfının büyümesindeki en önemli faktörlerden biri olan özel otomobil mülkiyetindeki artışla sonuçlanmıştır. Ek olarak, orta sınıfı belirlemek için önemli kriterlerden birisi olan eğitim alanında da önemli değişim ve dönüşümler gerçekleşmiştir. Eğitim sisteminin tamamen reformdan geçirilmesi orta sınıfa olası katkıları açısından önemli bir gelişmedir. Kazakistan, ülkede ilk olarak yabancı üniversitelerin temsilciliklerinin kurulması için aktif olarak yeni planlar geliştirmiştir. 1992'de Kazakistan'da yüksek öğretim kurumları açılmaya başlanmıştır. Bağımsızlığın ilk 10 yılında bu planların uygulanması sırasında ülkede 130'dan fazla üniversite açılmış ve 270 bin öğrenci yetiştirilmiştir. 2009 yılında Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in desteğiyle öğrencilerin bilgi ve profesyonelliklerini geliştirmek için "Bolashak" Devlet Bursu Programı uygulamaya koyulmuştur. Bu tür programların mezunları, toplumda gelişmekte olan orta sınıfın ana temsilcilerini oluşturmaktadır.

Ayrıca bağımsızlık sonrası Kazakistan'da serbest piyasa ilişkileri ve tutumlarının yaygınlaşmaya başlaması yeni profesyonel insan gruplarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu gruplar pazarla ve ticaretle yoğun ilişkileri sayesinde sermayenin oluşumuna ve para ilişkilerinin yaygınlaşmasına neden olmuştur. Buna bağlı olarak bağımsızlıktan sonraki yıllarda yeni Kazakistan toplumunda girişimciler adı verilen yeni bir sınıf ortaya çıkmıştır. Bu grup Kazakistan'da oluşan orta sınıfın ilk temsilcileri olarak değerlendirilebilir. Bu

girişimciler Kazakistan ekonomisinin canlanmasına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Bunlar arasında ticaret, finans, yönetim, hizmet sektörü, tarım, sosyal yaşam, eğitim, kültür, bilim gibi her alanda ilişkiler geliştiren ve genel ekonomik değışime katkı sağlayan gruplar da vardır. Modern Kazakistan’da en gelişmiş sektörler bankacılık, ticaret, inşaat, restoran işletmeciliği ve diğer bazı üretim alanlarıdır.

Kazakistanlı uzmanlar tarafından gerçekleştirilen araştırmalara göre Kazakistan’da orta sınıfı belirlemek için kullanılan ana kriter gelir düzeyidir. Yapılan son araştırmalarda günümüzde Kazakistan orta sınıfının toplumdaki oranının yaklaşık %18 olduğu saptanmıştır. Kazakistan’da nüfusun yaklaşık %50’sinin kentsel alanlarda yaşadığı ve orta sınıfın genellikle kentsel alanlarda bulunduğu bilinmektedir. Orta sınıf oranının genişletilmesi amacıyla ekonomik reform adı altında birçok önemli program kabul edilmiş ve özel emeklilik fonları açılmıştır. 2017’ye kadar, Kazakistan’da yaklaşık 11 milyon kişi veya nüfusun %80’i ekonomik olarak aktiftir. Bu aktif nüfus içinde orta sınıfın saptanması çeşitli açılardan önemli bir konudur. Günümüzde hem devlet düzeyinde hem de sosyal bilim araştırmalarında orta sınıfın Kazakistan’ın istikrarına ve refahına önemli bir katkı sağladığı kabul edilmektedir. Özellikle devletin orta sınıfın gelişmesi amacıyla tayin ettiği ekonomik yol ve destek programlarıyla ülkedeki ekonomik refahın yaygınlaştığı belirtilmektedir. Bununla birlikte, genel olarak, Kazakistan’ın sosyo-ekonomik kalkınmasına yönelik programların uygulanmasının orta sınıftan etkilenmesine rağmen, bugün Kazakistan’da bir orta sınıf var mı sorusu güncelliğini korumaktadır. Bu tez çalışmasının temel motivasyonunun bu soru olduğunu belirtmeliyiz. Bu soruya cevap verebilmek için Kazakistan’da orta sınıfın oluşum dinamiklerini tez konusu olarak saptadık. Bu doğrultuda orta sınıfın temel belirleyicileri temelinde ortaya çıkış dinamikleri ve orta sınıf statüsü ile değerler arasındaki ilişkileri inceledik.

Bu problematik temelinde çalışma dört temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmayı kuramsal açıdan temellendirebilmek için sınıf ve orta sınıf kavramlarının teorik temelleri ortaya koyulmuştur. Bu doğrultuda önce klasik sosyolojide orta sınıf kavramının ele alınışı açıklanmış ve temel olarak Karl Marx ve Max Weber’in orta sınıfa dair analizleri tartışılmıştır. Bunun ardından, XX. yüzyılda tabakalaşma çalışmalarının yeni analiz araçlarından biri olarak karşımıza çıkan “yeni orta sınıf” kavramı ve bu kavramın ele alınış biçimlerine odaklanılmıştır. Bu çerçevede John Goldthorpe, Erik Olin Wright ve Alvin W. Gouldner’in yeni orta sınıf kavramı üzerine geliştirdiği tezler ele alınmıştır. Yeni orta sınıf

kavramının modern Kazakistan'ın tabakalı yapısının anlaşılabilmesi için kritik önemde olduğu belirtilmelidir.

İkinci bölümde tarihsel karşılaştırmalara imkân veren bir çerçeve ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bilindiği gibi Kazakistan belirli bir tarihe kadar SSCB'nin bir parçasıdır. Bu nedenle genel olarak Kazakistan'ın toplumsal yapısı ve özel olarak da tabakalı yapı hakkında yapılacak güncel değerlendirmeler Kazakistan'ın tarihinden ve elbette Sovyet geçmişinden bağımsız değildir. İkinci bölümde, bu tarihsel gerçeğe bağlı olarak, SSCB'de toplumsal yapı ve sınıflı yapının genel özellikleri ortaya koyulmuştur. Genel olarak Ekim Devrimi sonrasında oluşan toplumsal yapı ve daha özelden ise “nomenklatura” gibi yeni bir sınıfın oluşumu gibi konular ele alınmıştır. Başka bir ifadeyle SSCB'deki sosyal grupların ve sınıfların oluşumu, sosyal statüsü ve genel olarak sosyo-ekonomik özellikleri ikinci bölümün temel konularından birini oluşturmaktadır. Bunun ardından SSCB'nin bir parçası olarak Kazakistan'da toplumsal yapı ve sınıflar konusu belirli tarihsel dönemler çerçevesinde ele alınmış ve böylece günümüzde Kazakistan'ın toplumsal ve sınıfsal yapısının tarihsel kökleri ortaya koyulmuştur.

Tezin üçüncü bölümünde, bağımsızlık sonrası Kazakistan'ın toplumsal yapısı ve “ilk” orta sınıfın ortaya çıkışı konusuna odaklanılmıştır. Bu bölümde temel olarak hem Kazakistanlı hem de yabancı sosyal bilimcilerin Kazakistan'da orta sınıf konusunu ele aldıkları çalışmalara değinilmiştir. Kazakistan'da tabakalaşma ve orta sınıf üzerine sürdürülen tartışmalar, orta sınıfın oluşum özellikleri ve kriterlerinin ele alınış biçimi ve orta sınıfa yüklenen anlam ve önem bu bölümün temel konularını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, bağımsızlık öncesi ve bağımsızlık sonrası yıllarda Kazakistan orta sınıfının oluşumunu etkileyen siyasi değişiklikler, orta sınıfın toplumdaki rolü ve yeri, sivil toplumun yeni gereklerine uygun olarak toplumun geneli ve orta sınıf arasındaki ilişki, Kazakistan'da girişimciliğin rolü ve orta sınıfın yapılanma modeli hakkındaki çalışmalar değerlendirilmiştir. Böylece bağımsızlık sonrası Kazakistan'ın toplumsal ve sınıfsal yapısı hakkında genel bir çerçeve oluşturulmuş ve sınıfsal yapıdaki değişimler bu çalışmalar üzerinden değerlendirilmiştir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Kazakistan'da orta sınıfın oluşum dinamiklerini saptama amacımız çerçevesinde sosyolojik bir saha araştırması yapılmıştır. Araştırmamız mekân açısından Nur-Sultan (eski adı Astana) şehri ile sınırlandırılmıştır. Araştırma evreni olarak Nur-Sultan şehrinin seçilmesi sebepsiz değildir. Bir milyonu aşkın nüfusuyla Almatı'dan sonra Kazakistan'ın en büyük ikinci kenti olan Nur-Sultan, Kazakistan'ın

başkenti olduktan sonra sosyo-ekonomik açıdan büyük bir değişim göstermiştir. Ticaret, sanayi, ulaşım, haberleşme ve inşaat sektörlerine dayalı bir ekonomiye bağlı olarak ekonomik açıdan yüksek bir büyüme oranına sahiptir. Şehir, büyük devlet şirketleriyle birlikte önemli özel sektör temsilcilerine de ev sahipliği yapmaktadır. Yüksek büyüme oranı yatırımcıları cezbetmekte, yatırım hacmine bağlı olarak üretim, refah ve nüfus artmaktadır. Kazakistan'ın diğer bölgeleriyle birlikte komşu ülkelerden gelen göçmen işçiler ve hızlı ekonomik gelişmenin sağlayabileceği fırsatlardan yararlanmak isteyen genç girişimciler Nur-Sultan'a göç etmeyi sürdürmektedir. Bununla birlikte Nur-Sultan çok sayıda nitelikli yükseköğretim ve sağlık kurumuna ev sahipliği yapmaktadır. Bu kurumlar yüksek nitelikli çok sayıda profesyonel uzmanı barındırmaktadır. Kısacası Nur-Sultan yüksek ekonomik potansiyeli, gelişen ekonomi ve artan nüfusu ve nitelikli kurumlarda çalışan uzmanlarıyla Kazakistan orta sınıfının oluşumunun gözlemlenebileceği en önemli şehirlerden birisidir. Bu nedenle bu araştırmadaki odak gruplar Nur-Sultan'daki girişimciler, doktorlar ve üniversite öğretim üyeleri olarak saptanmıştır. Elbette çalışmamızda bu üç meslek grubunun mensuplarına odaklanmamız sebepsiz değildir. Bu gruplar modern Kazakistan toplumunda yaşam tarzları, tüketim alışkanlıkları, gelir seviyeleri, ekonomik refahları, eğitim seviyeleri, dünya görüşleri ve değerleri ve siyasi tercihlerine bağlı olarak orta sınıfı oluşturan ana gruplar olarak belirlenmektedir. Bu doğrultuda sahip oldukları sosyo-ekonomik özellikler gözetilerek yukarıda bahsedilen meslek gruplarına mensup olan 385 kişiyle 55 soruluk bir anket aracılığıyla yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Sorulan soruların orta sınıfı belirlemenin ana kriterleri olarak değerlendirilebilecek eğitimin düzeyi, gelir kaynakları ve piyasa ekonomisindeki konum, dünya görüşü, boş zaman değerlendirme ve yeni değerlere sahip olma gibi özellikleri ortaya çıkarması hedeflenmiştir. Böylece belirli kriterlere sahip meslek grubu mensupları üzerinden Kazakistan'da orta sınıfın ortaya çıkış dinamiklerinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Araştırma zaman açısından da sınırlıdır. Kazakistan'ın bağımsızlığından sonraki dönemden itibaren 2020 yılına kadar geçen zamanı kapsamaktadır.

Araştırmada konuyla ilgili yurt içinde yapılan benzer kaynaklarla yurt dışında yayınlanan kitap ve süreli yayınlardan istifade edilmiştir. Kazakça, Rusça, Türkçe ve İngilizce kaynaklar kullanılmıştır. Güncel konularla ilgili gazete ve internet haberleri ile birlikte, konuyla ilgili web sayfaları da yararlanılan kaynaklar arasındadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ORTA SINIF KAVRAMININ TEORİK TEMELLERİ

1.1. Bir Analiz Aracı Olarak Sınıf

Toplumsal gerçekliği inceleme ve açıklama çabalarında sınıf analizinin oynadığı rolün sosyoloji ve genel olarak sosyal bilim tarihi içerisinde dalgalı bir seyir izlediği söylenebilse de sınıf günümüzde hala toplumsal gerçekliği anlayabilmek için işlevsel bir kavramsal araç olma özelliğini sürdürmektedir. Sınıf, özellikle eşitsizliğin toplumsal örgütlenmedeki geniş tarihsel varyasyonları hakkındaki bir soruya verilecek olan cevaba katkıda bulunma işlevi olan bir kavram olması açısından önem arz eder. Bu çerçevede XX. yüzyılda toplumsal sınıfa ilişkin sosyolojik analiz ve daha genel olarak toplumsal tabakalaşma çalışmaları, sosyoloji ders müfredatının temel ve tanımlayıcı bir özelliği ve ampirik araştırmanın başlıca odak noktası haline gelmiştir. Tabakalaşma ve sınıf çalışmalarının çerçevesine form vererek böylesine başat bir konuma yerleşmesine zemin hazırlayan sosyoloji biliminin de üniversitelerde bir disiplin olarak sanayi kapitalizminde toplumsal eşitsizliğin olumsuz işlevleri ve sonuçları analizine bir katkı olarak geliştiği unutulmamalıdır.

Toplumsal sınıflar kuşkusuz XIX. yüzyılın sonlarına doğru resmi bir üniversite disiplini haline gelen sosyoloji biliminin doğuşundan çok önce anlaşılmaya çalışılmış ve analiz edilmiştir. En genel tanımıyla bireyleri sahip oldukları varlıklarına göre birbirinden ayıran kategorileri ifade eden sınıf kavramı, modern anlamına XVIII. yüzyılın sonunda kavuşmuş olsa da sadece modern dönemde değil, antik dönemden itibaren topluma ve toplumsala dair anlama çabalarında bir analiz aracı olarak kullanılmıştır. Antik Yunan filozofları, Yunan siyasetinin sorunlarını, köleler ve köle sahipleri arasındaki farklılıklara ilişkin bir anlayış geliştirerek tarif etmeye çalışmışlardır. Başta Platon ve Aristoteles olmak üzere Antik Yunan dönemindeki bazı düşünürler, toplumsal sınıf kavramının toplumlardaki yoksul ve zengin farklılaşmasını belirttiğini söylemişlerdir.¹ Özellikle Platon, toplumun zenginlik farklarına göre katmanlaştığını ileri süren düşünürlerin ilki olmuştur. Tasarladığı ideal *Devlet*’te servet olanaklarına dayanan sosyal farklılaşmayı ortadan kaldırmaya çalışan Platon, toplumu çalışanlar, koruyucular, yöneticiler olmak üzere üç sınıfa ayırmıştır.² Antik dönemin bir diğer düşünürü Aristoteles’in tabakalaşma teorisi ise devlet yönetimi ile ilişkili bir biçimde

¹ Pitirim Sorokin, **Social Mobility**, New York, Harper&Brothers, 1927, s 21.

² Platon, **Devlet**, çev.:Sabahaddin Eyüboğlu, Ali Cimcoz, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2004, s.376.

şekillenmektedir. Aristoteles'e göre yönetim daima toplumdaki egemen sınıfın elindedir³. Bu çerçevede Aristoteles toplumu yurttaşlar, yabancılar ve köleler şeklinde sınıflandırmıştır. Her iki düşünür de toplumu üç sınıfa ayırırken olduğu gibi aşırı zenginlik ve aşırı yoksulluğun toplumsal istikrarı ortadan kaldıracağını konusunda da mutabıktırlar⁴. Ancak bu noktadan sonra düşünceleri birbirinden farklılaşmaktadır. Platon, toplumsal mutluluk ve düzen için özel mülkiyete karşıyken, Aristoteles böyle bir zorunluluğu kabul etmemiştir. Aristoteles'e göre toplumsal mutluluk ve düzen için yapılması gereken şey toplumdaki 'orta sınıfı' güçlendirmektir. Dolayısıyla Platon ve Aristo'nun toplumsal sınıflar üzerine düşüncelerini belirleyen temel düşünce toplumsal istikrar çerçevesinde şekillenmekte, diğer yandan antik çağın insan anlayışında orta sınıf -özellikleri açık bir şekilde tanımlanmasa da- artık [istikrarla ilişkili] bir kategori olarak algılanmaktadır.

Düşünce tarihi içerisinde tabakalaşma ve sınıf konusu üzerine söz söyleyenler elbette sadece Platon ve Aristo ile sınırlı değildir. Ortaçağın Hristiyan teologları adaletsiz ve insafsız olduğunu bildikleri doğal yasanın insan toplumundaki uygulamalarını anlamaya çalışmışlardır. "Adil ücret" üzerine teolojik tartışmalar, sınıf farklılıkları hakkındaki tartışmalar olarak da görülebilir⁵. Ancak erken dönemdeki bütün bu anlama çabalarına rağmen modern sınıf analizi, etik davranışa ilişkin geleneksel ahlaki felsefi söylemi kapitalist pazar yerinin yeni sorunlarına uyarlayan Adam Smith (1723-1790), David Ricardo (1772-1823) ve Jeremy Bentham (1748-1832) gibi klasik iktisatçıların tartışmalarıyla başlar. Bu çerçevede sınıf kavramının, günümüzde kullanılan biçimine XVIII. yüzyılın sonları ve XIX. yüzyılın başlarında kavuştuğu söylenebilir. Bu gelişme, elbette çok uzun bir zamana yayılan belirli tarihsel ve toplumsal koşullar çerçevesinde ortaya çıkan gelişmeler zincirinin bir halkası olarak değerlendirilmelidir. Roma'nın çöküşünden sonra, Avrupa toplumlarında yaşamın her alanında çok uzun bir zaman görünür olan durağanlık haline yaygın bir sefalet ve sınırlı ticari faaliyet eşlik etmektedir. Rönesans hareketinin ekonomik tezahürleri ve XV.yüzyılda Romalıların ve Yunanlıların yaşamlarını etkileyen Ortaçağ kilise doktrini ve siyasi ticaretçiliğin reformları, yukarıdaki olayların gelişmesinin temelini oluşturmaktadır. Bütün bu gelişmelerin en son ve de en zengin halkası ise XVIII. yüzyıl Aydınlanma dönemidir. XVIII. yüzyıldaki siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmelerden beslenen Aydınlanma düşüncesi, ilk önce Endüstri Devrimi'nin gerçekleştiği Britanya ve ardından

³ Aristoteles, **Politika**, Çev.:Tuncay M., İstanbul, Remzi Yayınevleri, 2013, s. 141.

⁴ Arslan Topakkaya, Şahin Özyürek, **Sakıncalı Rejim Demokrasi: Platon - Aristoteles Örneği**, Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, 2015, s.191-210.

⁵ Bryan Turner, **Fair Pay**, Boston, U.S. Press Information, 2014, s.345.

Fransa’da ortaya çıkmıştır. Britanya’da Aydınlanma, tarihte ilk olarak yine bu coğrafyada gerçekleşen Endüstriyel kapitalizmi yansıtan ve meşrulaştıran bir insan ve toplum anlayışını benimseyen bir gurup düşünürün hâkimiyeti altındadır. Bu düşünürlerin en önemlilerinden olan Adam Smith, söz konusu dönemde bireylerin dışsal kısıtlamalardan özgürleşmeleri gerektiğini ve rekabete izin verilmesiyle daha iyi bir toplum yaratılabileceğini iddia etmiştir.

Klasik iktisadın kurucusu olarak kabul edilen ve aynı zamanda XVIII. yüzyılın etkili ekonomisti olarak görülen Smith, kapitalist üretim tarzının gelişiminden doğan pek çok toplumsal meseleyi iktisadi açıdan ifade etmeye çalıştığı *Ulusların Zenginliği* adlı çalışmasını 1776 yılında yayımlamıştır. Smith, her şeyden önce incelemesinin başlığının da işaret ettiği gibi, uluslararası ticaret ve rekabet bağlamında zenginliğin üretimi ve dağılımıyla ilgilenmiştir. İşbölümünün uzmanlaşma süreci vasıtasıyla iktisadi büyümenin önemli bir vasfı olduğuna inanmıştır. Bu çerçevede çalışmasında verdiği meşhur örnek fabrikada iğne üretimidir. Uzmanlaşmış makinaları olmayan birisi günde yaklaşık yirmi iğne yapabilirken, uzmanlaşmış faaliyetlerde on kişi istihdam eden makinaları olan küçük bir fabrikada günde 48.000 iğne üretmek mümkündür. Bu uzmanlaşmış üretimin toplumsal bedeli, emeğin zihinsel becerilerinin gerilemesidir. Çağdaş sosyolojinin diliyle ifade edilirse işgücünün yabancılaşması ve vasıfsızlaşmasıdır. Makinalaşma ile emek gücünde kaçınılmaz olarak bir bozulma yaşanır.

Smith’in *Ulusların Zenginliği* adlı eserindeki savlarından birisi, “ticari toplum”un sağladığı zenginliğin bütün toplumsal sınıfların lehine sonuçlar doğuracağıdır. Eserin giriş kısmında ticari topluma özgü bir kategori olarak tartıştığı iş bölümünün yararlarından bahsederek, iş bölümü sayesinde zenginliğin halkın en alt kesimlerine kadar ulaştığını vurgulamaktadır. Smith, ticari toplumda refah sağlayan maddelere ulaşmada ise sınıflar arasında farklılıklar olduğunu belirtmektedir⁶. Smith’in iş bölümü kuramı ile ilgili altı çizilmesi gereken asıl nokta ise bu kuramın ücret kuramına temel oluşturmasıdır. İş gücünün uzmanlaşmasıyla birlikte, bir pazar mübadelesi sistemindeki malların fiyatının, metaların üretim maliyetlerini kesin olarak yansıtması önemliydi. Bu kuramda Smith, ücret ve değer arasındaki ilişkiye dair klasik tartışmaya yanıt vermiştir. Prekapitalist bir pazarda Smith, malların fiyatının bir metanın üretilmesi için gerekli olan işgücü miktarını doğrudan yansıtırken, ileri bir ekonomide malların maliyetinin aynı zamanda ücret maliyetini, arsa kirasını ve diğer üretim etmenlerini, uluslararası bir pazarda mallara yönelik talebi ve gelecek

⁶ Adam Smith, *Ulusların Zenginliği*, Çev.: A. Yunus ve Bakırcı M., İstanbul, Alan Yayıncılık, 1997, s.25.

yatırımlar için kar ihtiyacını yansıtmayı gerektigine inanıyordu. Smith'in bu değerlendirmelerinde genel bir kapitalizm kuramının malzemeleri bulunur; yani zenginlik rekabetinde emek gücü toplumdan yabancılaşacak ve buna karşılık toplum ücretler, karlar ve kira üzerine toplumsal mücadelelerde bölünüp parçalanacaktır.

Gerçek bir sınıflar sosyolojisinin ortaya çıkışı ise emek-değer kuramı ile gerçekleşecektir. Bir metanın değerinin, ona harcanan emek zamanı miktarınca belirlendiğı iddiasına dayanan kuramın sahibi *Ekonomi Politiğin İlkeleri* adlı eserinde toplumu toprak sahipleri, sermaye sahipleri ve emeğıyle toprağı işleyen emekçiler olmak üzere üç sınıfa ayıran⁷ ve klasik iktisadın başka bir önemli ismi olan David Ricardo'dur. Kuram, kapitalist birikim için kar üretimine istinaden emek sömürüsü hakkında Ricardo ve Marx arasındaki anlaşmazlığa da temel oluşturur. Böylelikle klasik iktisat, sınıf çatışmasının ekonomi politiğine, ardından da sınıf ilişkileri sosyolojisine evrilir. Ancak iktisat kuramında iktisatçıların birincil ilgi alanının, sınıf yapısının doğasından ziyade servet yaratımı üzerindeki sınırlamalar olduğu belirtilmelidir. Bu çerçevede klasik iktisadın sınıf analizi çeşitli zafiyetleri de beraberinde getirmiştir. Bu zafiyetler en somut biçimiyle Jeremy Bentham gibi faydacıların değerlendirmelerinde saptanabilir. Bentham'a göre sanayinin sınırları, sermayenin sınırlarınca belirlenmekteydi. İktisadi durgunluğun birinci nedeni yapay harçlar, hükümet tekelleri ve vergiler biçimindeki hükümet müdahaleleriydi. İktisadi büyüme için devletin pazaryerinden çekilmesi gerekmekteydi. Hükümet müdahalesinin zenginlik üretememesinin sebebi, yatırım sermayesi üretememesiydi. Tek yaptığı mevcut sermayeyi durgun alanlara aktarmaktı. İşçi sınıfının "yardım" anlamında elinden tutmak için sermaye dağıtılması da hükümetlerin temel yanlışlarından birisiydi. Klasik iktisat ücretler için sabit bir fon olduğunu ve bu nedenle sınıf mücadelesinin verili bir yıl içerisinde var olan ücret miktarını artıramayacağını varsayıyordu.⁸ Dolayısıyla klasik iktisat bolluk yerine kıtlık üzerine bir dizi kabule dayanıyordu. Sermaye ve kar kıtlığına ilaveten mekânsal bir kıtlık da vardı ve dolayısıyla kapitalist toplum toplumsal sınıfların manevra alanı için mücadele ettikleri bir toplumdu ve Wolin'in ifadesiyle kalabalıklık ve yokluğun neticesi toplumsal sürtüşme değil sınıf savaşıydı. Kıtlık ekonomisinden kaynaklanan sorunlarla karşı karşıya kalan liberaller pratik olarak her siyasi kuramın yapmak zorunda olduğu şeyi yapmaya yöneliyordu: Dağıtım açısından doğası

⁷ David Ricardo, **Principles of Political Economy and Taxation**, Canada, Botache Books, 2001, p.242.

⁸ A.Smith, değer ve dağıtım teorisini ortaya koyan ilk bilim adamıdır. Ücret oranı oluşturma sürecini tanımlamak için, Smith iki ana teori kullanır – ücret fonu teorisi ve daha sonra klasik okulun ekonomistleri tarafından yaygın olarak kullanılan geçim teorisi. Ücret fonu teorisi, kısa vadede ücretlerin miktarını tanımlamak için kullanılır ve ücretlerin bağı olduğu en önemli iki faktörün ücret faturası ve ülkedeki işçi sayısı olduğu varsaymak demektir. Bkz: A.N. Gorelov,, Оплата труда персонала: методология и расчеты (Personel Ücreti: Metodoloji ve Hesaplamalar), Moskova, Yurait, 2017, s.30

itibarıyla eşitsiz olan bir sistemi gerekçelendirmek ve böylece meşruiyet kazandırmak. Özellikle temel bireysel özgürlüklere inanan ve asgari hükümet müdahalesi anlayışını benimseyen liberaller, devletin, toplumsal güvenliği muhafaza etmenin ve dolayısıyla eşitsiz ve adaletsiz bir dağıtım ilkesini müdafaa etmenin temel kurumu olduğunu öne sürmek durumunda kalıyorlardı. Liberal ekonomi politikteki bu çelişki, Marksist sınıf kuramının hareket noktası olarak görülebilir. XIX. yüzyılda Marksizm güçlü bir teorik çerçeve olarak ortaya çıkarken Marks'ın sınıf analizi konusunda yüzünü döndüğü temel sahanın Fransa olduğu bilinen bir gerçektir. Endüstri devriminin yarattığı sarsıntıların en güçlü biçimde hissedildiği ülkelerin başında Fransa'nın geldiği düşünülürse Marks'ın tutumu şaşırtıcı değildir. David Harvey'in modernitenin başkenti olarak tanımladığı Paris'te daha önce zanaatkârlık usulüne göre düzenlenmiş dağınık imalat atölyelerinin çoğu yüzyılın ilk yarısında yerini makineler ve modern sanayiye bırakmakta⁹, yeni toplumsal sınıfların ortaya çıkışı ve güçlenmesiyle birlikte sınıfsal sorunlar gün geçtikçe somutlaşmaktadır. Bu çerçevede Fransa'da sınıfsal hareketlerin gelişmesi özellikle Restorasyon döneminde gerçekleşmiştir. Birinci İmparatorluk rejiminin yıkılıp Devrim öncesinde Fransa'da hüküm sürmüş olan Bourbon hanedanının yeniden monarşi tesis ettiği 1815 yılında başlayan ve on beş yıl süren bu dönem boyunca yeni monarşik rejime ve kralcı ideolojiye kitlesel bir destek vermeyen işçilerin¹⁰ hoşnutsuzluğu siyasal olduğu kadar iktisadi ve toplumsal nedenlere de bağlı olmaktadır. Endüstri Devrimi'nin yarattığı muazzam ekonomik büyümenin “ilerleme” olarak kutsandığı bu dönem, aynı zamanda özellikle işçi sınıfının korkunç bir yoksullukla karşı karşıya kalışına tanıklık etmiştir. Dahası, yoksulluğun giderek daha da artacağına inanlar azımsanmayacak sayıdadır¹¹. Bu koşullarda Fransa'da özellikle tarımsal alanda elde edilen kötü sonuçların kıtlık sorununa neden olması bir dizi şehir ve kasabada gıda talebiyle isyanların başlamasını tetiklemiştir.¹² Eşitlik vurgusu yapan sosyalist düşüncenin ilk versiyonlarının bu dönemde ortaya çıkışı sebepsiz değildir. Yüzyılın ilk çeyreğinde Saint Simon Fransız sosyalist düşüncesinin en önemli temsilcilerinden birisi olarak endüstri kavramını bütün teorik kurgusunun merkezine almış ve bu doğrultuda Batı toplumlarını üreten/çalışanlarla (sanayiciler, işçiler, esnaf, zanaatkar ve köylüler)

⁹ David.Harvey, **Modernity and Modernism**, U.S.A., Manchester Metropolitan University, 2013, p.8.

¹⁰ Alexander R., **Rewriting the French Revolutionary Tradition: Liberal Opposition and The Fall of the Bourbon Monarchy (New Studies in European History)**, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, s.121

¹¹ Eric Hobsbawm., **The Nation and Globalization**, Oxford, USA, Blackwell Publishers, 1998, s.321-322.

¹² Aynı dönemde Britanya'daki Luddist harekete benzer biçimde makinalara yönelen bir öfke ve şiddet dalgasının ortaya çıkışı dikkat çekicidir. Luddist hareketin ortaya çıkış koşulları için bkz. (Huberman, 2013, s. 197-216).

üretmeyen/çalışmayanların (aristokrasi, din adamları, rant sahipleri vs) sınıfsal karşıtlığı üzerinden anlamaya ve açıklamaya çalışmıştır. Yetersiz olarak değerlendirilebilecek bu tür bir sınıf teorisi aslında dönemin Fransa'sının, işçi sınıfının daha henüz oluşmaya başladığı koşullarda, üretmeyen/aristokrasi-üreten/burjuvazi karşıtlığı üzerine kurulmuş sınıfsal denge ve dinamiklerinin bir resmi gibidir¹³. Ancak buna rağmen Saint Simon'un kendi çağının tarihi söz konusu olduğunda özgül sayılabilecek bir bakış açısının olduğu da eklenmelidir. Engels'in daha sonra hayranlıkla belirteceği üzere Saint Simon Fransız Devrimi'ni soyluluk, burjuvazi ve mülksüz kitleler arasında bir sınıf mücadelesi olarak yorumlamıştır.¹⁴ Onun takipçileri devrimin burjuvayı özgürleştirdiğini, şimdi de proleterleri özgürleştirmenin zamanının gelmiş olduğu öngörüsüyle bu yorumu daha ileri bir noktaya taşımışlardır.

1840'ların sonuna gelindiğinde sadece Paris'te değil bütün ülkede açlık, sefalet ve toplumsal huzursuzluk üst seviyededir. Benzer bir görüntünün endüstriyel kapitalizmin geliştiği Avrupa'nın birçok bölgesinde var olduğu söylenebilir. Endüstri Devrimi'nin yarattığı muazzam zenginliğe rağmen yüzyılın ortasına gelindiğinde özellikle proletaryanın sefaleti günden güne artmaktadır. Bu koşullarda Haxthausen, yoksulluk ve proletaryayı modern devletlerin organizmalarından kaynaklanan irinli yaralar olarak tarif etmektedir. Dahası ona göre "eğer bu adamlar harekete geçecek gücü kendilerinde bulurlarsa, bu siyasal değil toplumsal bir devrim; bütün mülkiyete karşı bir savaş, tam bir anarşi.." olacaktır¹⁵. Haxthausen kaygılarında haksız değildir. Bu satırları kaleme aldıktan bir yıl sonra, 1848'de, başta işçiler ve öğrencilerin öncülük ettiği kitlesel bir ayaklanma hükümet değişikliğine neden olmuştur^{16,17}. Aşağı yukarı aynı dönemde, her geçen gün sayıları artan ve müesses nizam için giderek daha fazla tehlike oluşturmaya başlayan, kentlerde yoksulluk ve sefalet içerisinde yaşayan alt sınıfların -özellikle işçi sınıfının- durumunu tespit etmek ve bu sınıfı kontrol altında tutmak için betimsel tekniklerin kullanıldığı detaylı monografilerin üretilmesi tesadüf değildir. Bu konuda ilk girişim aynı zamanda bir maden mühendisi olan Fransız sosyolog Frederic Le Play'den gelmiştir. Yaşamı boyunca üç işçi ayaklanmasına tanık olan Le Play (1830-1848-1871) kendisine araştırma alanı olarak maden işletmelerini, araştırma nesnesi

¹³ Levent Ünsaldı, Ercan Geçgin, **Sosyoloji Tarihi**, Ankara, Heretik Yayıncılık, 2013, s.75-79.

¹⁴ Friderich Engels, Karl Kautsky, **The Condition of the Working Class in England**, England, Journal of Political Economy, 1977, s.411-415.

¹⁵ Eric Hobsbawm, **The Nation and Globalization**, Oxford, USA, Blackwell Publishers, 1998, s.320

¹⁶ David Harvey, **Modernity and Modernism**, U.S.A., Manchester Metropolitan University, 2013, p.8-12

¹⁷ Bu ayaklanmanın ilk olmadığını belirtmek gerekir. Endüstri Devrimi'nin yarattığı toplumsal sorunlar çok çeşitli olmakla birlikte, sınıfsal adaletsizlik ve bunun yarattığı huzursuzluk bu sorunlar içerisinde en kapsayıcı olanıdır. Bu çerçevede Batı Avrupa tarihinde daha benzer sebeplerle grevler, sokak gösterileri ve kitlesel ayaklanmalar 1848'den önce de gerçekleşmiştir. Bkz., (Beaud, 2015, s. 160-175).

olarak da maden işçisi aileleri seçmiştir. Le Play, Endüstri Devrimi'nin yaygınlaşmasıyla bir sınıf olarak evrenselleşme eğilimi taşıyan işçilerin bu eğilime rağmen barındırdığı muhtemel farklılıklara odaklanmıştır. Böylece genel eğilim içerisinde işçi grupları arasındaki farklılıkların tespit edilmesiyle işçiler üzerinde değişik sonuçlar veren etkenlerin araştırılması ve saptanması mümkün olabilecektir. Bu bilgiler ışığında işçi sınıfı üzerinde istenilen etkinin yapılabilmesi mümkün olabilecektir¹⁸. Dolayısıyla Le Play'in toplumsal değişmeyi araştırmak ve anlamak gibi bir kaygısının olmadığı ve amacının yükselen endüstriyel kapitalizmin yarattığı sınıfsal sorunlara geçici çözümler bulmak olduğu belirtilmelidir. Le Play'in monografilerinde işçi sınıfının durumunun iyileştirilmesine yönelik önerileri, tıpkı 1855 tarihli Avrupalı İşçiler başlıklı çalışmasında olduğu gibi, dönemin entelektüel havasının izlerini taşır: geleneksel dini ve ahlaki değerlere dönüş ve bu değerlere sıkı sıkıya sarılış. Bu bilgiler ışığında aslında Le Play'in dönemin siyasi ve ekonomik şiddetli alt-üst oluşlarına cevap niteliğinde bir toplumsal mühendislik çabası sergilediği söylenebilir. Bu çabanın arkasındaki temel niyet ise tehlikeli bir toplumsal sınıf olarak işçi sınıfının kontrol altına alınmasıdır.

Buraya kadar verilen bilgiler ışığında XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın başından itibaren sınıfın özellikle Batı toplumlarının toplumsal ve ekonomik meseleleri temelinde gündemi belirleyen bir olgu/kavram olduğu görülebilir. Sınıf başta olmak üzere, Hobsbawm'ın belirttiği üzere kimi kavramlar çoğu zaman belgelerden daha güçlü tanıklar olabilirler. 1789-1848 arasındaki altmış yıllık dönemde icat edilmiş veya modern anlamlarına esas olarak bu dönemde kavuşmuş bazı sözcükler sözü edilen güçlü tanıklara birkaç örnek olabilir. Bunlar, endüstri, sanayici, fabrika, orta sınıf, işçi sınıfı, kapitalizm ve sosyalizm gibi kavramlardır. Proletarya, ekonomik bunalım, grev, yoksulluk, istatistik, toplumbilim gibi sözcükler de bunlar arasındadır. Çağdaş dünya bu terimler olmadan düşünüldüğünde 1789-1848 arasında patlak veren ve insanın tarımı, metalürjiyi, yazıyı, kenti ve devleti bulduğu uzak çağlardan beri insanlık tarihindeki en büyük dönüşümü oluşturan bu devrimin ne denli köklü ve derin olduğu da anlaşılacaktır. Bu devrim bütün dünyayı dönüştürmüş ve dönüştürmeye de devam etmektedir¹⁹. Hobsbawm'ın vurguladığı zaman aralığında gerçekleşen toplumsal, siyasi ve ekonomik gelişmelerin anlaşılabilmesi için gerekli anahtar kavramın sınıf ve çeşitli varyasyonları olduğu bir gerçektir. XVIII. yüzyılın sonunda klasik iktisatçıların dağıtımsal açıdan eşitsiz bir sistemi gerekçelendirmesi temelinde gündeme gelen

¹⁸ Baykan Sezer, **Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi**, İstanbul, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1977, s.11.

¹⁹ Eric Hobsbawm., **The Nation and Globalization**, Oxford, USA, Blackwell Publishers, 1998, s.9-10

modern sınıf kavramı/analizi, XIX. yüzyılda Batı toplumunun olanaklarından, başka bir ifadeyle Endüstri Devrimi'nin yarattığı zenginliklerden bütün Batı nüfusunun eşit ölçüde yararlanamaması sorununa bir açıklık getirmek amacıyla geliştirilmiştir. Bununla birlikte özellikle yüzyılın ilk yarısında sınıfın, yeni ortaya çıkan ve güçlenmeye başlayan proletarya, yani işçi sınıfı ile eş değer bir kavram görüntüsü arz etmeye başladığı söylenebilir. Bu durumun sebepsiz olmadığı belirtilmelidir. Endüstri Devrimi'nin yarattığı yeni bir sınıf olarak proletarya giderek güçlenmekte, yaratılmasında büyük pay sahibi olduğu zenginlikten daha fazla pay istemekte ve bu talebinin sağlanması için gerektiğinde ayaklanma potansiyeline sahip olduğunu 1830'dan itibaren göstermektedir. XIX. yüzyıl boyunca süren toplumsal ve ekonomik hareketliliğin merkezinde yine proletarya olacaktır. 1830 Temmuz'unda Fransa'da başta işçiler olmak üzere tüm sınıflar toprak aristokrasisine karşı ayaklanacak, 1848 Şubat'ında ise hepsi büyük burjuvaziye karşı ayaklanacaktır. Devrimin sağladığı çeşitli kazanımlardan sonra da işçi sınıfının hareketliliği devam edecek ve bunun üzerine Alexis de Tocqueville “bunca zenginliğe sahip bu büyük kentin, hiçbir şeye sahip olmayanların eline geçtiğini görmek şaşılasi ve dayanılmaz bir şey” diyecektir²⁰. Dolayısıyla işçi sınıfının toplumsal ve ekonomik sorunların merkezindeki konumu sınıf olgusuyla özdeş bir görüntü arz etmesine neden olacak ve bu durum tehlikeli bir sınıf olarak değerlendirilen proletaryanın kontrol altına alınması için çeşitli çabaları gündeme getirecektir. Bu çabaların temel olarak tabakalaşmadan kaçınmanın mümkün olmadığı ve tabakalaşmanın doğal olduğu ön kabulü üzerine temellendirildiği ifade edilebilir.

Batı toplumlarını XIX. yüzyıla taşıyan ve yukarıda çok genel hatlarıyla bahsedilen gelişmelerin ardından sosyal sınıf kavramı toplumsal alana dair kavrayış çabalarında giderek daha belirleyici bir araç haline gelmiştir. Bu çerçevede sınıf, kuşkusuz XIX. yüzyılın en önemli kuramcılarının birisi olan ve Batı toplumlarının işleyiş mekanizmalarını kapitalist toplumun eleştirisi yoluyla açıklayabileceğine inanan Karl Marx'ın genel kuramının da temel kavramları arasındadır. Bu doğrultuda Marx, sadece kendi döneminde değil, kendisinden sonraki dönemde de sınıf kavramının çerçevesinin ve içeriğinin belirlenmesi konusunda ortaya koyulan çalışmalarda fazlasıyla belirleyici bir isimdir. Hatta Dahrendorf, Marx'a kadar hiç bir bilim adamı tarafından toplumun sosyal yapısı hakkında derinlemesine araştırmalar yapılmadığını iddia etmiştir²¹. Elbette Marx'ın bu denli belirleyici oluşu sebepsiz değildir.

²⁰ Michel Beaud, **A History of Capitalism**, Paris, Monthly Review Press, 2015, s.163

²¹ Ralf Dahrendorf, **Class and Class Conflict in Industrial Society**, Stanford, Stanford University Press, 1959, s.36

Marx, endüstriyel kapitalizmin erken aşamasında yaşamış ve dönemin toplumsal ve ekonomik koşullarını radikal bir biçimde eleştirirken oldukça kapsamlı bir çerçeveye ortaya koymuştur.

Marx, içinde yaşadığı dönemin toplumsal, siyasal ve ekonomik koşullarını, kısacası modern toplumun doğuşunu anlama çabasında olan bir düşündürdür. Başka bir ifadeyle modern toplumu belirleyen modern kapitalizmin dinamiklerini kavramaya çalışmış ve bu amaç doğrultusunda oldukça kapsamlı bir sosyal teori ortaya koymuştur. Marx'ın özellikle Engels'le birlikte kaleme aldığı Alman İdeolojisi isimli çalışmasında Genç Hegelcilere yönelttiği eleştirilere bakıldığında, sosyal teorinin sadece insanlığın düşünce sürecine değil, gerçek üretim sürecine, yani bütün toplumların ortaklaşa sahip oldukları en temel karakteristikler ne ise oraya yönelmesi gerektiğini vurguladığına tanık oluruz. Zira Marx, kendi kuramının bir yandan toplumların belirleyici özellikleri üzerine bir açıklama olduğunu ileri sürerken bir yandan da bu özelliklerin anlaşılabilmesi için gerekli yöntemin teorisini sunduğunu ileri sürmektedir. Bu çerçevede Marx'a göre bütün toplumların ortak karakteristikleri, insanların diğer hayvanlardan farklı olarak varlığını idame ettirebilmek için üretebilmesi ve buna bağlı olarak tarihin öznesi olması, zamanla yeni ihtiyaçlar yaratmaları, üretim sürecinin iş bölümüne dayalı olması ve düşünceler ve değerlerin kaynağının iş bölümü olmasıdır. Dolayısıyla Marx'a göre sosyal teori, üretim ve tüketim tarzlarıyla ilgilenmeli ve bunların değişmesi ve gelişmesine odaklanmalıdır²².

Marx'ın saptadığı ortak karakteristiklere bakıldığında onun iş bölümüne merkezi bir önem atfettiği görülebilir ki saptadığı başka bir ortak karakteristik olan üretim bu ortak karakteristiğe, yani iş bölümüne dayalıdır. İş bölümü daima sömürüyle birlikte yabancılaşmayı içeren hiyerarşik bir tabakalaşmaya neden olur. İş bölümü toplumsal görevlerin farklı unsurlarının farklı bireyler tarafından yapılmasıdır. Ancak Marx'ın gözlemlerine göre bütün toplumlarda bu bölünmeye neden olan olgu, üretim araçlarının özel mülkiyetidir²³. Marx'ın işaret ettiği bu olgu, üretim araçlarına sahip olanlar ile toplumsal ve ekonomik açıdan daha aşağıda yer alan ve çeşitli düzeylerde sömürülen diğer katmanlardan oluşan bir tabakalaşma yaratır. Üretim araçlarına sahip olmayanlar en basit ifadeyle sömürülürler. Dahası yaptıkları işi ya da işin somut sonuçlarını kontrol edemedikleri için Marx'ın ifadesiyle yabancılaşırlar. Komünist Manifesto'dan alıntılarsak:

Burjuvazi, yani sermaye hangi oranda geliyorsa, proletarya da, modern işçi sınıfı da aynı oranda gelişiyor. Bu, ancak iş buldukları sürece yaşayan ve ancak emekleri

²² Karl Marx, **Capital**, Moskova, 2013, s.28-36.

²³ A.g.e., s. 31-33

sermayeyi artırdığı sürece iş bulan bir emekçiler sınıfıdır. Kendilerini parça parça satmak zorunda olan bu emekçiler, bütün öteki ticaret nesneleri gibi bir metadılar ve bunun sonucu olarak, rekabetin bütün iniş çıkışlarına, pazarın bütün dalgalanmalarına açıktırlar. Yaygın makine kullanımı ve iş bölümü yüzünden proleterin işi, tüm bireysel niteliğini ve bunun sonucu olarak da çalışan insan için tüm çekiciliğini yitirmiştir. Kendisi makinanın bir eklentisi haline gelir ve ondan beklenen yalnızca en basit, en tekdüze ve en kolay edinilen hüner olur²⁴.

Böylece Marx, Manifesto’da diyalektik bir sürecin tanımını yapmaktadır. Bu süreçte emek, karşıtı olan sermayeye dönüşmekte, işçilerin emeği yarattığı sermayeye yabancılaştırılırken, işçileri de yoksullaştırmaktadır. Dolayısıyla Marx, sosyal sınıfları toplumsal iş bölümünün, özel mülkiyet oluşumunun ve insanın insanı sömürüsünün sonucu olarak görmüştür.

Marx, sadece modern kapitalist toplumu değil insanlığın genel tarihini de böyle bir metodoloji çerçevesinde açıklamaya çalışmıştır. Bu doğrultuda antik toplumu ve diğer toplum biçimlerini de sınıf temelinde ele almıştır. Sözgelimi, Marx’a göre Orta Çağ sonrası dönemlerde Batı Avrupa’da kapitalist üretim tarzının köklerinin belirginleşmesine neden olan etkenlerden birkaçı daha önce bir tüccar sınıfın oluşumunu ve para piyasasının gelişimini içeren Antik Roma’da da vardır. Ancak, özellikle köleliğin mevcudiyeti başta olmak üzere Roma toplumundaki başka unsurlardan dolayı Roma’daki sınıf mücadelelerinin meydana gelmesiyle değil, sosyal bünyenin çözülmesiyle neticelenen bir biçim almasıyla açıklanmaktadır.²⁵ Başka bir ifadeyle Marx’a göre Antik Roma toplumundan modern kapitalist topluma kadar her toplumsal düzen sınıfsal ilişkiler temelinde açıklanabilmektedir. Dahası her toplumsal düzen içindeki sınıfların karşılıklı ilişkilerinde düşmanlık söz konusudur. Mesela, köleciler toplumunda köle ve köle sahipleri, feodalizmde çiftçi ve toprak sahipleri, kapitalizmde proletarya ve burjuva arasında uzlaşmaz çıkarlar ve bir çatışma söz konusudur. Marx’ın Komünist Manifesto’daki o ünlü pasajda belirttiği gibi:

Gelmiş geçmiş bütün toplumun tarihi sınıf savaşımı tarihidir. Özgür ile köle, patricius ile plebeius, bey ile kul, lonca ustası ile kalfa, kısacası ezen ve ezilen sürekli birbiriyle karşıtlık içinde olmuş, kimileyin örtük kimileyin açık kesintisiz bir savaşım, her defasında tüm toplumun devrim yoluyla dönüştürülmesiyle ya da çatışan sınıfların ortak yıkımıyla sonuçlanan bir savaş sürdürmüşlerdir.”²⁶

Marx’a göre sınıf, genel olarak üretim mekanizması içindeki yerleri aynı olan bir insan grubunu ifade etmektedir. Dolayısıyla bununla ilişkili olarak Marx’a göre sınıflar toplumun

²⁴ Karl Marx, Engels Friederich, **Manifesto of the Communist Party**, Moskow, Progress Publishers, 1993, s.116

²⁵ Karl Marx, **Capital**, Moskova, Partiinoe, 1959, s.532.

²⁶ Karl Marx, Friederich Engels, **Manifesto of the Communist Party**, Moskow, Progress Publishers, 1848, s.69.

temel kimliğini ifade eder²⁷. Yukarıda ifade edildiği gibi Marx için sınıf, üretim araçları, yani insanların yaşamlarını kazanmak için kullandıkları araçlar ile ortak bir ilişki içerisine girme sonucunda oluşan insan grubudur ve sınıflar arasındaki ilişkilerde sömürü kaçınılmazdır. Marx'ın kuramında toplumda iki ana sınıf; üretim araçlarına sahip olanlar ve olmayanlar vardır. O'na göre bir sınıf kendini boyun eğme konumundan bir üstünlük pozisyonuna yükseltmeyi başardığı andan itibaren tüm sosyal yapıyı yeniden örgütlemek suretiyle etkiler.²⁸ Bu çerçevede Marx'ın görüşleri, tabakalaşma adı veriken yaklaşımları çok büyük ölçüde etkilemiştir. Ona göre insanlık üretim araçlarını ellerinde bulunduranlar ile bunlardan mahrum olanlar arasında sürekli bir çatışmayı yaşamaktadır. O'nun için toplumsal sınıfların temeli üretim araçlarının mülkiyetidir. Bununla birlikte sınıf, bireyin toplumsallaşmasını ve kendine bakışını etkiler ve sınıflar tarihsel evrim sürecinde kaçınılmaz olarak karşı karşıya gelmektedirler.²⁹

Gördüğümüz gibi Marx, bütün toplumların kendi varlıklarını sürdürebilmek için belirli ilişkiler içerisine girdiğini belirtmektedir. Bu ilişkiler ve bu ilişkilerin kendi içinde örgütlenme biçimi üretim güçlerinin gelişme düzeyi ile belirlenmiştir. Bu çaba yine üretimde insanlar arasında bir iş bölümünü ve üretim ilişkilerini gerektirmektedir. Üretim güçleri ve üretim ilişkileri üretim biçimi içinde bir bütünlük kazanmaktadır. Ancak bu bütünlük bir uyumluluk içerisinde değil bir çelişki içinde gerçekleşmektedir. Böylece Marx, toplumları içinde bulundukları düzey ve sorunlarla açıklayabildiği gibi tarihte görülen toplumsal gelişmeleri de açıklayabilmektedir. Marx bu genel açıklama içerisinde çağdaş Batı toplumlarına dair bir açıklama önerisi de ortaya koymaktadır. Çağdaş Batı toplumları sermaye ve emeğin ayrımı ekseninde bir form kazanmaktadır. Ve bu kesin ayrım Batı'da herhangi bir uyuşmaya izin vermeyen bir çatışmaya neden olmaktadır.³⁰ Böylece Marx, seleflerinin fikirlerine dayanarak yeni bir sınıf teorisini yaratmaktadır. Mülk ilişkilerinin ana sınıfı oluşturma özelliğini üretim araçları olarak değerlendirmektedir. Toplumdaki bir sosyal grubu özel mülk sahibi olanlar oluşturursa, diğeri de bundan mahrum kalmaktadırlar. Ona göre bu sınıflar arasındaki ilişkiler kaçınılmaz olarak uzlaşmaz bir karaktere sahip olmak zorundaydılar. Çünkü özel mülkiyet sömürünün sonucunda ortaya çıkmakta ve mülk sahipleri ancak mensubu oldukları sınıfın politik hâkimiyet koşullarında malik olabilmektedirler. Bu tür temel sınıflar, ilkel çağlar haricinde tarihsel gelişimin tüm aşamalarında mevcut olmaktadır. Bu sistem kölelikten

²⁷ İmmanuel Wallerstein, **Historical Capitalism**, London, Verso, 1983, s. 63

²⁸ Anthony Giddens, Çev.:Ö.Baldık, **İleri Toplumlarda Sınıf Yapısı**, İstanbul, Birey Yayıncılık, 1999, s.45.

²⁹ Karl Marx, **Capital**, Moskova, Partiinoe, 1959, s.582

³⁰ Baykan Sezer, **Batı Dünya Egemenliği ve Endüstri Devrimi**, İstanbul, İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1977, s.41

başlayarak tarihsel gelişimin tüm aşamalarında görülebilir. Marx'a göre, nesnel ekonomik faktörler toplumun sınıfsallaşmasını belirlemektedir.

Böylece XIX. yüzyılın ortasından itibaren sınıf kavramı, Marx'ın çalışmalarıyla birlikte toplumsal gerçekliği anlama konusunda giderek sosyal teorinin merkezine oturan bir kavrama dönüşmeye başlamıştır. Kavramın belirleyiciliği, toplumsal alanı anlamada önemli bir analiz aracı olmasının yanında, modern kapitalist toplumun ontolojik çekirdeğini oluşturmasıyla da ilişkilidir. Dolayısıyla Marx'la birlikte, modern toplumu anlama konusunda muazzam bir çaba harcayan diğer klasik sosyal teorisyenlerin -burada elbette Max Weber ve Emile Durkheim'ı kastediyoruz- sınıf konusundaki değerlendirmelerine değinilmesi gerekmektedir. Bu gereklilik aynı zamanda günümüzdeki sınıf yaklaşımlarının birçoğunun köklerinin, şu ya da bu ölçüde, sözünü ettiğimiz klasik sosyal teorisyenlerle bağlantılı olmasıyla da ilişkilidir. Bu çerçevede kavramın klasik sosyal teoride nasıl kullanıldığı ve sosyal gerçekliği açıklama çabalarında nasıl bir işleve sahip olduğu, bizim konumuzun temellerinin oluşturulabilmesi açısından elzemdir. Bu nedenle, klasik sosyal teorinin ve XIX. yüzyıl Batı düşüncesinin zirvesi olarak tanımlanabilecek Marx'ın sınıf yaklaşımının ardından, özellikle belirli bir tarihsel dönemde klasik sosyal teori içerisinde Marx'ın karşısına konumlandırılan Weber'in sınıf yaklaşımına da kısaca değinilmesi gerekmektedir.

Modern toplumun sınıfsal yapısını anlamaya çalışan isimlerden bir diğeri olan Max Weber'in tabakalaşma yaklaşımı, Marx tarafından geliştirilen çözümlemeye dayanmaktaysa da Weber bu çözümlemeyi değiştirmekte ve geliştirmektedir. İki kuram arasında iki önemli fark vardır: Weber'e göre sınıf ayrılıkları yalnızca üretim araçlarının denetimi ile ilişkili değil, mülkiyetle doğrudan doğruya ilişkisi olmayan ekonomik etkenlere de bağlıdır.³¹ Bu çerçevede Weber, toplumsal yapıyı araştırmada Marx'tan farklı bir yaklaşım sunmaktadır. Weber toplumsal yapıyı açıklamak için ve bireylerin hangi sınıfa ait olduğunu belirlemek için çok boyutlu bir sınıf yaklaşımının gerekliliğini vurgulamaktadır. Weber'e göre sermayenin sahipliği ve üretim araçları arasındaki ilişkiye ek olarak değer ve prestij gibi faktörleri de dikkate almak önemlidir. O, bu üç faktörü ayrı ayrı olarak ele almaktadır. Bu faktörlerin dikkate alınması piyasa ilişkilerinde bireyin "yaşam fırsatları"nın mevcut olasılıklarını belirlemek demektir. Bu kavram toplumsal yapının Weberci analizinin merkezinde yer almaktadır³². Yaşam fırsatlarından Giddens'ın terimleriyle şu anlaşılmalıdır: "tipik olarak

³¹ Raymon Aron, Çev.: Güngör E, **Sınıf Mücadelesi**, İstanbul, Derhan Yayınları, 1992, s.12.

³² Max Weber, Ed.by Claus Wittich, Guenther Roth, **Economy and Society**, California, University of California Press, 1968

herhangi bir toplumda mevcut olan toplumsal olarak yaratılmış ekonomik ya da kültürel malların paylaşımı için bireylerin sahip olduğu fırsatlar³³, ya da başka bir ifadeyle bireylerin kıtlık ya da değerli çıktılara erişim fırsatı. Weber bunu “sınıfsal durum mallarının tedarik edilmesi, yaşamda bir konum elde etme ve iç tatmin bulma yolunda tipik ortak olasılığa işaret eder” şeklinde belirtmiştir.³⁴ Başka bir ifadeyle sınıfın üyeleri ortak yaşam fırsatlarını paylaşırlar. Bu aynı tabakaya mensup olanların ortak bir özelliği olarak saptandığında, bireyleri bu konumda buluşturan şeyin ne olduğu sorusu gündeme gelir. Weber’in yanıtı şudur: Bireyler farklı yollarla temin ettikleri kaynakları piyasanın işleyişine dahil ederler. Piyasa mekanizması da bu kaynaklar temelinde bireylere çeşitli yaşam fırsatları sunar. Ancak piyasaya sunulan kaynakların ekonomik bir değeri olmalıdır. Buradan hareketle Weber, sınıfsal durumu belirleyen temel olgunun piyasa olduğunu iddia eder.³⁵

Weber’in piyasada getiri oluşturan varlıkların çeşitliliğini tanımasındaki bir sonuç, kendisinin ekonomik sınıflar olarak adlandırdığı olası sınıfların çoğalmasındır. Bununla birlikte ekonomik sınıfların birleşmesiyle oluşan toplumsal sınıflar sayı olarak daha azdır. Bunlar basitçe piyasanın işleyişi temelinde oluşmaz, diğer faktörler ve bunların içerisinde Weber tarafından seçilen ve özellikle dikkat çekilen toplumsal hareketlilikte işin içine karışır. Bir toplumsal sınıf, bireysel ve kuşaklar arası hareketliliğin içinde basit ve tipik bir biçimde vuku bulduğu sınıfsal konumların toplamını oluşturur.³⁶ Buna bağlı olarak Weber kapitalist sistemde aralarında sosyal hareketliliğin pek kolay olmadığı ama içerilerindeki sıklıkla görülen hareketliliğin tespit edilebileceği dört başat toplumsal sınıfın varlığını iddia etmektedir. Bu sınıflar arasındaki temel farklılık üretim araçlarının mülkiyeti olgusu temelinde biçimlenir. Diğer yandan bu gruplar, mülkiyetin ve piyasaya arz edilen hizmetin türüne göre giderek artan ölçülerde farklılaşır³⁷. Weber’in saptadığı bu sınıflar girişimciler ve varlıklı gruplar, küçük burjuvazi, resmi kimlikli işçiler [orta sınıf] ve sadece emek gücüne sahip olan işçi sınıfıdır.

Bu bilgiler ışığında Weber ve Marx’ın sınıf analizleri arasındaki farkın çok keskin olmadığı iddia edilmekte, hatta Weberci sınıf yaklaşımını ne olduğundan çok ne olmadığı ile tanımlamanın daha kolay olduğu ileri sürülmektedir. Dahası, açıkça Marxist olmayan her sınıf

³³ Anthony Giddens, **Class Structure of the Advanced Societies**, 1973, s. 130-131.

³⁴ Max Weber, **Economy and Society**, California, University of California Press, 1978, s.302.

³⁵ A.g.e., s.927.

³⁶ A.g.e., s. 302.

³⁷ A.g.e., s. 928

yaklaşımının Weberci olduğu dile getirilmektedir.³⁸ Bununla birlikte Weber'in sınıfa dair analizlerinin parçalı bir görüntü arz ettiği de belirtilmelidir. Bu parçalı görüntü içerisinde dikkat çeken nokta Weber'in, Marx'ın ekonomik eşitsizliğin toplumsal tabakalaşmanın temeli olduğu görüşünü kabul etmiş olmasıdır. Ancak Weber'in aynı zamanda Marx'ın eleştirmenlerinden birisi olduğu unutulmamalıdır. Marx'a göre daha kapsayıcı bir sınıf analizi ortaya koymaya çalışan Weber'e göre tabakalaşmayı en iyi ekonomik eşitsizliklere, toplumsal onur hiyerarşilerine ve siyasal eşitsizliklere bakarak anlayabiliriz. Weber'e göre sınıflar, "sosyal topluluklar" değildir. Yalnızca toplumsal eylemin mümkün ve muhtemel temellerini teşkil etmektedir. Ona göre sınıf konumu ise kişilerin mal, yaşam koşulları ve kişisel yaşantıları için sahip oldukları olanaklar demektir. Bu olanaklar ise verili bir ekonomik düzen içinde gelir sağlamak üzere mal ve beceri harcama gücünün derecesi ve yokluğu tarafından belirleniyor olmalıdır. Weber için mülkiyet ve mülksüzlük bütün sınıf konumlarının temel kategorisidir³⁹. Her sınıf 'sınıf eylemi'nin sayısız biçimlerinden herhangi birinin taşıyıcısı olabilir ama bunda muğlak bir gereklilik vardır. Bir sınıf kendi içinde bir topluluk oluşturamaz. Sınıflar sosyal topluluk olmamakla birlikte sınıf durumları ancak toplumsallaşma temelinde ortaya çıkmaktadır.⁴⁰ Sınıf konumlarına yol açan toplu eylem ise esas olarak aynı sınıfın üyeleri arasında bir eylem değil, değişik sınıflar arasındaki bir eylemdir. İşçinin ve girişimcinin sınıf konumunu doğrudan belirleyen toplu eylemler, iş gücü piyasası, meta piyasası ve kapitalist işletmelerdir. Sınıfların tersine statü grupları genellikle sosyal topluluklardır. Ancak, çoğu zaman pek biçimlenmemiş dağınık topluluklardır. Tümüyle ekonomi tarafından belirlenen 'sınıf konumu'na karşı tanımlamak istediğimiz 'statü konumu'ndan kasıt insanların yaşam yazgısının somut, pozitif ya da negatif toplumsal onur ölçüsü tarafından belirlenen tüm tipik öğeleridir. Hem mülk sahipleri hem de mülksüzler aynı statü grubu mensubuna sahip olabilirler ama sık rastlanan bu durumun çok somut sonuçları vardır.⁴¹

Weber tabakalaşmanın, sınıfın yanı sıra var olan başka iki temel faktörüne daha dikkat çekmektedir. Bu faktörlerden birisi statü, diğeri ise iktidardır. O, toplumun sosyal yapısını çok boyutlu ve çok katmanlı olarak görmektedir. İnsanlar arasındaki sosyal eşitsizlikte ekonomi faktörünün önemini inkar etmeden, sosyal prestij (statü) ve güç olmak üzere sosyal sınıf

³⁸ Keith Breen, **Under Weber's Shadow: Modernity, Subjectivity and Politics in Habermas, Arendt and Macintyre**, Belfast, Queen's University, 2014, s.50-53.

³⁹ Max Weber, **Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı**, Çev.: Ozankaya Özer, Ankara, İmge Kitabevi, 1995, s.209.

⁴⁰ Max Weber, **Sosyoloji Yazıları**, İstanbul, Farklı Yayınevi, 2014, s.296.

⁴¹ A.g.e., s.299

tanımı için iki önemli gösterge daha getirmiştir. Sosyal statünün her zaman zenginliğe ve güce bağlı olamayacağını ifade eden Weber, hukukçular, akademisyenler, ruhbanlar ve kamu çalışanları gibi yüksek maaş almasalar dahi toplumda yüksek prestije sahip olanları buna örnek göstermektedir. Belirtildiği gibi Weber, sosyal tabakalaşma ve sınıflar konusunda Marx'tan farklı bir görüş ileri sürmektedir. Weber, Marx'ın iktisadî determinizm fikrini eksik bulmakta ve sosyal tabakalaşmanın daha başka kaynaklarının bulunduğunu söylemektedir. Ona göre sınıf iktisadî bakımdan belirlenen sosyal tabakalar için kullanılabilir; yani gelir itibarıyla aynı durumda bulunanlar bir sınıf sayılır. Bu çerçevede Weber sosyal tabakalaşmada sınıftan daha önemli bir kavram olarak sosyal mevki (status) kavramını almaktadır. Weber, sınıf ve mevki kavramlarını ayırdettikten sonra Marx'ın aradığı manada sınıf bilincine sahip sosyalist partilerin iktisadî eşitsizliklerden ziyade sosyal mevki eşitsizliklerinin bulunduğu yerlerde geliştiğini belirtmektedir.⁴²

Yukarıda belirtildiği gibi, Weber, sosyal tabakalaşmanın temel biçimi olarak ekonomik kriteri, yani zenginlik veya senelerce biriktirilmiş geliri ele almaktadır. Weber'in vurguladığı temel kriter, mülkiyetin üretim araçlarına, genel olarak pazar sistemine, öncelikli olarak işgücü piyasasına oranıydı. Ona göre, aynı sınıftaki insanlar aynı yaşam şansına ve kamu mallarını alma fırsatına sahiptir. Aynı sınıftaki insanlar içinde mülk sahibi olanlar daha yüksek statüde gözükmektedir. Mülk sahibi olmayan ancak geniş bilgiye, yüksek niteliğe sahip olanlar iş piyasasında daha fazla gelire sahip olabilmekte ve yüksek talep göre işçiler olarak belirlenebilmektedir. Buna ek olarak, Weber, her kişi için statüsüyle isimlendirilen daha hassas ve anlamlı sosyal grupları yaratmaktadır. Ona göre bu tür sınıflar hem sosyal sınıf içinde hem de onların dışında ortaya çıkabilmektedirler. Weber, özel bir statü grubunu yönetim sisteminde önemli bir yer tutan bürokrasi olarak değerlendirmektedir. Statü gruplarını belirleyen ana kriterler etnik köken, dini görüşler, meslek topluluğu gibi çeşitlidir. Fakat bu grupların önemli özelliklerinden biri ve aynı zamanda onların tahsis edilmesinin ölçütü, toplumsal statülerin kamuoyunda değerlendirilmesi yani prestijin ortaya çıkmasıdır. Sınıf ile statü gruplarının arasındaki fark şudur: sınıflar yaşam şanslarında farklılıkları, statü grupları ise yaşam tarzlarının kendisini gösterir

Görüldüğü gibi Weber, iktidara dayanan bir tabakalaşma türünün ayrıntılarını ortaya koymaya çalışmıştır. Weber, iktidarı hedefleyen taraflara ve diğer örgütlü gruplara özel bir rol vermiştir. Bu çerçevede Weber'in tabakalaşma yaklaşımı mülkiyet, prestij, güç olmak üzere

⁴² A.g.e., s. 308

üç ana kritere dayanmaktadır. Böyle bir yaklaşım çeşitli nedenlerle eleştirildiği gibi, güçlü bir tabakalaşma analizi olarak da değerlendirilmiştir. Weber'in teorisinin güçlü tarafları dile getirilirken Marx'ın sınıf analiziyle kıyaslanmakta ve daha kapsamlı ve çok boyutlu bir teorik analiz olduğu iddia edilmektedir. Bu aynı zamanda sınıf analizi konusundaki teorik kriterin Marx tarafından belirlendiğine dair açık ya da örtük bir kabulü de içermektedir.

Genel olarak, Marx ve Weber'in yaklaşımlarının gelecekteki toplumun yapısını anlamak ve açıklamak için büyük imkânlar sunduğu genel kabul gören bir görüştür. Bugüne kadar bu yaklaşımların her ikisi de sadece teorik değil aynı zamanda spesifik pratik problemlerin çözülmesini sağlamaya devam etmektedir. Günümüzde modern sosyoloji teorileri içerisinde bu iki yaklaşım yaygın olarak kullanılmaktadır.

Sosyal teori içerisinde toplumsal tabakalaşma ve sınıf konusuna –Marx ve Weber kadar etraflı bir biçimde olmasa da- değinen isimlerden bir diğeri de sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilen Emile Durkheim'dir. Bununla ilişkili olarak günümüzde sınıf üzerine yorumlara bakıldığında Durkheim'in adının belirgin bir biçimde öne çıkmadığına tanık olmaktadır. Bu büyük oranda onun projesinin geleneksel bir sınıf analizi yaklaşımının habercisi olarak görülmemesi ile ilişkili olarak değerlendirilmektedir. Diğer yandan mesleklerin sınıfsal sistemin belkemiği olarak alındığı uzun ve saygıdeğer tabakalaşma araştırmaları geleneği göz önünde bulundurulduğunda bu durum şaşırtıcı görünebilir. Ancak sınıfsal analiz konusunda Durkheim'in neden ihmal edildiğini anlamaya çalışırken tabakalaştırma araştırmacılarının tipik olarak sosyoekonomik düzlemde büyük ölçekli meslekleri tercih ettiklerine ve Durkheim'in çalışmasının bu türden bir tercihin açık bir meşrulaştırmasını sağlamadığına dikkat çekmemiz gerekir.⁴³

Durkheim'in sınıf ve meslekle ilgili problemlere nasıl yaklaştığını sadece Toplumsal İşbölümü'nün ünlü önsözünde değil, İntihar ve başka çalışmalarındaki ilişkili yorumlarına bakılarak da görülebilir. Toplumsal İşbölümünün Önsöz'ünde Durkheim, yaşadığı dönemde ekonomik yaşamın içinde bulunduğu hukuksal ve ahlaki kuralsızlıktan söz etmekte, çalışmanın devamında ise tartışmayı derinleştirmektedir. Durkheim'a göre ekonomik yaşam çok özel bir nitelik taşıdığı ve gün geçtikçe daha çok uzmanlaştığı için söz konusu kuralsızlık siyasal toplum ya da devlet tarafından ortadan kaldırılamaz. Bu işlev ancak bir mesleğin etkinliklerini ve işlevini tanıyacak, bütün gereksinimlerini anlayacak ve bütün değişimlerini izleyecek ölçüde ona yakın bir küme tarafından düzen altına alınabilir. Bu koşulları yerine

⁴³ David Grusky, Gabriela Galescu, Foundations of a Neo-Durkheimian Class Analysis, 2014, s.76

getirebilecek tek küme, aynı mesleği yerine getirenlerin bir vücut haline gelecek biçimde birleşerek oluşturacakları kümedir. Durkheim buna meslek kümesi ya da *korporasyonlar* demektedir.⁴⁴ İntihar hakkındaki meşhur monografisi sanayi toplumundaki sosyal tabakalaşmanın bağlı olduğu değer sistemi ve bunun sonuçlarını ele almaktadır. Durkheim, araştırmasında intihar olaylarının esas sebebi olarak ‘normsuzluk’ veya ‘anomi’ olarak adlandırdığı olguyu göstermektedir. Çözüm olarak ise güçlü bir mesleki örgütlenmeyi önermektedir.⁴⁵ Çünkü Durkheim’a göre meslek örgütleri yalnızca ekonomik yararları daha iyi karşılayan bir çıkar derneği değil, toplumsal yapının temel ögesidir.

Durkheim Toplumsal İşbölümü’ndeki analizini ideal toplum tipi anlayışı üzerine kursa da Durkheim’in resmettiği toplumsal yapıda da eşitsizlikler, adaletsizlikler ve farklılaşmalar vardır. Ancak bunlar Marx’ın vurguladığı biçimiyle çatışmacı bir temelde ya da Weber’in sınıf analizinde vurgulanan toplumsal grupların, statülerin ve rollerin fonksiyonel ya da konsensüse dayalı bir kavranışı olarak değerlendirilmemelidir. Durkheim’de kendiliğinden belirli kurallar ve ahlaki düzenlilikler anlayışına dayalı toplum kavrayışı daha belirleyicidir. Toplumsal yapıyı ikili karşıtlıklar üzerinden okuyan Durkheim, yapıyı açıklama denemesinde iki tür dayanışma tipi ortaya koyar. Mekanik dayanışmanın karakterize ettiği ilkel tip iş bölümünün oldukça sınırlı düzeyde olduğu veya bulunmadığı nispeten farklılaşmamış bir toplumsal yapıya, organik dayanışmanın karakterize ettiği daha gelişkin tip ise daha büyük ve daha gelişmiş bir iş bölümüne işaret eder.⁴⁶ Onun için toplumda iş bölümü görevler veya sorumluluklarda belli bir ölçüde uzmanlaşmayı gerektiren maddi toplumsal bir olgudur. Ona göre ilkel toplumlardaki insanın elinden her şeyin gelmesi gerekmektedir. Daha modern toplumlarda yaşayanlar, aksine, daha uzmanlaşmış konumları işgal ederler ve çok daha sınırlı görev ve sorumluluklara sahiplerdir. Örneğin, ilkel toplumlarda bir anne-ev kadını olmak modern toplumlardakine göre çok daha az uzmanlaşmış bir konumdur.

İş bölümündeki değişiklikler toplumsal yapı açısından oldukça kapsamlı sonuçlarla belirlenmektedir ve daha önemli sonuçlardan bazıları iki dayanışma tipi –mekanik ve organik dayanışma– arasındaki farklılıklarda kendini göstermektedir. Durkheim, dayanışma konusunu ele alırken toplumu bir arada tutan şeyle ilgilenmektedir. Ona göre tüm insanlar genele uygun biçimde davrandıkları için mekanik dayanışmanın karakterize ettiği bir toplumsal bütünlüğün içinde bulunmaktadır. İnsanları birbirine bağlayan şey tümünün benzer etkinliklerde

⁴⁴ Emile Durkheim, Toplumsal İşbölümü, çev.: Ozankaya Özer, Ankara, İmge Yayınevi, 2006, s.25-26.

⁴⁵ Emile Durkheim, The Division of Labour in Society, çev.: W.D.Halls, London, Free Press, 2002, s. 444-453

⁴⁶ A.g.e., s.99-161.

bulunması ve benzer sorumluluklara sahip olmalarıdır. Aksine, organik dayanışmanın karakterize ettiği bir toplumun birliğini sağlayan insanlar arasındaki farklılıklar, onların farklı görev ve sorumluluklara sahip olmalarıdır. Bu insanlar, ayrıca, diğerlerinin modern dünyada yaşamak için sağladıkları başka türden hizmetlere de ihtiyaç duyarlar. Böylece modern dünya bütünlüğünü, Durkheim'e göre, insanların uzmanlaşmalarıyla ve diğer birçok kişinin hizmetlerine ihtiyaç duymalarıyla sağlanmaktadır. Ayrıca Durkheim, sadece bireylerin uzmanlaşmasıyla değil, aynı zamanda gruplar, yapılar ve kurumların uzmanlaşmasıyla da ilgilenmektedir⁴⁷.

Durkheim'ın toplumsal patolojileri çözecek temel reform olarak meslek birliklerinin geliştirilmesini önerdiği yukarıda belirtilmişti. O, kendi dönemindeki organizasyonları incelerken, onların arasında yer alan farklı insan tiplerinin arasında temel bir çıkar çatışması olduğuna inanmamaktadır. Örneğin, mülk sahipleri, yöneticiler ve işçiler arasındaki çatışmalar. Burada o, kuşkusuz, mülk sahipleri ile işçiler arasında temel bir çıkar çatışması olduğunu düşünen Marx'ın yaklaşımına tamamen karşı bir konumu benimsemektedir. Durkheim, bu tür bir çatışmanın kendi döneminde ortaya çıkmasını ilgili farklı insanların ortak bir ahlâktan yoksun olmalarına bağlar ve bu ortak ahlâk yoksunluğunun da birleştirici bir yapının yokluğuna bağlanabileceğini düşünmektedir. O, bu birleştirici ahlâkı sağlayacak yapının “tek bir grup içinde birleşmiş ve örgütlenmiş aynı sanayi içindeki aktörleri” kapsayacak meslek birlikleri olduğunu ileri sürmektedir.⁴⁸ Böyle bir organizasyon, Durkheim'e göre, sadece mülk sahipleri, idareciler ve işçiler arasındaki ayrılıkları artırmaya hizmet eden sendikalar ve işveren birlikleri gibi organizasyonlardan farklı ve üstün gelmektedir. Bu kategorilere dâhil ortak bir örgütlenme içindeki insanlar, birleştirici bir ahlâk sistemine ihtiyaçları olduğu kadar, ortak çıkarları bulunduğunu da kabul edeceklerdir. Ona göre, bu ahlâk sistemi, oluşturduğu kuralları ve yasalarıyla, hem modern toplumun atomlaştırma eğilimini engellemeye yardımcı olacak, hem de kolektif ahlâkın önemindeki azalmanın önünü kesecektir.⁴⁹

Avrupa düşünce geleneğine bakıldığında sosyal eşitsizlik üzerine çeşitli teoriler geliştirildiği görülebilir. Eşitsizlik tanımının belirsizliği, sınıf ve toplumsal tabakalaşma konusundaki kimi belirsizlikler de temel olarak sosyal gerçekliğe yaklaşımların çeşitliliği, yani sosyolojik nesneye alternatif yaklaşımların varlığı ile bağlantılı olarak değerlendirilebilir.

⁴⁷ George Ritzer, **Sociological Theory**, New York, McGraw-Hill, 1992, s.42

⁴⁸ Emile Durkheim, **The Division of Labor in Society**, California, Sage Publications, 1893, s.29-40

⁴⁹ A.g.e., s.45

Bu çerçevede Durkheim, belirgin bir sınıf ya da tabakalaşma teorisi ortaya koymamış olsa da kendi kuramında toplumsal eşitsizlik ve tabakalaşma olgusunu kabul etmektedir. Özellikle Toplumsal İşbölümü'nün Giriş bölümünde meslek birliklerinin zamanla birey ve devlet arasında daha fazla yer alacaklarını ve böylece sınıai çatışmayı düzenleyerek ve kurumsallaştırarak ve ayrılmış meslekler düzeyinde yeni dayanışma biçimleri yaratarak düzen problemini çözüme kavuşturacaklarını iddia eder.⁵⁰ Ancak sınıf üzerine araştırma yapanların, Durkheimci biliminsanları tarafından sıklıkla tekrarlanan bu açıklama biçimini asla güvenilir bir model olarak görmedikleri belirtilmelidir.⁵¹

Buraya kadar sınıf ve tabakalaşma yaklaşımlarını ana hatlarıyla tanıttığımız klasik teorisyenlerin dışında pek çok sosyal bilimcinin de sınıf ve tabakalaşma konusunu ele aldığı belirtilmelidir. Konuya yönelik farklı isimlerin farklı yaklaşımlarından bahsedilebilse de konu üzerine söz söyleyen birçok isim modern sanayi toplumunun sınıflı yapısının insanı sosyal ve psikolojik bakımdan huzursuz ettiğini kabul etmektedir.⁵² Sosyal tabakalaşma ve sınıf teorisinin gelişmesine katkı sağlayanlar isimlerden P. Sorokin, K. Davis ve W. Moore gibi isimleri bu çerçevede zikretmek gerekir. P. Sorokin'e göre, toplumsal tabakalaşma, nüfusun sınıflara ve katmanlara hiyerarşik bir sıralamayla ayrılmasıdır. Sorokin, sosyal katmanlaşmanın spesifik formlarının çeşitli ve çok sayıda olduğunu belirtmekte ve ekonomik, profesyonel ve siyasi olmak üzere sosyal katmanlaşmada üç kriter olduğunu ifade etmektedir. Sosyal tabakalaşma, Sorokin'e göre, toplumsal olarak örgütlenmiş herhangi bir grubun sabit bir özelliğidir. Bu çerçevede bütün toplumlarda farklı biçimlerde tezahür etse de bilim ve sanatta, siyasette ve yönetimde var olmaya devam etmektedir.⁵³

Davis ve Moore'a göre ise tabakalaşma, "toplumların, en nitelikli kişileri en önemli işlere yerleştirmesini güvence altına almasını sağlayan bilinçsizce tekâmül ettirilmiş bir mekânizmadır." En önemli işlerin en zeki ve çalışkan kimselere tevdi edilebilmesi, bu işlerin cazip hale getirilmesini gerekli kılar. Toplum bu amaçla, para, itibar ve iktidar gibi çeşitli 'ödül'ler geliştirir. İşin niteliği ne kadar zor veya ne ölçüde doğuştan gelen bazı yetenekleri gerektiriyorsa, verilecek ödülün derecesi de o nispette artmaktadır. Davis'e göre her toplum ister istemez tabakalara ayrılacaktır ve bu onun normal işleyişi için şarttır. Bir toplum kendi üyelerini farklı mevkilere dağıtmak ve onları bu mevkilere ait görevleri yapmaya teşvik etmek

⁵⁰ Emile Durkheim, **Toplumsal İşbölümü**, çev.: Ozankaya Özer, Ankara, İmge Yayınevi, 2006, s.63-71

⁵¹ David Grusky, Gabriela Galescu, **Foundations of a Neo-Durkheimian Class Analysis**, 2014, s.108

⁵² Raymon Aron, **Sınıf Mücadelesi**, çev.: E.Güngör, İstanbul, Derhan Yayınları, 1992, s.18.

⁵³ Pitirim Sorokin, çev.: Sogomonova A., **Человек. Цивилизация. Общество. (Chelovek.Tsivilatsiya. Obschestvo (Birey.Küreselleşme.Toplum))**, Moskova, Politizdat, 1992. s.543

zorundadır. Bir toplumda bütün mevkiler cemiyet için aynı derecede önem taşımadığı gibi, insanlar için de aynı derecede cazip değildir. Bir toplumda çeşitli mevkilere bağlı haklar ve görevler farklı olduğu takdirde orada sosyal tabakalaşma mutlaka olacaktır. Tabakalaşma şeklindeki eşitsizlik hem kaçınılmaz, hem de meşrudur.⁵⁴

Dolayısıyla Davis ve Moore geliştirdikleri teorinin toplumdaki işlevsel gerekliliği ve her toplumda katmanlaşmanın evrensel varlığını açıkladığını ileri sürmektedirler. Onlar katmanlar altındaki maddi zenginlik ve kamu itibarının eşit olmayan dağılımı göstermektedirler. Bu eşit olmayan dağılım söz konusu toplumsal pozisyonun fonksiyonel önemi ile belirlenmektedir. Bu nedenle Davis ve Moore'un kuramında tabakalaşma, nüfusun ayrıcalık, kısıtlama, ücret ve görevlerde farklılıkların olduğu iki veya daha fazla nispeten homojen parçaya bölünmesi olarak tanımlanabilir. Bu özellikleri nedeniyle Davis ve Moore'un kuramı günümüzde tabakalaşma ve sınıf üzerindeki en etkili bakış açılarından birisi olarak kabul edilmektedir.

Özellikle Avrupa'da Endüstri Devrimi'nden sonra sosyoloji literatüründe geniş yer tutmaya başlayan "sosyal sınıf" kavramı zamanla kazandığı aktüel öneme bağlı olarak sosyal bilimle uğraşanların ağırlık merkezi haline gelmiştir. Bununla birlikte "sınıf" terimi sosyal bilimlerde bir yana gerek çağdaş siyasal ve sosyal sistemlerde gerekse günlük dilde sık sık kullanılmasına rağmen açık seçik tanımlanamamaktadır. Son yüzyılların sosyal değişim ve sarsıntı dönemlerinde ortaya çıkan ideoloji ve karşı ideolojilerin temel dayanağı olan sınıf, kimi zaman kitle eylemini güdüleme veya engelleme aracı olarak kullanıldığı için bir değer yükü kazanmaktadır. Öte yandan günlük konuşmalarda da sınıf teriminin çok değişik alanlarda ve farklı yöntemlerle kullanılması anlamın belirsizleşmesine yol açmaktadır. Örneğin günlük dilde bekârların, roman okuyucularının, tiyatrocuların bir sosyal sınıf oluşturmalarından söz edildiği olmaktadır. Bu durum üyeler arasında ikinci dereceden bir ilişki bulunan gruplara da sınıf teriminin uygulanabildiğini gösterir. Oysa kimi sosyal bilimcilere göre burada sosyolojik anlamda bir grup bile söz konusu değildir.⁵⁵ Sınıf olgusunun içerik ve anlamına dair bu tartışmalar XX. yüzyıl boyunca devam etmiştir. Endüstri toplumlarının sosyal yapısındaki hızlı değişimlere bağlı olarak kavramın içerik ve anlamı değişmiş, çoğu zaman da belirsizleşmiştir. A. Touraine endüstri sonrası toplumu meydana getiren dönüşümler bağlamında, sınıflar ve sınıflarla ilgili tahakküm, bilinç ve

⁵⁴ Kingsley Davis; Wilbert Moore, **Some Principles of Stratification, Некоторые Принципы Стратификации (Nekotorye Printsipy Stratifikatsii (Sosyal Tabakalaşmanın Bazı İlkeleri)**, çev.: Belanovskii Sergey, Moskova, Polis, 1992, s.165.

⁵⁵ Robert Morrison Maciver, **Society: An Introductory Analysis**, Scotland, Hardcover, Macmillan, 1959, p.348.

çatışma gibi temel kavramları yeniden gözden geçirmeyi önermiştir.⁵⁶ Bu çerçevede Touraine, 1950’lerde gerçekleştirdiği endüstri sosyolojisiyle ilgili ilk çalışmalarında yeni işçi sınıfından söz etmektedir. Touraine’e göre teknolojik değişmelerin yol açtığı üretim araç ve ilişkilerindeki hızlı evrimleşme, siyasal ve sendikal tutumların farklılaşmasına neden olmuş, bununla birlikte gittikçe genişleyen uzmanlık alanları klasik işçilerin yanında modern teknisyenlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Touraine’le benzer biçimde değişen endüstriyel ilişkiler temelinde sınıfın nitelik ve iğinin değiştiğine vurgu yapan Guy Standing’in “prekarya” kavramsallaştırması da⁵⁷ yine günümüzde sınıf olgusu ve onun çeşitli varyasyonlarının anlaşılabilmesi için yeni kavramsal araçlara ihtiyaç duyulduğuna dair somut örneklerden birisi olarak değerlendirilmelidir.

Yukarıda ana hatlarıyla belirtildiği gibi sosyal düşünce tarihinde, toplumlardaki katmanlaşmanın belirlenmesi yolunda çeşitli ölçütler geliştirilmiştir. Sınıf kavramı, açık ya da örtük biçimde bu ölçütleri belirleyen temel kavramlardan birisidir. Eşitsizliğin toplumsal örgütlenmedeki geniş tarihsel varyasyonları hakkında bir soruya verilecek olan cevaba önemli katkılar yapabilecek bir kavram olması sebebiyle sınıf, görece daha dar kapsamlı sorulara verilecek bir cevapta kullanılan kavramlardan farklı bir biçimde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla tarihin hangi dönemi kastedilirse edilsin, sosyal eşitsizlik sorunu söz konusu olduğunda sınıf kavramı merkezi bir öneme sahiptir. Günümüzde ise sosyal eşitsizlik, küreselleşmenin en çok eleştirilen toplumsal sonucunu oluşturmaktadır. Aslında eşitsizlik küreselleşme ile ortaya çıkan yeni olgu olmayıp kapitalizmin doğasında var olan bir özelliktir. Hatta bu olgunun kapitalist sistemi aşan yönleri de vardır. Ancak eşitsizlik, küreselleşme sürecinin getirdiği serbest rekabet anlayışının sonucunda, rekabet gücü olanlarla olmayanlar arasındaki mesafenin çok daha açılmasıyla derinleşmektedir.⁵⁸ Bu noktada söz konusu eşitsizliğin yarattığı/yaratacağı mevcut/muhtemel toplumsal sorunların çözülebilmesi çerçevesinde sınıf olgusunun bir alt kategorisi olarak değerlendirilebilecek olan orta sınıf kavramı başka bir analiz aracı olarak gündeme gelmektedir. Aristo, Politika adlı eserinde “bir siyasi topluluktaki en iyi ortaklık, ortadaki kişiler aracılığıyla kurulmuş ortaklıktır; ortadaki unsurların geniş ve diğer unsurlardan (alttaki ve üstteki) daha güçlü olduğu siyasi toplulukların iyi işleyen bir rejime sahip olma şansı yüksektir” diyerek bu kategorinin toplumsal istikrar açısından önem ve belirleyiciliğine vurgu yapmaktadır. Bu çerçevede bir

⁵⁶ Alain Touraine, **The Post-Industrial Society. Tomorrow’s Social History: Classes, Conflicts and Culture in the Programmed Society**, New York, Random House, 1971.

⁵⁷ Guy Standing, **The Precariat: The New Dangerous Class**, London, Bloomsbury Academic, 2013, p.198

⁵⁸ Anthony Giddens, **Sosyoloji**, çev.: Oktay Özdemir, İstanbul, Kırmızı Yayınlar, 2008, s.256

analiz aracı olarak orta sınıf kavramı Aristo'dan sonra da toplumsal tabakalaşma konusunun anlaşılabilmesi amacıyla kullanılmış ve sosyal teorinin odaklandığı önemli kavramsallaştırmalardan birisi olmuştur. Çalışmanın devam eden bölümünde orta sınıf kavramının özellikle klasik sosyoloji çerçevesinde tanımlanış biçimlerine odaklanacak ve böylece çalışmamızın kavramsal çerçevesini tamamlayacağız.

1.2. Klasik Sosyolojide Orta Sınıf Kavramı ve Teorik Temelleri

1.2.1. Marx'ın Orta Sınıf Analizi

Marx, bütün toplumların kendi varlıklarını sürdürebilmek için belli bir ilişkiler içine girdiğini belirtmektedir. Bu ilişkiler ve bu ilişkilerin kendi içinde örgütlenme biçimi üretim güçlerinin gelişme düzeyi ile belirlenmektedir. Bu çaba yine insanlar arasında bir iş bölümünü ve üretim ilişkilerini gerektirmektedir. Üretim güçleri ve üretim ilişkileri üretim biçimi içinde gerçekleşmektedir. Böylece Marx toplumların içinde bulundukları düzey ve sorunlarla açıklayabildiği gibi tarihte görülen toplumsal gelişmeleri de açıklayabilmektedir. Marx, bu genel açıklama içinde çağdaş Batı toplumları üzerinde de bir açıklama girişiminde bulunmaktadır. Çağdaş Batı toplumları sermaye ve emeğin ayırımı üzerine dayanmaktadır ve bu ayırım Batı'da herhangi bir uyuşmaya izin vermeyen bir çatışmaya neden olmaktadır.⁵⁹

Marx böyle bir genel çerçeve içerisinde sınıf ilişkilerini incelerken, sürekli olarak insanlar arasındaki ilişkilerin üretim araçları bakımından işgal ettikleri konumun etkisi altında sınırlı kaynaklara ve sınırlı güce farklı erişim olanaklarıyla nasıl oluştuğu sorusunu sorgulamaktadır. Marx farklı toplumsal konumların her koşulda aktif bir sınıf mücadelesine yol açacağını iddia etmektedir. Söz konusu mücadelenin sadece XIX. yüzyılda değil tarihin büyük bir bölümünde var olduğunu belirtmekte ve bu çerçevede “şimdiye kadar var olan tüm toplumların tarihinin, sınıf mücadelesi tarihi olduğu” fikrine yaslanmaktadır. Yaşadığı dönemin sınıflı yapısını da bu bakış açısıyla değerlendiren Marx, bilindiği gibi ikili bir sınıfsal yapıya işaret etmektedir. Bu yapı içerisinde Marx'ın işaret ettiği temel sınıflar burjuvazi ve proletaryadır. Dolayısıyla Marx'ın sınıf teorisinde, uzlaşmaz çıkar çelişkilerine sahip bu iki sınıf arasındaki karşıtlığın ana tezahürlerini görebiliriz.

Bununla birlikte Marx, ikili sınıfsal yapıya güçlü vurgusuna rağmen, çalışmalarında orta sınıf kavramını da kullanmaktadır. Bu konuda yeterince yazmamıştır ve değerlendirmelerinin de yeterince açık olmadığı söylenebilir. Yine de Marx'ın orta sınıfa dair

⁵⁹ Baykan Sezer, **Sosyolojinin Ana Başlıkları**, İstanbul, Sümer Kitabevi Yayınları, 1988, s.40-41

düşüncelerinin ilk hallerini Komünist Manifesto’da bulabilmek mümkündür. Değerlendirmelerinin merkezinde asıl önem atfettiği sınıfın proletarya olduğu belirtilmelidir. Çünkü Marx’a göre burjuvazi ile karşı karşıya gelen bütün sınıflar içerisinde yalnızca proletarya gerçekten devrimci özelliklere sahiptir. Diğer sınıflar modern sanayi karşısında eriyecek ve sonunda yok olacaktır. Oysa proletarya modern sanayinin özel ve temel ürünüdür. Bu noktadan sonra Marx orta sınıfa dair çarpıcı değerlendirmeler yapar. Alt orta sınıf, küçük imalatçı, dükkâncı, zanaatçı, köylü, bütün bunlar orta sınıfın parçaları olarak varlıklarını yok olmaktan kurtarmak için burjuvaziye karşı savaşırlar. Marx’a göre bunlar, şu halde, devrimci değil, tutucudurlar. Hatta gericidirler. Çünkü tarihin tekerleğini gerisin geriye döndürmeye çalışmaktadırlar. Bu sınıf kazara devrimci olsa bile, proletaryaya katılmak üzere olduklarından dolayı böyledirler. Öyleyse, o andaki çıkarlarını değil, gelecekteki çıkarlarını korumakta, proletaryanın bakış açısını edinmek için kendilerininkini terk etmektedirler. Böylece Marx, orta sınıfa dair proletarya ve sınıf bilinci kavramları temelinde bir değerlendirme yapmakta ve orta sınıfı “amorfe ve çoğunlukla devrimci nitelik taşımayan” bir sınıf olarak tanımlamaktadır.⁶⁰

Marx’ın orta sınıf analizinin kimi belirsizlikler içerdiğini belirtmiştik. Bu belirsizliğin temel nedenlerinden birisi Marx’ın bu sınıfa atıf yaparken kullandığı farklı kavramlardır. Yukarıda Manifesto’ya yapılan atıfta da görülebileceği gibi Marx orta sınıf ve alt orta sınıf gibi kavramlar kullanmakta, dahası bu kavramların içeriğinde dair net açıklamalar yapmamaktadır. Benzer bir belirsizlik Kapital’in üçüncü cildinin son kısmında da görülebilir. “Sınıflar” başlıklı bu kısımda Marx kapitalist toplumda sadece emek gücüne sahip olanlar, sermaye sahipleri ve toprak sahipleri olmak üzere üç temel sınıf olduğunu belirtmektedir. Marx’a göre bu sınıfların gelir kaynakları da birbirinden farklıdır. Devamında, modern [kapitalist] toplumun iktisadi yapısı açısından en gelişkin haliyle İngiltere’de görülebileceğini belirtmekte ve söz konusu sınıf ayrımının burada bile saf biçimiyle ortaya çıkmadığını dile getirmektedir. Marx’a göre ara basamaklar ve geçiş basamakları burada da sınır çizgilerini her yerde perdelemektedir. Ancak Marx, “bu bizim incelememiz açısından önemsizdir” demekte ve söz konusu ara basamaklar ve geçiş basamaklarına dair ayrıntılı bir değerlendirme yapmamaktadır.⁶¹

⁶⁰ Karl Marx, The Development of Capitalism in Russia: Similarities and Defferences, ed.by Lenin Vladimir, Moskova, 1958, s.124.

⁶¹ Karl Marx, Capital, A Critical Analysis of Capitalist Production, Volume III, Moscow, Progress Publishers, 1974, s. 82.

Bütün belirsizliklerine rağmen Marx'ın orta sınıf analizinin bazı somut özelliklere sahip olduğu söylenebilir. Orta sınıfa dair değerlendirmeleri öncelikle tek devrimci sınıf olan proletarya ve sınıf bilinci kavramı üzerinden bir form kazanmaktadır. Marx, endüstriyel üretimin gelişiminin erken döneminde rekabetin birbirlerini tanımayan insanların kişisel çıkarlarını böldüğünü belirtir. Ancak ücretlerin korunması kaygısı ve işverenlerine yönelik ortak çıkarlar onları birleştirir. Marx'a göre, "bireyler yalnızca başka bir sınıfa karşı ortak bir mücadele yürütmeleri gerektiği sürece bir sınıf oluştururlar, aksi halde rakip olarak birbirleriyle düşmanca bir ilişki içinde olurlar".⁶² Böylece Marx'a göre sınıflar, üretim piyasasında aynı işlevi gören bireylerin toplamı anlamına gelmektedir. Bu nedenle özbilinçli sınıfların ortaya çıkması için üyelerini birleştiren bir iletişim ağının varlığıyla birlikte yeterli insan yoğunluğu ve belirli bir örgütlenme biçimini içeren belirli bir dizi koşulun ortaya çıkması gerekir. Dolayısıyla Marx'a göre özbilince sahip olan sınıfların, "ideal" ve "maddi" çıkarların, yani ekonomik ve politik gerekliliklerin ahlaki ve ideolojik taleplerle bir birleşimi gerçekleştiğinde ortaya çıkacağı söylenebilir. Bu nedenle de Marx'ın analizinde orta sınıf özbilinç yoksunluğu sebebiyle proletaryaya atfedilen anlamda bir sınıf olarak değerlendirilmemektedir. Orta sınıfın ekonomik yapı içerisindeki çelişkili pozisyonu Marx'ın analizinde bir sınıf olarak değerlendirilmeyişinin bir diğer nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

Görülebileceği gibi Marx'ın orta sınıfa yönelik analizleri büyük oranda bu sınıfın devrimci bir nitelik taşımadığı düşüncesi üzerinden şekillenmektedir. Bununla birlikte Marx klasik iktisatçılarla giriştiği polemiklerde orta sınıfla ilgili başka değerlendirmelerde de - ancak yine devrimci öz eksikliği çerçevesinde- bulunmaktadır. Söz konusu polemikler genel itibarıyla üretim, tüketim, ücretli emeğin özellikleri ve toplumsal ve ekonomik ilerleme olasılıkları üzerine sürdürülmüştür. Bu polemiklerde Marx'ın dikkat çekici kabullerinden birisi, üretimin ilerlemesine paralel olarak toplumsal zenginliğin büyümesi ve bununla bağlantılı olarak orta sınıfın genişlemesidir. Örneğin burada Marx, Ricardo'yu eleştirerek toplumdaki orta sınıfın büyümesinin bir taraftan işçilerin gelirini desteklediğini, diğer taraftan kapitalistlerin ve toprak sahiplerinin işçilerin emeği yoluyla toplumsal istikrarı artırdığını belirtmiştir.⁶³ Dolayısıyla Marx'ın XIX. ve XX. yüzyılın birçok liberal teorisyeniyle benzer biçimde, orta sınıfın büyümesini ekonomik büyüme, verimlilik artışı ve buna bağlı olarak sosyal istikrarla ilişkilendirdiği gözden kaçırılmamalıdır.

⁶² Karl Marx, Капитал (Capital), Moskova, Politizdat, 1985, s.375.

⁶³ Karl Marx, Freiderich Engels, Сочинения, (Yazılar), 2.cilt, Moskova, Devlet, Siyasi Edebiyat Yayınlama Evi, 1955, s.623

XIX. yüzyılda endüstriyel kapitalizmin gelişmesi yeni toplumsal sorunlara neden oldu. Yeni toplumsal kesitlerin ortaya çıkışı ve bütün yüzyılı belirleyen bir sınıf mücadelesi en temelde ekonomik zenginliğin nasıl paylaşılacağı sorununu gündeme getirdi. Sorunların çözümüne yönelik çaba çeşitli bilimlere yeni bir ivme kazandırdı. Yine de gelişmekte olan sosyal bilim çevrelerinde toplumsal sınıflar arasındaki mücadeleye Marx kadar vurgu yapılmadığı söylenebilir. Bununla birlikte Marx'ın ikili bir sınıf yapısına vurgu yapmakla beraber sınıfların birçok şart altında homojen olmaktan çok işçel olarak farklılaştıklarını kabul ettiği de belirtilmelidir.⁶⁴ Buna rağmen literatürde Marx'ın “orta sınıf”la ilgili birçok meseleye dikkat etmediği ve sadece ikili sınıf yapısını tanıdığı dile getirilmiştir.⁶⁵ Aslına bakılırsa bu eleştirilerin belirli açılardan yersiz olduğu iddia edilebilir. Marx en azından bazı bağlamlarda orta sınıf meselesinin ön plana çıkmasını sağlamış ve sınıfsal sorunların bütün yakıcılığıyla kendisini dayattığı bir dönemde orta sınıf hakkında kısıtlı olsa da oldukça çarpıcı değerlendirmeler yapmıştır. Modern sanayi toplumunda orta sınıfın eriyeceğine dair tahminlerinde yanılrsa da, orta sınıfın küçük mülküne bağlılığı ve ekonomik yapı içerisindeki çelişkili pozisyonuna yaptığı vurgunun günümüzde orta sınıf analizlerinde reddedilmeyen değerlendirmeler olduğu söylenebilir.

Marx'ın “orta sınıfın” ortaya çıkışına yönelik temel teorilerinin, kısıtlı olmasına rağmen, önemli açılımlar sağladığı söylenebilir.⁶⁶ Orta sınıfların ekonomik özellikleri ve gelişimlerine dair öngörülerini özgün bir çerçevenin sonuçları olarak değerlendirilmelidir. Ancak Marx'ın orta sınıfa bakışının devrimci beklentilerden çok sert toplumsal eleştiriler tarafından belirlendiği unutulmamalıdır. Onun teorik gerçekçiliğine orta sınıfların varlığı ve bu sınıfı bekleyen gelecek hakkında keskin olumsuz değerlendirmeler eşlik etmektedir. Ancak bütün bu olumsuz bakış açısına rağmen, liberal teorisyenler gibi, emeğin üretkenliği ve orta sınıfın genişliği arasında doğrudan bir bağlantı kurduğunu belirtmeliyiz.

1.2.2. Weber'de Orta Sınıf

Sınıf kavramının belirsizliği en belirgin biçimde orta sınıf kavramı söz konusu olduğunda ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle orta sınıf, tabakalaşma konusunun en sorunlu alanlarından birisi olarak değerlendirilebilir. Sosyal teoride sınıf olgusu üzerine

⁶⁴ Anthony Giddens, **İleri Toplumlarda Sınıf Yapısı**, çev.: Ömer Baldık, İstanbul, Birey Yayıncılık, 1999, s.121-122.

⁶⁵ Vadim Radaev, Ovsei Shkaratan, **Социальная Стратификация (Sotsiyal'naya Stratifikatsiya (Sosyal Tabakalaşma))**, Moskova, Nauka, 1996.

⁶⁶ Nancy Folber, **Патриархальный способ производства, (Patriarhatnyi Sposob Proizvodstva (Ataerkil üretim tarzı))**, Moskova, Gender, 2003. s. 173.

önemli saptamalar yapan Weber'in kuramında da orta sınıfa dair değerlendirmeler bulabilmek mümkündür.

Klasik sosyolojide sınıf ve tabakalaşma konusunda Weber, Marx'tan sonra en belirleyici teorileri geliştirmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi toplumsal sınıflar Weber'in toplum analizinde de merkezi önemdedir. Weber, ilk ve öncelikle "Ekonomi ve Toplum" adlı eserinde sınıf kavramı ayrıntılı bir biçimde analiz etmektedir.⁶⁷ Genel olarak sınıfa dair değerlendirmelerinin önemli ölçüde Marx'tan etkilendiği kabul edilse de Weber'in daha ayrıntılı bir sınıf kuramına sahip olduğu konusunda genel bir mutabakat olduğu söylenebilir. Weber toplumda önemli rolleri olan farklı sınıf seviyelerinin olduğunu belirtmektedir. Sınıfların özellikleri ve iç bölümlenmeleri hakkında derin bir kavrayışa sahiptir.⁶⁸ Ayrıca sınıfları ekonomik durumları ve sosyal yönelimli eylem olanakları açısından da değerlendirmiştir. Sınıfları basit topluluklar olarak değil, piyasadaki pozisyonlarına göre ekonomik farklılıklara sahip toplumsal oluşumlar olarak görmüştür. Orta sınıfa yönelik değerlendirmeleri de bu temele bağlı olarak bir form kazanmıştır.

Weber'in orta sınıfa yönelik sınırlı ifadeleri tarihsel ve toplumsal bir sistem olarak kapitalizmle ilişkili olarak biçimlenmiştir. Bunun temel nedeni, kapitalizmde piyasanın yaşam fırsatlarının temel belirleyicisi olma özelliğine sahip olmasıdır. Bu noktada yaşam fırsatlarından anlaşılması gereken bireylerin kıtlık ya da değerli çıktılara erişim elde etme fırsatıdır.⁶⁹ Weber'e göre bu fırsatın temel belirleyicisi bireylerin sınıfsal konumudur. Başka bir şekilde ifade etmek gerekirse, Weber açısından aynı sınıfın üyelerinin ortak yaşam fırsatlarına sahip olduğu söylenebilir. Daha önce de belirtildiği gibi söz konusu yaşam fırsatları piyasa tarafından sunulur. Dolayısıyla bireylerin sınıfsal konumu ve piyasanın işleyişi arasında kopmaz bir bağ vardır⁷⁰.

Weber'in bu yorumunun sonucu, ekonomik sınıflar olarak tanımladığı muhtemel sınıfların çoğalmasındır. Bununla birlikte ekonomik sınıfların birleşmesiyle oluşan toplumsal sınıflar sayı olarak daha azdır. Bunlar, basitçe piyasanın işleyişi temelinde oluşmazlar. Bu

⁶⁷ Max Weber, **Хозяйство и общество: очерки понимающей социологии, (Ekonomi ve Toplum)**, 2.Cilt, Moskova, VshE (Vysshaya Ekonomicheskaya Shkola), 2002, s.64.

⁶⁸ Alexander İvanovich .Patrushev, **Расколдованный мир Макса Вебера (Max Weber'in büyüdü dünyası)**, Moskova, Moskova Üniversitesi, 1992, s.208.

⁶⁹ Anthony Giddens, **The Class Structure of the Advanced Societies**, London, Hutchison, 1973, s.130

⁷⁰ Max Weber, **Economy and Society**, ed.by Guenther Roth and Claus Wittich, Berkeley, The University of California Press, 1978, s.302.

aşamada toplumsal hareketlilik konusu da bir değerlendirme unsuru haline gelir ve Weber toplumsal sınıfın tanımını yaparken toplumsal hareketlilik olgusunu tanımın merkezine yerleştirir. Bu çerçevede bir toplumsal sınıfın, toplumsal hareketliliğin içinde basit ve tipik bir biçimde vuku bulduğu sınıfsal konumların toplamını oluşturduğunu belirtir. Böylece Weber sınıf olgusuna dair genel bir çerçeve oluşturduktan sonra, kapitalist sistemde dört temel sınıfın olduğunu belirtir. Weber'e göre bu sınıflar büyük girişimciler ve varıl zümreler, küçük burjuvazi [eski orta sınıf], resmi kimlikli işçiler [yeni orta sınıf] ve sadece emek gücüne sahip olması temelinde tanımlanan işçi sınıfıdır⁷¹.

Görölebileceğı gibi Weber'in sınıf analizinde mülk sahipleri ve mülksüzlerden oluşun iki kutup arasında, hem küçük mülk sahipleri hem de piyasaya yetenek ve becerilerini sunan ve bu şekilde belirli bir konum elde eden "orta sınıflardan" oluşun bir dizi spektrum söz konusudur. Weber analizini detaylandırırken insanların sınıfsal konumu ile sahip oldukları başta bilgi ve beceri olmak üzere genel nitelikler arasındaki ilişkiye vurgu yapmaktadır. Bireyler bu özelliklerine bağılı olarak piyasada bir yer edinir ve yer bireyin yaşamı üzerindeki temel belirleyicidir. Söz gelimi daha bilgili ve yetenekli bireyler icra ettikleri profesyonel mesleklerin getirisi olarak daha yüksek gelire sahiptir. Ancak sahip oldukları tek avantaj bu değildir. Yüksek gelirle birlikte toplumsal saygınlık ve itibar da sahip olunan diğere avantajlardır. Weber bu olguyu "statü" kavramıyla açıklamaktadır.⁷² Toplumsal saygının bir ölçüsünü ima eden sosyal statü ve prestij, Weber'in kuramında sınıfların tabakalandırılmasında önemli bir temel olarak kabul edilir.⁷³

Weber'in, bireyin sahip olduğu bilgi ve becerilere bağılı olarak sahip olduğu iş ve mesleğı merkeze alarak oluşturduğu sınıf analizi, kapitalist toplumun ekonomik yapısı ve bu yapının neden olduğu ekonomik sorunların anlaşılabilmesi için sadece sosyal bilimciler tarafından değil hükümetler ve piyasa araştırmacıları tarafından da işlevsel görölmekte ve kullanılmaktadır. Tabakalaşma kuramının bir parçası olan orta sınıf analizinin de aynı ölçüde işlevsel göröldüğü belirtilmelidir. Weber'in analizlerine atfedilen bu değere sebepsiz değildir. Weber'in sosyoloji kuramına bakılırsa modern toplumdaki eşitsizlikler sadece basit sınıfsal sorunlar olarak değereendirilemez⁷⁴. Onun orta sınıfa yönelik analizleri de bu itiraza bağılı olarak biçimlenmiştir. Weber, temelde orta sınıfı toplumda yaşamak için gerekli olan varlık

⁷¹ Max Weber, **Economy and Society**, Harvard, Harvard University Press, 2019, s.928.

⁷² A.g.e., s.932-933.

⁷³ Aleksander Nekrasov, **Социология (Sosyoloji temelleri)**, Har'kov, Odissey, 2007, s.304.

⁷⁴ Stephen Edgell, **Class: Key Concepts of Sociology**, Ohio, Paperback Book, 1993, s.20-21.

ve yeteneğe göre değerlendirmektedir. Bu bağlamda Weber orta sınıfı “edinim sınıfı” olarak adlandırmaktadır. “Edinim sınıfları” herhangi bir maddi, pazarlanabilir mülkiyete sahip olmayan, ancak piyasaya sunulabilecek belirli becerilere sahip olan bireyler grubudur. Bu grup hem belirli türlerde hem de bu türün değeri açısından çok çeşitli pazarlanabilir becerilere sahiptirler. Uzmanlar veya sporcular gibi sıra dışı nadir yetenekleri olanlar, piyasada bazılarına göre daha iyi bir konumda olabilirler.⁷⁵

Bunlara ek olarak Weber, orta sınıfı ayrıcalıklı ve dezavantajlı sınıflar arasındaki bir tür arabulucu sınıf olarak tanımlamaktadır. Weber orta sınıf olarak, küçük mülk sahiplerini ve işgücü piyasasında çalışan kimi grupları görmektedir. Üst sınıfa önemli gelir getiren mülke ve yüksek eğitime sahip olanları, alt sınıfa ise, yukarıda belirtilenlerin hiç birisine sahip olmayanları dâhil etmektedir. Bu tür bir analiz biçimi çeşitli eleştirileri de beraberinde getirmektedir. Sosyal teoride Weber’in toplumsal tabakalaşma teorisinin temel avantajının toplumsal tabakaların, grupların ve sınıfların Marx’ta olduğu gibi tek boyutlu değil, çeşitli özellikleri göz önünde bulundurarak dikkate alınması olduğunu kabul eden sosyal bilimciler az değildir. Kimi isimler Weber’in teorisinden hareketle, orta sınıfın çelişkilerle yıpranmış olan kapitalist toplumun negatif özellikleri karşısında etik bir alternatif yaratabileceğini ileri sürmektedir. Orta sınıf, zenginlerin ruhsuz dünyası ve toplumun alt katmanlarında var olan yoksulluğa bağlı olan kötülükler karşısında bir tür panzehir olarak konumlandırılmaktadır.⁷⁶ (İ.V.Varivonchik, 2011, s. 9).

Weber’in sınıf ve statü üzerine tartışması, piyasaların insanların sınıfsal konumunu nasıl etkilediği ve insanların piyasanın bir sonucu ve toplumsal olarak önemli olan diğer faktörlerin temelinde nasıl gruplara dönüştürüldüğü hakkında bir fikir vermektedir. Weber, bu sosyal yapılara ve kurumlara bakıldığında dikkate alınması gereken sayısız faktöre rağmen, sosyal yapının nispeten az sayıda baskın özelliği olduğu sonucuna varmıştır. Sınıflar açısından, ana sınıflar işçi sınıfı, kapitalist sınıf ve orta sınıfı oluşturan profesyonel gruptur. Weber için de, sınıflar ile aynı etkenlerle özdeş olmayan ya da aynı şekilde belirlenmeyen bir dizi ana statü grubu ve parti vardır. Başka bir ifadeyle Weber açısından modern toplum üst sınıf, orta sınıf ve alt sınıf olarak kategorize edilebilir. Bu sınıflandırma sistemi içinde, işçi sınıfı, kapitalizmde önemli bir sosyal sınıf olmaya devam etse de Weber’in orta sınıfa atfettiği önemin daha belirleyici olduğu söylenebilir. Bu nedenle Weber’in orta sınıfa dair analizleri,

⁷⁵ Max Weber, **The Interpretation Of Social Reality**, Nelson, Nelson’s University Press, 1972, s.89.

⁷⁶ İ.Varivonchik, **Американский Средний Класс (Amerikanskii Srednii Klass (Amerikalı Orta Sınıf))**, Minsk, İnfra, 2011, s.9.

bazı belirsizlik ve çelişkilerinden bahsedilse de, tabakalaşma ve orta sınıf çalışmalarında bir rehber olarak kullanılabilir.

1.3. Yeni Orta Sınıf Kavramı ve Teorik Temelleri

XIX. yüzyılın sonu ve XX. yüzyılın başlarında Batı ülkelerinin toplumsal yapısında derin değişikliklere neden olan ekonomik dönüşümler yaşanmıştır.⁷⁷ Söz konusu dönemde orta sınıf sosyal teoride güçlü bir sosyo-politik güç olarak konumlandırılmaya başlanmıştır. Birçok sosyolog toplumda yeni sosyal grupların ortaya çıkışını ve onların toplumdaki artan önemine giderek daha fazla vurgu yapmaya başlamıştır. Bu sosyal grupların ortaya çıkışı sosyal bilimciler tarafından yeni bir sınıfın oluşumu olarak kabul edilmektedir. Yeni bir sınıf kavramının kullanılması, yeni bir önemli sınıfın veya yeni bir yönetici sınıfın ortaya çıkışı görüşünü içermektedir. Bu çerçevede eski ve yeni orta sınıf gibi bazı kavramlar sosyal bilimlerin gündemini giderek daha fazla işgal etmeye başlamıştır.

“Eski” ve “yeni” orta sınıf kavramlarının kullanılmaya başlanması hangi nedenlere dayanmaktadır? Öncelikle bu kavramların 1950’lerden itibaren gelişmiş ülkelerde toplumsal ve ekonomik analizlerde kullanılmaya başlandığı belirtilmelidir. 1960’lardan itibaren “yeni” orta sınıfın giderek genişlemesi ve aynı zamanda karmaşık yapısı sosyal bilimlerin en önemli gündem maddelerinden birisi olmuştur. 1970’lere gelindiğinde konu hakkındaki ilk analizler ortaya çıkmaya başlamıştır. Aslına bakılırsa bu durum orta sınıf kavramının uzun bir geçmişi olduğuna da işaret etmektedir. Bununla birlikte, anlamlı bir kategori olarak yeni orta sınıf kavramının toplumsal ve ekonomik değişimler tarafından belirlendiği unutulmamalıdır. Kavram, söz konusu değişimler temelinde gündeme gelmiş ve sosyal bilimciler tarafından bir analiz aracı olarak kullanılmıştır.

1.3.1. Goldthorpe Düşüncesinde “Yeni Orta Sınıf”

Yeni sınıflar hakkında Avrupalı sosyologlar arasındaki en önemli görüşlerden birisi John Goldthorpe’e aittir. Goldthorpe’un yaklaşımı son yıllarda sınıf analizinde yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Goldthorpe, sınıfların ortak çıkarları olan bir grup insan olduğunu kabul etmekle birlikte, toplumdaki değerleri ve fırsatları farklı olan sınıfların toplumun ekonomik güvenliğini ve istikrarını etkilediğini belirtmektedir.⁷⁸ Bu çerçevede Goldthorpe, ortaya çıkmaya başlayan yeni sosyal grupları “yeni orta sınıf” olarak tanımlamıştır. Bu

⁷⁷ Karl Polanyi, **Büyük Dönüşüm**, çev.: Ayşe Buğra, İstanbul, İletişim Yayınları, 2007.

⁷⁸ John H. Goldthorpe, **Social Class Mobility in Modern Britain: changing structure, constant process**, Great Britain, Journal of British Academy, 2016, s.89-111.

bağlamda her şeyden önce sınıf konumlarının çalışma koşullarına göre belirlendiği fikrini desteklemiş ve sınıfları farklı alt kategoriler içeren üç gruba ayırmıştır: işçiler, işverenler ve serbest meslek sahipleri. Goldthorpe'un analizinde çalışanlar iş sözleşmesinin türüne göre sınıflandırılmaktadır.⁷⁹

Yazarın bu şeması orta sınıf hakkında ayrıntılı bilgi vermese de, birçok çalışmasında orta sınıf hakkında yazdığını biliyoruz. Orta sınıf anlayışına katkıda bulunan Goldthorpe, meslektaşları J. Urry ve H. Abercrombie ile bir "hizmet sınıfı" kavramını geliştirmiştir. Bu bilim adamları, "orta sınıf"ın aslında sıradan ofis çalışanlarından oluştuğu ve fiziksel çalışanlardan farklı olmadığını iddia etmişlerdir. Dahası, onlara göre yöneticiler ve girişimciler de bu "hizmet sınıfına" dâhildir.⁸⁰

"Hizmet verme sınıfı" temsilcilerinin sınıfsal konumu, çalışma ilişkilerinin faaliyet türüne dayanmaktadır. Ve bunların en önemli özellikleri son derece yetenekli entelektüel çalışma, belirli bir organizasyon derecesi ve hizmet ilişkisine diyen bir güven olmaktadır. Goldthorpe'a göre, işveren ve çalışan arasında bir dizi karşılıklı ahlaki yükümlülük öngören bir "hizmet sözleşmesi" olmalıdır. Ona göre, işveren, yöneticilere yetki verebilir ve sadece güven temelinde uzman tavsiyelerine güvenebilir, yani astlar kendi çıkarları için hareket ederler.⁸¹

Goldthorpe, sınıf pozisyonlarının bir ölçüsü olarak iş sözleşmesinin özgüllüğünün, işverenleri işgücü piyasasındaki sözleşmeye bağlı risklere maruz bıraktığını göstermiştir. Ona göre, bazı durumlarda, tüm iş sözleşmeleri tam olarak güvence altına alınmamaktadır. Çalışanlara, çalıştıkları faaliyet türüne bağlı olarak farklı iş sözleşmeleri sunulur. Bunlar, emek bağımsızlığını ve sözleşmeye bağlı riskleri değişen derecelerde azaltmak için ek teşviklere duyulan ihtiyacı da içermektedir. Buna ek olarak, D. Goldthorpe, belirli sayıda çalışma saatine dayalı olarak işgücü alımı için basit bir sözleşmenin temsilcilerinden oluşan bir çalışma grubunun olduğuna dikkat çekmiştir. "Hizmet ilişkisi" sözleşmesi ile karakterize edilen uzman ve yöneticilerden oluşan hizmet grubu uzun vadeli sözleşme sınıfı olarak adlandırmıştır. Ona göre, büyük şirketlerin çalışanları sadece maaşla değil, aynı zamanda

⁷⁹ Robert Erikson, John H. Goldthorpe, **The Constant Flux: A Study of Class Mobility In Industrial Societies**, Oxford, Oxford University Press, 1992, s.42.

⁸⁰ John Urry, Nicholas Abercrombie, **Capital, Labour and the Middle Classes**, London, G.Allen & Unwin, 1983, s.91.

⁸¹ John Goldthorpe, **The Service Class Revisited // Social Change and the Middle Classes**, London, London Press, 1995,s.169.

sözleşmedeki ücretlerin ve kariyer büyümesi ile ilgili olarak geri ödenen ek gelirle de ayırt edilir.⁸² (J.Goldthorpe, 2003, s. 45).

Bu değerlendirmelerden hareketle Goldthorpe'un sınıf şemasının oldukça detaylı olduğu öngörülebilir. Birazdan açıklanacağı üzere Goldthorpe'un sınıf şeması, işgücü piyasasındaki durumu ve iş sözleşmelerinin şeklini dikkate alan 11 sınıfı içermektedir. Ancak Goldthorpe, orta sınıfın analizi için üç sınıftan daha çok altı sınıflı bir sistem kurgulamıştır. Goldthorpe tarafından önerilen şemada, yani aşağıdaki birinci tabloda, üst sınıf yoktur. Zira, Goldthorpe sadece farklı "hizmet sözleşmesi" ile çalışanları dikkate almaktadır.

1. Tablo J. Goldthorpe'un sınıfları karşılaştırma tablosu

№	Altı sınıflık sistemi	Üç sınıflık sistem
1	Hizmet sınıfı, yani profesyoneller, idari çalışanlar, yöneticiler, üst düzey teknik çalışanlar, fiziksel olmayan emekle çalışan işçilerin denetçileri	Fiziksel olmayan işçiler
2	Rutin fiziksel olmayan emeğin çalışanları (idare, ticaret, satış vb.)	
3	Küçük burjuvazi - küçük emekliler, zanaatkârlar	
4	Çiftçiler-tarımda serbest çalışanlar; birincil üretimde serbest meslek sahipleri	Çiftçiler
5	Vasıflı işçiler, düşük seviyeli teknik işçiler, el emeği ile çalışanların denetçileri (supervisor)	İşçi
6	Tarım ve birincil sektör çalışanları	

Bu sınıflandırmada orta sınıfın hizmet sınıfı ile işçi sınıfı arasında olduğu görülebilir. Goldthorpe işte bu sınıfı "yeni orta sınıf" (YOS) olarak adlandırmaktadır. Ek olarak, Goldthorpe'un orta sınıfı, işgücü piyasasında heterojendir, nispeten benzer ancak özdeş olmayan pozisyonlara sahip birkaç grubun birleşimidir. Goldthorpe'un, yeni orta sınıfı günlük

⁸² John Goldthorpe, McKnight A, **The economic basis of social class.Sociology Working Papers**, Oxford, Oxford University Press, 2003, s.45.

zihinsel işlerle çalışan yüksek ve düşük niteliklere sahip olanları, küçük çiftçileri, serbest meslek sahiplerini ve çiftçileri içermektedir.⁸³

Goldthorpe'un sınıf şeması, mesleğin doğasını, eğitim seviyesini ve nitelikleri de dikkate almaktadır. Onun planına göre, sınıflar farklı miktarlarda ekonomik ve ekonomik olmayan sermayeye sahip sosyal ve profesyonel gruplardan oluşmaktadır. Goldthorpe'un sınıf şeması şu şekilde sınıflandırılmaktadır: üst sınıf, büyük sermaye sahipleri, "girişimciler" ve çeşitli seviyelerdeki yetkililer, büyük ve küçük şirketlerin yöneticileri dahil olmak üzere iki gruptan (I - II) oluşur. Orta sınıfı aşağıdaki grupları içermektedir: III a (yönetim alanında yüksek vasıflı ve fiziksel olmayan emekle meşgul olanlar); III b (hizmet sektöründe düşük vasıflı ve sıradan fiziksel olmayan emekle meşgul olanlar); IV a (işçi kullanan küçük işletme sahipleri); IV b (işçi kullanmayan küçük işletmelerin sahipleri); IV c (çiftçiler, tarımdaki küçük kiracılar); V (alt düzey teknisyenler, amirler). Goldthorpe'un alt sınıfı ise aşağıdaki gruplardan oluşur: VI (kalifiye el işçileri); VII a (yarı vasıflı ve vasıfsız işçiler); VII b (tarım işçileri).⁸⁴ Böylece, Goldthorpe şemasında yedi gruba ayrılmış on bir sınıf vardır. Bunlar ekonomik (gelir düzeyi; "ekonomik güvenlik", yani işçilerin işsizliğe karşı korunma derecesi; "istihdamda" büyüme beklentileri) ve ekonomik olmayan kaynaklar (üretim ve kontrol sistemi) ile birbirinden farklılaşmamaktadır.

Weberian sınıflarının "piyasa koşulları" fikrini geliştiren Goldthorpe, işgücü piyasasında kaynak alışverişinde bulunma yeteneklerine bağlı olarak başka bir değişken istihdam biçimini getirmiştir. Marksist sınıflar kavramının reddi, işçilerin çalışma motivasyonunun büyümesi, işgücü piyasasının farklılaşması ve emeğin istihdamına bağlı ilişkilerin katmanlaşmasında önemli bir faktördür. Buna ek olarak, Goldthorpe "bürokratik yapılar ve sıradan işçiler" (çalışanlar, satış görevlileri, düşük seviyeli teknik ve eğitim personeli, amirler) arasında YOS için karışık bir istihdam biçimini belirler. Ona göre, YOS özel bir işçi grubuna emeklerini satmayan ve başka birinden (serbest meslek sahibi) satın almayan kişilerdir. Aşağıdakiler, sözleşmeye dayalı ilişkilerin analizine dayanan Goldthorpe sınıfının şemasıdır (bkz. Tablo 2).

⁸³ A.g.e., s.47.

⁸⁴ John H.Goldthorpe, **Socialmobility and class structure in modern Britain**. 2nd ed., Oxford, Clarendon Press, 1987, s.40-42.

2.Tablo. Goldthorpe’a göre istihdam ve sınıf kategorilerinin düzenlenmesi şeması

Sınıfların Sıra Numarası	Sınıflar	İstihdam Düzenleme Biçimi
I	yüksek nitelikli profesyoneller, yöneticiler ve büyük kurumlarda yöneticileri	hizmet ilişkisi
II	sertifikalı profesyoneller, yöneticiler ve küçük sanayi işletmelerindeki yöneticiler; kalifiye teknik elemanlar	hizmet ilişkisi
III a	yüksek eğitilmiş rutin el emeği çalışanları	Karışık
III b	Orta eğitilmiş rutin el emeğinsiz çalışan işçi	iş sözleşmesi
IV a,b,c	küçük mal sahipleri ve işverenler ile serbest meslek sahipleri	
V	teknik işçiler ve fiziksel emekle uğraşan, işe alınan işçiler (ustabaşı, uzmanlar vb.), orta eğitilmiş alt düzey yöneticiler	Karışık
VI	vasıflı işçiler	iş sözleşmesi
VII a	vasıfsız işçiler	iş sözleşmesi
VII b	tarım işçileri	iş sözleşmesi

Goldthorpe’un bu sınıf şemasına EGP (veya EG) denir.⁸⁵ “Salariat” (maaş) terimi ile I - II sınıflarının belirlenmesi, bu şemadaki mülkiyet kurumunun ikincil doğasını yansıtır. Bu tabloda IV abc sınıflarının III abc sınıflarından daha düşük olduğunu gösterir⁸⁶.

⁸⁵ John H.Goldthorpe, McKnight A, **The economic basis of social class**, İthaca, Cornell University, March 27–29, 2003.

Böylece, tabakalaşma kavramlarında, orta sınıf toplumun genel sosyo-ekonomik yapısıyla bağlantılı olarak oluşur. Bu tür kavramların çarpıcı bir örneği, K. Marx ve M. Weber'in ünlü temsilcileri D. Goldthorpe ve E. Wright'ın teorik analizidir. Yazarlar, YOS'ın modern toplumların ekonomik yapısı modelinde bir ara yer işgal ettiğini ve ana kriterlerden birinin üretim araçlarının mülkiyeti olduğunu göstermiştir.

1.3.2. E. O. Wright'ın “Orta Sınıf” ve “Yeni Orta Sınıf” Kavramları

Modern toplumun sınıf yapısının analizine dayanan Marx'ın sınıf bakış açısını geliştiren Amerikalı bilim adamı E.O.Wright, temel sömürü kavramını vurgulamaktadır. Wright, sınıfları sosyal ilişkiler yoluyla tanımlamaktadır. Marx gibi, toplumun mevcut sınıf yapısının iki ana sınıf - baskın olan işçiler (ücretliler) ve kapitalistler (üretim araçlarına sahip) olduğuna inanıyor. Aynı zamanda, bu kavramlar işçilerin toplumdaki temel çıkarlarını yansıtmaktadır. Bu anlamda Marksizmin işçi sınıfı, gerçek maddi çıkarları insanlığın çıkarlarıyla örtüşen klasik “orta sınıf” fikrini yansıtır. Wright, Marx'ın sömürü görüşüne, sınıf ilişkilerinin doğasını anlamada temel bir kavram olarak bağlıdır.

Onlar için sınıfların kullanımı üç kriterle belirlenir: a) bir grubun maddi refahı, doğrudan diğerlerinin maddi zayıflığı ile ilişkilidir ve bu, maddi ilişkilerin karşılığını doğrular; b) bu, gerekli üretim kaynaklarına erişimden dışlanan kişilerin asimetric bir dışlanmasına yol açar (genellikle bu dışlama, resmi mülkiyet haklarının gücüne dayanır); c) üretim özelliklerini bu özelliğe göre yönetenler tarafından kullanılan emek meyvelerinin elde edilmesine yol açan nedenlerin mekanizması olarak farklılaşmış refaholmaktadır. Bu koşul, birbirine bağımlı antagonistik maddi çıkarların yaratılması için açık bir mekanizma tanımlar. Sonuç olarak, bir operasyonun refahı sadece operasyonda meydana gelen kayıplara değil, aynı zamanda ikincisinin emeğine de bağlı olduğunu görebiliriz.

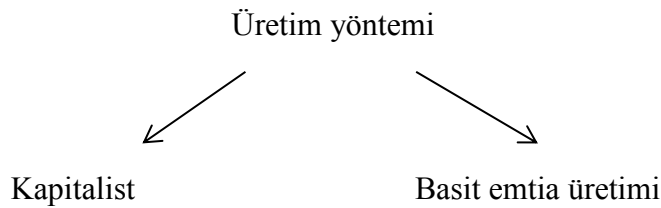
Dolayısıyla, sosyolojik sınıf analizinde en önemli sorun, üretim araçlarının sahipliğine dayalı sınıf ilişkilerinin tanınmasıdır. Wright'a göre, modern bir kapitalist toplumda mülkiyet

⁸⁶ Goldthorpe, el işleri ve eğitimsiz işsizler arasındaki temel farkın, onların geçerli bir iş sözleşmesi şeklinde ve örgütsel bürokrasilerin, hükümet ve bireylerin profesyonel, idari ve idari personeli arasındaki bir anlaşma olduğunu belirtmektedir. Bkz: Голдторп Дж. Социальный класс и дифференциация контрактов занятости/ J.Goldthorpe (Sosyal sınıf ve iş sözleşmelerinin farklılaşması), <http://www.sociology/kharkov.ua/socio/docs/problem,2013>.

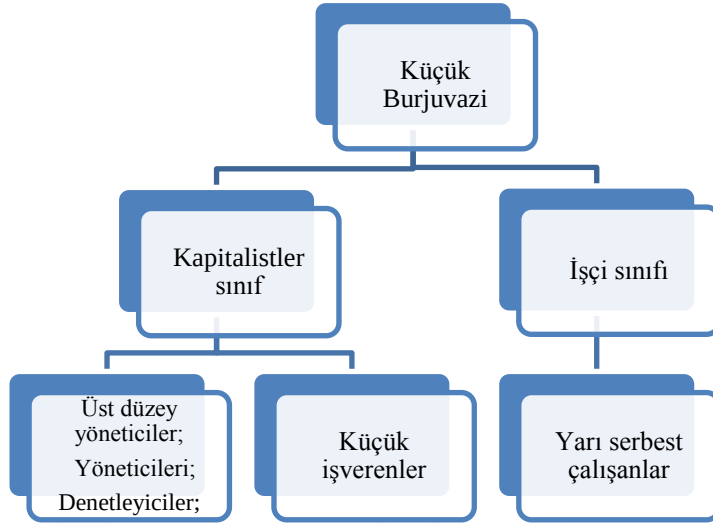
faktörü, üç temel sınıfın varlığını belirler: üretim araçlarına ve ücretli işçilere sahip kapitalistler (sömürücü); üretim araçlarına sahip olmayan ve emek güçlerini kapitalistlere satan işçiler (sömürülen); küçük işçi burjuvazisi, ücretli işçi kullanmadan üretim araçlarına sahip olmak ve bunları kullanmak. Wright'ın küçük burjuvaziye (girişimcilerin) piyasa ilişkileri olan ancak kapitalist üretim araçlarının dışında var olan toplumda gerçek bir sınıf konumu olarak görmesi dikkat çekicidir.⁸⁷

Bu, üretim araçlarına sahip olmayan ve çalışma yeteneklerini satmaya zorlanan, fakat “işçi sınıfının” bir parçası gibi görünmeyen orta sınıfı tanımlama sorununu doğurmaktadır. Wright, bu sorunu çözerek, sınıfları yalnızca mülkle ilgili olarak ayıran klasik Marksizmin aksine, iki ek önemli kriter daha sunmaktadır: iktidara karşı tutum, üretim sürecinin kontrolüne katılım için ve beceri ve niteliklere sahip olma. Wright'ın sınıf mevkileri için ölçüt olarak “kontrole katılım” adını verdiği şey, diğer insanların emeğinin kontrolünün yanı sıra para sermayesi ve maddi sermaye üzerindeki kontrolü de içerir. Bu kontrol türlerinin kombinasyonu, pratikte kapitalistlerin örgütsel hiyerarşi sistemindeki sınıfsal konumlarını ana hatlarıyla belirtir. Bu sistemdeki yeri ve ayrıca üretim araçlarının mülkiyeti, burjuvazinin sınıf durumunu kapsamlı bir şekilde karakterize eder.

Bu kriter Wright'ın çeşitli düzeylerdeki yöneticilerin ve onların sınıfsal konumunu, üretim sürecini kontrol etmek için kapitalistlerin delege ettiği gücü kullanarak açıklamasını sağlamaktadır. Bu husus sınıf ilişkileri sistemindeki konumlarının tutarsızlığına yol açmaktadır. Onlar Wright'ın düşüncesindeki hem kapitalist sınıfın hem de işçi sınıfının temsilcilerinden oluşmaktadır. Buradan anladığımız gibi, ilk durumda en büyük önem, işçilerin tahakküm altına alınması işlevini ve ikinci durumda üretim sürecinde kapitalistler tarafından kontrol edilen ve sömürülen konumlarını da farkedebiliriz. Yönetici güç hiyerarşisini ne kadar yüksek tutarsa, çıkarları sahiplerinin çıkarlarına o kadar yakın olmaktadır. Yöneticiler emeklerinden, sosyal gelir üretme sürecine örgütsel faaliyetlerinden önemli bir katkıda bulunurlar ve bu sınıf ilişkileri içindeki ayrıcalıklı konumlarını belirler.

⁸⁷ Erik Olin Wright, **A General Framework for the Analysis of Class Structure // Social Stratification. Class, Race, and Gender in Sociological Perspective**, edited by David Grusky, Boulder, Westview Press, 2001, p.81

3.Tablo. E.O.Wright’ın Sınıf Pozisyonlarının Tipolojisi⁸⁸

İşçilerin sınıf durumunu ölçmenin bir başka yönü, belirli bir kuvvet türünü tanımlayan ve böylece sınıf ilişkilerinde farklı pozisyonlar tanımlayan yeterlilik diplomalarının (özel beceri ve bilginin tezahürleri) bulunmasıdır. Bu kriter, uzmanların sınıf konumunun bölünmesini belirlemelerine izin vermektedir. Wright’a göre, beceriler “yabancılaşmış mülkiyet (üretim araçları)” yerine “bölünemez” bir kaynaktır. Bu nedenle, bariz kaynaklardaki farklılıklar iki alternatife, sermayeye ve yeterliliğe dayanan işletme sistemini oluşturabilir. Wright, eğitim ve diploma alan profesyonellerin yanı sıra yöneticilerin konumunun iki yönlü olduğunu ve sahiplerin ve işçi sınıfının yakın olduğunu söylüyor.

İki “eksen” olarak alandırılan Wright, orta sınıfları orijinal Marksist sınıf şemasına sığdırır. “Yeni orta sınıf” (veya “uzman sınıfı”) statüsündekilerin konumunu açıklayan Wright, sınıfların yerleştirilmesi ve eğitim sistemindeki kontrole “katılım” ve “yeterlilik” kriterlerinin göreceli bağımsızlığını teyit eder.

Şimdi Wright’ın 2.Tabloda verilen modern sınıf tipolojisine bakalım. Onun sınıf şemasında “kapitalistlerin” ve “işçilerin” kutupsal konumlarına sınıf denilir. Bununla birlikte, onun görüşüne göre, herhangi çalışan gruplarının sınıf ilişkileri yapısında yer aldığı temel ilkelerini söylemek daha doğru olacaktır. Böylece Wright, kontrol ve kullanım kaynakları (sahiplik, örgütsel kaynaklar ve özel bilgi / beceriler) yaratarak kendi sınıf şemasını

⁸⁸ Erik Olin Wright, **Classes**, London, London Press, 1985, s.61

yaratmıştır. Bu tabloda sunulan verilerden Wright'ın görüşünün Weber'in sınıf şemasına yakın olduğu görülebilir.

Böylece, orta sınıf ilişkilendirme konusunu ele alan Wright, yöneticilerin ve profesyonellerin sosyal konumlarının bölünmesi için iki spesifik kriter önerir: birincisi - iktidara yönelik tutum, üretim sürecinin kontrolüne katılım; ikincisi beceri ve nitelik kazanmaktır. Bu iki kriter Wright'ın yeni orta sınıf yöneticileri ve profesyonelleri ile ilgili genel ve spesifik konularda net bir pozisyon kazanmasını sağlamaktadır. Genel olarak, her ikisi de küçük burjuvaziden ve işçilerden çok farklıdır. Çünkü, kullanma ve sömürü ile doğrudan ilişkilidirler. Aynı zamanda, hem yöneticiler hem de uzmanlar, çalışanlar olarak, birbirlerinin kaynaklarına sahip olurlar ve bunları işgücü piyasasının farklı bölümlerinde sağlayabilmektedirler.⁸⁹

Sonuç olarak, Wright'ın sınıf kavramı, iktidar ölçütlerini ve sınıf bölünmesindeki bilgi ve becerileri dikkate alarak çok boyutlu tabakalaşmayı içerir. Ancak onun ana fikri, operasyonel ilişkilerdeki duruma bağlı olarak sınıf konumlarının bölünmesidir

1.3.3. A. W. Gouldner: “Kültürel Sermaye” ve “Yeni Sınıf”

Modern endüstriyel ve post-endüstriyel toplumlarda, mülk sahipleri ile işçiler arasında herhangi bir bağlantı yoktur. İş gücünün teknolojisini ve organizasyonu yönetmek için yeni bir orta sınıf ortaya çıkmaktadır. Ancak bu sınıfın homojen olmadığı belirtilmelidir; bazıları işçi sınıfına, bazıları da üst sınıfa yakındır. Ayrıca bu sosyal grup kendine has yeni üretim ve yönetim işlevleri icat etmeye başlamıştır. YOS'ın çoğunda sadece özel mülkiyet değil aynı zamanda ekonominin temelleri ve yönetiminin belli işlevleri olan en yüksek sosyal statüleri de vardır.

XX. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen küreselleşme süreçleri ve “dış proletarya”⁹⁰ (bu kavram A. Toynbee tarafından tanıtıldı) düşünüldüğünde, ABD ekonomisi nispeten kapalı bir sistem olarak kendi emek kaynakları üzerinden bir üretim sistemi oluşturmakta zorlandı. Bununla birlikte, küresel ölçekte üretim işçilerinin göreceli sayısı azalmış ve zihinsel çalışmalara katılan insan sayısı artmıştır. Bu değişiklikler genel olarak toplumsal üretimin evrimi bağlamında dikkate alınmalıdır. SSCB’de 1970’lerde bilim sloganının doğrudan üretici

⁸⁹ Erik Olin Wright, **A General Framework for the Analysis of Class Structure // Social Stratification. Class, Race, and Gender in Sociological Perspective**, edited by David Grusky, Boulder, Westview Press, 2001.

⁹⁰ Arnold J. Toynbee, **A Study of History**, 2nd ed., London, Oxford University Press, 1935, s.505.

bir güç haline geldiği bilinmektedir. Robotlaşma ve otomasyon, üretimde kritik anlarda fiziksel emeğin ortadan kaldırılmasına ve toplumda yeni sınıfların ortaya çıkmasına yol açarak işçilerin bilimsel ve teknik potansiyelini ve bilgilerini arttırmaktadır.

Tabii ki, toplumsal üretim ve iş dünyasındaki değişikliklere dayanan toplumsal yapıdaki dönüşümler öncelikle sosyologların gündemini işgal etmiştir. Araştırmacılar ortaya çıkmakta olan “yeni”, “entelektüel sınıf”ı incelemeye başladığında ilk sorun, bu sınıfları tanımlayacak kriterler sorusuydu. Bu kriterleri tanımlama çabasındaki ilk isimlerden olan Richard Florida, yaratıcı sınıfa ait olmanın kriterleri olarak profesyonel aktivite, etnik köken, beğeni gibi belirli “yaratıcı” özellikleri ileri sürmüştür.⁹¹

Bu bağlamda, yeni sınıfın kriterlerini analiz etme çabasındaki bir başka isim olan Gouldner, kültürel sermaye kavramı aracılığıyla yeni bir entelektüel sınıfı tanımlar. Gouldner’in sınıf yapısı, “yeni burjuvazi” ve “kültürel burjuvazi” oluşturan mühendisleri ve yöneticileri, gazetecileri ve öğretmenleri, bilim insanlarını ve yükseköğrenim mezunlarını içermektedir. Ancak onun önerdiği bu form, bir gelir kaynağı olduğunda sermaye işlevi görmektedir. Gouldner’a göre, bu durumda, kültürel sermaye “doğal bir avantaj” haline gelmektedir.

Gouldner’a göre, sınıf oluşumunun ikinci özelliği eleştirel düşünme kültürüdür, yani bu sınıfın üyeleri okuryazar olmalı, doğru konuşabilmeli ve edebi kavramlar açısından zengin olmalıdır. Ona göre, böyle bir konuşma yapmak belirli bir dilsel topluluk yaratır ve işgücü piyasasında ve sosyal koşullarda avantajlar sağlar. Bu dilsel topluluk içinde sınıflar, kendi değerlerini ve normlarını gerçek bir alt kültür olarak oluştururlar; bu da sınıf bilincinin ve sınıf ideolojisinin oluşum kaynağı olabilir.

Aynı zamanda, Gouldner, yeni muhafazakarların aksine, yeni sınıfı ilerici, devrimci özelliklere sahip olarak tanımlamaktadır. Bu sınıfı sadece olumlu bir bakış açısıyla değil, aynı zamanda toplumda itici ve dönüştürücü bir güç olarak görmüştür. Modern kapitalist toplumun toplumsal yapısında, Gouldner üç sınıfı tanımlamaktadır. Bu, sayıları önemli ölçüde azalmaya başlayan kapitalist sermaye sınıfı olan eski burjuvazi; emek gücünün satışı dışında

⁹¹ Richard Florida, **Creative class: people who change the future: The textbook of the lane with English**, Florida, Classic -XXI publishing house, 2005, s.421.

geçim kaynağı olmayan proletaryanın eski sınıfı; ve yeni bir entelijansiya sınıfı. Gouldner'a göre, yeni orta sınıf iki büyük katmandan oluşmaktadır - teknik ve beşeri aydınlar.⁹²

Bu gruplar sadece faaliyet alanlarında değil, aynı zamanda farklı sosyal hedefleri olan sosyo-psikolojik görüşlerinde de farklılık göstermektedir. Biri koruyucu görevi görürse, diğeri hasar olasılığından sorumludur. Geleneksel bilim ve Kuhn paradigması kavramlarını kullanan Gouldner, bu gruplar arasındaki farklılıkları şöyle özetlemiştir: «Konu paradigması içinde hareket eden teknik aydınlar, ilkelerini yeni yönlelere genişletmek için iç sembolik alanını kullanıyor... Tersine, entelektüeller birbiriyle yarışan paradigmalara sahip olabilir. Dolayısıyla normal bilimi sadece egemen paradigmaları olarak yaratamazlar».⁹³

Doğrudan faaliyet alanında ve ekonomik alanda bulunan teknik aydınlar, eski kapitalist sınıfla yakından bağlantılıdır. Çıkarlarıyla çatışmadıkları için kapitalist sınıflara bağımlıdırlar. Bununla birlikte, Gouldner'a göre, mesleki bilgi ve becerileri nedeniyle teknik entelektüeller çok daha gerçek bir güce sahiptir. Toplumsal mücadele, üretim araçlarına ve üretim sürecini gerçekten kontrol eden teknik entelijansiya sahip olan eğitilmiş ve eski kapitalist sınıf arasındaki üretim tarzının kontrolüdür. Üretici güçlerin ve kontrol araçlarının “teknik bilgisi” yeni sınıfın üretim yöntemi üzerinde pratik kontrol yapmasını sağlar. Bu nedenle, çıkarlarını karşılamak için önemli araçlar vardır. Yeni ve eski sınıflar, üretimi ve yönetimi kontrol eder. Bu, üretim tarzına yasal bir hakka sahip olan sınıflar ile üretim tarzını etkin bir şekilde yönetmeyi sağlayan teknik sınıflar arasında bir çelişki olduğunu göstermektedir. Gouldner, gelecekteki entelektüellerin (bilimsel bilgi ve teknik becerilere sahip olanlar) güç mücadelesini engellemesine izin vermeyecek evrensel özelliklere sahip teknik uzmanları da desteklemektedir. Yani, Gouldner'ın teknik aydınları dediği, yeni orta sınıfı belirlemenin ana biçimidir.

Aynı zamanda, yeni fikirlere, yeni çalışmalara ve toplumda karmaşık bir yapıya sahip soyut sembollerini yönetme kabiliyetine sahip aydınların kapsamlı bir biçimde araştırılması gerektiği bir gerçektir. Onlar üretim sürecine doğrudan dâhil değiller, bu nedenle büyük bağımsızlık ve özgürlüklere sahipler. Bu nedenle, Gouldner için bu sınıf “modern siyasi devrimin hegemonu” olarak tanımlanır. Parasal sermaye gibi, kapitalistlerin sınıfını karakterize eden kültürel değerlere sahip olmak yeni sınıfın bir özelliğidir. Günümüz toplumunda bilgi, kültürel ve yaratıcı yetenekler bir satış biçimi ve sahipleri için bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Kültürün “kapitalizasyonu” yeni bir burjuvazinin, yani kültürel

⁹² Alvin W. Gouldner, **The future of intellectuals and the rise of the new class**, Oxford, Oxford Press, 1982, s.14.

⁹³ A.g.e., s.19.

burjuvazinin ortaya çıkmasına yol açar. Ekonomik yeniden üretim gibi kültürel yeniden üretim süreci kapitalist birikime neden olur, bu durumda sadece para değil, aynı zamanda kültürel sermaye de birikir. Sahip olduğu kültürel sermaye, belli bir sınıfın - kültürel burjuvazinin - çıkarlarına hizmet eder.⁹⁴

Bu nedenle, Gouldner'in değerlendirdiği yeni sınıfın temel tanımı, kültürel bir burjuvazi olarak tanımlanmasıdır. “Yeni sınıf, tarihsel ve kolektif olarak üretilen kültürel sermayenin kazanımlarını özel olarak benimseyen kültürel burjuvazidir”.⁹⁵ Diğer sınıflar da kültürün başarılarını kullanabilir, ancak sistematik bir gelir kaynağına dönüşmeleri ve geçimleri entelijansiya için farklı olabilir. Kültürel burjuvazi, büyük kârlar kazanmayı hedefleyen kapitalistler gibi, işgücü piyasasında belirli ayrıcalıklar elde edebilmek için ellerindeki bilgi ve kültürel değerleri yoğunlaştırmaya çalışır. Entelektüeller, alınan diploma sayısını sınırlandırarak, müfredatı belirleyerek, erişimi katı bir şekilde düzenleyerek bir kısır döngü yaratır. Böylece, yeteneklerini daha kârlı bir şekilde satabilmek için belirli bir bilgi eksikliği yaratmaya çalışırlar.⁹⁶ Sonuç olarak aydınları yeni bir sınıf olarak tanımlayan Gouldner, mevcut kapitalist sisteme karşı düşmanca yönelimini vurgulamış ancak Bell'in⁹⁷ aksine, Gouldner'da bu düşmanlık olumlu özellikler kazanmıştır.

Gördüğümüz gibi, “yeni sınıf” kavramının çeşitliliği ve belirsizliği sorunu, “sosyal sınıf” kavramının yorumlanmasında ve buna bağlı olarak sınıfın oluşum kriterlerinde yatmaktadır. Sonuç olarak, modern çağda yeni, gelişmiş, ilerici bir sınıf olarak kabul edilen yeni orta sınıf belirli şartlara bağlı olsa da varlığı kabul edilebilecek ve buna bağlı olarak tanımlanabilecek bir sosyal gruptur.

⁹⁴ Pierre Bourdieu, **Economic Capital, Cultural Capital, Social Capital**, Göttingen, Social inequalities:Special Volume 2 of the Social World, 1983, s.183-196.

⁹⁵ Alvin W.Gouldner, **The future of intellectuals and the rise of the new class**, Oxford, Oxford Press, 2005, s.20.

⁹⁶ A.g.e., s.28.

⁹⁷ Entelijansiyanın kültür alanındaki rolünü göz önünde bulundurarak, post-endüstriyel toplum kavramının yazarı Daniel Bell, kapitalizm için geleneksel değerlere karşı eleştirel, kurumsal karşı tutumunun yeni muhafazakarlar arasında yeni bir sınıfın olumsuz bir değerlendirmesine yol açtığını kaydetmiştir .Bkz.:D. Bell, **The Coming of Post-Industrial Society**, New York, 1973, p.125-148.

İKİNCİ BÖLÜM

SSCB'DE TOPLUMSAL YAPI ve TABAKALI YAPININ GENEL ÖZELLİKLERİ

2.1. Sovyet Toplumunda Toplumsal Tabakalaşmanın Oluşum Aşamaları (1917-1954)

2.1.1. Çarlık Rusya'sında Toplumsal Tabakalar

1917 Ekim Devrimi'nden önce Rusya'da toplumun belirli bir kriter üzerinden iki ana sınıfa ayrıldığı kabul edilmektedir: Vergi ödeyenler (köylüler, esnaflar) ve vergi dışı kalanlar (tüccarlar, soylular, din adamları). Bununla birlikte söz konusu ayırım içindeki her kategori kendi içinde daha küçük sınıf ve tabakalara ayrılmaktadır. Devlet, bu gruplara yasalarla korunan bazı haklar tanımıştır. Bu küçük sınıflar ve tabakalar⁹⁸, küçük çaplı ticaret, tarım ve el sanatları gibi belirli işlerle meşgul olmaktadır. Diğer yandan böyle bir toplumsal yapı içinde bazı grupların, diğer gruplarla kıyaslandığında, vergiden muaf olmanın dışında da imtiyazlı bir statüye sahip oldukları görülmektedir. Rusça literatürde sosloviye kavramıyla tanımlanan bu gruplar miras yoluyla edindikleri hak ve görevlere sahip olup toplumsal hiyerarşinin en tepesinde yer almaktadırlar. İmtiyazlı grupların tipik örneğini soylular, tüccarlar ve toprak sahipleri oluşturmaktadır. Bu gruplar vergi muafiyetine ek olarak bedensel cezalar ve zorunlu hizmetlerden de muaftır. Kişisel mülklerinin özyönetimine sahiptirler. Kamu hizmetine kabul edilirler. Genel olarak bu imtiyazlı grupların, toplumsal tabakalar arasındaki ilişkileri düzenleme işlevi gördüğü kabul edilmektedir. Böylece, 1917 öncesi Rusya'da mülk yönetimi, devletle ilgili hak ve yükümlülükler ve vergi muafiyeti bakımından farklılıklar gösteren toplumsal gruplardan bahsedebilmek mümkündür. İstatistiksel açıdan bakılırsa 1897 yılının nüfus sayımına göre, Rusya'nın nüfusunun hangi oranda ve ne tür tabakalara ayrıldığı daha net görülecektir. Nüfusun %1,5'i din adamlarından, %0,5'i tüccarlardan, %10,6'sı köylülerden ve %77,1'i kazaklardan⁹⁹ oluşmaktadır. Bunlar arasındaki

⁹⁸ Tabaka, sınıfla karşılaştığında soyut ve daha genel bir kavram ve sosyo-ekonomik bir içeriği vardır. Sınıf ise spesifik bir kavram. Bu iki kavram zaman zaman birbirinin yerine kullanılabilir ama aslında sınıf daha özel bir tabakalaşma türü olarak kabul ediliyor. İkinci bölümün başında SSCB'de tabakalı yapı ifadesini kullanıyoruz. Çünkü, SSCB birbirinden farklılaşan katmanların olduğu bir sosyal yapı var. Sovyet toplumunda güç ve refah bölümlenmiş ve bireylerin bu bölümlenmede farklı konumları var. Bu bölümlenme içinde dah spesifik sınıflar var.

⁹⁹ Bir yanlış anlaşılmaya mahal vermemek için Kazak kavramına dair bir açıklama yapılması yerinde olacaktır. "Kazak" kavramı, "özgür insan" anlamına gelen Türkçe "quzzaq" kelimesinden gelmekte olup Kazak milletini işaret etmemektedir. Bu kavramla kastedilen, Rusya coğrafyasındaki kaçak köleler, toplum tarafından dışlananlar ve göçebe bozkır sakinleridir.

büyük toprak sahipleri, kendi aralarında özel bir grup kurmuşlardı ki bu grup nüfusun kalan kısmını oluşturmaktaydı.¹⁰⁰

Rusya’da büyük oranda XVII. ve XVIII. yüzyıllarda hâkim olan bu sınıflı yapıda XIX. yüzyıl itibarıyla belirgin değişimler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yeni toplumsal sınıflar oluşmaya başlamıştır. Elbette yeni toplumsal kesitlerin ortaya çıkışı Rusya’da bu dönemde kapitalizmin gelişmesiyle bağlantılı olarak gerçekleşmiştir. XIX. yüzyılın ikinci yarısında “meşçane” kavramıyla tanımlanan burjuvaları da içeren bir orta sınıfla birlikte yeni ve önemli bir başka toplumsal sınıf olarak işçi sınıfının tabakalı yapıda belirli bir konum işgal ettiği görülebilir. Ancak buna rağmen işçi sınıfının devrimin hemen öncesinde homojen bir bileşen olduğu söylenemez. Rusya’da erken dönemde kapitalizmin belirli bir olgunluk seviyesine ulaşmamış olması bunun en önemli sebeplerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Rekabetin henüz yeterince gelişmemiş olması ve piyasanın sınırlı kapasitesi de buna eklenirse, benzer biçimde güçlü bir burjuva sınıfının varlığından bahsedilememektedir. Buna bağlı olarak burjuvazi ve proletarya toplumun ana sınıfları haline gelememiştir.¹⁰¹ Ancak yine de işçi sınıfı, köylülerle birlikte.¹⁰² ülkede etkili bir toplumsal grup haline gelmiş ve devrim öncesinde ülkedeki toplumsal hareketliliğin temel bileşenlerinden birisi olmuştur.¹⁰³ 1914’te Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte, savaş endüstrisine bağlı olarak yüzbinlerce yeni işçi üretim sürecine dâhil olmuş ve işçi sınıfı önemli ölçüde genişlemiştir.¹⁰⁴

2.1.2. 1917 Ekim Devrimi Sonrasında Toplumsal Yapı ve Sınıflar

1917 Ekim Devrimi dünya tarihinin dönüm noktalarından birisi olarak kabul edilir. Devrim, evrensel bir öneme sahip olsa da elbette kökleri Rusya’nın özgül koşullarında aranmalıdır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında serflerin serbest kalışı Ekim Devrimi’ne giden yolun en önemli gelişmelerinden birisidir. Bu bağlamda durağan bir kırsal ekonomiye eşlik

¹⁰⁰ Bruk, S.N., Kabuzan, B.M., **Миграция населения в России в начале 18-начале 20 вв.(численность, структура) Rusya’da XVIII. ve XX. Yüzyılın Başlarında Gerçekleşen Göç (büyüklük, sosyal yapı)**, Moskova, SSCB Tarihi, 1984, s.55.

¹⁰¹ Yurii Davydov, **История теоретической социологии. Социология XIX века (İstoriya Teoreticheskoi Sostsiologii. Sotsiologiya XIX veka) Teorik Sosyoloji Tarihi. XIX.yüzyıl Sosyolojisi)**, Moskova, İzdatel’stvo Magistr, 1998, s.448.

¹⁰² Adolf Grigorevich Rashin, **Формирование Промышленного Пролетариата в России (Formirovaniye Promyshlennogo Proletaryata v Rossii) Rusya’da Endüstri Proletaryasının Oluşumu)**, Moskova, Мысль (Mysl’), 1940, s.301.

¹⁰³ Ovsei Shkaratan, **Проблемы Социальной Структуры Рабочего Класа СССР, (Problemy Sotsiyal’noi Struktury Rabocheho Klassa SSSR) SSCB’de İşçi Sınıfının Sosyal Yapısının Sorunları)**, Moskova, Мысль (Mysl’), 1970, s.192.

¹⁰⁴ Lubny-Gertsyk, **Движение Населения на Территории СССР за Время Мировой Войны и Революции (Dviženiye Naseleniya na Territorii za vremya Mirovoi Boiny i Revolyutsii) Dünya Savaşı ve Devim Döneminde SSCB Bölgesinde Nüfus Hareketi)**, Moskova, Planovye Hozyaistvo, 1926, s.24.

eden aç ve huzursuz bir köylülük ve giderek gelişen işçi sınıfının 1890'lardan itibaren yarattığı toplumsal hareketlilik Ekim Devrimi'nin anlaşılması için önem arz etmektedir.¹⁰⁵

Ekim Devrimi Rusya'nın toplumsal yapısında önemli değişimlere neden olmuştur. XIX. yüzyılın ikinci yarısında belirginleşmeye başlayan eski sınıfsal yapı hızlı bir biçimde dönüşmüş ve eski düzeni temsil eden büyük toprak sahipleri ve meşçan olarak tabir edilen burjuvalar tedricen ortadan kalkmıştır. Elbette devrimin sırtını yasladığı Marksist ideoloji bu gelişmelerin en önemli nedenidir. Bolşevikler bu ideolojik perspektife bağlı olarak sınıfsız bir toplum inşa etme amacını ilan etseler de bazı eski sınıfların ortadan kalkmasından sonra zamanla yeni bir sınıflı yapının ortaya çıktığı görülecektir.¹⁰⁶

1917'den sonra Sovyet Rusya'nın toplumsal yapısındaki önemli dönüşümler büyük oranda devrimin lider kadrosunun ideolojik perspektifi üzerinden gerçekleşmiştir. 1917 ve 1922 yılları arasında özellikle V. I. Lenin'in belirleyiciliğinden söz edilebilir. Lenin, Marksist ideolojiye bağlılığı çerçevesinde, bir proleter devrim sayesinde kapitalist toplumun uzlaşmaz çelişkilerinin aşıldığı sınıfsız bir toplum yaratmayı hedeflemiştir. Bu hedefe ulaşmak için, Bolşeviklerin ideolojisine karşı çıkabileceğini düşündüğü aydınlar ve eğitimli insanlara yönelik olumsuz bir tutum takınmıştır. Lenin'le birlikte devrimin lider kadrosunun önemli isimleri de işletmelerin ve organizasyonların yönetiminde istihdam edilen eğitimli personeli yeni hükümetin düşmanı olarak tanımlamaktan çekinmemiş¹⁰⁷ ve bu doğrultuda her seviyedeki öğretmen, bilim adamı, doktor, yazar ve sanatçıları ülkeden sürmek için özel bir çaba harcamışlardır.¹⁰⁸ Lenin, 1905'te aydınlara karşı farklı bir tutum takınmış ve işçi sınıfının partisini kurmada aydınlardan faydalanabileceğini düşünmüşken.¹⁰⁹ Ekim Devrimi'yle birlikte tutumu değişmiş ve aydınları kapitalist toplumun kurucu unsurları, halk

¹⁰⁵ Carr Edward Hallet, **Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi**, çev. Levent Cinemre, İstanbul, Yordam Yayınları, 2010, s.47-48.

¹⁰⁶ Mark Sonyn, **Воспроизводство рабочей силы в СССР и баланс труда (Vosproizvodstvo Rabochei Sily v SSSR i Balans Truda) SSCB'de Emegin Yeniden Üretilmesi ve Emek Dengesi**, Moskova, Госпланиздат (Gosplanizdat), 1959, s. 143.

¹⁰⁷ Vladimir İlich Lenin, **О хороших демонстрациях пролетариев и плохих рассуждениях некоторых интеллигентов Proleterlerin İyi Gösterileri ve Bazı Entelektüellerin Kötü Akıl Yürütmeleri Üzerine** 9.Cilt, Moskova, PSS, 1917, s.142.

¹⁰⁸ Vladimir İlich Lenin, **Государство Рабочих и Партийная Неделя (İşçilerin Devleti ve Parti Haftası)**39.cilt, Moskova, PSS, 1919, s. 226

¹⁰⁹ Vladimir İlich Lenin, **Полное собрание сочинений, Письмо к А.А.Богданову и С.И. Гусеву, (Tamamlanan Eserler. A.A.Bogdanov'a ve S. I. Gusev'e Mektup)** 9. Cilt, Moskova, PSS, 1905, s. 110

düşmanları olarak tanımlayarak “biz asla aydınlara güvenmeyeceğiz, yalnızca proletaryanın öncüsüne güveneceğiz” diyecektir.¹¹⁰

Bununla birlikte Lenin 1918’in ikinci yarısında aydınlara yönelik tutumunu değiştirecek ve “eski rejim” aydınlarının hükümet organlarına çekilmesi gerektiğini dile getirecektir. Lenin yaşamı boyunca yayınlanmamış ve 1929’da kamuya duyurulan konuşmasında “bu aydınları partiye almalıyız. Onlara belirli görevler vermeliyiz, onların uygulamalarını izlemeliyiz ve doğrulamalıyız. Kapitalizm tarafından bize bırakılan unsurlardan güç üretmeliyiz. Aydınlar gibi bir kapitalist kültür mirası kullanılmayacaksa, iktidar kuramayız” demektedir.¹¹¹ Ancak 12 Mart 1922’de, “Militan Materyalizmin Anlamı Üzerine” başlıklı makalesinde, bir kere daha eleştirmenlerin ülkeden kovulması gerektiğini bildirilmiş ve bu karar doğrultusunda yüzlerce aydın silahlı KGB ajanları kontrolünde ülkeden sürülmüştür.¹¹² Bu süreç neticesinde SSCB, en seçkin uzmanlarını ve önde gelen filozoflarını kaybetmiştir. Bu isimler arasında ünlü romancı Bulgakov ve Petrograd Üniversitesi’nin ilk sosyoloji profesörü olan ve Sovyet Rusya’dan sürüldükten sonra ABD’ye giderek Harvard Üniversitesi sosyoloji bölümünü kuran Pitirim Sorokin de vardır.

Daha önce belirtildiği gibi Lenin ve Bolşeviklerin aydınlara karşı bu tutumu sebepsiz değildir. Bolşevikler bir yandan dış baskıları göğüslemeye çalışırken içerde de isyanlar ve ekonomik çöküntü sorunuyla boğuşmakta ve bütün bu olumsuzlukların sosyalist ekonominin hızlı bir biçimde inşasıyla mümkün olacağına inanmaktadırlar. Bu doğrultuda 1918 yılında ilan edilen ve büyük toprak sahiplerinin elindeki toprakların ve sanayinin kamulaştırıldığı “savaş komünizmi” yıllarında, kapitalist zihniyetin temsilcileri olmaları sebebiyle aydınlara yönelik saldırı bir tesadüf değildir. Bu yıllarda “kulak” olarak tabir edilen zengin köylülerin topraklarına el konulması toplumsal yapıdaki ilk somut değişim olarak kabul edilebilir. Böylece devrimin ilk yıllarında, eski rejimde bir takım imtiyazlara sahip oldukça güçlü bir toplumsal sınıf olan büyük toprak sahipleri Rusya’nın toplumsal ve ekonomik yaşamından silinmiştir. Devrim sonrasında toplumsal yapıdaki değişim bununla sınırlı olmamıştır.

¹¹⁰ V.Soyfer, **Lenin: Опира́ться на интеллигенцию мы не будем никогда** (Entelijansiya'ya asla güvenmeyeceğiz), Moskova, Nauka, 2018,

¹¹¹ Vladimir İlich Lenin, **Проекты резолюций III съезда РСДРП. Резолюция об отношениях между рабочими и интеллигентами в социал-демократической партии (RSDİP’nin III. Kongresi’nin taslak kararları. Sosyal Demokrat Parti’de işçi ve entelektüeller arasındaki ilişkiye da)**, 1918, s. 170

¹¹² Leonid Kogan, **«Выслать за границу безжалостно» (новое об изгнании духовной элиты) (“Acımasızca yurtdışına göndermek için” (seçkinlerin kovulması hakkında yeni yazı)**, Moskova, “Voprosy Filosofii” Dergisi, № 9, 1993, s.61-84.

Kulaklarla birlikte soyluların da büyük küçük bütün mülklerine el konulmuş ve bu sınıf da büyük toprak sahipleriyle aynı kaderi paylaşmıştır.¹¹³

Savaş komünizmi uygulamalarının ekonomik çöküşü durdurmadığı görüldüğünde, çöküşü engellemek için 1921 yılında NEP (Novaya Ekonomiçeskaya Politika-Yeni Ekonomi Politikası) ilan edildi. NEP, toplumsal ve ekonomik yapıda yeni gelişmeleri tetiklemiştir. NEP kapsamında, ekonominin yeniden canlanmasını sağlamak için kapitalist ekonominin küçük işletmeler gibi bazı unsurlarının varlığına sınırlı bir çerçevede izin verilmiştir. Bununla birlikte NEP çerçevesinde köylerde küçük ve orta büyüklükte mülk sahipliğine de göz yumulmuş ve aslına bakılırsa bu kapitalist tavizle gelecekte planlanan ağır sanayi yatırımları için bir sermaye birikimi hedeflenmiştir. Bu çerçevede bir tür devlet kapitalizmi olarak tanımlanabilecek olan NEP, sosyalizme giden yolda ileri bir adım olarak görülmekteydi.¹¹⁴ Diğer yandan NEP’le gündeme gelen yeni düzenlemeler sonucunda zenginleşme fırsatı bulan köylülerin yeni kulaklara dönüşmesi Bolşevikler içinde önemli tartışmalara sebep olmuştur.¹¹⁵ NEP döneminin sona ermesiyle yeni kulakların topraklarına da el konulacak ve böylece yeni bir toprak zengini sınıfın bir kere daha ortaya çıkışı engellenecektir. Sonuç olarak Ekim Devrimi’nin ilk yıllarında ekonomik yapıya yönelik radikal müdahaleler sonucunda Sovyet Rusya’nın sınıfsal yapısı önemli ölçüde değişmiş ve çarlık döneminin etkili sınıfları olarak burjuvalar, büyük toprak sahipleri ve soylular sınıfı kesin bir biçimde ortadan kaldırılmıştır. 1918’de savaş komünizmi yıllarıyla başlayan düzenlemeler, 1937’ye gelindiğinde toplumsal yapıyı ve buna bağlı olarak toplumsal sınıfların genel toplumsal yapı içindeki oranlarını da önemli ölçüde değiştirmiştir. Aşağıdaki tabloda değişimin boyutları görülebilir:

Tablo 4. SSCB nüfusunun sınıf kompozisyonu (1918-1937 yy)¹¹⁶

	1918 yıl	1928 yıl	1937 yıl
Tüm Nüfus (çalışmayanlarla birlikte)	%100	%100	%100
İşçiler ve Çalışanlar	%17	%17.6	%45.7

¹¹³ Carr Edward Hallet, **Lenin’den Stalin’e Rus Devrimi**, çev. Levent Cinemre, İstanbul, Yordam Yayınları, 2010, s.71.

¹¹⁴ Carr Edward Hallet, **The Bolshevik Revolution**, New York, W.W Norton & Company, 1980, s.269.

¹¹⁵ A.g.e., s.89.

¹¹⁶ «Народные Хозяйство СССР» (Narodnye Hozyaistavo SSSR) SSCB’nin Halk Ekonomisi), Moskova, 1962, s. 27

Toplu çiftlik köylüleri ve kooperatif el sanatları	-	%2.9	%48.8
Bireysel Köylüler ve Zanaatkârlar	%66.7	%74.9	%5.5
Ev sahipleri, irili ufaklı kentsel burjuvazi, tüccarlar ve kulaklar.	%16.3	%4.6	-

Sovyet Rusya'nın toplumsal yapısında önemli değişimlere sebep olan bir başka isim Lenin'den sonra iktidarı ele alan Stalin'dir. Stalin sürekli olarak Lenin'in öğrencisi olduğunu vurgulamış ve kendi teorik analizinde Lenin'in formülasyonunu takip etmiştir. Genelde proletaryanın ve müttefiklerinin işbirliğinin sınıf çıkarları için bir ön şart olduğunu ve bu nedenle de gerekli olduğunu vurgulayan Stalin, 1924'te Yakov Mechailovich. Sverdlov Komünist Üniversitesi'nde gerçekleşen konferansta "Leninizmin Temelleri Üzerine" adlı bir sunum yapmış ve "Leninizm, emperyalizm ve proleter devrim çağının Marksizmidir" ifadesini kullanmıştır. Bu yaklaşım çerçevesinde Stalin, sosyalist toplumun inşası yolunda işçi sınıfı ve köylülük arasındaki çelişkilerin nasıl aşılabileceği üzerine kafa yormuştur.¹¹⁷ Komsomol propagandacılarından birine cevap olarak yazdığı şu satırlar dikkat çekicidir: "Ülkemizin işçi sınıfı köylülükle olan çelişkilerin üstesinden gelebilir ve bir ittifak kurabilir mi? Ülkemizin işçi sınıfı, köylülükle ilintili olarak, ülkemizin burjuvazisini parçalayabilir, topraklarını, fabrikalarını, madenlerini alabilir mi? ve kendi başlarına yeni, sınıfsız bir toplum, tam bir sosyalist toplum inşa edebilir mi?" Stalin'e göre Leninizm bu sorulara olumlu cevap vermektedir. Lenin, Rusya'nın "tam bir sosyalist toplum oluşturmak için gerekli her şeye" sahip olduğunu düşünmekte ve burjuvazinin yenilerek sosyalist bir toplum kurulabileceğine inanmaktadır.¹¹⁸

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Stalin'in zihin haritasında Sovyet toplumu belirli toplumsal sınıflardan oluşmaktadır. Özellikle 1930'dan sonra yapılan düzenlemelerle Stalin'in beklentilerine uygun bir toplumsal yapı şekillenmeye başlamıştır. Tüm üretim ve özellikle tarımın kolektivizasyonu yeni bir toplumsal ve sınıfsal yapıyı ortaya çıkarmıştır.¹¹⁹ Stalin böyle bir toplumsal yapıda işçiler ve köylülerin ittifakı sayesinde burjuvazinin kesin olarak ortadan kaldırılması gerektiğini düşünmektedir. Devrimin ilk yıllarında Bolşeviklerin

¹¹⁷ Viktor Trushkov, **Сталин и проблемы социализма (Stalin i problemy Sotsializma) Stalin ve Sosyalizmin Problemleri**, Moskova, Pravda, 2013, s.4.

¹¹⁸ Yosif Stalin, **К вопросам ленинизма (K Voprosam Leninizma) Leninizm Sorularına**, Moskova, ОГИЗ (OGIZ), 1926, s. 48.

¹¹⁹ Petr Struve, **Избранные сочинения (Izbrannye Sochineniya) Seçilmiş Eserler**, Moskova, Cape. 1999, s. 42.

bu amaca ulaştığını daha önce belirtmiştik. Kısacası bu koşullar altında Sovyetler’de toplumsal yapı önemli ölçüde değişmiştir. 1930’ların sonunda, ülkenin liderliği kapitalizmin bazı unsurlarını dağıttıktan sonra Sovyet toplumunda üç ana sınıfın ortaya çıktığı kabul edilmektedir: İşçiler, toplu çiftlik köylüleri ve aydınlar.¹²⁰ (Golder, 1927, s. 341). İşte bu toplumsal görünüme uygun olarak, ilk defa Stalin döneminde Sovyet toplumunun sınıf yapısına yönelik somut bir formülasyonun ortaya koyulduğunu belirtmemiz gerekir. Böylece sosyal bilimciler arasında yıllardır süren bir tartışma Stalin tarafından noktalanmış olmaktadır. Stalin’in Sovyet toplumuna yönelik sınıf formülasyonu oldukça nettir: Sovyet toplumu işçiler ile köylüler ve entelijensiyadan oluşan bir sınıflı yapıya sahiptir. Böyle bir toplumsal yapı bundan sonra literatürde 2+1 ifadesiyle anılmaya başlanacaktır.¹²¹

2.1.3. Bir “Yeni Toplumsal Sınıf” Olarak “Nomenklatura”

Her ne kadar Stalin 1930’lu yıllarda 2+1 formülasyonunu öne sürse de Sovyet toplumunda sınıflı yapının bu formülasyondan farklı bir gelişim sergilediği bilinmektedir. Henüz 1920’lerde söz konusu farklı gelişim belirginleşmeye başlamış ve devrimin erken döneminde “nomenklatura” yeni bir toplumsal sınıf olarak tarih sahnesindeki yerini almaya başlamıştır. Bürokrasi mekanizmasının en önemli mevkilerini elinde tutan ve büyük bölümü Komünist Parti üyesi resmi görevlilerden oluşan nomenklatura sınıfını “bürokratik elitler” olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Bu yeni sınıf hem Komünist Parti hem de toplumun geneli üzerinde güçlü bir denetime sahipti ve asıl görevi iş bölümü ve üretimin aksamadan sürmesini sağlamaktı. Ancak genel itibarıyla değerlendirildiğinde özellikle bürokrasi mekanizması ve ekonomi olmak üzere hayatın her alanı üzerinde iktidar sahibi bir elitler grubu olma özelliği göstermekteydi.

1920’lerde, SSCB’de yeni bir yönetici sınıfın ve toplumsal yapının ortaya çıkması, SSCB dışında sosyal bilimlerde de etkisini göstermeye başlamıştır. Max Weber, Ekim Devrimi’nin birinci yılı dolmadan sosyalizmin kapalı ve durgun bir toplum istikametinde gidişat riski içereceğini belirtmiş ve ekonomiyi yönetmek için bir görevli ve yöneticiler kastı doğuracağını öne sürmüştür.¹²² Sovyetler Birliği’nde tabakalaşma meselesi ve özellikle de Sovyet seçkinlerine yönelik ilgi Weber’le sınırlı olmamıştır. Bolşevizmin uygulamalarını

¹²⁰ Frank A.Golder, **Documents of Russian History**, New York, Century, 1927, s.341.

¹²¹ Yosif Stalin, “О проекте Конституции Союза ССР: Доклад на Чрезвычайном VIII Всесоюзном съезде Советов” (“SSCB’nin Anayasa Projesi Hakkında: Olağanüstü VIII Tüm Birlikler Sovyetler Kongresi Raporu), Moskova, 1936.

¹²² Stephen Kalberg, **Max Weber’i Anlamak**, çev. Bedri Gencer, Ankara, Lotus Yayınları, 2009, s.111.

incelemek için 1920’de Sovyetler Birliği’ne giden İngiliz filozof Bertrand Russell “Bolşevizmin Pratiği ve Teorisi” isimli bir kitap yazmış ve SSCB’ye dair gözlemlerini paylaşmıştır.¹²³ Ayrıca, 1930’larda anti-komünist Rus filozofu Berdiyayev ve Lev Troçki de SSCB’de bürokratların yeni bir sınıf olarak ortaya çıkışına dikkat çekmişlerdir.¹²⁴ Yönetici grubun yeni bir sınıfa dönüştüğüne dair başka bir yaklaşım 1941 yılında Amerikan yönetim uzmanı James Burnham tarafından “The Managerial Revolution” (1941) adlı eserde ele alınmıştır. Burnham, yönetici sınıfın mülk sahibi olmamasına rağmen, yine de şirketleri ve toplumu bir bütün olarak kontrol eden kapitalist sınıfın yerini aldığını iddia etmiştir. Her ne kadar Burnham sadece Amerika Birleşik Devletleri’nden bahsetse de onun belirttiği özelliklerin çoğu Sovyet toplumunun toplumsal yapısına da uygun olmaktadır. Kaldı ki Burnham Sovyet toplumunda da yeni bir idari sınıfın ortaya çıktığını ve bu sınıfın idari bir diktatörlüğe neden olduğunu ileri sürmüştür.¹²⁵

Sovyet toplumunun yapısındaki yeni gelişmeler edebiyat alanında da karşılık bulmuştur. 1940’larda İngiliz yazar George Orwell bir reel sosyalizm eleştirisi olarak yazdığı “Hayvan Çiftliği” adlı romanını sosyalizmde egemen bir bürokratik sınıfın varlığı fikri üzerine inşa etmiştir. Sovyet yönetim sistemine yönelik eleştiriler bununla sınırlı olmamıştır. 1957’de Yugoslavyalı araştırmacı Milovan Djilas “The New Class: An Analysis of the Communist System” adlı çalışmasında Ekim Devrimi’nin zaferinden sonra Komünist Parti aygıtının devletteki gücü tekelleştiren yeni bir yönetici sınıfa dönüştüğünü belirtmiştir. Djilas’a göre bu yeni sınıf, üretim araçlarının kontrolüne sahip olması nedeniyle sömüren sınıfa dönüşmektedir. Aynı zamanda politik olarak baskın sınıf haline gelen yeni sınıf, politik terör vasıtasıyla toplumu kontrol etmektedir. Benliksiz devrimciler şiddetli gericilere dönüşmüştür. Bu yeni sınıfın ekonomik yönetimi son derece israf edicidir. Komünist sistemde kültür, politik propaganda niteliğinde gerçekleşmektedir.¹²⁶

1980’lerin başında SSCB eski vatandaşı Michael Voslensky “The Soviet Ruling Class: Nomenklatura” adlı eserini yayınlamıştır. Sovyet sistemi ve SSCB’nin toplumsal yapısı üzerine yapılmış en derinlikli çalışmalardan birisi olarak kabul edilen bu çalışmada Voslensky, Djilas’ın “yeni sınıf” analizini geliştirmiş ve nomenklaturayı Sovyet

¹²³ Bertrand Russel, **Практика и теория большевизма (Bolşevizmin Pratiği ve Teorisi)**, Moskova, Nauka, 2001.

¹²⁴ Lev Troçki, **История Русской Революции, (İstoriya Russkoi Revolyutsii), Rus Devriminin Tarihi)**, Moskova, Granit, 1932, s.42

¹²⁵ James Burnham, **The Managerial Revolution**, New York, John Day Company, 1941, s.121.

¹²⁶ Milovan Djilas, **The New Middle Class: An Analysis of The Communist System**, New York, Praeger, 1957, s.70.

toplumundaki en üst sınıf olarak konumlandırmıştır. Voslensky'e göre nomenklatura yüksek bir otorite üreten üst düzey çalışanlardan oluşmaktadır. Bu dönemde nomenklatura sayısı 100 bin kişiye, alt sınıf bürokratların sayısı ise 150 bine kadar ulaşmaktadır. Bu sınıfın üyeleri halk tarafından seçilememekte veya değiştirilememektedir. Bunlara ek olarak Voslensky'e göre işletme yöneticileri, inşaat, ulaştırma, tarım, savunma, bilim ve kültür bakanlıklarındaki yöneticiler de nomenklatura içinde değerlendirilmelidir. Böylece Voslensky bu sınıfın toplam sayısının 1980'lerde yaklaşık 750 bine ulaştığını ve aile üyeleri de dâhil edildiğinde SSCB'deki egemen sınıf üyelerinin toplam sayısının yaklaşık 3 milyon olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte nomenklatura toplumsal hiyerarşinin en üst seviyesini işgal etmekle birlikte üst düzey bir yaşam kalitesine de sahiptir. Bir nomenklatura üyesinin resmi kazancı ortalama maaştan sadece 4-5 kat daha yüksek olmasına rağmen, kamusal yaşamda elde edilen ek ayrıcalıklar ve faydalar sayesinde on kat daha yüksek bir yaşam standardına sahip olmaktadır. Sonuç olarak Voslensky'e göre nomenklatura, iktidarı ve sömürücü sınıfı temsil etmekte ve bu iktidar siyasi ve ekonomik haklardan mahrum insanların yarattığı artı-değer üzerine inşa edilmektedir.¹²⁷

Sovyet toplumunda sınıf ve tabakalaşma konusu hakkında sıra dışı bir yorum ise Amerikalı sosyal bilimci James Millar'a aittir. Millar 1987'de yayınlanan çalışmasında Sovyet toplumunda sınıfların ve mülk sahibi benzeri grupların varlığından bahsetmektedir. Millar'a göre 70 yıl boyunca Sovyet toplumu, Amerika ile birlikte dünyanın en hareketli toplumu olarak göze çarpmaktadır. Millar, yalnızca ABD'de var olduğu iddia edilen "tüm katmanların erişebildiği" ücretsiz eğitimle, SSCB'de fırsat eşitliğinin sağlandığını belirtmiştir. Ayrıca Millar'a göre Sovyet toplumu sadece eğitim ve toplumsal hareketlilik açısından değil, endüstriyel gelişme açısından da ilerlemektedir. Uzun yıllar boyunca SSCB, endüstriyel gelişim hızında ilk sırada yer almıştır. Millar'a göre bütün bunlar, SSCB toplumunun dünyanın önde gelen ülkeleriyle birlikte modern bir sanayi toplumu olduğuna işaret etmektedir.¹²⁸

Özetlersek, yukarıda aktarılan tartışmalardan da anlaşılacağı üzere [Millar'ın yorumu istisna olmak üzere], 1917 Ekim Devrimi'nden sonra, Sovyet toplumunda zaman içerisinde olağandışı bir toplumsal tabakalaşma yapısının ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Yeni rejimde bütün iktidar nomenklatura olarak tanımlanan bürokratik elitlerde, başka bir ifadeyle

¹²⁷ Voslenskii, **Номенклатура, (Nomenklatura)**, Avusturya, Overseas Publications Interchange Ltd, 1984, s.23.

¹²⁸ James Millar, **Politics, work, and daily life in the USSR: A survey of former Soviet citizens**, Cambridge, Cambridge University, 1987.

Bolşevik Partinin liderliğinin tekelindedir. Söz konusu yapı, proletarya diktatörlüğü görüntüsü altında sürdürülmektedir. Bu nedenle, SSCB'deki işçiler ve köylüler hiçbir şeye karar verememekte ve yalnızca Sovyet devlet liderlerinin aldığı kararları onaylamaktadırlar. Dolayısıyla bütün Sovyetlerde iktidar işçilerden değil, nomenklaturanın temsilcilerinden oluşmaktadır. Kısacası Sovyetler Birliği'nin toplumsal yapısının küçük bir bölümü yüksek ve orta sosyal tabakalardan oluşmakta, nüfusun kalan kısmı ise alt tabakalardan oluşmaktadır.¹²⁹

2.1.4. Kazakistan'da Toplumsal Yapı ve Sınıflar

Ekim Devrimi bütün Rusya'da olduğu gibi Kazakistan'da da önemli toplumsal ve ekonomik değişimleri beraberinde getirmiştir. XX. yüzyılın belirli bir döneminde Kazak toplumsal yapısında yaşanan yapısal dönüşümler Ekim Devrimi sonrası toplumsal ve ekonomik düzenlemelerden bağımsız değildir. Kazak sosyoloji literatüründe söz konusu dönüşümlerin Kazak cemiyeti açısından etkileri hala tartışılmalı, eski rejimi deviren Şubat Devrimi'nin Kazak toplumunun kimi üyeleri tarafından büyük bir sevinçle karşılandığı bilinmektedir. “Kazak” gazetesinin 9 Mart 1917 tarihli sayısında devrimle ilgili şu değerlendirmeler dikkat çekicidir: “... Kazakların sağ tarafından ay, sol tarafından güneş doğdu, sevinç ve neşe sadece Ruslar için değil, vatanı Rusya olan tüm ülke için iyi bir şeydir”¹³⁰. Devrimin Kazaklar için ne kadar önemli olduğunu ünlü Kazak yazar A. Baitursynov da şöyle belirtmektedir: “Kazaklar arasında her şeyden önce devrimin onları, Çarlık İmparatorluğu'nun sömürsünden ve şiddetinden kurtaracağı umudu güçlü bir biçimde kök salmıştı”¹³¹. Ancak yukarıdaki örnekler üzerinden bütün Kazakların devrimi coşkuyla karşıladığı düşünülmemeli ve devrime yönelik farklı yaklaşımlar olduğu da belirtilmelidir. Devrimin hemen sonrasında bir yazar, Kazakistan'daki durumu Narkomnants'ın resmi gazetesinde şu sözlerle tarif etmektedir: “İkinci devrimin ilkeleri Kazaklar için anlaşılabilir bir şeydi; çünkü Kazaklarda ne kapitalizm vardı, ne de sınıf farklılıkları. Hatta onların mülkiyet anlayışları bile farklıydı. Örneğin günlük işlerde kullanılan birçok eşya onlarda ortak mal olarak kabul ediliyordu”. Bununla birlikte birçok Kazak, Bolşevik hareketin merkez Rusya'da nasıl bir forma büründüğünü ve özellikle sınır bölgelerinde Bolşeviklerin tutumunu bilmemekteydi. Aynı yazar, sınır bölgelerinde ve Kazakistan'ın diğer bazı bölgelerinde

¹²⁹ Sergei.Kara-Murza, Советская цивилизация. От начала до Великой Победы (Sovetskaya Tsivilizatsiya. Ot Nachala do Velikoi Pobedy) Sovyet medeniyeti. Baştan Büyük Zafere Kadar), Moskova, Algoritm, 2005, s.142.

¹³⁰ İ.Kozybayev, Тұлғалар тұғыры (Bireyler Kaidesi), Almaty, KazAkparat, 2009, s.6, <http://www.iref.kz>

¹³¹ <https://e-history.kz/> 14.11.2007

Bolşeviklerin iğrenç davranışlar sergileyen serüvenciler olduğunu ve yaptıkları şeyin devrim değil anarşi olduğunu belirtmekteydi.¹³²

Bazı Kazaklar arasında devrime yönelik olumlu bakış elbette sebepsiz değildi. Kazak toplumunun bir bölümü Çarlık rejiminin baskısından bunalmıştı ve Bolşeviklerin ilkeleri temelinde daha özgür bir gelecek umut etmekteydiler. Bu bağlamda ilk aşamada Kazak toplumunun beklentilerinin gerçekleştiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Devrim, halkın siyasi haklarına kavuşmasını ve siyasi mücadeleye katılımlarını sağlamıştır. Bundan böyle ülkenin kamusal yaşamında siyasi partilerin rolü dramatik bir şekilde artmıştır. Bununla birlikte devrim, eski rejimin sansürünü yok etmiş ve halk konuşma ve toplanma özgürlüğünü yaygın olarak kullanmaya başlamıştır.

Ekim Devrimi sonrasında Kazak toplumsal yapısındaki ilk değişimler devrimin ardından Sovyet coğrafyasında eğitimin yaygınlaşmasına bağlı olarak gelişmiştir. Eğitim kurumlarının, özellikle de yüksek eğitim kurumlarının sayısındaki artış Kazakistan için yeni ve önemli bir gelişme olarak kabul edilmelidir. Bu doğrultuda Kazakistan'ın ilk üniversitesi olan Kazak Pedagoji Enstitüsü 1928 yılında Almatı'da açılmıştır. Eğitimle ilgili gelişmeler bununla sınırlı olmamıştır. Sovyet döneminde birçok Kazak, Moskova, Kiev, Kazan ve Leningrad gibi şehirlerdeki üniversitelerde eğitim almış ve daha sonra Kazakistan'a dönerek özellikle mühendislik ve teknik bilimler alanında çalışmalar yapmışlardır. Bu grubun Kazak aydın sınıfının çekirdeğini oluşturduğu söylenebilir. Böylece 1930'lu yıllara gelindiğinde Kazakistan'da ilk profesyonel uzmanların, başka bir ifadeyle bir aydın sınıfının ortaya çıkışı gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, aydınların Kazak tarihindeki ilk profesyonel grup olduğu belirtilmelidir.¹³³

Kazakistan'da toplumsal yapının değişimine sebep olan bir başka gelişme, Sovyet yönetiminin temel hedeflerinden birisi olan ağır sanayinin kurulma çabalarına bağlı olarak ortaya çıkmıştı. Sanayileşme hamlesi Kazakistan'da da etkilerini göstermiş ve devrimden kısa bir süre sonra, 1920'li yıllarda zavodlar [büyük sanayi tesisleri] ve fabrikalar kurulmuş, demiryolları inşa edilmeye başlanmış ve buna bağlı olarak bir işçi sınıfının ortaya çıkışı gerçekleşmeye başlamıştı. 1926'da Orta Asya'yla Sibirya'yı birbirine bağlaması planlanan ve aynı zamanda Kazakistan'ın en büyük endüstriyel yatırımı olan Türksib Demiryolu Projesi

¹³² Zhizn' Natsional'nostei gazetesi, No: 29 (37), 3 Ağustos 1919'den aktaran Carr, The Bolsheviki Revolution, s. 321. 15.07.2017. URL: <https://elibrary.com.ua/m/articles/view/>

¹³³ Burkitbay Ayagan, **Қазақстанның қазіргі заман тарихы (Kazakstanın kazırgı tarihi) Kazakistan'ın Modern Tarihi** 2.Cilt, Almatı, Atamura, 2009, s.78.

onaylanmıştır. Türkistan-Sibirya demiryolunun inşasına 1926'da başlanmış, projenin beş yılda tamamlanması öngörülmüş ve 1931 yılında faaliyete geçmiştir.¹³⁴ Türksib projesinde yüz binden fazla işçi istihdam edilmiş ve böylece 1920'lerin sonu itibarıyla Kazakistan'da bir işçi sınıfının varlığından bahsedebilmek mümkün olmuştur. 1930'lara gelindiğinde ise sanayileşmenin hızı oldukça artmıştır. Kazakistan bu dönemde sanayileşmede %59, tarımda ise %41'lik bir artış sağlamıştır. 1939'da Kazakistan kurşun üretiminde %73,9, bakır üretiminde %54, petrolde %20'lik bir üretim artışı sağlamış ve 6,3 milyon kömür üreterek Sovyetler Birliği'nin üçüncü büyük kömür üretici konumuna yükselmiştir. Bu üretim patlaması için gerekli insan gücü ise hem zorunlu göçlerle hem de isteğe bağlı göçlerle sağlanmıştır. Bu yıllarda Kazakistan'a 559.000 kişi göç ettirilmiş, 1.800.000 kişi ise kendi isteğiyle göç ederek ülkeye yerleşmiştir. Ülkeye göç eden kişiler tarım ve sanayi alanında istihdam edilmiş ve işçi sınıfının gelişimine katkı sağlamıştır. Böylece kentsel nüfus hızla artmış ve 1926'da kırk olan şehir sayısı 1939'da 81'e yükselmiştir. Sonuç olarak 1930'ların sonunda Sovyetler Birliği, dünyada her türlü endüstriyel ürünü üretme kapasitesine sahip az sayıdaki ülkelerden birisi konumuna ulaşmıştır. Kazakistan'ın bu gelişmedeki payının ise oldukça yüksek olduğu belirtilmektedir.¹³⁵

Tablo 5. Kazakistan'da Sanayinin Gelişmesi (1913-1940 yy)¹³⁶

Petrol Üretimi	3 kat	5,9 kat
Kömür Üretimi	5,7 kat	70 kat
Elektrik Üretimi	23,7 kat	700 kat
Demir yolu	1,4 kat	3,1 kat

1927 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin on beşinci kongresinde alınan tarımın kolektivizasyonuna yönelik karar Kazakistan'ı da kapsamaktaydı. Kazakistan'da tarımın kolektifleştirilmesi 1928'de başladı ve 1932 baharında sona erdi. Dolayısıyla

¹³⁴ Vidjai Prashad, *Üçüncü Dünya Üzerinde Kızıl Yıldız*, İstanbul, Yordam Yayınları, 2018, s.68-69.

¹³⁵ Manash Kozybayev, Kenes Nurpeyis, Kanat Zhukeshov, *Қазақстан Тарихы (Kazakistan Tarihi)*, Almatı, Mektep, 2013, s.57.

¹³⁶ «Народные хозяйство СССР» (SSCB'nin Halk Ekonomisi), Moskova, 1962, s. 49

Kazakistan’da kolektifleştirme siyasetinin oldukça hızlı seyrettiği söylenebilir. 1928’de kazakistan’da tüm çiftliklerin % 2’si kolektifleştirilmişti. Bu sayı gittikçe arttı ve 1930’da % 50’ye, 1931’de ise % 65’e yükselmişti. Bu süreçte, özellikle de 1929’un ikinci yarısından itibaren kolektif çiftliklerin oldukça hızlı bir biçimde kurulduğu belirtilmelidir. Geniş ölçekli araziler üzerinde verimli tarım faaliyetini amaçlayan kolektifleştirmeye atıl araziler de tarıma açıldı. Ancak böylesine geniş ölçekli arazilerde tarımsal faaliyet ancak modern makinalarla mümkün olabilirdi. Sovyet rejimi bunun farkındaydı ve kolektif tarımla sosyalizm ve sosyalizmle de modern makinalar arasında güçlü bir ilişki olduğu her fırsatta vurgulanıyordu. Başka bir ifadeyle tarım kolektifleştirilmeden sosyalizmi inşa etmek mümkün değildi. Tarımın kolektifleştirilmesi ise ancak traktörlerle mümkün olabilirdi.¹³⁷ Bu doğrultuda Kazakistan’da ilk olarak Makine-Traktör İstasyonları (MTİ) oluşturuldu. Böylece geniş tarım arazilerinde yaygın makinalı tarım yapılabilecek ve verim artırılabilirdi. Benzer bir dönüşümün hayvancılık alanında da gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Böylece 1930’ların ortalarına doğru Kazakistan’ın göçebe ve yarı göçebe ekonomisinin dönüşümü neredeyse tamamlanmıştı.¹³⁸

Kolektifleştirme siyasetinin Kazakistan toplumsal yapısında neden olduğu dönüşümler çeşitli açılardan tartışılmakta, çoğunlukla da kolektifleştirmenin Kazak toplumunda birçok açıdan tahrip edici özellikte olduğu dile getirilmektedir. Bu siyasete yönelik en önemli eleştiriler, kolektifleştirmenin Kazak halkının göçebe yaşamı ve buna uygun geleneklerinin dikkate alınmaksızın sürdürülmüş olmasıdır. Bununla birlikte sürecin ağır bir koğuşturma ve terörizme dayanması, uygulama sürecinin zora dayalı olması, iktisadi plan, alt yapı çalışması ve kültürel ve yerel özelliklerin dikkate alınmaması gibi başka eleştiriler de dile getirilmiştir. Bu süreçte köylüler kolektif tarımda çalışmaları için zorlanmış ve halkın elindeki hayvanlar onların isteklerine bakılmaksızın kolhozlara verilmiştir. Bütün bu uygulamalar Kazakistan’da hayvancılığı olumsuz etkilemiş ve bu alanda derin bir kriz yaşanmıştır. Bununla birlikte kolektifleştirme yıllarında yapılan hatalar sonucunda yüz binlerce insan hayatını kaybetmiş ve açlık tehlikesiyle [bu dönem Kazak edebiyatında “Ulu Jut” (Büyük Kıtık) olarak adlandırılmıştır] karşı karşıya kalan nüfusun önemli bir bölümü başta Çin olmak üzere komşu ülkelere göç etmiştir.¹³⁹

¹³⁷ Carr Edward Hallett, **The Bolshevik Revolution**, New York, W.W Norton & Company, 1980, s. 165.

¹³⁸ Manash Kozybayev, Kenes Nurpeyis, Kanat Zhukeshov, **Қазақстан Тарихы (Kazakistan Tarihi)**, Almatı, Mektep, 2013, s.61.

¹³⁹ Danila Bekturganov, **Ашаршылықтың ащы шындығы (Aşarşılıktın Aşçı Şındığı) Açlığın Acı Gerçekleri**, Aikap Dergisi, 28 Şubat 2011, s.17.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması bilindiği gibi Sovyetler Birliği'ni derinden etkilemiş ve ülke savaşın bitiminde milyonlarca insanını ve ekonomik zenginliğinin önemli bir bölümünü kaybetmiştir. Savaş doğrudan ya da dolaylı olarak bütün Sovyet cumhuriyetlerini etkilemiştir. Kazakistan da bu etkiden bağımsız olmamıştır. Nazilerin 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne saldırmasından beş gün sonra, SBKP ve SSCB Halk Komiserliği kararıyla “insani koşulların korunması ve yeniden konuşlandırma” kararı doğrultusunda, nüfusun ve sanayi tesislerinin tahliyesi kararı alınmış ve karar hızlıca uygulanmıştır. Bu karar doğrultusunda Nazi işgalinin başladığı batı SSCB nüfusunun ve bu bölgelerdeki sanayi tesislerinin ülkenin iç bölgelerine taşınmasına başlanmıştır. Bu süreçte sadece vasıflı işçiler, yaşlılar ve gençler değil, bütün endüstriyel ekipmanlar, kullanıma hazır madenler, petrol ürünleri, tahıl stokları ve devletin önem verdiği bütün değerli malzemelerle birlikte savaş bölgesindeki yerleşim birimleri ve tarımsal işletmelerin sakinleri de tahliye edilmiştir. Bu yılların belgelerinde belirtildiği gibi, tahliye süreci çok hızlı gerçekleştiği için doğal olarak faleketle sonuçlanmıştır. Sınai teçhizat, hayvancılık ve diğer maddi değerlerin önemli bir kısmı düşman tarafından ele geçirilen bölgede kalmıştır. Tahliyenin sonuçları ağır olmuştur. Tahliye düşman topçularının bombardımanı altında gerçekleşmiştir. Savaşın ilk döneminde tahliye edilen nüfusun önemli bir kısmı ise Kazakistan'ın kuzey bölgelerine yerleştirilmiştir.¹⁴⁰

5 Temmuz 1941'de Kazakistan'a ilk tahliye grubu gelmiş ve Kazakistan'ın Kuzey-Doğu bölgesinde yer alan Kostanay şehrine yerleşmeye başlamışlardır. Bu bölge işletmeleri ve kültürel kurumları devralacak ve tahliye hastanelerinin kurulacağı en uygun bölge olarak seçilmiştir. Temmuz 1941'de bölgeye Moskova'dan altı, Kiev'den dört, Ağustos ayında ise Dnepropetrovsk'tan dört tahliye gerçekleştirilmiştir. 1 Ağustos 1941'de Moskova, Leningrad, Ukrayna, Belarus ve Baltık ülkelerinden 15.206 kişi Kazakistan'a tahliye edilmiştir.¹⁴¹ Tahliye süreci Kazakistan'da genel toplumsal yapıyı önemli ölçüde değiştirdiği gibi nüfusun yapısı da etnik açıdan belirli oranda değişmiştir. 1941 Ağustos ve 1942 Ocak tarihleri arasında Kazakistan'a 10.968 Rus, 2695 Ukraynalı, 1259 Belarus, 8218 Yahudi, 159 Polonyalı, 32 Alman, 39 Litvanyalı, 159 Letonyalı, 160 Estonyalı, 569'u diğer ülkelerden olmak üzere

¹⁴⁰ Nikolai Alekseenko, Aleksandr Alekseenko, **Население Казахстана за 100 лет (1897-1997 гг.) (Naseleniye Kazakstana za 100 let (1897-1998yy) Kazakistan Nüfusunun son 100 yıllık Sayısı (1897-1997)**, Ust-Kamenogorsk, Polifrafiya, 1999, s.158.

¹⁴¹ A.N. Tabuldenov, **Депортация Народов и Эвакуация Населения в Северный Казахстан (1937-1956 годы) (Deportatsiya Narodov i Evakuatsiya Naseleniya v Severnoi Kazakstan (1937-1956 gody) Halkların Sınır dışı Edilmesi ve Nüfusun Kuzey Kazakistan'a Tahliyesi (1937-1956yy))**, Kostanay, Kostanayskaya Akademiya MVD RK, 2015, s.89.

386.492 kişi göç etmiştir. Göç edenlerin % 60,8'i kadın, % 39,2'si erkek, % 36,3'ü çocuktur.¹⁴²

Böylece Kuzey Kazakistan topraklarına kayda değer miktarda tahliye edilen nüfus yerleştirilmiş ve tahliye sonucunda Kazakistan'ın kentsel nüfusu önemli ölçüde artmıştır. Tahliye edilenler, Kazakistan'ın Kuzey bölgelerindeki ekonomiye katkıda bulunmuş, sanayi sektörünün malzeme ve teknik tabanının geliştirilmesinde aktif rol almışlardır. Yerel nüfusun değişimine paralel olarak, tahliye tesisleri restore edilmiş ve endüstriyel tesisler inşa edilmiştir. Tahliye işletmelerinin hızlıca aktifleştirilmesi önemli bir askeri-ekonomik görev olarak kabul edilmiştir.¹⁴³ Nitelikli tahliye uzmanları, yerel nüfusa yeni mesleklerde uzmanlaşma konusunda yardımcı olmuştur. Bununla birlikte fabrikalarda çalışan işçilerin çoğu, savaşa giden erkeklerin yerini alan kadınlardır. Pek çok kadın, hem endüstride hem tarımda tamamen "erkek işlerini" yapmaktadır. Örneğin mühendislik, marangozluk, traktör şoförlüğü gibi görevleri yerine getirmişlerdir. İşçilerin çoğu kendi mesleklerinde çalışmaktadır. Devlet üretim güçlerinin muazzam hareketinin bir sonucu olarak yeni sanayiler ortaya çıkmaya başlamış ve işletmelerin kapasitesi önemli ölçüde artmıştır. 1945'teki brüt sanayi üretimi, 1940'la kıyaslandığında %37'ye artarken, sanayinin ulusal ekonominin tüm brüt üretimindeki payı, 1940'ta %60'tan 1945'te %66'ya yükselmiştir.¹⁴⁴

Özetle tahliye süreci Kazakistan'ın bir bütün olarak endüstriyel, eğitimsel, bilimsel, kültürel yapısını değiştirmiştir. İşletmelerin ve tesislerin tahliye sürecinin bir bütün olarak Kazakistan'ın sosyo-ekonomik ve etno-demografik alanda dönüştürücü bir etkiye yol açtığı belirtilmelidir. Uzman tahliyeciler mesleki deneyimlerini paylaşmış ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. Tahliye edilen mühendislerin, teknik çalışanların ve profesyonel personelin büyümesi, Kuzey Kazakistan'ın teknik aydınları üzerinde büyük bir etki yaratmıştır. Tahliye edilen işletmeler, nüfusun kuzey bölgesinin ulusal ekonomisine organik olarak katılmış, bu durum, sanayi ve tarım sektörünün gelişmesinde önemli bir etkide bulunmuş ve cumhuriyetin kuzey bölgelerinin nüfusuyla birlikte bölgedeki etnik çeşitliliğinin artmasına, cumhuriyet eğitiminin, biliminin ve kültürünün değişmesine katkıda bulunmuştur.

¹⁴² Nikolay Bugay, *Депортация этнических общностей: проблемы реабилитации в России и Казахстане (Deportatsiya etnicheskikh Obschnostei: Problemy Reabilitatsii v Rossii i Kazakstane) Etnik Toplulukların Sınır Dışı Edilmesi: Rusya ve Kazakistan'da Rehabilitasyon Sorunları*, Rusya ve Kazakistan: Tarih Sorunları Dergisi, 2006, s.196-205.

¹⁴³ Manash Kozybayev, *Рабочий класс Казахстана – фронту (Rabochii Klass Kazakstana- Frontu) Kazakistan İşçi Sınıfı – Cephe*, Alma-Ata, Kazakistan Soğuk Savaş sırasında, 1968, s.169.

¹⁴⁴ Manash Kozybayev, *Труд во имя Победы (Trud Vo İmya Pobedy) Zafer Adında Emek*, Almatı, Bilim, 1995, s.86.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinden sonra Kazakistan'da fabrikalar, büyük sanayi tesisleri ve sanayi bölgeleri yeniden çalıştırılmaya başlanmıştır. Köyler canlanmış ve şehirler savaşın yıkıntılarından temizlenmeye başlamıştır. 23 Haziran 1945'te SSCB Yüksek Sovyeti oturumunda karara bağlanan demobilizasyon yasası yürürlüğe girdikten sonra, milyonlarca asker sivil hayata dönmüş ve bunun ardından Sovyet liderliği, Sovyet vatandaşlarının istihdamını, askeri üretimden ekonomik ürünlerin üretimine geçiş gibi karmaşık işler üstlenmeye başlamıştır. Bununla birlikte işçi sınıfının bazı hak kayıpları yaşadığı belirtilmelidir. Kurumların 8 saatlik çalışma günleri restore edilmiş ve fazla mesai iptal edilmiştir. Diğer yandan ekonominin barışçıl bir şekilde dönüştürülmesi için bir plan belirlenmiş ve uygulamaya geçilmiştir. Örneğin, Almatı'da Kirov Fabrikası, Almatı Ağır Makine İnşaat Tesisi sivil üretime geçmiştir. Kazakistan'a ülkenin Avrupa kısmından taşınan birçok işçi yeni vatanlarında kalmaya karar vermiştir. Böylece Kazakistan işçi sınıfı savaş öncesi dönemle kıyaslandığında daha büyümüştür.

1946 yılının Mart ayında, SSCB Yüksek Sovyeti'nin ilk oturumunda, 1946-1950 yılları için "SSCB'nin Dördüncü Beş Yıllık Planı Ulusal Ekonomi Restorasyonu ve Geliştirilmesi Kanunu" kabul edilmiştir. Savaş sonrasında daha iyi bir yaşam umudu Cumhuriyet işçilerine devlet planını yerine getirmeleri için ilham vermiş ve sanayi üretiminde önemli ilerlemeler sağlanmıştır.¹⁴⁵ 1947'de Ust-Kamenogorsk kurşun-çinko fabrikası ilk kez çinko üretmiştir. Balkhash bakır eritme tesisinde ve kömür üretiminde artış olmuştur. Ülkenin birçok bölgesinde büyük sanayi tesisleri kurulmuş ve adeta bir üretim patlaması yaşanmıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak ülkenin ekonomik yaşamındaki bütün bu ilerlemeler uzman işçi sayısında önemli bir artış sağlamıştır.¹⁴⁶ Savaş sonrası yıllarda ülke ekonomisindeki işçi ve çalışan sayısı 1.000.000 kişiye ulaşmış (sanayide 304 bin kişi), bu sayı 1950'de 1.400.000'i bulmuştur. Yüksek nitelikli işçiler, büyük şehirlerdeki büyük işletmelerde yoğunlaşmıştır. 1951-1955'te ağır sanayide uzman sayısı 1,8 kat artmıştır. Sonuç olarak, kent nüfusunun hızla artmış ve 1959'da %44'e ulaşmıştır. Bu yıllarda Kazakistan'ın kalbinde 15 yeni şehir ve 86 kasaba ortaya çıkmıştır. Endüstride, inşaat ve taşımacılıkta çalışmaları için yurtdışından işçileri getirme siyasetinin bu yıllara rastlaması tesadüf değildir.¹⁴⁷

¹⁴⁵ Mambet Koygeldiyev, Abdesh Tleubayev, Zhanuzak Kassymbayev, **Қазақстан тарихы: Аса маңызды кезеңдері мен ғылыми мәселелері (Kazakistan Tarihi: Çok önemli dönemi ve akademik sorunlar)**, Almatı, Mektep, 2007.

¹⁴⁶ Burkitbay Ayagan, **Қазақстанның қазіргі заманғы тарихы (Modern Kazakhstan Tarihi)**, Almatı, Atamura, 2009, s.78.

¹⁴⁷ www.el.kz, 04.12.2012

2.2. 1954-1964 Arası Dönemde SSCB’de Toplumsal Gelişmeler ve Tabakalaşma Tartışmaları

1954-1964 arası dönemde Sovyetler Birliği’nde savaş sonrası ekonomik gelişmelerin hız kesmeden sürdüğü söylenebilir. Bir önceki dönemde savaşın yarattığı tahribat hızla telafi edilmeye çalışılmış, 1954-64 arası dönemde ise ağır sanayi temelli bir ekonomik ilerleme hedeflenmiştir. Benzer gelişmeler Kazakistan için de söz konusudur. Birçok yeni sanayi tesisi inşa edilmiş ve üretim hızla artmaya devam etmiştir. 1950’de Semipalatinsk’teki ayçiçekyağı üretim zavodu, Petropavlovsk’taki “Komsomol” tekstil fabrikası, Zhambyl (şimdiki Taraz), Kyzylorda, Pavlodar’daki deri fabrikalarının yapımı tamamlanmış ve ilk ürünlerini çıkarmaya başlamıştır. Bu yıllar boyunca, Kazakistan kendi ağır sanayi tabanını geliştirmiş ve ülkedeki ekonomik gelişme oranı daha da artmıştır. 1954’ten 1958’e kadar 730 sanayi kuruluşu ve atölyesi inşa edilmiş ve faaliyete geçmiştir. Bunların arasında Zhezkazgan Cevheri İşleme, Ust-Kamenogorsk Madencilik Ekipmanları Tesisi, Sokolov-Sarybai Madencilik ve İşleme Kompleksi, Aktobe Kimyasal Katkı Maddeleri Fabrikası, Shymkent Hidroliz Tesisi, Karaganda, Semipalatinsk ve Shymkent çimento fabrikaları yer almıştır. Tüm bunlar, Kazakistan’ın 1958’de Sovyetler Birliği’nin üretim çıktısında üçüncü sırayı almasını mümkün kılmıştır.¹⁴⁸

1960’lı yılların ortasına kadar Kazakistan’ın sanayi potansiyeli iki katına çıkmıştır. 729 büyük sanayi kuruluşu ve 535 atölye faaliyete geçmiştir. 1965 yılına gelindiğinde Kazakistan’da 19,5 milyon ton kömür üretimi hedeflenmektedir. 1965 yılında Ekibastuz kömür havzası 14,3 milyon ton kömür üretmiştir. 1960’lı yılların sonunda 445 büyük işletme ve tesis daha faaliyete geçmiştir. Yüzlerce fabrika ve zavod yeniden inşa edilmiş ve ileri teknoloji ile donatılmıştır. Kazakistan’daki bu hızlı ekonomik gelişme, işçi sınıfının büyüme gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Beş yıllık bir süre boyunca, işgücü rezervleri sistemi, ülke ekonomisine katkı yapacak en temel becerilere sahip 50.000’den fazla kişiyi eğitmiştir. Bununla birlikte, bu uzmanlık eğitimi sistemi artan ihtiyaçları karşılamamıştır. İşgücü ülke dışından gelen işçilerle doludur. Bu olgu, özellikle Karaganda kömür havzasında, Shymkent, Zhambyl, Akmola ve Almatı sanayi işletmelerinde gözlenmiştir.¹⁴⁹

¹⁴⁸ Nurlan Rayhanov, **Тың игерудің оңы мен солы (Тын игерулин оңи мен solu (Bakire gelişimin sağ ve solu)),** № 5, Almatı, Akikat, 1999, s.19-28.

¹⁴⁹ A.g.e., s.41.

1954-64 arası dönem, yukarıda kısaca özetlenen ağır sanayi temelli ekonomik gelişmelere ek olarak, İlya Ehrenburg'un 1954'te kaleme aldığı esere¹⁵⁰ atıfla “çözülme dönemi” olarak adlandırılmaktadır. Bu yıllar, Nikita Kruşçev'in liderliğinde Stalin döneminin katı ve baskıcı politikalarının yumuşadığı, sansürün azaldığı ve çok sayıda siyasi mahkûmun özgürlüğüne kavuştuğu bir dönem olma özelliğini taşımaktadır.¹⁵¹ Stalin döneminin totaliter politikalarından kısmi sapmalarla birlikte, SSCB tarihinde Stalin döneminin sosyal ve politik uygulamalarının özelliklerini ortaya koyan ve Stalinist rejimin sonuçlarını anlamaya çalışan ilk girişimdir. Buna bağlı olarak, bu dönemde Stalin'in kişilik kültürünü eleştiren ve kınayan SBKP'nin XX. Kongresi özel önem taşımaktadır. Bu kongrede baskıcı politik uygulamalar eleştirilmiş ve kongre “toplumsal ve siyasal yaşamda ve devletin iç ve dış politikasında bir değişimin” dile getirildiği yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bu dönemin somut gelişmelerinin SSCB vatandaşlarının daha fazla politik ve yasal hakka sahip olması, sürgün edilen halkların geri dönüşüne izin verilmesi, toplu çiftlik çalışanlarına seyahat belgesi verilmesi, hafif endüstri ve tarımın hızla gelişmesi, şehirlerin aktif inşası ve genel nüfusun yaşam standartlarının yükseltilmesine yönelik çalışmalar olduğu belirtilmelidir.¹⁵²

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından SSCB'nin dünya siyasi arenasına bir “süper güç” olarak çıkışı ve bu gücün dayandığı toplumsal, ekonomik ve bilimsel “başarı” dünya çapında merak konusu olmuş ve yukarıda kısaca özetlenen ekonomik ve politik gelişmelerden başka Sovyetler Birliğinin toplumsal yapısı ve bu yapının tabakalaşma özellikleri de çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Bu yıllarda SSCB'de toplumsal tabakalaşma konusuna hem yerel hem de yabancı araştırmacılar ilgi göstermiştir. Özellikle yabancı araştırmacıların SSCB'de toplumsal tabakalaşma konusunda yaptığı çalışmaların ortak özelliği, Sovyet resmi ideolojisinin kabullerinden farklı olarak belirgin bir toplumsal tabakalaşmanın ortaya çıktığını göstermeleridir.

Bu dönemde SSCB toplumsal yapı hakkındaki en etkili ve önemli çalışmalar Amerikalı sosyal bilimci Alex Inkeles tarafından gerçekleştirilmiştir. Inkeles, Sovyetlerde toplumsal yapıya dair çok sayıda çalışma yapmıştır. Sovyetler'de genel toplumsal özellikler,

¹⁵⁰ Ehrenburg'a gelince, onun “çözülme dönemi” süresi uzun süre “siyah tahtaya” asılmış. O zamanın “parti” karakterlerini beğenmediği için, yazarın “sanat” hakkındaki olumsuz yorumlarını beğenmedi. Ehrenburg'a göre, çalışmalarının çoğunu “sanatımızın hafife alındığı ve gelişimi hakkında yanlış görüşlerin teşvik edildiğini” iddia ederek adamaktadır. Bkz: İlya Ehrenburg, *Оттепель, (Çözülme Dönemi)*, Moskova, Avrora, 1991, s.120

¹⁵¹ Vladimir Alekseevich Potseluyev, *История России XX столетия (İstarya Rossii XX stoletiya) XX yüzyılda Rusya Tarihi)*, Moskova, VLADOS, 1997, s.369.

¹⁵² Andrei Borisovich Zubov, *История России XX (İstarya Rossii v XX veke) XX.yüzyılda Rusya Tarihi)*, Moskova, Eksperiment, 2008, s.390

sosyal yapı ve toplumsal hareketlilik, gündelik yaşam, iktidar mekanizmasının işleyiş biçimi gibi konuları ele aldığı çalışmaları o dönemde Sovyet toplumunun çeşitli özelliklerinin Batı dünyasına tanıtılması işlevini görmüş ve oldukça ses getirmiştir. Inkeles'in Sovyet toplumuna dair başlıca çalışmaları şunlardır: "Sovyet Rusya'da Kamuoyu" (1950), "Sovyet Rusya'da Toplumsal Değişme" (1952) "Sovyet İktidarı Nasıl Çalışır" (1956), "Sovyet Vatandaşı" (1959) ve "Sovyet Toplumunu" (1961).¹⁵³

Inkeles'in SSCB'ye dair toplumsal analizlerin de devrim olgusunun merkezi bir önemi olduğu belirtilmelidir. Inkeles, devrim olgusunun toplumların tabakalaşma yapısında önemli değişimlere sebep olduğunu belirtmektedir. Devrimi, bir toplumun tabakalaşma sisteminde yerleşik eğilimin aniden yoğunlaşması ya da tabakalaşmanın gelişim sürekliliğinde ani bir kırılma olarak tanımlamaktadır. Devrimlerin her zaman, hatta düzenli olarak toplumun tabakalaşma sistemlerindeki gerilmelerden kaynaklandığını iddia etmese de tabakalaşma sistemindeki değişikliklerin, siyasi ve ekonomik devrimlerin evrensel bir eşlikçisi olduğu ve bu devrimlerin ortaya çıkmasının, tabakalaşmanın değişen örüntülerine önemli ölçüde yansıdığını belirtmektedir.¹⁵⁴ Bu doğrultuda Inkeles Ekim Devrimi sonrası süreci değerlendirirken Sovyet deneyiminin modern bir endüstriyel toplumda ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Devrimin ardından Sovyet liderlerinin toplumsal eşitliği tesis edemediklerini belirtmekte ve zaman içinde göreceli bir eşitliğin sağlanması yönündeki çabaların toplumun tüm üyelerinin belirli statülere sahip olmasıyla sonuçlandığını ifade etmektedir. Inkeles'e göre 1950'ler ve 60'larda Sovyetler Birliği'nde resmi ya da yasal açıdan bir statü ayrımı yoktur. Tüm vatandaşlar en azından yasa ve yetkililer önünde resmi olarak eşittir. Ancak bu durum Sovyet toplumunda belirgin bir statü yapısının olmadığı anlamına gelmemektedir. Rus modernleşmenin erken dönemlerinde siyasi güç daha yaygın bir şekilde paylaşılrken Sovyet döneminde güç aşırı derecede merkezileşmiştir. Sovyet liderleri, en azından gücün paylaşılması amacıyla biçimsel bir aygıt yaratılmasında Çarlık rejiminden çok daha ileri gitmişse de hayati kararlar yine de Parti liderlerinin tekelinde olmaya devam etmiştir. Bununla birlikte Inkeles, devlet yönetimindeki teknik sorunların artan öneminin birçok önemli bilim adamı, mühendis, yönetici ve diğer önemli teknik beceri sahibi personel ile gayri resmi bir güç paylaşımını dayattığını ancak yönetici seçkinlerin belirleyici inisiyatif

¹⁵³ Alex Inkeles, **The Soviet citizen: daily life in a totalitarian society**, Idem. **Soviet society: a book of readings**. Constable; Boston, 1961; Idem. **A social structure and mobility in the Soviet Union, 1940–1950 // Social stratification**, Harvard, Harvard University Press, 1959.

¹⁵⁴ Alex Inkeles, **Social Change in Soviet Russia**, Harvard, Harvard University Press, 1968, s.133.

ve kontrolü kaybetmemek için aldığı önlemler sayesinde herhangi bir güç paylaşımının gerçekleşmediğini belirtmektedir.¹⁵⁵

Görülebileceği gibi Inkeles SSCB toplumsal yapısına yönelik analizlerinde yönetici elitlerin gücü elinde toplamasına vurgu yapmakta ve güç yoğunlaşmasının totaliter bir devlet olması sebebiyle SSCB'nin özü olduğunu belirtmektedir.¹⁵⁶ Dolayısıyla doğrudan kullanmasa da “nomenklatura” olarak tanımlanan elit sınıfın Inkeles'in analizinde merkezi önemde olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Inkeles'e göre devrimin erken döneminden itibaren Sovyet toplumunda hedeflenen mutlak eşitliğe ulaşılamamıştır. Zamanla ortaya çıkan ve resmi olmayan statülü bir yapı söz konusudur. Sovyetler Birliği'nin totaliter sosyal sistemi bu statülü yapıya neden olmuştur. Inkeless, işte bu statülü yapıyı açıklayabilmek için totaliter sosyal organizasyonların temel özelliklerini ortaya koymaya çalışmış¹⁵⁷ ve Sovyet sistemini de bu çerçeve içine yerleştirerek Max Weber'in “ideal tip” soyutlaması üzerinden kavramaya çalışmıştır. Sovyet toplumunun tabakalı yapısını analiz ederken statü kavramı ve idela tip soyutlamasına başvurması Weber'le kurduğu düşünsel ilişkiyi açıkça ortaya koymaktadır.

Inkeles'in yukarıda kısaca tanıtilen analizlerinin çeşitli açılardan önemli olduğu belirtilmelidir. Öncelikle bu değerlendirmeler, Almanya ve ABD'de yaşayan 2719 eski Sovyet vatandaşıyla yapılan kapsamlı bir nitel çalışmaya dayanmaktadır.¹⁵⁸ Bu çalışmada katılımcılara SSCB'de toplumsal tabakalar ve aralarındaki ilişkilere dair çeşitli sorular sorulmuş ve kendilerini hangi tabakada konumlandıklarını açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Inkeles, çalışmanın eleştirilebilecek tarafları olsa da, yapılan görüşmeler sonucunda Sovyet toplumunun -Sovyet resmi görüşünün aksi biçimde- tıpkı modern kapitalist ülkelerdeki gibi sınıflı bir toplumsal yapıya sahip olduğunu ileri sürmüştür.¹⁵⁹ Inkeles, örneklem grubunun bütün Sovyet toplumunu temsil ettiğini iddia etmemekte ancak Sovyet toplumunun geneline yönelik bir görüş oluşturmak için oldukça güçlü kanıtlar sağladığını belirtmektedir. Bu doğrultuda Sovyet toplumunun vatandaşlarının Parti-Sovyet idare mekanizması üyeleri, aydınlar, beyaz yakalı çalışanlar, vasıflı işçi, sıradan işçi ve kolektif çiftçi gibi belirli tabakalara ayrıldığını iddia etmektedir. Bununla birlikte Inkeles, kendisini Parti-Sovyet idare mekanizması üyesi, başka bir ifadeyle Komünist Parti üyesi olarak tanımlayanları işçi ya da

¹⁵⁵ A.g.e., s.141.

¹⁵⁶ A.g.e., s. 143.

¹⁵⁷ A.g.e., s. 67.

¹⁵⁸ A.g.e., s. 86-87.

¹⁵⁹ A.g.e., s. 86.

köylülerle aynı anlamda sınıf olarak görmediğini ancak metodolojik nedenlerden dolayı analize dâhil ettiğini belirtmektedir.¹⁶⁰

Inkeles bu çalışmanın verilerine dayanarak Sovyet toplumunu yukarıda belirtilen sınıflar çerçevesinde hiyerarşik ve tabakalı bir yapı şeklinde tanımlamıştır. Bu hiyerarşinin en alt seviyesinde kolektif köylüler vardır.¹⁶¹ En yüksek seviyede ise, yüksek parti üyeleri ve devlet liderleri [nomenklatura] yer almaktadır. Inkeles, üstten ikinci seviyeye entelijansiya temsilcilerini yerleştirmektedir. Inkeles'e göre bu grubun özelliği homojen bir grup olmasıdır ve onların karar almadaki etkisi üst sınıfa göre daha düşüktür. Bununla birlikte Inkeless, işçilerin konumlarını heterojen bir tabaka olarak üç alt gruba ayırmaktadır. Inkeles'in önerdiği bu model, Sovyet sistemindeki eşitlik kavramı hakkındaki bazı Sovyetvari düşünce modellerini reddetmektedir. Aynı zamanda bu yaklaşım, toplumsal eşitsizliğin doğasının modern kapitalist ülkelere kıyasla, gelirin doğasına bağlı bir eşitsizlikten kaynaklandığını ifade etmektedir. Sovyet toplumunun toplumsal yapısını araştıran diğer Amerikalı araştırmacılar, bu modeli daha da geliştirmişlerdir. Inkeles'in önerdiği modelin teorik olarak derinlemesine araştırılmadığı öne sürülmüştür. Inkeless özellikle yukarıdaki katmanları tanımlarken belirli bir gruba dâhil olma kriterlerini açıkça tanımlamamıştır. Inkeles, çok boyutlu bir toplumu araştırırken Weberci metodolojiyi kullanarak, statüyü temel faktör olarak kabul etmektedir. Bu metodolojik yaklaşımın mantığına göre statü, sosyal grupların niteliksel bir özelliği olmaktadır.

Inkeles'in Sovyet toplumsal yapısına yönelik değerlendirmelerinin eleştirilebilecek tarafları olduğu söylenebilir. Öncelikle örneklem grubunun Sovyetler Birliği'nden ayrılmayı tercih etmiş ya da ayrılmak zorunda kalmış eski vatandaşlardan oluşması çalışmanın bilimsel objektifliğini etkileyebilecek bir unsur olarak değerlendirilebilir. Mülteci konumundaki eski Sovyet vatandaşlarının eski toplumsal konumlarını değerlendirirken objektif olmayabileceği üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Ancak yine de çalışmanın Sovyet toplumunun tabakalı yapısının genel görüntüsüne dair bir çerçeve oluşturmaya izin verecek verileri sunduğu kabul edilmelidir. Dahası, Stalin döneminde ortaya atılan 2+1 formülasyonundan farklı bir bakış açısı ortaya koyması açısından da ayrı bir önem arz eder.

Genel olarak Sovyet Rusya'nın toplumsal yapısı ve özellikle tabakalar üzerine Sovyet sosyal bilimcilerin 1960'lı yıllara kadar herhangi bir [nesnel] sosyolojik çalışma yapmamış

¹⁶⁰ A.g.e., s. 87-88.

¹⁶¹ Alex Inkeles, **A Social Structure and Mobility in the Soviet Union**, Harvard, Harvard University Press, 1950, s.477.

olması şaşırtıcı değildir. Aslına bakılırsa Sovyet iktidarının kuruluşundan itibaren toplumsal yapı ve sınıf meselesi akut bir ideolojik tartışma olmuşsa da Sovyet resmi ideolojisinin koordinatları gereği bastırılması gerekmiştir. Ekim Devrimi sonrasında Bolşevik yöneticiler bir bilim olarak sosyolojiye kısa bir süreliğine ilgi göstermişler, ancak bu ilgi fazla sürmemiş ve sosyolojinin “burjuva bilimi” sıfatıyla yasaklanması tabakalaşma konusunda nesnel çalışmaların yapılmasını imkânsız hale getirmiştir. Sosyoloji bilimine yönelik bu tutum ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. Sovyetler Birliği 1956 yılında ilk defa Dünya Sosyoloji Kongresi’ne katılmış.¹⁶² Ancak bu gelişmeye rağmen sosyoloji Sovyet Rusya’da hala bir burjuva bilimi olarak görülmeye devam etmiştir. Dolayısıyla Kruşçev’in yumuşama döneminde de bağımsız sosyolojik araştırma yapabilmenin zorlukları devam etmiştir. Sovyet rejiminin Stalinist ideolojik perspektifi bu tür araştırmalara gerek duymamaktadır. Çünkü Stalin döneminde formüle edilen 2+1 (işçiler ve köylüler ile entelijensiya) yaklaşımının Sovyet toplumsal yapısını açıklamada yeterli olduğuna inanılmaktadır. Diğer yandan Sovyet sosyal bilimcilerin nesnel toplumsal araştırmalar yapabilmesi bilgiye, özellikle de Batı literatürüne erişim kısıtlılığı sebebiyle de çok zor olmuştur. Yine de bütün bu olumsuzluklara rağmen 1960’larda başlayan toplumsal yapı araştırmaları, ampirik araştırmalar önünde engel olan yasaları gevşetmiş ve böylece Sovyet sosyal bilimciler dünya sosyolojisinin bilimsel standartlarına ve kavramsal araçlarına yavaş yavaş ulaşmaya başlamıştır. Böylece bu yıllarda geniş bir perspektifle ampirik sosyoloji çalışmalarının canlanması mümkün olmuştur. Sosyal bilimlerdeki serbestleşme sayesinde Sovyet toplumunun toplumsal yapısının gerçeklerine değinmek mümkün olmuştur. O zamana kadar 2+1 formülasyonu çerçevesindeki resmi anlayış öne çıkmışken, artık yavaş yavaş toplumsal yapı unsurlarının farklılaşması meselesi gündeme gelmeye başlamış ve işçi, köylü ve entelijensiya sınıflarının içsel katmanlaşmasının ihmal edildiği dile getirilmiştir.¹⁶³

Kruşçev dönemindeki yumuşama politikaları bütün Sovyet ülkelerinde olduğu gibi Kazakistan’da da belirli değişimlere neden olmuştur. Kruşçev ve taraftarları Stalin’in politikalarını eleştirdilerse de mevcut komuta-idare sistemini tamamen yok edememişlerdir. Kimileri serbest bırakılsa da birçok masum insan hala hapisanelerde. Bu dönemde Kazaklardan tek bir komünist ulus oluşturma hedefinden vazgeçilmemiş ve bunun yarattığı

¹⁶² Gennadii Vasil’evich Osipov, **Возражение социологии в России. Как это было на самом деле? (Rusya’da Sosyolojinin Canlanması. Gerçekten bu nasıl oldu?)**, Moskova, Социологические исследования (Sosyolojik Araştırma Dergi), 2008, s.11.

¹⁶³ Grigorii Glezermen, **Изменение классовой структуры общества в процессе строительства социализма, (Sosyalizmi ve Komünizmi inşa Etme Sürecinde Toplumun Sınıf Yapısını Değiştirme)**, Moskova, VPSH i AON, 1961.

politik baskılar sürmüştür. Ulusal cumhuriyetlerin egemenliği kaldırılmış ve ekonomik sektörlerdeki genel eğilim, personel atamaları ve diğer birçok konu hala küçük grupların tekelinde olmaya devam etmiştir. Dolayısıyla Kazakistan için politik anlamda bir yumuşamadan bahsedebilmek pek mümkün görünmemektedir.¹⁶⁴ Bu yıllarda Kazakistan'ın katı bir biçimde merkezi yönetimden kontrolü ulusal egemenliği tamamen kısıtlamıştır. Özellikle, ekonominin askeri talepleri karşılamak için yeniden dönüştürülmesi Kazak toplumu üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Semipalatinsk, Pavlodar ve Karaganda bölgelerinde 29 Ağustos 1949'da kurulan bir nükleer test sahası, insan ve çevresel yaşamda onarılmaz hasarlara yol açmıştır. 1963 yılına kadar atmosferde 113 patlama, 1964'ten 1989'a kadar yer altında 343 nükleer test yapılmıştır. Bu yıllarda Soğuk Savaş'ın bütün askeri, nükleer ve ekonomik etkileri Kazakistan'da olanca şiddetiyle hissedilmektedir.¹⁶⁵

1954-64 arası yıllar, Kazakistan'da tarımsal alanda yapılan düzenlemeler ve bu düzenlemelerin toplumsal yapıya etkileri açısından da önemlidir. Bu dönemde Kazak bozkırlarındaki bakir toprakların tarıma açılması ve işletilmeye başlanması birçok yeni gelişmenin habercisi olarak değerlendirilmektedir. Mart 1954'te Komünist Parti Merkez Komitesi, Kazakistan'da bakir toprakların genişletilmesine ilişkin bir karar almış ve bu karar doğrultusunda başta Kuzey Kazakistan olmak üzere belirli bölgelerdeki bir çok boş toprak tarım sahalarına dahil edilmiştir. Bakir Toprakları İşletme Projesi olarak adlandırılan bu uygulama kapsamında, geniş tarım arazilerinin işletilebilmesi için onbinlerce traktör ve tarımsal makine projeye dâhil edilmiş ve milyarlarca ruble finansal kaynak tahsis edilmiştir. Yeni toprakların işletilebilmesi için gerekli emek gücü göçlerle sağlanmış ve bu doğrultuda yaklaşık 650.000 insan Kazakistan'a göç etmiştir. Göç edenler arasında çok sayıda teknisyen, sağlık personeli vb. alanlarda uzman insanlar vardır. Uzmanlara ek olarak vasıfsız emek gücünü oluşturacak çok sayıda kolektif tarım işçisi de Kazakistan'a göç etmiştir. Projenin Kazakistan'a ve genel olarak Sovyetler Birliği üretimine katkıları hala tartışılabilir sonuç olarak ülke, kişi başına 2.000 kilo tahıl üretim seviyesine ulaşmıştır. Aslında Kazakistan, sadece kendi ihtiyaçlarını karşılamakla kalmamış, aynı zamanda dünya tahıl pazarı için ihracat yapan bir ülke haline gelmiştir. Kazakistan'ın kuzey bölgelerinde ortalama brüt tahıl hasadı 1949-1953 yıllarındaki istatistiklere göre, 1959-1963'te % 500 artmıştır. Kazakistan, kademeli olarak ülkedeki en değerli ve en kaliteli buğday çimlenmesinin % 60'ına sahip olarak güçlü bir bölge haline gelmiştir. Kazakistan'da Rusya, Ukrayna ve Belorussya ve diğer

¹⁶⁴ <http://alash.semeylib.kz> 04.11.2016

¹⁶⁵ Sergey Sheretov, **Новейшая История Казахстана (Modern Kazakhstan Tarihi)**, Almaty, İstKaz, 2003, s.58.

cumhuriyetlerinden gelen 640 bin tarım makinesi operatörüyle çalışılmış, 50 bin inşaat işçisi, 3 bin doktor, yaklaşık birkaç bin öğretmen ülkenin gelişiminin ilk aşamasında (1954-1956) ve başka alanlarda çalışmışlardır. Ayrıca, cumhuriyetten gelen 66,7 bin kullanıcısı ve Kazakistan devlet okullarından mezun olan 19,8 bin kişi, cumhuriyet devlet çiftliklerine çalışmaya gönderilmiştir.¹⁶⁶

Sonuç olarak yeni ve geniş alanların tarıma açılması Kazakistan'ın toplumsal yapısını etkileyen bir gelişme olarak değerlendirilmelidir. Göç nedeniyle etnik ve kültürel yapı bir kere daha çeşitlenmiş ve yüz binlerce kalifiye ve vasıfsız işçinin Kazakistan'a gelmesi işçi sınıfının hacmen önemli oranda büyümesini sağlamıştır. Ancak bütün bu gelişmelerin genel olarak Kazakistan'ın toplumsal yapısında, özel olarak da tabakalı yapıda majör değişimlere sebep olmadığı belirtilmelidir. Bu yıllarda Kazakistan'da, söz konusu hareketliliğe rağmen, tabakalı yapının genel özellikleri korunmuştur. Genel olarak Sovyet toplumunun tabakalı yapısındaki ana eğilimler Kazakistan'da da gözlenebilir. Dolayısıyla SSCB'nin tabakalı yapısına dair Alex Inkeles'in saptadığı genel niteliklerin -Kazakistan özelinde bir araştırma yapılmamış olmasına rağmen- bu yıllarda Kazakistan için de geçerli olduğu düşünülebilir.

Bu dönem Kruşçev'in 1964 Ekim ayında görevden alınmasıyla sona ermiştir. Aslına bakılırsa Kruşçev'in yumuşama politikası totaliter sistemin temellerini etkilememiştir. Marksizmin Leninist yorumu bu dönemde de etkisini sürdürmüş ve baskın tek parti sistemi korunmuştur. Ekonomik ve sosyal alanda alınan kararlar önceki dönemlerde gündeme gelen karar ve uygulamalardan pek farklı değildir. Bu nedenle toplumsal yapı ve tabakalaşmanın genel neredeyse olduğu gibi korunmuştur. Kruşçev'den sonra Sovyetler Birliği Komünist Partisi Genel Sekreteri olarak Leonid Brezhnev atanmış ve SSCB tarihinde yeni bir dönem başlamıştır.

2.3 1965-1985 Dönemi Arasında SSCB Toplumunda Toplumsal Gelişimler ve Tabakalaşma

Önceki bölümde belirtildiği gibi 1960'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nde sosyoloji belirli bir gelişim çizgisine oturmaya başlamıştır. Güçlü bir metodolojiye dayanmasa da toplumsal yapı ve tabakalar hakkında sorulan yeni sorular çerçevesinde ilk araştırmaların işaretleri bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda 1965 yılında, Moskova, Leningrad, Sverdlovsk, Gorki, Novosibirsk ve Moldova ve diğer Sovyet ülkelerinde yapılan araştırmalara dayanarak

¹⁶⁶ Промышленность СССР (Promyshlennost' SSSR) SSCB Endüstrisi), Moskova, İstatistik Dergi, 1964.

“SSCB’de Sosyoloji” adlı ilk kitap yayınlanmıştır.¹⁶⁷ Bu çalışmada Sovyet toplumunun sınıf yapısındaki değişiklikler, kentin ve köyün diğer sosyal problemlerinin yanı sıra, çeşitli katman ve grupların sınıf içi ve karşılıklı ilişkileri incelenmiştir. Aynı yıl içinde G. Osipov, V. Tihomirov, S. Frolov, I. Changly’in yayınladığı “İşçi Sınıfı ve Teknolojik İlerleme” adlı kitapta, emeğin doğasını yansıtan sosyal bağlantılar ve ilişki sistemleri ele alınmıştır. Çalışanın üretim araçları karşısındaki tutumu, bireysel emek ve sosyal emek arasındaki ilişki, üretici güçlerin gelişme düzeyi, emeğin eşitlenme derecesi ve sınıflar ve sosyal gruplar arası farklılıklar ve ilişkiler bu çalışmada ele alınan konular arasında olmuştur.¹⁶⁸

Bu yıllarda sosyal bilimciler tarafından sınıf ve tabakalar üzerine sürdürülen çalışmalar büyük oranda ülkedeki çeşitli işletmelerde gerçekleştirilen anketlerin sonuçlarına dayanmaktadır. Bu çalışmaların işçi sınıfının toplumsal yapısını analiz etmek için çok değerli veriler sunduğu söylenebilir. Rusya’lı sosyolog O. Shkaratan tarafından, 1965’te Leningrad’ta makine imalat endüstrisindeki şirketlerde gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçları “İşçi Sınıfının Toplumsal Yapı Sorunları” adlı eserde yayınlanmıştır. Yazar, Sovyet toplumunun toplumsal yapısındaki genel değişikliklerle ilgili sorunları, işçi sınıfının sosyal ilişkilerinin gelişiminin belli bir aşamasına bağlı olarak inceleyerek, farklı tarihsel dönemlerde işçi sınıfında katman oluşumuna neden olan temel faktörlerin toplumsal değişimler nedeniyle dönüştüğünü vurgulamıştır. Bu mantığı takip eden yazar, teknik entelijansiya da dâhil olmak üzere çalışanlar arasında çok sayıda resmi olarak kayıt olmayan işçinin olduğuna da söylemektedir. Aynı çalışma, ilk önce Minsk konferansında ¹⁶⁹ dile getirilen, özellikle entelijansiyanın sosyal sınıflar sistemindeki yeri ile ilgili olarak tartışılan diğer soruları da tartışma konusu yapmıştır. Konferansta M. N. Rutkevich’e itiraz eden O. I. Shkaratan, işçi sınıfı ile entelijansiya arasındaki mesafenin, sınıfın işlevlerinde meydana gelen değişimler ışığında, azaldığını belirtmiştir. Bu nedenle, Sovyet entelijansiyaasının ve diğer fiziki işler yapmayan işçilerin önemli bir kısmının işçi sınıfına dâhil edilebileceğini ve bu bağlamda

¹⁶⁷ Grigorii Osipov, **Теория и практика социологических исследований в СССР (SSCB’de Sosyolojik araştırma yöntemleri ve teoriler)**, Moskova, Nauka, 1985, s.127.

¹⁶⁸ A.g.e., s.101.

¹⁶⁹ Ocak 1966’da Minsk’te "Sovyet Toplumunun Sosyal Yapısındaki Değişiklikler" konulu ilk bilimsel konferans düzenlendi. Bu konferansa ülkenin her bölgesinden 300’den fazla filozof, sosyolog, ekonomist, tarihçi ve hukukçu katılmıştır. Konferans, yeni analiz alanlarının geçerliliğini ve gerekliliğini doğrulayan bir dizi bilimsel sonuç ortaya çıkarmıştır. Ancak belki de en önemlisi, toplumsal yapı analizlerinde “2+1” formülünün gerçersizliğini ve toplumsal ilişkilerin bir bütün olarak ele alınması gerektiğine yönelik yeni yaklaşımları meşrulaştırmıştır. Bu süreçte öncü rolü N. Aitov (Kazakistan), L. Kogan, S. Kugel, M. Rutkevich, V. Semenov, F. Filippov, O. Shkaratan gibi bilim adamları almıştır.

topl u çiftliklerle ilgili görevli entelijensiyanın da topl u çiftlik köylülerine dâhil edilebileceğini savunmuştur.¹⁷⁰

Aynı dönemde Sovyet sosyolog M. N. Ruthkevich, Stalinist 2+1 formülünün toplumun sosyal sınıf yapısını doğru bir şekilde yansıtmadığını dile getirmiştir. Örneğin savaş sonrası dönemde sayıları azalmış olan topl u çiftlik köylülüğünün yalnızca Sovyet halkının tüketici listesindeki payı sürekli artan kişisel ürünleri dikkate alarak üretim yaptığını belirtmiştir. Dolayısıyla Ruthkevich'e göre Sovyet tarımı kamu ve özel tarımın bir melezidir. Öyleyse en azından köylüler yekpare bir sınıf olarak değerlendirilmemelidir. Bununla birlikte Ruthkevich, parti ve devlet belgelerinde entelijansiya olarak tanımlanan grubun da sosyal açıdan farklı tabakaların bir araya gelmesiyle oluştuğunu ileri sürmüştür.¹⁷¹ 2+1 formülüne yönelik başka bir eleştiri de Y. V. Arutyunyan tarafından dile getirilmiştir. Arutyunyan, sosyalist mülkiyet biçimlerinin farklılıkları ile birlikte sosyo-ekonomik iş bölümünün özelliklerine dayanan sosyal ve mesleki farklara odaklanmak gerektiğini vurgulamıştır. Böyle bir temelde farklılaşan tabakaların daha bütünsel, ayrıntılı ve çok yönlü bir sınıflandırma temelinde ele alınması gerekmektedir. Arutyunyan'ın yaklaşımında profesyonellerden oluşan grup sosyal yapının en tepesindeki unsur olarak değerlendirilmiştir.¹⁷²

Yukarıdaki örneklerden de anlaşılacağı üzere bu yıllarda toplumsal yapı ve tabakalaşma konusu hakkındaki çalışma ve tartışmalar birkaç noktaya odaklanmaktadır. Öncelikle 2+1 formülasyonunun yetersizliği kabul edilerek tabakalı yapı ve sınıflar arasındaki alt katmanların varlığı vurgulanmakta ve yeni yaklaşımlar çerçevesinde tabakalar arası geçişler, sınıfların sınırları ve kriterleri gibi konular çerçevesinde yeni analizler ortaya koyulmaktadır. Teorik, metodolojik ve ampirik çalışmalar, entelijansiyanın yapı ve sınırlarının yanı sıra fiziksel ve zihinsel emek arasındaki farklar gibi konulara odaklanmaktadır. Entelijansiya dair en yaygın tanım şu şekilde yapılmaktadır:

¹⁷⁰ Ovsei İrmovich Shkaratan, **Проблемы Социальной Структуры Рабочего Класа СССР, (Problemy Sotsiyal'noi Struktury Rabocheho Klassa SSSR) SSCB'de İşçi Sınıfının Sosyal Yapısının Sorunları**, Moskova, Mysl', 1970, s.112.

¹⁷¹ Aleksey Ruthkevich, **Социальная Структура (Sotsiyalnaya Struktura) Sosyal Tabakalaşma**, Moskova, Alfa-M, 2004.

¹⁷² Yurik Vartanovich Arutyunyan, **Социальная Структура Сельского Населения СССР (Sotsiyal'naya Struktura Sel'skogo Naseleneyia SSSR) SSCB'de Kırsal Nüfusun Toplumsal Yapısı**, Moskova, Mysl', 1971.

Entelijansiya, “özel, orta veya yükseköğrenim gerektiren yüksek vasıflı zihinsel çalışmalara profesyonelce dâhil olan kişilerden oluşan bir tabaka”, bir sosyal bir gruptur.¹⁷³

Bu yıllarda Sovyetler Birliği’nde sosyal bilimlerin gündemini belirleyen bir başka konu, yüksek vasıflı entelektüel işçiler ile büro çalışanları arasındaki farklılıklar olmaktadır. İkincisi ise, V. S. Semenov’un belirttiği gibi “manevi faaliyet” (ruhanî hareket) ile meşgul olunmadığından, bu işçiler (büro çalışanları) “hizmet çalışanları” olarak adlandırılmaktadır.¹⁷⁴ Bununla birlikte, “profesyonel birimlere” göre mühendisler de entelijansiya olarak kabul edilmektedir. Bununla ilgili S. Kugel’in çalışmasında, genç uzmanların mesleki yollarını, çeşitli kategorilerdeki mühendislerin emek özelliklerini ve Leningrad’daki teknik üniversitelerin mezunlarının profesyonel yönelimlerini izlemiştir.¹⁷⁵

Genel olarak, bu yıllarda toplumsal yapının gelişimine ilişkin çalışmalar, çeşitli açılardan yeni bir analiz aşamasına ulaşıldığını göstermektedir. Bu gelişmenin Sovyetler Birliği’nde sosyolojinin bağımsız bir bilim olarak ortaya çıkmaya başladığı yıllara rastlaması tesadüf değildir. Toplumsal yapı araştırmaları çerçevesinde bu yıllarda sosyoloji hem teorik hem de uygulamaya yönelik araştırmaların yapıldığı bir bilim olarak yöntem ve analiz araçları açısından gelişim kaydetmeye başlamıştır. Daha sonraki yıllarda, bu bilgi daha da gelişmektedir. 1968 yılında Rus Bilimler Akademisi bünyesinde bir Sosyoloji Enstitüsü’nün (SSCB Bilimler Akademisi Uygulamalı Sosyal Araştırmalar Enstitüsü) kurulması SSCB’de sosyolojinin kurumsallaşması yolunda atılan en önemli adımlardan birisi olarak tarihe geçmiştir. Bu gelişmenin ardından, 1970’lerde yapılan araştırmalarda esas olarak sosyalist bir toplumun toplumsal yapısının sosyal homojenlik yönündeki gelişimi hakkında yapılan çalışmalar dikkat çekecektir.¹⁷⁶

Bu problematik çerçevesinde ortaya koyulan çalışmalar sonucunda SSCB’de belli bir dereceye kadar sosyal homojenliğe ulaşıldığına yönelik bir fikir birliğinden bahsedilebilir. Sömürücü sınıflar, üretim araçlarının özel mülkiyeti ve sosyal çatışma gibi sorunların büyük oranda ortadan kalktığı düşünülmüştür. “Gelişmiş sosyalizm” hala var olan ve göreceli olarak

¹⁷³Michail Nikolaevich Ruthkevich, **Интеллигенция в развитом социалистическом обществе (İntelligentsiya v Razvitom Sotsyalisticheskom Obschestve) Gelişmiş Bir Sosyalist Toplumda Entelijansiya**, Moskova, Politizdat, 1977.

¹⁷⁴Grigori Osipov, **Рабочий Класс и Технический Прогресс (Rovachii Klass i Tehnicheskii Progress) İşçi Sınıfı ve Teknolojik İlerleme**, Moskova, Nauka, 1965, s.101.

¹⁷⁵Samuyl Aronovich Kugel, **Новое в изучении социальной структуры (Novoe v İzuchenii Sotsiyal’noi Struktury) Sosyal Yapı Çalışmalarında Yenilik**, Moskova, Znaniye, 1968.

¹⁷⁶Galina Anisimova, **Социально-Экономической Неоднородности Советского Общества (Sovyet Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Homojenliği)**, Moskova, RAN, 2013, s.34.

istikrarını koruyan toplumsal farklılıkların üstesinden gelmek üzeredir. Bu yıllarda sosyal bilimlerde tabakalı yapıdaki farklı gruplar olarak işçi sınıfı, köylülük ve entelijansiya en fazla ilg gören konu başlıklarıdır. SSCB Bilimler Akademisi Uygulamalı Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün Toplumsal Yapı Bölümü'nde birleşmiş işçi sınıfı, köylülük ve entelijansiya sektörleri açılmış ve çalışmaya başlamıştır. Ancak, toplumsal yapının ağırlıklı olarak tek boyutlu bir şekilde ele alınması bu dönemde hâlâ hâkimdir. İktidar ilişkilerine katılım ve prestij gibi kriterler analiz kapsamına dahil edilirken çoğunlukla dekoratif özellikler göstermektedir. Bununla birlikte Orta ve Güneydoğu Avrupa ülkelerindeki Sovyet araştırmacıların sosyal yapıyı iktidar kriteri veya yönetim işlevinin kullanılması gibi çeşitli ölçütler ve sosyal tabakalaşma göstergeleri kullanarak inceleme çabasında olduğu belirtilmelidir.¹⁷⁷

Bu dönemde Sovyet toplumunun toplumsal yapısını inceleyen B. Rizzi, D. Burnham ve M. Djilas gibi yabancı sosyologlar ve siyaset bilimcilerin Sovyet toplumunun sınıflı yapısı hakkında bir sonuca vardıkları belirtilmelidir. Bu isimlere göre geleneksel “üç üyeli” sınıf yapısının (işçi sınıfı, köylülük ve entelijansiya) esasen 1960'lı yılların ortalarında değerini kaybetmiş ve gerçek hayatla uyuşmayan ideolojik bir dogma haline gelmiştir. Dahası toplumsal yapının böyle bir perspektifle ele alınışı toplumsal yapıdaki bazı gerçekleri perdelemektedir. Örneğin Rizzi, bu yaklaşımın gerçek yaşamdaki sosyal farklılaşmaları gizlemeye yaradığını düşünmektedir. Rizzi'ye göre parti-devlet aygıtının toplumdaki baskın konumu sayesinde Sovyet toplumunda yeni bir sınıfın ortaya çıkmıştır. Ancak 2+1 dogması, egemen sosyal sınıf hiyerarşisini saklamaktadır. Sovyet toplumunda sosyal piramidin tepesinde parti devlet yetkililerinden oluşan ve iktidarı kontrol eden sosyal tabakalar vardır. Daha alt katmanlarda ise daha düşük gelir düzeyine sahip uzmanlar, çalışanlar, işçiler ve kolektif çiftçiler bulunmaktadır. Gerçekte, Sovyet toplumunun 1965-1985 dönemindeki toplumsal yapısı, sosyal gruplar ve tabakalardan oluşmakta ve hiyerarşik bir yapının belirlediği sosyal eşitsizlikle karakterize olmaktadır.¹⁷⁸

Bu dönemde Sovyet toplumunun yapısı sadece yabancı bilimcilerin ilgisini çekmemiştir. A. P. Terentyev, 1965-1985'te Sovyet toplumunun yapısını yeniden ele almıştır. Terentyev Sovyet toplumunu şöyle sınıflandırır: Üst sınıfta, devlet-parti yetkilileri; ordu generalleri, İçişleri Bakanlığı, en büyük sanayi işletmelerinin müdürleri, bilimsel araştırma

¹⁷⁷ Vadim Radaev, Ovsei Shkaratan, **Социальная стратификация (Sotsiyal'naya stratifikatsiya (Toplumsal tabakalaşma))**, Moskova, Nauka, 1996, s.97.

¹⁷⁸ Richard B. Rizzi, **Bureaucratization of the World (first published 1939)**, London, Tavistock Publications Ltd, 1985, s.112.

uzmanları, ideolojik aparatlar, şov dünyası, sporcular ve kitle iletişim uzmanları ve büyük iş adamları vardır. Bunlar Rusya nüfusunun %5-6'sını oluşturmaktadır. Orta sınıfta, kalifiye zihinsel emek işçilerinin büyük bölümü, çalışanlar, basit zihinsel emek işçileri vardır. Bu sınıf, aynı zamanda orta düzey bürokrasiyi ve hatta vasıflı işçileri de içerir. Herkesin ortalama bir geliri, kararların alınmasında küçük bir etkisi, yüksek veya orta öğretimi vardır. Orta sınıf, nüfusun yaklaşık %60'ını oluşturmaktadır. Alt sınıf kalifiye olmayan basit fiziksel emekçi işçiler, kırsal kesimde yaşayanlar ve çok düşük gelirli vatandaşları içerir. İlginçtir ki, gelir ve diğer bazı göstergeler açısından bu sınıf emeklileri de içerir (sayısı 1961'de %11, 1987'de %22). Bu sınıfın en alt seviyesinde marjinaler, suçlular ve lumpenler yer almaktadır.¹⁷⁹

1965-1985'teki Sovyet toplumunun toplumsal yapısının dönüşümü sadece bireysel sınıfları değil, aynı zamanda her bir yapısal bileşeni de ilgilendirmektedir. Değişim, entelijansiyanın bir sınıf olarak tanımlanmasında açıkça ortaya çıkan Sovyet toplumunun tüm sınıflarını etkilemektedir. 1965-1985 döneminin Bilimsel ve Teknolojik Devrim (BTD) şartlarında, entelijansiya Sovyet toplumunun yapısını nitel olarak yeni bir yere taşımaktadır. Sayılarıyla işçi sınıfına yaklaşmakta ve kolektif çiftlik köylülüğünün sayıca çok üzerinde kalmaktadırlar.¹⁸⁰ Bu doğrultuda 70'li ve 80'li yıllarda Sovyet toplumunda bürokrasi tabakası daha da belirginleşmiş ve sosyal bilimciler tarafından farklı kavramlarla ifade edilmeye başlanmıştır. Nomenklatura, partokrasi ve yeni sınıf gibi kavramlarla ifade edilen bu tabaka bilindiği gibi toplumda ayrıcalıklı bir statüye sahiptir.¹⁸¹ Buradan hareketle Shkaratan, Radaev ve İlyin gibi bazı araştırmacılar, Sovyet toplumunu katmanlı eşitsizlik ilişkilerine sahip bürokratik bir toplum olarak tanımlamaktadırlar. Ayrıca, L. A. Gordon ve A. K. Nazimov gibi Sovyet sosyologları, resmi istatistik verileri kullanarak işçi sınıfında meydana gelen değişikliklerin temel olarak teknik ve teknolojik bir sonuçtan kaynaklandığını göstermektedir ve bunun Sovyet toplumunun toplumsal tabakalaşma yapısındaki bütün değişimleri etkilediğini de vurgulamaktadırlar.¹⁸²

¹⁷⁹ Andrey Terentyev, **Социальная структура российского общества: прошлое и настоящее (Sotsialnaya Struktura Rossiiskogo Obschestva: Proshloe i Nastoyashee)** Rusya Toplumunun Toplumsal Yapısı: Geçmişi ve Bugünü), Novgorod, NGPU, 2003, s.90.

¹⁸⁰ Leonid Alekseevich Kostin, **Производительность труда и технический прогресс (Proizvoditel'nost' Truda i Tehnicheskii Progress)**, Moskova, Ekonomika, 1974.

¹⁸¹ Lev Gudkov, Yurii Levada, **Бюрократизм и бюрократия: Необходимость уточнений (Byurokratya i Byurokratizm: Neobhodimost' Utochnenii)** Bürokrasi ve Bürokratizm: Açıklama İhtiyacı), Moskova, Kommunist Dergisi, 1989, s.11-13.

¹⁸² Leonid Abramovich Gordon, Alla Konstantinovna Nazimova, **Рабочий класс СССР. Тенденции и перспективы социально-экономического развития (Rabochii Klass SSSR. Tendentsii i Perspektivy sotsiya'no-ekonomicheskogo razvitiya)** SSCB İşçi Sınıfı. Sosyo-ekonomik Gelişme Eğilimleri ve Perspektifleri), Moskova, Nauka, 1985, s.77.

1965-1985 yılları arasında Sovyet toplumunun toplumsal yapısının dönüşümü birçok nedeni içinde barındırmaktadır. Nüfusun eğitim ve kültür seviyesinin artmasıyla birlikte toplumun talep ve beklentileri artmıştır. Bilimsel ve teknolojik devrim ve onun başlattığı süreçler, Sovyet toplumunun toplumsal dönüşümünde güçlü bir faktör haline gelmiştir. Entelijensiya bu yıllarda toplumun öncü gücü haline gelmiştir. Bununla birlikte otoritelerin büyüyen sosyo-ekonomik krizle başa çıkmakta zorlanması, tabakalı yapının toplumun talepleri doğrultusunda dönüşmesini engellemiş ve memnuniyetsizliği artırmıştır. 1965-1985 arasında toplumsal yapının genel özelliği SSCB'deki işçi sınıfının hızla büyümeye başlamış olmasıdır. 1980'lerin sonunda işçi sınıfının toplam sayısı 67 milyona çıkmıştır. Nüfusun üçte ikisi işçilerden oluşmaktadır. Kazakistan özelinde bakıldığında ise nüfusun %72'si işçilerden oluşmaktadır.¹⁸³ SSCB'de işçi sayısındaki hızlı büyüme, birçok faktörden kaynaklanmaktadır. İlk olarak, ülkede 50'li yıllardan beri sanayi işletmelerinin, şantiyelerin, hidrokarbon üretimi ve diğer işletmelerin sayısı hızla artmıştır. İkincisi, hidrokarbonlar ve diğer minerallerin çıkarılması da dâhil olmak üzere, inşaat şirketleri ve yeni kurulan işletmeler, yüksek teknolojiye değil, el emeğinin hâkim olduğu orta düzey teknolojiye dayanmaktadır. Böyle bir girişim çok sayıda işçinin çalışmasını gerektirmektedir. İşlerin çoğu düşük vasıflı işçiler tarafından elle yapılmaktadır. Buna bağlı olarak bu dönemde SSCB, Sovyet yetkililer tarafından işsizliğin olmadığı bir ülke olarak lanse edilmektedir.¹⁸⁴

Bu yıllarda toplumsal yapı ve tabakalaşma açısından Kazakistan'a bakıldığında, en önemli değişimin işçi sınıfı özelinde gerçekleştiği görülebilir. Kazakistan, diğer Sovyet ülkeleriyle kıyaslandığında işçi sınıfının ağırlık bakımından en yüksek orana ulaştığı ülke olma özelliğini göstermektedir. Bunun birkaç nedeni olduğu belirtilmelidir. Kazakistan'da bu yıllarda özellikle askeri amaçlar için gerekli olan hammaddelerin çıkarıldığı Aktau, Kentau, Zhanatas gibi yeni şehirler inşa edilmiştir. İkincisi, 70'li yılların başlarında Kazakistan'da, toplu çiftlikleri ve devlet çiftliklerini dönüştürmeye yönelik önlemler alınmaya başlanmıştır. Bütün kolektif çiftlikler, bir gecede devlet çiftliklerine dönüştürülmüştür. Daha önce kolektif çiftçiler olarak adlandırılan köylüler, bundan sonra devlet çiftliklerinin işçilerine dönüşmüştür. Cumhuriyetteki devlet çiftliklerinin toplam çalışan sayısı 1 milyona ulaşmıştır. 80'li yılların ortalarında Cumhuriyetin 7 milyonluk nüfusunun neredeyse 5 milyonu işçidir. SSCB'deki işçi sınıfının büyüklüğü hemen hemen bütün Sovyet cumhuriyetlerinde

¹⁸³ Philip Hanson, **The Rise and Fall of the Soviet Economy**, New York, Routledge, 2014, s.12.

¹⁸⁴ A.g.e., s.14.

büyümektedir. Ancak Kazakistan büyüme oranları açısından bütün devletlerden önde gelmektedir.¹⁸⁵

Yukarıda kısaca bahsedilen toplumsal ve ekonomik değişimlerin Kazakistan’da toplumsal yapı ve tabakalaşma araştırmalarını tetiklediği söylenebilir. Yapı ve tabakalaşma konusu Kazakistan sosyolojisinde 1970’li yıllarından itibaren ele alınmaya başlamıştır. 1973 yılında M. S. Azhenov’un “Komünist İnşaa Sürecinde Kazakistan’ın Sosyal Sınıf Yapısındaki Değişimler”¹⁸⁶ adlı ilk kitabı yayınlanmıştır. Böylece ilk defa bu eserde Sovyet Kazakistan nüfusunun temel sosyal gruplarında, işçi sınıfında, toplu çiftlik köylülüğünde, entelijensiya ve çalışanlar hakkındaki değişim sorunları incelenmiştir. Bununla birlikte Azhenov’un aynı konu üzerine yazılmış doktora tezini 1974’te savunduğu belirtilmelidir.

1970 ve 1980’lerde Kazakistan’da toplumsal yapı konusuyla bağlantılı kitaplar, broşürler, makaleler ve tezler ortaya çıkmaya başlamıştır. A. Ishmukhamedov, M. Suzhikov ve diğer Kazak araştırmacıların eserlerinde işçi sınıfının, köylülüğün ve entelijensiyanın bazı sosyal ve felsefi yönleri incelenmiştir. Bununla beraber M. Kozybayev, S. Nurmukhanbetov, R. Suleimenov ve G. Mataev’in monograflarında, ulusal açıdan belirli toplumsal yapı sorunları ele alınmıştır. Sovyet döneminde Kazakistan’ın yukarıda adı geçen bilim adamlarının çalışmalarında, Kazakistan’ın toplumsal yapısı ile ilgili sorunlar, özellikle sosyalizmin bir özelliği olan sınıflar ve sosyal gruplar arasındaki yakınlaşma sorunları araştırılmıştır.¹⁸⁷

1980’lerin sonunda, Kazakistan’ın ulusal ekonomisindeki Kazak işçileri, Sovyetler Birliği’ndeki tüm işçilerin yaklaşık %25’ini oluşturmaktadır. Tarımda, petrol endüstrisinde, inşaat ve diğer sanayilerde de yüksek oranda Kazak işçisi yer almaktadır. Kazak sosyolog M. S. Azhenov, bu döneme ilişkin SSCB’deki işçi sınıfını aşağıdaki gibi sınıflandırmaktadır:

1. Üst tabaka, yüksek niteliklere sahip, eğitim almış, askeri öneme sahip fabrikalar gibi prestijli sektörlerde çalışan ve yüksek maaş alan işçilerden oluşmaktadır.
2. İşçi sınıfının orta tabakası, farklı mesleklere sahip, farklı işletmelerde ve tarımda çalışan farklı niteliklere sahip işçilerdir.

¹⁸⁵ Matifulla Azhenov, **Изменения социально – классовой структуры Казахстана в процессе коммунистического строительства (Komünist inşaat sürecinde Kazakistan’ın sosyal sınıf yapısındaki değişiklikler)**, Almatı, Kazakhstan, 1973, s.156.

¹⁸⁶ A.g.e., s.176.

¹⁸⁷ Amangeldi Ishmuhamedov, **Рабочий класс и научно-техническая интеллигенция (Rabochii Klass i Nauchno- Tehnicheskaya İntelligentsiya) İşçi Sınıfı ve Bilimsel ve Teknik Aydınlar)**, Alma-Ata, Kazakhstan, 1977, s.184.

3. SSCB'nin işçi sınıfının alt tabakası, ağırlıklı olarak mesleki bilgi ve deneyim gerektirmeyen el emeği ile uğraşan düşük vasıflı işçilerden oluşmaktadır.¹⁸⁸

1960'lardan itibaren kollektif çiftliklerin hızla dönüştürülmesi, tarımda çalışan işçi sınıfının hacminde güçlü bir azalmaya yol açmıştır. SSCB'deki krestyanstvo (köylülük), özellikle savaş öncesi yıllarda güçlü bir sınıfı oluştururken, bu gelişmeden sonra önemi görece azalmıştır. 1936-1989 yıllarında SSCB'de kollektif çiftçi sayısında bu kadar güçlü bir düşüşün birkaç nedeni bulunmaktadır. İlk olarak, kent ve sanayi işletmelerinin sayısı arttıkça, inşaat projelerinin sayısı ve buna bağlı olarak emek ihtiyacı artmış ve bu nedenle birçok köylü şehre göç etmeye başlamıştır. Bu elbette kırsal nüfus oranında önemli bir düşüşe neden olmuştur. İkincisi, 50'li yılların ortalarında kolektif çiftçiler, çoğunlukla köylüler pasaport için başvuru yapmaya başlamış ve şehirlerde yeniden yerleşim için yasal bir hareket fırsatı yakalamaya çalışmışlardır. Üçüncüsü, kırsal alanlarda, köylülerin yaşam koşulları, 20'li yıllara göre daha iyiye gitmiş olsa da kentsel nüfusun yaşam koşullarına kıyasla daha zor ve daha elverişsiz kalmıştır. Bu durum aynı zamanda köyden kente göçün artmasına da neden olmaktadır. Dördüncüsü; gençler, şehirlerde bulunan profesyonel eğitim kurumlarında eğitim almak istemektedirler. Kazakistan'a gelince, köylülüğün sayısındaki azalmanın nedeni Sovyetler Birliği'ndeki genel gelişmelerden bağımsız değildir. Daha iyi eğitim almak isteyen ve bu nedenle kentlere göçen gençler ve kentlerde yaşam ve iş fırsatlarının daha cazip oluşu Kazakistan açısından da belirleyici olmuştur.¹⁸⁹

Bütün bunlara dayanarak Kazak toplumunun toplumsal yapısının Sovyetler Birliği döneminde radikal bir dönüşüm geçirdiği söylenebilir. Bu dönemde sosyal hiyerarşiye bağlı olarak toplumsal eşitsizlik gittikçe önem kazanmaktadır. Kazakistan'ın toplumsal yapısında önemli etkiye sahip olan unsurlar şunlardır: Kırsal ve kentsel bölünme, ekonomik yapının devlet-kollektif ikilikçiliği ve sınıfsal bölünme. Sovyet ekonomik sistemini karakterize eden devlet kolektif ikilikçiliği, kırsal işçiler (kollektif çiftlikler) ve ayrıcalıklı devlet çalışanları arasında çeşitli statü pozisyonlarının ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Bu dönemde kırsal bölgelerde yaşayanların çoğunluğu kolektif mülkiyete¹⁹⁰, kentsel nüfus ise kamuya

¹⁸⁸ Matifolla Azhenov, D.Beysenbayev, Социальная Стратификация в Республике Казахстан (**Sotsiyal'naya Stratifikatsiya v Respublike Kazakstan**) **Kazakistan Cumhuriyeti'nin Toplumsal Tabakalaşması**), Almatı, Bilim, 1997, s.49.

¹⁸⁹ Matifulla Azhenov, Mansiya Sadyrova, Социология Социальной Структуры (**Sotsiologiya Sotsial'noi Struktury**) **Toplumsal Yapı Sosyolojisi**), Almatı, Kazak Universiteti, 2007.

¹⁹⁰ Kolektif mülkiyet, mülkiyetin kullanımında tüm üyelerin eşit haklara sahip olduğu ve buna bağlı olarak eşit katılımın beklendiği bir mülkiyet biçimidir. Tarımda kolektif mülkiyet, kolhoz ve sovhoz adı verilen büyük çiftliklerden oluşmaktadır.

bağımlıdır. Mesleki ve sınıfsal ayırım, kentsel ve kırsal işçiler arasında belirgin bir eşitsizlik ortaya çıkarmıştır.¹⁹¹

Eşitsiz ekonomik ve sosyal koşullar her toplumun gelişmesinde çeşitli etkiler ortaya çıkarmaktadır. Örneğin, işsizliğin artışı, toplumun sosyal kutuplaşması, bölgesel farklılıklar gibi sebepler toplumsal yapıda ciddi değişiklikler meydana getirmektedir. Buna bağlı olarak SSCB toplumu ile birlikte Kazakistan'ın da toplumsal tabakalaşmasına ilişkin araştırmalarda ortaya çıkan yeni eğilimlere bağlı analizlerin devam edeceği varsayılabilir. Sosyal bilimlerde gelişme sürdükçe farklı toplumsal tabakalaşma kriterlerinin kullanılacağı öngörülebilir. Belki de SSCB veya Kazak toplumuna yönelik yeni bir toplumsal tabakalaşma paradigması yaratma girişimleri olacaktır. Bu açıdan bakıldığında toplumsal yapı ve tabakalaşma sosyolojisinin yakın geleceği son derece verimli görünmektedir. Bu noktada tabakalaşma çalışmalarının sosyolojik bir araştırma alanı olarak topluma pratik olarak pekçok yararı olacağı söylenebilir.

¹⁹¹ Elmira Otar, **Қазақстандағы Қалалық Орта Таптың Ерекшеліктері (Kazakstandağı Kalalık Oрта Таптың Ерекшеліктері (Kazakistan'daki Kentsel Oрта Sınıfın Özellikleri))**, Astana, Tez Çalışması, 2014, s.93.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BAĞIMSIZLIK SONRASI KAZAKİSTAN'DA TOPLUMSAL YAPI, TABAKALAŞMA VE ORTA SINIF TARTIŞMALARI

3.1. Kazakistan'da Tabakalaşma ve Orta Sınıf Üzerine Temel Tartışmalar

1991 yılının Aralık ayında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılmasıyla dünya siyasi tarihinde yeni bir dönemin başladığı kabul edilmektedir. Dağılışın nedenleri bu çalışmanın kapsamının dışında olsa da günümüzde hala çöküşe neden olan gelişmelerin ne olduğuna dair kapsamlı çalışmalar yapıldığı söylenebilir. Bu çalışmalarda SSCB'nin 1980'lerin sonunda Glasnost [Şeffaflık] ve Perestroyka [Yeniden Yapılanma] olarak bilinen siyasi reformlar ya da nükleer silahlanmanın yarattığı ekonomik tahribat gibi nedenlerle çöktüğüne dair farklı yorumlarla karşılaşmak mümkündür. Ancak SSCB'nin neden çöktüğünü ve farklı koşullarda hayatta kalıp kalamayacağını anlamak, artık var olmayan bir ülkenin tarihinde derinlemesine araştırmalar yapmayı gerektirmektedir. Belki de öncelikle kolektif çiftliklerin nasıl finanse edildiği ve merkezi planlamacıların yatırımları hangi alanlara nasıl tahsis ettiği incelenmeli, genel olarak da SSCB'nin mali ve ekonomik yapısına yönelik ayrıntılı araştırmalar yapılmalıdır.¹⁹²

SSCB'nin dağılışı geniş bir coğrafyanın toplumsal ve ekonomik yapısında önemli değişimlerin habercisi olarak görülmelidir. Ekonomik yapının sosyalist bir planlama modelinden piyasa ekonomisine geçişinin yarattığı değişim toplumsal yapıyı derinden etkilemiş, toplumdaki tabakalı yapı sürmekle birlikte önemli ölçüde farklılaşmıştır. Örneğin eski toplumsal düzenin son dönemlerinde belirli bir ekonomik pozisyona sahip küçük iş adamları ve nomenklaturaya mensup bir kesim yeni dönemin ekonomik zenginleri olarak oligarklara dönüşmüş¹⁹³ ve böylece tabakalı yapıda yeni kategoriler ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte dağılma sonrasında Rus orta sınıfının önemli ölçüde konum kaybına uğradığı belirtilmektedir.¹⁹⁴

SSCB'nin dağılması yukarıda belirtildiği gibi yeni toplumsal ve ekonomik koşulları beraberinde getirmiştir. Bu dönemde yeni bir düzene geçiş sürecinin yaratacağı avantaj ve

¹⁹² Chris Miller, **The Struggle to Save the Soviet Economy: Mikhail Gorbachev and the Collapse of the USSR**, Chapel Hill, University of the North Carolina Press, 2016, s.9-10.

¹⁹³ Sergey Guriev, Olga Rachinsky, **The Role of Oligarchs in Russian Capitalism**, Moskova, The Journal of Economic Perspectives, 2005, s.131-150.

¹⁹⁴ Remington F.Thomas, **The Russian Middle Class as Policy Objective, Post-Soviet Affairs**, (27) 2, University of Wshington, NCEER, 2011, s.97-120.

dezavantajları kavrayabilmek sosyal bilimcilerin temel uğraşlarından birisi olmuştur. Bununla bağlantılı olarak sosyal bilimcilerin gündemini oluşturan bir diğer konu toplumsal yapı ve tabakalaşma meselesi olmuştur. Yeni dönemi ve getireceklerini kavrayabilmek eski düzenin toplumsal yapısını bilimsel ölçütlere göre analiz edebilmekten geçmektedir. Bu nedenle Rusya’da birliğin dağılmasından hemen sonra eski yapıya yönelik anlama çabaları hala sürmektedir. Tipik örneklerden birisi, 1990’ların başında Rusya Devlet Başkanı Danışmanlık Komitesi üyeliği de yapan Rus sosyolog Tatiana Zaslavskaya’nın çalışmalarıdır. Sovyet toplumsal yapısını, daha önceki çalışmalarla kıyaslandığında, daha geniş bir kategorik düzlemde ele alan Zaslavskaya’nın çalışmaları, ekonomik ilişkiler sistemi içinde etkileşim kuran birçok sosyal faktörü ifade eden toplumun ekonomik ve sosyolojik yapısına vurgu yapması açısından önemlidir. Bu yaklaşımın avantajı, Sovyet toplumunun sosyal yapısını analiz ederken hem bütüncül bir perspektif ortaya koyması hem de sınıflandırma teorisinin en önemli unsurlarını sosyal tabakalaşma teorisinin bazı kriterleri (gelir seviyesi, işin prestiji, yaşam koşulları, vb.) ile sentezlemesidir. Zaslavskaya Sovyet toplumunun, ekonomik olarak devletin üretim araçlarına sahip oluşu, ekonomiyi tek merkezden planlaması ve ayrıca malzeme ve finansal kaynakları biriktirme ve yeniden dağıtma gücüne sahip olmasıyla karakterize olduğunu belirtmektedir.¹⁹⁵ Zaslavskaya’ya göre devletin ekonomik alanda böylesine güçlü olması, Sovyet toplumunu birkaç bileşene ve üç sınıfa ayırmıştır. Buna göre Sovyet toplumu sosyal olarak kutuplaşmış durumdadır. Toplumsal yapının kutupları sosyal tabakalara bölünmüş alt ve üst sınıfları oluşturmaktadır. Ancak Zaslavskaya bunların SSCB Anayasası’nda kaydedilen tabakalar olmadığını belirtmektedir. Üst sınıfı partinin en üst katmanı, üst düzey askerler, siyasi ve ekonomik bürokrasi mensupları oluşturmaktadır. Sovyet toplumunun alt katmanını ise çalışanlar, kolektif çiftçileri ve entelijensiya da kapsayan devlet hizmetinde çalışan bir işçi sınıfı oluşturur. Böylece Zaslavskaya’ya göre Sovyet toplumunun alt ve üst sınıfları arasındaki sosyal tabakalar çok sayıda ve heterojen bir görüntü arz etmektedir.¹⁹⁶

Böylece SSCB’de 1970’lerden itibaren canlanmaya başlayan toplumsal yapı ve tabakalaşma tartışmaları, birliğin dağılmasının ardından 1990’larda da sürmüştür. Aynı yıllarda Kazak sosyologların da toplumsal yapı ve tabakalaşma konusuna ilgi gösterdiği

¹⁹⁵ Tatyana Zaslavskaya, **Социальная неравновесность переходного общества (Sotsiialnaya neravnovesnost Perehodnogo Obschestva) Bir Geçiş Toplumunun Sosyal Dengesizliği**, Moskova, Obschestv. Nauki i Sovremennost Dergisi, 1996, s.3-15.

¹⁹⁶ Tatyana Zaslavskaya, **Социализм, перестройка и общественное мнение (Sotsiyalizm, Perestroika i Obschestvennoe Mneniye) Sosyalizm, Yeniden Yapılanma ve Kamuoyu**, Sotsiyologicheskiye İssledovaniya (Sosyolojik Araştırmalar) Dergisi, Moskova, 1991, s.8.

belirtilmelidir. Bu doğrultuda Kazakistan'lı sosyologlar 1970'li ve 80'li yıllarda Moskova, Leningrad, Minsk ve Tallin'de Sovyet toplumunun yapısı hakkındaki uluslararası bilimsel konferanslara katılmışlar ve tartışmalara katkı sunma çabasında olmuşlardır. Ancak Kazak sosyologların, birkaç istisna dışında bağımsız araştırmalar yapabildiklerini söyleyebilmek pek mümkün değildir. Kazak sosyologlar tarafından ilk ciddi bilimsel çalışmalar 1990'lı yıllarından itibaren yapılmaya başlanacaktır. 2000'li yıllar ise toplumsal yapı ve tabakalaşma çalışmalarının hızla arttığı bir dönem olmaktadır.

1997 yılında Bilim Yayınevi, M. S. Azhenov ve D. Beissenbayev tarafından yazılan “Kazakistan Cumhuriyeti’nde Toplumsal Tabakalaşma” başlıklı bir kitap yayınlamıştır.¹⁹⁷ (Azhenov M. B., 1997). Bu çalışma, Kazakistan’da toplumsal tabakalaşma sorununu pazar ilişkilerinin gelişmeye başlamasıyla ilişkilendirerek ele alan ilk yayın olmaktadır. Bu nedenle bu çalışma, günümüzde Kazakistan’ın tabakalı yapısının ve elbette orta sınıfın ortaya çıkış dinamiklerinin kavranması açısından özel bir önem taşımaktadır. 2002 yılında Almatı’da Kazak sosyologları tarafından ilk kez Kazakistan’daki toplumsal tabakalaşma hakkında bir konferans düzenlenmiştir. Bu konferansta katılımcılar toplumsal tabakalaşma ile ilgili çeşitli meseleleri, pazar ilişkilerinin sonucu oluşmaya başlayan yeni sosyal grupların sorunlarını ve bu bağlamda birçok konuyu ele almıştır. 2007 yılında ise M. S. Azhenov ve M. S. Sadyrova’nın “Toplumsal Tabakalaşma Sosyolojisi” adlı çalışması Kazak Üniversitesi Yayınevi tarafından yayınlanmıştır.¹⁹⁸ (Azhenov., 2007). Bu kitapta yazarlar, Kazakistan’ın 10 yıl öncekinden daha gelişmiş bir pazar ülkesi haline geldiğini ve şimdiye kadar gelişmekte olan yeni gerçekliklerden ve yeni sosyo-ekonomik ilişkilerden bahsetmişlerdir. Yazarlar bu gerçeklere dayanarak, toplumsal tabakalaşmaya dair birçok konuyu ve toplumsal tabakalaşmanın gelişim kriterleri sorunlarını yeni bir bakışla derinlemesine inceleme çabasında olmuşlardır. 2004 yılında aynı yazarların “Yoksulluk Sosyolojisi” adlı bir başka çalışması yayınlanmıştır.¹⁹⁹ Bu çalışmada yazarlar, Kazakistan Cumhuriyeti’ndeki yoksulluk sorunuyla ilgili problemleri ele almışlardır. Bu eserlerde sorunlar tamamen sosyolojik açıdan ele alınmış ve modern Kazakistan toplumundaki toplumsal tabakalaşma süreçleri de kısmen analiz edilmiştir.

¹⁹⁷ Matifolla Azhenov, D.Beysenbayev, Социальная Стратификация в Республике Казахстан (**Sotsiyal’naya Stratifikatsiya v Respublike Kazakstan) Kazakistan Cumhuriyeti’nin Toplumsal Tabakalaşması**), Almatı, Bilim, 1997.

¹⁹⁸ Matifulla Azhenov, Mansiya Sadyrova, Социология Социальной Структуры (**Sotsiologiya Sotsial’noi Struktury) Toplumsal Yapı Sosyolojisi**), Almatı, Kazak Universiteti, 2007.

¹⁹⁹ A.g.e., s.87.

Günümüzde bir dizi Kazakistanlı sosyolog toplumsal tabakalaşma ve tabakalaşmanın oluşma kriterleri üzerinde çalışmaya devam etmektedir. Kazakistanlı bilim adamları G. O. Abdikerova, G. S. Abdiraimova, N. A. Aitov, K. U. Biekenov, K. G. Gabdullina,²⁰⁰ S. E. Zhamanbalayeva, A. T. Zabirowa,²⁰¹ L. T. Kozhamkulova,²⁰² M. F. Puzikov, M. S. Sadyrova,²⁰³ M. M. Tazhin²⁰⁴ Kazakistan'ın toplumsal yapısı hakkında çalışmalar yapan isimler arasındadır. Adı anılan sosyal bilimcileri tabakalaşma konusunda çok sayıda çalışma yapmış olup her bir çalışma Kazakistan'ın toplumsal yapısının anlaşılabilmesi için özel önem taşımaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi tabakalaşma konusu hem Batılı hem de Sovyet sonrası bilimsel düşüncede önem verilen bir konu olmuştur. Elbette günümüzde Kazakistan'da toplumun sosyal ve ekonomik açıdan tabakalı bir yapı arz etmesine yönelik çalışmalar geçmişin bilimsel birikimi üzerine inşa edilmektedir. Tabakalaşma çalışmalarının en önemli teorik unsurları K.Marx, M.Weber, E.Durkheim, D. Bell, L. Warner, A. Giddens, J. Goldthorpe, A. Gouldner, P. Drucker, M. Kivinen gibi isimler tarafından saptanmıştır. Bununla birlikte, Rus araştırmacılar L. A. Belyaeva, V. H. Belensky, L. A. Gordon, N. M. Davydova, T. I. Zaslavskaya, M. A. Mozhinoy, L. N. Ovcharova, I. A. Popova, N. M. Rimashevskaya, L. S. Rzhantsina, M. N. Rutkevich, N. E. Tikhonova tarafından da ele alınmıştır. Tabakalaşma konusu Sh. Zhetpisov, M. B. Kenzheguzina, N. K. Mamyrov, K. S. Mukhtarov A. Nurlanov, M. S. Sadyrova,²⁰⁵ Yu. Shokamanov,²⁰⁶ I. N. Tasmagambetov, L. T. Kozhamkulova'nın²⁰⁷ gibi Kazakistan'lı sosyal bilimciler tarafından da çeşitli açılardan ele alınmıştır.

²⁰⁰ Kanapya Gabdulovna Gabdullina, **Общество: прогресс и регресс (Toplum: Gelişmek Ve Gerilemek)**, Almaty, İD KazGYU, 2003, s.99.

²⁰¹ Aigul Zabirowa, **Миграция, урбанизация и идентификация у казахов // Case Study-Astana Kazaklarda Göç, Kentleşme ve Kimlik olarak Tanımlanması: Case Study-Astana**, Almaty, Gylym, 2001, s.136.

²⁰² Lyazzat Kozhamkulova, **Социальная структура крупного города (на примере г.Алматы) Büyük Bir Şehrin Sosyal Yapısı (Almaty şehri örneğinde)**, Almaty, KazNU, 2000, s.38.

²⁰³ Mansiya Sadyrova, **Бедные в социальной структуре Казахстана, (Kazakistan'ın Sosyal Yapısında Fakirler)**, Almaty, KazNU Bulletin, 2003, s.123-130.

²⁰⁴ Marat Tazhin, **Методологические аспекты исследования социально-территориальных различий (Sosyo-Bölgesel Farklılıklar Çalışmasının Metodolojik Yönleri)**, Almaty, Avtoreferat, 1990, s.40.

²⁰⁵ Mansiya Sadyrova, **Социально-профессиональная мобильность интеллигенции Казахстана (Kazakistan Aydınlarının Sosyal ve Mesleki Hareketliliği)**, Almaty, KazNU, 1999, s.149.

²⁰⁶ Yurii Shokomanov, **Тенденции человеческого развития в Казахстане (Tendentsiya chelovecheskogo razvitiya v Kazakhstane (Kazakistan'da İnsanî Gelişme Eğilimi)**, Almaty, Kazakistan Cumhuriyeti Ajansı, 2001, s.348.

²⁰⁷ Lyazzat Kozhamkulova, **Проблемы социально-территориальной структуры современного города (на примере г.Алматы) Modern Bir Şehrin Sosyo-Bölgesel Yapısının Sorunları (Almaty şehri örneğinde)**, Bilimsel Konferans Materyalleri, Almaty, 2001, s. 137-141

Yukarıda tabakalaşma alanında çalışan birçok isme vurgu yapmamıza rağmen günümüzde Kazakistan'ın toplumsal tabakalaşmasının etraflı bir biçimde araştırıldığını söyleyebilmek güçtür. Sadece Kazak bilim adamları M. Kenzheguzina (Kenzheguzina, 2002, s. 264), N. Mamyrov (Mamyrov, 1998) ve K. Muhtarova (Mukhtarova, 2010) tarafından Kazakistan'ın ekonomik yapısı hakkında birkaç kısa eser yazılmıştır. Ancak belirtildiği gibi bu çalışmalarda ekonomik yapıya dair bazı genel değerlendirmeler yapılmış, tabakalı yapının ayrıntılı bir analizi sunulmamıştır. Oysa Kazakistan'ın giderek karmaşıklaşan ekonomik tabakalaşması gelir düzeyi, mülkiyet, sosyal güvenlik vb. unsurlar dikkate alınarak analiz edilmelidir. Bağımsızlıkla birlikte Kazakistan'da çeşitli bölgelerin ekonomik kalkınma hızı ve nüfusun farklı kesimlerinin gelir düzeyleri arasındaki kutuplaşma düşünüldüğünde bu bir zorunluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Yüksek derecede bir kutuplaşmadan bahsedilemese de yeni toplumsal kesitlerden veya konumlarını yitiren ya da yeni konumlar kazanan toplumsal kesimlerden bahsedilebilir. Toplumsal yapının tabakalaşma düzeyinde analizi, gelecek için çeşitli öngörüler yapabilmeyi de mümkün kılacaktır.

Son yıllarda Kazakistan'da toplumsal tabakalaşmanın dönüşümünün çeşitli boyutları olduğu söylenebilir. Yaşam tarzı, tüketim yapısı, sosyal refah ve değerlerin özelliklerine bağlı olarak elbette bir işçi sınıfının varlığından bahsedilebilir. Ancak bu sınıf, Sovyet dönemi işçi sınıfından belirgin farklılıklar göstermektedir. Modern Kazakistan toplumundaki çalışan sınıf devlet ve özel teşebbüs çalışanları olarak ayırtedilebilir. Buna bağlı olarak günümüzde Kazakistan'da özel şirketlerde çalışanlar, modern bir toplumdaki tabakalaşma temelinde yeni bir unsur haline gelmektedir. Böylece sektörel düzeyde yeni bir toplumsal tabakalaşma katmanının oluşumu Kazakistan genelinde oluşma aşamasındadır. İstatistikler de bunu doğrulamaktadır. 2010 yılında ortalama olarak, çalışanların ve serbest meslek sahiplerinin oranı 1,8'e ulaşmıştır. Endüstriyel olarak az gelişmiş bölgelerde, özellikle Güney Kazakistan bölgesinde serbest meslek oranındaki artış dikkat çekicidir. Ayrıca, Almatı ve Zhambyl bölgelerinde de serbest meslek sahipleri sayısı hızlıca artmıştır. Fakat Kazakistan'ın Atyrau ve Mangystau gibi geleneksel sanayi bölgelerinde serbest meslek düzeyi oldukça düşük olmuştur.²⁰⁸

Yine de modern Kazakistan'ın toplumsal dinamikleri ve istatistikler hızlı bir şekilde yeni bir tabakalaşmanın doğasını, toplumsal yapıdaki çok yönlü farklılığın varlığını ve buna

²⁰⁸ Регионы Казахстана: статистический ежегодник (Regiony Kazakhstana: Statisticheskii Ezhegodnik) Kazakistan Bölgeleri: İstatistik Dergi), Almaty, 2006, s.526

bağlı olarak belirli oranda bir ekonomik eşitsizliğin olduğunu göstermektedir. Bütün bu gelişmeler modern bir toplumun gelişimi ve Sovyet toplumunu küreselleşmeye uygun olarak restore etmenin tarihi sonuçları olarak değerlendirilmelidir. Bu doğrultuda günümüz Kazakistan toplumunda ekonomik tabakalaşmanın dönüşümü büyük oranda devletin rol oynadığı bazı düzenlemeler vasıtasıyla şekillenmektedir. Burada vurgu yapılması gereken temel nokta, kurumsal ve bireysel düzeyde özel mülkiyetin oluşması yönünde güçlü bir teşviktir. Kazakistan devletinin sosyal politikası, sosyal içerikli bir piyasa ekonomisinin oluşumu, özel mülkün teşvik edilmesi ve bunun için devlet düzeyinde yeni kaynaklar yaratılmasını içermektedir. Bu yaklaşım toplumun bütün kesimleri tarafından desteklenmiştir.

Yeni kaynaklar yaratılmasına yönelik çabalar büyük oranda devlet teşebbüslerinin özelleştirilmesi yoluyla gerçekleşmiştir. Ancak bu özelleştirmeler yoluyla toplumsal yönelimli bir piyasa ekonomisinin oluşturulmasının hedeflendiği belirtilmelidir. Bu doğrultuda, özelleştirmeler sayesinde elde edilen finansal kaynağın toplumda geniş bir orta sınıf yaratmak amacıyla kullanıldığı söylenebilir. Bunun için ilk olarak toplumun büyük bölümünün konut sahibi olabilmesi için büyük bir proje başlatılmıştır. 2004 yılında başlatılan “Kazakistan 2005-2007 Konut İnşaatını Geliştirme Devlet Programı”nın en önemli vaadi kendi evlerine sahip olmak isteyen Kazak insanının bu talebini gerçekleştirmek olmuştur. Kazak orta sınıfının yükselişinin bir başka göstergesi de özel otomobil sahipliği oranının artması olmuştur. 1 Ocak 2006 tarihi itibarıyla özel otomobiller, Kazakistan'da tüm araçların toplam yüzde 86,1'ini oluşturmaktadır. Orta sınıfın geliştirilmesine yönelik bir başka reformun eğitim alanında yapıldığı belirtilmelidir. Kazakistan hükümetinin 1990'larda özel eğitim kurumlarını faaliyete geçirmesine ek olarak ülkenin en parlak öğrencilerinin yurtdışında eğitim görmesi için tam öğrenim ve yaşam giderleri sağlayan rekabetçi bir burs programı olan Bolashak Programı'nı başlatması orta sınıfın gelişmesine katkı yapan bir gelişme olarak değerlendirilmektedir (John C. K. Daly, 2008, s. 8-9).

3.1.1. Orta Sınıfın Oluşum Özellikleri ve Kriterleri

Tarihsel gelişimin hemen her aşamasında toplumların mülk ve iktidar gibi unsurlara bağlı olarak katmanlara, gruplara, kastlara ve sınıflara ayrılmış yapılar arz ettiği görülebilir. Böyle bir bölünme ekonomik ve politik unsurlara bağlı olduğu gibi başka unsurların da belirleyici olduğu çeşitli gerçeklerle ortaya çıkabilir. Bu bağlamda insanlık tarihinde farklı türlerde tabakalaşma biçimlerinin yer aldığı söylenebilir. Her ülke kendi tarihsel, ekonomik ve politik koşullarına bağlı olarak çeşitli özellikler gösteren kendi toplumsal tabakalaşma

sistemine sahiptir. Kazakistan'ın da gelenek, kültür, siyasi yapı vb. unsurlar temelinde, kendine has özellikler gösterebilen bir toplumsal yapısı ve buna bağlı olarak bir tabakalı yapısı olduğu söylenebilir.

Günümüzde sosyoloji biliminin ilgilendiği temel konulardan birisi toplumlarda tabakalı yapıların nasıl ortaya çıktığı ve bu yapının temel özellikleridir. Tabakalı yapının nasıl oluştuğuna ek olarak bu yapıyı oluşturan katmanların özellikleri ve tabaka kriterleri de araştırma konuları arasındadır. Genel olarak dünya sosyolojisinde tabakalaşmanın genel nitelikleri ve süreçleriyle birlikte onları belirleyen kriterlerden de bahsedilmektedir. Bunlar genel olarak gelir, gider, güç, meslek, eğitim, kültür seviyesi, gelenekler, din ve psikoloji gibi başlıklar altında ele alınmaktadır.²⁰⁹

Bu tartışmalar içinde sosyal bilimcilerin ilgilendiği en temel konulardan birisi orta sınıftır. Orta sınıfı diğer katmanlardan ayırtedebilmek, bu sınıfın temel özelliklerini ve kriterlerini saptayabilmek temel tartışma konularından birisidir. Bu doğrultuda orta sınıfı belirleyen çok sayıda kriterden bahsedilebilir. Ancak eğitim, gelir seviyesi, tüketim alışkanlıkları, maddi mülk ya da fikri mülkiyet sahipliği ve entelektüel ve mesleki vasıf sahipliği gibi bazı kriterlerin daha belirleyici olduğu söylenebilir. Bu nesnel ölçütlere ek olarak, bireyin kendi konumuna yönelik öznel algısı da bir başka temel kriter olarak kabul edilmektedir. Başka bir ifadeyle bireyin kendisini “toplumsal orta”nın bir temsilcisi olarak görmesi, onun tabakalı yapıdaki yerine dair bir başka kriter olarak tanımlanmaktadır.²¹⁰ Orta sınıfın kriterlerini belirleme çabasındaki bazı sosyal bilimcilerden örnek vermek gerekirse L. A. Belyaeva kendini tanımlama, yaşam standardı ve kültür ve yeterlilik olmak üzere üç kriter belirlemektedir. Belyayeva'dan sonra Rus bilim adamı A. L. Andreev ilginç bir model sunmuştur. O, orta sınıfın kriterlerini belirlemek için “maddi refah ölçeği” ve “toplumsal saygınlık ölçeği”ni kullanmış ve Rusya'daki orta sınıf tartışmalarına katkıda bulunmuştur. Onun düşüncesine göre orta sınıf, refah seviyesi (orta sınıf A) ve bireyin manevi nitelikleri (orta sınıf B) ile belirlenmektedir.²¹¹ Ivatova ise orta sınıfının temel kriterlerini tanımlamaya çalışırken

²⁰⁹ Aiman Yessenova, Система и Критерии Социальной Стратификации в Казахстанском Обществе (Sistemy i Kriterii Sostsiyal'noi Stratifikatsii v Kazakstanskoye Obschestve) Kazakistan Toplumunda Sosyal Tabakalaşma Sistemi ve Kriterleri), Almaty, Sana, 2010, s.47.

²¹⁰ Leonid Andeevich Belyayev, «Средний слой» в советском обществе: перспективы формирования (“Srednii Sloi” v Sovetskom Obschestve: perspektivy formirovaniya) Sovyet Toplumunda “Orta Tabaka”: oluşum perspektifleri), Sosyo-politika bilimleri Dergisi, 1991, s.3-10.

²¹¹ Aleksei Leonidovich Andreev, «Два средних класса» в российском обществе? (“Dva Srednih Klassa” v Rossiiskom Obschestve?) Rusya Toplumunda “İki Orta Sınıf” mı?), Moskova, Nauka, 1999, s.44.

bunlara ek olarak ek olarak inovasyon potansiyeli ve kendi kendine yeterli kalkınma yeteneğine vurgu yapmaktadır.²¹²

Ancak bütün bu kriter belirleme çabalarına rağmen orta sınıfın saptanması için net ve tekdüze bir kriter listesi bulunmaması nedeniyle değerlendirmeler yapmanın zorlukları olduğu belirtilmelidir. Örneğin Rusya’da, farklı tahminlere göre, nüfusun %10 ile %60’ı orta sınıf kategorisine dâhil edilmektedir. Aynı tutarsızlık, Kazakistan’da orta sınıfın nüfusun %18 ile %60’ını oluşturduğunu iddia eden Kazakistanlı uzmanların tahminlerinde de görülmektedir²¹³.

Günümüzde Kazakistan’da orta sınıf olarak tanımlanan bir tabakanın oluşum süreci genellikle “tekrar yapılanma” ve “tekrar oluşma” süreçleri temelinde tanımlanmaktadır. Buna bağlı olarak Kazakistan toplumunda, bir dizi temel özellik üzerinden orta sınıf olarak kategorize edilebilecek önemli bir atomize kitlenin varlığından bahsedilmektedir. Bu doğrultuda Kazakistan’da orta sınıfın başarılı bir şekilde oluştuğu ve bilim adamlarının, politikacıların ve devlet adamlarının yakın ilgisinin nesnesi olması gerektiği savunulmaktadır. Ancak diğer yandan, kendi özel ekonomik ve sosyo-politik rolünü yerine getiren bütünleşik bir özne olarak bir orta sınıfın varlığından bahsedebilmenin tam olarak mümkün olmadığı da belirtilmektedir. Modern Kazakistan toplumunun kurumsal ortamının henüz ekonomik faaliyetlerin demokratik geleneklerini ve pazar temellerine uygun bir yapıyı barındırmadığı ve bir orta sınıfın varlığından bahsedebilmek için birbirleriyle ilişkili olarak farklı özelliklere sahip bireylerin ekonominin istikrarlı bir şekilde yeniden üretilmesine katkı yapması gerektiği ifade edilmektedir. Bu değerlendirmelerden hareketle söz konusu kriterlerin henüz Kazakistan toplumu için geçerli olmadığına yönelik vurgu dikkat çekicidir.²¹⁴ Ancak, her iki yaklaşımın sahiplerinin de bugün orta sınıfın varlığının Kazakistan için temel öneme sahip olduğu konusunda hemfikir oldukları belirtilmelidir. Buna göre orta sınıf, devletin yeniden yapılanmasında ve gelişiminde güvenilir bir unsur olarak görülmektedir.

Bu yaklaşımlar çerçevesinde modern Kazakistan toplumunda orta sınıfla ilgili yapılan tüm tartışmaların aşağıdaki iki soru etrafında biçimlendiği söylenebilir:

1) Bugün Kazakistan’da bir orta sınıf var mıdır?

²¹² A.g.e., s.162

²¹³ <http://www.centrasia.ru, 12.04.2017>

²¹⁴ Amantay Nurmagambetov, Sapar Akhmetov, *Роль формируемого среднего класса в трансформации общественных отношений и формировании гражданского общества в Казахстане (Kazakistan'da Halkla İlişkiler ve Sivil Toplum Sırasında Oluşan Orta Sınıfın Rolü)*, Almatı, RİKS, 2010, s.234-239.

2) Varsa, nasıl tanımlanabilir?

Yukarıda da belirtildiği gibi orta sınıfa dair ilk yaklaşım, Kazakistan'da bugün kurumsallaşmış ve geniş bir orta sınıf hakkında konuşmanın imkânsız olduğunu düşünen bir araştırmacı grubuna aittir. Örneğin K. Berentayev, bugün Kazakistan'da yeterince geniş bir orta sınıftan bahsetmeyi mümkün kılacak bir toplumsal durumdan bahsedilemeyeceğini düşünmektedir.²¹⁵ Bununla birlikte Berentayev, küçük ve orta ölçekli işletme temsilcilerinin ülkenin orta sınıfının çekirdeğini oluşturabileceği varsayımını dikkate almaktadır. Berentayev, Amerika Birleşik Devletleri'nde yasal olarak kayıtlı işletmelerin % 65-70'inin küçük işletmeler olduğunu, ancak ödedikleri vergilerin payının toplam vergi gelirlerinin %0,2 ile %0,5'i arasında olduğunu vurgulamaktadır. Hâlbuki sadece %6 ile %15 oranındaki büyük işletmeler devlet bütçesine aktarılan tüm vergilerin yaklaşık %65'ini ödemiştir. Bu nedenle, küçük işletmelerin ekonomideki rolü sadece nüfus için istihdam sağlamakla sınırlı olmuştur. Dolayısıyla onun düşüncesine göre, orta sınıfın oluşumu ve küçük işletme oranının çokluğu arasında bir ilişki yoktur. Kaldı ki Kazakistan'da nüfusun çoğunluğu düşük bir yaşam standardı ile karakterize edilmiştir. Berentayev'in tahminine göre Kazakistan'da nüfusun en iyi ihtimalle %20'si orta sınıf olarak değerlendirilebilir. Berentayev başarılı bankacıları, işadamlarını, üst düzey yöneticileri ve sporcuları Kazakistan orta sınıfının temel unsurları olarak değerlendirmektedir.²¹⁶

E.Y.Wittenberg'e bakıldığında ise Kazakistan'da "orta sınıf hiç olmamıştır ve bugün de bir orta sınıf yoktur." Wittenberg iddiasını temellendirmek için bir dizi argüman sıralamıştır:

1. Kazakistan'da orta sınıf olarak tanımlanan katman ekonomik olarak yoksuldur;
2. Siyasi olarak, yetkililere her zaman onları marjinalleştirebilecekleri güçlü bir bağımlılık içindedirler. Geniş yetkilere sahip görevliler keyfi biçimde onlara aşırı vergiler dayatmakta ve oyunun kurallarını sürekli olarak değiştirmektedir. Böylece orta sınıfın varlığına ve gelişimine yönelik kurumsal temelleri sürekli olarak değiştiren bir yasal durum söz konusudur.
3. Kazakistan'daki orta sınıf olarak tanımlanan tabakanın yaşam tarzı ve kalitesi Batı standartlarına uymamaktadır;
4. İncelenen sınıf, politik bir katılımın aktif bir modelini, gerekirse politik sorunları

²¹⁵ Kanat Berentayev, *Экономика Казахстана и Вызовы XXI века, (Kazakistan Ekonomisi ve XXI. Yüzyılın Zorlukları)*, Almatı, KİSİ pri Prezidenta RK, 2013, s.244.

²¹⁶ Kanat Berentayev, *Первый раз в средний класс, или кому в Казахстане будет жить хорошо (Pervyi raz v srednii klass, ili кому v Kazakstane budet zhit horosho) Orta sınıfta ilk kez veya Kazakistan'da kim iyi yaşayacak)*, Almatı, Liter, 2004, s.10.

farklı düzeyleriyle (yerelden ulusal olanlara) çözüme yeteneğini göstermemiştir. Bunun nedeni, düşük verimlilik ve bazen de böyle bir katılımın kurumsallaşmış bir yapısının olmamasından kaynaklanmaktadır (yerel yönetim, sosyal ortaklık, sendikalar, vatandaşların sosyo-politik birlikteliğinin çeşitli biçimleri);

5. Öz-tanımlama ölçütüne gelince; Kazakistan sosyal bilimlerinde orta sınıfın kriterleri nihayi olarak belirlenmemiş olduğundan, bugün vatandaşların kendilerini böyle bir sınıf içinde konumlandırabilmesi mümkün değildir. Buna ek olarak, Sovyet dönemindeki kamu bilincinin saptırılması nedeniyle, vatandaşlar aşırı ya da tam tersi bir öz saygıya sahip olabilirler.²¹⁷

Modern Kazakistan’da orta sınıfın varlığını inkâr edenlerin pozisyonunun belli bir kimyasal kesinlikle karakterize olduğu görülebilir. Aslına bakılırsa ikinci bakış açısının Kazakistan toplumsal yapısında ortaya çıkan süreçleri daha doğru bir şekilde kavramayı sağlayacağı söylenebilir. Daha somut ifade etmek gerekirse; 1990’ların ortasından itibaren gözlemlenebilen ekonomik ilerleme nedeniyle Kazakistan’da orta sınıf oluşumunun belli bir aşamaya ulaştığına inanmak için ciddi sebepler olduğu iddia edilebilir. Örneğin, tüketici piyasasındaki tasarruf artışı, özel harcamalarla birlikte dayanıklı tüketim mallarına yönelik harcamaların artışı ve özel eğitim ve sağlık kuruluşlarına yönelik talebin ve eğilim artması gibi gelişmeler Kazak orta sınıfının varlığının ve gelişiminin dolaylı bir kanıtı olarak düşünülmektedir. Orta sınıf, yeni politik ve sosyo-ekonomik gerçekliklere gerekli uyum düzeyine sahip olan ve gerçek anlamda kurumsal bir ortamda etkili olan kişisel, maddi ve profesyonel kaynaklara dayalı olan sosyal gruplardan oluşmaktadır. Bununla birlikte 2008-2009’da Kazakistan’da yaşanan mali krizin, orta sınıfta kategorilendirilebilecek nüfusun ekonomik durumunu önemli ölçüde karmaşıktırdığı belirtilmelidir. Yine de bu dönemde Kazakistan’daki reformların tüm aşamalarında kitlesel bir orta sınıfın yaratılması reformların hedeflerinden biri olarak ilan edilmiştir. Kazakistan Başbakanı K. M. Massimov’un da belirttiği gibi, “hükümetin görevi orta sınıfın oranını 2007’den 2015’e kadar % 20’den % 50’ye çıkarmak” olarak belirlenmiştir.²¹⁸

Orta sınıfa yönelik bu değerlendirmelere bakıldığında Kazakistan toplumunun temel destekleyici unsuru olan orta sınıfın yavaş yavaş şekillenmeye başladığı söylenebilir. Bununla birlikte Kazakistan toplumunun bu ana kesiminin ekonomik durumu, değer yönelimi ve

²¹⁷ Evgenii Yakovlevich Wittenberg, **Российский средний класс: некоторые вопросы методологии (Rossiiskii Srednii Klass: Nekotorye Voprosy metodologii)** Rusya’da Orta Sınıf: Metodolojinin Bazi Soruları), Moskova, ROSSPEN,1998,s.170.

²¹⁸ <http://www.impr.net>.

sosyal özellikleri itibarıyla henüz açık bir şekilde ifade edilemeyen ve istikrarlı olmayan, zayıf bir şekilde birleştirilmiş grupların oluşturduğu bir topluluk olduğu vurgulanmalıdır. Buna rağmen oluşum aşamasındaki bir orta sınıfın varlığı gerçeği, reformların ve sosyo-ekonomik kurumların etkinliğinin kanıtı olarak görülebilir.

Kazakistan'daki mevcut durum, Kazakistan sosyolojisinin ve genel olarak bilimin gelişmesinde yeni eğilimlerin geliştiğini göstermektedir. Endüstri, orta ve küçük işletmeler, büyük şehirlerdeki diğer alanlar, Kazakistan bilim adamları tarafından çalışmak için cazip alanlar haline gelmektedirler. Böylece, orta sınıfın rolünün ve olanaklarının önemi, kentleşmenin gelişmesi ışığında özellikle önem kazanmaktadır. Kentlerin sunduğu maddi olanaklar arttıkça nüfusun artacağı ve bu olanakların değerlendirilmesi sonucunda da orta sınıfın gelişip büyüyeceği öngörülebilir. Bu çerçevede Kazakistan resmi makamları da giderek artan kentsel nüfus içinde orta sınıfın belirgin bir yerinin olmasına önem vermektedir.

Genel olarak, çoğu zaman Kazakistan'daki orta sınıfın kendini savunma ve örgütlenme için gerekli potansiyele sahip olmadığını söylenebilir. Bu kategoriye dâhil edilebilecek bireyler toplumdaki değişimlere haklarını adapte etmek ve haklarını savunmak için bireysel yolları tercih eden ve bireysel sosyo-politik tutumları olan kişilerden oluşurlar. Dolayısıyla Kazak orta sınıfının mevcut sorunları ve beklentileri, büyük ölçüde sürdürebilir bir iş ortamını sürdürmek için kurgulanan politikaların başarısı ile ilgilidir. Bu bağlamda küçük işletmelerin gelişimi Kazakistan'daki orta sınıfın oluşumunun koşul ve kaynaklarından birisi olarak görülebilir. Kazakistan'da orta sınıfın oluşumunun bir diğer önemli yönü ise işçi nüfusun yeterince canlı bir katmanı tarafından aşağıdan “ayağa kaldırılmadan” herhangi bir istikrarlı orta sınıfın oluşturulması imkânsızdır, yani sözde “alt sınıf” ın işleyişine ihtiyaç duyulmalıdır.

3.1.2. Demokratik Sivil Toplumun İstikrar Unsuru Olarak Orta Sınıf

Sosyal teoride genel olarak orta sınıfın toplumda önemli işlevleri yerine getirdiği kabul edilmektedir. Bu bağlamda orta sınıf öncelikle politik sistemi istikrarlı kılan bir unsur olarak değerlendirilir. Orta sınıfın temsilcileri siyasi kararların kabul edilmesinde aktif bir rol üstlenirler. Yeni siyasi liderlerin aday gösterilmeleri ve görev süreleri de dâhil olmak üzere çeşitli siyasi konulara müdahil olur ve siyasi sorunların çözülmesinde devlete yardımcı olurlar. Orta sınıfın temsilcileri demokrasinin kitlesel sosyal temeli olarak görülürler. Dernekleri sosyal ve siyasi problemlerin çözümünde devlet ve vatandaşlar arasındaki ilişkiyi sağlarlar. Ayrıca sivil toplumun oluşumunda ve iş çevrelerinde toplumla ilişkilerin

düzenlenmesi için temel mekanizmalardan biri olarak işlev görürler. İkinci olarak yeni iş potansiyeli yaratma kapasitesi ve etkili talep kaynağı olması sebebiyle ekonomik sistemin istikrarını sağlayan ve bununla bağlantılı olarak toplumsal çelişkileri azaltan ve gelişimin evrimsel doğasına katkı yapan bir unsur olarak görülmektedir. Orta sınıf, toplumun istikrarlı bir biçimde gelişmesine izin veren toplumsal ve ekonomik ilişkilerin dışavurumlarından biri olarak değerlendirilmektedir.²¹⁹ (İvatova, 2010, s. 160-165). Bu çerçevede XXI. yüzyılın sonlarında ve XXI. yüzyılın başlarında Batı ülkelerinde kitlesel bir orta sınıfın varlığı, kapitalist toplumun uzlaşmaz çelişkilerle dolu kutuplaşmış yapısını dönüştüren etkileyici başarılarından birisi olarak kabul edilmektedir. Giderek genişleyen orta sınıf, gelişmiş ülkelerde önemli bir sosyal güç haline gelmekte ve orta sınıfın henüz gelişmediği ülkelerde toplumsal ve ekonomik sorunları çözmeye yönelik bir hedef haline gelmektedir²²⁰.

Orta sınıfın bir istikrar unsuru olarak değerlendirilmesi günümüzde sivil toplumla ilgili tartışmaları da belirlemektedir. Orta sınıf, ekonomik alandaki etki gücüne ek olarak demokratik bir sivil toplumun istikrar unsuru olarak da görülmekte ve bu özelliği gün geçtikçe daha sık vurgulanmaktadır. Hem genel olarak hem de orta sınıf tartışmalarında sivil toplum, insanların bağımsız bireyler olarak etkileşimde bulunduğu bir tür sosyal alan olarak düşünülmektedir. Sivil toplumun temeli medeni, meraklı ve tam teşekküllü bireydir. Sivil toplumun oluşumu ayrılmaz bir biçimde bireysel özgürlük ve her bireyin içsel değeri fikrinin oluşumu ile bağlantılıdır. Fakat çeşitli kurumlar, örgütler, gruplar kendi niyetlerini, ilgi alanlarını, hedeflerini, beklentilerini gerçekleştirmeyi teşvik etmek için çağırırlar. Bu gruplara işçilerin, girişimcilerin, çeşitli mesleklerin temsilcilerinin (doktorlar, mühendisler ve avukatlar, vb), gençlik ve bireye fırsat sağlayan diğer kuruluşların temsilcilerini temsil eden gruplar olarak önemli roller verilir.²²¹ Dolayısıyla orta sınıfın sivil toplumun inşasında özel bir rol oynadığı kabul edilebilir. Bu ifade, modern Kazakistan toplumunun keskin kutuplaşması düşünüldüğünde daha da önem kazanmaktadır. Bu noktada Kazakistan'ın bir orta sınıfa dayanmaksızın sivil toplumu oluşturma, pekiştirme, dengeleme ve modern bir toplumsal ve ekonomik yapı için istikrarlı bir temel oluşturma görevlerini gerçekleştirebilir mi sorusu önem kazanmaktadır.

²¹⁹ L.İvatova, Политическая Институционализация Среднего Класа в Контексте Улучшения Импиджа Республики Казахстана, (Politicheskaya İstitutsionalizatsya Srednego Klassa v Kontekste Ulutscheniye İmidzha Respubliki Kazakhstana) Kazakistan Cumhuriyetinin İmajının Geliştirilmesi Bağlamında Orta Sınıfın Siyasal Kurumsallaşması), Almaty, RİKS, 2010, s.160-165.

²²⁰ www.KazEdu.Kz, 25.02.2013

²²¹ Vladimir Pantin, Сильный средний класс - основа утверждения гражданского общества (Sil'nyi Srednii Klass Osnova Utverzhdeniya Grazhdanskogo Obschestva) Sivil toplumun kurulmasının onaylanması için güçlü bir orta sınıf temeldir), Moskova, Prosvescheniye, 1999, s.65.

Bağımsızlık sonrasında Kazakistan'lı sosyologlar bu ve benzeri sorular temelinde sivil toplum ve orta sınıf arasında bir ilişki kurmakta ve demokratik bir sivil toplumun inşası için orta sınıfın önemine vurgu yapmaktadırlar. Kazakistan'daki mevcut durum açısından sivil toplum ve orta sınıf arasındaki ilişkiye vurgu yapılırken (bu tartışmalarda kamu kurumlarının olgunluk derecesi ve niteliğinin hala yetersiz olduğu belirtilse de) sivil toplumun belirli unsur ve özelliklerine vurgu yapılmakta ve parlamenter sistem ve özel mülkiyetin çeşitli biçimlerine atıf yapılarak sivil toplumun ekonomik, politik ve kültürel alanlarda varlığına dikkat çekilmektedir. Bir örnek vermek gerekirse L. A. Baideldinov'a göre Kazakistan toplumunda sivil toplum yapılarının faaliyetlerini düzenleyen yasalar yeterlidir. Dahası, siyasi partilerin sayısına ve toplumsal hareketliliğe bakıldığında Kazakistan, sivil toplumun gelişmiş varyasyonlarını sunan medeni demokratik ülkeler düzeyindedir. Bununla birlikte Baidel'dinov henüz yasal, garantili ve ahlaki normların yerleştiği piyasa ortamında faaliyet gösteren bir birey olarak özgür ve proaktif bir vatandaşın henüz oluşmadığını da belirtmektedir.²²² (Baidel'dinov., 1999, s. 416).

Sivil toplum ve orta sınıf arasındaki ilişkiyi değişen ekonomik sistemle bağlantılar kurarak anlamaya çalışan yaklaşımlar olduğu da belirtilmelidir. Bu bağlamda Kazakistan'da küçük ve orta ölçekli ekonomik işletmelerin aktif gelişimi ve yenilikçi ekonomik sürecin önemli bir faktörüne dönüşmeleri orta sınıf ve sivil toplum ilişkisi açısından önemli gelişmeler olarak görülmektedir. Bu dönüşüme dikkat çekilirken söz konusu işletmelerin bir sivil toplum kuruluşu niteliği kazandığına yönelik vurgu dikkat çekicidir.²²³ Bu yorum abartılı gibi görünse de küçük ve orta büyüklükteki ekonomik işletme sahiplerinin bağımsız, aktif, girişimci ve yenilikçi bireyler olarak bir orta sınıfın doğuşuna katkı yaptığı düşünüldüğünde önemsiz değildir. Bununla birlikte aynı yorum çerçevesinde, Batı'da vatandaşların kurduğu gönüllü derneklerin doğrudan topluma egemen olan orta sınıfa güvendiği belirtilmektedir. Dolayısıyla orta sınıf, sivil toplumu ve son derece gelişmiş bir politik temsil sistemini oluşturan modern toplumu destekleyici bir yapı olarak kabul edilmektedir. Gelişmiş ülkelerin deneyimleri, son yıllarda yaşanan sosyoekonomik dönüşümlerin özü, derinliği ve

²²² Laik Avramovich Baidel'dinov, **Проблемы формирования гражданского общества в Республике Казахстан (Problemy Formirovaniya Grazhdanskogo Obschestva v Respublike Kazakistan) Kazakistan Cumhuriyeti'nde Sivil Toplumun oluşum Problemleri**, Almaty, Sana, 1999, s.416.

²²³ Aleksandr İvanovich Soloviyov, **Три Облика Государства - Три Стратегии Гражданского Общества (Tri obliki gosudarstva-tri strategii grazhdanskogo obschestva) Devletin Üç Formu – Sivil Toplumun Üç Stratejisi**, Moskova, Siyasi Araştırmalar, 1996, s.29-38.

dinamiğinin, büyük ölçüde orta sınıfın konumuna, gücüne, politik istikrara olan ilgisine ve sivil toplumun sosyal kurumlarının oluşumuna bağlı olduğunu göstermektedir.²²⁴

R. K. Kadyrzhanov ise demokratikleşme sürecinde ve sivil toplumun oluşumundaki başarının toplumsal yapının gelişiminden kaynaklandığını belirtmektedir. Ona göre “demokratik ve sivil toplum, toplumsal yapısının daha da gelişmesi nedeniyle totaliter bir yapıdan daha karmaşık, daha ayrıntılı bir yapıya sahiptir. Devlet kontrolünden neredeyse bağımsız olan bir toplumda insanlar, devlet kontrolündeki toplumlarda ortaya çıkamayacak her türlü ilişki, bağ, dernek ve örgütlü yapıyı oluşturacaklardır”. Bununla birlikte Kadyrzhanov da sivil toplum ve orta sınıf arasında bir ilişki kurmakta ve sivil toplumun orta sınıfın arzuladığı modern piyasa ekonomisinin varlığı, hukukun üstünlüğü ve toplumsal istikrar koşullarında oluşabileceğini belirtmektedir. Orta sınıf ve sivil toplumun gelişimi arasındaki bağlantı karşılıklıdır. Daha geniş, daha özgür, daha müreffeh bir orta sınıf özellikle sivil toplumun gelişmesine destek sağlar. Orta sınıf, her zaman heterojen bir sınıf olarak kalır. Farklı toplumların tecrübeleri orta sınıfın oldukça önemli işlevler yerine getirdiğini göstermiştir.²²⁵

Sonuç olarak orta sınıf ve sivil toplum arasındaki ilişkiye dair sosyal bilimciler arasında farklı görüşlerin bulunduğunu söyleyebiliriz. Ancak buna rağmen hemen hemen bütün sosyal bilimciler Batılı ülkelerde sivil toplumun oluşması için, politik (demokrasi), yasal (hukukun üstünlüğü) ve ekonomik koşulların (piyasa ekonomisi) yanı sıra, orta sınıfın rolünün de önemli olduğunu kabul etmektedirler. Benzer biçimde Kazakistanlı sosyologlar da demokratik bir sivil toplumun oluşabilmesi için orta sınıfın önemine vurgu yapmış ve orta sınıfın geliştiği ülkelerin deneyimleri çerçevesinde Batılı sosyal bilimcilerin oluşturduğu çerçeveyi takip etmişlerdir.

3.2. Toplumsal Değişimin Dinamikleri ve Orta Sınıf Arasında Kurulan İlişki

3.2.1. Özelleştirme Politikaları ve Orta Sınıf

Kazakistan’da toplumsal tabakalaşmanın değişmesi ve orta sınıfın ortaya çıkışına neden olan önemli faktörlerden biri de bağımsızlık sonrası ortaya çıkan özelleştirme siyasetidir. Yeni dönemde ekonomik reformun ana yönü ekonomik ilişkileri liberalize etmek,

²²⁴ A.g.e., s.41-44.

²²⁵ Rustem Kadyrzhanov, Люди власти. Способны ли они построить гражданское общество? (Liyudi Vlasti. Sposobny li Oni Postroit Grazhdanskoe Obschestvo?) İktidardaki insanlar. Onlar sivil toplum kurabilirler mi?, Kazakstanskaya Pravda Gazetesi, 23 Сентябрь (Sentyabr’), 1994, s.30.

özel mülkiyeti yaygınlaştırmak ve yatırımları arttırmaktı. Mülkiyeti Özelleştirme süreci ülkenin bağımsızlığının ilk günlerinde başlamıştır. Özelleştirme sürecinin ilk etabında devlette 1992 yılında 6200, 1997 yılında 2700 şirket özelleştirilmiştir.²²⁶ Bağımsızlıktan sonraki ilk dönemde Kazakistan'daki ilk mülkiyet özelleştirme programı 1992-1997 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Özelleştirme siyaseti öncelikle tarım sektörünü etkilemiştir. Dolayısıyla kırsal alanlarda dağılan kolhoz ve sovhoz yerine geniş tarımsal kooperatifler ve bireysel şirketler şeklinde karma çiftlikler ortaya çıkmıştır. Kentsel ortamlarda konut ve toplumsal ev ekonomisi de tamamen özelleştirilmiş ve artık sözleşmeli olarak faaliyetlerini yürüten özel şirketler çalışmaya başlamıştır.²²⁷

Bununla birlikte Kazakistan'da özelleştirme siyaseti, Kazakistan'ın modern tabakalaşma sistemini oluşturma yolunda birkaç aşamadan geçmiştir. İlk aşama, 1991- 1992 dönemini kapsamaktadır. Özelleştirmenin ilk aşamasının asıl amacı devlet mülkiyetinin kademeli olarak farklı biçimlere dönüştürülmesi, devlet teşebbüslerinin mülklerinin bireylere aktarılması ve yeni bir toplumsal tabakalaşma modelinin oluşturulmasıydı. Özelleştirmenin bu aşamasının ilk hedefi düzenleyici ve yasal bir özelleştirme çerçevesi oluşturmaktı. Ayrıca yeni bir toplumsal tabakalaşma modelinin yaratılması bu stratejinin temel hedeflerinden birisiydi. İlk aşama, ikinci aşamanın temelini oluşturmuş ve devlet mülkiyetinin önemli ölçüde özelleştirilmesini sağlamıştır.²²⁸

Özelleştirmenin ikinci amacı, mülkiyet haklarının kişileştirilmesi, merkezi olarak planlanmış bir ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş ve toplumsal yapıyı büyük oranda belirleyen ekonomik yapıda temel kriter olarak özel mülkiyet kurumunun oluşturulmasını gerçekleştirmektir. Bu doğrultuda, özelleştirmenin ikinci aşamasında, küçük işletmelerin özelleştirilmesi, yatırım kuponları için pay satışı yoluyla orta ve büyük işletmelerin kitlesel olarak özelleştirilmesi, devlet mülkiyetine ait mülklerin bireysel projeler temelinde özelleştirilmesi gerçekleştirilmiştir. İkinci aşama 1993'le 1995 arasındaki dönemi kapsamıştır. Bu aşama, 1993 yılın 5 Mart'ında Kazakistan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı'nın Kararnamesi

²²⁶ Matifolla Azhenov, Mansiya Sadyrova, **Социология Социальной Структуры (Sotsiyologiya Sotsial'noi Struktury) Toplumsal Yapı Sosyolojisi**, Almaty, Kazak Universiteti, 2007, s.48.

²²⁷ A.g.e., s.57.

²²⁸ Adilbek Zeinollayevich Sarsembayev, **Институционализация Среднего Класа в Республике Казахстан: политологический анализ (İnstitutsionaliztasiya Srednego Klasa v Respublike Kazakhstan: Politicheskii Analiz) Kazakistan Cumhuriyetinde Orta Sınıfın Kurumsallaşması: Siyasi Analiz**, Almaty, KazNU, 2010.

ile onaylanan “1993-1995 Yıllarında Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Özelleştirme Programı” kapsamında gerçekleştirilmiştir²²⁹.

Özelleştirmenin üçüncü aşaması 1996’dan 1998’e kadar sürmüştür. 1996’da, “1996-1998 Kazakistan Cumhuriyeti’nde Devlet Mülkiyetinin Özelleştirilmesi ve Yeniden Yapılandırılması Programı”²³⁰” Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmıştır. Bu programın temel amacı, özelleştirme sürecinin tamamlanmasıyla, özel sektörün Kazakistan cumhuriyeti ekonomisindeki üstünlüğünü sağlamak ve pekiştirmektir. Bu program kapsamında ülkede antitröst önlemler ve rekabetçi bir ortam oluşturulması öngörülmüş ve devlet mülkünün nakit karşılığında özelleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu dönemde N. K. Mamurov’a göre, özelleştirme süreci, cumhuriyet ekonomisini dengelemede önemli bir unsur haline gelmiştir.²³¹

Özelleştirmenin ilk üç aşaması sonucunda, finansal ve kredi-parasal sistemi iyileştirilmiş ve devlet bütçesi sorunları azalmıştır. Piyasa toplumsal yapı unsurlarının işleyiş mekanizmaları ve yeni toplumsal tabakalaşma unsurlarının oluşum ilkeleri şekillenmeye başlamıştır.

Dördüncü aşama, 1999-2000 yılından günümüze kadar devam eden “Özelleştirme ve Devlet Mülkiyet Yönetiminin Verimliliğinin Arttırılması Programı”²³² ile gerçekleştirilmiştir. Ekonominin özelleştirilmesi ve yeniden yapılandırılması, toplumsal yapıyı önemli ölçüde dönüştürmüş, çeşitli faaliyet alanlarının statü ve prestijini değiştirmiştir. Böylece Kazakistan’da özel mülkiyetin hâkim olduğu bir kurumsal yapı oluşmaya başlamış ve bununla birlikte yeni sosyo-ekonomik farklılıklar ve işlevselleşmeye başlayan toplumsal tabakalaşma görüntüleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu strateji sayesinde 2001’de devlette mülkiyet oranı %2,7, buna karşılık özel mülk oranı %83,9’u oluşturmuştur. Özelleştirme, sınai üretim yapısının mülkiyet biçimlerini etkilemiş ve buna bağlı olarak toplumda yeni bir ekonomik tabakalaşma yapısına sebep olmuştur.²³³

Özelleştirmenin son aşamasında ekonomik alt yapının tabakalaşması şu şekilde değişmiştir: 2000 yılında özel mülkiyet %83’e yükselirken, devlet mülkiyeti %3’e düşmüştür

²²⁹ www.2020.freepapers.ru 08.07.2020

²³⁰ www.adilet.zan.kz 06.04.2016

²³¹ Nurgali Mamurov, **Менеджмент и рынок: казахстанская модель (Menedgment i Rynok: Kazakstanskii Model) Yönetim ve Pazar: Kazakistan modeli**), Almaty, Kazak Entsiklopedisi, 1998, s.432.

²³² www.zakon.kz 01.06.1999

²³³ Adilbek Zeinollayevich Sarsembayev, **Институционализация Среднего Класа в Республике Казахстан: политологический анализ (İnstitutsionaliztasiya Srednego Klasa v Respublike Kazakhstan: Politicheskii Analiz) Kazakistan Cumhuriyetinde Orta Sınıfın Kurumsallaşması: Siyasi Analiz**), Almaty, KazNU, 2010, s.58-61.

ve kalan %14'ü devletin diğer alandaki mülkiyetine geçmiştir. Özelleştirmenin ilk aşamasının sonuçlarına göre, toplumun ekonomik tabakalaşma piramidinin sosyal hiyerarşisinde, çalışan sayısı 7.389.000 kişi ve 3.267.000 kişi serbest meslek sahiplerini oluşturmuştur. Sınai üretimde özelleştirme yoluyla piyasa modeline geçiş sosyal grupların istihdam türüne ve alanına ve toplumun ekonomik hiyerarşisinin piramidine göre statü sıralaması için yeni kriterlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. İstihdam edilen nüfusun, işletmelerin ve çeşitli mülkiyet biçimlerinin organizasyonları arasında farklılaşmalar ortaya çıkmış ve bu durum toplumsal tabakalaşmanın tüm unsurlarının değişen önceliklerini ve genel olarak sosyo-ekonomik iş bölümünü etkilemiştir.²³⁴

Özelleştirmenin ardından, toplumsal tabakalaşmada devlet, ekonomik olarak aktif nüfusun arasında 5466 çalışanı, serbest meslek sahibi olan 1085 kişiyi ve 808 bin işsiz kişiyi içermektedir. İşsizlik oranı bu dönemde %11 olarak saptanmıştır.²³⁵ Bu istatistiklere bakarak piyasa reformlarının bir sonucu olarak serbest meslek sahiplerinden oluşan yeni bir toplumsal tabakanın ortaya çıktığını ve bu sınıfın ekonomik tabakalaşma unsuru olarak Kazakistan'ın sosyal yapısında yeni bir duruma karşılık geldiği görülmektedir. Dolayısıyla yeni dönemde Kazakistan'ın tabakalaşma sistemi, mülkün toplumsal farklılaşmanın temeli olduğu sınıflı bir toplumunun özelliklerini göstermektedir. Bu yeni yapı içinde beliren serbest meslek sahiplerinin girişimcilik, inovasyon, bağımsız davranma ve mülk sahibi olma isteği çerçevesinde orta sınıfın oluşumuna katkı yapacak bir unsur olduğu söylenebilir.

3.2.2. Girişimcilik ve Orta Sınıf

Daha önce de belirtildiği gibi Kazakistan'da geniş ve istikrarlı bir orta sınıfın yaratılması bağımsızlık sonrası dönemde devletin belirlediği temel amaçlardan birisi olmuştur. Devlet düzeyinde böyle bir amacın belirlenmesi nedensiz değildir. Orta sınıf olarak tanımlanan katman yaşam standardı, tüketim alışkanlıkları, idealleri, beklentileri, siyasi tutumları ve daha başka birçok özellikleriyle istikrarlı bir toplumsal yapının garantisi olarak görülmüştür. Bununla birlikte orta sınıf istikrarlı bir vergi mükellefidir. Elde ettiği ortalama yaşam standardına bağlılığı nedeniyle siyasi açıdan devletin gözünde güven verici bir unsurdur. Bu özelliklere, orta sınıfın kültürel ve sosyal davranış kalıplarını şekillendirmedeki

²³⁴ Kenzhegali Sagadiyev, Bakhytzhamal Bekturganova, **Средний Класс-"тест" на современности: История, Теория, Статистика, (Srednii Klass-test na Sovremennosti: İstoriya, Teoriya, Statistika)Günümüz Orta Sınıfa "test": Tarih. Teori.İstatistik)**, Almaty, ASİP, 1998, s.474.

²³⁵ Karlygash Abdiyeva, **Статистический ежегодник Казахстана: статистический сборник (Statisticheskii Ezhegodnik Kazakstana: Statisticheskii Sbornik) Kazakistan İstatistik Ajansı Bülteni)**, Astana, Kazakistan İstatistik Ajansı, 2004, s.598.

rolü de eklenebilir. Orta sınıf, toplumda büyük ölçüde geçerli olan değerlerin, normların, davranış kalıplarının ve geleneklerin temsilcisi görünümündedir. Dolayısıyla toplumun kendi kendini düzenlemesinde orta sınıfın önemli bir rolü olduğu düşünülmektedir. Bu nedenlerle güçlü bir orta sınıfın varlığı siyasi iktidarlar tarafından önemsenmektedir.

Yeni dönemde Kazakistan'da geniş ve istikrarlı bir orta sınıfın yaratılması piyasa ekonomisine geçiş koşullarından bağımsız değildir. Geçiş koşullarında Kazak devleti bir yandan ekonomik düzeni genel olarak dönüştürmeye çalışmış bir yandan da bu dönüşümün orta sınıfın genişlemesi sonucunu doğuracağını beklemiştir. Bu doğrultuda yapılan düzenlemeler içinde dikkat çeken konu başlıklarından birisi de girişimciliktir. Bağımsızlığın hemen sonrasında Kazakistan'da girişimciliğin gelişmesi için devlet düzeyinde çalışmalar yapılmıştır. Ancak buna rağmen sosyal bilimler düzeyinde bu konuda yeterince araştırma yapılmadığı belirtilmelidir. Orta sınıfın oluşumu ve girişimcilik arasında kurulan ilişki düşünüldüğünde bu ilgisizliğin orta sınıfın toplumdaki yeri ve rolünü anlamayı zorlaştırdığı iddia edilebilir.

Kazakistan'da sosyal bilimlerin girişimcilik ve orta sınıf arasındaki ilişkiye ilgisiz kalmasına rağmen devletin bu konuya özel bir ilgi gösterdiğini belirtmiştik. Girişimcilik, özellikle de küçük ve orta ölçekli girişimcilik, devlet düzeyinde ulusal kalkınmanın temel taşlarından birisi olarak görülmüş ve ekonominin merkezi unsurlarından birisi haline getirilmeye çalışılmıştır. Girişimcilik sayesinde bireyler kendi işlerini kurabilecek, özel mülk sahiplerinin sayısı artacak, hizmet sektörü gelişecek ve bütün bu gelişmeler geniş ve istikrarlı bir orta sınıfın oluşumuna katkı yapacaktır. Ancak bütün bu hedeflere ulaşmanın kolay olmadığı belirtilmelidir. Bu noktada Kazakistan'ın diğer bütün Sovyet ülkeleri gibi bağımsızlık sonrasında derin bir ekonomik krizle sarsıldığını ve geçiş döneminin bütün olumsuzluklarıyla yüzleşmek zorunda kaldığı hatırlanmalıdır. Bilindiği gibi Sovyet döneminde ekonomi tek merkezden yönetilmekte ve Sovyet hukuku uyarınca tüm işletmeler devlet tarafından işletilmektedir. Her türlü üretim ve ticari faaliyetin ve üretim fonlarının devlet tekelinde olduğu böyle bir düzende bireysel girişim olgusundan bahsedebilmek mümkün değildir. İlk girişimcilik örneklerinin ortaya çıkması için Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Kazakistan'ın bağımsızlığını kazanması gerekecektir.

Bu doğrultuda Kazakistan'daki ilk özel küçük ve orta ölçekli ticari işletmeler ve buna bağlı olarak girişimcilik 1990'lı yıllardan itibaren ortaya çıkmaya başlayacaktır. Daha önceki bölümlerde ana hatlarıyla bahsedilen özelleştirme projeleriyle eş zamanlı olarak ortaya çıkan

girişimcilik olgusu devletin gl desteği ve bizzat devlet tarafından başlatılan projelerle desteklenmiştir. Bu doğrultuda 1992 yılında girişimciliğin yaygınlaşması ve korunması için ilk yasanın kabul edildiği belirtilmelidir. Bunun ardından 1997 yılında küçük ve orta ekli işletmeleri desteklemek için Girişimciliği Geliştirme Fonu oluşturulmuştur. Bu fonun temel amacı girişimcilere finansal ve danışmanlık desteği sunmaktır. Bu doğrultuda girişimcilik çerçevesinde eğitim kursları düzenlenmiş ve kendi işini kurmak isteyen adaylara ücretsiz kurslar vasıtasıyla iş kurma konusunda danışmanlık verilmiştir. Söz konusu fonlama çalışmaları girişimcilik faaliyetlerini artırmış ve Kazakistan’da piyasa ekonomisinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Daha sonra 2011 yılında küçük işletmelere hizmet desteği sağlamak için özel bir “İş Yolu Haritası-2020” programı oluşturulmuş ve girişimcilik faaliyetlerinin desteklenmesi srdrlmştir.²³⁶

Yukarıda bahsedilen teşvik edici ve destekleyici programlar sayesinde bağımsızlık sonrasında Kazakistan’da girişimciliğin gelişme eğiliminde olduğu söylenebilir. Mühendis, doktor, ğretmen ve başka meslek gruplarındaki bireyler serbest piyasa ekonomisine geçiş koşullarında fırsat bulduklarında kendi özel işlerini açma eğiliminde olmuşlardır. Bu nedenle Kazakistan’da girişimcilik olgusunu analiz ederken yeni yeni canlanmaya başlayan iş sektörüne odaklanmak gerekmektedir. Bu dönemde, Kazakistan’da ticaret ve hizmetlerde birkaç kilit sosyal grup ortaya çıkmaya başlamıştır. Kazakistan’da, gıda ürünlerinin satışı (%33), düşük kaliteli ucuz maliyetli ev eşyaları ve giysi satışı ve ayakkabı endüstrisine odaklanan işler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tür işlerde önemli bir başlangıç sermayesine ve özel bir eğitime ihtiyaç duyulmaması, yeni girişimlerin özellikle bu alanlarda ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu gruplar sosyal korunmasız girişimciler olarak adlandırılmıştır. Çünkü emeklilik sigortası ve sağlık sigortası gibi uygulamalar bu dönemde henüz gelişmemiştir.²³⁷

Daha önce belirtildiği gibi girişimciliğin geliştirilmesi konusunda Kazakistan devletinin çabaları 1990’lı yıllarda başlasa da son birkaç yıla bakıldığında yeni faaliyetlerden bahsedebilmek mümkündür. Bu doğrultuda girişimciliğin gelişmesine büyük katkılar sunması beklenen “Atameken” olarak adlandırılan Ulusal Girişimciler Odası’nın kuruluşundan ve amaçlarından kısaca bahsetmek gerekmektedir. Girişimciler Odası, iç ve dış ticaret de dahil olmak üzere tüm girişimciliği kapsayan küçük, orta ve büyük işletmelerin çıkarlarını temsil

²³⁶ Elmira Otar, **Қазақстанда Қалалық Орта Таптың Ерекшеліктері (Kazakistanda Kalalık Orta Taptın Erekshelikleri) Kazakistan’da Kentsel Orta Sınıfın zellikleri)**, Astana, Astana, 2014, s.353.

²³⁷ <https://stat.gov.kz/2019> 26.03.2020

etmek amacıyla kurulmuştur. Atameken'in temel amacı, tüm girişimcilerin yasal haklarının ve diğer düzenleyici iş kurallarının belirlenmesi ve ticari çıkarların ve hakların korunması olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte Ulusal Oda, ülkenin yanı sıra yabancı yatırımcılar için iş koşullarının geliştirilmesini, istikrarın, yatırımın ve resmi mevzuatın iyileştirilmesini amaçlamaktadır.

UGO' nın ana fonksiyonları şunlardır:

- Girişimcilerin haklarının ve meşru çıkarlarının temsili ve korunması,
- İş gerekliliklerinin saptanması ve bölgelerdeki girişimcilik faaliyetlerinin takip edilmesi,
- Girişimciliğin geliştirilmesi ve desteklenmesi için hükümet programlarına katılımın güçlendirilmesi,
- İşletme yapılarında yerel içeriğin payının artırılması ve yerli üretimin desteklenmesi,
- Teknik ve mesleki eğitimin geliştirilmesi, personelin belgelendirilmesi,
- Ticari kuruluşların dış ekonomik faaliyetlerinin teşvik edilmesi,
- Yatırım çeşitliliğinin teşvik edilmesi ve ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi .²³⁸

Böylece günümüzde Kazakistan'da girişimciliğin toplumsal ve ekonomik yapının gelişiminde önemli bir rol oynadığı devlet düzeyinde kabul edilmektedir. Ekonomik bir faaliyet olarak girişimcilik, mal veya hizmetlerin üretim veya satışında tutarlı ve sürdürülebilir kârlar elde etmeyi amaçlaması ve nüfusun çoğunluğunun refahını artırabilecek bir potansiyele sahip olduğu gerekçesiyle önemli bir mekanizma olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte girişimci faaliyetlere her zaman belirli bir riskin eşlik ettiği ve girişimciden önemli kaynaklar talep edildiği bilinmektedir. Bu doğrultuda Kazakistan Cumhuriyeti "Özel Girişimcilik Üzerine" Kanun'da özel girişimciliği "bireylerin mülkiyetine dayanan ve bireysel risk ve sorumluluk çerçevesinde bireyler tarafından gelir elde etme amacıyla gerçek kişiler tarafından yürütülür"²³⁹ ifadeleriyle tanımlamıştır. Dolayısıyla bireysel bir girişimci herhangi bir alanda başarılı olmak için mülk ve finansal-risk-temelli bir girişim uygulamayı amaçlamaktadır. Bu mevzuat, devletin özel girişimciliğin geliştirilmesi için elverişli koşullar

²³⁸ https://egov.kz/cms/kk/articles/business_support/atameken_04.06.2016

²³⁹ <https://online.zakon.kz/ 31.01.2006>

yaratan ve devletin ve tüketicilerin çıkarlarını koruyan önemli bir belgedir. Böylece Kazakistan'da devlet yasalar uyarınca girişimciliğin korunmasını garanti altına almıştır.

Kazakistan devletinin girişimciliği yasalarla teşvik etmesi ve koruması daha önce de belirtildiği gibi girişimcilik ve orta sınıf arasında kurulan ilişki bağlamında ortaya çıkmıştır. Yeni dönemde girişimci, devletin gözünde adeta yeni bir insan tipi olarak tasavvur edilmiştir. Bu doğrultuda girişimcinin bazı özellikleri ve toplumsal değişme arasında bir ilişki kurulmuştur. Bir girişimci sadece kendi ekonomik refahını değil, ulusunun refahını da artırmaya yardımcı olmaktadır. Girişimci sadece piyasa koşullarında ekonomik büyümeye katkı yapmaz, aynı zamanda ülkedeki birçok sosyal sorunla da mücadele eder. İstihdam meselesi çerçevesinde işsizliğe karşı mücadele girişimcinin temel özelliklerinden birisi olarak kabul edilir. Ayrıca yeni teknolojilerin tanıtılması ve inovasyon girişimceden beklenen tutum ve davranışlardır. Herhangi bir girişimci rekabetçi olmak için alanında yeni teknolojiler kullanmaya çalışacaktır. Bu da küçük işletmelerin çeşitli pazar zorluklarına dayanma yeteneği anlamına gelmektedir. Bu yeteneği kazanan başarılı girişimciler sosyal yapının korunması ve sürdürülmesinden yana olacaklardır. Bu nedenle başarılı girişimciler orta sınıfın doğal bir üyesi olarak görülmektedir. Dolayısıyla girişimcilik orta sınıfın oluşumuna en çok etkileyecek faktörlerden birisi olarak değerlendirilmiştir. Böyle bir yaklaşıma bağlı olarak girişimciliğin gelişmesi için özellikle küçük işletmelere yaygın biçimde erişim sağlanması amaçlanmıştır

240

Kazakistan'da devletin girişimcilik konusundaki faaliyetleri sonucunda günümüzde girişimciliğin önemli bir seviyeye ulaştığı söylenebilir. Kendi işini kurma isteğinde olan her vatandaş devletin finansal yardımını talep edebilmekte ve böylece kendi işini kurarak ekonomik refahını yükseltme şansına sahip olmaktadır. Kuşkusuz bu durum hem devlet hem de toplum açısından önem arz etmektedir. Başarılı girişimcilerin güçlü birer orta sınıf üyesi adayı olduğu düşünüldüğünde girişimciliğin devlet tarafından ısrarla teşvik edilmesi şaşırtıcı olmamaktadır.

3.3. Bağımsızlık Sonrası Dönemde Kazakistan'daki Orta Sınıfın Sosyo-Ekonomik Özellikleri

Belirli bir ülkenin sosyo-ekonomik gelişiminin orta sınıfın ölçeğini, yapısını ve yaşam standardını belirlediği söylenebilir. Kazakistan'da ekonomik reformun ilk yıllarında nüfusun çoğunluğunun yaşam standardında kaçınılmaz bir düşüş gözlenmiştir. Bunun temel nedenleri

²⁴⁰ <https://online.zakon.kz/ 31.01.2006>

olarak tüm sektörlerel üretimdeki düşüş, düşük sermaye birikimi, eski sanayi sermayesinin devlet tekelinde olması, yeni mülkiyet ve piyasa kurumlarının ortaya çıkması için zamana olan ihtiyaç ve yüksek enflasyon ve işsizlik gösterilebilir.

Ancak piyasa ekonomisi koşullarında yıllar geçtikçe Kazakistan ekonomisinde belirli bir büyümenin ortaya çıktığı belirtilmektedir. Nüfusun yaşam standardını belirleyen bölge ekonomilerinin özelliklerinin genel bir analizi, yıllar süren bağımsızlık ve radikal ekonomik reformlar boyunca bölgelerin ihtisaslaşma alanlarının önemli değişimlere uğramadığını, sadece sanayi gelişim düzeylerinin değiştiğini göstermiştir.²⁴¹

Ekonomik büyümeyi tetikleyen en önemli nedenlerden birisi Kazakistan'ın ihracatını oluşturan geleneksel malların üretimindeki artış ve dünya pazarıyla kurulan yeni ilişkilerdir. Atyrau ve Mangystau bölgeleri, son yıllarda petrol sanayi ve petrokimya endüstrisi açısından tüm sanayi ürünlerinin %90'ından fazlasını üretebilecek bir kapasiteye ulaşmıştır. Aktobe bölgesinde yeni krom cevheri, petrol ve gaz alanları bulunmuştur. Bu da yapı malzemeleri endüstrisini genişletmek için yeni fırsatlar yaratmıştır. Doğu Kazakistan ve Karaganda bölgelerinin ekonomik gelişmesindeki ana sektörler özellikle demir çelik metalurjisi olmuştur. Kazakistan'ın maden kaynakları listesinde yer alan ilk yerlerden biri olan Karaganda bölgesi arazilerinde önemli miktarda bakır cevheri rezervleri keşfedilmiştir. Pavlodar bölgesi, ülkede kömür madenciliğinde önemli bir üretim potansiyeline ulaşmıştır. Ayrıca Karaganda'nın kömür üretmedeki payının %72,3'e ulaştığı belirtilmelidir. Cumhuriyetin tahıl üretimi, pazarlanabilir buğday, tahıl ve yem bitkileri üretimi Kuzey Kazakistan'da bulunan Kostanay'da yoğunlaşmıştır. Tarımsal üretimde uzmanlaşma, özellikle sebze ve meyve yetiştiriciliğinde, sanayi bitkilerinde Almatı şehri, Zhambyl ve Güney Kazakistan bölgeleri tarım bölgelerinin önemli üretim merkezlerine dönüştüğü belirtilmelidir. Bölgesel ekonominin yapısındaki bu farklılıklar ve gelişmeler bölgelerin sosyo-ekonomik göstergelerinin durumunu belirlemiştir. 2001 yılında, kişi başına düşen maksimum ve minimum Brüt Bölgesel Ürün (BBÜ) arasındaki fark 10,7 kat daha fazla olmuştur²⁴²

Her yıl kişi başına BBÜ üretiminin liderleri olan Atyrau ve Mangystau bölgeleri bu alanda ilk ve ikinci sırayı almaktadır. Bu alanların BBÜ üretimindeki payı toplamda %14,9'dur. Pavlodar, Karaganda ve Doğu Kazakistan bölgelerindeki BBÜ payı %25'ye karşılık gelmektedir.

²⁴¹ Nursultan Nazarbayev, *Стратегия и Развития Казахстана до 2030 года: проблемы и пути их реализации, (Strategiya i Razvitiya Kazakhstana: Problemy i Puti ih Realizatsii) 2030 yılına kadar Kazakistan'ın Stratejisi ve Gelişimi: sorunları ve uygulama şekilleri*), Almaty, Kazakhstan Press, 1998.s. 135.

²⁴² A.g.e.,s.137.

Almatı ve Astana şehirleri BBÜ'nün % 22,4'ünü üretmektedir. Almatı şehrinde oluşan katma değer, hizmetler sektöründe (% 86,7) üretilmekte olup, Astana inşaat sektörü, katma değer üretiminde % 35,9'luk bir paya sahip olmaktadır. Akmola, Kyzylorda, Almatı ve Güney Kazakistan bölgeleri kişi başına düşen BBÜ üretiminde nispeten daha düşük paya sahip görünmektedir²⁴³.

Bölgelerin refah düzeyindeki bu farklılaşma, son yıllarda Kazakistan'ın bölgesel yatırım politikasının temel olarak petrol endüstrisi başta olmak üzere madencilik sektörüne odaklanmasıyla açıklanmaktadır. Böylece en büyük yatırım payına sahip bölgeler, petrol ve doğal gaz üretiminde öne çıkan Batı Kazakistan, Atyrau, Aktobe, Mangystau ve Kyzylorda bölgeleri olmaktadır. Bölgeler arasındaki ortalama kişi başına düşen gelir farklılığı 3,2 kat daha fazla olmuştur. Elde edilen gelirler sadece bölgeler arasında değil, aynı zamanda bölge içlerinde de önemli bir şekilde farklılaşmıştır. Ayrıca, ortalama ücret düzeyleri çerçevesinde de bölgeler arasında önemli bir farklılaşma ortaya çıkmıştır. En yüksek seviye, Güney Kazakistan bölgelerindeki Zhambyl (Taraz), Almatı ve en düşüğü ise Mangystau ve Atyrau bölgelerinde gözlenmiştir. Bu nedenle, Kazakistan nüfusunun sosyo-ekonomik kalkınma açısından farklılaşması, orta sınıf çalışmasına bölgesel bir yaklaşım ve bölgenin yaşam standardının büyümesine katkıda bulunan süreçler üzerinde en uygun etki kollarının belirlenmesini gerektirmiştir.²⁴⁴

Kazakistan'da sosyo-ekonomik durum üzerine son yıllarda yapılan çalışmalar genel olarak nüfusun yaşam standardının arttığını göstermektedir. Buna dayanarak Kazakistan'da bir orta sınıftan bahsedilmekte, dahası bu sınıfın gelecekte genişleyebileceği düşünülmektedir. Orta sınıfın saptanması için önerilen yöntemler genelde tüketim ve gelir düzeyi yapısının bir değerlendirmesine dayanmaktadır. Buna göre belirli bir gelir düzeyindeki bir hane halkı daha yüksek bir tüketim düzeyine geçme ve bunun sonucunda da sosyal ihtiyaçları karşılayabilme imkanına sahip olabilmektedir. Hane, hayat stratejisini değiştirme fırsatına sahiptir ve ekonomik özgürlüğe sahiptir. Bu kriterler orta sınıf aidiyeti için tipik olarak kabul edilmektedir. Bu kriterler

²⁴³ www.kaz.caravan.kz 26.07.2006

²⁴⁴ Sergei Balabanov, Tatiyana Nikolayevna Balabanova, **Трансформация рабочего класса в регионе (Transformatsiya Rabocheho Klassa v Regione/Sotsiolgiya i Obschestvo) Bölgede İşçi Sınıfının Dönüşümü/ Sosyoloji ve Toplum**), Sosyoloji ve Toplum Dergisi, 2000, s.51-52.

sonucunda Burkhanova'nın çalışmasında Almatı ve Astana'da orta sınıfa mensup bir birey olmak için 2.000 Amerikan doları aylık gelirin gerekli olduğu saptanmıştır.²⁴⁵

Kazakistan İstatistik Ajansı'nın yaptığı çalışmada ise bir bireyin Kazak orta sınıfına dahil olmasının koşulu olarak 150.000 Tenge [yaklaşık 400 Amerikan doları] gelire ihtiyaç olduğu belirlenmiştir. Bu seviyede bir gelirin “hayatta kalma” stratejisini “gelişim” stratejisine dönüştürmeye izin verdiği belirtilmiştir. Çalışmada ortaya koyulan istatistiki verilere bakıldığında bu gelir seviyesinin ikincil ihtiyaçları karşılayan olanaklara erişim imkanı sağladığı ifade edilmektedir.²⁴⁶ Toplumsal Araştırma Merkezi'nin yaptığı sosyolojik çalışmada ise harcama stratejilerinin analizine dayanılarak Kazakistan orta sınıfının niteliklerini belirleyen bazı mülklere işaret edilmiştir. Bu noktada Kazakistan orta sınıfının sahip olması gereken en önemli mülkün otomobil olduğu saptanmıştır.²⁴⁷

Ancak Kazakistan'ın bugünkü koşullarına bakıldığında bir otomobil sahibi olmanın orta sınıfın yaşam standartlarına ulaşılmış olduğu anlamına gelmediği belirtilmelidir. Açıkçası, orta sınıfı karakterize etmek için otomobil markalarının ve sayılarının bir gösterge olarak kabul edilmesi tartışmalı bir yaklaşımdır. Bazı verilere göre, Kazakistan'da vatandaşların sahip olduğu otomobillerin yaklaşık %100'ü Rusya'da üretilen araba markalarından oluşmakta, yaklaşık bir milyon vatandaş ise ikinci el arabaları satın almakta ve kullanmaktadır.²⁴⁸ Burada buzdolabı, televizyon, çamaşır makinesi gibi dayanıklı tüketim mallarını güncelleme yeteneği de orta sınıfın tüketici davranışının özelliklerinden birisidir. Gelişmiş ülkelerde, dayanıklı tüketim malları piyasası yüksek rekabet gücü ile karakterize edilir ve bu da üreticilerin sürekli olarak ürünlerini geliştirerek yeni bilimsel ve teknolojik ilerlemeler elde etmelerini zorlamaktadır. Başka bir deyişle, bu ürünler, üst modeller çıktığı ölçüde eskimişlik ile karakterize edilmekte ve bu nedenle yeni modellerin fiyatı periyodik olarak yükselmektedir. Dolayısıyla bireylerin bu ürünleri yenileme fırsatlarının varlığı bir “kalkınma” göstergesi olarak kabul edilmektedir.

İşgücü piyasasında dönüşüm ve rekabet gücünün artışıyla birlikte Kazakistan'da yükseköğretimin öneminde bir artış ortaya çıkmaya başlamıştır. Yeni dönemde orta sınıfın temsilcileri çocuklarının eğitime para yatırmakla ilgilenmeye başlamışlardır. Malların ve

²⁴⁵ Dana Burkhanova, **Ценности и экономические стратегии среднего класса в Казахстане (Tsennosti i Ekonomicheskiye Strategii Srednego Klassa v Kazakhstane) Kazakistan'da Orta Sınıfın Değerleri ve Ekonomik Stratejileri**), Almaty, KazNU, 2014.

²⁴⁶ www.stat.gov.kz 27.03.2017

²⁴⁷ www.kisi.kz, “Kazakistan'da orta sınıfı belirlemek”, 19.12.2017

²⁴⁸ D.Bektileeva, **Средний Класс в Казахстане: генезис, идентификация, регулирование (Srednii Klass v Kazakhstane: Genезis, İdentificatsya, Regulirovaniye) Kazakistan'da Orta Sınıf: Genesis, Tanımlama, Düzenleme**), Karagandy, KarGU, 2004, s.54.

Hizmetlerin Pazarlanması tarafından yayınlanan veriler de bunu kanıtlar niteliktedir.²⁴⁹ Bu verilere göre, yükseköğrenim görenlerin yarısından fazlası orta sınıf ailelerin üyeleridir. Yükseköğrenime sahip olmayan bir ailenin ortalama geliri ayda 250-350 dolar aralığındadır. Üyelerinden en az birisinin yüksek eğitim almış olduğu bir ailenin geliri aylık ortalama 450-600 dolara ulaşmaktadır. Böylece, yükseköğrenimin varlığı aile gelirine yılda ortalama 3000-3500 dolarlık bir gelir katmaktadır. Kazakistanlılar, çocukları için hem kabul edilebilir bir gelir düzeyine ulaşma hem de zihniyet oluşumu açısından daha yüksek bir eğitime sahip olmayı gerekli görmüşlerdir.²⁵⁰

Görebildiğimiz gibi, özellikle orta sınıf temsilcilerinin, başka bir ifadeyle ayda ortalama 150.000 Tenge (450-600 dolar) gelir ortalamasına sahip gruplar daha geniş bir fırsat yelpazesine sahiptir. Kişi başına düşen 150.000-200.000 Tenge (450-600 dolar) gelire sahip olan kişi “hayatta kalma” stratejisini “kalkınma” stratejisine dönüştürebilme gücüne sahiptir. Bu nedenle, Kazakistan’da orta sınıfın bir temsilcisinin aşağıdaki özelliklere sahip olması gerektiği söylenebilir:

1. Bir orta veya yüksek eğitime sahip olmak;
2. Bir dairenin, bir arabanın ve bilimsel ve teknolojik ilerleme mallarının mülkiyetine sahip olmak;
3. Buzdolabı ve mobilya gibi dayanıklı tüketim mallarını güncelleme yeteneğinin olması;
4. Hafta sonları veya tatil günlerinde kafe veya restoranlarda geçirmek;
5. İyi bir itibara sahip özel sağlık kuruluşlarında ücretli hizmetleri tercih etmek;
6. Çocukların eğitime yatırım yapmayı tercih etmek.²⁵¹

Yukarıdaki verilere baktığımızda, Kazakistan’da orta sınıfın eğitim, mülk ve mesleki özellikler bakımından küçük ve heterojen olduğu sonucuna varılabilir. Bu değerlendirmeler

²⁴⁹ Dana Burkhanova, **Факторы, Влияющие на Формирование Среднего Класа в Казахстане (Faktory, Vliyayushiye na Formirovaniye Srdenego Klassa v Kazakhstane) Kazakistan'da Orta Sınıfın Oluşumunu Etkileyen Faktörler**), Almaty, Zhibek Zholy, 2013, s.87.

²⁵⁰ Gulnar Zhanabekovna Asylkhanova, **Стратификационные Системы Современного Общества Казахстана (Modern Kazakhstan Toplumunun Tabakalaşma Sistemleri)**, Pavlodar, ParGU im.S.Toraigyrova, 2010, s.119.

²⁵¹ Dana Burkhanova, **Факторы, Влияющие на Формирование Среднего Класа в Казахстане (Faktory, Vliyayushiye na Formirovaniye Srdenego Klassa v Kazakhstane) Kazakistan'da Orta Sınıfın Oluşumunu Etkileyen Faktörler**), Almaty, Zhibek Zholy, 2013, s.90

ışığında Kazak orta sınıfının Batı orta sınıfından daha küçük, güçsüz ve Batı orta sınıf kriterlerine uygun olmadığını görebiliriz. Bununla birlikte, istatistiksel verilerin analizinde görüldüğü gibi, Kazak orta sınıfının temsilcileri şu anda etkili bir tüketici olarak hareket etmeye başlamışlardır. Henüz yeterince geniş olmamalarına rağmen, Kazakistan tüketici pazarının kalkınma vektörünü yüksek kaliteli ve yüksek teknoloji ürünlerine doğru yöneltmeye başlamışlardır.²⁵²

Orta sınıfın sosyo-ekonomik bir olgu olarak oluşum süreci, devlet düzenlemesinin bir nesnesi olarak ele alınmalıdır. Başka bir ifadeyle devlet kurumlarının dikkati, ulusal ekonominin etkin işleyişine yönelik koşulları sağlamak için yönlendirilmelidir. Ekonominin devlet düzenlemesindeki temel amacı, büyük bir orta sınıfın varlığında elde edilen toplumda sosyo-ekonomik istikrarı sağlamaktır. Bu temel devlet düzenleme hedefinin doğrudan bir sonucu, başlangıç koşullarının oluşumu ve ekonomik büyüme potansiyeli ve bu temelde insanların refahının iyileştirilmesidir.²⁵³

Orta sınıfa ait ölçeğin devlet düzenlemesi ve yaşam standardı seçimi, bunların kullanım şekli ve mekanizması tesadüfi olamaz. Aynı zamanda, orta sınıfın oluşumu üzerindeki devlet etki araçları seti tüm ülkelerde aynı olabilir. Orta sınıfın oluşumu, ülkedeki ekonomik, sosyal ve politik sorunların devlet düzeyinde çözümünü gerektirir. Ayrıca, amaçlarını ve hedeflerini gerçekleştirmek için yeni seçim yöntemlerini ve araştırma yöntemlerini gerektirir. Kazakistan'da orta sınıf hanehalkının oluşum sürecini düzenlemek için, mali politika, para politikası, gelir politikası, ekonomik programların teşvik edilmesi gibi devlet tarafından düzenlenen araçları incelemeleri gerektirir. Bu araçların seçimi, hem ekonomik hem de sosyal özü birleştiren “orta sınıf” kavramının teorik ve metodolojik özelliklerinden dolayı ekonomik ve sosyal araçların bütünlüğünü belirler. Ekonomik büyümenin varlığı, orta sınıfın oluşumunun yoğunlaşmasını ve seçilen araçların etkinliğini sağlar. Ekonomik teoride, ekonomik büyüme ya da kişi başına düşen GSMH artışı, özellikle nüfusun yaşam standardı açısından, devletin sosyo-ekonomik gelişimini karakterize eden olumlu bir gösterge olarak görülür.

Düşük enflasyon koşullarında devlet düzenlemesinin makroekonomik politikasında, iki yön kullanılabilir: para politikasının canlandırılması ve maliye politikasının teşvik

²⁵² D. Burminskii, **Классовое строение казахстанского общества** (Kazakistan Toplumunun Sınıfsal Yapısı), Almaty, 2008, 15 Ocak // <http://www.kub.info/print.php?sid=20371>

²⁵³ German Germanovich, Diligenskii, **Люди среднего класса (Luydi Srednego Klassa) Orta Sınıf İnsanları**, Moskova, “Toplumsal Düşünce” vakfı, 2002, s.135.

edilmesi.²⁵⁴ Uyarıcı bir para politikasıyla, makro düzeyde para arzındaki bir artış faiz oranlarında bir düşüşe, bu da yatırım maliyetlerini ve toplam talebi artırarak toplam gelirden bir artışa yol açabilir. Makro seviyedeki teşvik maliye politikası, toplam talebi etkilemekte ve dolayısıyla, gelir vergisi yoluyla çıktı ve gelirleri etkileyebilir. Dolayısıyla, ekonomik büyüme bağlamında orta sınıfın ölçeğini ve yaşam standardını düzenleyen makroekonomik araçlar, tüketici kredilerinin canlandırılması yoluyla para politikasının yanı sıra gelir vergisi oranlarının düzenlenmesi yoluyla mali genişleme politikasını ortaya çıkarır.

Yukarıda değerlendirmeler göz önüne alındığında devletin gelir politikası, bireyleri orta sınıfın kilit sektörlerinde verimli bir şekilde çalışmaya teşvik etmelidir. Buna ek olarak, devlet politikası çerçevesinde orta sınıfın ekonomik büyüme açısından yeniden üretilmesi, sadece gelirlerin korunması sorununu çözmekle kalmayacaktır. Aynı zamanda, nüfusun ekonomik faaliyetlerinin büyümesine katkıda bulunan bir gelir dağılımı mekanizmasını da gerektirecektir.

Orta sınıf ile devlet arasındaki ilişkili süreçleri düzenlemek için özellikle ekonomik programlamanın önemli olduğu belirtilmelidir. Ekonomik programlama amacı çeşitli sosyo-ekonomik sorunları çözmek olan belirli hükümet programlarının geliştirilmesini ve kullanılmasını içerir. Özellikle de Kazakistan'daki küçük ve orta ölçekli işletmelerin geliştirilmesi ve desteklenmesi yoluyla orta sınıfın oluşmasını sağlama potansiyeline sahiptir. Bu hedefe ulaşmak için, program aşağıdaki gibi görevleri üstlenir:

- Küçük işletmeler için vergi yükünün hafifletilmesi;
- Küçük işletmelerin kredi kaynaklarına erişimini kolaylaştırmak;
- Küçük işletme desteğinin devlet ve devlet dışı kurumlarının verimliliğinin artırılması;
- Girişimciliğin devlet düzenlemesinin optimizasyonu.²⁵⁵

Orta sınıfın sayısal büyümesinin bir başka kaynağı da yoksulluk sorununun çözülmesidir. Bu doğrultuda yoksulluğun azaltılmasına yönelik mevcut hükümet programlarından bahsedebiliriz. Kazakistan 2005 yılına kadar “Yoksulluğun Azaltılmasını Sağlama” amacıyla bir program geliştirmiştir.²⁵⁶ Bir sonraki araca geçmeden önce, orta sınıfın

²⁵⁴ Evgenii Aldashev, **Качество жизни в контексте рыночной экономики (Kachestvo Zhizni v Kontekste Rynochnoi Ekonomike) Piyasa ekonomisi bağlamında yaşam kalitesi**, Almaty, Evrasia, 1994, s.201.

²⁵⁵ Zhanar Nurbekova, **Предпринимательство в современном казахстанском обществе (Predprinimatelstvo v Sovremennom Kazakhstanskome Obschestve) Modern Kazakistan Toplumunda İşletmecilik**, Almaty, Kazak Üniversitesi, 2005, s.198.

²⁵⁶ www.adilet.zan.kz.03.06.2000

olşumu için ekonomik büyümenin tek mutlak şart olmadığı ve nüfus önemli bir bölümü için yüksek bir yaşam standardı gerektiği belirtilmelidir. Başka bir ifadeyle, ekonomik büyüme orta sınıfın oluşumunun yoğunlaşmasının koşullarından biridir ancak tek şart değildir. Dolayısıyla orta sınıfın iksel ve niteliksel özelliklerinin gerçek gelişimi, etkin sosyal politika ile belirlenmelidir. Sosyal politikanın ana yönleri istihdamın düzenlenmesi, eğitim, sağlık bakımı, etkili bir sosyal koruma sisteminin oluşturulması olarak saptanabilir. Bununla birlikte, sosyal politikanın her yönünün orta sınıfın parametrelerini düzenlemek için bir araç olarak geliştirmenin önemi vurgulanmalıdır.

Orta sınıfın potansiyel temsilcilerinin, yüksek veya teknik eğitime sahip işsizlerin işgücü piyasasındaki sorunlarının çözülmesi ve istihdamın geliştirilmesiyle oluşacağı da söylenmelidir. Araştırmalara göre, eğitim seviyesi ile yükselen gelirler arasında bir ilişki söz konusudur. Yani yüksek eğitime sahip, düşük gelirli veya işsiz olan insanlar, orta sınıfın potansiyel temsilcileri olabilirler. 2001 yılında Kazakistan İstatistik Ajansı tarafından gerçekleştirilmiş araştırmanın sonucuna göre, Kazakistan’da işsizler sayısının %12,9’u yüksek eğitime, %43,4’ü orta öğretime ve %25,7’si ortaöğretim meslek eğitimine sahiptir²⁵⁷. Bu durumun nedenlerinden biri, özellikle yüksek nitelikli uzmanların eğitiminde, ilgili işgücü kaynağı ve arzına yönelik talep yapısı arasındaki uyumsuzluktur.

Orta sınıfın ve nitel özellikleri, eğitim ve sağlık hizmetlerinin kalitesine ve kullanılabilirliğine bağlı olarak da belirlenir. Yüksek verimli bir eğitim ve sağlık sistemi, ülkede sürdürülebilir sosyo-ekonomik büyümenin sağlanmasında etkili olan faktörlerden biridir. Bir orta sınıfın ortaya çıkışının ortasında modern eğitim, bu alanda biriken pozitif potansiyelin korunması temelinde yeni yasal, bilimsel, metodolojik, finansal ve maddi koşulların ve yeterli personelin oluşturulmasını gerektirir. Devlet politikalarının eğitim alanında uygulanmasını iyileştirmek ve vatandaşların anayasal haklarını sağlamak için Kazakistan Cumhuriyeti Hükümeti Devlet Eğitim Programını geliştirmiştir.²⁵⁸ Devletin “Eğitim” Programını zamanında uygulaması, eğitimin niteliğinin iyileştirilmesini sağlamaktadır. Eğitim sisteminin potansiyel ve kaynakları ise Kazakistan orta sınıfının ölçeğini ve yaşam standardını yükseltmek için kullanılmaktadır.

Altyapının geliştirilmesi, konut politikasına, telekomünikasyonun kalitesi ve kullanılabilirliğine odaklanmalıdır. Dünyada kabul edilen uzun vadeli konut finansmanının

²⁵⁷ <http://stat.gov.kz> 14.01.2014

²⁵⁸ <https://online.zakon.kz/zakony-respubliki-Kazakhstan> 07.12.2010

ana alanları, ipotek verme sistemleri ve bina tasarrufudur. Konut inşaatını finanse etmek için mekanizmalar oluşturmak, nüfusun geniş kesimleri için konut sorunlarının çözümlenmesi, konut fiyatlarının düşürülmesi ve konut inşaatının teşvik edilmesi amacıyla “Kazakistan Cumhuriyeti’nde konut inşaatının geliştirilmesi ve konut stokunun korunması” kavramı geliştirilmiştir ²⁵⁹. Kavram, ipotek kredisi sisteminin geliştirilmesi için ana hedefleri ve ilkeleri tanımlamıştır. Konsept, uzun vadeli ipotek kredisi sisteminin organizasyonunun ve bu alanda kredi kaynaklarının çekilmesine yönelik organizasyonel ve ekonomik mekanizmanın organizasyonunun ayrıntılı bir tanımını içermiştir. Bu nedenle, önerilen konsept orta sınıf hanelerin ve potansiyel temsilcilerinin konut koşullarını iyileştirmelerine izin verecektir. Orta sınıf temsilcilerinin davranış normlarının oluşumunda özel bir rol bize kitle iletişim araçları tarafından verilmiştir. Medyanın, insanların sosyal yaratımı üzerindeki etkisi, bireyin manevi dünyasının temelini, “bilgi temelini” oluşturduğu bellidir. Bu nedenle, orta sınıfın düzenlenmesinde medyanın kullanımı, kendi kendini tanımlama meselelerinde etkili bir araçtır.

Bu öneriler temelinde, Kazakistan’da bir orta sınıf oluşturma sürecinin yoğunlaştırılması için bir program geliştirilebileceği belirtilmelidir. Programın amacına ulaşmak için, aşağıdaki hedefler öngörülmüştür: Küçük ve orta ölçekli işletmelerin hızlandırılmış gelişimi için elverişli koşulların oluşturulması; proto orta sınıfın dikey hareketlilik önlemlerinin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi; sağlık hizmetleri, eğitim ve altyapısının verimliliğini ve erişilebilirliğini geliştirmesi; orta sınıfı temsil eden derneklerin oluşturulması, devlet organlarının, sendikaların, özel sektörün ve sivil toplum kuruluşlarının orta sınıfın sorunlarını çözmek için katılımlarını kontrol etmektir. Programın kesinleştirilmesi ve uygulanması, büyük bir orta sınıfın oluşumunun yoğunlaşmasını sağlayacaktır. Orta sınıfın teorik ve pratik yönleri hakkında daha fazla çalışma orta sınıfın ana parametrelerini düzenlemenin etkili yollarını tanımlamayı ve yaşam standardını Batı orta sınıfına yaklaştırmayı mümkün kılacaktır. Öncelikli olarak, pazarlama araştırmasını bölgesel düzeyde yürütmek, böylece orta sınıfın tüketici tercihleri, mülkiyet özellikleri ve gerçek yaşam stratejileri üzerinde dikkatli bir şekilde çalışılmalıdır. Böyle bir çalışma, orta sınıfın parametrelerinin etkili bir biçimde belirlenmesine yardımcı olacaktır.

²⁵⁹ <http://www.akorda.kz> 05.12.2005

3.4. Kazakistan'da Orta Sınıfın Tabakalaşma Modeli

Bağımsızlık sonrasında Kazakistan'da geniş ve istikrarlı bir orta sınıfın yaratılmasının devletin temel amaçlarından birisi olduğunu daha önce belirtmiştik. Bu yaklaşıma paralel olarak sosyal bilimlerde orta sınıfa yönelik belirgin bir ilginin ortaya çıkışı söz konusu olmuştur. Orta sınıf hem devlet hem de sosyal bilimler düzeyinde oldukça önemsenen bir toplumsal katman olmuş ve yoksulluğun azaltılması ve daha istikrarlı bir toplumsal düzenin sağlanması geniş bir orta sınıfın varlığıyla ilişkilendirilmiştir. Orta sınıfa verilen bu önem bağlamında bu kavramın tarihsel gelişimi hakkında çalışmamızın giriş kısmında ve diğer bölümlerinde çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır. Bu alt başlıkta Kazakistan'da ilgili orta sınıfın tabakalaşma modeline ilişkin arayışlardan kısaca bahsedilecektir.

Orta sınıfın toplumsal tabakalaşmasına yönelik kriterler, gelir dağılımı ve düzeyi gibi iksel göstergelerin yanı sıra orta sınıfa yönelik başka parametreler üzerinden de tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu parametreler yaşam tarzı, zevk ve beğeniler, tüketim davranışları, idealler, politik tutum, toplumsal istikrar unsuru olma gibi çok sayıda başlığı kapsamaktadır. Orta sınıfa yönelik model arayışları genellikle söz konusu parametreler içinde farklı setlerin öne çıkarılması çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Bununla birlikte Kazakistan'da orta sınıfın oluşumuna yönelik somut yaklaşımların her birisi, bu oluşumun Sovyet dönemi tabakalaşma sistemiyle ilişkili biçimde analiz edilmesi konusunda mutabakat halinde olmuştur. Bu yaklaşım çerçevesinde ortaya koyulan analizlerde dikkat çekilen nokta Sovyet toplumu ve Batı toplumu arasındaki yapısal farklardır. Sovyet toplumunda kısıtlı ölçülerde pazar ilişkilerinden bahsedilebilse de bu ilişkilerin niteliği ve boyutu temel olarak Batı toplumundan farklıdır. Bununla birlikte Sovyet toplumunda nomenklatura olarak adlandırılan bir yönetici elit sınıf, geniş bir teknokratlar grubu ve Batı toplumsal yapısından farklılıklar arz eden başka toplumsal katmanlar vardır. Ancak Kazakistan'da da benzer özellikler gösteren böyle bir toplumsal yapı bağımsızlık sonrasında gündeme gelen ekonomik reformlar sonrasında hızla ortadan kalkmaya başlamıştır. Bunun yerine bütün statülere ulaşma olanağı sağlayan yeni bir toplumsal tabakalaşma modeli oluşmaya başlamıştır. Gelir düzeyi bağlamında diğer post-endüstriyel ülkelerin genel durumuna çok benzer olan bir yapı zamanla ortaya çıkmaya başlamıştır. İmangali Tasmaganbetov'un belirttiği gibi küresel anlamda post-Sovyet ülkelerin

politik dönüşüm süreci, “kapalı” bir toplumdan kendi politik, ekonomik çoğulculuğu olan “açık” bir topluma geçiş süreci olarak tanımlanmaktadır.²⁶⁰

Ekonomik büyümenin sonuçlarına bakıldığında Kazakistan’daki orta sınıf oluşumunun başarılı sayılabilecek bir seyir izlediği belirtilmektedir. Bugün Kazakistan’da orta sınıfın temsilcileri, küçük ve orta ölçekli işletmelerin, yaratıcı düşünceye sahip aydınların, yöneticilerin, yüksek vasıflı işçilerin ve nüfusun diğer bazı bölümlerinin liderlerinden oluşmaktadır. Bununla birlikte her toplumda orta sınıfın oluşum sürecinin düzeyde benzer olmadığı ve bölgesel farklılıklara bağlı olduğu belirtilmelidir. Bu süreç, özellikle kırsal alanlara göre büyük şehirlerde daha yoğun bir şekilde gerçekleşmiştir. Kazakistanlı sosyologlar arasında M. S. Azhenov, D. E. Bektleeve, K. G. Gabdullina, S. A. Dyachenko, B. Eskeev, G. M. Mataev, A. Nysanbayev, B. İ. Rakisheva, E. Otar, D. K. Burkhanova ve A. Z. Sarsembayev gibi akademisyenlerin çalışmaları orta sınıfın oluşumunun sorunlarına adanmıştır. Bu isimlerin birçoğu Kazakistan’da bir orta sınıfın varolduğunu kabul etmiş ancak diğer yandan bir orta sınıf oluşumunun ya da oluşumun ilk aşamasının belirli eksiklikleri barındırdığını da dile getirmişlerdir. Bu çerçevede orta sınıf üzerine çalışan kimi isimler Kazakistan’a özgü bir tabakalaşma modeli ortaya koyma çabasında olmuşlardır.

Ağırlıklı olarak normatif yaklaşımı benimseyen Kazakistanlı bilim adamları, yeni reform yıllarında oluşan toplumsal yapının kendine özgü niteliklerini saptamak amacıyla Batı’daki klasik demokratik toplum modelini izlemektedirler. Bununla birlikte bazı şerhler düşüklerini de belirtmeliyiz. Bir örnek vermek gerekirse S. A. Dyachenko Kazakistan’ın toplumsal yapısına dair şu ifadeleri kullanmıştır: “Kazakistan toplumu ve Sovyet sonrası ülkelerin diğer ülkeleri, sadece Batı tipi demokratik toplum modellerine indirgenemez, aynı zamanda, onların alternatifi olarak ortaya çıkıp gelişecek olan belirli bir olgudur. Bu toplum yapısı, temelini tüm toplumun mülkiyeti olan toprakların, kaynakların ve üretim araçlarının özel mülkiyetinin fiili yokluğuna sahip olan güç hiyerarşisinden almaktadır.”²⁶¹

Bu ve benzeri yaklaşımlar hem Kazakistan’da genel toplumsal yapıyı hem de orta sınıfın oluşumunu değerlendirirken, öncelikle piyasa ekonomisinin ilkelerine ve Kazakistan

²⁶⁰ İmangali Tasmaganbetov, **Стратегия формирования социальной политики в транзитных политических системах (Strategiya Formirovaniya Sotsiyal’nyh Politiki v Tranzitnyh Politicheskikh Sistemah) Transit Politik Sistemlerde Sosyal Politikayı Geliştirme Stratejisi**, Almaty, KazNU Dergisi, 1998, s.46.

²⁶¹ Sergey Dyachenko, **Проблемы формирования среднего класса в казахстанском обществе (Problemy Formirovaniya Srednego Klassa v Kazakstanskoy Obschestve) Kazakistan Toplumunda Orta Sınıfın Oluşumundaki Ana Problemler**, Uluslararası Akademisyenler Konferansı, Astana, Bilim, 2003, s.84-93.

toplumunun kendi özgüllüğü içinde bir endüstri sonrası topluma dönüşmesine atıf yaparlar. Toplumsal hiyerarşiye yönelik yeni kriterlerin saptanmasına yönelik çaba bu temel üzerinde bir form kazanmaktadır. Bununla birlikte “gelir ve maddi refah” orta sınıfı saptamak için kullanılan temel ölçütler olmaya devam etmiştir. Bu da normatif metodolojinin Kazak spesifikliğine, genel tabakalaşma teorisinin Batılı paradigmlar çerçevesinde uygulanmasını mümkün kılmıştır. Kazakistanlı sosyolog B. İ. Rakisheva’ya göre, orta sınıfın oluşumu gerçeği hem maddi refah düzeyinin arttığını gösterir hem de reformların etkinliği için önemli bir kriter olarak düşünülebilir. Bu ise genel olarak ekonomik ve sosyal sistemin ve siyasal kurumların gücünü gösterir.²⁶² Rakisheva, orta sınıfı tanımlamak için iki kriter belirler. Biri subjektif, yani aktörlerin ve objelerin öz kimliklerinin belirlenmesine dayanması ve ikincisi de objektif, yani bireylerin görüşlerine bağlı olmayan işaretlere dayanır (faaliyetin niteliği ve gelir miktarı gibi).

Kazakistanlı bir başka sosyal bilimci B. Eskeev ise orta sınıfın büyüklüğünü belirlemek için, tüm toplumun beş eşit parçaya bölünmesi gerçeğine dayanan beş katmanlı bir hesaplama metodolojisine başvurmayı önerir. Bu yöntemle göre, B. Eskeev birinci ve ikinci katmanlar “yoksul” olarak nitelenebilir. Orta sınıf üçüncü ve dördüncü katmandan oluşmaktadır. “Zengin” sınıf ise beşinci ve en üst katmanda yer almaktadır. Bu tür hesaplamalar ile 2001 yılın başlarında Kazakistan toplumunda koşullu orta sınıfın ortalama 6,4 milyon veya ortalama %43,1 olduğu dile getirilmiştir.²⁶³

Bu tür model arayışlarına rağmen Kazak sosyolojisindeki bugüne kadarki orta sınıfın boyutu, kompozisyonu ve göstergeleri ile ilgili sorularda genel bir görüş oluşmamıştır. Örneğin, A. M. Nysanbayev, hem Rusya’da hem de Kazakistan’da orta sınıfın oluşumunun gerekli kurumsal çerçeveye henüz sahip olmadığını ve bu sürecin gelişmesinin aynı zamanda sosyokültürel önkoşullara da bağlı olduğunu ve orta sınıfın belli bir sosyokültürel ilişki türünün bir özelliği olduğunu belirtmiştir. Ona göre, söz konusu sosyokültürel ilişki bireylerin mülkiyete karşı tavırlarıyla ve kendi aralarındaki ilişkilerle bağlantılıdır. Bu ilişkiler, bireylerin kendi görüşüne göre, insanların belirli değerlerine, tutumlarına, yönelimlerine,

²⁶² Botagoz Rakisheva, Проблемы формирования среднего класса в казахстанском обществе (Problemy Formirovaniya Srednego Klassa v Kazakstanskoy Obschestve) Kazakistan Toplumunda Orta Sınıfın Oluşumundaki Ana Problemler), Uluslararası Akademisyenler Konferansı, Astana, Bilim, 2003, s.190-195.

²⁶³ Bauyrzhan Eskeev, Средний класс – это когда очень много богатых и очень много бедных? (Sredniy Klass – Eto Kogda Ochen’ Mnogo Bohatyh i Ochen’ Mnogo Bednyh?) Orta Sınıf, çok zenginler mi yoksa çok fakirler mi?), Almaty, Delovoi Mir Dergisi, 2001, s.43-44.

davranış normlarına ve diğer kültürel olgulara dayanmaktadır. Bu nedenle Nysanbayev, belirli bir modelin oluşturulmasının uzun zaman alacağı konusunda bir yaklaşıma sahip olmuştur.²⁶⁴

K. G. Gabdullina ise Kazakistan'da orta sınıfın aşağıda sıralanan özelliklere sahip olduğunu vurgulamıştır:

1. Birikmiş mülk biçimindeki veya bir gelir kaynağı olarak var olan mülk (orta ve küçük işletmeler, dükkânlar vs);

2. Entelektüel sermaye olarak nitelendirilebilecek yüksek düzeyde bir eğitime sahip olması (kural olarak, yüksek veya uzman bir orta öğretim);

3. Gelir düzeyinin yüksek olması. Toplumda belirli bir prestij sahibi olan profesyonel aktiviteler.²⁶⁵

Yukarıdaki model arayışlarına bakarak Kazak orta sınıfının tabakalaşma modelinin Kazakistan'ın tarihi ve ulusal uygarlığının özellikleri bağlamında mevcut teoriler, metodolojik yaklaşımlar ve sosyolojik araştırmalar temelinde oluştuğu söylenebilir. Medeniyet özellikleri kavramına bağlı kalarak, göreceli yaklaşım ve normatif metodolojinin birleşimine dayalı olarak Kazakistan'daki orta sınıf modeli somutlaştırılmaya çalışılmış ve orta sınıfa yönelik değerlendirmeler bu temelde bir form kazanmıştır. Bu çerçevede orta sınıf üzerine araştırmalar yapan Kazak sosyolog E. S. Otar'a göre, sosyoekonomik ve politik dönüşümden geçmiş birçok ülkenin tarihi deneyiminde belirlenen stratejik hedeflere ulaşmak için her ülkede bir orta sınıfa sahip olmak önemlidir. Ekonominin istikrara kavuşması ve toplumsal ilerleme için bu bir önkoşuldur. Ona göre, orta sınıfın güçlü sosyal durumu, devletin gelişiminin de önemli bir göstergesidir.²⁶⁶ Bu bağlamda, Cumhurbaşkanı'nın kendisinin de belirttiği gibi, orta sınıf "toplumla otoriteler arasındaki ilişkilerin niteliğini ve herhangi bir toplumdaki dengeleyici faktör arasındaki değişimi tamamen değiştirebilen bir sınıf" olarak görülmektedir.²⁶⁷

²⁶⁴ Abdimalik Nysanbayevich Nysanbayev, Kamal Kadyrzhanov, **Социокультурные предпосылки формирования среднего класса в современном Казахстане (Sotsyokul'turniye Predposylky Formirovaniya Srednego Klassa v Sovremennom Kazakstane) Modern Kazakistan'da orta sınıf oluşumunun sosyo-kültürel Arka planı**), Uluslararası Bilimsel-Pratik Konferansı, Astana, Bilim, 2003, s.35-41.

²⁶⁵ Kanapiya Gabdullina, **Общество: прогресс и регресс (Obschestvo: Progress i Regress) Toplum: Gelişmek Ve Gerilemek**), Almaty, İD KazGYU, 2003, s.186.

²⁶⁶ Elmira Otar, **Қазақстандағы Қалалық Орта Таптың Ерекшеліктері (Kazakstandağı Kalalık Orta Taptın Erekşelikteri (Kazakistan'daki Kentsel Orta Sınıfın Özellikleri)**, Tez çalışması, Astana, 2014, s.55.

²⁶⁷ Nursultan Nazarbayev, **Казахстанский Путь (Kazakstanskii Put') Kazakistan Yolu**), Karaganda, Arko, 2006, s.210

Görüldüğü gibi orta sınıf, insan malzemesinin kalitesini ve ulusun özgünlüğünün benzersizliğini belirleyen ve toplumsal yaşamın devamlılığını sağlayan bir katman olarak değerlendirilmektedir. Bu, yalnızca ülkedeki orta sınıfın zihinsel ve fiziksel sağlığı ile değil, aynı zamanda ülkedeki eğitim ve toplumsal yaşamın başka alanlarıyla da ilişkili olarak ele alınmaktadır. Orta sınıfın toplumdaki yeri ve rolü üzerine yapılan çalışmalar, orta sınıfın heterojenliği ve toplumsal katmanlaşma piramidindeki özel yapısal ve işlevsel konumu, çok katmanlı ve dinamizmi belirleyen yoksul ve zengin arasındaki bir bağlantı olarak yansıtılmaktadır. Bütün bu yaklaşımlar çerçevesinde orta sınıf, sosyal hiyerarşide önemli bir toplumsal katman olarak görülmüş ve endüstriyel ve post-endüstriyel bir toplumun oluşumu sırasında birçok sosyal bilimci gibi sosyologların da çalışma konusu haline gelmiştir. Çalışmamızın bundan sonraki bölümünde günümüz Kazakistan'ında bu önemli toplumsal kesitin ortaya çıkış dinamiklerini kavrayabilmek için yaptığımız araştırma sürecinin ayrıntıları ve sonuçları paylaşılacaktır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NUR-SULTAN'DA ORTA SINIFIN OLUŞUMU ÜZERİNE YAPILAN SOSYOLOJİK ARAŞTIRMA SONUCU (NUR-SULTAN ŞEHİRİ ÖRNEĞİNDE)

4.1. Araştırmanın Metodolojisi

Araştırma, nicel bir desen içinde, anket yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Veri toplama yöntemi olarak yapılandırılmış anket uygulanmıştır. Nicel araştırmalar olay ve olguların dışarıdan ölçülmesi ve gözlemlenmesi yoluyla nedensellik ilişkisi temelinde gerçeklere ulaşmaya çalışan araştırmalardır. Nicel araştırmalar kuramlardan ya da hipotezlerden hareket eder. Hem veri elde etmede, hem de veri analizlerinde kesin yöntemler ve istatistik teknikler önem kazanır. Son zamanlarda sosyal bilimlerde de nicel araştırmaların kullanım oranı giderek artmaktadır.²⁶⁸ Çalışmanın teorik çerçevesi, çalışma ile ilgili literatürü tarama yöntemi ile, saha araştırma kısmı ise anket ve doküman analizi yöntemleri ile özetlenmiştir. Bu çalışmada kullanılmak üzere hazırlanan anket küçük ve orta ölçekli girişimcilere, akademisyenlere ve doktorlara uygulanmıştır. Neden bu üç meslek? Çünkü Nur-Sultan'da son beş yılda başka şehirden gelen işçiler sayısı çoğalmaktadır. Özellikle girişimcilik, sağlık sektöründe çalışanların ve öğretmenlerin göstergesi gittikçe artmaktadır. Dolayısıyla, bu çalışanlar orta sınıfın fazla kısmını oluşturmaktadır. Bu yüzden ben tez çalışmamda yukarıda bahsettiğim üç meslek grubunu seçtim. Ayrıca bu üç meslek grubu seçmemiz araştırmamızda amaçlı örneklemi kullanmamıza neden olmaktadır.

Araştırma, temelde hazırladığımız anket aracılığıyla toplanan verilere dayalı olarak biçimlenmiştir. Veriler incelenirken araştırmamızda belirtilen tez çalışmaları ve makalelerden elde edilen bilgilerin analizi de yapılmıştır. Dolayısıyla, bu tez çalışmasında Marx ve Weber gibi klasik sosyolojinin önemli isimlerinin tabakalaşma kuramlarına ek olarak çağdaş sosyolojinin sunduğu tabakalaşma kuramlarından faydalanılmıştır. Bununla birlikte, toplumsal tabakalaşma ve orta sınıf konusunda araştırma yapan Kazakistanlı bilim adamlarının eserleri diğer temel kaynaklardır.

Yukarıda ifade edildiği gibi, araştırmamızda veri toplama yöntemi olarak yapılandırılmış anket kullanılmıştır. Bu araştırmanın toplam örneklem büyüklüğü 385 katılımcıdan oluşmaktadır. Anket, Kazakistan Cumhuriyeti'nin başkenti Nur-Sultan'da uygulanmıştır. Araştırmada çok aşamalı bölümlenmiş bir örneklem türü kullanılmıştır. İlk

²⁶⁸ Rauf Arıkan, *Anketler ve Anket Soruları*, Ankara, Nobel, 2012, s.11

olarak, Kazakistan'ın 14 bölgesinin örneklem büyüklüğü, ülkenin sosyo-ekonomik açıdan önemli bölgelerinin ve şehirlerinin nüfusuna bağlı olarak belirlenmiştir. Daha sonra her bölge için kentsel ve kırsal örneklem hacmi hesaplanmıştır. Bu anketteki kontrol ünitesinin seçimi, olasılık örneklem tasarımı kullanılarak birkaç aşamadan geçmiştir. Bununla beraber, çok aşamalı bölümlenmiş bir örnekleme kullanılmıştır. Örneklemin ana bölümleri şöyle tasarlanmıştır: Örneklem belirlenen parametrelere göre, ana gruptaki katılımcıların bileşimi, uygun orana yaklaşmaktadır (Kazakistan İstatistik Ajansı verilerine göre)²⁶⁹. Aynı zamanda, örneklemin ortalama özelliklerinin ana setten sapması $\pm\% 3,5$ 'i geçmemektedir.

Bilgi toplama yöntemi

Belirlenen araştırma görevlerini gerçekleştirmek için nicel veri toplama yöntemi kullanılmıştır. Katılımcılar arasında bilgi toplama yöntemi olarak “yüz yüze” «face-to-face» seçilmiştir. Katılımcılara ulaşılması “kartopu yöntemi” aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Anket, kitle ortamının bir parçası olarak, katılımcının ikamet ettiği mekanda, çalıştığı iş veya iş merkezlerinde gerçekleştirilmiştir.

Ekipman yapısı

Bilgi toplama tekniği, mantıksal olarak yapılandırılan sorular listesinden oluşan ankettir. Sosyal araştırma anketi, katılımcılardan araştırmanın hedeflerine ulaşmasına katkı yapacak temel bilgileri toplayan, belirli kurallara göre formüle edilen ve birbirine bağlanan bir dizi sorudan oluşan bir araçtır. Anket cevaplayıcının talebi üzerine Kazakça ve Rusça tasarlanmıştır.

Araştırmada kullanılan anketin yapısı üç bloktan oluşmaktadır:

1) Giriş bloğu, katılımcıya, gerçekleştirilen araştırma hakkında bilgi vermeyi amaçlamakta ve anketin nasıl doldurulacağına yönelik talimatlardan oluşmaktadır;

2) Ana blok, incelenen konuyla ilgili bir dizi sorudan oluşur. Bu blok, incelenmekte olan problemin farklı yönlerine veya ayrı konulara ayrılmış birkaç bölümden oluşmaktadır;

3) Sosyo-demografik blok, katılımcının cinsiyeti, yaşı, eğitim düzeyi, maaşı ve diğer özellikleri hakkında bir dizi sorudan oluşur.

²⁶⁹ stat.gov.kz

Bilgi işleme yöntemleri

Her araştırmacı, araştırma verilerinin analizinde önceden var olan sorulara cevap arar. Veri analizi aşaması aşağıdaki aşamalardan oluşur:

1. Veri toplama aşaması;
2. Veri gruplama aşaması;
3. Veri onaylama aşaması;
4. Veri işleme aşaması.

Bu yöntemleri kullanarak çalışmamızın ilk aşamasına veri toplama yöntemleriyle başladık. Veri toplama aşamasından sonra, toplanan verileri kodlayıp işleyerek çalışmanın bir sonraki aşamasına geçtik. Çalışma sırasında elde edilen verilerin analizinde istatistiksel yöntemler de kullanılmıştır. Verileri ayrıca tablo verilere dönüştürdük. Bu, çalışmamızı basitleştirmemize ve çalışmanın sonuçları hakkında doğru nicel veriler elde etmemize yardım etmektedir. Ayrıca sayısal tablolar, çalışmadaki ilişkilerin ve modellerin doğruluğunu temsil eder. Buna ek olarak, araştırmamızda bir, iki ve üç boyutlu tablolar, Rus dili için uyarlanmış SPSS 25.sürüm bilgisayar programı kullanılarak uygulanmıştır. Tez çalışmasındaki sosyolojik araştırma, analiz sonuçları ve araştırma etapları ile doğrudan ilişkilidir. Bu etaplar aşağıdaki gibidir:

1. Etap: Sosyolojik Araştırmaya Hazırlık

- 1.1. Araştırmadaki saha durumunun belirlenmesi;
- 1.2. Araştırma konusu ile ilgili literatürün gözden geçirilmesi;
- 1.3. Araştırma amacı ve hedeflerin belirlenmesi;
- 1.4. Araştırmanın hipotezleri;
- 1.5. İşleme ekipmanlarının toplanması için ampirik bilgilerin hazırlanması (anketler).

2. Etap: Ampirik Kaynakların Toplanması

- 2.1. Araştırmayı düzenlemek;
 - a. Finansal ve teknik sorunların çözümü;

- b. Anket alanının bölünmesi;
- c. Süpervizör ve mülakatçı seçimi;
- d. Anketi oluşturmak;
- e. Katılımcıları aramak
- f. Görüşmeleri yürütmek.

3. Etap: Sosyolojik verilerin işlenmesi

- 3.1. Yapılandırılmış anket sorularının kodlanması;
- 3.2. SPSS programını kullanarak, alınan ampirik bilgilerin işlenmesi ve analizi;
- 3.3. Anketteki soruları SPSS programına yüklemek;
- 3.4. Verileri temizlemek.

4. Etap: Elde edilen verilerin analizi ve yorumlanması

- 4.1. İlk analizi yapmak:
 - a. Tek boyutlu, iki boyutlu ve üç boyutlu tabloları çıkarmak;
 - b. Grafikler, tablolar, histogramlar oluşturmak;
- 4.2. Analiz verileri:
 - a. Ek bilgileri toplama;
 - b. Hipotezleri oluşturma ve öneriler sunma.
- 4.3. Nihai rapor için hazırlık

4.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Araştırmamız daha önceden belirtildiği gibi, Kazakistan'daki orta sınıfın oluşum dinamikleri ve özelliklerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Araştırma, bağımsızlık öncesinde Kazakistan'ın toplumsal yapısında orta sınıf olarak tanımlanan sosyal grupları ve bağımsızlık sonrasında toplumsal değişimlerin neticesinde ortaya çıkmaya başlayan orta sınıf durumunu incelenmektedir. Araştırmanın sınırlayıcı problemlerinden en önemlisi, bu konuda daha önce geniş bir araştırma ve çalışmanın yapılmamış olmasıdır. Araştırma süreci bu

anlamda Nur-Sultan'daki orta sınıfın oluşumundaki bölgeye özgü yeni bir modelin oluşturmasını hedeflemektedir. Özellikle, bağımsızlık öncesinde Kazakistan'ın toplumsal yapısının kapsamlı bir şekilde incelenmemiş olması, bu konuya odaklanmamızın temel nedenidir. Dolayısıyla bağımsızlık sonrası orta sınıfın oluşumu ve özellikleri konusunda yeni araştırmalara ihtiyaç olduğu kabul edilebilir. Bununla birlikte Kazakistan İstatistik Ajansı'nın da orta sınıf hakkında kapsamlı bilgiler verememesi konuyla ilgili başka bir sınırlayıcı noktadır.

Bu tez çalışmasında incelenecek gruba kimin dâhil edileceğine dair kriterler olmadan orta sınıfın durumunu, özelliklerini ve içinde bulunduğu zorluklarını tarif etmek zordur. Bu bağlamda cevaplamamız gereken ana sorular şunlardır: Kazakistan'da bir orta sınıf var mıdır? Varsa özellikleri nelerdir? Devletin, Kazakistan'da geniş bir orta sınıf oluşturma çabası nasıl açıklanabilir? Bu bağlamda, en azından devlet düzeyinde neden bir orta sınıfa ihtiyacımız olduğuna inanılmaktadır? Eğer bir orta sınıf varsa, bu sınıfın karşılaştığı zorluklar nelerdir, orta sınıfın yaşam kalitesini nasıl iyileştirebiliriz? Bu sorunlara çözüm bulmak, toplumda orta sınıf hakkında makul bir fikir oluşturmaya izin verecektir. Aynı zamanda bu soruları cevaplayarak Kazakistan'da orta sınıfın oluşumuna ilişkin görüşler oluşturmak da mümkün olacaktır.

Bağımsızlıktan sonra, Kazakistan'ın toplumsal yapısı önemli değişikliklere uğramıştır. Aynı zamanda, bu yıllarda Kazakistan'daki yoksulluk oranının düşmeye başladığı belirtilmektedir. Ancak değişimin hızı, “yoksul” ve “orta” sınıfların oluşumu hakkındaki çeşitli soruları da beraberinde getirmiştir. Bu dönemde ortaya çıkan orta sınıfın toplumun gelişmesindeki ana itici güç olduğu kabul edilmektedir. Tarihsel olarak, “orta sınıf”, fiziksel ve beşeri sermayenin oluşumunda aktif bir gruptur. Kazakistan orta sınıfının, tüketimi ve talebi artırarak sürdürülebilir ekonomik ilerlemeye katkıda bulunduğu kabul edilmektedir. Ayrıca orta sınıfın ortaya çıkışı ile demokratik bir sivil toplum ve ılımlı siyasi reformlar arasında bağlantılar kurulmaktadır.

Günümüzde birçok sosyal bilimci orta sınıfın statüsünün nispeten yüksek bir gelir kaynağı ile nitelendirildiğine işaret etse de orta sınıfın net bir resmini oluşturabildiğini söyleyebilmek güçtür. Orta sınıf kavramının artık sosyolojik ve ekonomik literatürde geniş ölçüde tartışıldığı açıktır. Bizim araştırmamızın sonucunda Kazakistan toplumunda da “proto” orta sınıf olarak tanımlanabilecek yeni kategorilerin oluşmaya başladığını görmekteyiz.

Araştırma mekan açısından Kazakistan'ın başkenti Nur-Sultan şehri ile sınırlandırılmıştır. 1997 yılında Kazakistan'ın başkenti Akmola (Nur-Sultan) olarak kabul edilmiştir. Yeni başkente göç eden farklı meslek sahipleri ve farklı alanlarda çalışan insanların Nur-Sultan'da orta sınıfın oluşmasına katkı yaptığı söylenebilir. Araştırmamızda Nur-Sultan'da yaşayan ve farklı şehirlerden gelen küçük ve orta ölçekli girişimciler, akademisyenler ile doktorlar olmak üzere 385 katılımcı ile anket çalışması yapılmıştır.

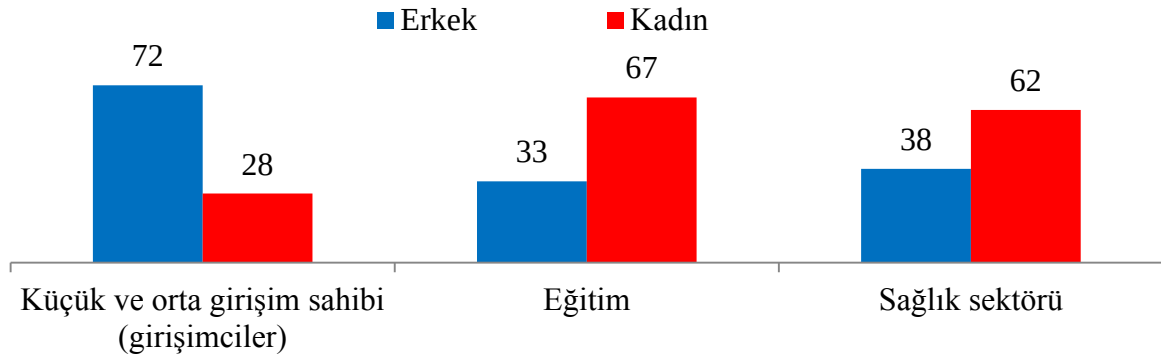
Ekonomik açıdan gelir, yaşam standartlarının en iyi göstergesi olarak kabul edilmektedir. Ancak temel gelirin dışında belirleyici olabilecek başka parametrelerin olduğu da sosyolojik bir gerekliliktir. Bu parametreler insanların orta sınıfa ait olup olmadıklarını belirleme konusunda kritik önemdedir. Araştırma sırasında Nur-Sultan'da oluşan orta sınıfı belirlemenin kriterleri olarak şunları belirledik: Gelir seviyesi ve ekonomik refah, meslek, eğitim seviyesi, dünya görüşleri ve değerleri, tüketim alışkanlıkları, boş zamanları değerlendirme tercihleri, piyasa ekonomisindeki konum, yeni değerlere sahip olma, sosyalleşme pratikleri, aile bağları, ebeveynlerinin eğitim düzeyi, farklı etnik ve kültürel gruplarla ilişkileri, geleceğe dair planları, yaşam memnuniyetleri, kendi sosyokültürel statülerine dair memnuniyetleri ve bilinç düzeyleri. Araştırmamız zaman açısından gerçekleştirildiği dönemle sınırlıdır. Dolayısıyla çalışmamızın genel olarak 2014-2020 arasını kapsadığı belirtilmelidir.

4.3. Orta Sınıfın Mesleğe Göre Sınıflandırılması: Küçük ve Orta Ölçekli işletme Sahipleri (Girişimciler), Üniversite Öğretim Üyeleri ve Doktorlar

4.3.1. Ankete Katılanların Profili

Katılımcıların %47'si erkek, %53'ü kadındır. Özellikle, küçük ve orta ölçekli işletmeciler arasındaki erkeklerin sayısı diğer gruplara göre daha fazladır. Kadınlar eğitim ve Sağlık sektöründe daha baskındır.

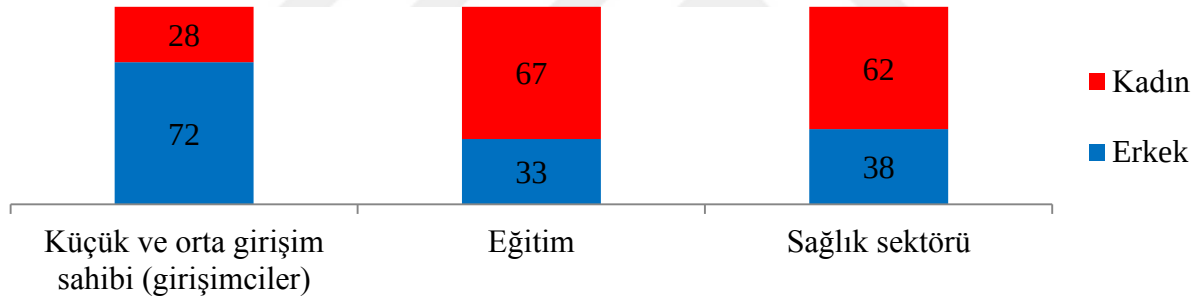
Tablo 6. Cinsiyet (%).

Ankete katılanların yaş özelliklerine göre, anket Kazakistan'ın diğer şehirlerinden gelen 22-66 yaşlarındaki küçük ve orta ölçekli işletmeciler (girişimciler), üniversite öğretmenleri ve Sağlık sektöründe çalışanlar ile ilgilidir. Ankete katılanların yaş analizlerini karşılaştırarak, Nur-Sultanlı orta sınıfın ortalama yaşının 39 olduğunu görebiliriz.

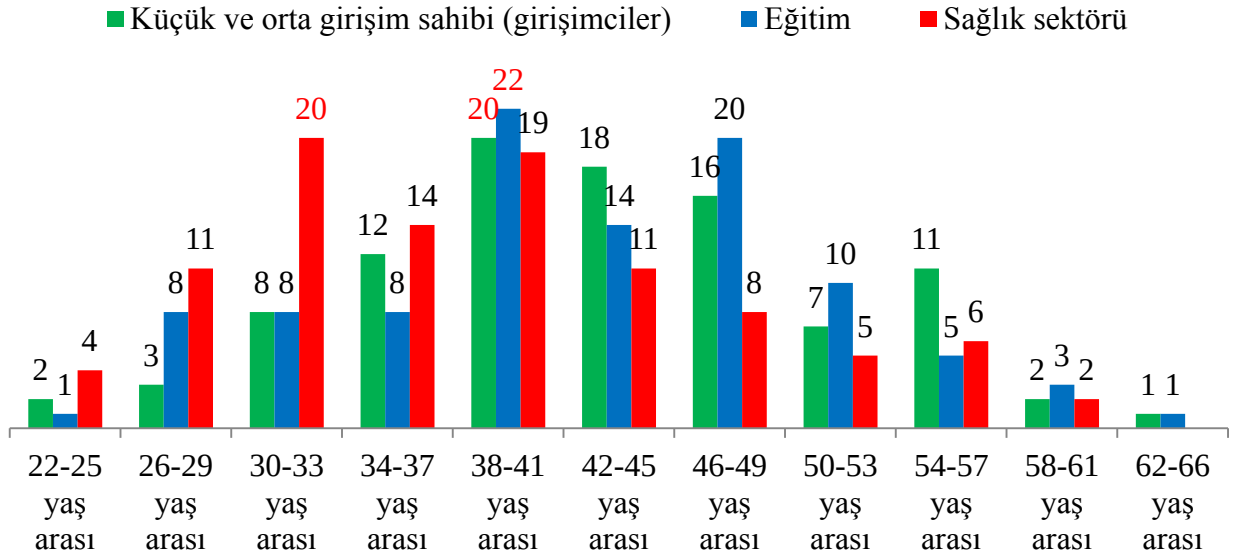
Üç katılımcı grubunun yaş farklılıklarına göre, katılımcıların cinsiyete göre çoğunluğu küçük ve orta ölçekli işletmeciler arasındaer erkekler ve kadınların oranı ise üniversite öğretmenleri arasında daha yüksek çıktı.

Tablo 7. İş kollarına göre cinsiyet (%).

Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin en yüksek oranı % 38-dir, yani 41 - 20 yaş arası. Üniversite öğretmenlerinin en yüksek yüzdesi 38-41 yaş grubundadır, % 22-ye denk geliyor. Sağlık sektöründe çalışanların en yüksek yüzdesi 30-33 yaş grubundadır, % 20. Genel olarak, gençler ve yaşlılar arasında ankete katılanların sayısı azdır. Bu, aşağıdaki şemada da görülebilir.

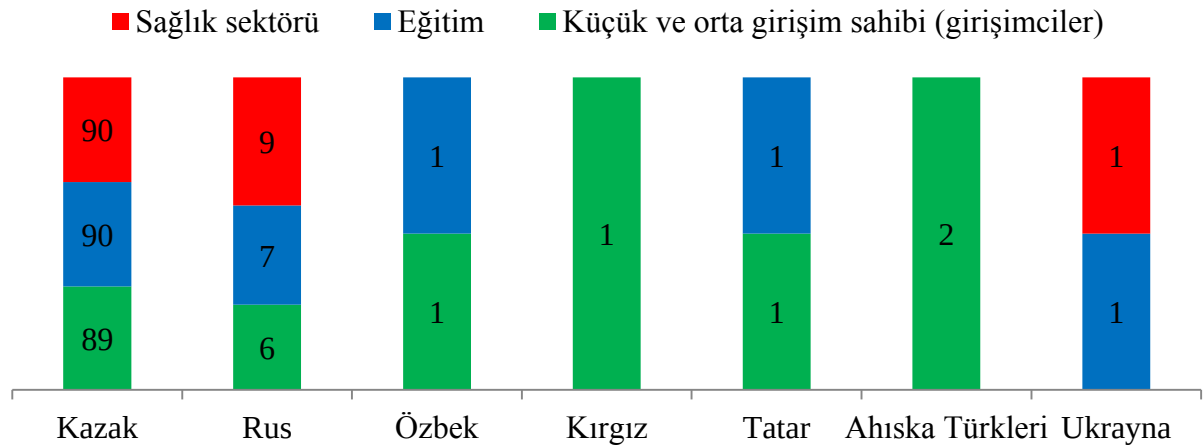
Tablo 8. Yaş (%).

Katılımcıların uyruklarına göre sınıflandırılması. Katılımcıların mutlak çoğunluğu Kazaklardır -% 90, Ruslar -%7, diğer ulusların yüzdesi 3'tür (Tatarlar, Özbekler, Kırgızlar, Türkler ve Ukraynalılar).

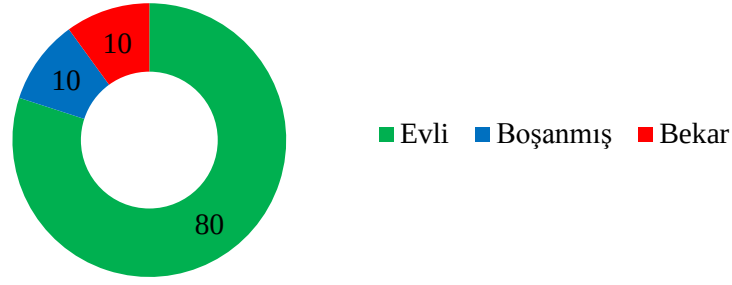
Tablodan da görülebileceği gibi, küçük ve orta ölçekli işletmeciler ve üniversite öğretmenleri arasında farklı milliyetler vardır, ancak Sağlık sektöründe çalışanlarının çoğunluğu iki milliyettir (Kazak ve Rus).

Tablo 9. Katılımcıların Uyruklarına Göre Sıralanması (%).

Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde, katılımcıların çoğunun % 80'inin evli, % 10'unun boşanmış ve % 10'unun evlenmemiş olduğuna dikkat edilmelidir.

Tablo 10. Üç Meslek Grubunun Medeni durumu (%).

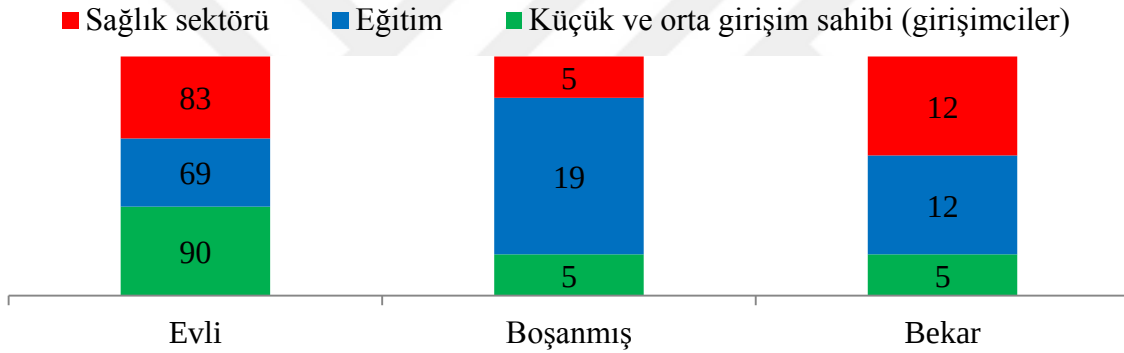

İncelenen üç grup arasında, evli olanların yüzdesi boşanmış ve evli olmayanlardan daha yüksektir. Özellikle küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında iki gruba göre evlilerin oranı yüksektir (% 90).

Boşanma oranı üniversite öğretmenleri arasında daha yüksektir (% 19).

Katılımcıların cevaplarını inceleyerek, Sağlık sektöründe çalışanlar arasında evlenmeyenlerin yüzdelik oranı % 5 olmaktadır.

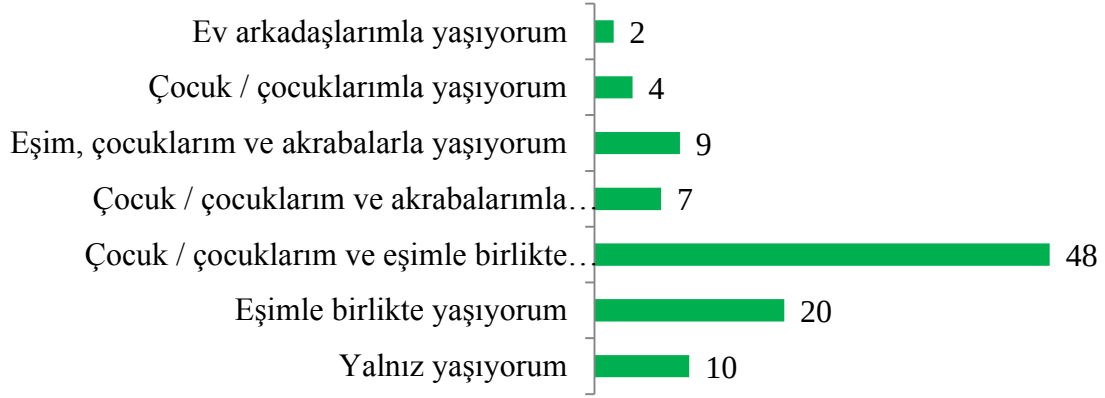
Tablo 11. Üç Meslek Grubunun İş kollarına göre Medeni durumu (%).

Katılımcılara yönelttiğimiz “Aşağıdaki seçeneklerden hangisi sizin durumunuzu açıklar?” sorusuna aşağıdaki cevapları aldık. Genel olarak, üç katılımcı grubu arasında en yüksek puana sahip olan cevap, çocukları ve eşleriyle birlikte yaşamalarıydı.

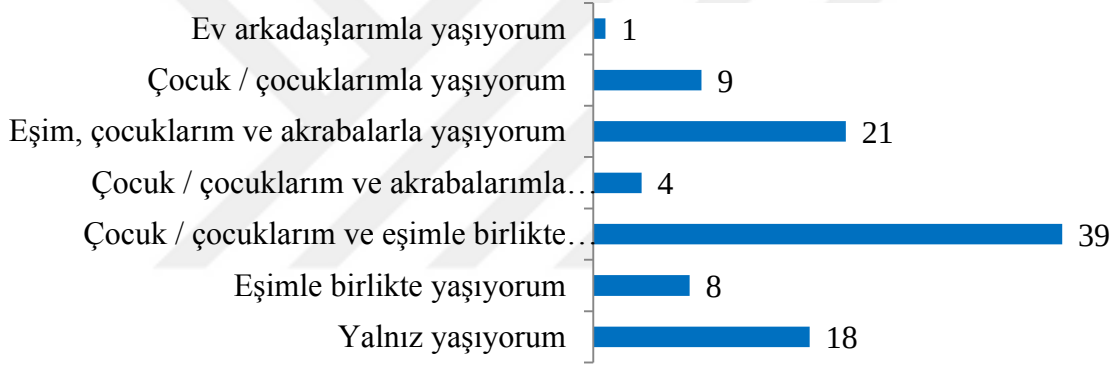
Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin % 48'i çocuklarıyla ve eşleriyle yaşadıklarını ve sadece % 2'si arkadaşlarıyla birlikte bir daire kiraladıklarını söylediler.

Tablo 12. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinde Hane Halkı Sayısı (%).

Üniversite öğretmenlerinin %39'u yukarıdaki grup gibi çocuklarıyla ve eşleriyle yaşadıklarını, sadece % 1'i arkadaşlarıyla birlikte bir daire kiraladıklarını belirttiler.

Tablo 13 . Üniversite Öğr.Üyelerinin Hane Halkı Sayısı ve Özelliği (%).

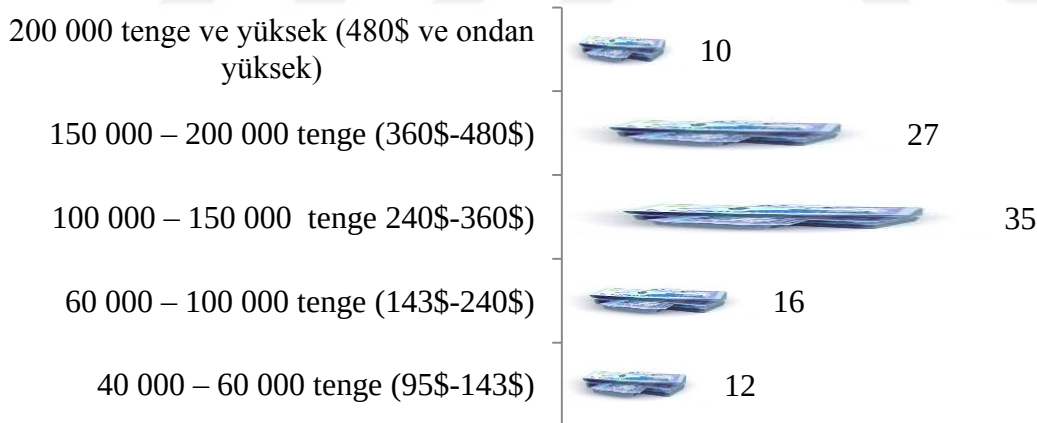
Sağlık sektöründe çalışanlarının yüzde elli altısı, yukarıda belirtilen iki grup gibi, çocukları ve eşleriyle yaşadıklarını söylerken, sadece yüzde 5'i arkadaşlarıyla bir daire kiraladıklarını söyledi.

Tablo 14. Sağlık Sektöründe Hane Halkı Sayısı ve Özelliği (%).

“Ailenizin kişi başına aylık ortalama geliri nedir?” sorusunun cevabı şöyleydi. Katılımcıların % 35’i ortalama aylık geliri 100.000-150.000 (240\$-360\$) tenge olarak belirlerken, sadece % 10’u 200.000 (480\$ ve ondan yüksek) tenge’den fazla olduğunu belirtti.

Tablo 15. Ankete Katılan Üç Meslek Grubunun Ortalama Aylık Gelir (%).

Ankete katılanların cevaplarını analiz ederek, küçük ve orta ölçekli işletmelerin cevaplarının verilen seçeneklerin tüm cevaplarını kapsadığını ve yüzde olarak neredeyse hiçbir fark olmadığını görüyoruz. 40.000 - 60.000 (95\$-143\$) tenge -% 21, 60.000 - 100.000 (143\$-240\$) tenge -% 20, 100.000 - 150.000 (240\$-360\$) tenge -% 19, 150.000 - 200.000 (360\$-480\$) tenge -% 19, 200.000 (480\$ ve ondan yüksek) tenge -% 21’den fazla diyen seçenekleri seçmişler.

Diyagramdan da görebileceğiniz gibi, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin cevapları doğru olmayabilir. Çünkü birçok işletme sahibi “Ailenizin kişi başına aylık ortalama

geliri nedir?” sorusuna doğru cevaplamak istemediğinden, cevabın herhangi bir versiyonunu seçebilirler. Ancak, ankete katılanların ekonomik durumlarından memnuniyet düzeylerini değerlendirmenin gerekli olduğu bir soru da, en memnun olanlar arasında küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri vardı. Sağlık sektöründe çalışanların en düşük oranı % 52’yi gösterdi.

Genel olarak, aylık veya ortalama aylık söz konusu olduğunda, insanların açık olduğunu ve net bir cevap vermediğini biliyoruz ve bu beklenen bir durumdur. Çünkü Nur-Sultan nüfusunun çoğu kalabalık, büyük ve geniş ailelerde yaşıyorlar. Dolayısıyla bir ailede kişi başı aylık gelir düşük olabilir. Ama kendilerini fakir olarak göstermemek amacıyla aylık gelirlerini de yüksek göstermiş olabilirler.

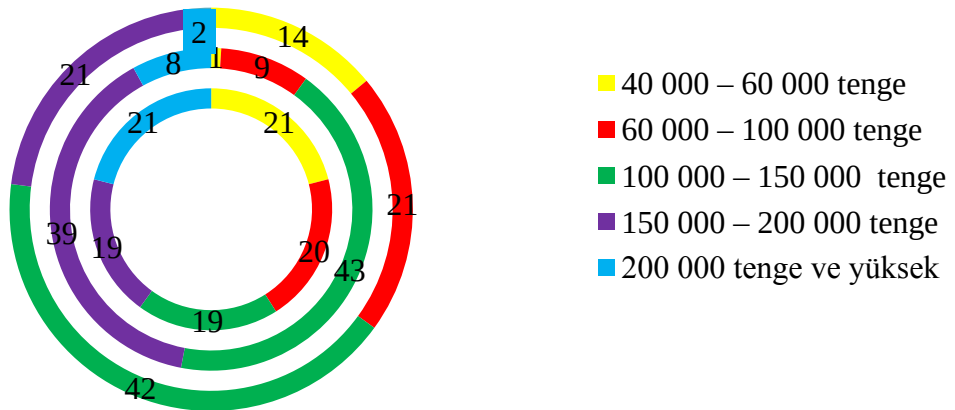
Üniversite öğretmenlerinin cevapları şu şekilde dağıtılmıştır: % 43’ü 100.000 ile 150.000 (240\$-360\$) tenge arasında ve % 39’u 150.000 ile 200.000 (360\$-480\$) tenge arasındadır. Sadece % 1’i 40.000 ile 60.000 (95\$-143\$) tenge arasında olduğunu belirttiler. Dış göstergelere bakarsak, Sağlık sektöründe çalışanlarının %42’si 100.000 - 150.000 (240\$-360\$) tenge, 60.000 - 100.000 (143\$-240\$) tenge (% 21) ve 150.000 - 200.000 (360\$-480\$) tenge (% 21) arasından seçti, sadece %2’si 200 (480\$ ve ondan yüksek) bin tenge ve üzeri seçeneğini gösterdi.

Çemberin iç kısmındaki gösterge: Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri

Orta seviyedeki gösterge: Üniversite öğretmenleri

Dış seviyedeki göstergeler: Sağlık sektöründe çalışanlar.

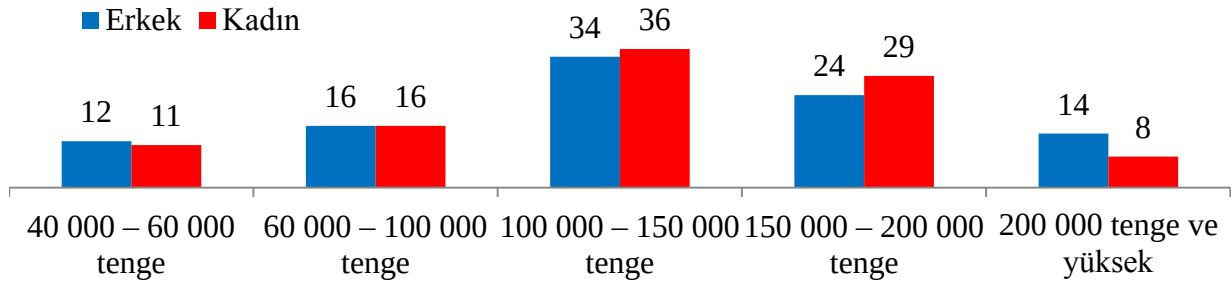
Tablo 16. Üç Meslek Grubunun Ortalama Aylık Gelir (%).

Araştırmanın sonuçlarına göre, üç grubun ortalama aylık geliri ile ilgili ankete katılanlar arasında erkeklerin (% 34) ve kadınların (% 36) en yüksek yüzdesi 100.000 - 150.000 (240\$-360\$) tengeye denk gelmektedir.

Tablodan da görülebileceği gibi, 200.000 (480\$ ve ondan yüksek) tengeden fazla diye belirtenlerin sayısı kadınlarda %8’di, yani erkeklerden (% 14) daha düşüktü.

Tablo 17. Ankete Katılanların Cinsiyete Göre Ortalama Aylık Geliri (%).

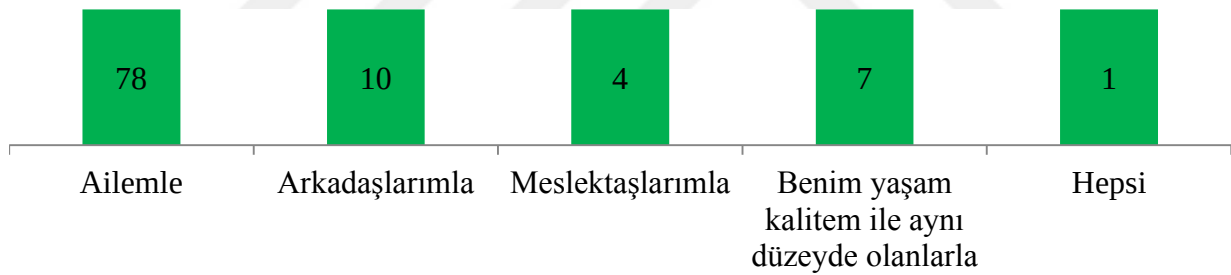

4.3.2. Katılımcıların Kendini Tanımlaması ve Eğitim Düzeyi

İletişimin insanlar arasında etkileşim ihtiyacının yarattığını biliyoruz. Katılımcılara yönelttiğimiz “Kiminle en yakın ilişkide olmak istiyorsun?” sorusunun cevapları aşağıdaki gibidir.

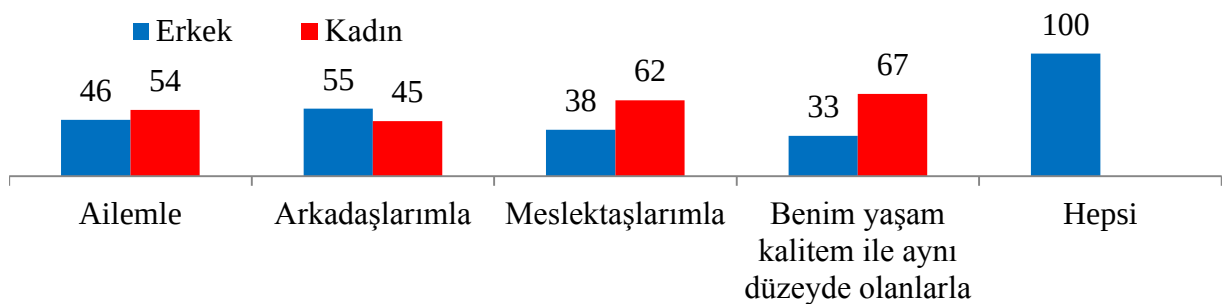
Katılımcıların %78’i için aile ile en yakın ilişkiye sahip olmak önemlidir, %10’u arkadaşlarla, %7’si aynı yaşam standardına sahip insanlarla, %4’ü meslektaşlarıyla ve sadece %1’i herkesle yakın olmak istediklerini belirttiler.

Tablo 18. Ankete Katılanların En Çok Görüşmek İstedikleri İnsanlarla ilgili Görüşleri (%).

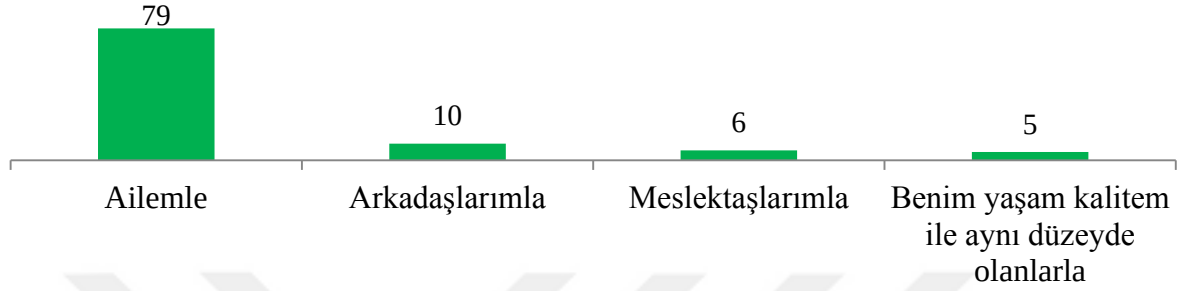
Ankete katılanların “Kiminle en yakın ilişkide olmak istiyorsun?” sorumuza cinsiyetlerine göre verdikleri cevaplar şöyledir. Erkeklerin, kadınlara göre aile ve arkadaşlarla yakın temasta olma olasılığı daha yüksektir. Kadınlar ise meslektaşları ve benzer yaşam prensiplerine sahip kişilerle en yakın ilişki içerisinde olmak istediklerini göstermiştir.

Tablo 19. Cinsiyete göre Üç Meslek Grubu Arasında En Çok Görüşmek İstedikleri Kişiler (%).

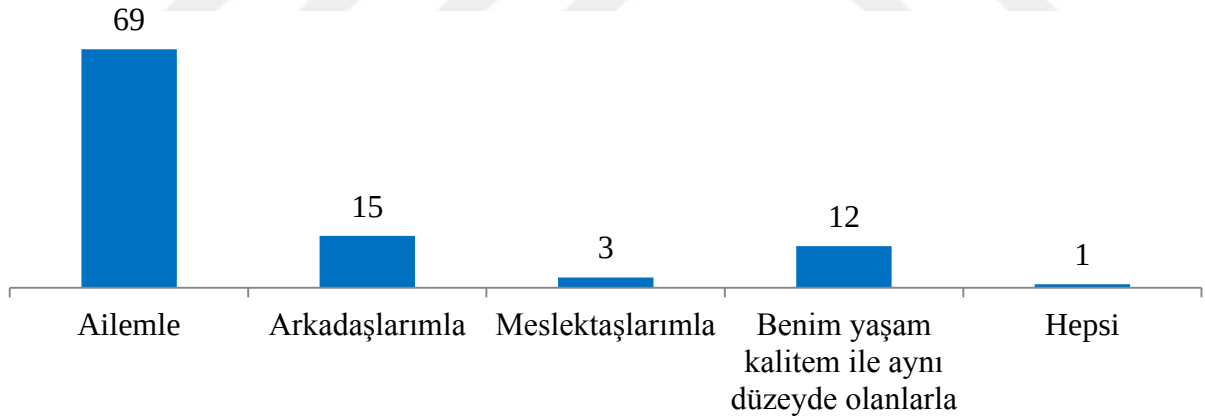
Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %79'u "Kiminle en yakınlıkta olmak istiyorsunuz?" diye sorulduğunda, ailesi ile en yakın ilişkiye sahip olmak istediğini söylediler. Arkadaşlarla (% 10), meslektaşlarla (% 6) ve aynı yaşam standardına (% 5) sahip kişilerle olan ilişkilerin daha az önemli olduğu ortaya çıktı.

Tablo 20. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin En Çok Görüşmek İstedikleri Kişiler (%).

Üniversite öğretmenlerinin %69'u "Kiminle en yakınlıkta olmak istiyorsunuz?" sorusuna, ailesi ile en yakın ilişkiye sahip olmak istediğini söyledi. Ayrıca, küçük ve orta ölçekli işletmelere kıyasla, katılımcıların çoğu arkadaşlarıyla (% 15) ve aynı yaşam standardına (% 12) sahip kişilerle en yakın ilişkiyi kurmak istediklerini belirttiler.

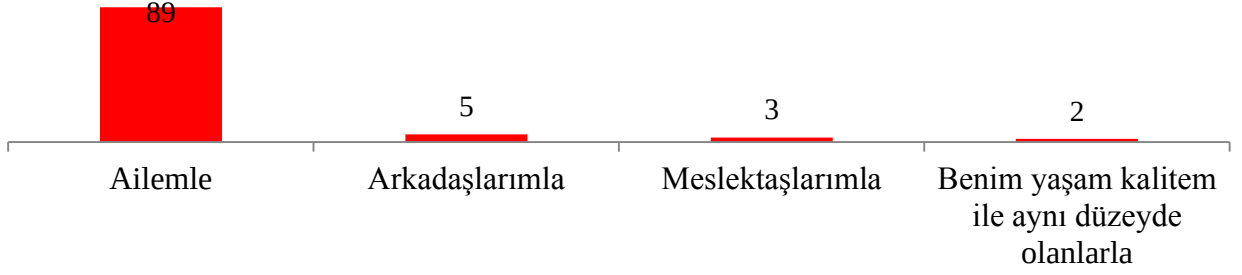
Tablo 21.: Üniversite Öğr.Üyelerinin En Çok Görüşmek İstedikleri Kişiler (%).

Sağlık sektöründe çalışanlarının %89'u "Kiminle en yakınlıkta olmak istiyorsunuz?" diye sorulduğunda, ailesi ile en yakın ilişkiye sahip olmak istediklerini söyledi. Bu grubu iki gruba karşılaştırıldığında, aile ile en yakın ilişkiye sahip olmak çok önemli olduğunu belirtiyor.

Arkadaşlarla (%5), meslektaşlarla (%3) ve aynı yaşam standardına (% 2) sahip kişilerle olan ilişkilerin daha az önemli olduğu ortaya çıktı. Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin verdiği cevaplar bu gruba tutarlıdır. Sadece üniversite öğretmenlerinin görüşleri bu iki gruba çakışmaz.

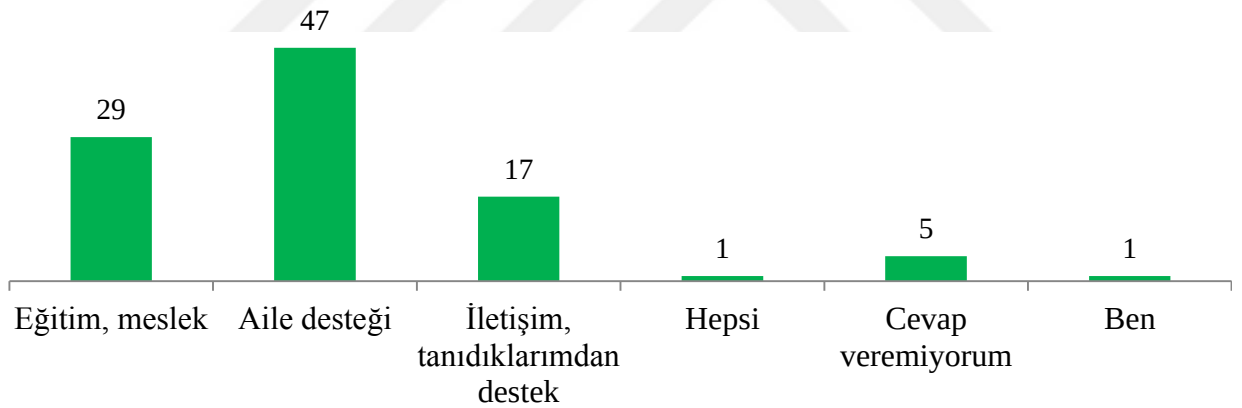
Tablo 22. Sağlık Sektöründe Çalışanların En Çok Görüşmek İstedikleri Kişiler (%).

Araştırma sonuçlarını analiz ederek, elbette, katılımcıların ilk etapta yaşamın zorluklarını aşmasına yardımcı olan aile desteğidir.

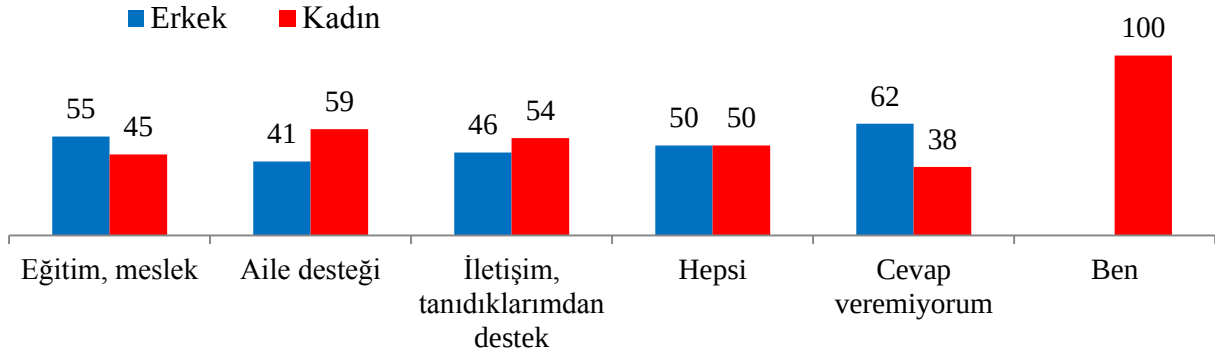
Katılımcıların %47'si yaşamın zorluklarının üstesinden gelmeye yardımcı olan ailenin desteği olduğuna ve %29'u eğitimin bir meslek olduğuna inanmaktadır. %17'si akrabalık ilişkisi belirtirken, %5'i cevap veremiyorum seçeneği seçtiler. Ankete katılanların sadece %1'i kendilerini seçtikleri takdirde %1'i için herkesin yaşam zorluklarını aşmada yer alacağını söyledi.

Tablo 23 . Üç Meslek Arasında Zor Durumda Kaldığında Destek Alabilecek Kişiler (%).

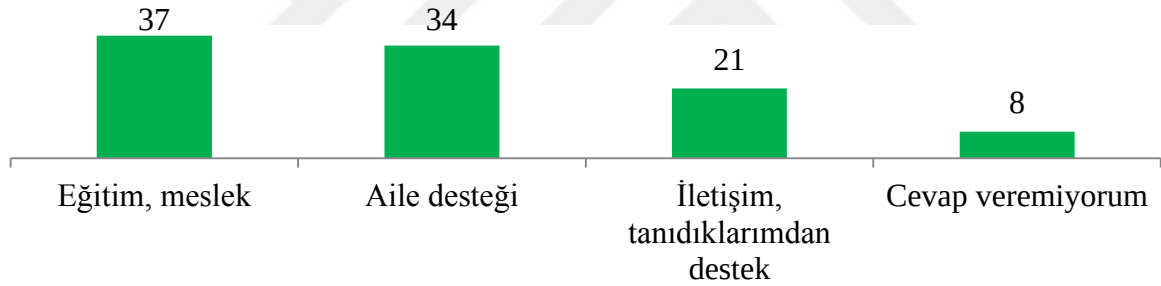
Genel olarak, erkekler ve kadınlar yaşamın zorluklarına farklı tepki verirler. Ayrıca, erkekler aşağıdaki şemadan görülebileceği gibi, cevaplamayı kadınlardan daha zor bulmaktadır. Kadın öncelikle aile desteği (% 59), akrabalık (% 54) ve üçüncü olarak eğitim ve mesleğe dayanıyorlar.

Tablo 24. Katılımcıların Cinsiyete Göre Zor Durumda Kaldığında Destek Alabilecek (%).

Anketimize göre, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin katılımcıları arasında eğitim, meslek (% 37) hayatın zorluklarının üstesinden gelmeye yardımcı olan ilk koşulsuz, ikincisi ise aile desteği (% 34), üçüncü akrabalık ilişkiler (%21) olarak gözükmektedir. Katılımcıların %8'i bu soruyu cevaplamayı zor bulmuştur.

Tablo 25. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Zor Durumda Kaldığında Destek Alabilecek Kişiler (%).

Araştırmanın sonuçlarını analiz ederek araştırmaya katılanlar arasında, üniversite öğretmenlerine göre yaşamın zorluklarının üstesinden gelmeye yardımcı olan koşul olarak aile desteğini (%57) seçmişler. İkinci olarak, eğitim, meslek (% 19), üçüncü akrabalık ilişkiler (%18) takip etmektedir. Katılımcıların %5'i bu soruya cevap vermeyi zor buldular, sadece %1'i kendilerine yardımcı olacaklarından emin olduklarını belirtiyorlar.

Tablo 26. Üniversite Öğr.Üyelerinin Zor Durumda Kaldıklarında Destek Alabilecek Kişileri (%).

Araştırmaya katılan katılımcılar arasından üç grup içinde Sağlık sektöründe çalışanlarına göre, aile desteğinin yaşam zorluklarının üstesinden gelmeye yardımcı olan ilk faktördür (% 49). İkinci eğitim ve meslek (% 35), üçüncü sırayı ise akrabalık ilişkileri (% 12) almaktadır. Katılımcıların %2'si bu soruyu cevaplamayı zor bulmaktadır ve katılımcıların %2'si herkesin yardımcı olacağından emindir.

Tablo 27. Sağlık Sektöründe Çalışanların Zor Durumda Kaldıklarında Destek Alabilecek Kişileri (%)

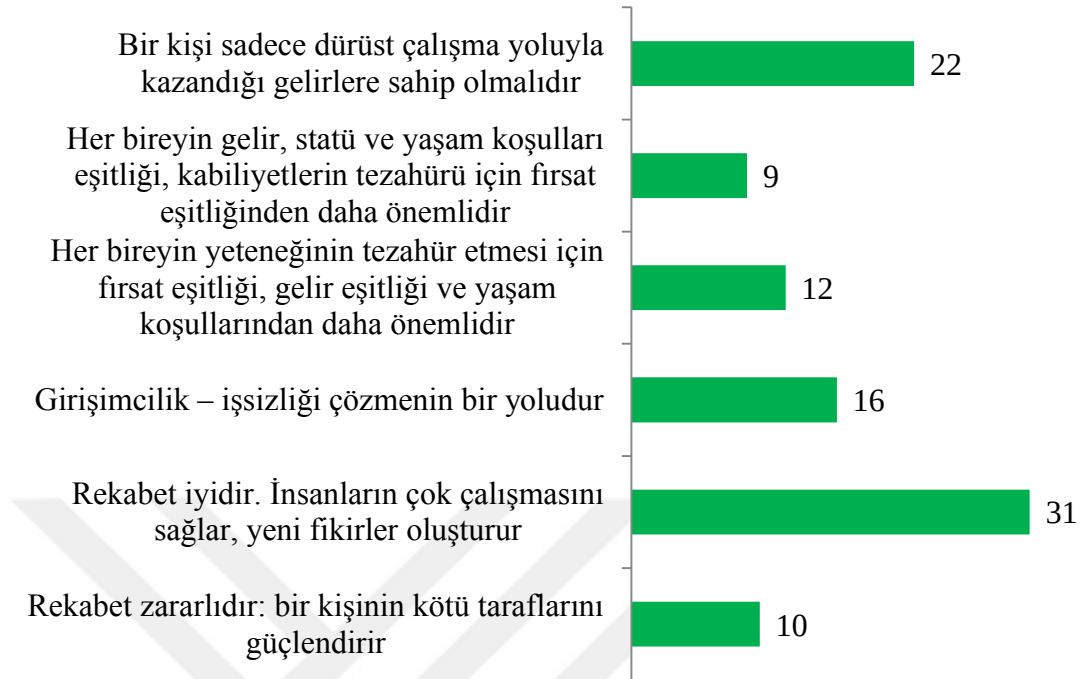

Katılımcıların “Yaşam prensiplerinizi neler?” sorusunun cevaplarını analiz eden ilk üçlükte: %31’i rekabet iyi, insanlara çok çalışmayı öğretiyor ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunuyor, %22 kişi sadece dürüst çalışma ile para kazanılmalı demektedir, %16’sı ise girişimciliği işsizliği çözmenin bir yolu olarak görmektedir.

Girişimciliğin işsizliği çözmenin yollarından biri olduğuna inananların sayısı çok yüksek değildir (%16). Rekabet zararlıdır: bir kişinin olumsuz yönlerini beslediğine inananların yüzdesi %10’na denk gelmektedir.

Anketteki bu sorunun sonuçlarına göre, katılımcıların sadece % 9’u her bireyin gelir, statü ve yaşam koşullarının eşitliğinin, yeteneklerinin tezahürü için fırsat eşitliğinden daha önemli olduğuna inanmaktadır.

Tablo 28 . Üç Meslek Grubunun Yaşam ilkeleri (%).

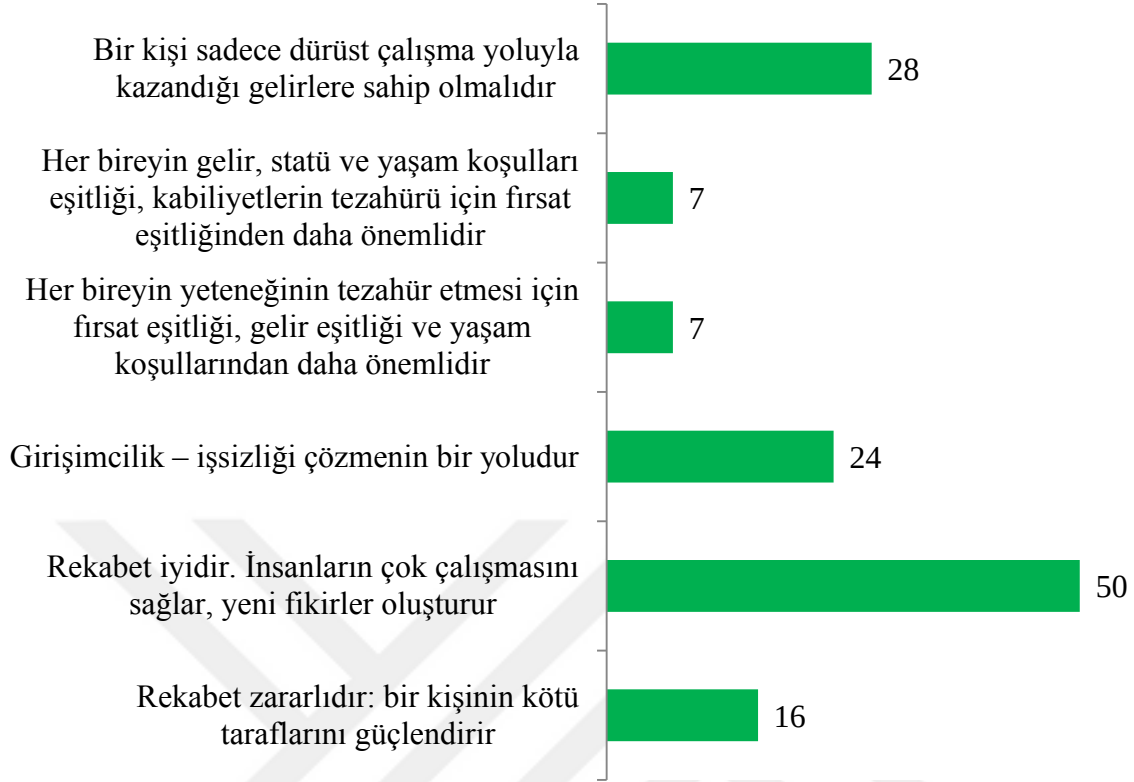
Analiz sonuçlarına göre, üç grubun özel yaşam prensipleri arasında, grubun cevaplara öncülük etmesi iyi bir rekabettir. O, insanlara çok çalışmayı öğretir ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunur.

Katılımcıların %50'si, küçük ve orta ölçekli işletmelerin yaşam ilkeleri konusunda katılımcılar arasında iyi bir rekabete sahiptir. İnsanlara çok çalışmayı öğrettiğine ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasını etkilediğine inanıyor. Bu grup için, elbette, piyasa ekonomisinde profesyonel olarak faaliyet göstermek veya faaliyet göstermek için, çok para kazanmak bu cevap seçeneğini seçmek için iyi bir fikir olmalıdır.

Katılımcıların %28'i bir kişinin sadece dürüst çalışma yoluyla para kazanması gerektiğine inanırken, %24'ü girişimciliğin işsizliği çözmenin yollarından biri olduğuna inanmaktadır. Aynı anda katılımcıların %16'sı rekabetin zararlı olduğunu söyledi: bir kişinin olumsuz yönlerini daha da kötüleştireceğini vurguladılar.

Ayrıca, Her bireyin yeteneğinin tezahür etmesi için fırsat eşitliği, gelir eşitliği ve yaşam koşullarından daha önemlidir diyenlerin oranı %7 ve Her bireyin gelir, statü ve yaşam koşulları eşitliği, kabiliyetlerin tezahürü için fırsat eşitliğinden daha önemlidir diyenlerin de oranı %7'ye denk gelmektedir.

Tablo 29. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Yaşam Prensipleri (%).

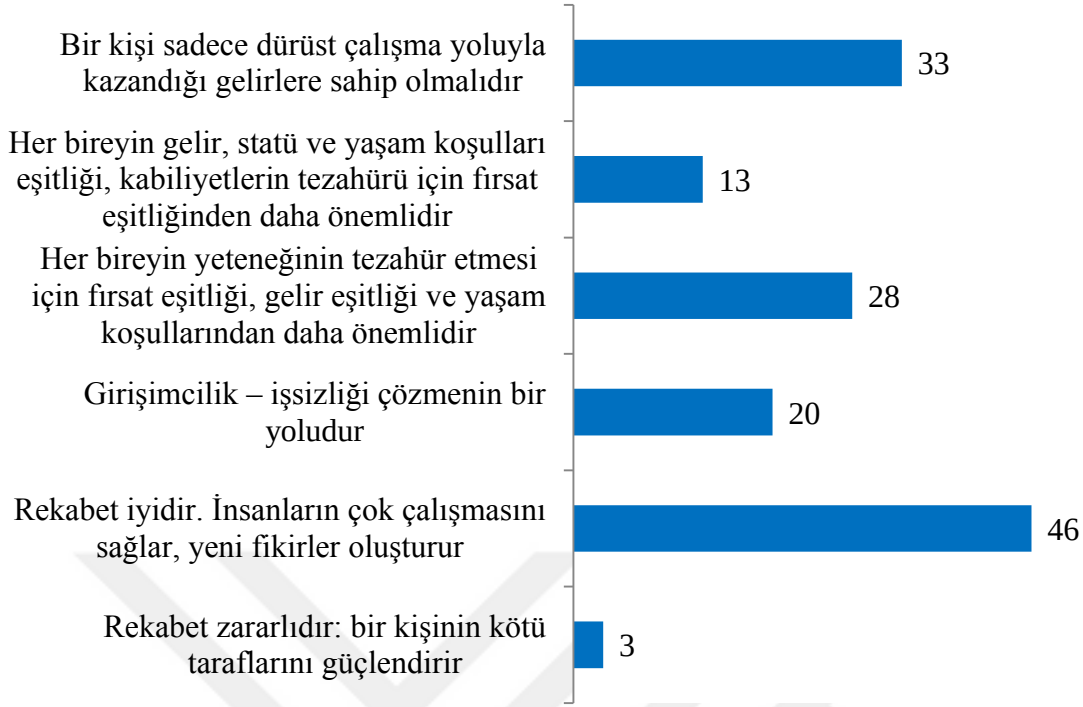

Üniversite öğretmenlerinin arasında araştırmaya katılanların %46'sı yaşam prensipleri konusunda rekabet iyidir cevabını seçmişler ve rekabetin insanlara çok çalışmayı öğrettiğine ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasını etkilediği yönünde beyanda bulunmuşlardır; %33'ü bir kişinin sadece dürüst çalışma yoluyla para kazanması gerektiğine inanmakta; %28'i ise fırsat eşitliğinin her bireyin kendini ifade etme yeteneğini arttırmak için gelir kaynakları ve yaşam koşulları eşitliğinden daha önemli olduğuna inanmaktadır.

Girişimciliğin işsizliği çözmenin yollarından biri olduğuna inananların sayısı %20'dir. Üniversite öğretmenleri arasında, eşit gelir, statü ve yaşam koşullarının yeteneklerini ifade etmek için eşit fırsatlardan daha önemli olduğuna inananların oranı (% 13), küçük ve orta ölçekli işletmelerinkinden daha yüksektir (%6). Ama Sağlık sektöründe çalışanlarının oranından daha düşüktür (%5).

Üniversite öğretim üyelerinin %28'i, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerine göre (%7) fırsat eşitliğinin, her bireyin kendini ifade etmesini iyileştirmek için gelir kaynaklarının ve yaşam koşullarının eşitliğinden daha önemli olduğuna inanmaktadır.

Tablo 30. Üniversite Öğr.Üyelerinin Yaşam Prensipleri (%).

Sağlık sektöründe çalışanlarının yaşam kalitesinde görece bir fark yoktur. Bununla birlikte, yukarıda belirtilen iki gruptan farklı olarak, bu grup bir kişinin sadece dürüst çalışma ile para kazanması gerektiğine inanmaktadır. Tabii ki, Sağlık sektöründe çalışanlarının temel işlevleri insan hayatı ve insan sağlığı ile yakından bağlantılıdır. Kayıtsız veya yüzeysel olamayacaklarını bilir ve buna göre çalışır.

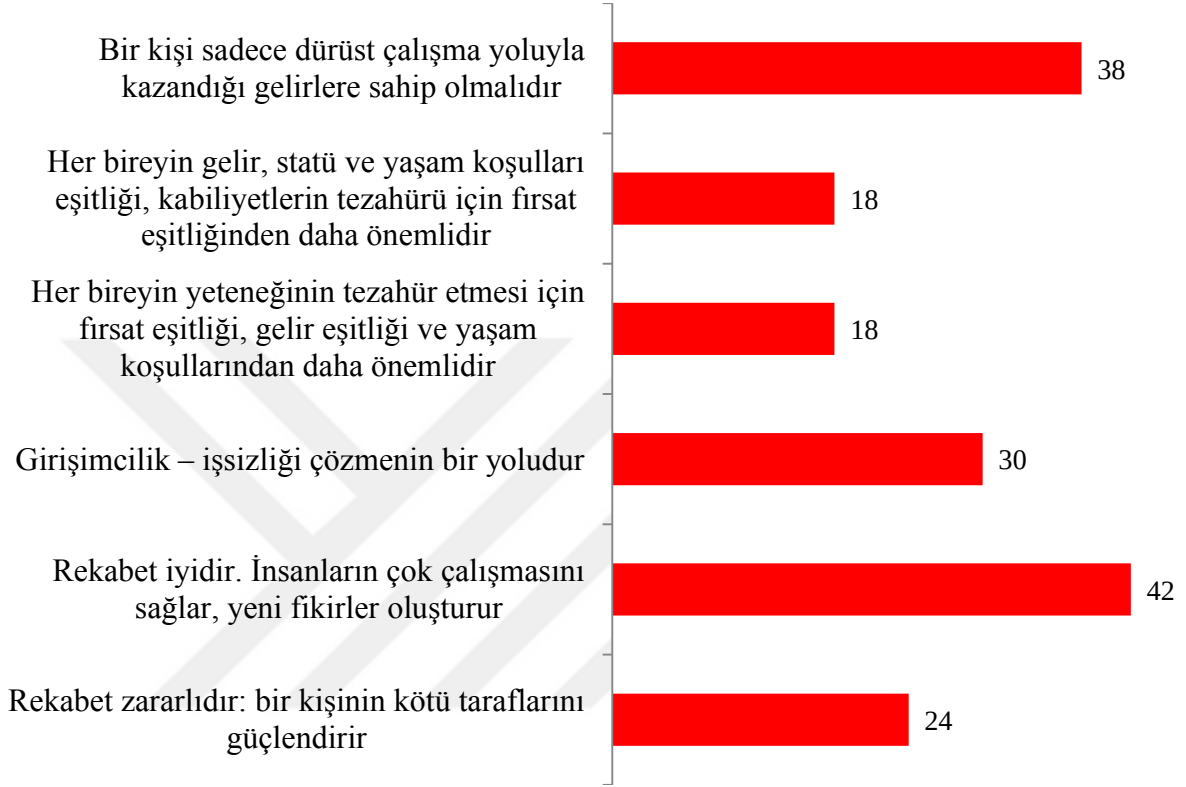
Rekabetin iyi olduğuna inanan, insanlara çok çalışmayı öğreten ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasını etkileyenler iki gruba kıyasla bu grup arasında listenin en altında yer alıyor.

Katılımcıların %42'si rekabetin iyi olduğuna inanıyor, çünkü rekabet, insanlara çok çalışmayı öğretiyor ve yeni fikirlerin ortaya çıkmasını etkiliyorken, %38'i bir kişinin sadece dürüst çalışma yoluyla para kazanması gerektiğini düşünüyor. %30'u ise girişimciliğin işsizliği çözmenin yollarından biri olduğuna inanıyor ve % 24'ü rekabetin zararlı olduğuna inanıyor:çünkü kişinin olumsuz yönlerini daha da kötüleştiriyor diyen cevap nüshasını seçmişler.

Sağlık sektöründe çalışanları arasında katılımcıların büyük bir yüzdesinin rekabet zararlıdır, bir kişinin olumsuz yönlerini daha da kötüleştirdiğini iddia etmesi, elbette hem tatmin edici hem de rahatsız edicidir. Çünkü hepimiz biliyoruz ki bugün rekabet olmadan toplumun gelişmesinin pek mümkün olmadığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, Sağlık sektöründeki ticarileşme döneminde, bazı olumsuz koşullar yanlış istatistiklere yansıtılabilir.

Dolayısıyla, en düşük yüzdelik gösterge iki seçeneğe aittir: fırsat eşitliği - her bireyin kendini ifade etme yeteneğini (% 18) ve her bireyin gelir, statü ve yaşam koşullarını eşitleme yeteneğini artırmak için gelir ve yaşam koşullarının eşitliğinden daha önemlidir (% 18) ve fırsat eşitliği yeteneklerin tezahürü için daha önemlidir.

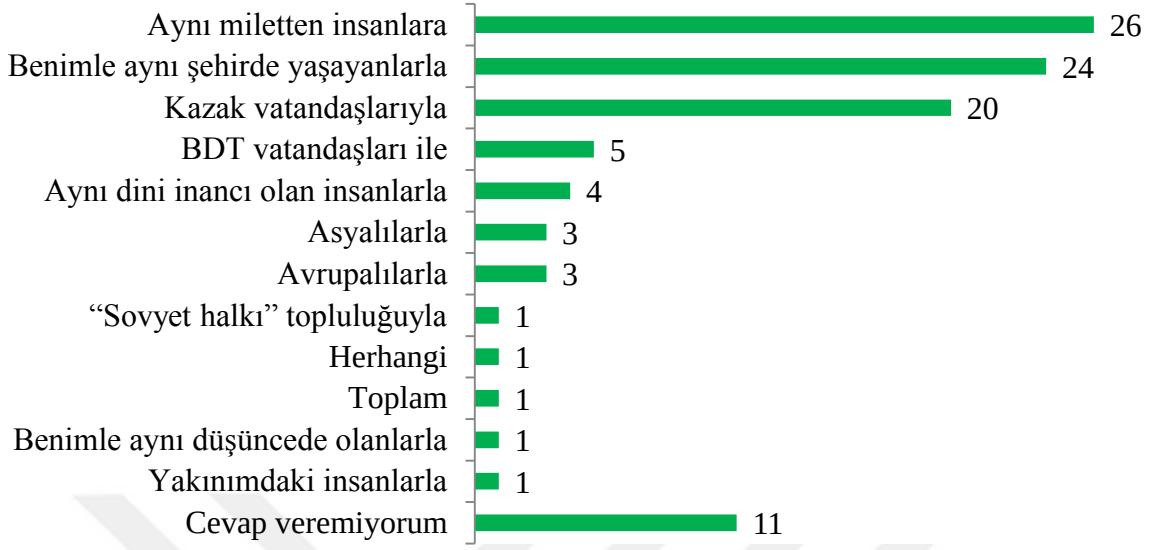
Tablo 31. Sağlık Sektöründe Çalışanların Yaşam Prensipleri (%).

Kazakistan nüfusunun etnik bileşimi çok karmaşıktır ve modern devletimizin çok etnikli doğası, katılımcıların çeşitli yanıtları ile karakterizedir. Bununla birlikte, anketin sonuçlarını analiz ederken, katılımcıların kendilerini etnik, kültürel ve sivil toplumla yakından ilişkilendirmeleri özellikle önemlidir.

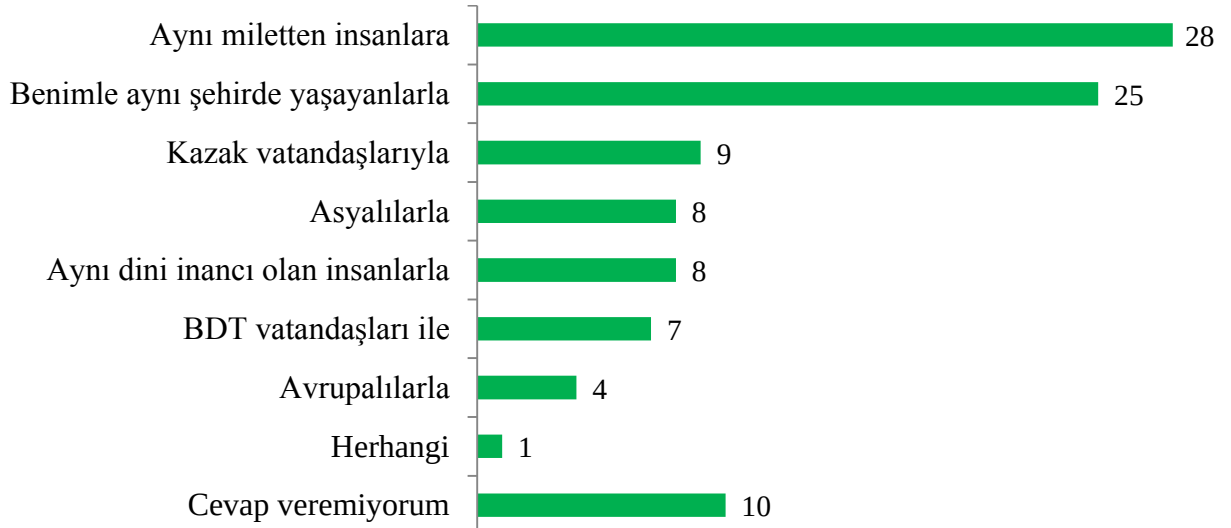
Katılımcılara “Hangi etnik, kültürel ve sivil toplumla yakın bağlarınızın olduğunu düşünüyorsunuz?” sorusunu yönelttiğimizde cevaplar şöyle sıralanıyor: Katılımcıların %26’sı aynı etnik kökene sahip sosyal gruplarla yakın temasta olduklarını, % 24’ü - benimle aynı şehirde yaşayanlar ve % 20’si – Kazaklarla yakın olduklarını belirtti. Daha az bir ölçüde, katılımcılar BDT vatandaşları, Avrupalılar ve Asyalılar ile yakın temas halinde olma olasılığını göz ardı etmemektedir. Diyagramdan da görebileceğiniz gibi, katılımcıların %11’i bu soruyu cevaplamayı zor buldu.

Tablo 32. Katılımcıların Etnik, Kültürel ve Sivil Toplumlardaki Farklı Gruplarla İlişkisi (%)

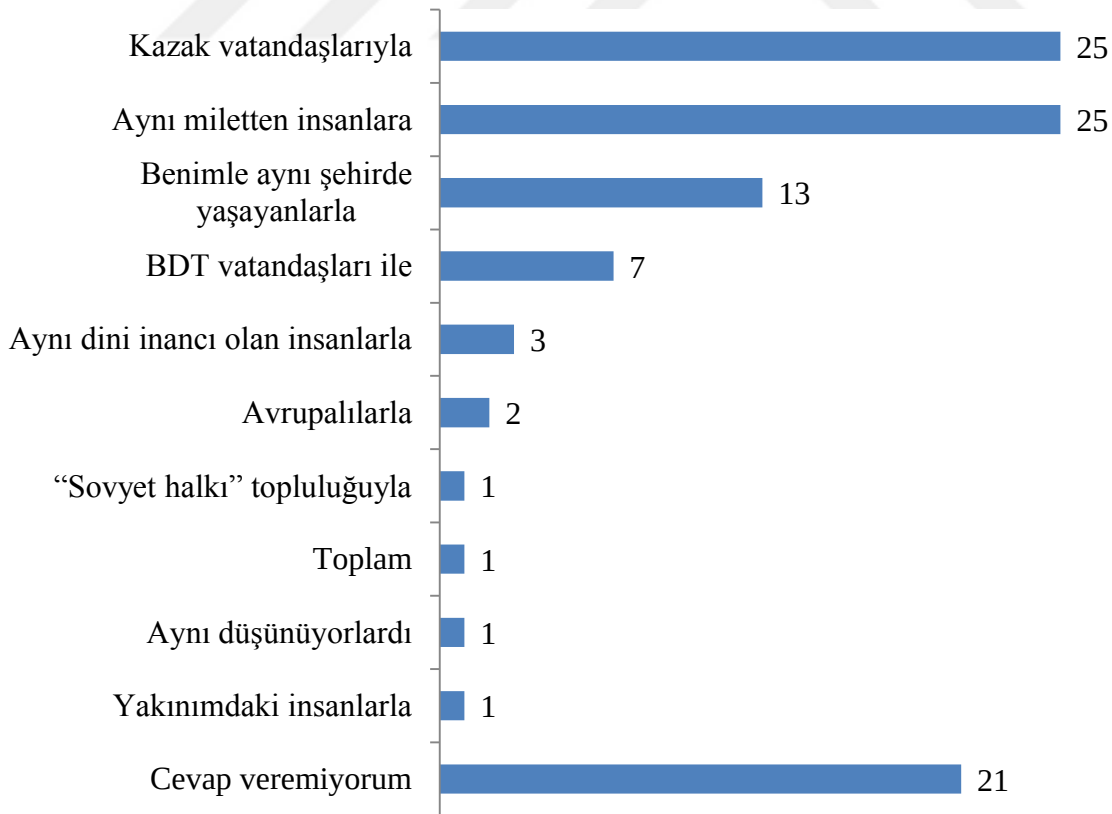
Bu soruyu üç grubumuz temelinde analiz edersek, aşağıdaki sonucu elde edeceğiz. Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerine göre katılımcıların %28’i aynı etnik sosyal gruplarla yakın temasta olduklarını, %25’i benimle aynı şehirde yaşayanlarla ve %9’u Kazaklarla temas halinde olduklarını söylediler. Katılımcıların arasında dini bağları benimle aynı olanlarla ve Asyalılarla ile yakın olduğuna inananların oranı aynı olmaktadır (%8’i). BDT vatandaşları ile yakın olanlar %7’dir. Ankete katılanların az bir kısmı %4’ü Avrupalılar ile yakın olduklarını belirtirken, sadece % 1’i herhangi bir etnik, kültürel ve sivil toplumla yakın bağları olduğuna inanmaktadır. Diyagramdan da görebileceğiniz gibi, katılımcıların %10’u bu soruyu cevaplamayı zor bulmuştur.

Tablo 33. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinde Etnik, Kültürel Faaliyetler ve Sivil Toplum İlişkisi

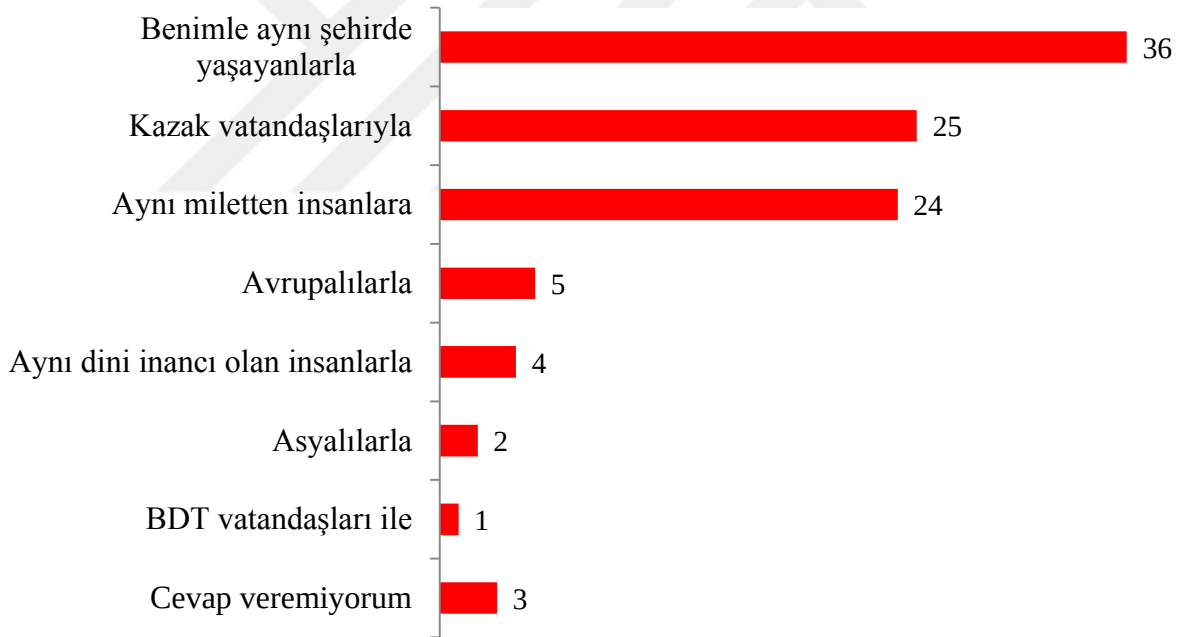
Üniversite Öğretim Üyelerinin tepkisi, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin görüşleri ile aynı fikirde değildir. Bu gruba göre, Kazaklarla (% 25) ve benimle aynı şehirde yaşayanlarla (% 25) etnik, kültürel ve sivil toplumla yakın bağları olduğuna inanıyorlar. İkinci sırada, bu katılımcı gruba (% 13) göre, aynı etnik kökene sahip sosyal gruplarla yakın temasta, üçüncüsü, BDT vatandaşlarıyla % 7'si, aynı dinden insanlarla yakın bağları olduğuna inananların % 3'ü ve katılımcıların az da olsa %2'si Avrupalılarla temasta olduklarını belirttiler. Çok azı, yani sadece % 1'i "Sovyet Halkı" topluluğuyla, yakınimdaki insanlarla, benzer düşünen insanlarla ve hepsinin etno-kültürel ve sivil toplumla yakın bağları olduğuna inanıyor. Diyagramdan da görülebileceği gibi, ankete katılan üniversite öğretmenlerinin %21'i bu soruyu cevaplamakta zorluk çekmiştir. Üniversite öğretim üyelerinin bu soruya cevap vermede zorluk çekmeleri çoğu üniversitede okuyan ve çalışanlar sadece iki dilli olanlardır. Yani, Kazakça ve Rusça. Ayrıca BDT vatandaşları bile üniversitelerde Kazakça veya Rusça eğitim görüyorlar. Ancak son 4 yılda İngilizce üçüncü dil olarak eklendi. İngilizce eğitim gören öğrenci sayısı her yıl artıyor. Ancak, öğrencilerin ve öğretmenlerin büyük çoğunluğu iki dillidir.

Tablo 34. Üniversite Öğr.Üyelerinde Etnik, Kültürel Faaliyetler ve Sivil Toplum İlişkisi (%).

Sağlık sektöründe çalışanların görüşleri, küçük ve orta ölçekli işletmelerin görüşleri ve üniversite öğretmenlerinin tepkileriyle tam olarak örtüşmese de, aynı gruptaki insanların en yüksek yüzdesi (%36) etnik, kültürel ve sivil toplumla yakından bağlantılı olduklarına inanmaktadır. İkinci sırada, yüzdelik fark ile Kazaklarla (%24), ve aynı milliyetten sosyal gruplarla yakın temas halinde olmayı tercih edenler olmaktadır (%25). Çok az, yani katılımcıların %5'i Avrupalılarla yakından ilişkili olduklarına, benzer dini inançları olanlarla %4 ve Asyalılarla % 2 bağlı olduğuna inanmaktadır. Sadece % 1'i etnik, kültürel ve sivil toplumdaki BDT vatandaşlarıyla yakın bağları olduğuna göstermektedir. Diyagramdan da görülebileceği gibi, ankete katılan sağlık sektöründesektöründe çalışanların %3'ü, genel olarak üniversite öğretmenlerinin görüşlerinden çok daha düşük olan bu soruya cevap vermeyi zor bulmuştur. Yani, bu grup tam olarak kiminle bir ilişki içinde olduklarını bildiğini gösterdi.

Tablo 35. Sağlık Sektöründe çalışanlarda Etnik, Kültürel Faaliyetler ve Sivil Toplum İlişkisi (%)

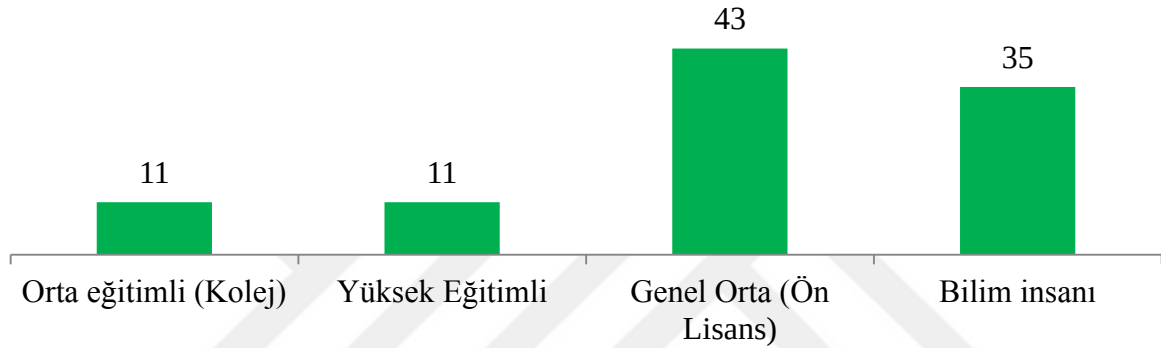

Eğitim, toplumun yaşamında yer alan yeterlilik düzeyidir. Geniş anlamda eğitim, bireylerin yaşam standartlarına, inançlara ve yaşam tarzlarına ulaşmalarına yardımcı olan tüm sosyal süreçlerdir. Eğitimle ilgili her kavramın kendine ait özelliği var. Örneğin, idealizme göre eğitim, Tanrı'ya uyum sağlamak için sonsuz bir bilinçli çaba sürecidir; Gerçekçi (realist) görüşlere göre eğitim ise yeni nesil için kültürel mirasın oluşumudur. Tabii ki, Marksizmin eğitim görüşü bizim için önemlidir. Marksizme göre eğitim, insanları doğayı yönetmeleri,

değiştirmeleri ve üretmeleri için eğitmek anlamına gelir. Doğa bilimcilerine göre, bilgi insanın doğal gelişimini artırır ve onu niteliklerini göstermeye zorlar.²⁷⁰ Bu çalışmamızda Nur-Sultan’da orta sınıfın belirlenmesinde eğitim düzeyinin önemli olduğunu fark ettik. Bu bağlamda, çalışmamızın bir sonraki bölümündeki verileri ele alacağız.

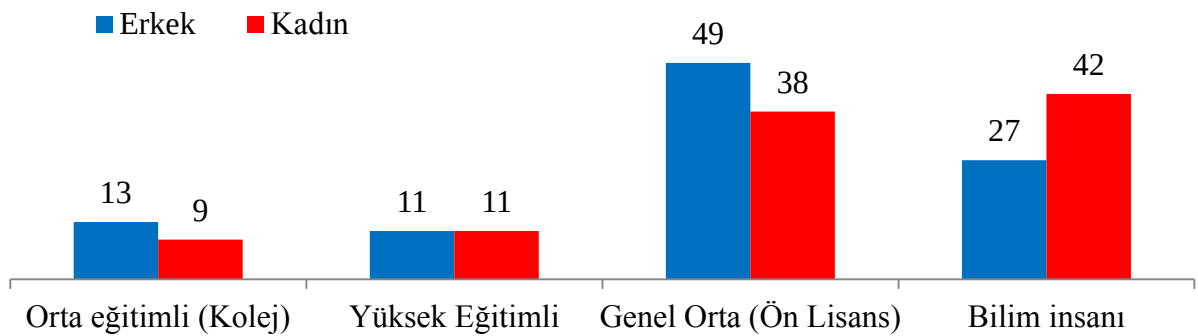
Araştırma sonuçları, eğitim düzeyine göre, katılımcıların çoğunluğunun yüksek eğitilmiş olduğunu göstermektedir (%43). Bilimsel veya bilimsel derecelere sahip katılımcıların oranı %35’tir. Özel orta ve genel orta eğitime sahip katılımcı grubunun oranı %11’dir.

Tablo 36 . Üç Meslek Grubun Eğitim Düzeyi (%).

Orta sınıfa cinsiyet açısından bakarsak, cinsiyete göre, sosyal araştırmaya katılanların eğitim düzeyini analiz ederek şöyle sonucu elde ettik: erkeklerin %49’u yüksek eğitilmiş, bilimsel veya bilimsel dereceleri olan kadınların sayısı erkeklerden daha fazla (%42) (erkekler 27 %) çıktı. Genel orta eğitime sahip katılımcı grubu her iki cinsiyetten %11’e denk gelmektedir. Orta eğitilmiş (kolej) olan erkeklerin sayısı kadınlardan daha fazla-%4, yani erkeklerin %13’ü ve kadınların %9’u orta eğitilmiş olduklarını belirttiler.

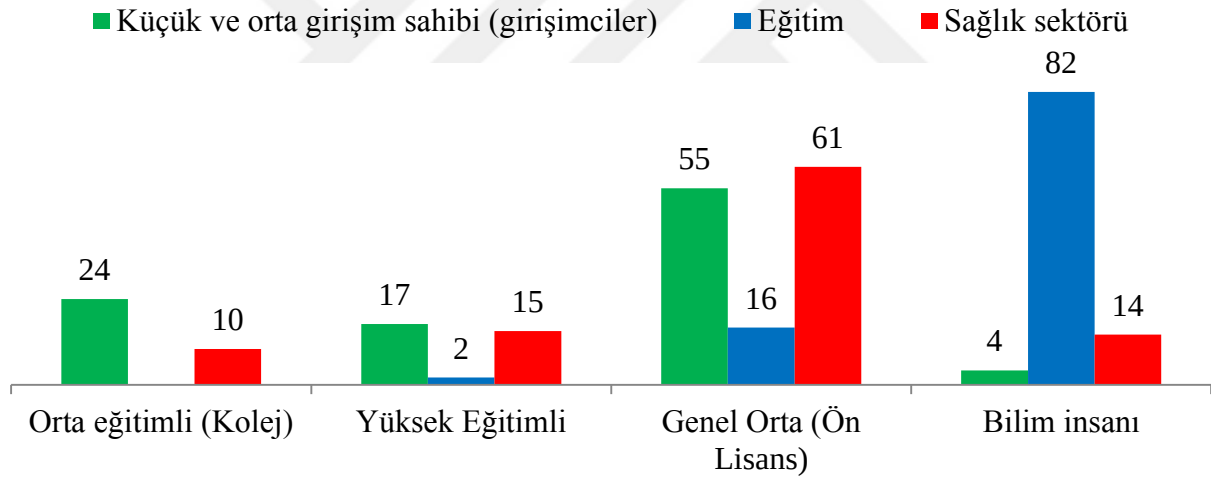
Tablo 37. Üç Meslek Grubun Cinsiyete Göre Eğitim Düzeyi (%).

²⁷⁰ Yuri Babak, Социология Образования, (Sotsiyolgiya Obrazovaniya) Bilim sosyolojis), Yaroslavl’, YraGU, 2009, s. 42

Araştırmanın sonuçlarını üç grupta ele alırsak, onların yüzdelik gösterişi aşağıdaki gibidir. Eğitim düzeyindeki katılımcılar arasında, sağlık sektöründe çalışanlarının yüksek eğitilmiş olanların (% 61) ve küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin (%55) üniversite öğretim üyelerinin sayısından (% 16) daha yüksek olduğu ortaya çıktı. Ancak bu, üniversite öğretim üyelerinin eğitiminin düşük olduğu anlamına gelmez. Çünkü üniversite öğretim üyelerinin %82'si yüksek bilimsel veya bilimsel dereceye sahiptir. Genel olarak, bilimsel ve bilimsel derecede küçük ve orta ölçekli işletmelere sahip katılımcı sayısı çok düşük bir yüzdeyi göstermektedir. Tabii ki, işin bir dereceye veya bilimsel dereceye ihtiyacı olmadığını gösterir. Genel orta eğitime sahip katılımcılar arasında bile, üniversite öğretim üyelerinin oranı düşüktür ve özel orta eğitime sahip olanlar arasında bilimsel ya da bilimsel dereceye sahip katılımcıların oranı yüksek olduğundan hiç yoktur. Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında, yüksek eğitim gören katılımcı sayısı, genel orta eğitime sahip katılımcılardan %38, orta eğitime (kolej) sahip katılımcılardan %31 daha fazladır.

Tablo 38 . Üç Meslek Grubunun Eğitim Düzeyi(%).

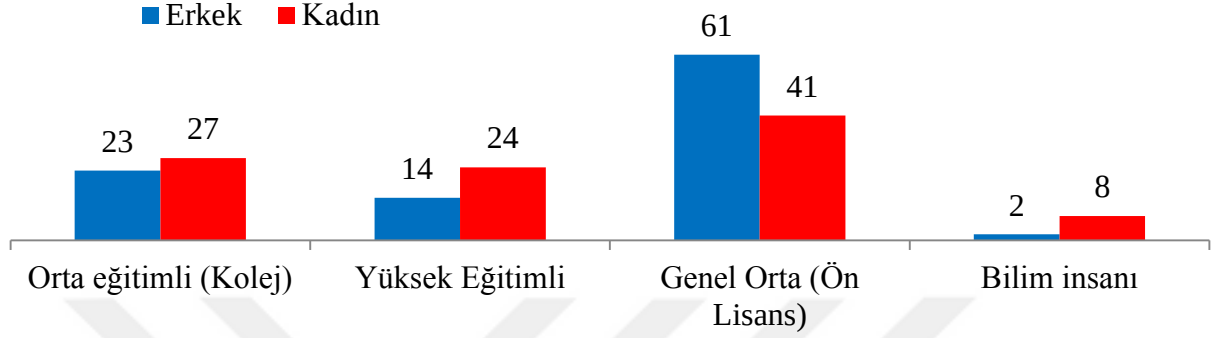
Eğitim düzeyi açısından, orta eğitimi (kolej) alan katılımcılar çoğunlukla küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri (% 24) ve sağlık sektöründe çalışanlarıdır (%10). Genel orta eğitime katılanların sayısının, yüksek eğitime ve bilimsel veya bilimsel derecelere sahip katılımcıların sayısından daha düşük olduğunu görüyoruz.

Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin eğitim düzeyini cinsiyete göre inceleyerek, yüksek eğitim gören erkeklerin oranı, orta (kolej) eğitimi almış olanların yüzdesinden %38, bilimsel veya bilimsel dereceye sahip katılımcılardan %59 daha yüksektir.

Yüksek eğitimi olan kadınların yüzdesi, orta eğitim (kolej) alanlara göre daha yüksek - %14, bilimsel veya akademik dereceleri olanlara göre daha yüksek - %33 ve genel orta eğitim (ön lisans) düzeyine göre daha fazladır-%17.

Yüksek eğitim gören erkeklerin sayısı kadın sayısından daha fazla iken, kadınların yüzdesi bilimsel veya akademik derecelere, genel orta eğitim (ön lisans) ve orta eğitime (kolej) göre daha yüksektir.

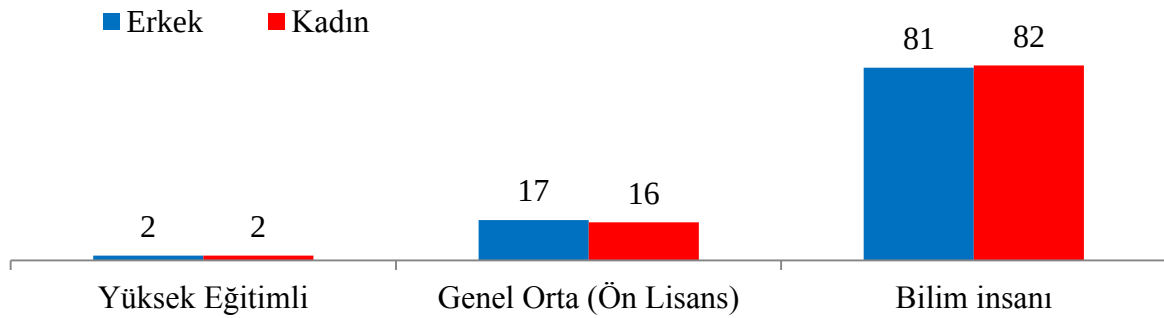
Tablo 39. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahipleri Arasında Cinsiyete Göre Eğitim Düzeyi (%).

Üniversite öğretim üyeleri arasındaki eğitim düzeyini cinsiyete göre inceleyerek, bilimsel veya akademik dereceye sahip katılımcıların oranının çok yüksek olduğunu, yani erkeklerin %81'inin ve kadınların %82'sinin çok yüksek olduğunu görüyoruz.

Yüksek eğitim gören erkeklerin (% 17) ve kadınların (% 16) yüzdesi arasında anlamlı bir fark olmadığı söylenebilir. Genel orta eğitime sahip katılımcıların sayısı bilimsel veya akademik dereceye sahip katılımcıların sayısından çok daha düşüktür, yani %2'dir ve üniversite öğretmenleri arasında orta eğitimi (kolej) almış katılımcı yoktur.

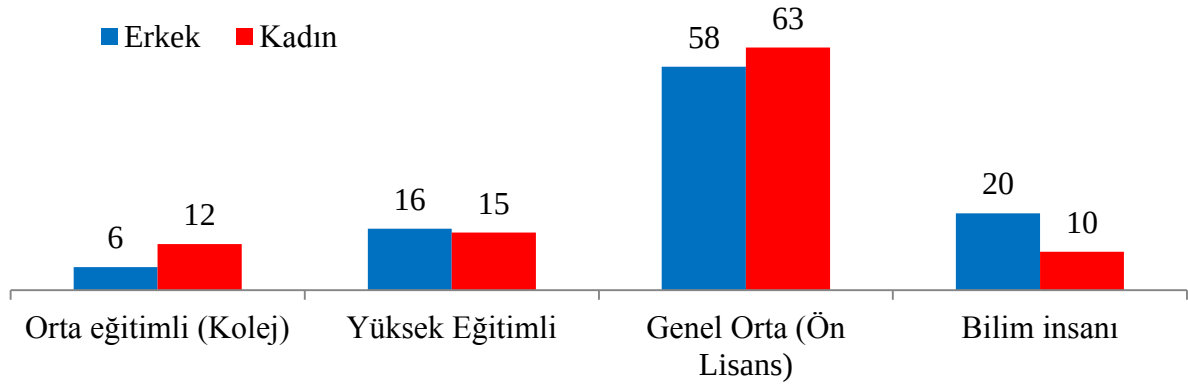
Tablo 40. Üniversite Öğr.Üyelerinin Cinsiyete Göre Eğitim Düzeyi (%).

Sağlık sektöründe katılımcıların eğitim düzeyini cinsiyete göre inceleyerek, yüksek eğitim gören katılımcıların oranının çok yüksek olduğunu, yani erkeklerin %58'inin ve kadınların % 63'ünün yüksek olduğunu belirtiyoruz (Şekil 36). Yani, çoğu sağlık sektöründe çalışanı yüksek eğitime sahiptir.

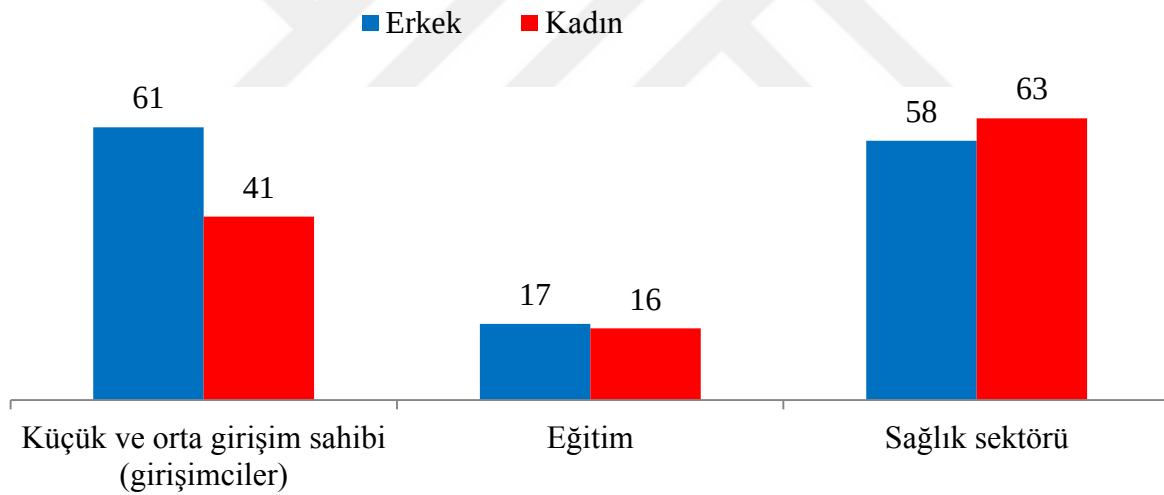
Yüksek eğitim gören grup küçük ve orta ölçekli işletme sahipleridir. Tabii ki, önceki bölümde belirtildiği gibi, bu gösterge üniversite öğretmenlerinin eğitim düzeyinden farklıdır, ancak yüksek eğitime sahip olmadıkları anlamına gelmez.

Tablo 41. Sağlık Sektöründe Çalışanların Cinsiyete Göre Eğitim Düzeyi (%).

Ankete katılan üç grup arasında, yüksek eğitimli olanlar küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri ve sağlık sektöründe çalışanlarıdır. Tabii ki, önceki bölümde söylediğimiz gibi, bu rakam üniversite öğretmenlerinin eğitim düzeyinden farklıdır, ancak bu onların yüksek öğrenime sahip olmadıkları anlamına gelmez.

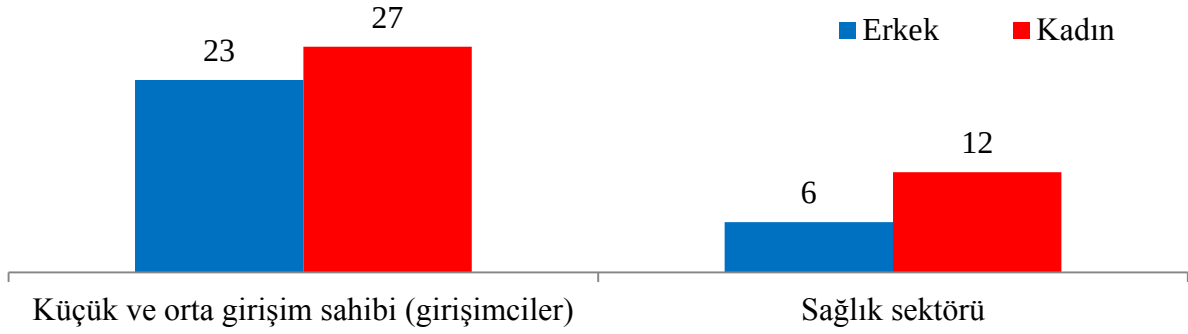
Tablo 42. Üç Meslek Grubunda Cinsiyete Göre Yüksek Eğitim Düzeyi (%).

Sağlık sektöründe çalışanlar arasında yüksek eğitim gören erkekler (% 58) ile kadınlar (% 63) arasında %5'lik bir fark vardır.

Araştırmaya katılanlar arasında, sağlık sektöründe çalışanlar orta eğitimi (kolej) almış oranı iki gruba göre çok düşüktür, yani erkeklerin %6'sı ve kadınların %12'si. Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleriyle kıyasladığımızda erkeklerden %17, kadınlardan %15 daha az olduğu görülmektedir.

Tablo 43. İki meslek grubunda Cinsiyete Göre Orta Eğitim (kolej) Durumu (%).

Üniversite Öğretim Üyeleri arasında orta eğitimi (kolej) alan katılımcılar diagrama dahil edilmemiştir, çünkü herhangi bir kolejden mezun olanlar üniversite öğretim üyesi olamazdı.

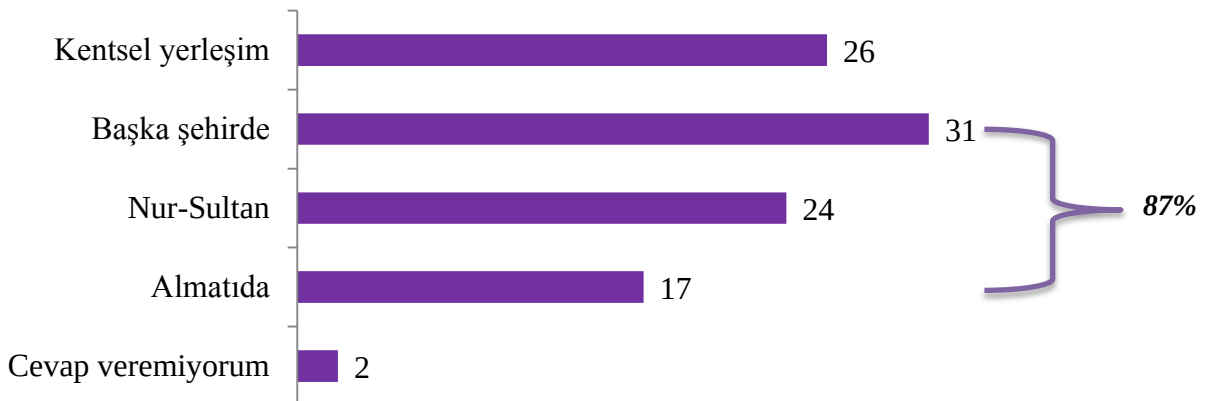
Katılımcılara, nerede mezun olduklarını belirlemek için “Okulu nerede bitirdiniz?” sorusunu sormuştuk. Sonuç olarak, katılımcıların %31’i diğer şehirleri ve %26’sı kırsal bölgelerdeki okullardan mezun olduklarını belirtmişlerdir.

Devletimizin başkentlerindeki okullarından mezun olanlar sayısı %8’lik bir farkla belirlenir, yani devletin başkentindeki okullarından mezun olanlar sayısı Nur-Sultan’da %24’tür ve Almatı’da mezun olanların sayısı %17’dir.

Buna karşılık, bu soruyu cevaplamak istemeyenler de olmuştur. Ancak bunlar tüm katılımcıların sadece % 2’sini oluşturdular.

Katılımcıların eğitim ortamını nüfusa göre değerlendirirsek, elbette, kentsel alanlarda eğitim görenlerin sayısı (% 87) kırsal alanlardan (% 26) daha fazladır. Son zamanlarda, iç göç ve ekonomik durum nedeniyle, birçok insanın kentsel alanlara göçü daha sık hale gelmiştir. Dolayısıyla, kentsel alanlardaki okuldan ayrılanların sayısı kırsal alanlardan daha fazla olmasının nedeni de budur.

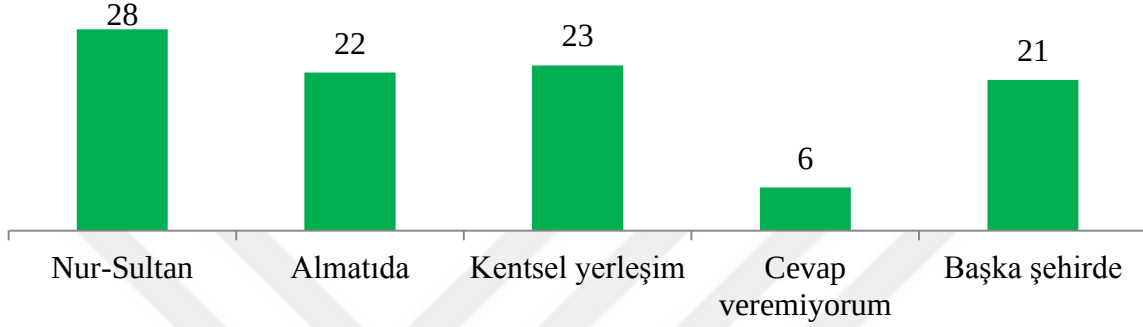
Tablo 44. Ankete Katılanların Okuduğu İlk okulun Yerleşimi (%).

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında, katılımcıların %28'i Nur-Sultan'daki okuldan, % 22'si Almatı'da, % 23'ü kırsal alanlarda, %21'i diğer şehirlerde ve % 6'sının bu soruya cevap vermediklerini belirtmiştir.

Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin kentsel alanlarda eğitim gördüklerini ve mesleğin rekabet gücünü ve zengin potansiyelini göz önünde bulundurarak kentsel okullarda eğitim almaya çalıştıklarını biliyoruz.

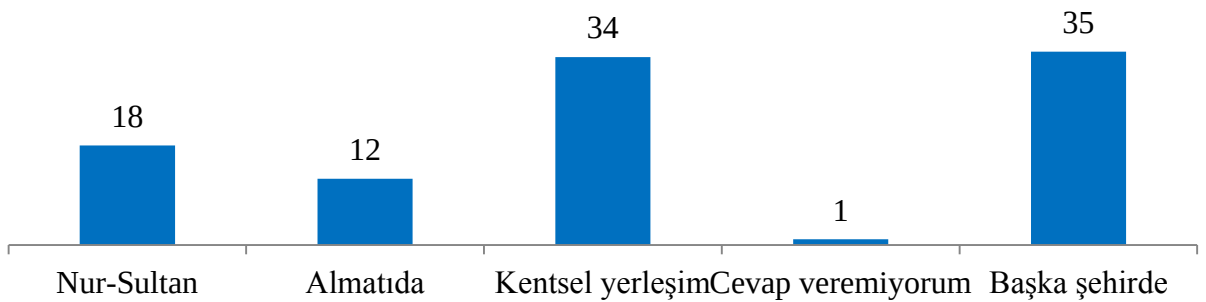
Tablo 45. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Doğum Yerleri (%).

Ankete katılan küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında, erkeklerin en yüksek yüzdesi Nur-Sultan'da eğitim görmüştür. Diğer şehirlerde bu rakam farklıdır, yani erkeklerin %34'ü ve kadınların %11'i. Almatı'da erkeklerin %20'si ve kadınların %27'si mezun olmuştur. Kırsal alanlarda, erkeklerin %23'ü okuldan mezun, kadınların %24'ü fark %1'dir. Başka şehirde ilk okuldan mezun olan kadınların %33'ü, erkeklerin %17'sinden oluşmuştur. Genel olarak erkeklerin % 6'sı ve kadınların % 5'i bu soruyu cevaplamayı zor bulmuştur.

Üniversite öğretim üyelerinin %18'i Nur-Sultan'da, %12'si Almatı'da, %34'ü kırsal alanlarda, % 34'ü diğer şehirlerde ve % 1'inde bu soruya cevap vermediklerini söylemiştir.

Tablo 46. Üniversite Öğr.Üyelerinin Doğum Yeri (%).

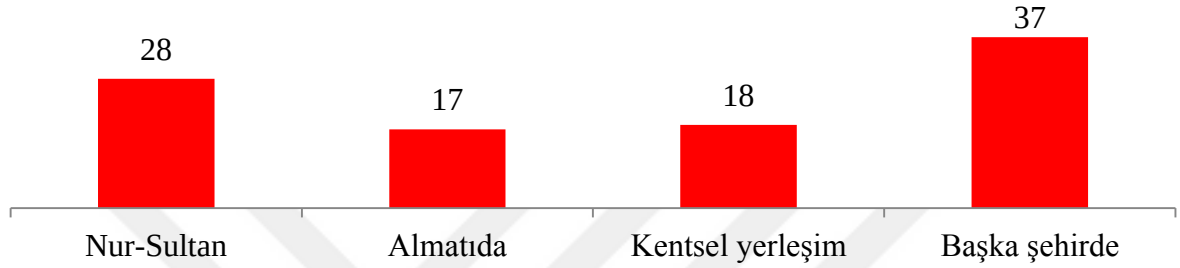

Araştırmaya katılan üniversite öğretmenleri arasında erkeklerin en yüksek yüzdesi kırsal okullardan, erkeklerin %40'ı ve kadınların %32'sinden mezun olmuştur. Başka bir şehirde kadınların %40'ı ilk okuldan, erkeklerin %25'i mezun olmuştur. Genel olarak, üniversite öğretmenlerinin çoğu kent okullarından mezun oldu.

Almatı'da, ilk okuldan mezunlarının %12'si erkek ve %11'i kadındır. Ancak bu rakam küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerine göre daha düşüktür. Nur-Sultan'da ilk okuldan mezun olanların %21'i erkek, %17'si kadın, fark% 4'tür. Genel olarak, ankete katılan erkeklerin % 2'si bu soruyu cevaplamakta zorlanırken, kadınlar okulu tam olarak nerede bitirdiklerini belirtti.

Sağlık sektöründe çalışanların %28'i Nur-Sultan'da, %17'si Almatı'da, %18'i kırsal alanlarda ve % 37'si diğer şehirlerde mezun olmuştur.

Tablo 47. Sağlık Sektöründe Çalışanların Doğum Yeri (%).

Araştırmaya katılan sağlık sektöründe çalışanlar arasında erkeklerin en yüksek yüzdesi, başka bir şehirde mezun olanlardan, erkeklerde %32 ve kadınlarda %40 olduğunu söyledi. Genel olarak, katılımcıların çoğunluğu başka bir şehrin mezunudur.

Tam olarak Nur-Sultan'da ilk okuldan mezun olan kadın ve erkeklerin oranı aynıdır.

Almatı'da erkeklerin % 20'si ve kadınların % 15'i mezun olmuştur.

Kırsal alanlarda erkeklerin %20'si ve kadınların %17'si mezun olmuştur. Burada gördüğümüz gibi, sağlık sektöründe çalışanlarının tepkilerinin erkekler ve kadınlar arasında önemli bir fark olmadığını göstermektedir.

Tablo 48. Şehir Adlarına:

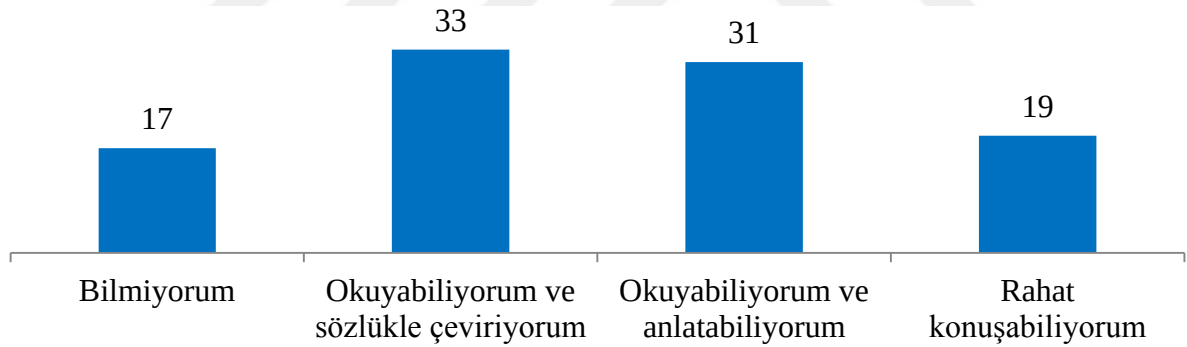
Yerleşimin adı	Sayısı	Oran
Nur-Sultan	99	24,3
Almatı	68	16,7
Kentau	3	0,7
Shymkent	24	5,9
Semei	9	2,2
Aktobe	6	1,5

Hromtau	1	0,2
Pavlodar	2	0,5
Karagandy	9	2,2
Türkistan	5	1,2
Kokshetau	3	0,7
Taraz	13	3,2
Oskemen	7	1,7
Aktau	5	1,2
Oral	6	1,5
Kyzylorda	9	2,2
Temirtau	2	0,5
Taldykorgan	1	0,2
Kostanay	6	1,5
Atyrau	3	0,7
Balkhash	2	0,5
Rudnyi	1	0,2
Aksu	1	0,2
Kazaly	1	0,2
Zhezkazgan	1	0,2
Alakol	1	0,2
Shu	1	0,2
Petropavl	1	0,2

Köyde, Güney Kazakistan	2	0,5
Kentsel yerleşim	104	25,5
Cevap veremiyorum	9	2,2
Orenburg	2	0,5
Çin	1	0,2
<i>Toplam</i>	408	100

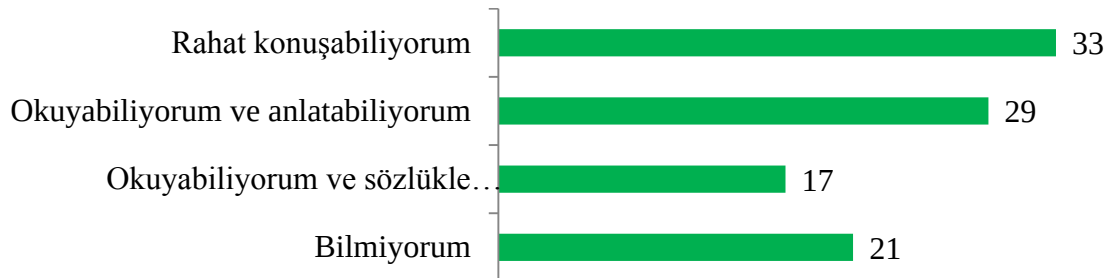
Genel olarak, katılımcıların % 33'ü yabancı dilde okuyabilir ve çevirebilir, % 31'i ne düşündüğünü analatabiliyorlar ve okuyabilirler. %19'u akıcı bir şekilde konuşabildiklerini belirtirken, aynı gösterge yabancı bir dil bilmediklerini belirtmiştir. Yani, katılımcıların çoğunluğunun piyasa koşullarında yabancı bir dilde konuşması, orta sınıfın okuryazarlığını göstermektedir.

Tablo 49. Üç Meslek Grubu Arasında Yabancı Dil Bilenler (%).

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında, katılımcıların %33'ü yabancı dilde akıcıdır, %29'u kendilerini tamamen okuyabilirler ve ifade edebilirler. Katılımcıların %17'si herhangi bir yabancı dili sözlükle okuyabildiklerini ve çevirebildiklerini belirtirken, % 21'i yabancı dili bilmediklerini söylediler.

Tablo 50 . Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahipleri Arasında Yabancı Dil Bilenler (%).

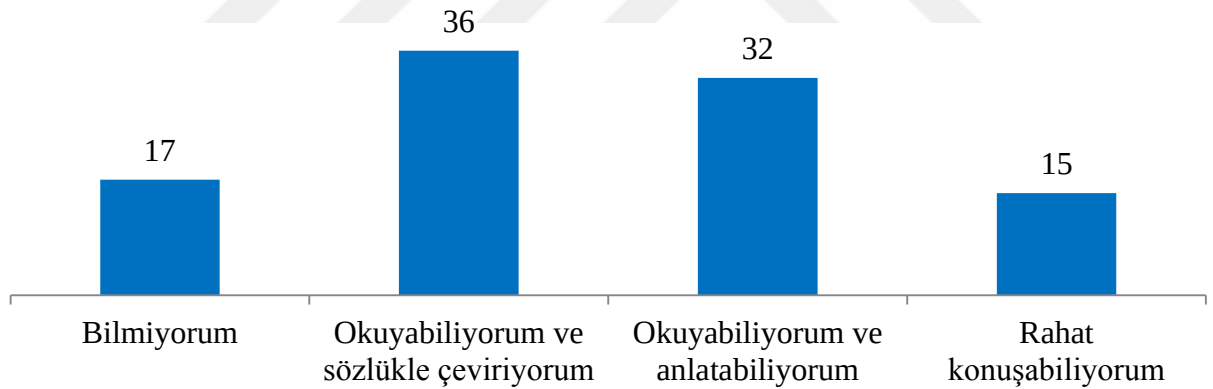

Katılımcıların cevaplarını analiz ederek, aşağıdaki sonuç ortaya çıkmaktadır. Kadınların %41'i kendilerini yabancı dilde okuyabildiklerini ve ifade edebildiklerini, erkeklerin %38'i yabancı dilde akıcı konuşabilmektedir. Yabancı dilde akıcı olan kadınların sayısı %22'dir, yabancı dilde akıcı erkeklerden %16'dan daha azdır. Kendilerini yabancı dilde okuyabilen ve ifade edebilen erkeklerin oranı düşüktür (% 25).

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında, yabancı dilde okuyabilen ve çevirebilen katılımcıların sayısı, yabancı bir dil bilmeyenlerden biraz daha azdır. Erkeklerin %18'i ve kadınların %13'ü yabancı dilde okuyabilir ve tercüme edebilirler. Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasındaki katılımcılar arasında yabancı dil bilmeyen erkeklerin oranı %19, kadınlar -%24'tür. Yabancı dili akıcı bir şekilde konuşan ve bilmeyen kadınlar arasındaki fark %2'dir. Erkekler arasında fark %14'tür.

Üniversite Öğretim Üyeleri arasında ankete katılanların %36'sı yabancı dilde okuyabildiklerini ve sözlükle çeviri yapabildiklerini gösterirken, %32'si kendilerini tamamen okuyabildiklerini ve ifade edebildiklerini belirttiler. Katılımcıların %15'i akıcı bir şekilde, %17'si ise yabancı dili bilmediklerini ifade ettiler.

Tablo 51. Üniversite Öğr. Üyeleri Arasında Yabancı Dil Bilenler (%).

Üniversite Öğretim Üyelerinin cevaplarını incelerken aşağıdakileri görüyoruz. Erkeklerin %44'ü yabancı dilde okuyabilir ve çeviri yapabilirler, kadınların ise %33'ü. Erkekler ve kadınlar arasındaki boşluk %11 olmaktadır.

Ankete katılanlar arasında yabancı dilde okuyabilen ve kendilerini tam olarak ifade edebilen kadın sayısı erkeklerden daha yüksekti; bu, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin, erkeklerin % 29'unun ve kadınların % 33'ünün yanıtlarına uygun gelmektedir.

Yabancı dilde akıcı olarak konuşabilen kadınların sayısı %14, yani yabancı dilde akıcı olarak konuşabilen erkeklerden %1 daha azdır (% 15).

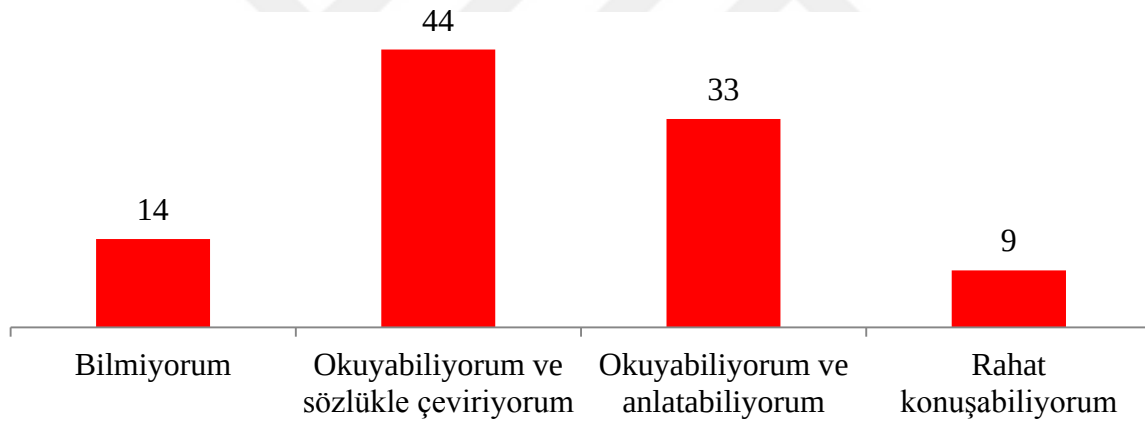
Üniversite Öğretim Üyelerini arasında yabancı dil bilmeyen kadınlardan daha az erkek vardı. Ankete katılan erkeklerin %12'si yabancı dil bilmediklerini söylerken, kadınların %20'si bu cevabı seçmektedir.

Üniversite Öğretim Üyelerini arasında yabancı dili bilmeyenler ile akıcı olarak konuşanlar arasında büyük bir fark olmadığı görülmektedir. Örneğin, yabancı dil bilmeyen erkeklerin oranı %12, kadınların %20, akıcı olarak konuşanlar arasında erkeklerin oranı %15, kadınların oranı %14'tür.

Yabancı dilde akıcı olarak konuşanlar ve bilmeyen kadınlar arasındaki fark %6, erkekler arasındaki fark %3'tür.

Sağlık sektöründe çalışanları arasında, ankete katılanların %44'ü yabancı dilde okuyabildiklerini ve sözlükle çeviri yapabildiklerini gösterirken, %33'ü kendilerini tamamen okuyabilirler ve ifade edebilirler. Katılımcıların %9'u akıcı bir şekilde konuşabilirler ve %14'ü yabancı bilmiyorlar.

Tablo 52. Sağlık Sektöründe Çalışanlar Arasında Yabancı Dil Bilgisi (%).

Üniversite Öğretim Üyelerinin cevaplarını incelerken, aşağıdaki sonucu görüyoruz. Katılımcıların arasında çoğu kadın (%50) yabancı dilde erkeklerden daha fazla okuma ve çeviri yapabilmektedir (%34). Erkekler ve kadınlar arasındaki fark %16'dır.

Katılımcılar arasında yabancı dilde okuyabilen ve kendilerini tam olarak ifade edebilen erkeklerin sayısı kadınlardan daha fazla, erkeklerin %42'si, kadınların %28'i, yani arasındaki fark %14'tür.

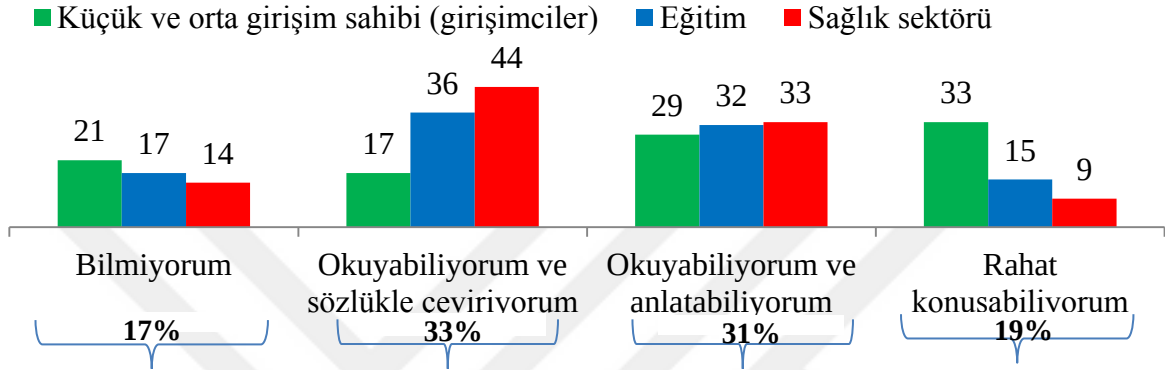
Sağlık sektöründe çalışanlar arasında kadınların %15'i yabancı dilde rahat konuşabiliyorlar ve yabancı dilde rahat konuşabilen erkek yoktur.

Genel olarak, yabancı dilde konuşamayan erkekler sağlık sektöründe çalışan kadınlardan daha fazladır. Ankete katılan erkeklerin %24'ü yabancı dil bilmediklerini söylerken, kadınların %7'si de bu cevabı seçmiştir.

Sağlık sektöründe çalışanlar ile yabancı dil bilmeyenler ile rahat konuşabilen kişiler arasında fark olduğu görülmektedir. Örneğin, yabancı dil bilmeyen erkeklerin oranı %24, kadınlar %7 ve sadece kadınlar arasında (%15) rahat konuşabildiklerini belirtmişlerdir.

Anket sonuçlarına göre, üç grup arasındaki katılımcıların %33'ü yabancı dilde okuyabiliyorlar ve sözlükle çeviri yapabiliyorlar, %31'i kendilerini ifade edebilir ve okuyabilir. Katılımcıların %19'u rahat konuşabiliyorlar ve %17'si ise yabancı dil bilmiyor.

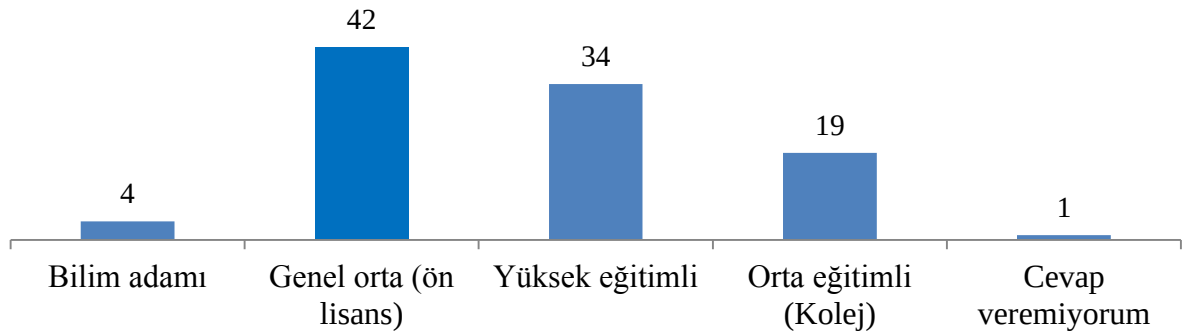
Tablo 53. Üç Meslek Grubunda Yabancı Dil Bilenler (%).

Katılımcıların ebeveynlerinin eğitim düzeyini belirlemek için “Aşağıdaki cevaplardan hangisi Sizin babanızın ve annenizin eğitim düzeyine uygun gelir?” diyen sorumuza katılımcıların yanıtı şöyledir:

Ankete katılanların %42'sine göre babaları yüksek eğitim seviyesine sahiptir. %34'ü genel orta eğitilmiş, %19'u orta eğitilmiş (kolej), %4'ü ise babalarının akademik dereceye sahip olduğunu ve sadece %1'inin bu soruya cevap veremediğini belirtmektedir. Bir ailede babanın yüksek eğitilmiş olması orta sınıf geleceğinin yüksek potansiyelin gösterir. Dolayısıyla Nur-Sultan'daki orta sınıfın eğitim düzeyinin yüksek olması elzem bir rol oynamaktadır.

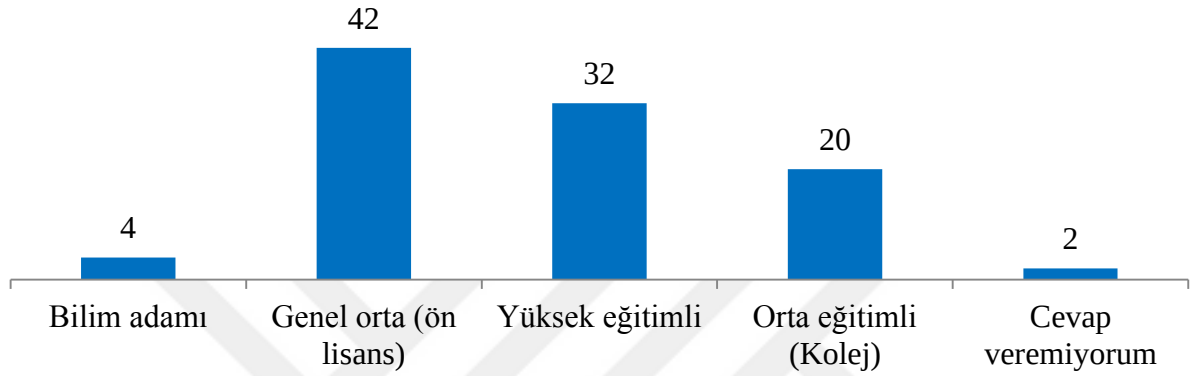
Tablo 54. Ankete Katılanların Babalarının Eğitim Düzeyi (%).

Katılımcıların %42'sine göre, anneleri yüksek eğitim seviyesine sahiptir. Cevabın bu versiyonu her iki ebeveyn için de tipikti, yani katılımcılara göre, ebeveynlerin çoğu yüksek eğitime sahip. Annelerin %32'si genel orta eğitime sahip olduklarını, %20'si orta eğitim

(kolej) aldıklarını ve %4'ü annelerinin babaları gibi akademik dereceleri olduğunu, sadece %2'sinin bu soruya cevap veremediğini, yani annelerinin eğitim düzeyini bilmediğini söylediler. Piyasa ekonomisinde, eğitimin rekabetçi olabilmek için özel bir yeri vardır. Bu bağlamda, katılımcıların ebeveynlerinin yüksek öğrenime sahip olmaları onların orta sınıfa ait olmalarına katkıda bulunduğu açıktır.

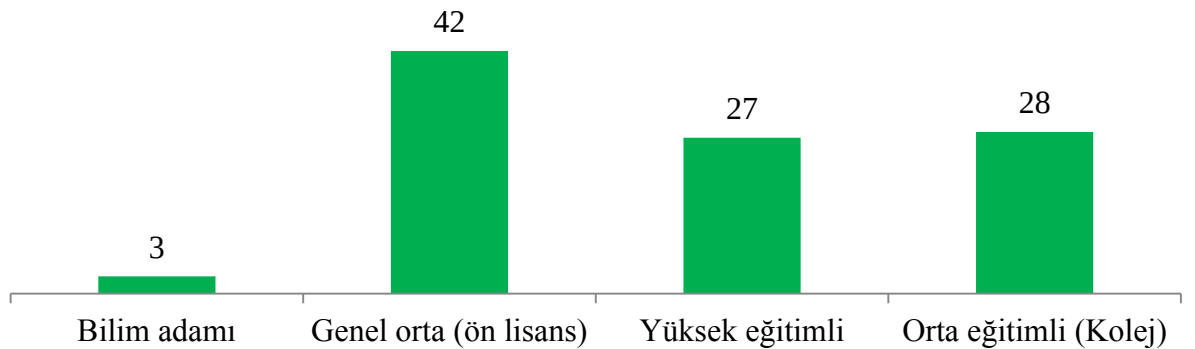
Tablo 55. Ankete Katılanların Annelerinin Eğitim Düzeyi (%).

Şimdi, her ebeveynin eğitim düzeyini katılımcıların cinsiyetine ve incelenen üç gruba göre analiz edersek, aşağıdaki tabloyu elde ederiz.

Her şeyden önce, küçük ve orta ölçekli işletmelerin babalarının eğitim düzeyine bakarsak, katılımcıların %42'si babalarının genel orta eğitime sahip olduğunu, %28'inin orta (kolej) eğitime sahip olduğunu, %27'sinin yüksek eğitime sahip olduğunu, sadece %3'ünün akademik dereceye sahip olduğunu söyledi. Genel orta eğitime sahip olduklarını iddia edenler ile akademik dereceye sahip olduklarını iddia edenler arasındaki fark %39'dur. Yüksek eğitim derecesi olduğunu iddia edenler ile akademik derecesi olduğunu iddia edenler arasındaki fark %24 iken, orta eğitim (kolej) aldığını iddia edenler arasındaki fark %25'tir.

Tablo 56. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Babaların Eğitim Düzeyi (%).

Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin babalarının eğitim düzeyine göre ankete katılanlar arasında, erkeklerin ve kadınların çoğunluğu babaların eğitim düzeyinin genel orta eğitimi olduğunu belirtmiştir. Erkeklerin sadece %4'ü babalarının akademik bir dereceye sahip olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların %37'si annelerinin genel orta eğitime, %33'ünün orta (kolej) eğitime, %26'sının yüksek eğitime ve sadece %2'sinin annelerinin akademik dereceye sahip olduğunu söylemiştir. Genel orta eğitime sahip olduklarını iddia edenler ile akademik dereceye sahip olduklarını iddia edenler arasındaki fark %35'tir. Yüksek eğitimi olduğunu iddia edenler ile akademik derecesi olduğunu iddia edenler arasındaki fark %24 iken, orta (kolej) eğitimi olduğunu iddia edenler arasındaki fark %31'dir. Aynı zamanda, katılımcıların %2'si bu soruya cevap veremedi. Bu da bu grubun annelerinin en azından bazılarının eğitim seviyesiyle ilgilenmediği veya utanç duyduğu anlamına geliyor.

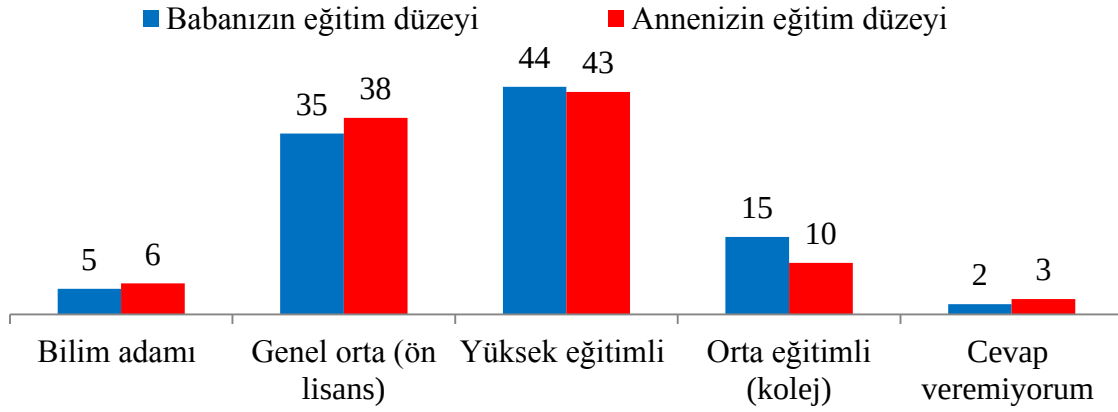
Tablo 57. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Babaların Eğitim Düzeyi (%).

Ankete katılan küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında, ankete katılan erkeklerin % 58'i ve kadınların % 42'si annelerinin genel bir orta eğitime sahip olduğunu söylerken, % 77'si annelerinin babalarından daha yüksek eğitime sahip olduğunu belirtmiştir ve kadınların yüzdesi çok düşüktür, yani %54'lük bir fark vardır. Benzer bir fark, orta (üniversite) eğitime sahip olduklarını belirtenler arasında da gözlenmektedir. Annelerin çok küçük bir yüzdesi akademik dereceye sahiptir olduğunu belirtse, babalarının eğitime düzeyini belirtmek istemeyenler de var (% 100).

Üniversite Öğretim Üyeleri arasında babalarının ve annelerinin eğitim düzeyini analiz ederek katılımcıların %44'ü babalarının, %43'ü annelerinin yüksek eğitimi olduğunu, %35'nin babalarının ve %38'nin annelerinin genel orta eğitime sahip olduklarını belirtmişler. Orta eğitimi (kolej) olduğunu iddia edenlerin sayısının önemli ölçüde daha düşük olduğunu, yani babalarının %15'inin ve annelerinin %10'na denk gelmektedir. Bu grubun ebeveynlerinin küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerine göre bilim adamlarını, yani akademik dereceye sahip olanların sayısı yüksektir.

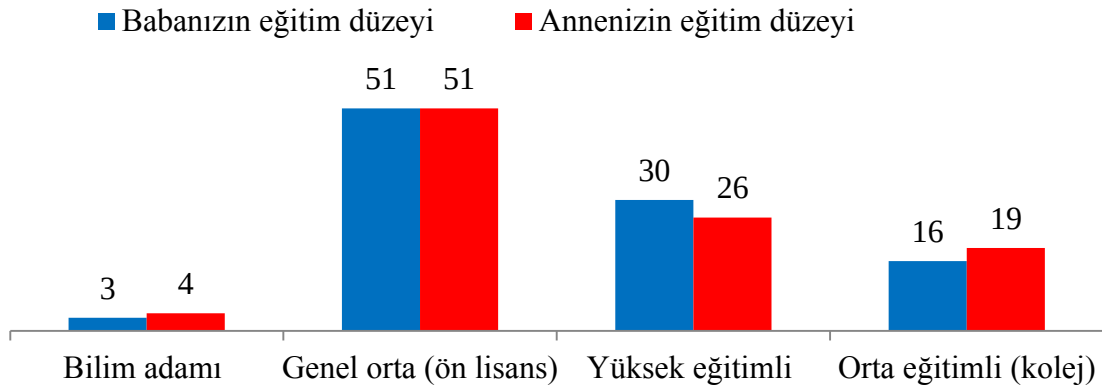
Tablo 58. Üniversite Öğr.Üyelerinin Anne -Babalarının eğitim düzeyi (%).

Üniversite Öğretim Üyeleri arasında, katılımcıların babalarının ve annelerinin cinsiyetlerine göre eğitim düzeyine cevap verenlerin cevapları aşağıdaki gibidir. Bu gruptaki kadınların çoğunluğu babalarının ve annelerinin iyi bir eğitim aldığını belirtirken, kadınların %67'si ve erkeklerin %33'ü babalarının ve annelerinin akademik bir dereceye (bilim adamları) sahip olduğunu söylemiştir. Orta eğitimli (kolej) olduğunu iddia edenler arasında erkeklerin %42'si ve kadınların %58'i bu seçeneği seçmişler. Yüksek eğitim ve orta eğitimli (kolej) olduğunu iddia eden kişilerin sayısı, erkeklerin ve kadınların arasında önemli bir fark olduğunu göstermektedir. Burada erkeklerin çoğu baba ve annelerinin şekil 60'daki gibi eğitim düzeyini belirler. Cevap veremeyenlerin sayısı erkeklerde kadınlardan daha fazla, aralarındaki fark % 50'dir.

Sağlık sektöründe çalışanları arasında babaların ve annelerinin eğitim düzeyini karşılaştırsak, onların baba ve annelerin yüzdesinin genel orta eğitime sahip olduğu ortaya çıkar. Aynı zamanda, her iki ebeveynin de eğitim seviyesi arasında, her ne kadar olsa da çok az, önemli bir fark yoktur.

Tablo 59. Sağlık Sektöründe Çalışanların Anne-Babalarının Eğitim Düzeyi (%).

Ankete katılanların cinsiyetine göre sağlık sektöründe çalışanları arasında babaların ve annelerin eğitim düzeyini analiz edersek: Kadınların çoğu, eğitim düzeyine bakılmaksızın,

babalarının ve annelerinin eğitim düzeyini kadınlarda erkeklerden daha yüksek olarak belirlemiştir.

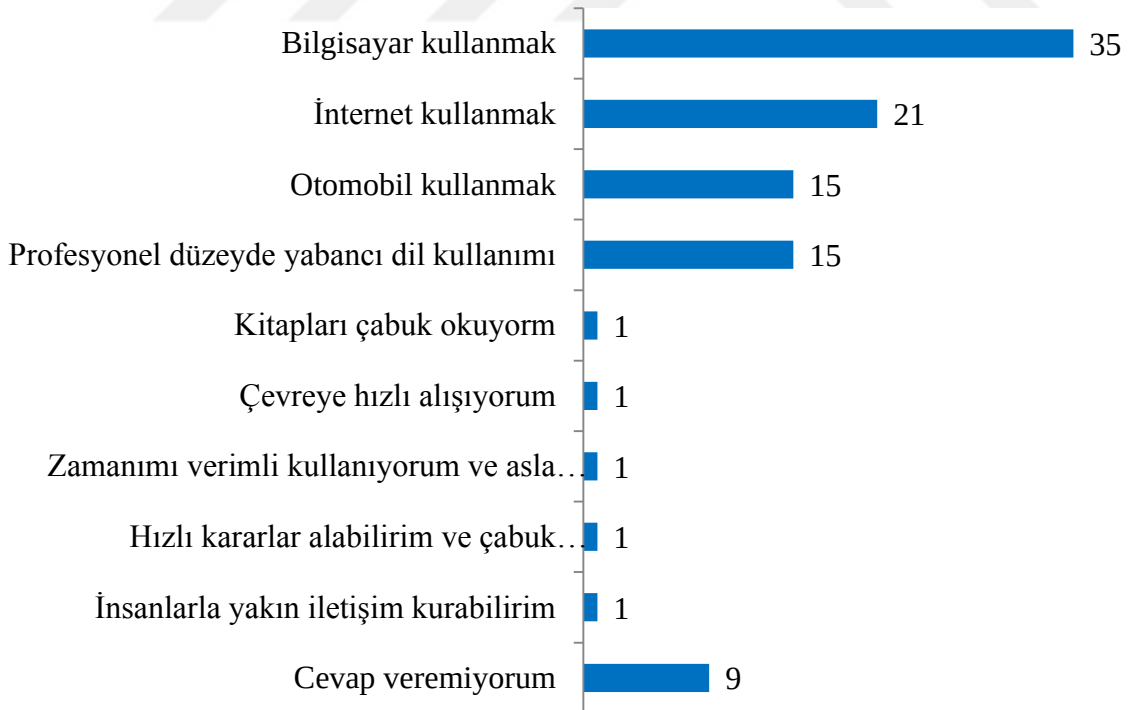
Üç grubun veren cevaplarının sonuçlarına göre, katılımcıların %40'ının genel orta eğitilmiş % 30'unun yüksek eğitilmiş ve %20'sinin orta eğitilmiş (kolej) olarak bulunmaktadır. Babalarının ve annelerinin akademik derecelere sahip (bilim adamı) olduğu göstergesi her üç grupta da aynı yüzdeyi verdi. Tabii ki cevap veremeyenler var, ancak yüzdeleri düşüktür.

Katılımcıların en önemli becerilerini belirlerken, onlara “Hangi önemli becerilere sahip olduğunuzu düşünüyorsunuz?” diyen sorumuza aşağıdaki gibi yanıtları elde ettik.

Ankete katılanların %35'i bilgisayar kullanabileceğini söylerken, %21'i interneti iyi kullanacaklarını bildiğini söyledi. Katılımcıların %15'i araba kullanabileceklerini, aynı yüzdeyi yani katılımcıların %15'i profesyonel düzeyde yabancı dilleri kullanabildiklerini belirtti.

Diğerleri insanlarla etkileşime girme, hızlı kararlar verme ve hızlı hareket etme, zamanı verimli kullanma ve asla geç kalmama, hızlı adapte olma ve kitap okuma gibi beceriler geliştirmiştir. Bu soruya cevap veremeyen çok sayıda katılımcı var ve hangi becerilere sahip olduklarını gösteremediler.

Tablo 60. Ankete Katılanların Sahip Olduğu Becerileri (%)

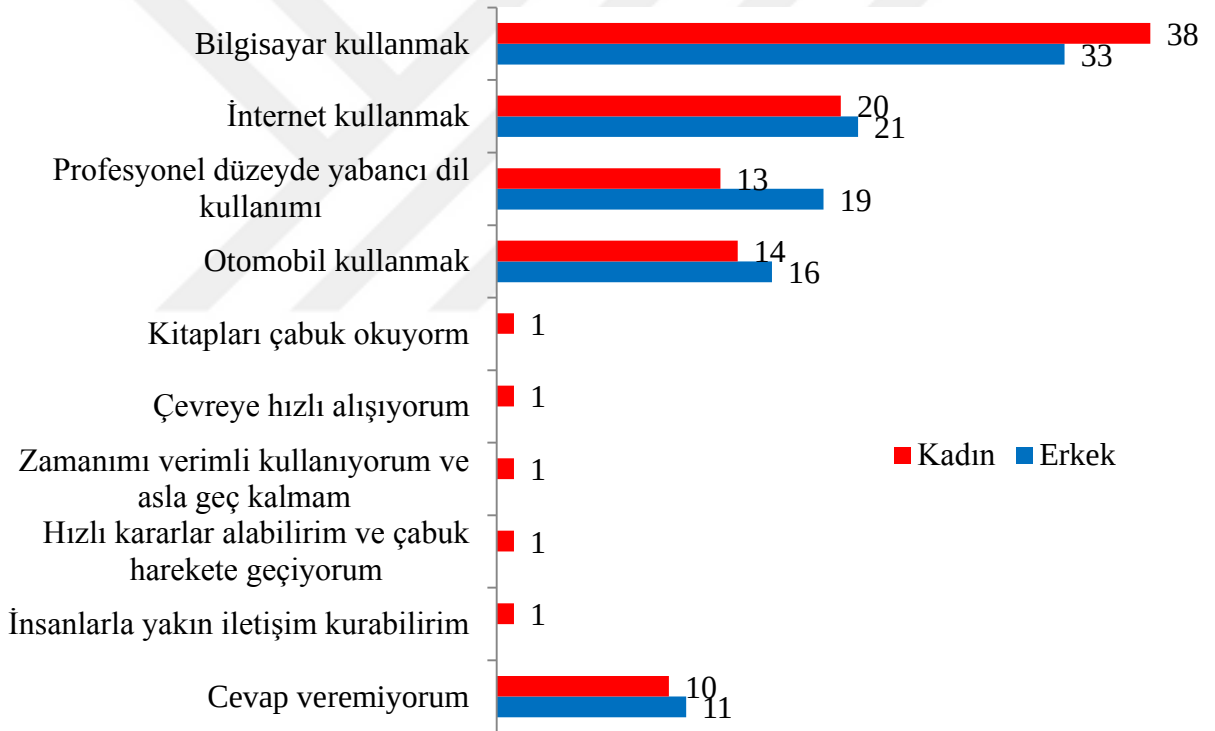

Ankete katılanların cinsiyete göre cevaplarını analiz edersek, kadınların yüzdesi bilgisayar kullanabileceğini söyleyen erkeklerle göre %5 daha fazladır (61.resim). Kadınların %20'si, erkeklerin %21'i interneti kullanabildiklerini göstermiştir.

Profesyonel düzeyde yabancı dili kullanmayı bilen erkekler (% 19) kadınlardan (% 13) daha fazladır. Araba kullanabileceklerini belirtenlerin arasında kadınlar (% 14) erkeklerle (% 16) göre %2 farklıydı.

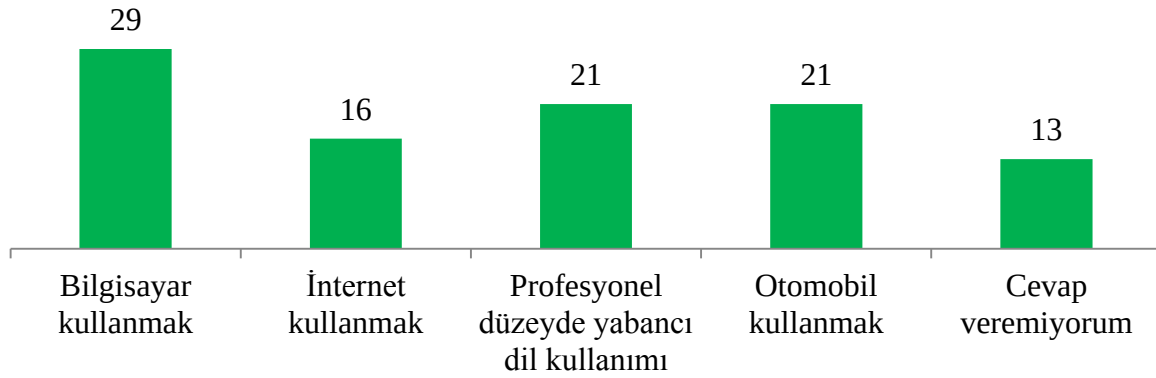
“İnsanlarla iletişim kurabiliyorum”, “hızlı kararlar alıp hızlı davranabiliyorum”, “zamanı verimli kullanıyorum ve asla geç kalmıyorum”, “çabuk adapte oluyorum” ve “kitap okuyorum” gibi beceriler sergileyen tek kadınlar arasında olmaktadır. Katılımcılar arasında erkeklerin %11'i ve kadınların %10'u becerilerini göstermedi, yani bu soruya cevap veremediler.

Tablo 61. Cinsiyete göre ankete katılanların sahip olduğu beceriler (%).

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında, %29'u bilgisayar kullanabiliyorsa, %21'i profesyonel düzeyde yabancı dili kullanabiliyor ve araba kullanabilir ve % 16'sı interneti iyi kullanmayı bilirler. Bilgisayar kullanıcılarının toplam yüzdesi %45, %13'ü bu soruyu cevaplamakta zorlanıyor.

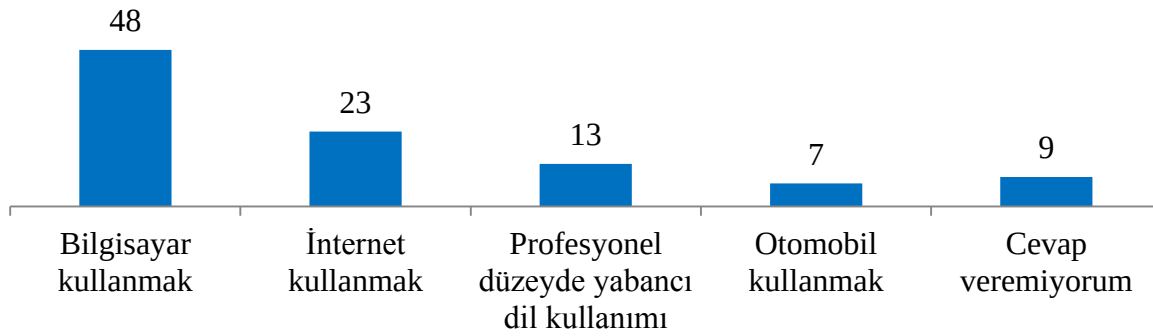
Tablo 62. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Becerileri (%).

Katılımcıların küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasındaki yanıtlarını cinsiyete göre analiz ederek, kadınların %1'i bilgisayarı iyi kullandıklarını belirtti ve kadınların %7'si (% 22), interneti daha etkin kullanmayı bildiğini söyleyen erkeklerden (% 15) daha fazladır. Yabancı dili profesyonelce konuşmayı bilenler arasında erkekler (% 23) kadınlardan (% 13) daha fazladır. Araba kullanabileceklerini söyleyenlerin %24'ü kadın, %19'u erkektir.

Ankete katılanların %48'i bilgisayar kullanabileceğini, %23'ü İnternet'i etkin kullanmayı bildiğini, %13'ü profesyonel olarak yabancı dil bildiklerini, %7'si araba kullanabildiğini ve %9'u bu soruya cevap vermeyi zor buldular. Muhtemelen üniversite öğretmenleri oldukları için, çoğu interneti küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerine göre daha etkin kullanmayı biliyorlar.

Tablo 63. Üniversite Öğr.Üyelerinin Sahip Olduğu Becerileri (%).

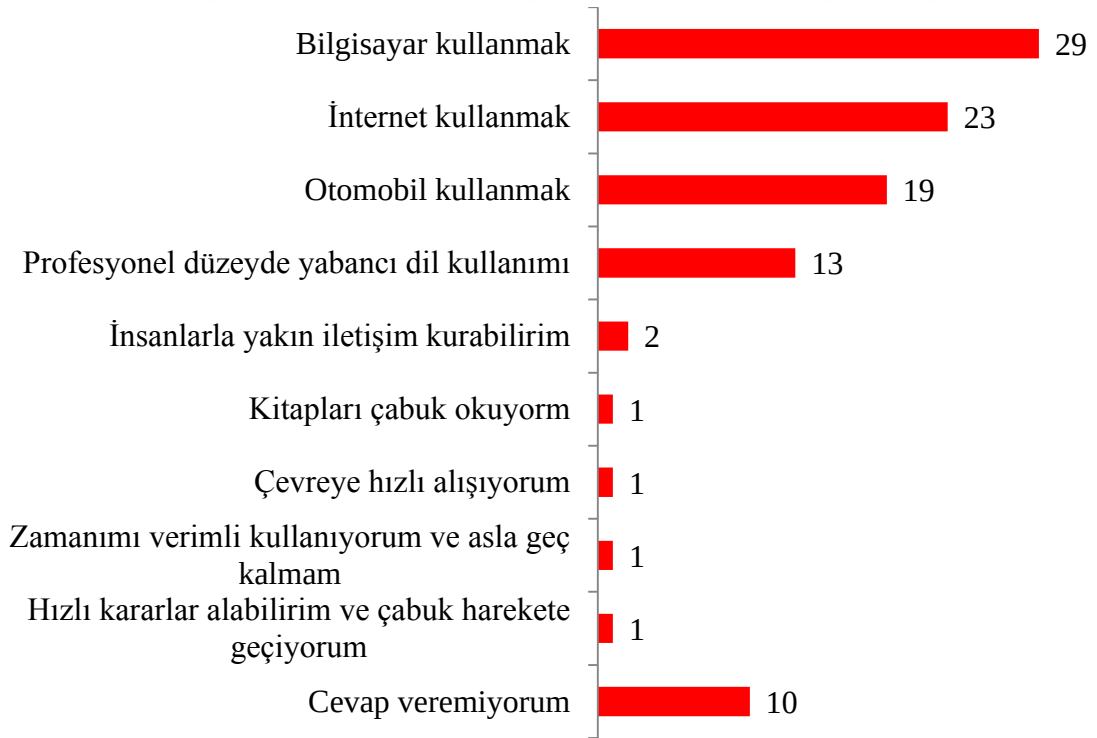

Ankete katılan üniversite Öğretim Üyelerinin cevaplarını cinsiyete göre incelersek, bilgisayar kullanmayı bilen kadınlar %16 gösteri ile erkeklerden öne çıkmaktadır. Erkeklerin %12'si (% 31) kadınlara (%19) göre interneti iyi kullnbildiğinin belirtmiştir. Bu seçenek, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin cevaplarından farklıdır, yani erkeklerin oranı daha fazla gözükmemektedir. Hem erkekler (% 13) hem de kadınlar (% 13) profesyonel düzeyde yabancı dilleri eşit derecede biliyorlar ve araba kullanabileceklerini söyleyenler arasında elbette erkekler (% 10) kadınlardan (% 5) daha fazladır.

Sağlık sektöründe çalışanların önemli pratik becerilerini belirlerken, bilgisayar şullanma becerilerinin ön planda olduğunu, ancak küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin becerilerine benzer olduğunu gördük. Bu gösterge üniversite öğretmenleri arasında yaygındır, elbette günlük işlerinde bilgisayarı çok kullandıklarını biliyoruz. Katılımcıların %23'ü interneti iy bir şekilde kullanmayı biliyorlar. %19'u ise araba kullanabiliyor ve %13'ü profesyonel düzeyde yabancı dili biliyorlar.

Sağlık sektöründe çalışanlarının küçük bir yüzdesi aşağıdaki becerileri göstermiştir: “İnsanlarla iletişim kurabiliyorum” diyenler-%2; “Hızlı kararlar alıyorum ve çabuk davranıyorum” -%1; “Zamanı verimli kullanıyorum ve asla geç kalmıyorum” - %1; “Hızlı adapte oluyorum”-% 1; “Kitabı hızlı okuyorum”-% 1. Genel olarak, bu becerilerin sağlık sektöründe çalışanlarının karakteristiği olduğunu söylemek güvenlidir. Çünkü günlük yaşamlarına birçok insan dâhil olur, çevreye uyum sağlamak, hızlı iletişim kurmak, zamanı verimli kullanmak, geç kalmama becerileri bu grup için çok elzemdir. Bu becerilere sahip olmaları normaldir, çünkü iş hayatları insan yaşamıyla yakından bağlantılıdır. Hızlı bir şekilde kitap okumak günümüzün yeni toplumunda yeni bir beceridir, bununla ilgili birçok ders ve yöntem vardır, bu da sağlık sektöründe profesyonellerinin toplumu öğrenme veya topluma ayak uydurma yeteneğinin önemli bir özelliğidir.

Tablo 64. Sağlık Sektöründe Çalışanların Sahip Olduğu Becerileri (%).

Sağlık sektöründe çalışanlarının becerilerinin cinsiyete göre analizi, erkeklerin %36'sının ve kadınların %25'inin bir bilgisayar kullanabileceğini ve genel olarak erkeklerin teknolojiyi kadınlardan daha kolay ve hızlı bir şekilde öğrendiklerini göstermektedir. İnterneti etkin kullanmayı bilenlerde, erkekler ve kadınlar arasında önemli bir fark olmadığını söyleyebilirler. Araba kullanma becerileri kadınlarda (%16) erkeklere (%22) göre %6 daha düşüktür. Profesyonel düzeyde yabancı dil konuşmayı düşünenlerin oranı %13'ü gösterdi ve erkekler arasında %16'sının ve kadınların %12'sinin olduğunu biliyoruz. Sağlık sektöründe çalışanların sadece küçük bir yüzdesi aşağıdaki becerileri göstermişler: “İnsanlarla etkileşim kurabilirim”; “Hızlı kararlar alıyorum ve hızlı davranıyorum”; “Zamanı verimli kullanıyorum ve asla geç kalmıyorum”; “Çevreye hızlı adaptasyon oluyorum”; “Kitapları hızlı bir şekilde okuyorum”, buna karşılık bu beceriler kadınlar tarafından da kanıtlandı. Ayrıca hangi becerilere sahip olduklarını, yani cevap verebileceklerini göstermekte zorlananlar da vardı.

Modern gereksinimlere uygun eğitim her zaman toplumun gelişimini etkiler. Eğitimin Batı toplumlarının genel gelişiminde orta sınıfın oluşumunu etkilediği açıktır. Bu bağlamda, eğitimin kapitalizmin gelişimine de katkıda bulunduğunu söyleyen İngiliz sosyolog J. Goldthorpe'un yaklaşımı Nur-Sultan'daki orta sınıfın belirlenmesine de yardımcı olmaktadır. Goldthorpe'a göre, sınıflar sosyal ve profesyonel olarak farklı ekonomik ve ekonomik olmayan sermayeye sahip gruplardır²⁷¹. Böyle grupların Nur-Sultan'da da oluşmaya başlaması orta sınıfın, onun içinde yeni orta sınıfın (bundan sonra YOS) ortaya çıkmaya başlamasına neden olmaktadır.

Çalışmamızın eğitim seviyesi bölümünde görebileceğiniz gibi, üç kategoride katılımcıların anketini gerçekleştirdik. Katılımcıların büyük çoğunluğunun en son teknolojik gerekliliklere göre daha yüksek eğitime sahip olduğunu ve becerilerini geliştirdiğini fark ettik. Özellikle, küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri ve üniversite öğretmenleri arasında yüksek düzeyde yabancı dil yeterliliği, Nur-Sultanlı orta sınıfın modern gereksinimleri karşıladığı anlamına gelir. Her iki grup arasındaki yaş ve cinsiyet açısından farklılıkların anlamlı olmadığı da görülmektedir. Aynı zamanda, Nur-Sultan'da YOS'ın ortaya çıktığını görebiliriz. İlerleyen bölümlerde bu konuyu daha ayrıntılı olarak ele alacağız.

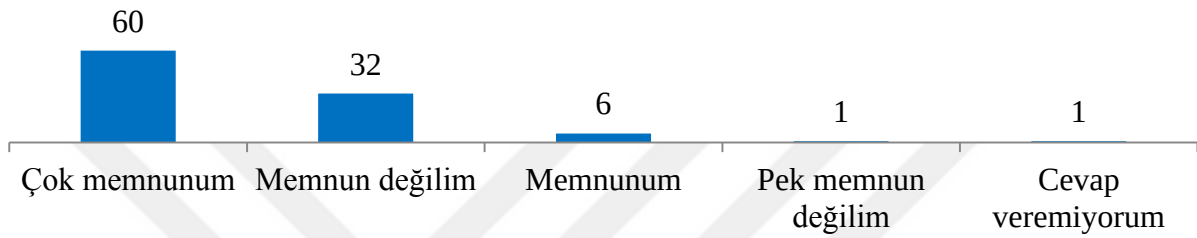
²⁷¹ John Goldthorpe, Abigail McKnight, **The economic basis of social class. Conference on “Frontiers of social and economic mobility”** / Center for the Study of Inequality. Ithaca. Cornell University. March 27–29, 2003 // Cornell University Center for the Study of Inequality [online]. Date of access 24.05.2012. URL: <http://www.inequality.cornell.edu/events/papers/goldthorpe>.

4.3.3.Yaşam Memnuniyeti ve Boş Zaman Geçirme

Bu bölümde, yaşamlarından ne kadar memnun olduklarını ölçerek katılımcıların yaşam memnuniyeti araştırılması hakkında bilgi edineceğiz.

Genel olarak yaşamdan memnuniyet düzeyini belirlerken, katılımcıların %60'ının yaşamlarından çok mutlu olduklarını görebiliriz. %6'sı yaşamlarından memnun, %32'si hiç memnun değiller. Son derece memnun olmayanların oranı %1'dir ve cevap vermekte zorluk çekenlerin oranı da %1'e denk gelmektedir.

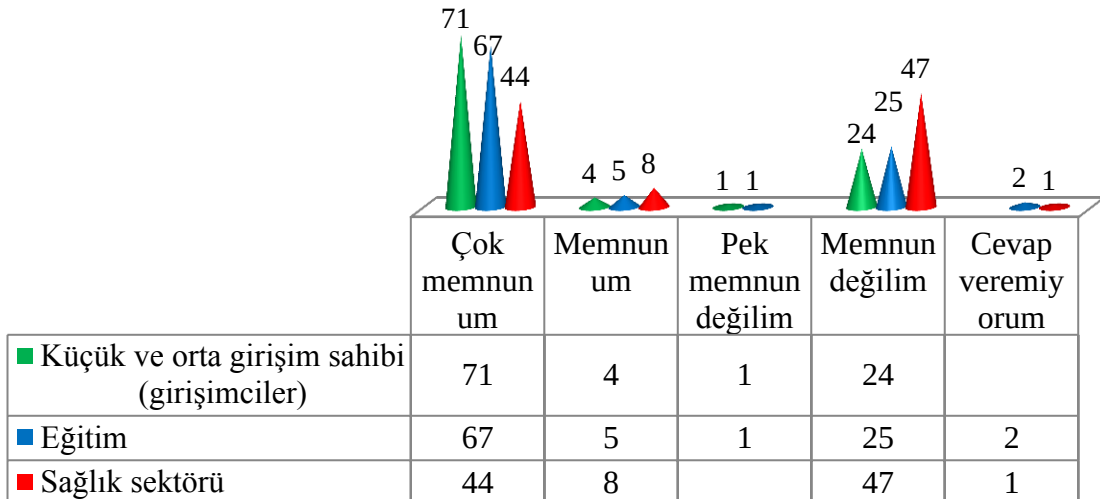
Tablo 65. Genel yaşam memnuniyeti (%)

Yaşamlarından cinsiyetlerine göre katılımcıların %10 oranında çok memnun olan erkeklerin (% 66) sayısı kadınlardan (% 56) daha yüksektir ve yaşamlarından çok memnun olmayanların oranı düşüktür, yani katılımcıların sadece %1'i ve sadece erkekler arasındadır. Yaşamlarından memnun olanların oranı (erkekler -% 5, kadınlar -% 7) hiç memnun olmayanlara göre çok düşüktür (erkekler -% 27, kadınlar -% 36).

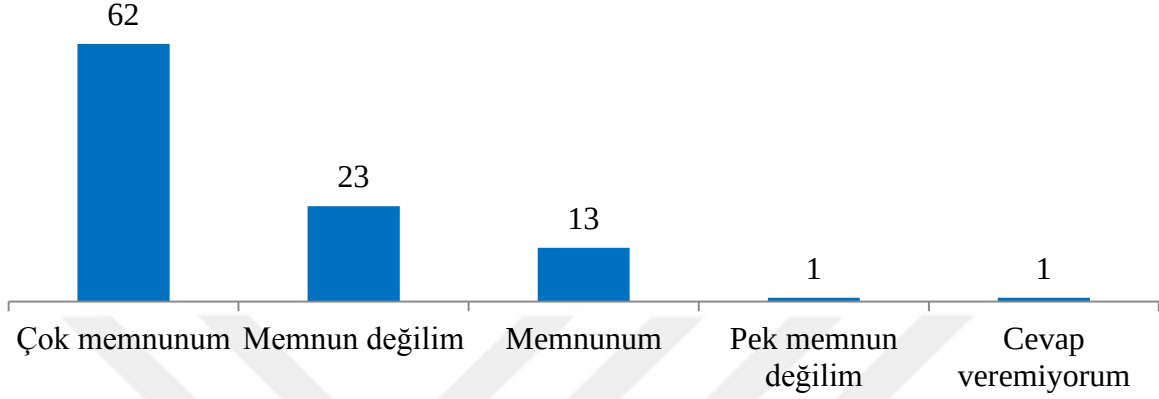
Katılımcılar genel yaşamlarından çok memnun olanlar küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında fazla olmaktadır (%71), sağlık sektöründe çalışanları arasında (% 44) daha düşük ve üniversite öğretim üyeleri arasında % 67'yi göstermektedir. Yaşamlarından tamamen memnun olmayanlar arasında, sağlık sektöründe çalışanlarının yüzdesi (%47) iki gruba göre daha yüksektir.

Tablo 66. Üç Meslek Grubunda Yaşam Memnuniyeti(%)

Yanıt verenlere “İşinizden memnun musunuz?” diye sorduğumuzda katılımcıların % 62’si çalışmalarından çok memnun,% 23’ü tamamen memnun değil ve % 13’ü memnun olmuştur. Bununla birlikte, çok memnun olmadıklarını (% 1) ve cevaplamakta zorlandıklarını (% 1) söyleyen kişiler vardı, elbette, yüzdeleri düşüktü.

Tablo 67. Ankete Katılanlar Arasında Çalıştığı İşinden Memnun Olanların oranı (%).

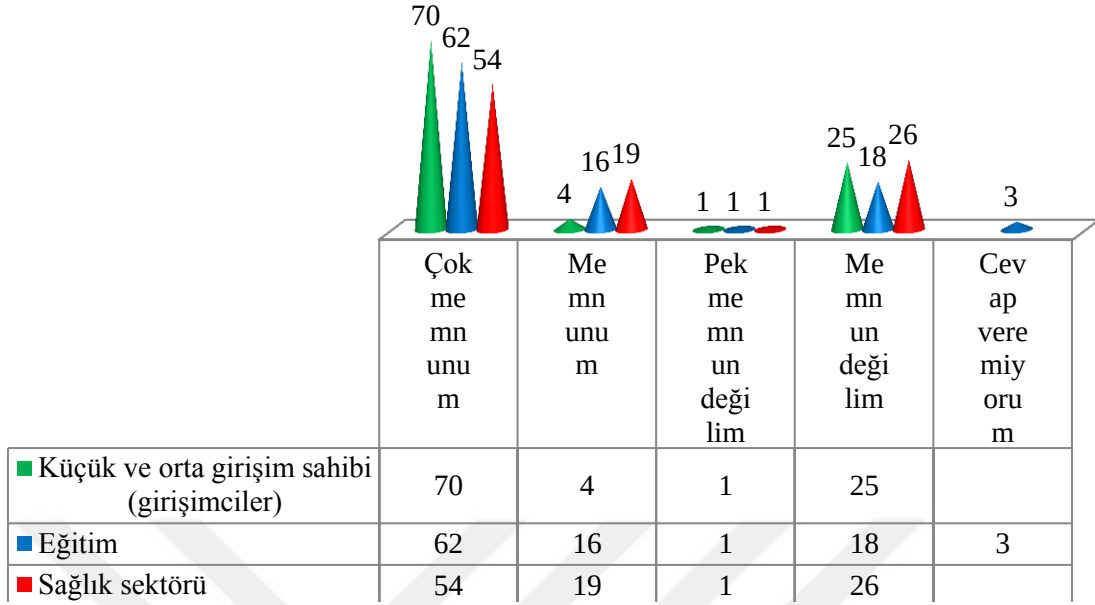
Çalışmalarından çok memnun olanları cinsiyete göre inceleyerek erkekler arasında işlerine çok memnun olanlar düzeyi %66, kadınlar arasında %59’dur. Çalışmalarından memnun olanlar arasında %11’i erkek, %15’i kadındır. Çalışmalarından tamamen memnun olmayanlar arasında kadınların (% 25) erkeklerden (% 20) daha yüksek bir yüzdesi vardır. Erkeklerin % 2’si çalışmalarından memnun değiller. Çalışmalarından memnun olup olmadıklarını bilmeyenler de vardı.

Üç meslek grubu arasında işlerinden memnun olanların düzeyi şöyleydi: küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin % 70’i işlerinden çok memnun olduklarını söylerken, üniversite Öğretim Üyelerinin düzeyi % 62 ve sağlık sektöründe çalışanlarının oranı % 54’tü.

İşlerinden memnun olanlar esas olarak sağlık sektöründe çalışanlardı (% 19), bunu üniversite Öğretim Üyeleri (% 16) ve küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri de (% 4) takip etmektedir. Yüksek memnuniyet seviyesine rağmen, sağlık sektöründe çalışanları (% 26) ve ardından küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri (% 25) ve üniversite Öğretim Üyeleri (% 18) dahil olmak üzere hiç memnun olmayanlar da vardır.

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri, üniversite öğretmenleri veya sağlık sektöründe çalışanları, yani her üç grubun % 1’i, çalışmalarından pek memnun olmayanlar. İki gruba göre, bu soruyu cevaplamakta zorlandıkları için üniversite öğretmenlerinin çalışmalarından ne kadar memnun olduklarını bilmiyorlardı.

Tablo 68. Üç Meslek Grubu Arasında İş Memnuniyetleri (%).

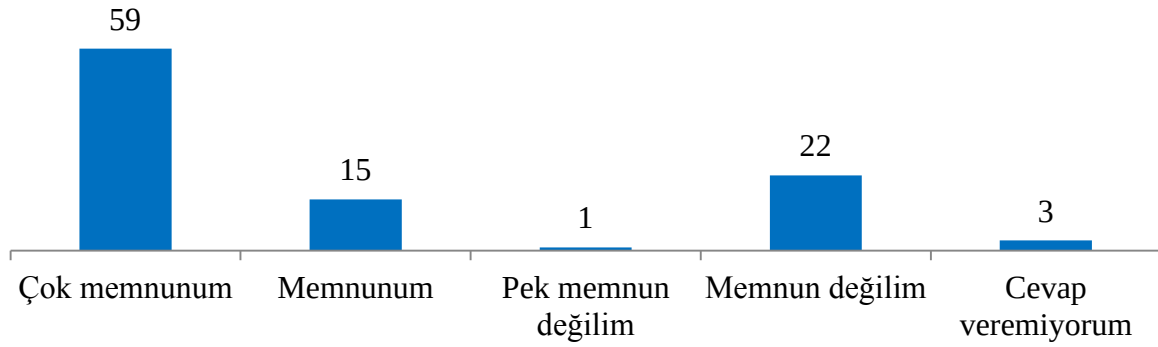

2014 yılında yapılan araştırmaya göre, orta sınıfın sosyal duyguları %40'tır²⁷² ve tezimin analizine göre bu rakam %74'tür. Bu da yeni bir orta sınıfın ortaya çıkması anlamına gelir. Bilgi kaynaklarının hayatındaki en önemli konulardan biri, belirledikleri hedefler ve bunların yerine getirilmesidir, herkesin bir amacı vardır ve yerine getirilmesi ve tatmini elbette zaman farklı olabilir. Nur-Sultan'da, planlarını uygulamak için insanlar tarafından banka kredilerinin kullanılması, serbest zamanın etkin kullanımı, teknolojinin geliştirilmesi ve teknolojiyi kullanma yeteneği gibi birçok değişikliğin ortaya çıkması, planın uygulanmasının nedenlerinden ve yardımlarından biridir. Plana ulaşmak için, insanların kendilerine sunulan fırsatları kullanabilmesi gerekir. İnsanlar hala eski günlerde yaşamak ve geride kalmak istemiyorlar, değişen bir toplumda ortaya çıkan tüm fırsatlardan en iyi şekilde yararlanmaya çalışıyorlar.

Ankete katılanların planlarının yaşamda uygulanmasından duydukları memnuniyet düzeyinin belirlenmesine dayanan sorunun cevabı aşağıdaki gibidir. Planlarının hayata geçirilmesinden çok memnun olanlar (% 59) ve memnun olanlar, (% 15) hiç memnun olmayanlardan daha fazladır, hiç memnun olmayanların sayısı % 22'dir. Katılımcıların sadece % 1'i aşırı memnuniyetsizlik ifade ederken, %3'ü bu soruyu cevaplamayı zor bulmuştur.

²⁷² Elmira Otar, «Особенности Городского Среднего Класа Казахстана», (Osobennosti Gorodskogo Srednego Klassa) Kazakistan'ın kentsel orta sınıfının özellikleri), Almaty, Epiraf, 2019, 26 Cilt, s.149.

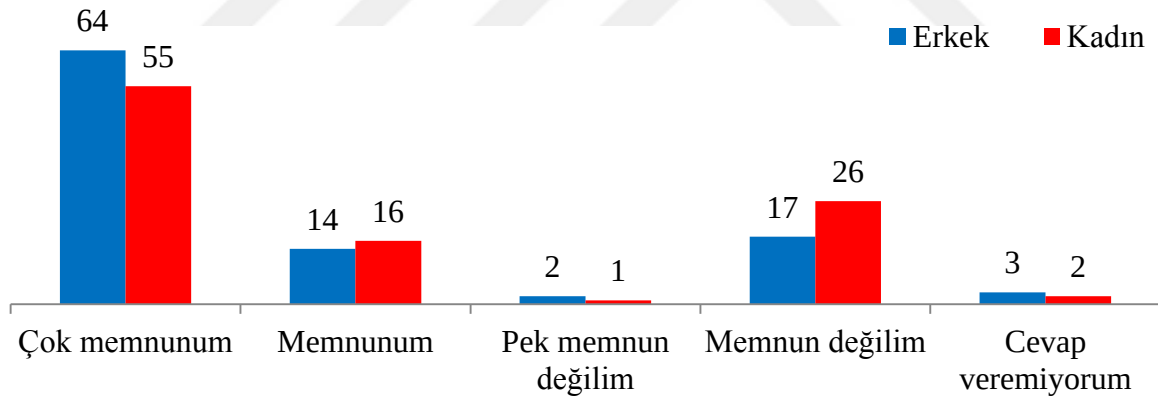
Tablo 69. Katılımcıların Gelecek Planlarının Uygulanması (%).

Katılımcıların yaşam planlarının uygulanmasından duyulan memnuniyet düzeyini cinsiyete göre belirlerken, en memnun olan erkeklerin (%64) kadınlara göre (%55) %9 oranında avantaj sağladığını tespit ettik. Planlarının gerçekleşmesinden memnun olanların çoğu kadındır.

Şimdi planlarının yaşamda uygulanmasından pek memnun olmayanlar, hiç memnun olmayanlara göre daha düşüktür, kadınlar (% 26) ve erkeklerde (% 17) %9'luk bir fark vardır. Cinsiyete göre, bu soruya cevap veremeyenlerin oranı her iki cinsiyet için neredeyse aynıdır.

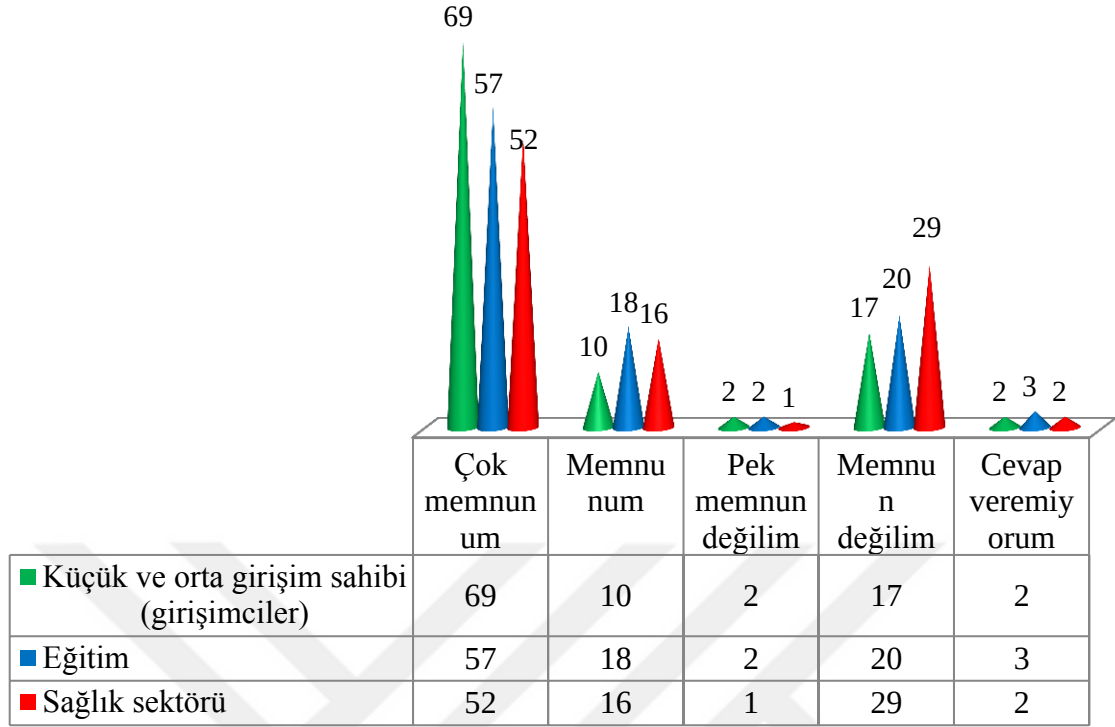
Tablo 70. Üç Meslek Grubunun Cinsiyete Göre Gelecek Planlarının Uygulanması (%).

Bilinen üç meslek grubu arasında katılımcıların yanıtlarını analiz edersek, en yüksek memnuniyet oranı, elbette, küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri için (%69) %57 yani % 12 fark ile ikinci sıraya üniversite Öğretim Üyeleri gelmektedir. Sağlık sektöründe çalışanlarının tepkileri, diğer iki gruptaki katılımcıların cevaplarından %17 farklıydı.

Hiç memnun kalmayanlara gelince, en yüksek yüzde sağlık sektöründe çalışanlara (% 29), üniversite Öğretim Üyelerinin % 20'sine ve küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %17'sine eşittir.

Tablo 71. Üç Meslek Grubunun Gelecek Planlarının Uygulanması(%).

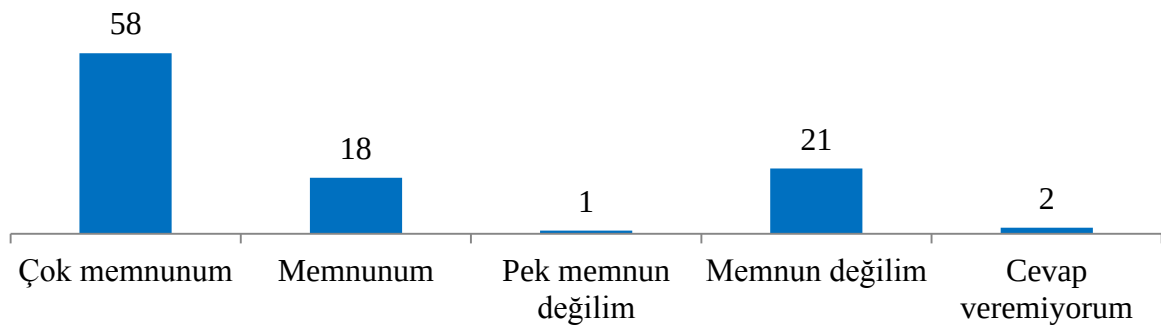

Katılımcıların arasında orta sınıfın ekonomik durumundan duyulan memnuniyet büyük önem taşımaktadır ve genel memnuniyet oranı % 76'dır.

Katılımcıların ekonomik durumdan memnuniyet derecesini belirleyen katılımcıların %58'i ekonomik durumdan çok memnun,% 18'i memnun olmuştur.

Hiç memnun değilim diyenleri oranı %21, pek memnun değilim diyenler 1%'e denk gelmektedir ve katılımcıların %2'si ise bu soruya cevap veremedi, çünkü ekonomik durumlarından ne kadar memnun olduklarını bilmiyorlardı.

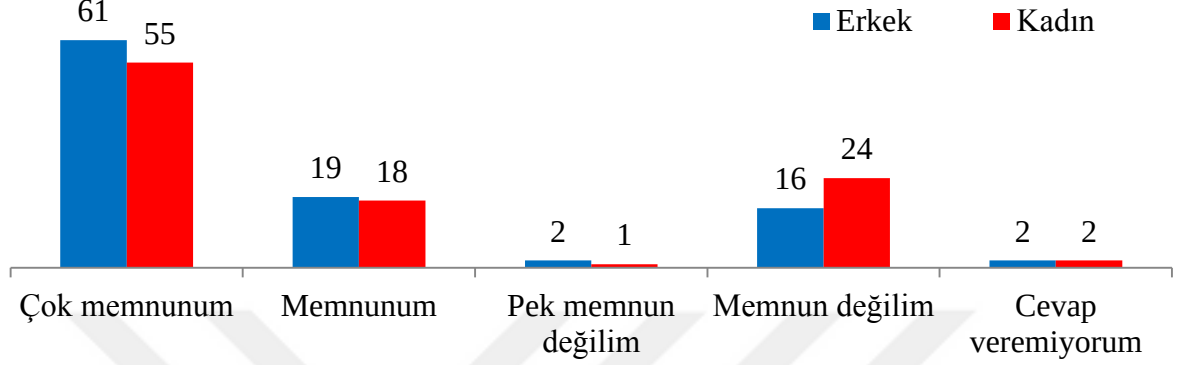
Tablo 72. Ankete Katılanların Kendi Ekonomik Durumlarından Memnuniyeti (%).

Ekonomik tatmin açısından kadınlarla erkekler arasında önemli bir fark olduğunu söylemek güçtür. Ekonomik durumundan çok memnun olanların erkekler arasında (% 61) kadınlara göre (%6) daha fazladır. Erkeklerin %19'u ve kadınların %18'i mevcut ekonomik durumdan memnun olduğunu ifade etmiştir. Tamamen memnun olmayanlar erkeklerden farklı

olarak kadınlar öne çıkmaktadır (% 24). Bununla birlikte, erkeklerin ekonomik durumlarından memnun olmamaları kadınlardan daha fazladır. Erkeklerin %2'si ve kadınların %2'si bu soruya cevap veremedi.

Tablo 73. Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre Ekonomik Durumlarından Memnuniyeti (%).

Ankete göre, üç katılımcı grubunun ekonomik durumunu analiz ederek, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin % 66'sı, üniversite öğretim üyelerinin 57'si ve sağlık sektöründe çalışanlarının %52'si ekonomik durumlarından çok memnundur. Memnun olanlar arasında sağlık sektöründe çalışanlarının %23'ü, üniversite öğretim üyelerinin % 21'i ve küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %11'i bulunmaktadır. Bu nedenle, ülkedeki ekonomik durumun Nur-Sultan'daki orta sınıfın sosyo-ekonomik durumu üzerinde olumlu bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Sırasıyla, hem mevcut orta sınıf hem de ortaya çıkan yeni orta sınıf (YOS), devletin gelişmesine önemli bir katkıda bulunur. Burada, Weberyen yaklaşımın bir takipçisi olan J. Goldthorpe'un YOS kavramı, Nur-Sultan'da YOS'un oluşum kategorisine uygun gelmektedir.

Ekonomik durumlarından hiç memnun olmadıklarını ve çok memnun olmadıklarını söyleyenler arasında önemli bir fark yoktur ve onların analizi aşağıdaki gibidir. Sağlık sektöründe çalışanlar arasında çok memnun olmadıklarını söyleyenler yoktur. Hiç memnun olmadıklarını söyleyenler arasındaki yüzde fark büyük değildir. Ancak burada üniversite öğretim üyelerinin düşük maaşlarının önemli düzeyini kaybetmediğine dikkat edilmelidir.

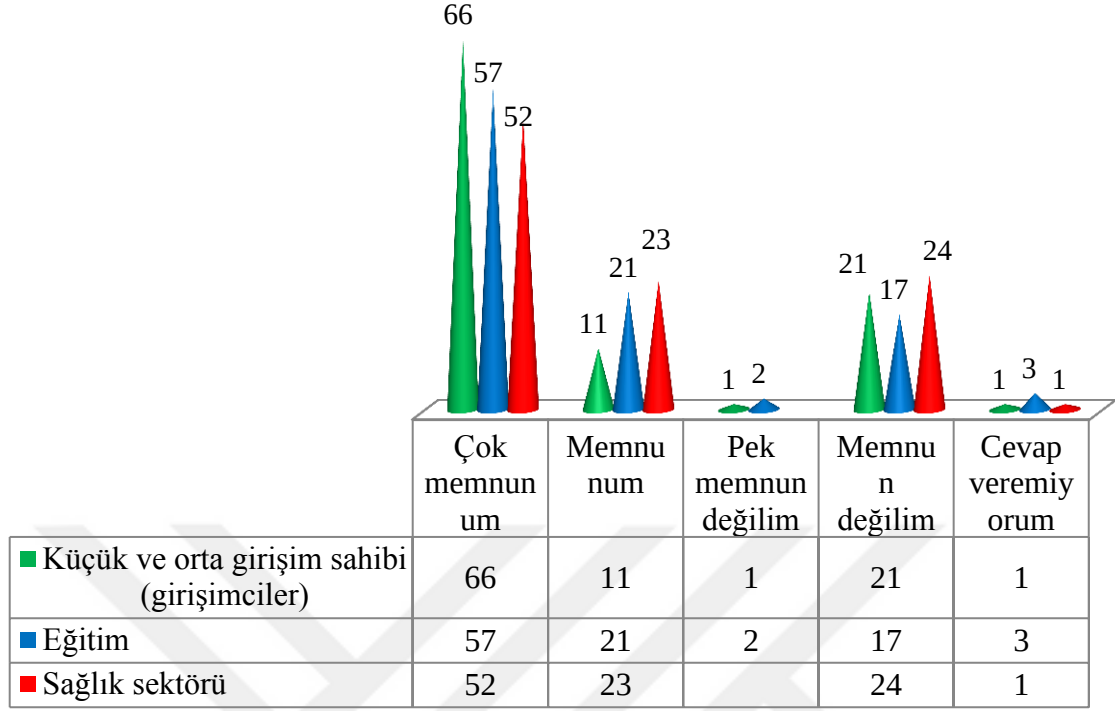
Sağlık sektöründe çalışanları: % 24

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri: % 21

Üniversite öğretim üyeleri: % 17

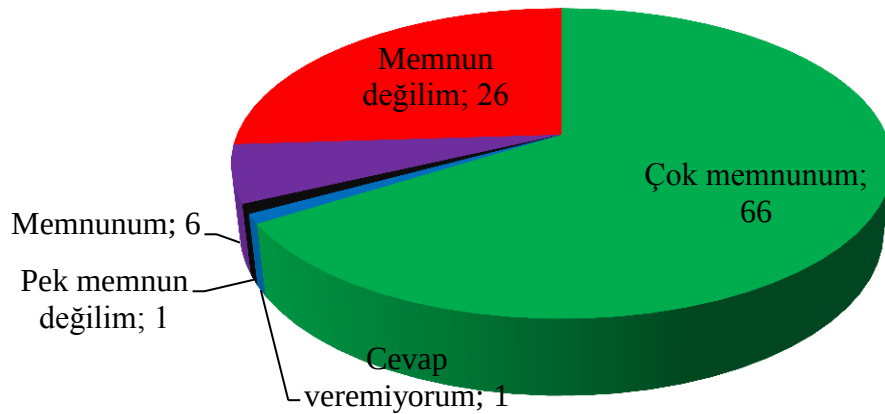
Ayrıca, bu soruya cevap veremeyenler arasında bile, üniversite öğretim üyelerinin cevap vermeyi zor bulduğunu, ne kadar memnun veya memnun olmadıklarını göstermediğini belirtmek gerekir.

Tablo 74. Üç Meslek Grubunun Gelir Seviyesi Durumlarından Memnuniyeti (%).

Katılımcıların yaşamlarında önemli bir faktör de eğitim seviyelerini belirlemektir. Bunu belirlemek için, katılımcılara verilen değerlendirme kriterlerinin sonuçları aşağıdaki gibidir. Katılımcıların %66'sı eğitim seviyelerinden çok memnunken,%26'sı hiç memnun değildir. Son derece memnun olmayanların ve cevap vermede zorluk çekenlerin oranı da aynıdır.

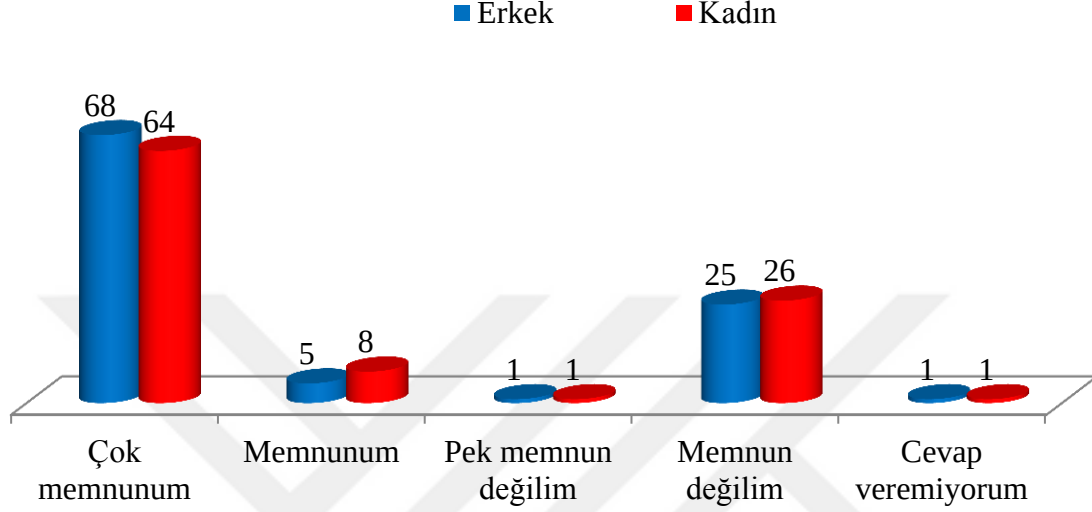
Tablo 75. Katılımcıların Eğitim Düzeyi Memnuniyeti (%).

Katılımcıların eğitim düzeyini analiz ettiğimizde, hem kadın hem de erkek eğitim seviyesinden çok memnun olanlar ile hiç tatmin olmamış olanlar arasında fark olmadığını görüyoruz. En memnun olanlar arasında erkeklerin oranı (% 68) %4 ile kadınlardan (% 64) öndedir.

Diğer eğitim düzeylerinden memnuniyet açısından erkekler ve kadınlar arasında fazla bir fark görmüyoruz. Herhangi bir cevabı alırsak da, aşağıdaki tabloda görebileceğiniz gibi, iki cinsiyet arasındaki yüzdelerde benzerlik vardır.

Tablo 76. Üç Meslek Grubun Cinsiyete Göre Eğitim Düzeyi Memnuniyeti (%).

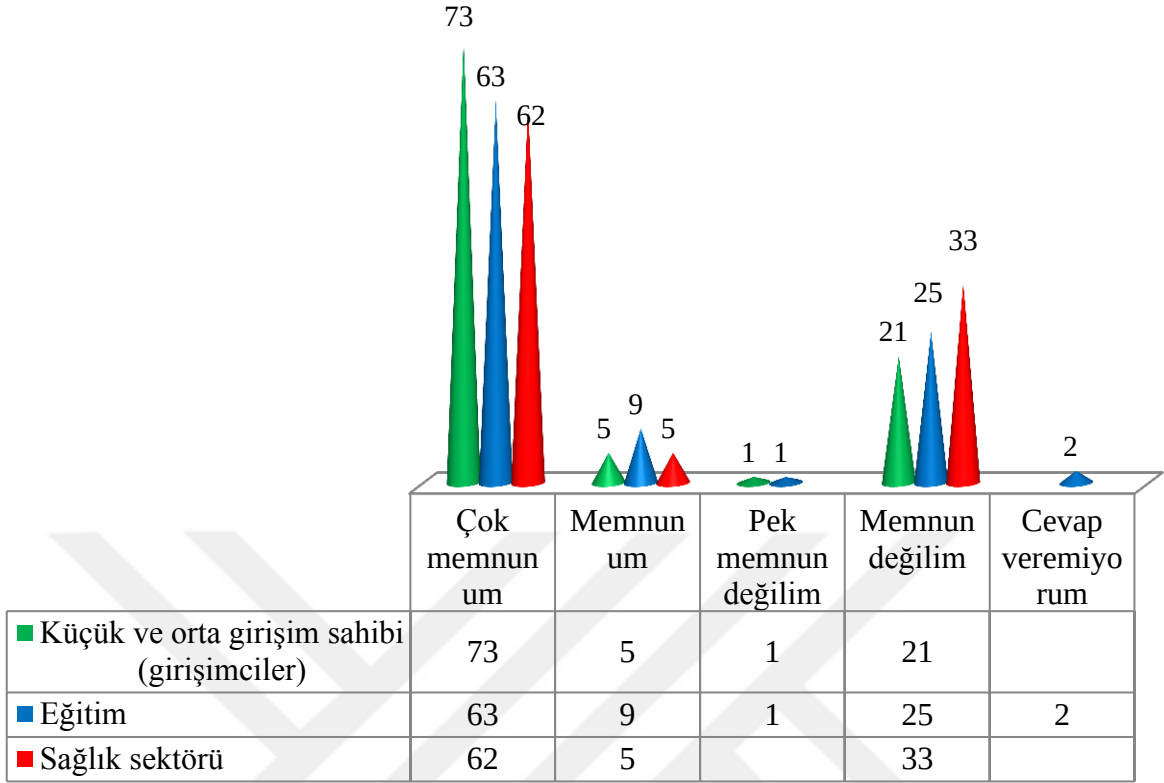
Üç grup arasında eğitim düzeyinden en memnun olanları küçük ve orta ölçekli işletme sahipleridir (%73). Üniversite Öğretim Üyeleri (% 63) ile sağlık sektöründe çalışanlar (% 62) arasında anlamlı bir fark yoktur.

Memnun olanlar arasında daha fazla üniversite Öğretim Üyeleri varken, bu rakam diğer iki grup arasında da aynıdır.

Elbette, eğitim seviyelerinden tamamen memnun olmadıklarına inananlar arasında, aşağıdaki diyagramdan da görebileceğiniz gibi, sağlık sektöründe çalışanlar (% 33) arasında daha yüksektir. Buna karşılık, toplam memnuniyetsizlik kriterleri şöyledir: üniversite öğretmenleri arasında % 25, küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında % 21.

Ayrıca, iki grup arasında sadece yüzde bir olan eğitim seviyesinden çok memnun olmayanlar da vardı ve sağlık sektöründe çalışanlar arasında hiçbiri yoktu, yani ya çok mutlu ya da hiç memnun değillerdi. Ayrıca, iki gruba kıyasla, eğitim seviyelerinden ne kadar memnun olduklarını bilmeden bu soruya cevap veremeyeceklerini söyleyen bazı üniversite öğretmenleri olduğu belirtilmelidir.

Tablo 77. Üç Meslek Grubunun Eğitim Düzeylerinden Memnuniyeti (%).

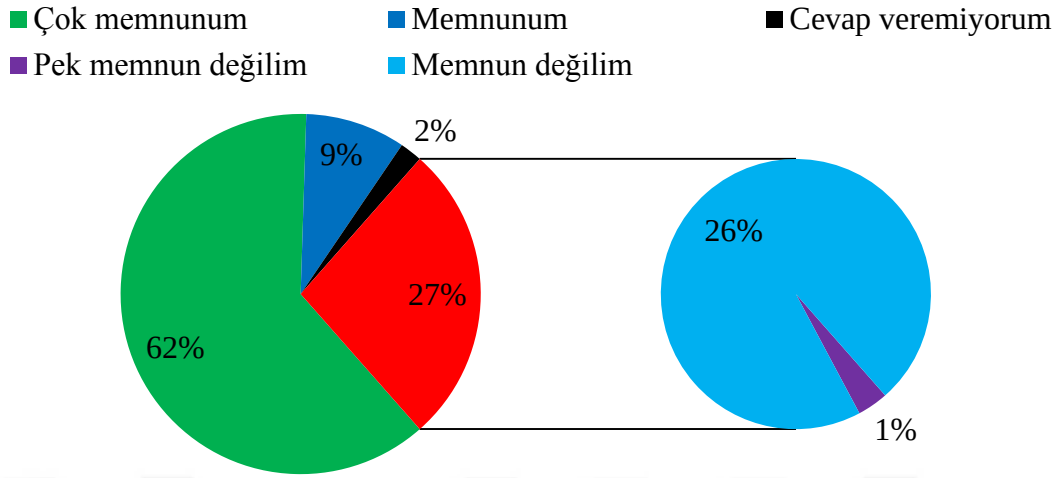
Katılımcılardan ailelerinin sosyo-kültürel durumlarından duydukları memnuniyeti temel olarak cevap seçeneklerini seçmeleri istenmiştir. Sonuç olarak, ailenin sosyo-kültürel statüsünden memnuniyet düzeyinin ekonomik duruma göre yüzde dört farklı olduğunu ve ailenin sosyo-kültürel statüsünden memnuniyet düzeyinin yüksek olduğunu, yani %62'sinin çok memnun olduğunu görüyoruz. Bu, E. Gouldner'ın dediği gibi, kültürel sermayenin YOS'ın oluşumuna katkıda bulunan tek faktör olarak kabul edilebileceği anlamına gelir. Ayrıca Kazak orta sınıfının YOS tarafına kaydırılmasının kültürel sermaye ve kültürel değerlerdeki değişikliklere yansıdığı belirtilmelidir.

Yukarıda bahsedilen bazı hususlar göz önüne alındığında, sosyal ruh halinden aşırı memnuniyet düzeyi, işten memnuniyete tam olarak karşılık gelmektedir (% 62) ve ailemin sosyo-kültürel durumundan memnun olmak isteyenler arasında bu oran %9'a denk gelmektedir.

Çok memnun olmayanların ve hiç memnun olmayanların yüzdesini eklersek, % 27'dir, bunun % 26'sı tamamen memnun değildir ve sadece % 1'i çok memnun değildir.

Elbette ailelerinin sosyo-kültürel durumunu değerlendiremeyen birkaç kişi vardı, ama sadece yüzde ikiydi.

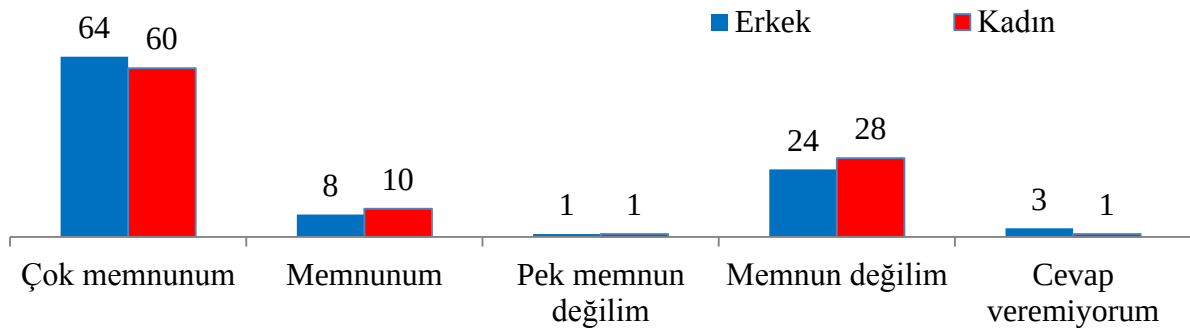
Tablo 78. Katılımcıların Kendi Ailesinin Sosyo-Kültürel Statüsünden Memnuniyeti (%).

Ankete katılanların ailelerinin sosyo-kültürel durumundan memnuniyet durumlarını, katılımcıların cinsiyetine göre analiz edersek. Erkekler (% 64) ailenin sosyo-kültürel statüsünden kadınlara göre (% 60) daha memnundur. Aksine, kadınların (% 10) erkeklerden (% 8) memnun olma olasılığı daha yüksektir.

Kadınların %28'i ve erkeklerin %24'ü ailelerinin sosyo-kültürel statüsünden tamamen memnun değil. Çok memnun olmayan kadın ve erkekler arasında fark yoktur. Kadınlardan daha fazla erkeğin (% 3) (% 1) ailelerinin sosyo-kültürel durumunu bilmediği ortaya çıktı. Kadınlardan daha fazla erkeklerin (%3) (%1) ailelerinin sosyo-kültürel durumunu bilmediği ortaya çıktı.

Tablo 79. Cinsiyete Göre Katılımcıların Kendi Ailesinin Sosyo-Kültürel Statüsünden Memnuniyeti (%).

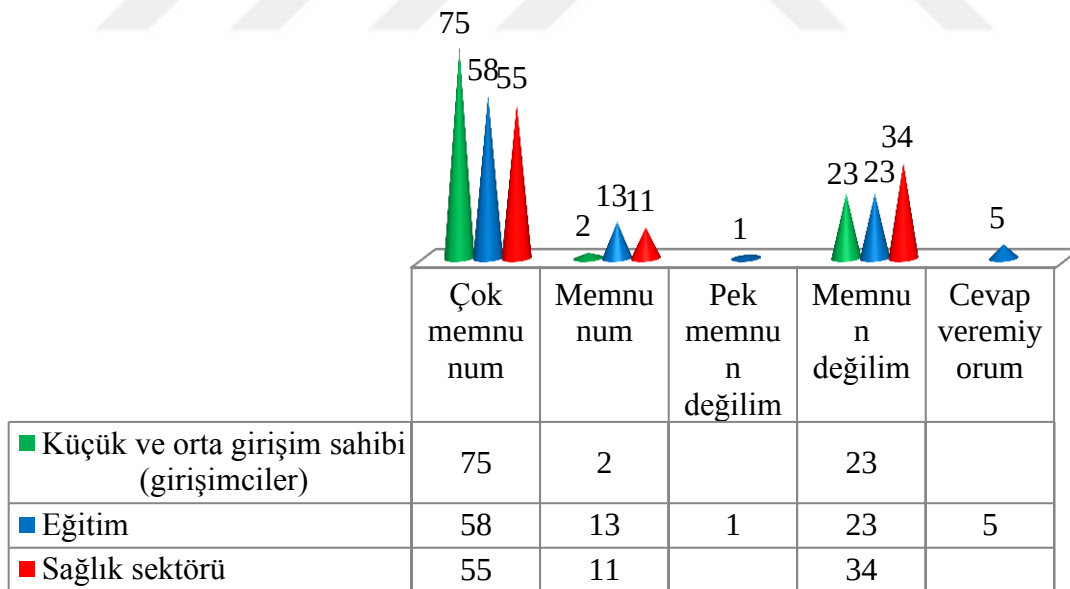
Ailelerinin sosyo-kültürel statüsünden en yüksek memnuniyet düzeyine sahip üç grup arasında, küçük ve orta ölçekli işletmelerin sahipleri (%75) olanlardır. Maksimum ve minimum arasındaki fark %20'dir. Çünkü, bu grubun diğer iki gruptan daha fazla ekonomik

veya boş zaman fırsatı yoktur. Üniversite Öğretim Üyeleri (%58) ile sağlık sektöründe çalışanlar (%55) arasındaki fark sadece yüzde üç.

Üniversite Öğretim Üyelerinin çoğu ailenin sosyo-kültürel durumundan memnun, sağlık sektöründe çalışanlarının %11'i memnun, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin sadece %2'si memnun, çünkü onların çoğu yukarıda belirttiğimiz gibi sosyo-kültürel durumdan çok memnundur.

Hiç memnun olmayanlar arasında, elbette, aşağıdaki şemadan da görebileceğiniz gibi, diğer iki grup arasında en yüksek memnuniyetsizlik oranı olan sağlık sektöründe çalışanları arasında (%34) daha yüksektir, üniversite öğretmenleri arasında %23 ve küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında %23'tür. Tabii ki, ülkedeki sağlık çalışanlarının eksikliği, serbest zaman ve aşırı kalabalık olmamalarının ve diğer benzer sorunların olumsuz bir etkisi olduğunu biliyoruz. Ailesinin sosyo-kültürel durumundan çok memnun olmayan ve ne kadar memnun olduklarını bilmeyen üniversite Öğretim Üyeleri grubu bu soruya cevap veremedi. Çünkü, bu grubun iş yerindeki evraklar sonucunda (bürokrasi) ailenin kültürel değerlerine diğer gruplardan daha fazla dikkat etmemesidir.

Tablo 80. Üç Meslek Grubunda Ailelerinin Sosyo-Kültürel Statüsünden Memnuniyet(%).

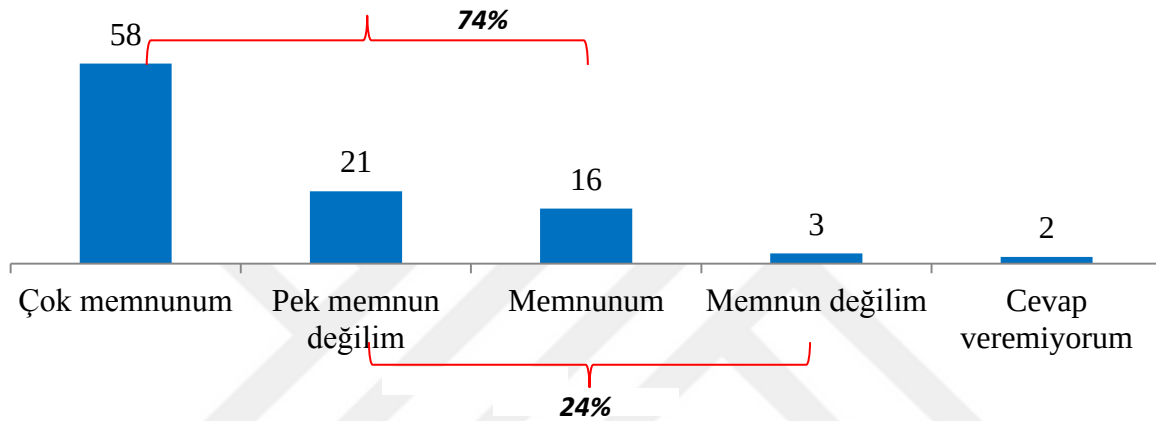

Boş zamanın etkili kullanım düzeyinden duyulan memnuniyet, sadece işten sonra insanların boş zamanlarıyla değil, aynı zamanda önemli sosyal yaşam kalitesi kavramıyla da ilgili olmalıdır. Çok memnun olanlar (% 58) ve orta düzeyde memnun olanların (% 16) cevapları da dahil olmak üzere, memnun olanların düzeyi %74 olmuştur.

Önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında, bu araştırmanın sonuçları, boş zamanın etkin kullanım düzeyinden duyulan memnuniyetin farklı göstergeleri belirlediğini göstermektedir. Örneğin, katılımcıların bu yedi göstergeye verdikleri cevaplar arasında, boş zamanın etkili kullanım düzeyinden en memnun olmayanların oranı %21'den fazladır. Çok memnun olanlar ile memnun olanlar arasındaki yüzdelik fark %50'dir. Cevap veremeyenlerin oranı sadece %2'dir.

Boş zamanın verimli kullanımı ve uygun dağılımı ile durum, orta sınıfın ortaya çıkmasının ve YOS'ın modern Nur-Sultan'daki temsilcilerinin bir yansımasıdır.

Tablo 81. Katılımcıların Boş Zamanlarını Verimli Kullanımı (%).

Boş zamanın verimli kullanımı açısından, memnuniyet düzeyi her iki cinsiyet için de aynıdır, çünkü ölçüm birimine bakılmaksızın yüzdelerde önemli bir değişiklik yoktur. Genel olarak, kadınlar, elbette, boş zamanlarının erkeklerden daha verimli bir şekilde kullanıldığını gösterir. Aslında, Kazak toplumundaki kadınların sorumluluklarına rağmen, kadınlar boş zamanlarından önemli ölçüde memnun olduklarını göstermektedir.

Çok memnun olmayanların ve hiç memnun olmayanların cevaplarına bakarsak, erkekler ve kadınlar arasında, her iki cinsiyette de % 23'tür.

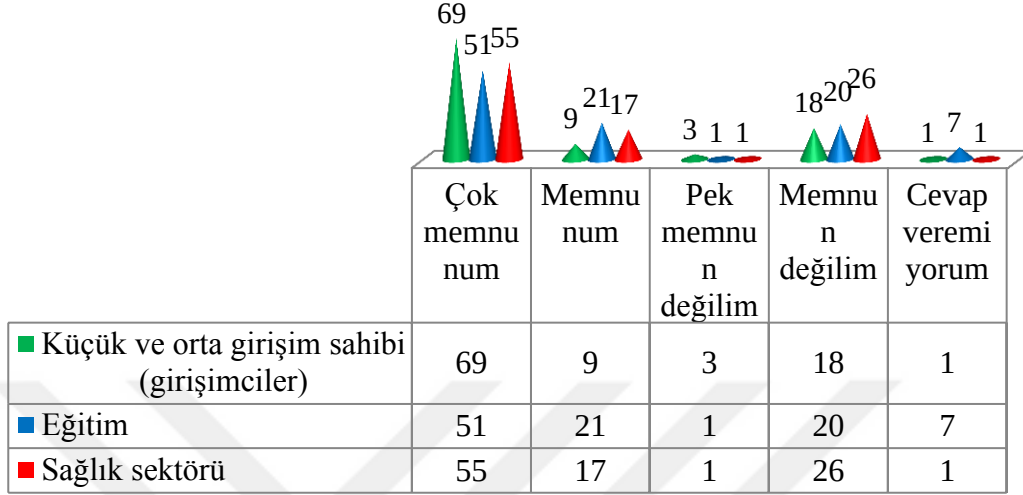
Boş zamanın tatmini, farklı sosyal grupların statüsünün ve sosyo-kültürel refahının, dünya görüşleri üzerinde önemli bir etkisi olan önemli bir göstergedir.

En memnun olanlar arasında küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri ön sırada yer alırken, bunun %55'i sağlık sektöründe çalışanlar, % 51'i üniversite Öğretim Üyeleri izlemektedir.

Memnun olanlar arasında ilk sırada %21 olan üniversite Öğretim Üyeleri, ikinci sırada %17 olan sağlık sektöründe çalışanları ve elbette %9 ile küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri bulunmaktadır. Boş zamanlarının verimli kullanımından tamamen memnun olmayanlar arasında sağlık sektöründe çalışanları ve %20 ile üniversite öğretmenleri, %18 ile küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri yer alıyor.

Çok mutlu olmayanların oranı azdır. Aynı zamanda, üniversite Öğretim Üyeleri boş zamanlarını verimli bir şekilde kullanmaktan ne kadar memnun olduklarını belirlerken bu soruyu cevaplamakta zorlandılar.

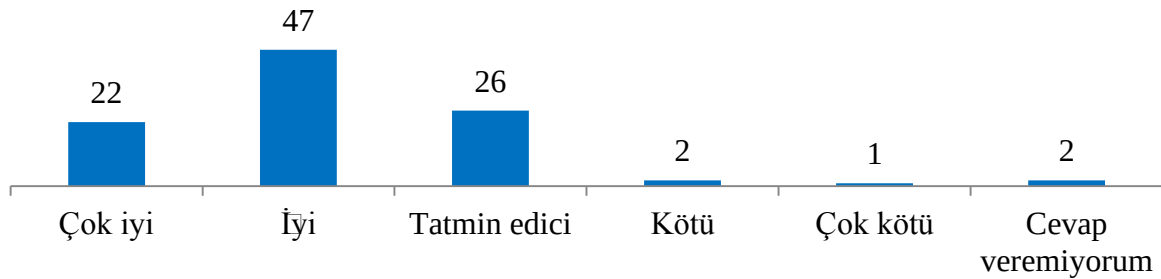
Tablo 82. Üç meslek grubunda boş zamanın verimli kullanımı (%).

Kazakistan Cumhuriyeti “Sağlık” adlı sağlık kalkınma devlet programı, ülkenin sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınma sağlamak için nüfusun sağlığını güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Hedef göstergeler arasında: Sağlık hizmetlerinden memnuniyet 2016’da %40, 2019’da %46 arttı²⁷³.

Araştırma sırasında katılımcılardan sağlıklarını kendi kendilerine değerlendirmeleri istenmiştir. Katılımcılara “Siz, şimdiki sağlık durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?” sorusunu sordumuzda katılımcıların %47’si “iyi” cevabını vermiştir. Sağlığını ortalama olarak değerlendirenlerin sayısı %26’dır. İnsanların %22’si ise sağlık durumunun çok iyi olduğunu beyan etmiştir. Sağlıklarından şikâyet edenler de vardı, ancak yüzdeleri şikâyet etmeyenlere kıyasla çok düşüktü ve şikâyet etmeyenler hariç sadece %3 ve cevap veremeyenlerin oranı %2 idi.

Tablo 83. Üç Meslek Grubunun Sağlık Durumundan Memnuniyetleri (%).

²⁷³ https://strategy2050.kz/state_programs/aza-stan-respublikasyny-densauly-sa-tau-salasyn-damytudy-2016-2019-zhyldar-a-arnal-an-densauly-memle/

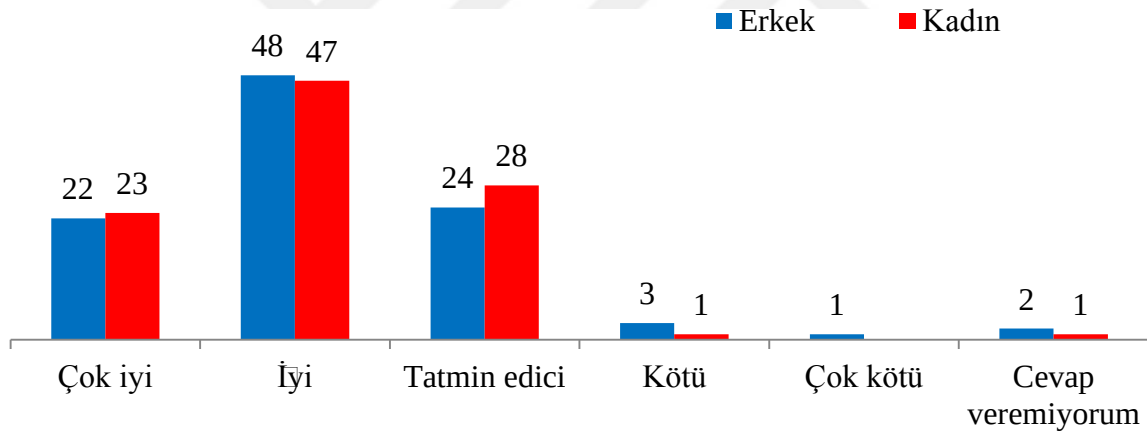
Bu konuyla ilgili araştırmanın sonuçlarına cinsiyet açısından bakarsak, sağlığını iyi değerlendirenler arasında erkekler ve kadınlar arasında fark yoktur. Erkeklerin %22'si ve kadınların %23'ü bunu çok iyi olarak değerlendirdi.

Katılımcıların %26'sı sağlıklarını “ortalama”, % 47'sini “iyi”, % 22'sini “mükemmel” olarak derecelendirmiştir. Katılımcıların %2'si sağlıklarını “kötü” ve %1'i “çok kötü” olarak değerlendirmiştir.

Sağlık memnuniyetlerini ortalama olarak derecelendiren kadınlar (%28) erkeklerden (%24) fazladır. En kötü diye belirtenler arasında kadınlara göre (%1) erkekler (%3) daha fazla vardı ve en kötü diyenler arasında sadece erkekler (%1) vardı.

Sağlık durumundan memnuniyetlerini değerlendiremeyen ve soruya cevap veremeyenler arasında erkeklerin % 2'si ve kadınların %1'i vardı.

Tablo 84 . Üç Meslek Grubunda Cinsiyete Göre Sağlık Durumlarından Memnuniyeti (%).

Ankette, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %56'sı sağlıklarını “iyi”, %18'i “orta”, %17'si “mükemmel” olarak derecelendirmiştir. Katılımcıların %4'ü sağlıklarını “kötü” ve %1'i “çok kötü” olarak değerlendirmiştir. %4'ü cevap veremediler. Bu grubun temsilcilerinin, finansal yeteneklerini ve ülkedeki ücretli ilaçların gelişimini dikkate alarak, her türlü tıbbi hizmet alma fırsatına sahip oldukları belirtilmelidir.

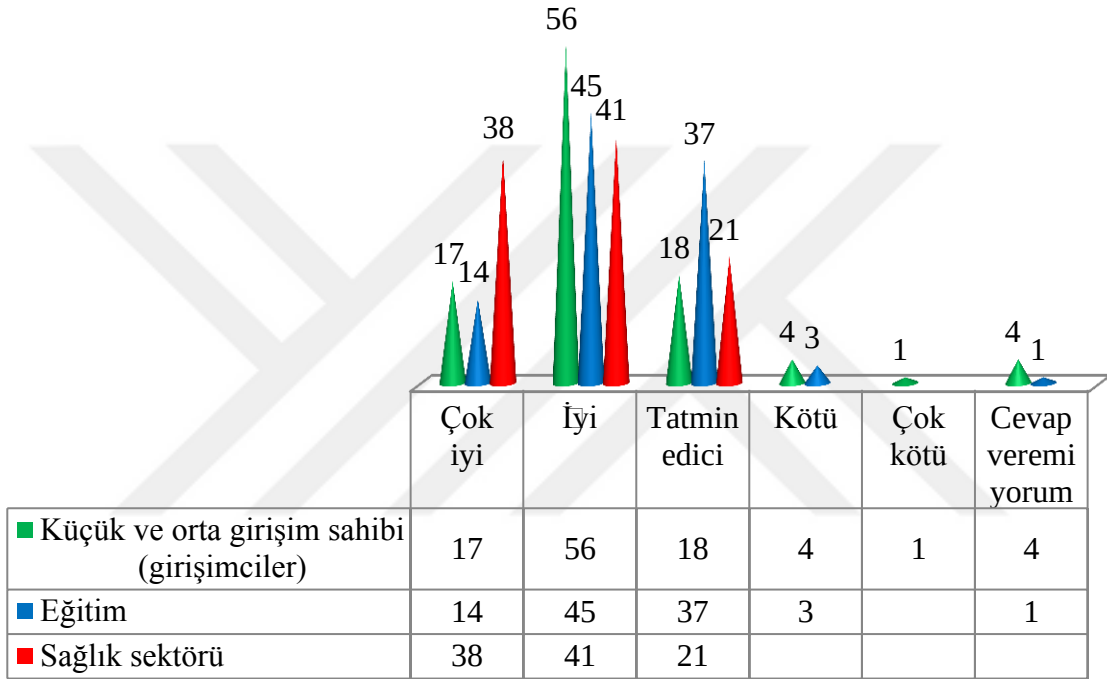
Üniversite Öğretim Üyelerinin %45'i sağlıklarını “iyi”, %37'si “orta”, %14'ü “mükemmel” olarak derecelendirmiştir. Ankete katılanların %3'ü sağlıklarını “kötü” ve hiçbirini “çok kötü” olarak değerlendirmediler. Sadece %1'i bu soruya cevap veremedi. Öğretim Üyeleri boş zamanlarında kliniğe gidebilir ve her üniversitede tıbbi ofislere sahip olabilirler ve sağlıkları hakkında şüphe durumunda derhal bir doktora başvurabilirler.

Sağlık sektöründe çalışanların %41'i sağlıklarını “iyi”, %38'i “mükemmel” ve %21'i “orta” olarak derecelendirmiştir.

Araştırmanın sonuçlarına göre, sağlık sektöründe çalışanlarının öz-değerlendirme düzeyi iki gruptan daha yüksektir.

Günümüzün yeni toplumunda, insanlar ambulans çağırarak veya bir doktorla randevu alarak hastalığı önleme fırsatına sahipler ve her üç grup da okuryazar ve sağlıkları iyi değilse rekabetçi bir ortamda çalışamayacaklarını bilerek sağlıklarına önem veriyorlar.

Tablo 85 . Üç Meslek Grubu Arasında Sağlık Memnuniyeti (%).

Yaşam standartından memnuniyet, Kazak orta sınıfı için yeni bir trendtir. Yaşam standardı hem hem de niteliksel olarak düşünülebilir, ancak ölçüm birimleri de farklı olarak kabul edilir.

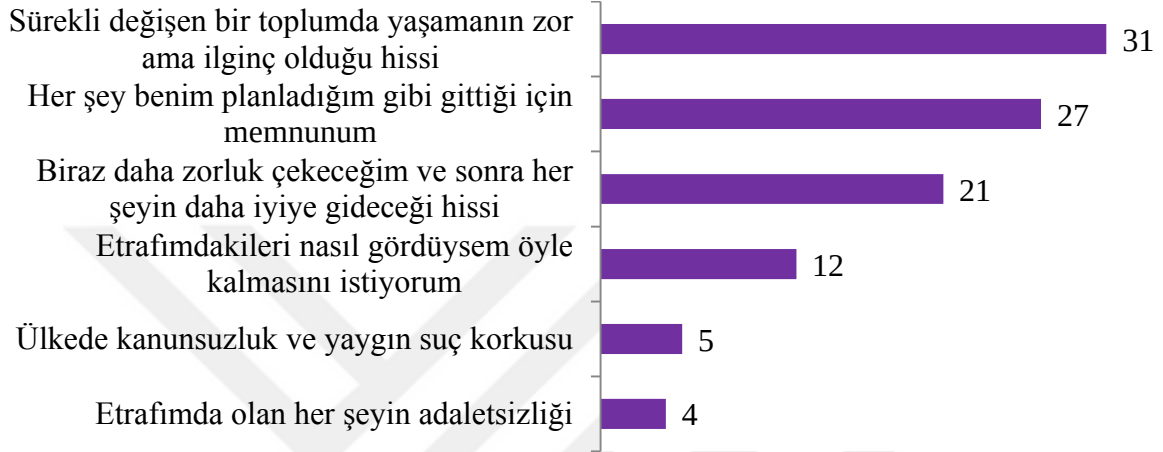
Katılımcılara sosyal ruh hallerinin mevcut yaşam koşullarına neyin uygun olduğunu belirlemek için çeşitli seçenekler verildi. %31'inin sürekli değişen bir toplumda yaşamının zor, fakat ilginç olduğuna inanıyor ve katılımcıların %33'ü kendilerini orta sınıf olarak görüyorlar. Kentsel alanlarda okuldan mezun olanların %42'si bu cevabı göstermiştir ve 2014 yılında yapılan bir araştırmaya göre, bu rakam % 27,5'tir²⁷⁴, ve bu 2014'e göre önemli bir gelişme olmuştur.

Katılımcıların %27'si her şeyin beklediğim gibi ortaya çıkmasından memnun olduğunu düşünüyor ve bu cevabı seçenlerin %29'u kendilerini orta sınıf olarak görüyor. %

²⁷⁴ A.g.e., s. 149

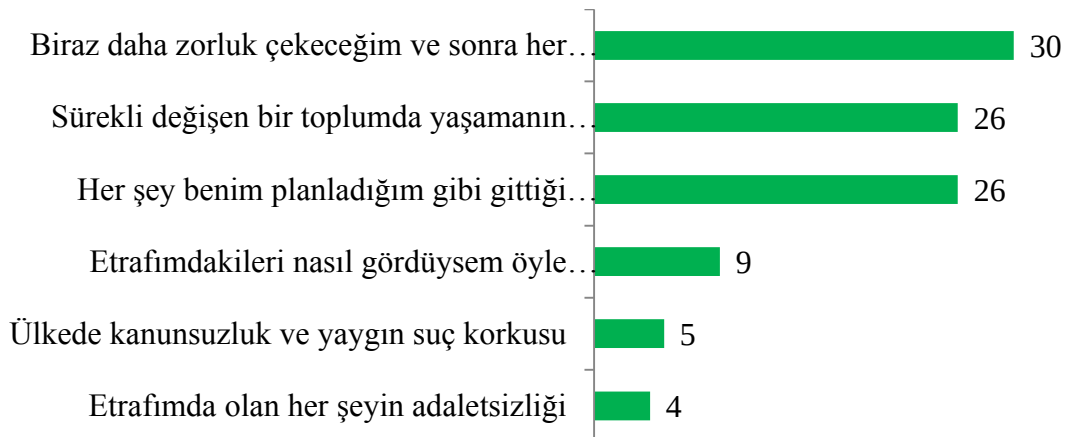
21'i bazı zorluklar yaşadığını düşünüyor, ama sonra her şeyin daha iyi olacağını hissediyorum ve %12'si etrafındaki herkesin aynı kalmasını istediğini söylüyorlar. Katılımcıların %5'i ülkede kanunsuzluk ve yaygın suçtan korktuklarını söylerken,%4'ü etraflarındaki her şeyin adaletsiz olduğunu düşünüyor. Kanunsuzluk, suç ve adaletsizlik gibi yasal sorunlar, düşük yüzdeye rağmen insanların ne kadar memnun olduklarını göstermektedir.

Tablo 86. Katılımcıların Yaşam Memnuniyetine Etkileyen Unsurlar (%).

Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %30'u bazı zorluklar yaşadığını söylüyor, ancak ilerleyen zamanlarda her şeyin iyileşeceğini hissediyorum diye cevap vermişler. Her iki katılımcının cevapları aynıdır, sürekli değişen bir toplumda yaşamak zordur (% 26) ve her şeyin beklediğim gibi (% 26) gerçekleşmesinden memnunum. Ve bir grup katılımcı için, rahat bir bölgede yaşamak daha rahat, en az % 9'u çevrelerindeki kişilerin değişmeden kalmasını istediklerini söyledi. Katılımcıların %5'i ülkede kanunsuzluk ve yaygın suçtan korktuklarını söylerken, %4'ü etraflarındaki her şeyin adaletsiz olduğunu düşünüyorlar.

Tablo 87. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Yaşam Memnuniyetini Etkileyen Unsurlar (%).

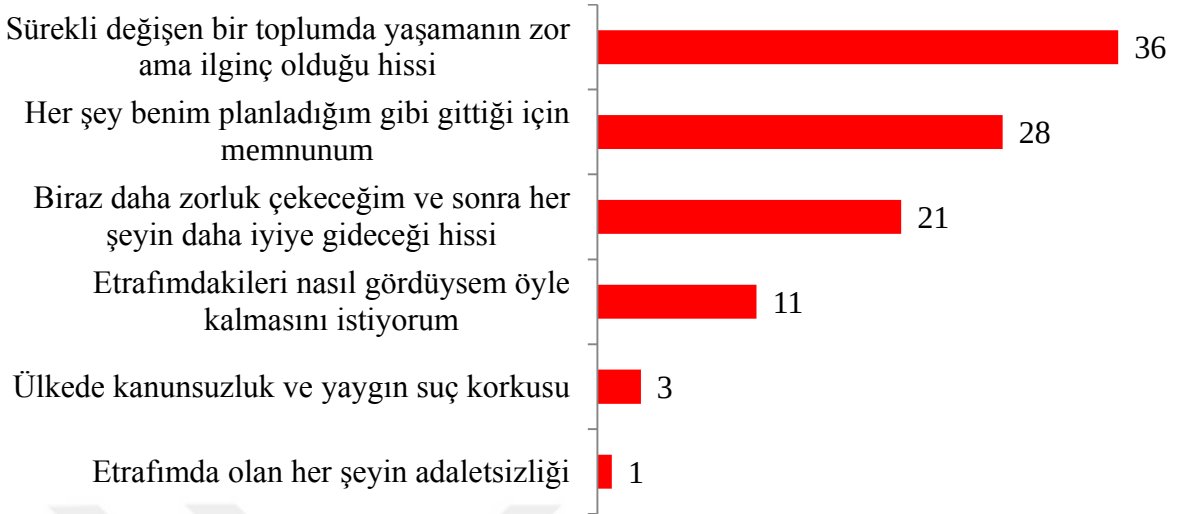
Üniversite Öğretim Üyelerinin %32'sine göre, sürekli değişen bir toplumda yaşamak zor ama ilginçtir. % 26'sı her şeyin benim istediğim gibi olması gerektiği olduğunu düşünüyor, ancak %14'ü durumun aynı kalmasını istiyor. Katılımcıların %13'ü bazı zorlukları olduğunu ve her şeyin daha sonra düzeleceğini söyledi. Buna ek olarak, üniversite öğretmenleri ülkedeki adaletsizlik ve kanunsuzluk ve yaygın suç korkusunun günümüz dünyasında önemli olduğunu ve ruh halini etkilediğini söylüyorlar.

Tablo 88. Üniversite Öğr.Üyelerinin Yaşam Memnuniyetini Etkileyen Unsurlar(%).

Sağlık sektöründe çalışanların arasında sürekli değişen bir toplumda yaşamak zordur, ancak ilginçtir diye cevap verenlerin yüzdesi de yüksektir (% 36). Ankete göre, toplumun sürekli değişmesi ve katılımcıların memnun olması ilginçtir. Düşündükleri her şeyin kendileri istedikleri gibi olması (%28) ve bazı zorluklara rağmen her şeyin daha iyi olacağı hissi, anket sırasında katılımcıların sosyal ruh halinin iyi ve tatmin edici olduğu anlamına gelir. Bu bir taraftan katılımcıların yaşamları için şükretme alışkanlığının karakteristiğidir. Etraflarındakilerin küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri çalışanlarla aynı kalmasını istediklerini söyleyen daha fazla insan var, ancak yüksek öğrenimde çalışanlardan daha az. Yukarıda belirtilen iki gruba kıyasla, ülkedeki adaletsizlik ve kanunsuzluk ve yaygın suç korkusunun sağlık sektöründe çalışanlarının modern yaşam koşulları üzerinde önemli bir etkisi olmadığını göstermektedir.

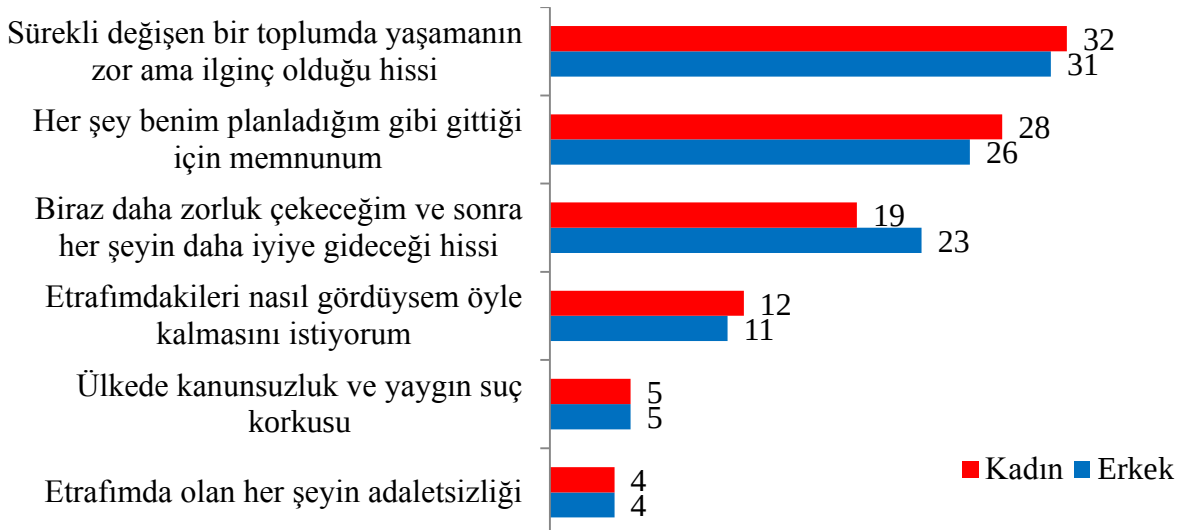
Tablo 89. Sağlık Sektöründe Çalışanların Yaşam Memnuniyetini Etkileyen Unsurlar (%).

Modern yaşamda toplumsal ruh hallerinden memnuniyet düzeyini cinsiyete göre analiz edersek, erkekler ve kadınlar arasında yaşam memnuniyeti hallerinde anlamlı bir fark olmadığını söyleyebiliriz.

Tüm cevaplara göre, aşağıdaki şekilde görülebilen katılımcılar arasında iki cinsiyet arasında bir fark yoktur. Sadece %4 farklılık gösteren cevap şudur: Bazı zorluklar yaşadım, ama sonra her şeyin iyi olacağına inanıyorum diyenlerdir. Erkeklerin (% 23) her şeyin yarıdan daha iyi olacağına inandığı kadınlara göre daha yüksek olduğunu (% 19) görüyoruz.

Tablo 90. Üç Meslek Grubunun Cinsiyete Göre Yaşam Memnuniyeti (%).

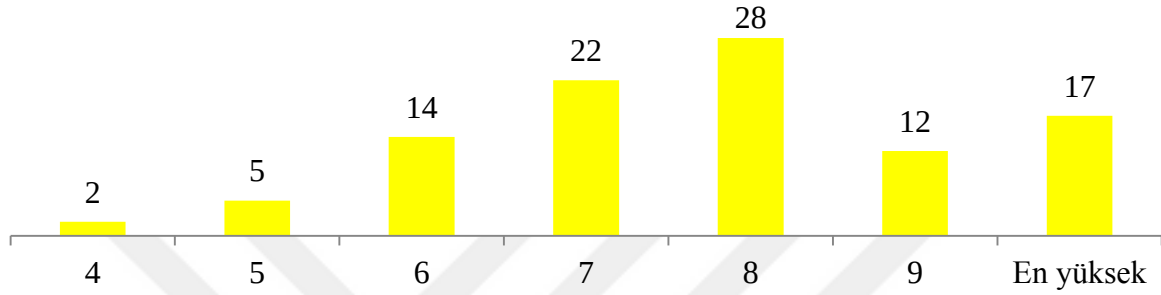

Araştırma katılımcılarının sosyal statülerini belirlemek için kendilerinden sosyal statülerini 10 puanlık bir ölçekte değerlendirmeleri istendi. Analize göre, aşağıdakileri elde ediyoruz. Öznel değerlendirmeye dayanarak, katılımcılara standart bir dikey 10 puanlık ölçek verilmiştir. Burada “1” en düşük puan ve “10” en yüksek puandır. Katılımcıların %28’i sosyal

statüsüne göre puanlarını 8 puanlık bir ölçekte, % 22'si 7 puanlık bir ölçekte ve %17'si 10 puanlık bir ölçekte, yani en yüksek ölçekte derecelendirmiştir.

Katılımcıların %7'si sosyal statülerini 4-5 puan üzerinden değerlendirmiştir. Kalan %93'lük sosyal statülerini 6-10 arasında değerlendirdi. % 58'i orta sınıf, % 35'i yeni orta sınıftır. Burada katılımcıların %35'ini sosyal statüleri açısından YOS olarak değerlendiriyoruz ve yetenekleri ile tanıyabiliriz.

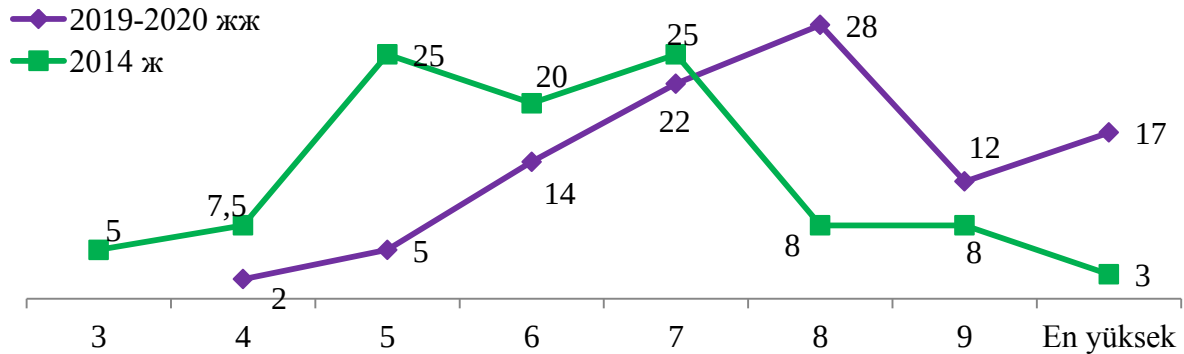
Tablo 91. Üç Meslek Grubunun Sosyal Statülerini Değerlendirmeleri (%).

2014 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçlarına kıyasla, orta sınıfın sosyal statüsünü değerlendirme ölçeği önemli ölçüde artmıştır. Ankete katılanlar arasında en yüksek 9-10 puanı içeren 2019-2020 yıllarında yapılan ankette %29 iken, 2014 anketinde %18 farkla bu puan %11'dir. Bu bağlamda, hükümet programlarının girişimciliğin gelişimi üzerindeki etkisini belirtmek gerekir.

Özellikle, Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Girişimciler Odası'nın son 3 yıldır çok çalışmakta olan "Atameken" Kurulunun çalışmaları büyük beğeni topluyor. Bu organizasyon sadece Kazakistan'daki orta sınıfın durumunu iyileştirmekle kalmaz, aynı zamanda ülkedeki işsizlik sorununu da azaltır ve sosyal güvenliğin oluşumuna katkıda bulunur. Ayrıca eski orta sınıfın kültürel değerlerini ve fırsatlarını genişleterek YOS'a geçmelerine neden olmaktadır.

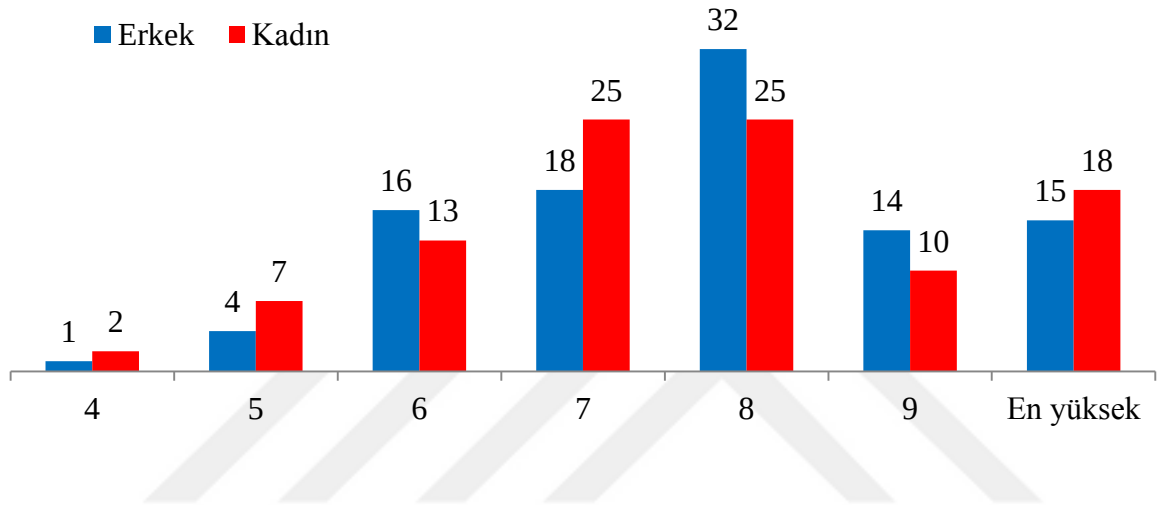
Tablo 92. Üç Meslek Grubunun Sosyal Statü Değerlendirilmesinin Değişimi (%).

Analiz sonuçlarına cinsiyet açısından bakarsak, sosyal durumu 8 puanlık bir ölçekte değerlendirilenler arasında erkeklerin oranı (%32) kadınlardan (%25) daha yüksektir. Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri ve sağlık sektörü alanında, erkeklerin baskın olduğu belirtilmelidir. Araştırma sonuçları da bunu kanıtlıyor gibi görünüyor.

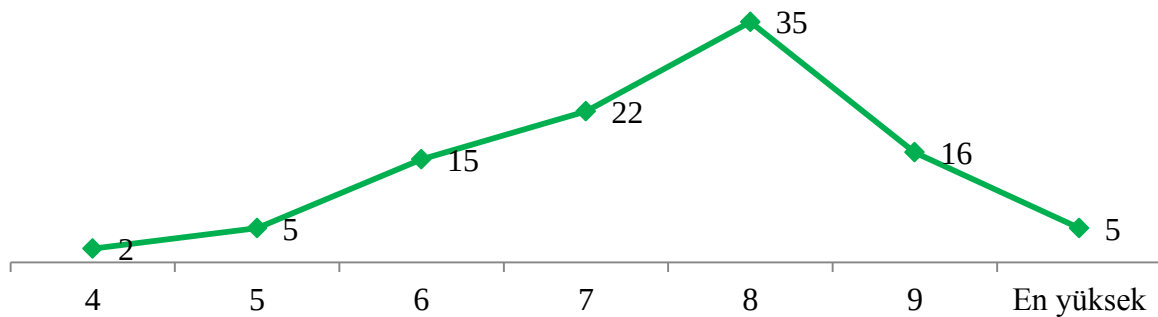
7-8 ölçeği de dahil olmak üzere erkeklerin ve kadınların sosyal durumlarının değerlendirilmesi aynıdır ve 9-10 ölçeğinde birleştirildiğinde, erkekler (% 29) kadınların yüzde 1'inden (% 28) öndedir.

Tablo 93. Cinsiyete göre sosyal statülerin değerlendirilmesi (%).

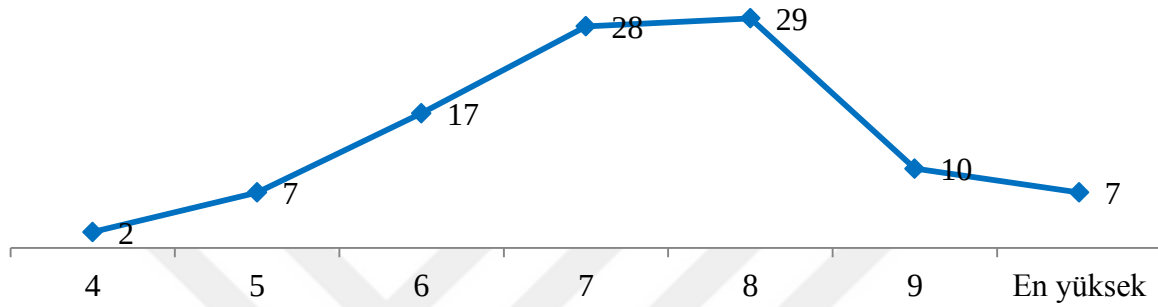
Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerine göre %7 ile 4-5 arası puan, %15 ile 6 puan, %57 ile 7-8 puan ve %21 ile 9-10 puanla sosyal statülerini değerlendirmiştir. Burada fark ettiğimiz bir şey, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin sosyal statülerini değerlendirirken orta sınıfa dahil edilmesidir. Maksimum derecelendirme ölçeği %35, yani 8 puandır.

Tablo 94. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Sosyal Statülerinin Değerlendirilmesi (%)

Üniversite Öğretim Üyelerine göre % 9'u 4-5 puan,%17'si 6 puan, 7-8 puanı %57 puan ve 9-10 puanı %17 puan ile sosyal durumlarını değerlendirdi. Burada, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerine (%21) kıyasla, üniversite Öğretim Üyelerinin kendilerini sosyal sınıf değerlendirmesinde %4'lük bir farkla orta sınıf olarak gördüklerini fark ettik. Ayrıca, 2019 akademik yılından itibaren üniversite öğretmenlerinin maaşlarındaki %40'lık artış orta sınıfa olan güvenlerini artırdı.

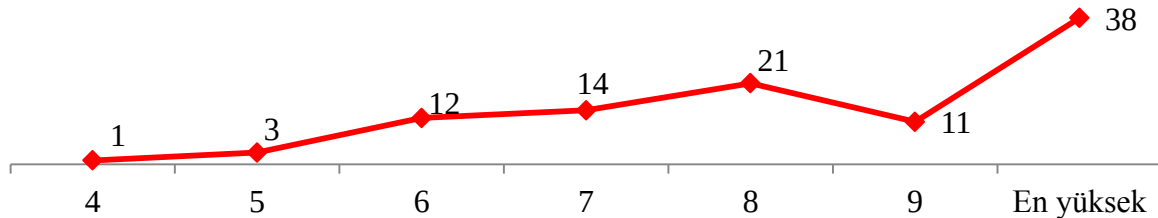
Tablo 95 . Üniversite Öğr.Üyelerinin Sosyal Statülerini Değerlendirilmesi (%).

Sağlık sektöründe çalışanlarına göre 4-5 puanla %4, 6 puanla %12, 7-8 puanla %35 ve 9-10 puanla % 49 sosyal statülerini değerlendirmiştir. Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri (% 21) ve üniversite öğretmenlerinin (% 17) sosyal durumunun değerlendirilmesindeki farkın, yani sağlık sektöründe çalışanlarının değerlendirme derecesinin %49 oranında farklılık göstermesi dikkat çekicidir.

Bununla beraber, bu grubun temsilcilerinin yeni orta sınıfa dahil edilebileceğini görüyoruz. Sağlık çalışanlarının YOS'a dahil edilmesinin temel nedeninin, bu alanda çalışanların başka yerlerde de çalıştığı bilinmektedir. Yani, sosyo-ekonomik koşullar diğer gruplardan daha iyidir. Bu nedenle, modern gerekliliklere göre yaşamaya en yakın grup olarak tanımlanmaktadır.

Tablo 96. Sağlık sektöründe çalışanlarının sosyal statülerinin değerlendirilmesi (%).

Ayrıca Nur-Sultan'daki orta sınıfın boş zamanlarını nasıl geçirdiğini, ilgi alanlarının ne olduğunu, kültürel ve ruhsal gelişimlerini öğrenmeye çalıştık.

Katılımcılara çeşitli cevap seçeneklerinden birini seçme fırsatı verildi. Anket sonucuna göre, en sık seçilen üç cevap şunlardır: ev işi yapmak ve çocuklara dikkat etmek (%14), gazete ve kitap okumak (% 13) ve internette zaman geçirmek (% 13).

Öne çıkan ilk üç cevap şunlardır: TV izleyen, radyo dinleyen (% 11), arkadaşlarla zaman geçiren (%10) ve aileyle dışarıda yemek yiyenler ve böyle zaman geçirdiklerini söyledi.

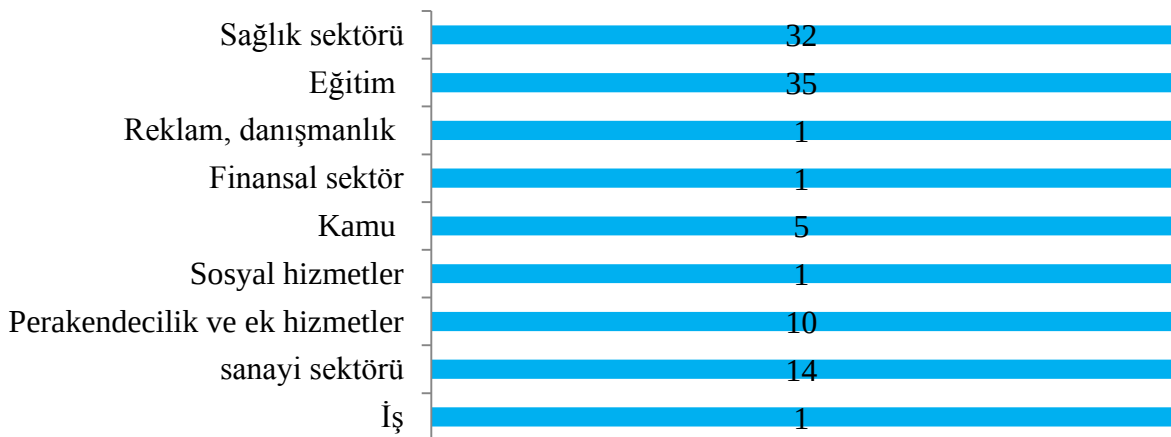
Boş zamanlarını kültür merkezlerini ziyaret ederek etkili bir şekilde geçirenler de orta sınıftır. Hobiler peşinde koşan, tiyatroya, konserlere veya filmlere gidenler ve spor yapan kişiler de var. Ayrıca ekstra kurslara katılan, müze veya fuarlara gidip siyasi ve sosyal faaliyetlerde bulunan ve dini kurumlarda ibadet eden kişiler de vardır.

Boş zamanlarını nasıl geçireceklerini bilmeyen neredeyse hiç cevap verenler olmadı ve genel olarak boş zamanlarını nasıl geçireceklerini bilmeyen az insan vardı.

4.3.4. Nur-Sultanlı Orta Sınıfın Yaşam Standartları Sistemindeki İstihdam Gücü ve Gelir Kaynağı

Hangi grubu iş alanı olarak tanımlasak da, değer düzeyini kaybetmez. Çünkü bizim durumumuzda, orta sınıf ve yeni orta sınıf temsilcilerinin belirlenmesinde en önemli göstergelerden biridir. Ankete farklı katılımcı kategorilerinden temsilciler katılmıştır. Toplamda sanayi, perakende ve yan hizmetler, sosyal hizmetler, kamu hizmetleri, finans sektörü, reklamcılık, danışmanlık sektörü, eğitim, sağlık ve işletme olmak üzere dokuz kategori tanımlanmıştır.

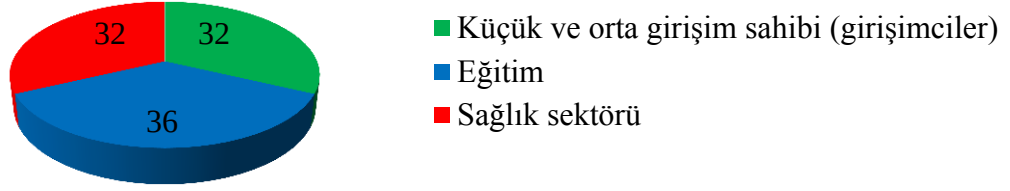
Tablo 97. Üç Meslek Grubunun Çalışma Durumu (%).

Analiz sonuçlarına göre, katılımcıları en büyük üç gruba ayıran katılımcılar: üniversite Öğretim Üyeleri (% 36), sağlık sektöründe çalışanları (% 32) ve küçük ve orta ölçekli işletme

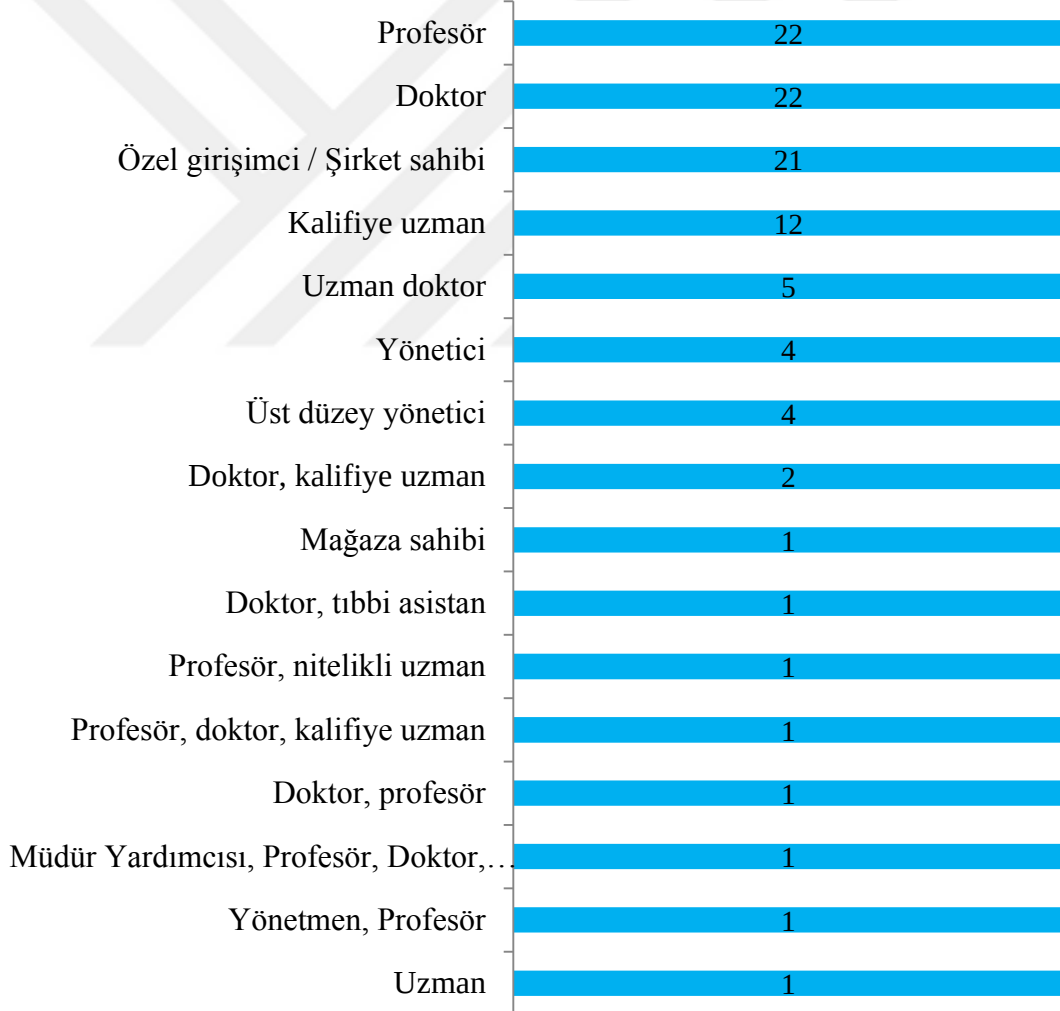
sahipleri (% 32). Tüm araştırma nesneleri planlanan örneklem üzerinde yapılan araştırmaya katıldı.

Tablo 98. Üç meslek grubun dağılımı (%).

Katılımcıların iş pozisyonlarını belirlemek için kendilerine “İşyerinizde hangi pozisyonu tutuyorsunuz?” sorusu şu şekilde cevaplandı:

Tablo 99. Ankete Katılanların Çalıştığı İş Yeriindeki Tuttuğu Pozisyonu (%)

Araştırma projemin temel amaçlarından biri, görüştüğümüz kişilerin yeni orta sınıfa mı yoksa orta sınıfa mı ait olduğunu belirlemektir. Katılımcılara kendi işlerinin bulunup

bulunmadığını, onları başlatmak için neyi motive ettiğini sorduk ve bunun nedenlerini bulmaya çalıştık.

Katılımcıların %46'sı meslek sahibi olmadıklarını, geri kalanı özellikle %31'i ana hedeflerden birinin yüksek gelir elde etmek olduğunu söylediler. Beğendiklerini düşünenlerin sayısı %11'dir. Bir iş kurmanın nedenlerinden biri, küçük de olsa, istihdam olanaklarının olmamasıdır diye yanıt verenlerin oranı %7'dir. Katılımcıların %4'üne göre, prestij ve sosyal statü temelinde başladıklarına inananların az olmasına rağmen, bunu temel alan kişiler var.

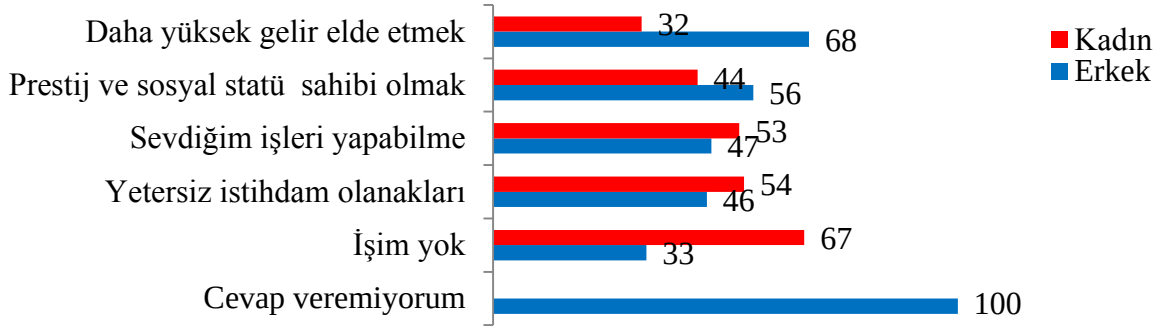
Tablo 100. Üç Meslek Grubunun Kişisel İşletmeye Sahip Olma Motivasyonunun Nedenleri (%)

Cinsiyet açısından, erkeklerin çoğunluğu (%68) kadınlardan (%32) daha fazla kazanmak için kendi işlerini kurduklarını söylüyor. Prestij ve sosyal statü kazanmak için erkeklerin (% 56) bir iş kurmaları kadınlara göre (% 44) daha önemli olarak görüyorlar. Bununla birlikte kendi işlerinden hoşlananlar kadınlar (%53) tarafından erkeklere (%47) göre daha yüksek olmaktadır.

İstihdam fırsatlarının olmaması, bir işe başlarken son çare olduğunu katılımcıların arasında kadınlar (%54) erkeklerden (% 46) daha fazla düşünmektedir. Mesleği olmadığını söyleyenler arasında kadınların erkeklerden daha düşük olduğunu ve elbette kadınların erkeklerden bir iş kurma veya böyle bir risk alma olasılığının daha düşük olduğunu biliyoruz. Özellikle bu Nur-Sultan'daki kadınların karakteristiğidir. Cevaplamada zorluk çeken erkekler tarafından yapıldı.

Tablo 101. Üç Meslek Grubunun Cinsiyete Göre Kişisel İşletmeye Sahip Olma Motivasyonunun Nedenleri (%)

Araştırmanın sonuçlarına göre, bu konuyu küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri açısından ele alırsak, aşağıdaki bilgileri elde ederiz. Katılımcıların %67'si hedefin yüksek bir gelir elde etmek olduğunu söylüyor, elbette bu cevap girişimciler için tipik bir cevaptı.

İkinci sıraya işim hoşuma gittiği için yapıyorum diye cevap verenler geliyor ve onların yüzdelik oranı %14'tür. Üçüncüsü, reytinge göre, istihdam fırsatlarının olmayışı, kendi işlerini kurmalarının sebebi olduğunu belirtiyor.

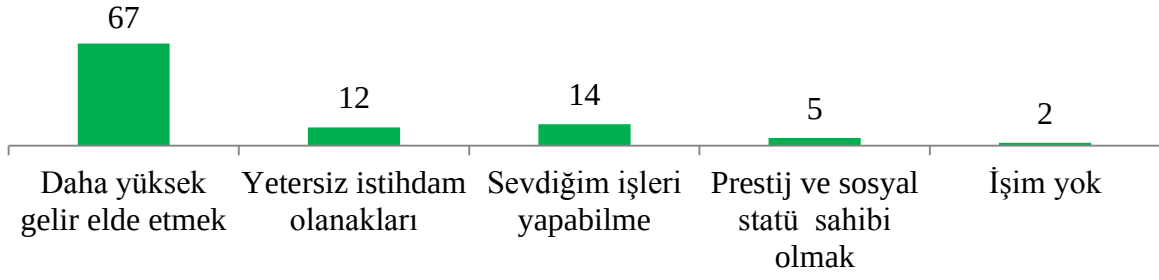
Prestij ve sosyal statü temelinde başladıklarını söyleyenlerin, mevcut orta sınıf için yeni bir gösterge olduğu ortaya çıktı. Günümüzün yeni toplumunda yeni orta sınıfın temel amacı, prestij ve sosyal statü kazanmaya kıyasla eski orta sınıftan daha yüksek bir gelir elde etmektir. Marx'ın öğretisi hiçbir toplumda önemini kaybetmedi. Orta sınıfı belirleyen Marx'ın öğretisi olduğu bilinmektedir. Kazakistan'ın bağımsızlığından önceki yıllarda, Marx'ın kavramlarının karşılığı toplumsal yapıda mevcuttu. Bu fenomen bağımsızlıktan sonraki ilk 10 yıl içinde de kendi değerini kaybetmedi.

Bununla birlikte, dünya ekonomik pazarının ortaya çıkışı ve bilimsel ve teknolojik devrim, Weber'in kapitalizminin gelişimine zemin hazırladı. Ayrıca, kapitalizmin gelişmesi toplumda sosyal medyanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle, bu süreç YOS'ların toplumumuzda hızla ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. E.O. Wright'ın YOS tanımında "küçük burjuvazi"²⁷⁵ olarak adlandırdığı gibi, kariyer ve statü arz eden YOS, Kazakistan toplumunda da görülebilir. Wright'ın "küçük burjuvazisinin" modern Kazakistan'daki küçük girişimciler anlamına geldiği açıktır.

Aynı zamanda, hedef grubun küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri olduğunu bilen katılımcılarla bir anket yapsak da, meslek sahibi olmadıklarını söyleyenler vardı, yani katılımcıların %2'si mesleklerini resmi olarak kaydetmediklerini ve serbest çalışan olarak çalıştıklarını söylediler. Ancak bu grubu toplumda görülmeyen bir "proto" orta sınıf olarak görebiliriz. "Proto" orta sınıf, YOS'a veya normal orta sınıfa ait olmayan bir grup kişidir. Araştırmamızda, "Kendi işiniz olsun ya da olmasın, sizi bu iş için ne motive etti?" diyen sorumuzu cevaplamakta zorlanan katılımcıları "proto" orta sınıfa yönlendirebiliriz.

²⁷⁵ Eric Olin Wright, **The Status of the Concept Of Class**, London, Verso, 1985, p.285.

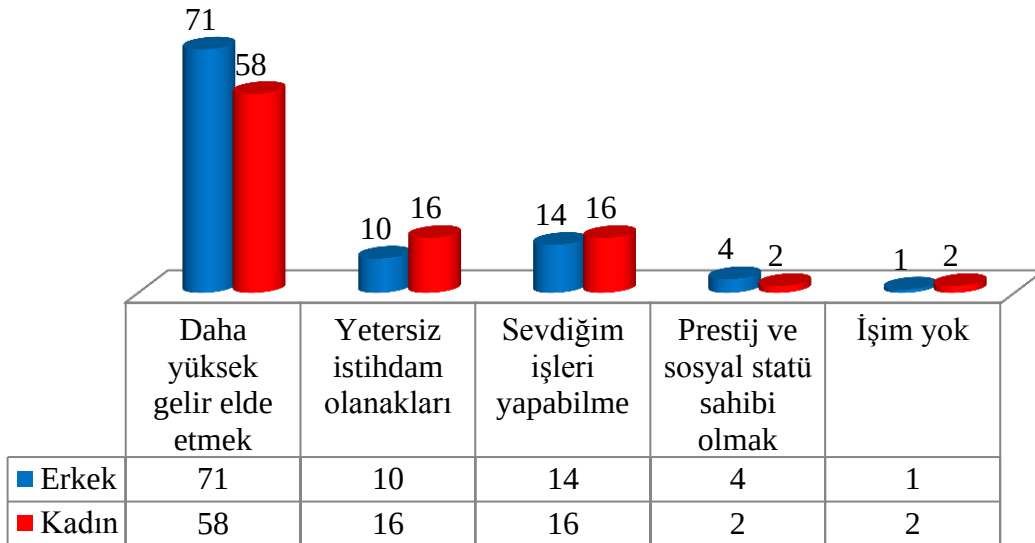
Tablo 102. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Motivasyon Nedenleri (%)

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında, katılımcıların kişisel bir işe sahip olup olmadığını belirlemek için cinsiyete dayalı yanıtları analizi ederek, erkeklerin (%71) kadınlardan (%58) fazla olduğunu görebiliriz. Erkeklerin (%10) kendi işlerini kurmasının nedeni, istihdam fırsatlarının olmaması, işsizlik ve kadındır tarafından bu soruya cevap verenler oranı erkeklere göre yüksektir (% 16). İnsanların kendi işlerini kurmaları için bir başka neden de katılımcıların kendi işlerinden hoşlanmalarıdır, erkekler arasında %14 ve kadınlar arasında % 16'dır.

Bu bağlamda kadınların özel sektöre Kazakistan toplumuna gösterdikleri ilgi, bilgi, beceri ve modern kültürel değerler oluşturma arzusunu yansıtmaktadır. Başka bir deyişle, görebileceğimiz gibi, Kazak orta sınıfındaki kadın sayısı artıyor. Aynı zamanda, orta sınıfın çoğunluğu için önemli olan temel neden prestij ve sosyal statü olmakla birlikte, Nur-Sultan'daki orta sınıf için de bu neden son göstergedir. Böyle cevap verenler arasında erkekler (% 4) kadınlara (% 2) göre daha fazladır.

Tablo 103. Küçük ve orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Cinsiyete Göre Motivasyon Nedenleri (%)

Bu soruyu üniversite öğretmenlerinden ele alırsak, aşağıdaki bilgileri alırız. Katılımcıların %63'ü kendi işlerinin olmadıklarını belirtti. Üniversite Öğretim Üyelerinin temel değerlerinin elbette eğitim ve öğretim olduğunu gördüğümüz yer burasıdır.

İlk olarak, prestij ve sosyal statü temelinde başladığını söyleyenler (%26), bu üniversite Öğretim Üyelerinin kendilerini meslektaşlarının veya toplumun diğer üyelerinin önünde göstermek ve kendilerini bir orta sınıf olarak oluşturmak için adımlar attığını belirtiyor.

İkincisi, işlerini sevdiklerini söyleyenlerin sayısı %16. Üniversite Öğretim Üyeleri öğretmenler sık sık sevdikleri şeyleri mesleğe dönüştürüyor, böylece para kazanıyor ve ellerinden gelen işi yapmaya yatkındır.

Derecelendirmeye göre, üçüncü sırada istihdam fırsatlarının olmaması, kendi işlerini kurmalarının sebebiydi. Ülkede üniversite öğretmenleri için önemli bir fırsata sahip olduğundan, bu rakam yukarıdaki gruptan bir adım daha düşüktür.

Ve yüksek bir gelir elde etmek için kariyerlerine başlayanların sayısı listenin altındadır. Çünkü, öğretmenler için her şeyden önce gelir değil, manevi değerlerinin yüksek olması bir değer göstergisi ve tezahürüdür.

Tablo 104. Üniversite Öğr.Üyelerinin Meslek Seçimi (%).

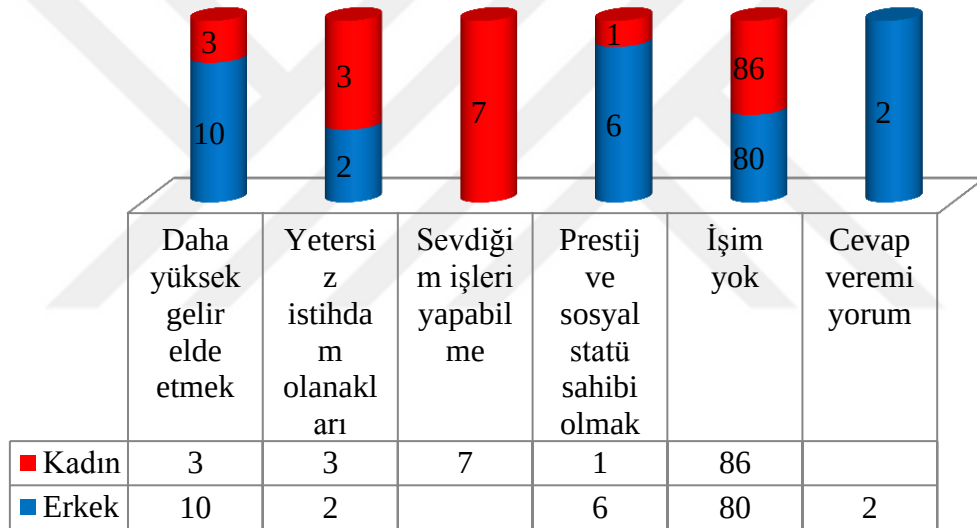
Gördüğünüz gibi, üniversite Öğretim Üyelerinin çoğunun kendi işleri yoktu ve hatta cinsiyet açısından bile, erkekler ve kadınlar arasında önemli bir fark yok. Ve şimdi, cinsiyet açısından, bir işlerinin olduğunu belirten katılımcıların %37'sinin en önemli nedeni ve sonuçları, sıralamamızın tepesinde prestij ve sosyal statü için kendi işlerine başladıklarını söyleyenler arasında, erkeklerden daha fazla kadın (% 6) var. Arasındaki fark %5'tir.

İkinci neden, kadınların hoşlandıklarını söyleyenler arasında en popüler olanı ve erkeklerin hiçbirinin böyle düşünmediğini görüyoruz.

Sıralamamızın üçüncü sebebinin istihdam fırsatlarının eksikliği olduğuna inananlar arasında, elbette, kadınlar erkeklerden %1'i öndedir, kadınların yüzdesi %3, erkekler -%2'dir.

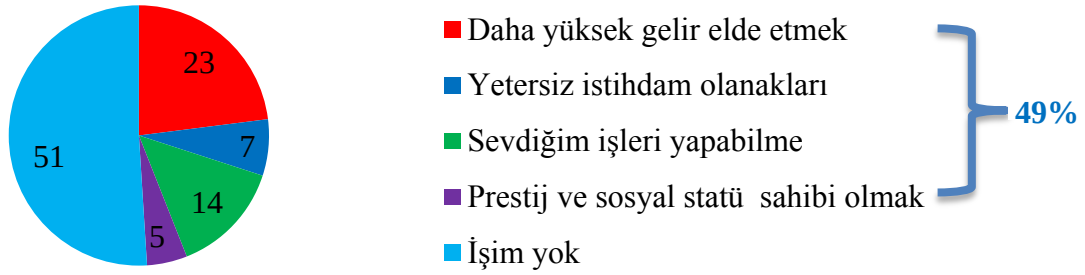
Yüksek gelir elde etmenin en önemli nedeni olmasına rağmen, hepimiz erkeklerin üniversite öğretmenleri arasında kadınlardan daha yaygın olduğunu biliyoruz ve elbette, erkekler için yüksek gelir elde etmek her zaman önemli bir sorun olmuştur. Bir işe başlamak erkekler için ana hedeftir, orta sınıf için yeni bir kavramdır. Çünkü önceki yıllarda bilim yolunu takip etmeleri ve sadece bir alanı takip etmeleri önemliydi. Ayrıca, modern şartlara uygun olarak finansal durumlarını iyileştirerek serbest meslek sahibi olmaları için iyi bir teşvike sahiptiler.

Tablo 105. Üniversite Öğr.Üyelerinin Cinsiyete Göre Meslek Seçimi (%).

Araştırma hedefimizin üçüncü grubu olan ve kendi işlerinin olmadığını belirten sağlık sektöründe çalışanların arasında katılımcıların %51'i hala daha azdır. Bu grubun başlıca nedeni, sağlık sektöründe çalışanları için küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri ile kıyasla yeni bir dönüm noktası olan yüksek gelirdir. Ayrıca Nur-Sultan'ın YOS'na katılımının bir işareti olabilir. İkincisi, sağlık sektöründe çalışanlarının %14'ü kendi işlerini kurmanın nedeninin sevdikleri olduğuna inanmaktadır. Üçüncüsü, elbette sağlık sektöründe çalışanları için düşük ücretler ve çalışma programlarının ücretlerle tutarsızlığı nedeniyle istihdam fırsatlarının eksikliği nedeniyle kendi işlerini kurduklarına inananlar var. Ve dördüncüsü, sağlık sektöründe çalışanlarının prestij ve sosyal statüsü için özel bir iş açmak sonuncu sıraya gelir. Tabii ki, bu grubun Kazak toplumunda üniversite öğretmenlerine kıyasla özel bir yeri var.

Tablo 106. Sağlık Sektöründe Çalışanların Meslek Seçimi (%).

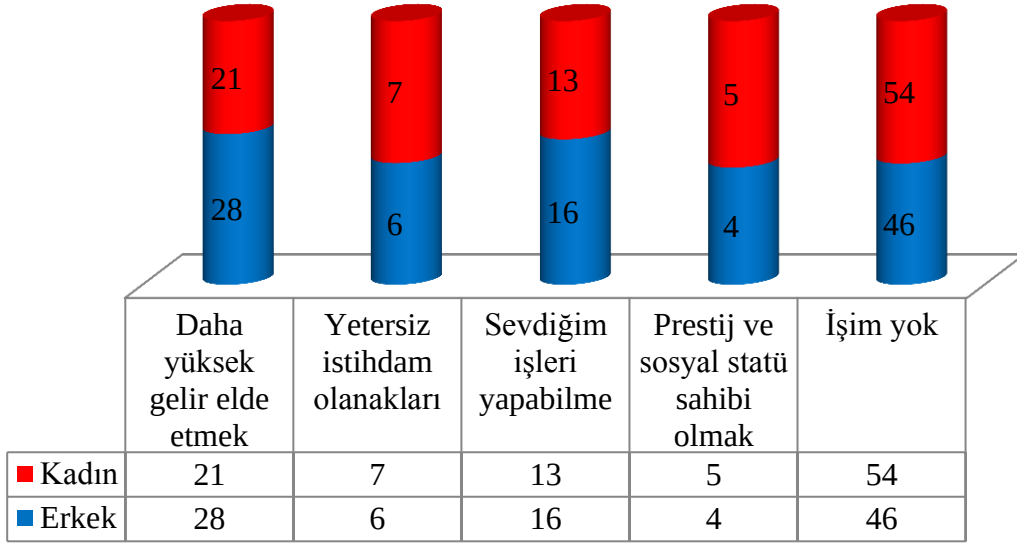
Sağlık sektöründe çalışanlarının çoğunluğu (%51) kendi işlerinin olmadığını ve cinsiyet açısından kadınların (%54) erkeklerden (%46) daha fazla olduğunu belirtmiştir.

Sağlık sektöründe çalışanların arasında özel işletmeye sahip olduklarını belirten katılımcıları (%49) cinsiyet açısından bakarsak kadınlara göre (%21) erkekler (%28) fazladır. Yani, erkekler için yüksek gelir elde etmek her zaman ilk sıradadır. Erkeklerin (%16) kadınlardan (%13) işlerini “sevdikleri için” yaptıklarını belirtme olasılığı daha yüksektir.

Elbette, yetersiz istihdam olanakları olduğuna inananlar arasında, kadınlar erkeklerin %1’in önünde, kadınların yüzdesi %7 ve erkekler %6’dır. Prestij ve sosyal statü için kendi işini kurduklarını iddia edenlerin %4’ü erkek, %5’i kadındır.

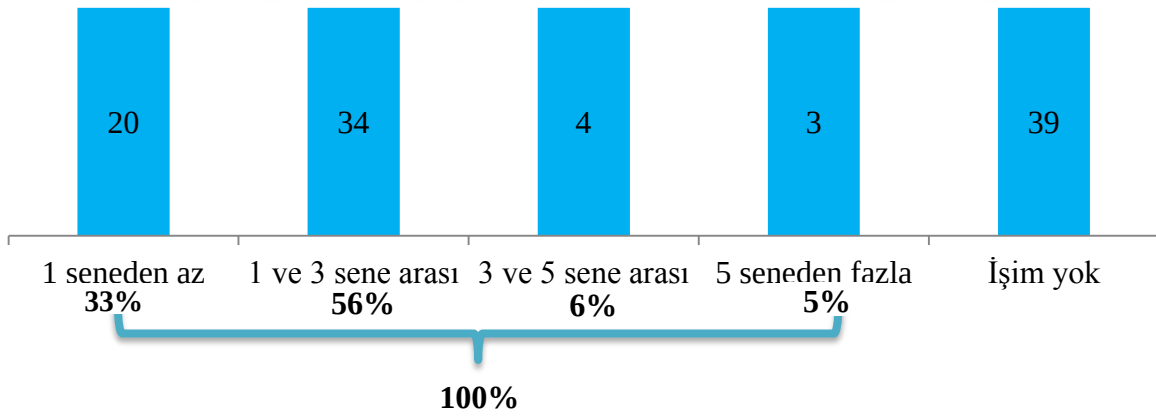
Orta sınıfın bir yansıması olan sağlık sektöründe çalışanlarının sosyal kriterlerinin Nur-Sultan’daki orta sınıfın ana nedeni olduğunu ve araştırmanın sonuçlarının bunu doğruladığını biliyoruz. Ayrıca cinsiyet farkı olmadığı anlamına gelir. Yüksek gelire yol açan ve sağlık sektöründe çalışanlarının orta sınıfa dahil edilmesini veya oluşumunu etkileyen ana faktörler, bu şirketlerin doktorlarla yakın işbirliğidir. Bu da sağlık sektöründe çalışanlarının bilgileri net bir şekilde aktarma ve kredi ile tıbbi malzemelere erişme yeteneğine bağlıdır.

Tablo 107. Cinsiyete Göre Sağlık Sektöründe Çalışanların Meslek Seçimi (%).

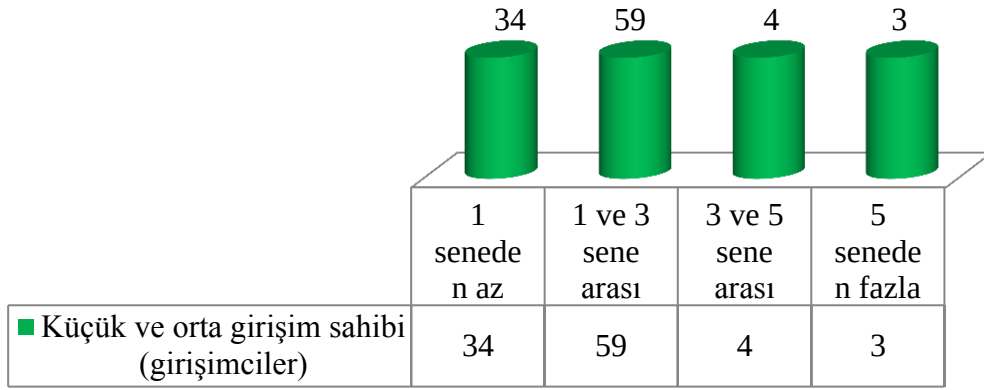
Katılımcılara sorulan bir sonraki sorumuz “Şirketiniz ne tür bir ekonomik faaliyete sahiptir?” olmuştur. Soru ve cevapların sırası aşağıdaki gibidir: Katılımcıların % 33’ü 1 seneden az, %56’sı 1 ile 3 yıl arasında,% 6’sı 3 ile 5 yıl arasında ve %5’i 5 yıldan fazladır diye yanıtladı.

Tablo 108. Üç Meslek Grup Arasında Şirketlerinin Zamana Göre Gösterdiği faaliyet (%).

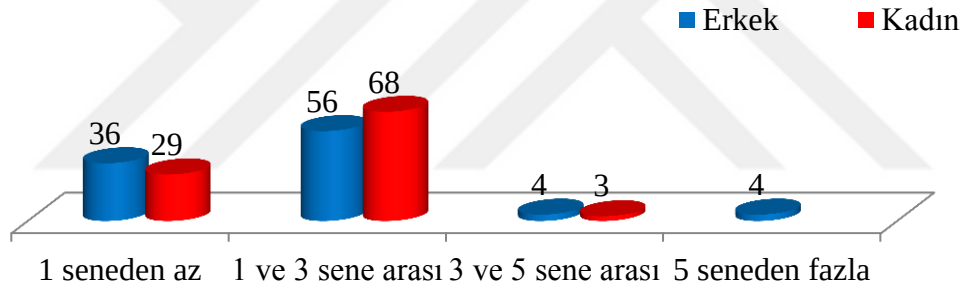
Üç çalışma grubu arasında, katılımcıların %59’u 1 ile 3 yıl arasında, %37’si 1 yıldan az, % 4’ü 3 ile 5 sene arasında ve %3’ü 5 seneden daha fazla olduğunu gösterir.

Tablo 109. Kurumun faaliyet süresine göre ankete katılanların oranı (%).

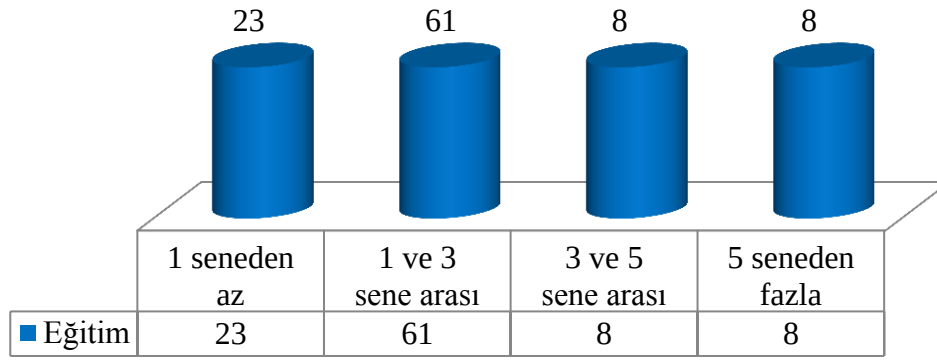
Cinsiyet açısından, küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında 1-3 sene arasında olma olasılığı gösteren kadınların (% 68) oranı erkeklerden (% 56) daha yüksektir ve 1 seneden az olma olasılığı erkeklerin (% 36) kadınlardan (% 29) daha yüksek olduğunu gösterir. 3 ile 5 yıl arasında ankete katılan erkekler arasında % 4, kadınlar arasında %3 idi. 5 yıldan az olduğunu belirtenlerin sayısı %4'tür.

Tablo 110. Cinsiyete Göre Üç Meslek Grubunun İşlettiği Kurumun Faaliyet Süresi (%).

Üniversite Öğretim Üyeleri arasında en yüksek oran 1 ile 3 yıl arasındadır (% 61) ve sonraki sıra % 23'ü 1 yıldan azdır. 3 yıl 5 yıl ve 5 yıldan fazla olarak işaretlenenlerin her biri %8'e eşittir. Üniversite Öğretim Üyeleri çalıştıkları kurumda uzun süredir çalıştıklarını göstermektedir.

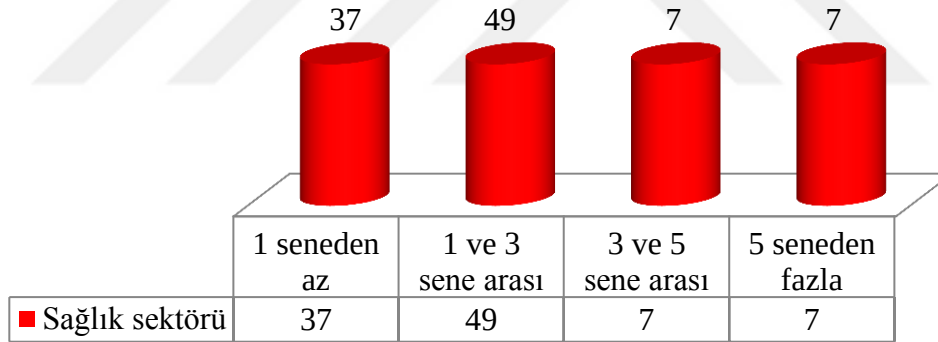
Tablo 111. Üniversite Öğr.Üyeleri Arasında Kurumun faaliyet süresine göre ankete katılanlar (%)

Bu gruba ait cevapları tepkileri cinsiyet açısından ele alırsak, kadınların (%73) erkeklerden (%38) 1 ile 3 seneni gösterme olasılığı daha yüksekken, erkeklerin (% 38) kadınlara göre (15%) 1 seneden az diye yanıt verme olasılığı daha yüksektir. 3 ile 5 sene arasında % 9'u erkek, % 8'i kadındı. 5 yıldan fazla süredir belirtilenlerin %15'i erkek,% 4'ü kadındı.

Sağlık sektöründe çalışanlarının (%49'u) çoğunluğu 1 ile 3 sene arasında, %37'si 1 seneden az ve % 3'ü 3 ve 5 sene ve 5 seneden fazla diye belirttiler.

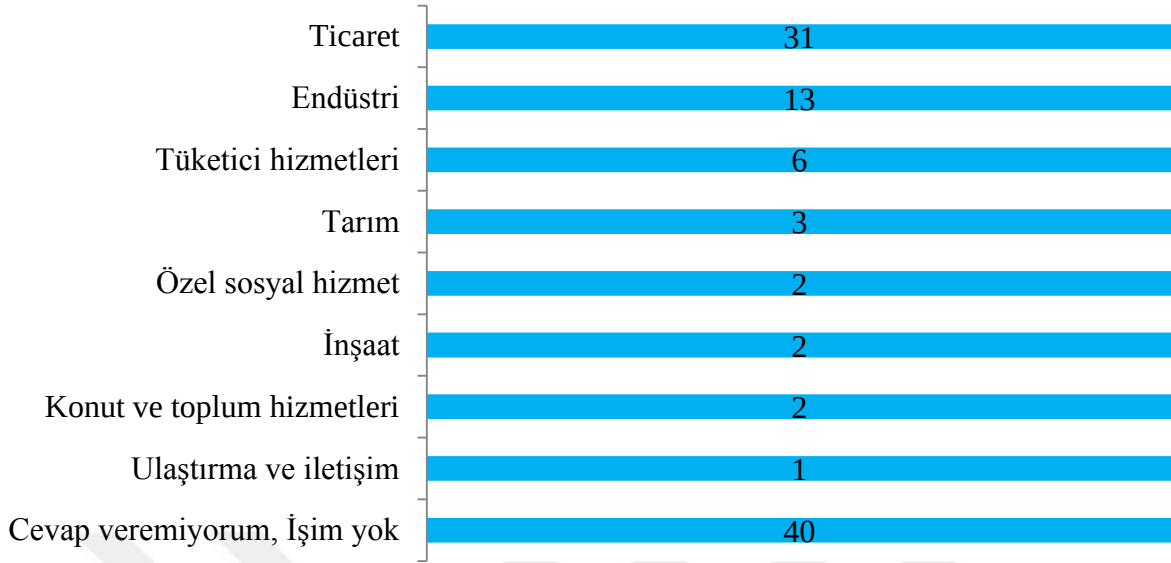
Tablo 112. Sağlık Sektöründe Çalışanların Kurumun Faaliyet Süresine Göre Çalışanların Dağılımı (%).

Sağlık sektöründe çalışanları arasında 1 ile 3 sene arasın diye yanıtlayanların %53'ü kadın, %44'ü erkeklerdir. Erkeklerin % 41'i ve kadınların %32'si 1 seneden az olduğunu bildirmiştir.

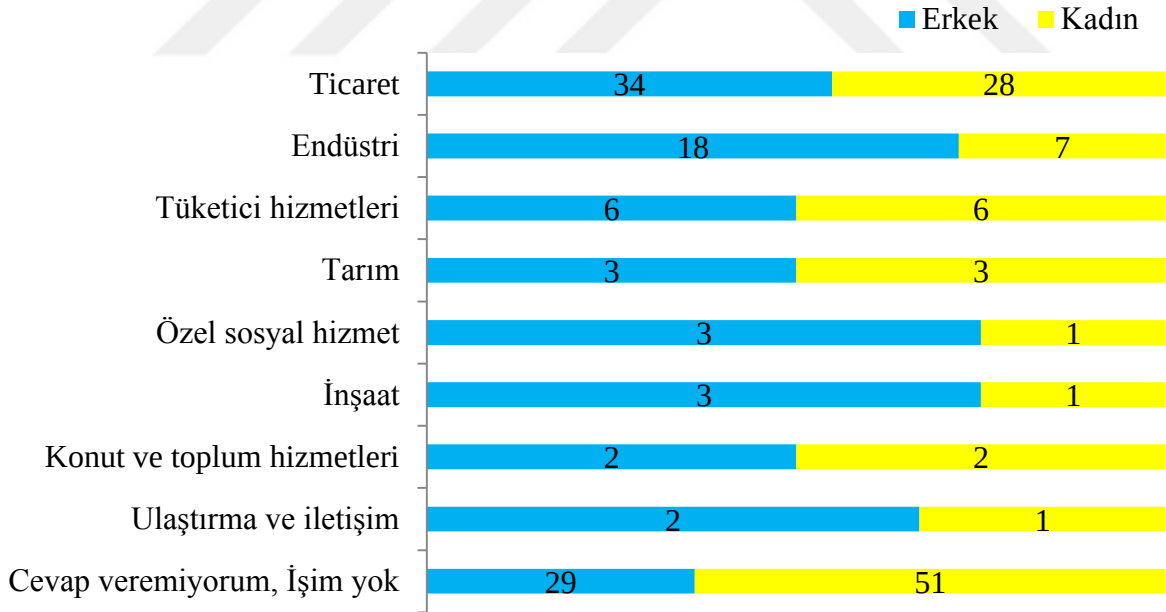
Katılımcıların çalıştıkları alanı, özellikle ne tür bir ekonomik faaliyeti belirlemek için kendilerinden çalıştıkları alanı belirtmelerini istedik. Cevap veremeyen ve kişisel bir işinin olmadığını söyleyenler arasında, tanınmış üniversite profesörleri ve sağlık sektöründe çalışanları olduğunu belirtmek gerekir. Çünkü onları, özellikle tıbbi uzmanları, belirli bir çalışma yerine bağlı olarak sağlık hizmeti sağlayıcıları olarak tanımladık.

Tablo 113. Özel İşletmelerde Çalışanların Ekonomik Faaliyetleri (%).

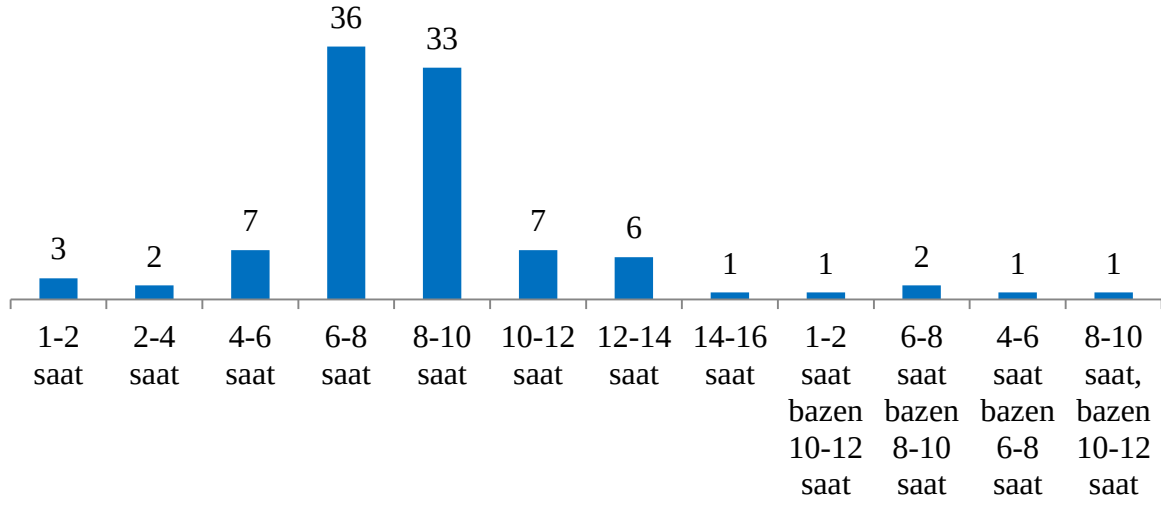
Katılımcıların hizmet ettikleri şirketlerin ekonomik alanına cinsiyet açısından bakarsak, kadın ve erkeklerin faaliyet alanları aşağıdaki şemada gösterilmektedir.

Tablo 114. Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre Özel İşletmelerde Çalışanların Ekonomik Faaliyetleri (%).

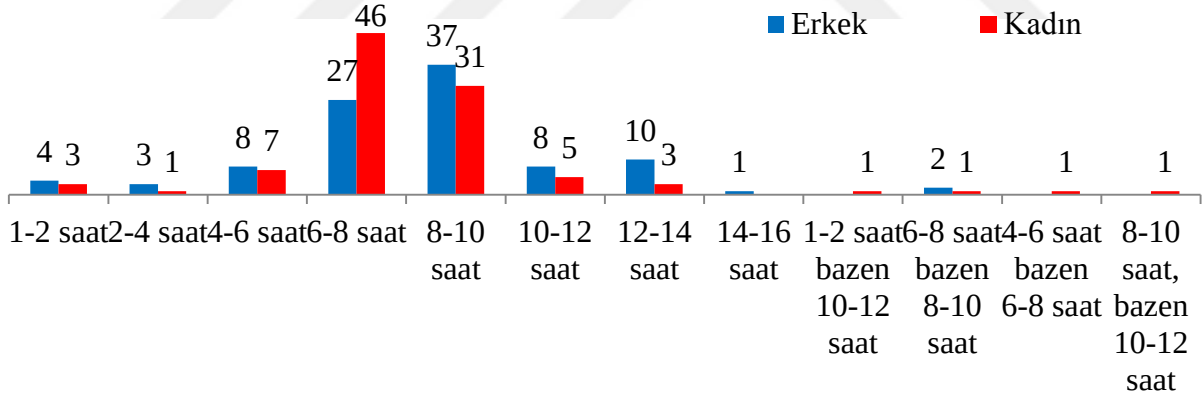
Katılımcıların ortalama olarak günde kaç saat çalıştıklarını belirlemek için “Günde kaç saat çalışıyorsunuz?” diye sorduk. En yüksek maaşı alabilmek için, katılımcıların ortalama % 36’sının 6-8 saat, %33’ünün 8-10 saat çalıştığını bulduk. Genel olarak, katılımcılar zamanlarının çoğunu iş yerinde geçirdiklerini gösterdiler. Katılımcıların sadece %12’si işte fazla zaman harcamadıklarını, yani 1 ile 6 saat arasında olduklarını söyledi.

Tablo 115 . Ankete Katılanların İş Yerinde Harcanan Zamanı (%).

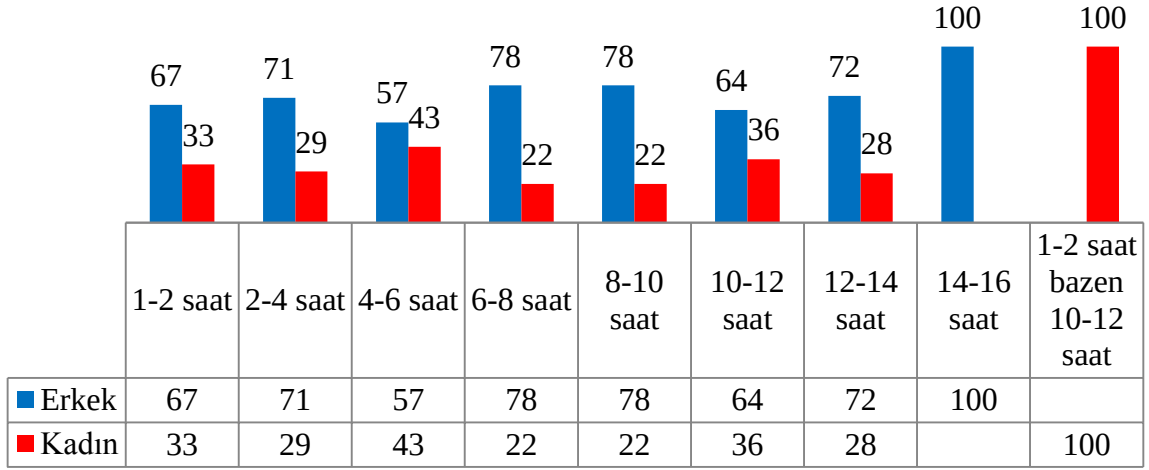
Bu soruyu göz önünde bulundurarak, erkeklerin kadınlardan daha fazla çalıştığını gösteriyor. Harcanan ortalama süre 6-8 saat arasındadır, genel olarak kadınların payı -% 46, erkeklerin payı -% 27 dahil olmak üzere yüzde 36 (% 100). Ve 8-10 saat arasında çalışan erkek sayısı kadınlardan daha yüksektir, yani sadece % 6' ile % 37'lik bir fark olduğunu belirtti.

Tablo 116. Cinsiyete Göre İş Yerinde Geçirilen Zaman (%).

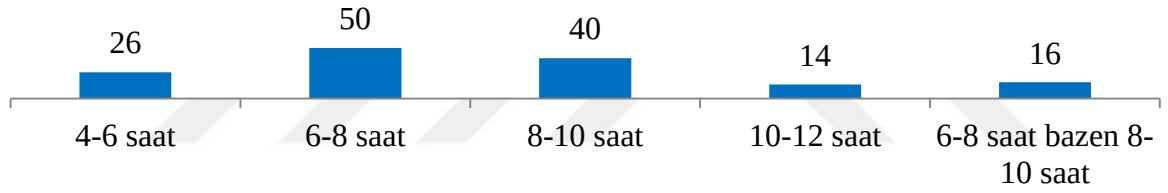
Tablodan da görebileceğiniz gibi, küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında erkekler hakimdir ve çoğu zamanlarını işte geçirir. 6 ile 8 saat arasında harcanan ortalama süreni gösteren erkekler oranı % 78 ve % 22'si kadın olmak üzere toplam % 73'ü göstermektedir.

Tablo 117. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin İşte Harcadıkları Zamanı (%).

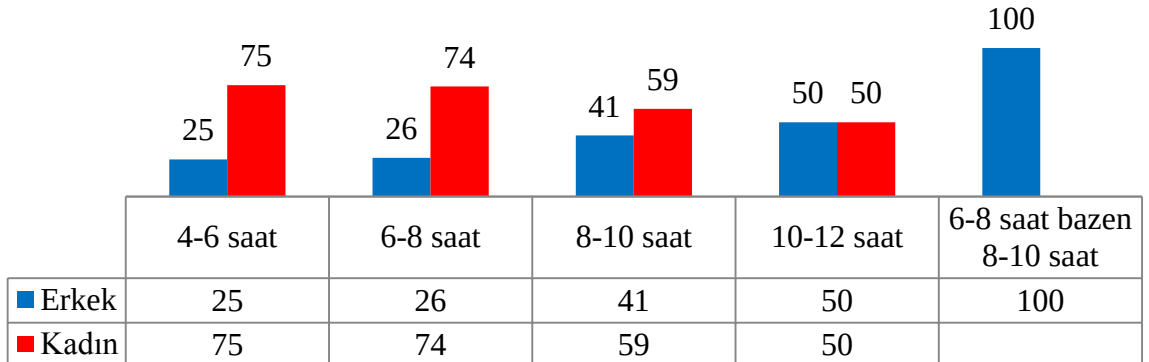
Üniversite Öğretim Üyeleri arasında 6-8 saat arasında bildirim yapanların oranı %50, 8-10 saat arasında çalışanlar - % 40, 4-6 saat arasında çalışanlar -% 26, 10-12 saat -% 14 ve günde ortalama 6-10 saat arası çalışanlar % 16'dır.

Tablo 118. Üniversite Öğr.Üyelerinin çalışma süreleri(%).

Üniversite Öğretim Üyelerinin çoğu kadındır ve çoğu %74'ü ve erkeklerin % 26'sı 6-8 saatini iş yerinde geçirmektedir. Gruptaki erkeklerin çoğu 8 ile 10 saat çalışmaktadır.

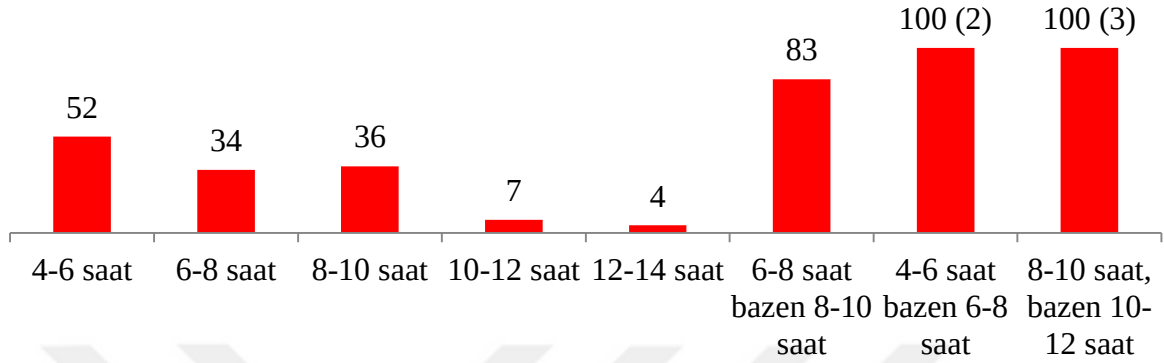
Tablo 119. Üniversite Öğr.Üyelerinin Cinsiyete Göre İş Yerinde Harcayan Zamanı (%).

Sağlık sektöründe çalışanları arasında, 6 ile 10 saat arasında bildirimde bulunanların oranı %83, 4-6 saat arası-% 52, 8-10 saat arası-% 36, 6-8 saat -% 34, 10-12 saate kadar çalışanlar %7 ve günde ortalama 12-14 saat çalışanlar %4'tür. Tıbbi bakım alanında 4 ile 8

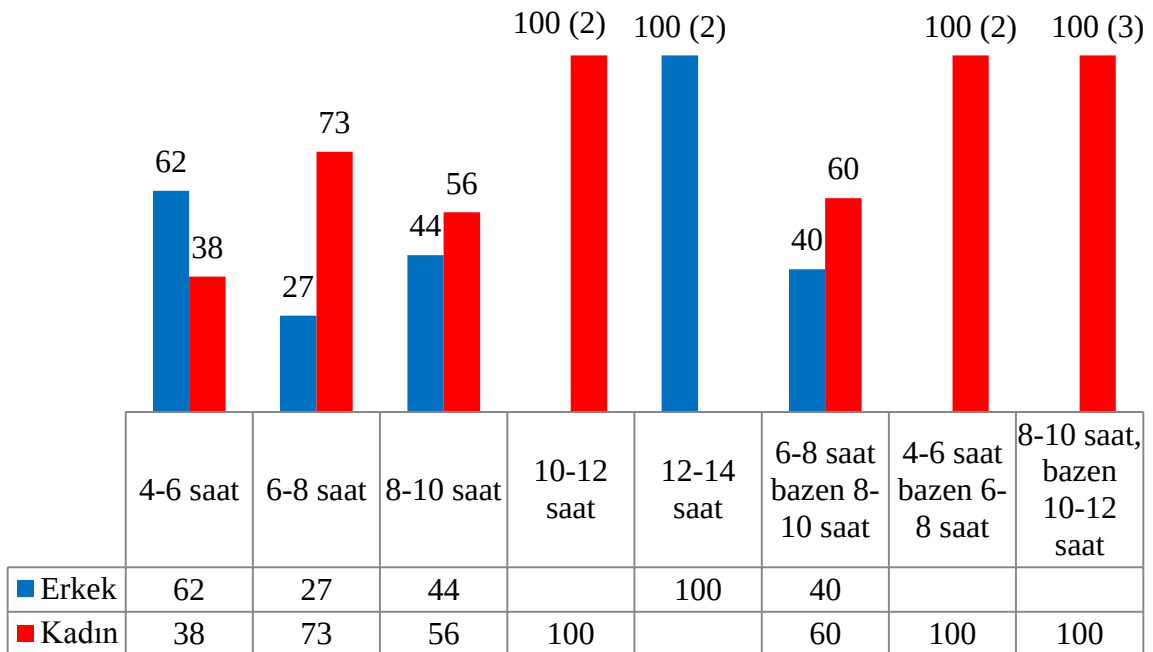
saat, bazen 8 ile 12 saat çalışanlar da vardır. Gördüğünüz gibi, sağlık sektöründe çalışanları işte çok zaman harcıyorlar. Doğrudan sağlıkla ilgili oldukları için her duruma hazırlıklı olmaları gerekecek.

Tablo 120. Sağlık Sektöründe Çalışanların Çalışma Süreleri (%).

Sağlık sektöründe çalışanları arasında 4-6 saat arasında çalışanların %62'si erkek,% 38'i kadınlar; 6-8 saat arasında anlamlı bir fark olan kadınların payı, yani % 73, erkekler % 27; 8-10 saat çalışanlar arasında erkeklerin %44'ü ve kadınların % 56'sıdır. Sağlık sektöründe çalışanları arasında, kadınların çoğunluğu zamanlarının ortalamasını iş yerinde harcıyor.

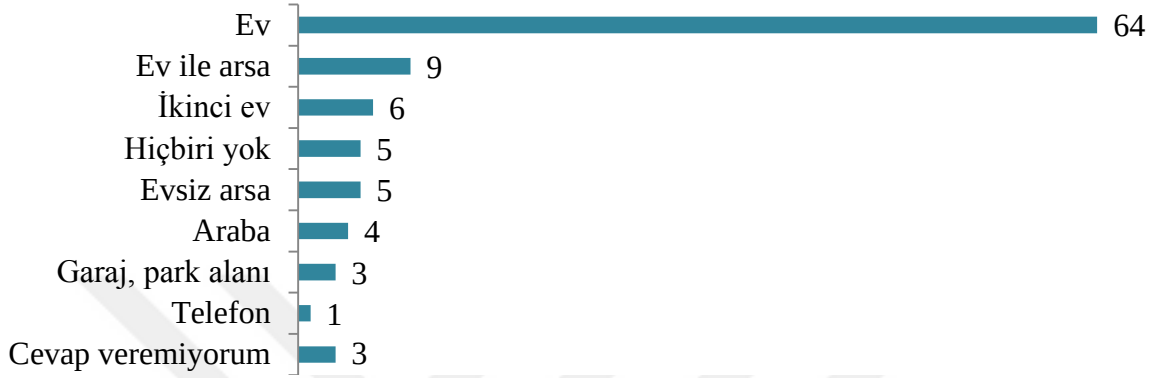
Tablo 121. Cinsiyete Göre Sağlık Sektöründe Çalışanların Çalışma Süreleri (%).

Katılımcılara orta sınıfının ve YOS'n gelir ve boş zaman kaynağının işgücü koruma alanındaki önemini belirlemek için bir dizi soru soruldu. Sosyal statülerini belirlemek için, sosyal statülerini yansıtan mallarını göstermelerini istedik. Katılımcıların %64'ünün kendi evi

var. Bir evi ve bir yazlık ev olduğunu iddia edenlerin %9'u, ikinci bir evi olduğunu iddia edenlerin %6'sı, bir evi olduğunu iddia edenlerin % 5'i, araba sahibi olanların %4'ü, garaj sahibi olduğunu iddia edenlerin %3'ü, telefon sahibi olduğunu iddia edenlerin oranı %1'e denk gelirken kalan %3'lük kesimde ise bunların hiç biri yoktu ve soruyu cevaplamayı reddettiler.

Tablo 122. Üç Grubun Çeşitli Mülk ve Eşyalara Sahiplik Durumu (%).

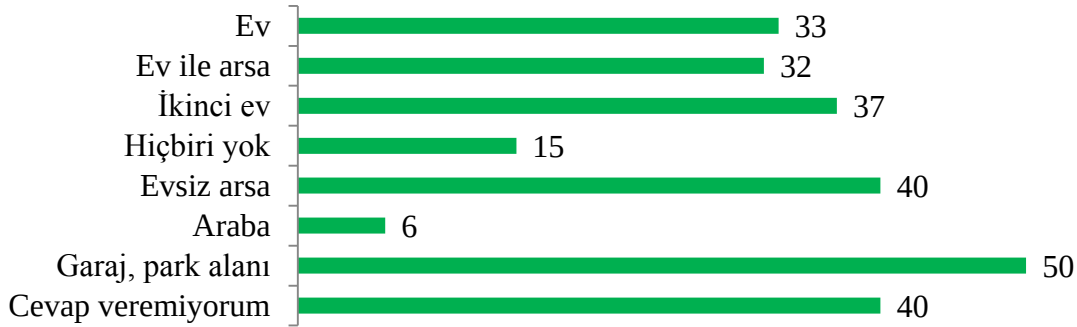
Bir mülkiyet niteliğinin toplumsal koşullarına cinsiyet açısından bakarsak: Kazakistan toplumu Batı toplumundan farklı bir maddi hesaplama sahiptir. Barınma Nur-Sultanlılar için önemlidir ve orta sınıf ya da YOS için de önemli bir göstergedir, böylece insanlar toplumdaki yerlerini ifade edebilirler. Bir evi olduğunu belirten katılımcılar arasında kadınların oranı % 69, erkekler ise %58'dir. Yazlık evi (arazi) olduklarını belirtenlerin % 13'ü erkek,% 6'sı kadındır. İkinci evi olanlar arasında kadınlardan daha fazla erkek var.

İkinci düzeyde, tam olarak ihtiyaçlarını karakterize eden, hareket halindeyken zaman kazandıran bir aracın bulunmasıdır. Ankete katılanlar arasında erkeklerin %3'ü ve kadınların %6'sı araba kullandığını, erkeklerin % 4'ü ve kadınların % 3'ünde garaj veya otopark bulunduğunu söylediler. Soruyu cevaplamak istemeyenler arasında %2'si kadın,% 3'ü erkekti.

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında, evsiz arazinin olma oranı %40, ikinci evlerinin olduğu %37, evlerinin olduğu %33, arazi evlerinin olduğunu belirtenler %32 idi. Bu, Nur-Sultan'da YOS'ın ortaya çıkmasının açık bir tezahürüdür. İkinci bir eve veya evsiz arsaya sahip olmak, aynı zamanda sosyal gelirden önemli bir ek gelir veya iyileştirme kaynağı olabileceği anlamına gelir.

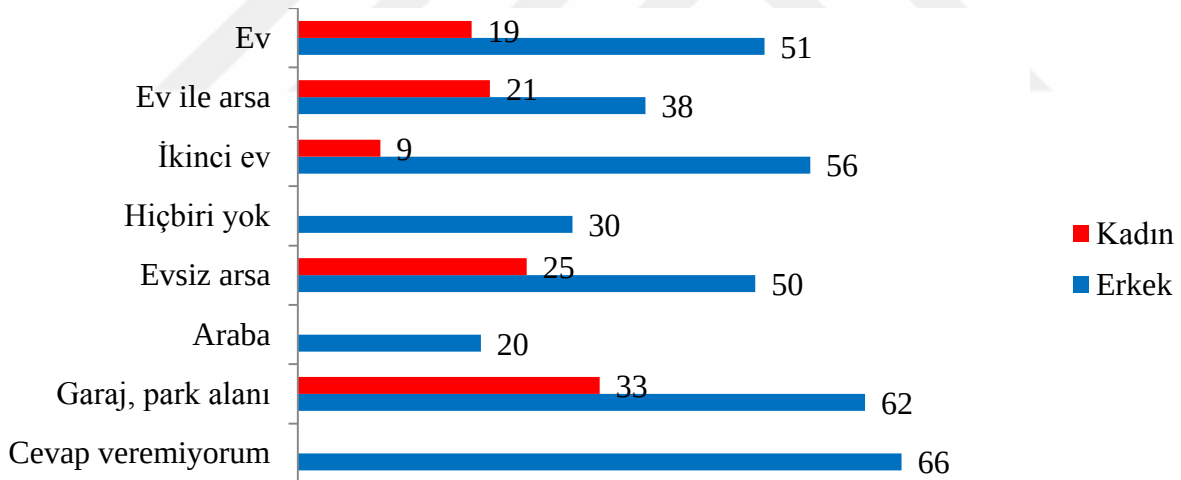
Bazı nedenlerden dolayı, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %6'sı arabaya sahipken,% 50'si garaj veya park yerine sahip olduklarını söyledi. Bu, bir garaj veya otoparktan (kiralayarak) kar elde etmek anlamına gelir.

Tablo 123. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Çeşitli Mülk ve Eşyalara Sahiplik Durumu (%).

Konutlar ekonomik bir sorun olsa bile, erkeklerin %51'i, kadınların %19'u evi olduklarını göstermektedir. İki cinsiyet arasındaki yüzdelik fark %32. Genel olarak, erkeklerin kadınlardan daha fazla evi, ikinci evi ve arazisi olduğunu görüyoruz. Evsiz arsası olan erkeklerin yüzdelik payı kadınlara göre daha yüksektir. Erkeklerin %20'si araba sahibi olduğunu iddia ederken, erkeklerin % 62'si ve kadınların % 33'ü garaj veya park yeri olduğunu iddia ediyor.

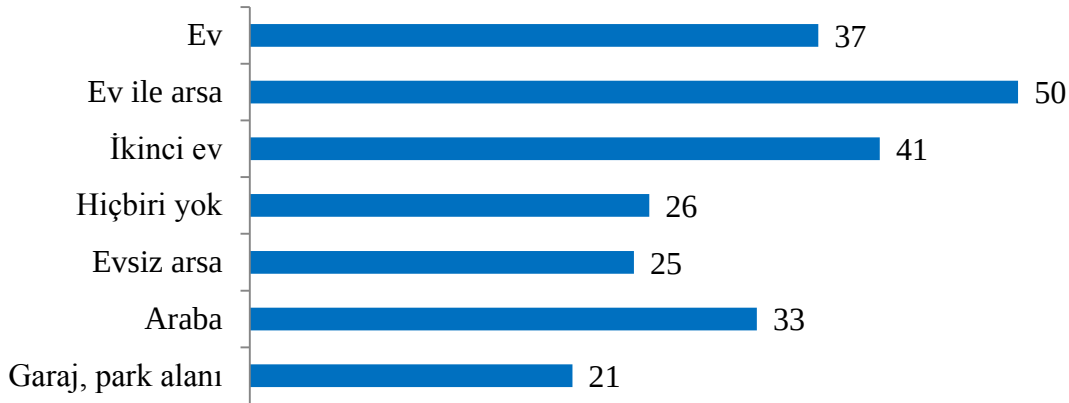
Tablo 124. Cinsiyete Göre Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Çeşitli Mülk ve Eşyalara Sahiplik Durumu (%).

Üniversite Öğretim Üyeleri arasında, ankete katılanların çoğunda bir ev ve yazlık (%50) vardı, ikinci bir evi olanların sadece % 41'i ve sadece %35'inin bir evi vardı, bu da bu grubun bir YOS grubuna ait olduğu anlamına geliyor. Yani, Gouldner'ın YOS'ı belirlemedeki ana kriterlerinden biri, entelijansiyanı YOS olarak sınıflandırmasıydı. Bu kriter Nur-Sultan'ın YOS'ının sosyal doğasına denk gelmektedir. Araştırmanın sonuçları, üniversite Öğretim Üyeleri yaklaşık %70'inin sosyal statüsünün mülk açısından iyi olduğunu göstermektedir. Üniversite Öğretim Üyelerinin mülk durumlarını iyi tanımlayabildiklerini ve gizleyemediklerini fark ettik ve cevap veremeyenler ile de karşılaşmadık.

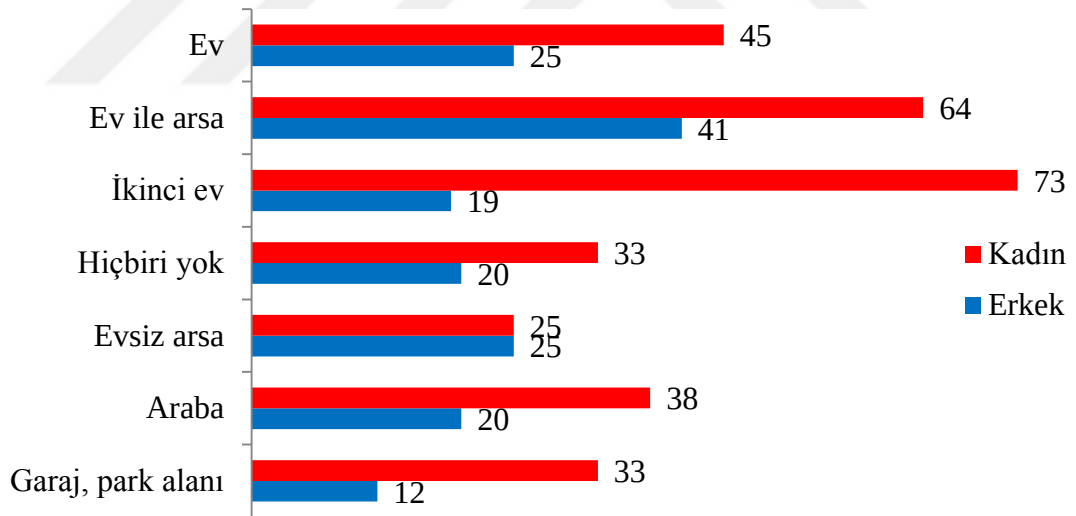
Ayrıca araba (% 33) ve garaj veya otopark (% 21) sahibi olanlar da vardır.

Tablo 125. Üniversite Öğr.Üyelerinin Çeşitli mülk ve eşyalara sahiplik durumu(%).

Erkekler ve kadınlar arasındaki farkları görüyoruz ve üniversite öğretmenleri arasında küçük ve orta ölçekli işletme sahipleriyle kıyasla çok sayıda kadın öğretmen var. İkinci evi olan kadınların erkeklerden %60 oranla daha fazla olduğuna dikkat edilmelidir. Erkekleri orta sınıf olarak sınıflandırırsak, kadınları yeni bir orta sınıfın üyeleri olarak kabul edebiliriz.

Tablo 126. Cinsiyete Göre Üniversite Öğr.Üyelerinin Çeşitli Mülk ve Eşyalara Sahiplik Durumu (%).

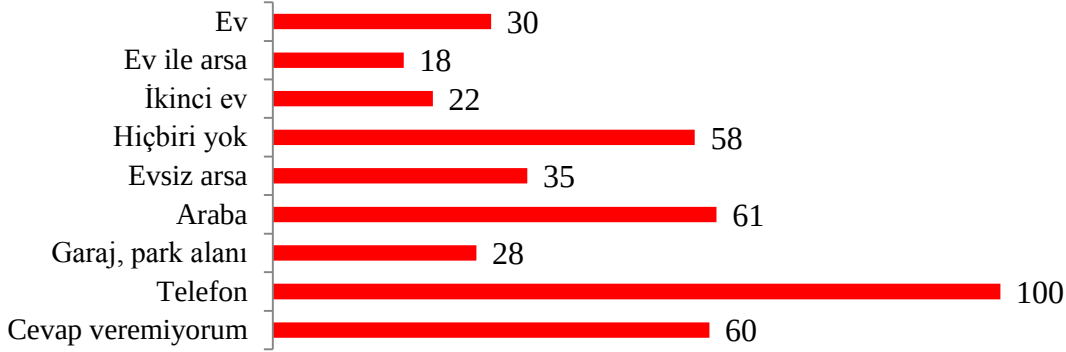

Sağlık sektöründe çalışanları basitçe sosyal mülkiyet özelliklerini tanımladı, katılımcıların sadece % 30'unun bir evi, %22'sinin ikinci evi, %18'inin bir evi ve arsası ve %35'inin evsiz arsası olduğu belirtildi, bu nedenle bu grup YOS değil, genel orta sınıfa atfedilebilir.

Sağlık sektöründe çalışanlar ulaşım durumlarını şu şekilde tanımlamaktadır: % 61'inin arabası ve % 28'inin garajı veya otoparkı vardır.

Hiçbiri yok diye işaretleyenlerin oranı yüzde 58 ve cevap veremeyenlerin oranı yüzde 60'tı ve bu da her cevap için üç grup arasında büyük bir fark olduğunu gösteriyor.

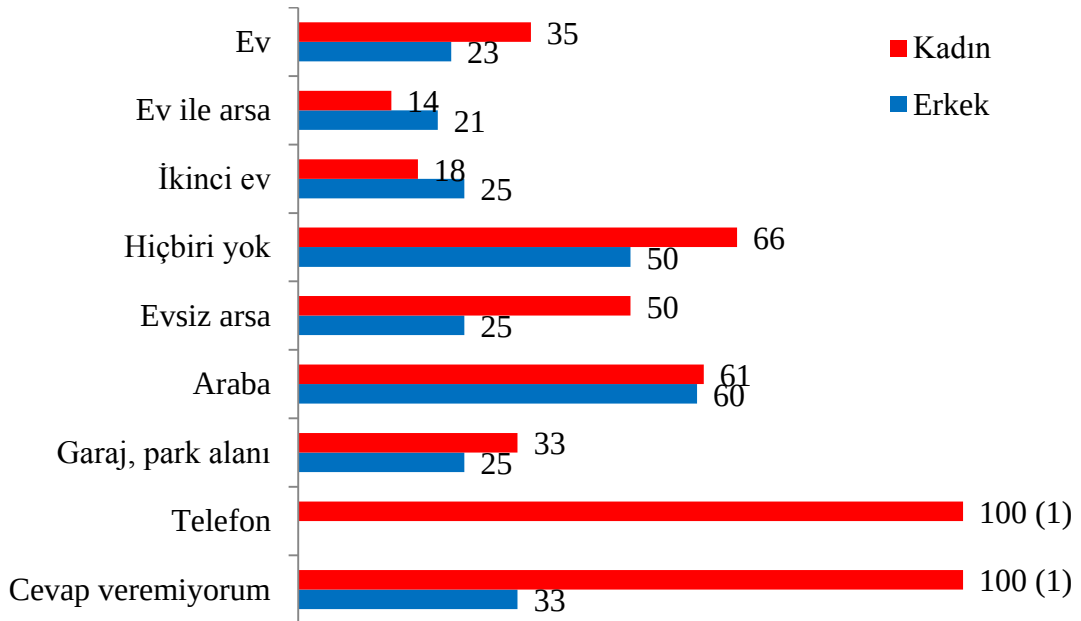
Tablo 127. Sağlık Sektöründe Çalışanların Çeşitli Mülk ve Eşyalara Sahiplik Durumu (%).

“Cevaplardan hangisinin sosyal statünüzü yansıtan bir özellik karakteri var?” diye sordüğümüzda, katılımcılar arasında erkekler daha aktifti. Kadınların % 35’inin evi, erkeklerin % 23’ünün evi var; Kadınların %14’ünün ve erkeklerin %21’inin bir evi ile arsası vardır; Kadınların %18’inin ve erkeklerin %25’inin ikinci bir evi vardır.

Evsiz arsası olan erkeklerin oranı %25 ve kadınların %50’si. Arabalı erkek ve kadınlar arasında anlamlı bir fark yoktur, erkeklerin % 60’ında ve kadınların %61’inde arabaları vardır. Erkeklerin %25’inde ve kadınların %33’ünde garaj veya otopark vardır.

Tablo 128. Sağlık Sektöründe Çalışanların Çeşitli Mülk ve Eşyalara Sahiplik Durumu Cinsiyet (%).

Konutun ailenin ekonomik durumunun bir parçası olduğu göz önüne alındığında, katılımcılara, “Lütfen, ailenizin ana konutunu belirtebilir misiniz?” diye sorduk ve cevaplar

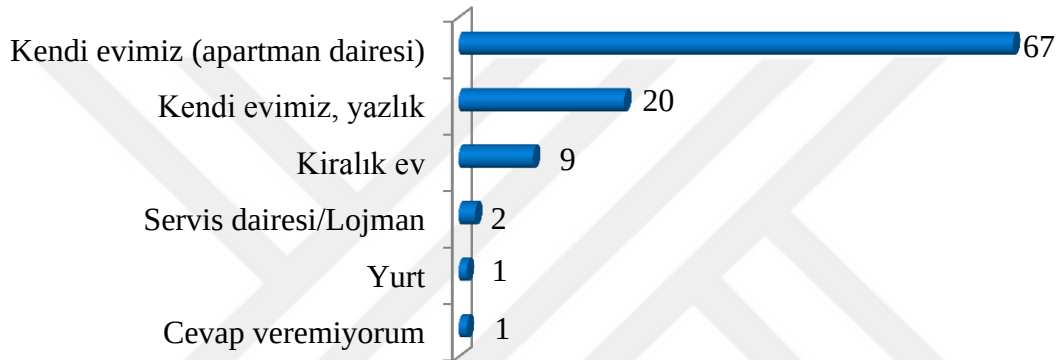
şöyle oldu. Anket sonuçlarına göre, katılımcıların %67'si kendi apartman daireleri olduğunu ve %20'si özel bir ev veya yazlık evi olduğunu söyledi.

Genel olarak, katılımcıların %87'sinin kendi konutları vardır. Nur-Sultan'ın, Batı toplumun orta sınıfı gibi, kendi orta sınıfına sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu özellikle hedeflenen araştırmamızın bir sonucu olarak doğrulanmaktadır.

Kiralık dairelerde yaşayanların yüzdesi servis dairelerinde yaşayanların yüzdesinden daha fazladır, yani % 9, servis dairelerinde yaşayanların sayısı %2'dir.

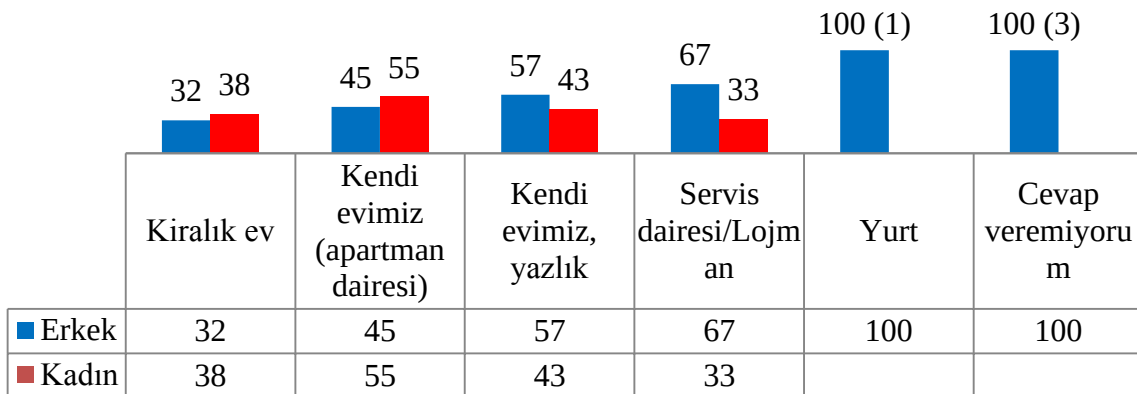
Katılımcılar arasında yurttta yaşadıklarını belirtenlerin oranı %1'dir. Soruyu cevaplamayanların yüzdesi ise %1'dir.

Tablo 129 . Üç Meslek Grubu Arasında Ailelerin İkamet Ettiği Konutları (%).

Hedeflenen üç grup arasında bu soruyu cinsiyet açısından ele alırsak katılımcıların %67'si ana konutlarının kendi evleri olduğunu belirtmişti. Onun içinde erkeklerin oranı % 45, kadınların %55'i ve servis dairesi olanların arasında erkeklerin oranı %32 ve kadınların ise % 38'e denk gelmektedir.

Tablo 130. Cinsiyete Göre Üç Meslek Grubu Arasında Ailelerin İkamet Ettiği Konutları (%).

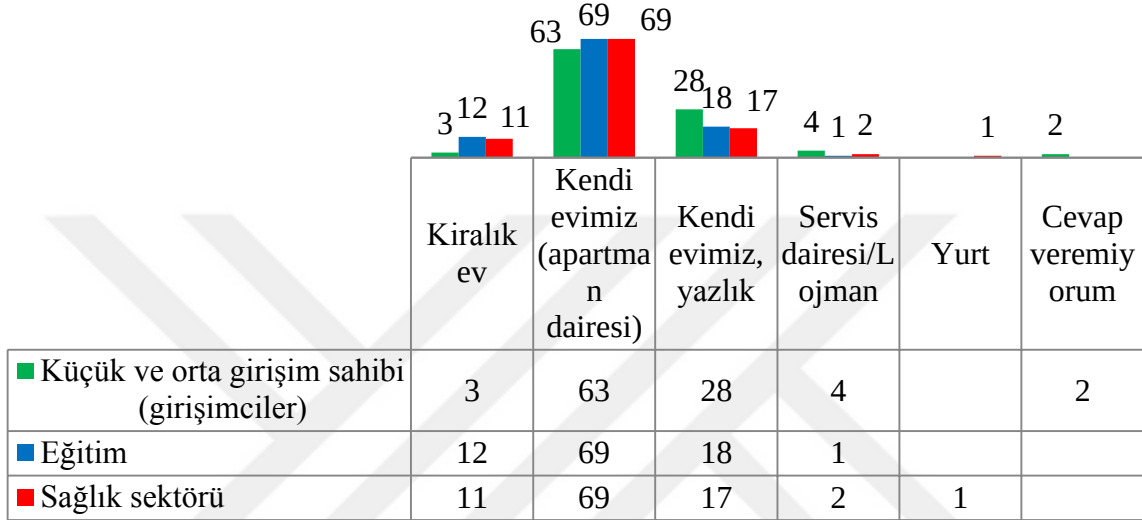

Hedeflenen gruplar arasında kendi evlerinde yaşadıklarını belirtenlerin oranı aynıydı ve en yüksek yüzdeye sahip olan Üniversite Öğretim Üyeleri ve doktorlardı. Küçük ve orta

ölçekli işletme sahipleri %6 farkla yer almaktadır. Birçoğu özel bir evde veya yazlıkta yaşadıklarını belirtti, yani küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin % 28'i bu gruba dahildir.

Hizmet dairelerinde yaşayanların %12'si Üniversite Öğretim Üyeleri, %11'i sağlık sektöründe çalışanlardır. Araştırma sırasında, kiralık dairede yaşadıklarını belirtenlerin %4'ü küçük ve orta ölçekli işletmeler, %1'i Üniversite Öğretim Üyeleri ve %2'si sağlık sektöründe çalışanlardır.

Tablo 131 . Üç Meslek Grubu Arasında Ailelerin İkamet Ettiği Konutları (%).

Katılımcılardan yaşadıkları evleri tanımlamaları istendi, katılımcıların %50'si evi satın aldıklarını ve %11'i evi kendilerinin inşa ettiklerini söyledi.

Önceki sorumuzda, bir servis dairesini belirtenlerin payı %9'du, yaşadıkları evi tam olarak tanımlamak için katılımcılara kontur sorusu soruldu. Neticede katılımcıların %17'si servis dairesini gösterdi, bu nedenle katılımcılardan çoğunun servis binalarını özelleştirdiğini açıklandı. Nur-Sultan'da görüştüğümüz kişiler için evi miras olarak bırakmak yenilik olarak düşünülebilir ve miras olarak verilen evlere sahip olanları YOS temsilcileri olduğunu söyleyebiliriz. Hükümetten ücretsiz konut alanların oranının %4 olduğu da not edilmelidir.

Tablo 132. Araştırmaya Katılanların İkamet Ettikleri Evlerin Mülkiyet Durumu (%).

Kiralık ev	50
Kendimiz inşa ettik	17
Çalışanlar Evi	12
Kocamın evi	11
Cevap veremiyorum	4
	1
	1
	1
	1
	2

Orta sınıfın mülkiyet güvenliğini anlamak ve yenilikçi gelişim düzeyini analiz etmek için ailede uzun vadeli eşyalara da ihtiyaç vardır. Geleneksel kümeye ek olarak, anket

seçeneklerine on beş yeni ve gerekli mülk türü eklendi ve orta sınıfın mülkiyet güvenliği açısından analiz edildi.

Her şeyden önce, katılımcılardan ailede hangi mülkleri olduğunu belirtmelerini istedik, ikinci bir evlerinin olduğunu belirtenlerin %26'sı ve önceki sorularda ikinci bir evlerinin olduğunu belirtenlerin %6'sı ve bu soruyu kontur sorusu olarak aldı. Başka şehirlerde, yani doğum yerlerinde (köy veya başka bir bölge, bölgesel merkez) ikinci evleri olduğu ortaya çıktı, yani herhangi bir zamanda satabilir veya tekrar hareket edebilirlerdi. Böylece, YOS'ın bir karakter kazandığını görüyoruz.

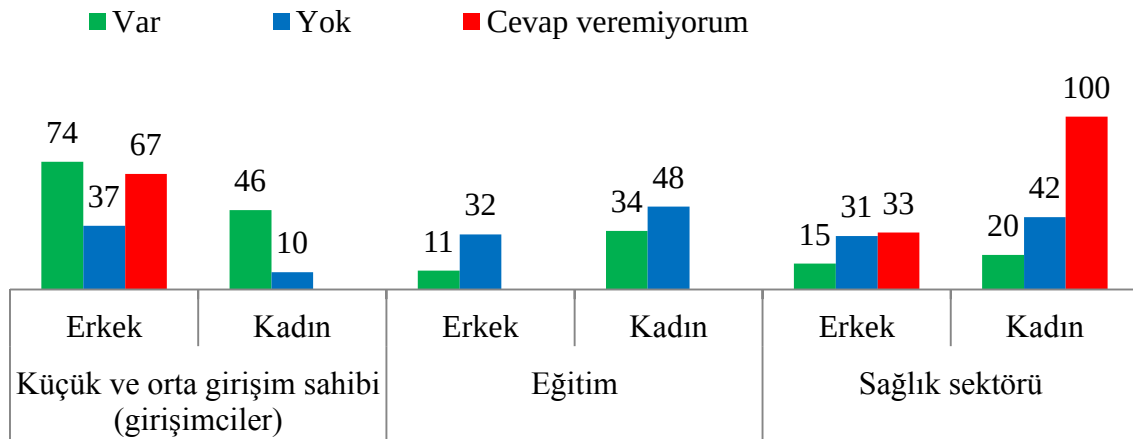
Hedefe aldığımız üç grup arasında, ikinci evi olanlar elbette küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri, ikinci olarak üniversite öğretim üyeler ve üçüncü sırada sağlık sektöründe çalışanlarıdır. Genel olarak, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %62'sinin ikinci evi vardır ve erkeklerin oranı (% 74) kadınlardan (% 46) daha yüksektir.

Üniversite öğretmenleri arasında %41'i ikinci evlerinin olmadığını ve bu öğretmenler arasında kadınlar (% 34) erkeklerden (% 11) daha fazla olduğunu belirtmiştir.

Sağlık sektöründe çalışanlarına gelince, %38'i ikinci bir evleri olmadığını söylüyor. Ayrıca, toplumsal cinsiyet perspektifinden, sağlık sektöründe çalışanlarının tepkileri öğretmenlerinkine benzer, yani kadınlar (% 20) erkeklerden (% 15) daha olasıdır.

Orta sınıf arasında ikinci bir eve sahip olmanın, toplumda kendine güvenen ve ekonomik bir zorunluluk olan sosyal bir statü olduğunu görebiliriz.

Tablo 133. Cinsiyete Göre Üç Meslek Grubu Arasında İkinci Eve Sahip Olanlar (%).

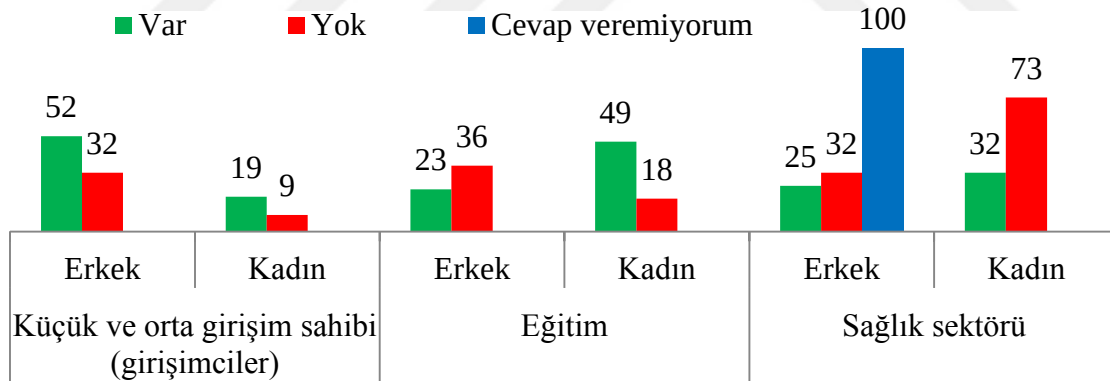
Bir bilgisayarın varlığı veya yokluğu ile ilgili olarak katılımcıların %85'i bilgisayarları olduğunu, %14'ü olmadığını ve %1'i cevap veremeyeceklerini belirtti.

Tablo 134. Üç Meslek Grubu Arasında Bilgisayar Sahibi Olanlar (%).

Cevap Seçenekleri	Yüzdelik Gözterge (%)
Var	85
Yok	14
Cevap Veremiyorum	1

Her gün kullandığımız bilgisayar gibi mülkün, bugün hayatımızın ayrılmaz bir parçası olduğunu biliyoruz. Ancak, gerekli görmeyenler de var, çünkü işyerinin gerekli bilgisayarlarla donatılmış olduğunu düşünüyorlar, bu yüzden özel evde veya kendi başına bir bilgisayarın olmamasını normal görüyorlar. Bu nedenle, küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri ve Üniversite Öğretim Üyeleri arasında, bilgisayar sahibi olduklarını iddia edenlerin üçüncü gruptan çok daha fazladır.

Cinsiyet açısından, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin çoğunun kadınlara göre erkeklerin arasında daha fazla bilgisayarı vardır ve Üniversite Öğretim Üyelerinin oranı erkeklerde kadınlardan daha yüksektir. Sağlık sektöründe çalışanları arasında bilgisayarın olmadığını belirten kadınların (%73) oranı erkeklerle (%32) göre daha yüksektir.

Tablo 135. Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre bilgisayar sahipliği (%).

Katılımcıların çoğunun bilgisayarları olduğunu belirttiğini görüyoruz ve şimdi onlardan kaç kişinin Wİ-Fİ'ya bağlı olduğunu bulmaya çalıştık. Aldığımız sonuç şu şekildedir: katılımcıların %85'i Wİ-Fİ'a bağlı ve sadece %15'i Wİ-Fİ'a bağlı değildir.

Tablo 136. Üç Meslek Arasında Wi-Fi Bağlantısı Olanlar(%).

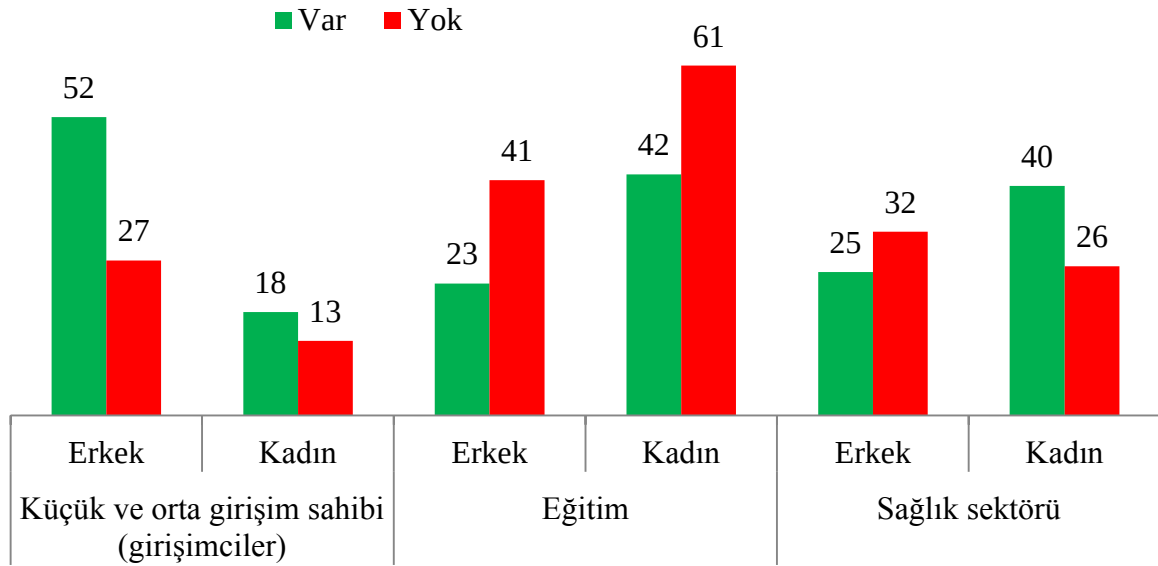
Cevap Seçenekleri	Yüzdelik Gözterge (%)
Var	85
Yok	15

Belirli hedeflediğimiz grupları düzeyinde ankete katılanların, küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında Wİ-Fİ olduğunu bildirenlerin iki gruba göre lider olduğu ortaya çıktı. Cinsiyete göre bu grupta evlerinde Wİ-Fİ olduğunu belirten erkeklerin (%52) oranı kadınlardan (%18) daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Üniversite Öğretim Üyeleri arasında erkekler de (%41) kadınlar da (%61) evlerinde Wİ-Fİ olmadığını söylediler. Wİ-Fİ var diyenler de (%42) yok diyenler de (%61) çoğunlukla kadınlardı.

Sağlık sektöründe çalışanlar arasında cinsiyet ile ilgili farkı yoktur, ancak çoğunluğu Wİ-Fİ'ya sahip olduğunu bildirmiştir, katılımcıların %65'i evet ve %58'i hayır dedi.

Tablo 137. Cinsiyete Göre Üç Meslek Grubunda Wİ-Fİ Bağlantısı Olanlar (%).

100 bin (238 dolar) tenge değerinde bir telefona sahip olanlar, sahip olmayanlardan daha fazladır, yani katılımcıların %86'sı telefona sahip olduğunu söyler ve %14'ü hayır diyorlar.

Tablo 138. Üç Grupta 100 Bin (238\$) Tenge Değerinde Telefon Olanlar (%).

Cevap Seçenekleri	Yüzdelik Gözterge (%)
Var	86
Yok	14

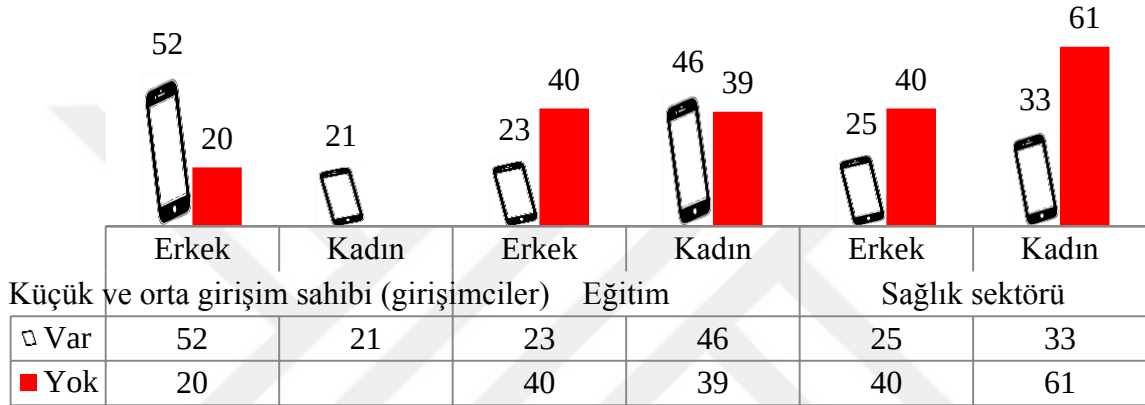
Üç meslek grubunun %86'sının 100 bin (238\$) tenge olan telefonu olduğunu biliyoruz. Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerine gelince, çoğu pahalı telefonlara ve akıllı

telefonlara sahiptir. Cinsiyet açısından, Erkeklerin %52'si ve kadınların %21'inin 100 bin (238\$) tenge değerinde bir telefonu var.

Üniversite Öğretim Üyeleri arasında, 100 bin (238\$) tenge değerinde bir telefona sahip olanlar, özellikle erkeklerin %40'ı ve kadınların %39'u olmayanlardan daha fazladır.

Sağlık sektöründe çalışanlar ayrıca 100 bin (238\$) tenge değerinde bir telefonun varlığına veya yokluğuna fazla dikkat etmediklerini söylüyorlar. Erkeklerin %25'i evet, kadınların %33'ü hayır dedi.

Tablo 139. Cinseyete Göre Üç Meslek Grubunda 100 Bin (238\$) Tenge Değerinden Fazla Telefona Sahip Olanlar (%).

Evde gündelik yaşamda çamaşır makineleri, mikrodalga fırınlar, bulaşık makineleri ve klimalar gibi ev eşyalarını analiz ederek katılımcıların %93'ünde çamaşır makinesi vardır ve sadece %7'sinde yoktur. Dolayısıyla çamaşır makinesinin hemen her evde bulunduğu söylenebilir.

Tablo 140. Üç Meslek Grubu Arasında Çamaşır Makinesine Sahip Olanlar (%).

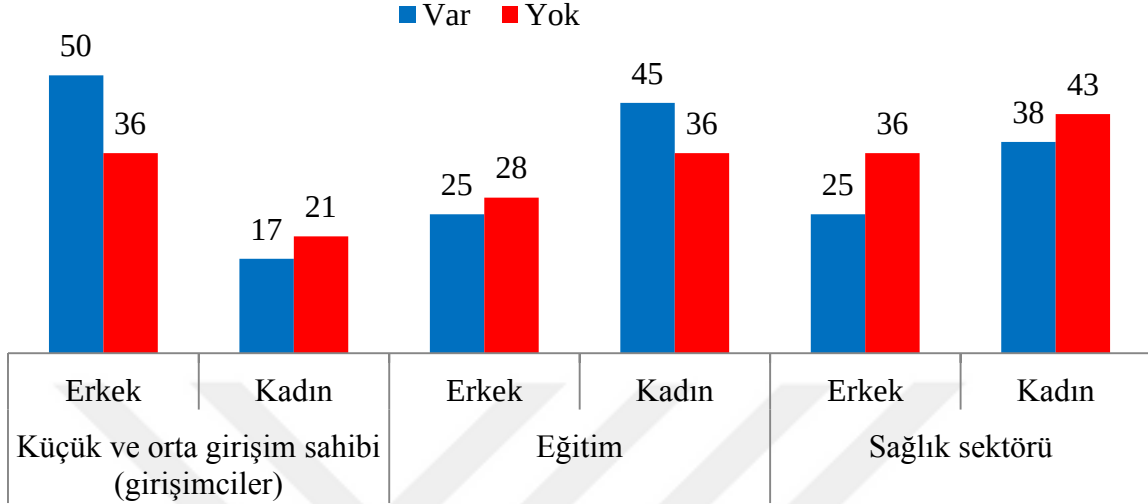
Cevap Seçenekleri	Yüzdelik Gözterge (%)
Var	93
Yok	7

Ankete katılanların hepsinin evlerinde çamaşır makinesi olduğunu, sadece yüzde yedisinin hayır dediğini gördük. Üç grup arasında, Üniversite Öğretim Üyelerinin %70'i, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %67'si ve sağlık sektöründe çalışanların %63'ünde çamaşır makinesi bulunmaktadır.

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında 32% çamaşır makinesinin olduğunu belirtse, onun içinde erkekler oranı %50 ve kadınlar ise %17'dir. Üniversite Öğretim Üyeleri arasında katılımcıların toplam % 36'sında çamaşır makinesi varsa, onun %25'i erkek ve %45'i kadındır. Sağlık sektöründe çalışanlarının çamaşır makinesi olduğunu belirtilenler

oranı 32%'dir ve ilk iki gruba göre erkeklerin oranı %25 ve kadınların oranı %38'e denk gelmektedir.

Tablo 141. Cinsiyete Göre Üç Meslek Grubunda Çamaşır Makinesine Sahip Olanlar (%).

Mikrodalga fırının varlığı veya yokluğu hakkında bilgileri ile ilgili cevaplar katılımcılar arasında aşağıdaki yüzdeye sahiptir. % 74'ünde mikrodalga fırın vardır ,% 26'sında yoktur.

Tablo 142. Üç Meslek Grubu Arasında Mikrodalga fırını olanlar (%).

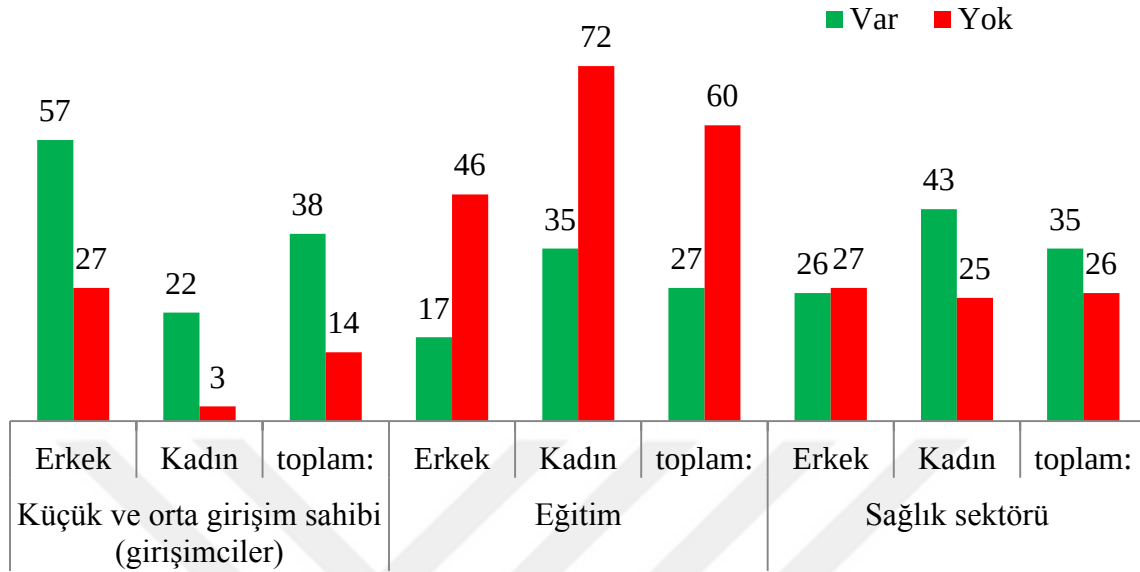
Cevap Seçenekleri	Yüzdelik Gözterge (%)
Var	74
Yok	26

Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %38'i mikrodalga fırınlara sahip olduklarını söylüyor. Bunların %57'si erkek ve %22'si kadın. Bu grubun temsilcilerine göre, günümüzde bir mikrodalga fırının varlığı çok önemlidir, çünkü çok zaman kazandırır.

Üniversite Öğretim Üyeleri arasında mikrodalga fırın eksikliği şaşırtıcı değildi, %60'ı hayır dedi ve hayır diyenlerin oranı erkeklerde (% 46) kadınlardan (% 72) daha yüksekti.

Hedefe aldığımız üç grup içindeki sağlık sektöründe çalışanlarının evinde mikrodalga fırının varlığında veya yokluğunda önemli bir fark yoktur.

Tablo 143. Cinsiyete Göre Üç Meslek Grubunda Mikrodalga Fırına Sahip Olanlar (%).

Önceki yıllarda, bulaşık makinesi gerekli ve kullanılmış bir meta değildi. Son yıllarda, talebin ortaya çıkması ve orta sınıfın karşılayabileceği malların mevcudiyeti nedeniyle alımlar daha sık hale gelmiştir. Dolayısıyla, bu yönün artması nedeniyle orta sınıfa değil, YOS'a geçişi düşünebiliriz.

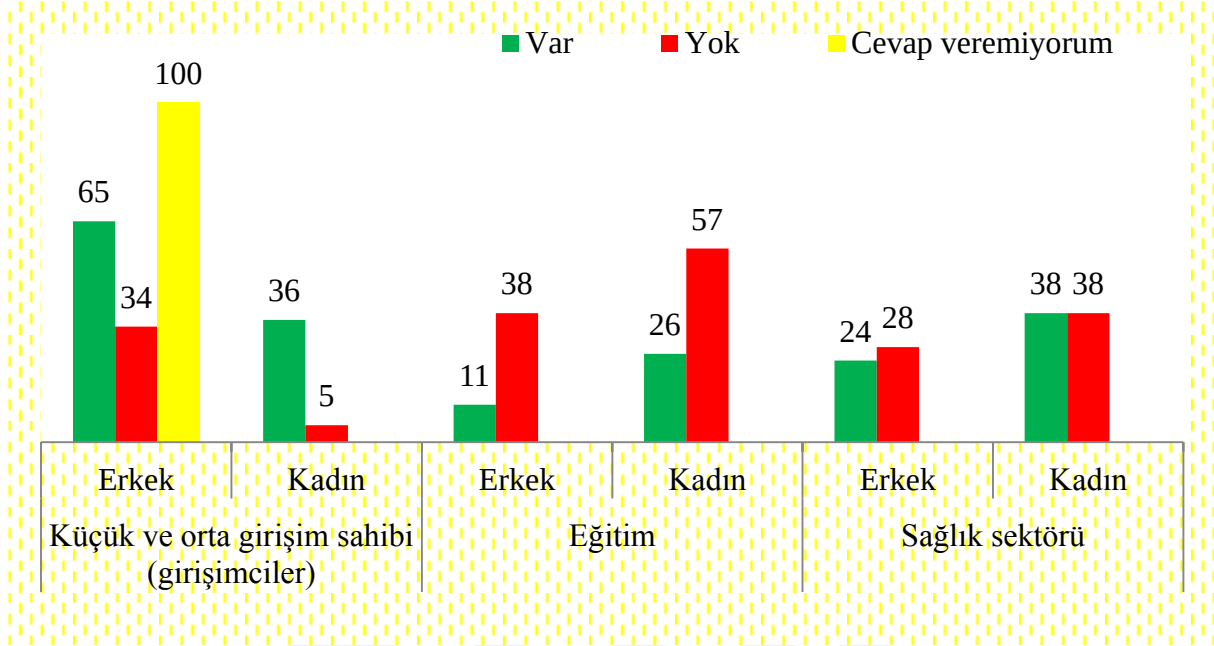
Tablo 144. Üç Meslek Grubu Arasında Bulaşık makinesi olanlar (%).

Cevap Seçenekleri	Yüzdelik Gözterge (%)
Var	43
Yok	56

Bulaşık makinesine gelince, küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında diğer iki gruba göre çok daha yüksektir. Erkeklerin %65'i ve kadınların %36'sı çok gerekli olduğunu düşündüklerini ve bulaşık makinesine sahip olduklarını söyledi. Bu da YOS sınıf için yeni bir göstergedir ve YOS'ın kendi evlerinde böyle bir ihtiyacı olması ve karşılaması normaldir.

Bu rakam üniversite öğretmenleri arasında çok daha düşüktür. Erkeklerin %38'inde ve kadınların %57'sinde bulaşık makinesi yoktur. Bu rakam, bulaşık makinesinin varlığının birçok sorunu çözdüğüne ve çevrelerindeki sosyal statüyü temsil ettiğine inanan sağlık sektöründe çalışanları arasında çok farklıdır. Üniversite Öğretim Üyeleriyle karşılaştırıldığında, sağlık sektöründe çalışanlarının çoğunluğu iyi durumdadır.

Tablo 145. Cinsiyete Göre Üç Meslek Grubunda Bulaşık Makinesine Sahip Olanlar (%).

Günlük emtiaların bir diğer türü de klimadır. Katılımcıların %58'i klimanın olduğunu ve %41'i klimanın olmadığını söylüyor.

Tablo 146. Üç Meslek Grubu Arasında Kliması olanlar (%).

Cevap Seçenekleri	Yüzdelik Gözterge (%)
Var	58
Yok	41
Cevap Veremiyorum	1

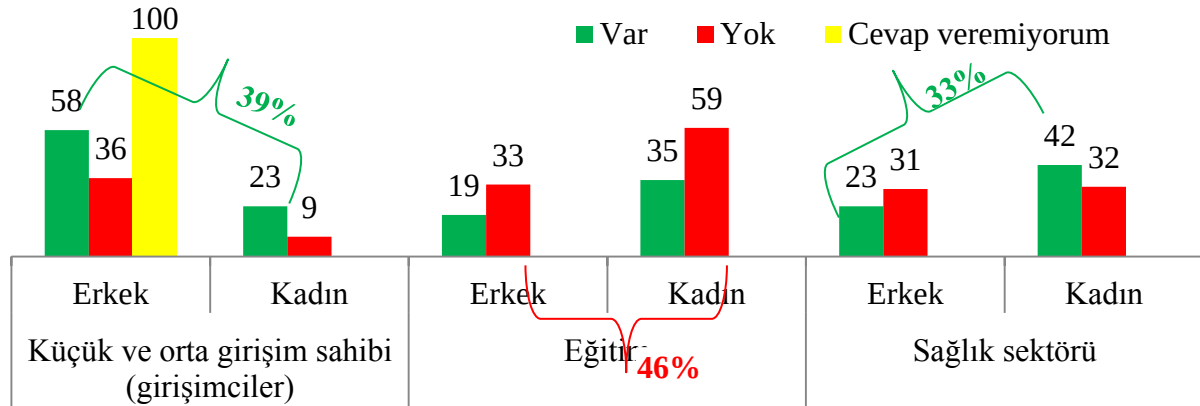
Araştırmanın Nur-Sultan şehrinde yapılması nedeniyle, katılımcıların çoğuna göre, bu şehrin iklim koşulları klima gerektirmez. Bununla birlikte, küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında klimanın mevcudiyeti diğer iki gruptan (%39) daha yüksektir, ve cinsiyet açısından erkeklerin %58 ve kadınların %23'e denk gelmektedir.

Üniversite Öğretim Üyeleri arasında erkeklerin %19'u ve kadınların %35'i evlerinde klima bulunduğunu söylerken, çoğunluğu hayır (%46) dedi.

Sağlık sektöründe çalışanlarının %33'ünde klima bulunduğunu bildirmesine rağmen, sağlık sektöründe çalışanları üniversite öğretmenlerine kıyasla orta sınıf olarak kabul

edilebilir. Tabii ki, bu grubun özelliği, her iki grupta da kadınların (%42) erkeklere göre üstün olmasıdır.

Tablo 147. Üç meslek grubunda Cinsiyete Göre Kliması olanlar (%).

Televizyona gelince, katılımcıların %76'sı plazmalı TV'ye sahip olduğunu, %23'ü hayır dediler ve %1'i cevap vermeyi reddetti.

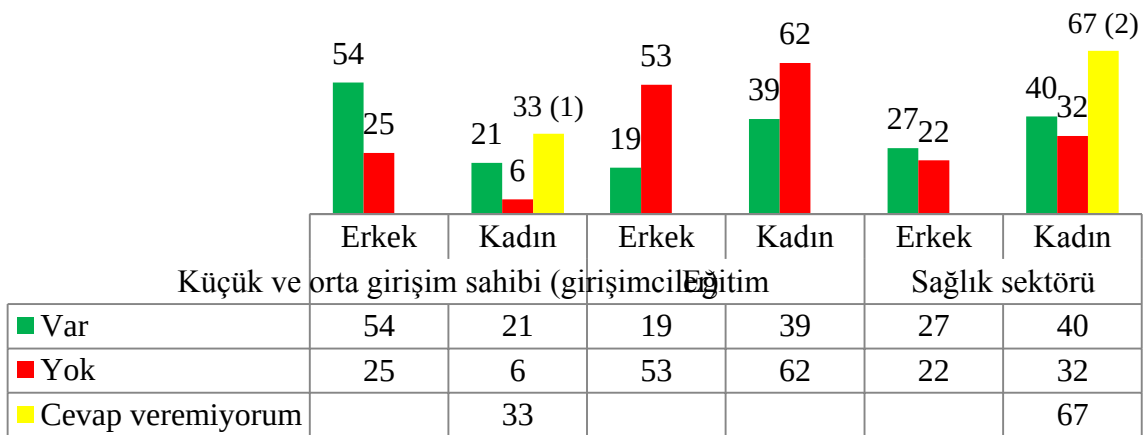
Günümüzde bir ailede plazma TV'sinin olmadığına şaşırıyoruz. Bunun nedeni, katılımcıların çoğunun meşgul olması ve son yıllarda, birçok çalışmaya göre, çok sayıda insan TV izlemiyor.

Anket sonuçları gösterdiği gibi, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %38'inin plazma TV'ye sahip olduğunu ve bunların %54'ünün erkek ve %21'inin kadın olduğunu göstermektedir. Hayır diyenler arasında kadınlar (%6) erkeklerden (%25) fazladır.

Katılımcı grupların arasında Üniversite Öğretim Üyelerinin çoğu plazmalı TV'ye sahip olmadıklarını belirtti. Bu rakam erkekler için %53 ve kadınlar için %62'dir. Bu grupta plazmalı TV'li kişilerin çoğunluğu kadındır (%39).

Sağlık sektöründe çalışanları arasında erkeklerin %27'si ve kadınların %40'ı plazmalı TV'lerinin olduğunu bildirmektedir.

Tablo 148. Cinsiyete Göre Üç Meslek Grubunda Plazma TV Sahibi Olanlar (%).

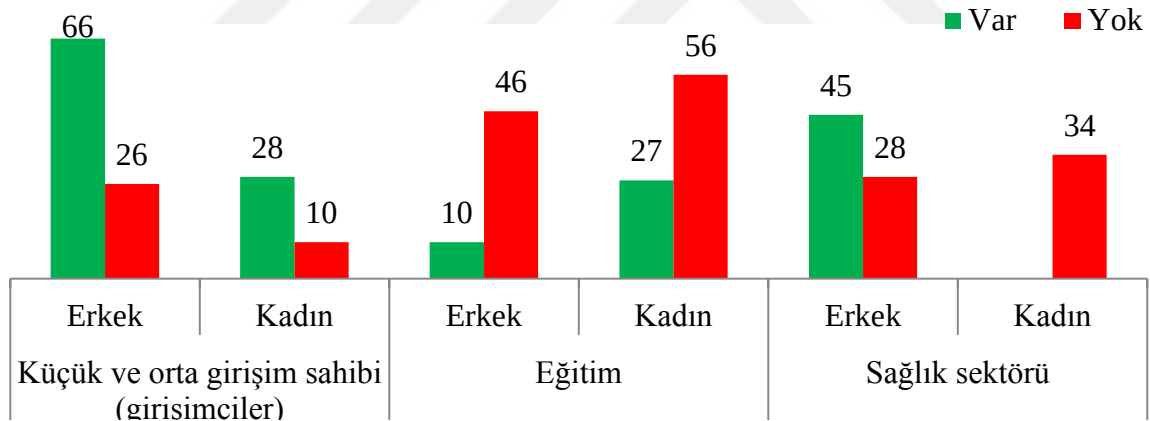
Plazmalı TV problemini tanımladıktan sonra, bir uydu anteni olup olmadığı sorusu vardı, elbette cevabımız şuydu: Katılımcıların %48'i uydu anteni olduğunu ve %52'si olmadığını söyledi.

Televizyonun bulunmasına veya bulunmamasına bağlı olarak katılımcılar üç gruba göre sıralarsak: küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinde erkeklerin %66'sı ve kadınların %28'i, Üniversite Öğretim Üyeleri arasında erkeklerin %10'u ve kadınların %27'si ve sağlık sektöründe çalışanlarının sadece %45'inin erkek var olduğunu ve istisna olmadığı belirtilmelidir.

Uydu anteni olmadığını ve kullanmadığını söyleyenler arasında endikasyonların çoğu Üniversite Öğretim Üyelerinden geliyordu. Tabii ki, bir plazma TV'si yok ve buna göre bir uydu anteni yoktur. Bununla birlikte, bu Üniversite Öğretim Üyelerinin alt sınıflara ait olduğu anlamına gelmez, çünkü şimdi 100 bin tenge'den daha pahalı bir telefona sahip olduklarını düşünüyorlar, böylece herhangi bir bilgiyi sosyal ağlardan veya YouTube'dan bulabilirler.

Aksine, böyle bir yaklaşım Nur-Sultan'da YOS'a özgü yeni bir fenomenin ortaya çıktığını göstermektedir.

Tablo 149. Cinsiyete Göre Üç Meslek Grubunda Uydu Anten Sahip Olanlar (%).

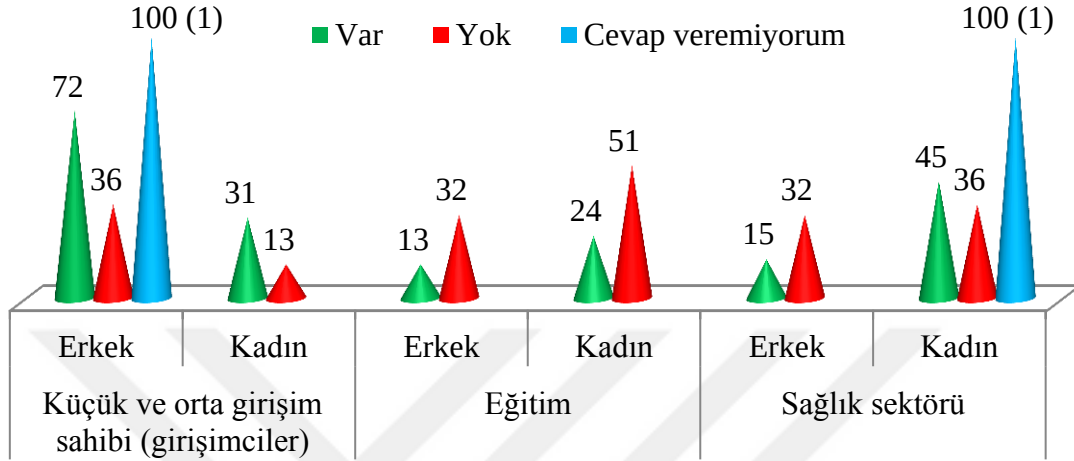
Ayrıca katılımcılara bir play station'ın olup olmadığını da sorduk. Bu soruyu sorma nedenimiz günümüzde play station'ı kullananlar sayısı artmaktadır ve pahalı bir cihaz olarak sayılıyor. Yanıtın sonuçlarına göre, katılımcıların %70'i play stationın olmadığını, %29'u play stationın olduğunu ve %1'inin cevap vermeyi zor bulduğunu söyledi.

Tablo 150. Üç Meslek Grubunda Play Stationa Sahip Olanlar (%).

Cevap Seçenekleri	Yüzdelik Gözterge (%)
Var	29
Yok	70
Cevap Veremiyorum	1

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında, erkeklerin (%72) kadınlara göre daha fazla play stationa sahip olduklarını belirtti. Hem Üniversite Öğretim Üyeleri hem de sağlık sektöründe çalışanlar arasında erkeklere göre kadınlar tarafından az da olsa evlerinde play stationun olduğunu gösterdi.

Tablo 151. Üç Meslek Grubunda Cinsiyete Göre Play Stationa Sahip Olanlar (%).

Son yıllarda herhangi bir toplumda spor, yüzme havuzu abonelikleri yoluyla sağlığa dikkat etme eğilimi olduğu ve bunun orta sınıfın göstergesi olabileceği bilinmektedir.

Zira, spor salonlarına üye olanların sayısı azdı, yani katılımcıların % 67'si üye olmadıklarını söylerken, %32'si evet dedi ve sadece %1'i cevap vermeyi reddetti. Hayır diye cevap verenlerin çoğunun ana nedeni üç grubun da meşgul olduğundan dolayıdır.

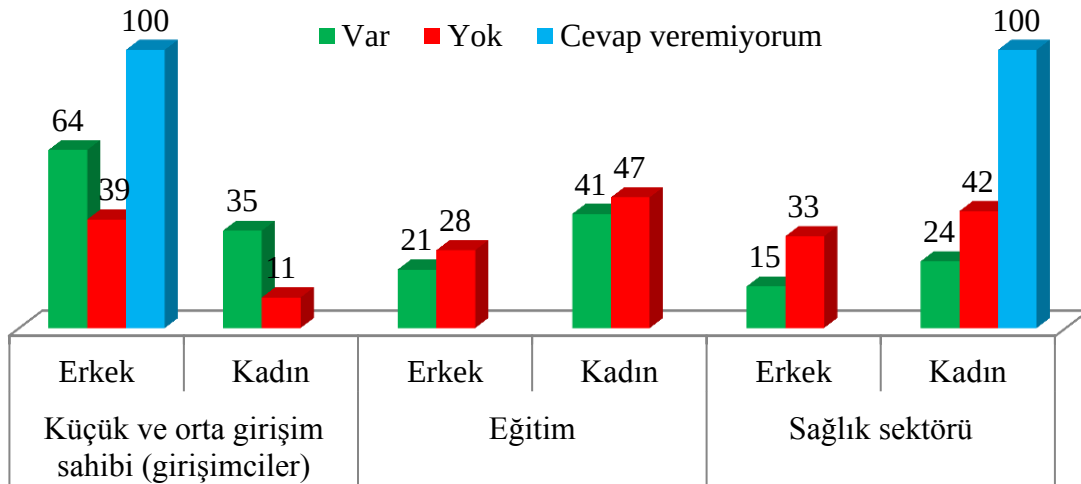
Tablo 152. Ankete Katılanların Spor Salonlarına Üyelik Olanlar (%).

Cevap Seçenekleri	Yüzdelik Gözterge (%)
Var	32
Yok	67
Cevap Veremiyorum	1

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri (%52) arasında spor salonuna üye olanların yüzdelik oranı yüksektir. Cinsiyete göre, bu gösterge erkeklerin %64'ünün ve kadınların %35'inin evet yanıtı verdiğini görüyoruz.

Üniversite öğretmenlerinin %41'inin kadın, %21'inin erkek olduğu yönünde bir yanıt aldık. İki gruba kıyasla, Üniversite Öğretim Üyelerinin arasında, spor salonuna sezonluk abone olma fırsatına sahip olmadıklarını söyleyenler oranı yüksektir.

Tablo 153. Cinsiyete Göre Üç Meslek Grubunda Spor Salonu Üyeliği (%).

Havuzla abone olmak istediğini sorduğumuzda katılımcıların %71'i hayır, %28'i evet dedi ve sadece %1'i cevap veremedi. Yoğun zaman nedeniyle havuzla sezonluk abone olmak mümkün değildi.

Tablo 154. Üç Meslek Grubu Arasında Havuz üyeliği (%).

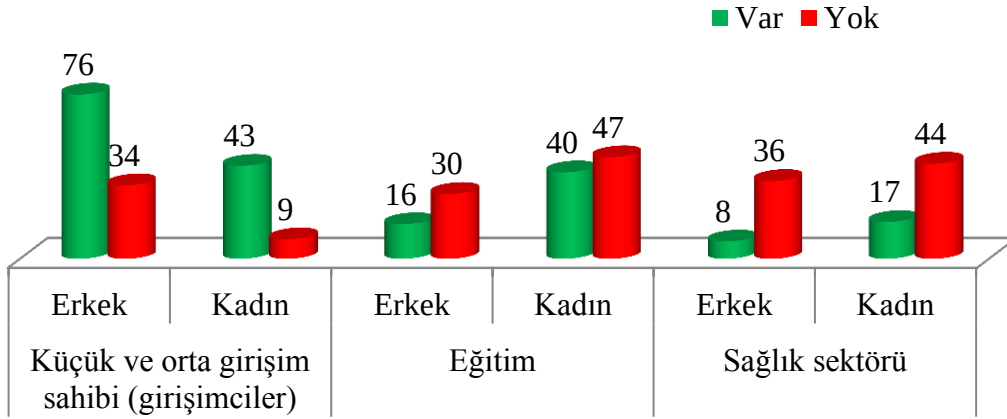
Cevap Seçenekleri	Yüzdelik Gözterge (%)
Var	28
Yok	71
Cevap Veremiyorum	1

Anket sonuçlarına göre, küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında, katılımcıların %71'inin havuzla abone olabileceğini ve %28'inin bir aboneliğe erişimi olmadığını göstermektedir. Ayrıca, cinsiyet açısından erkeklerin %76'sı ve kadınların %43'ünün havuzla abone olma fırsatının olduğu belirlendi. Havuzla abone olma açısından kadınlar (%25) erkeklerden daha düşük.

Havuzla abone olma konusunda Üniversite Öğretim Üyeleri arasında önemli bir fark olduğunu söyleyemeyiz, erkeklerin %16'sı evet, %30'u hayır dediler. Evet diyenlerin oranı %40, hayır diyenlerin oranı ise %47'dir ve evet ya da hayır diyenlerin farkı sadece %7'dir.

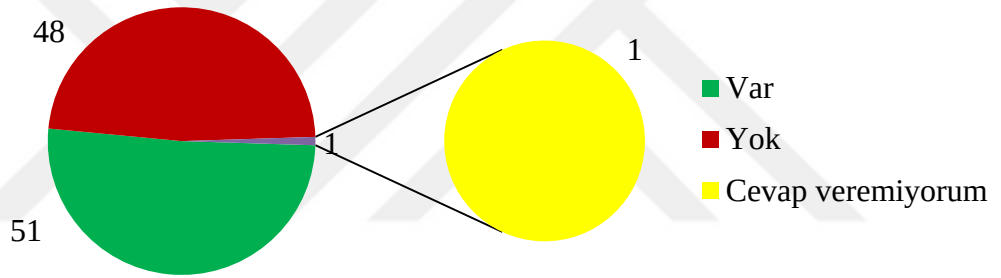
Sağlık sektöründe çalışanları arasında iki gruba göre YOS'a ait bir bilgi olduğunu söyleyemeyiz. Cinsiyet açısından kadınlar %11 farkla erkeklerden öne gelmektedir.

Tablo 155. Cinsiyete Göre Üç Meslek Grubunda Havuza Abone Olanlar (%).

Arabanın bir amaç değil, bir ulaşım aracı olduğu bellidir. Ankete katılan katılımcıların arasında yurtdışından gelen bir araba sahibi olanların oranı %51'e ve olmayanların oranı %48'e denk gelmektedir ve cevap veremeyenler -%1'dir.

Tablo 156. Üç Meslek Grubu Arasında İthal Arabaya Sahip Olanlar(%).

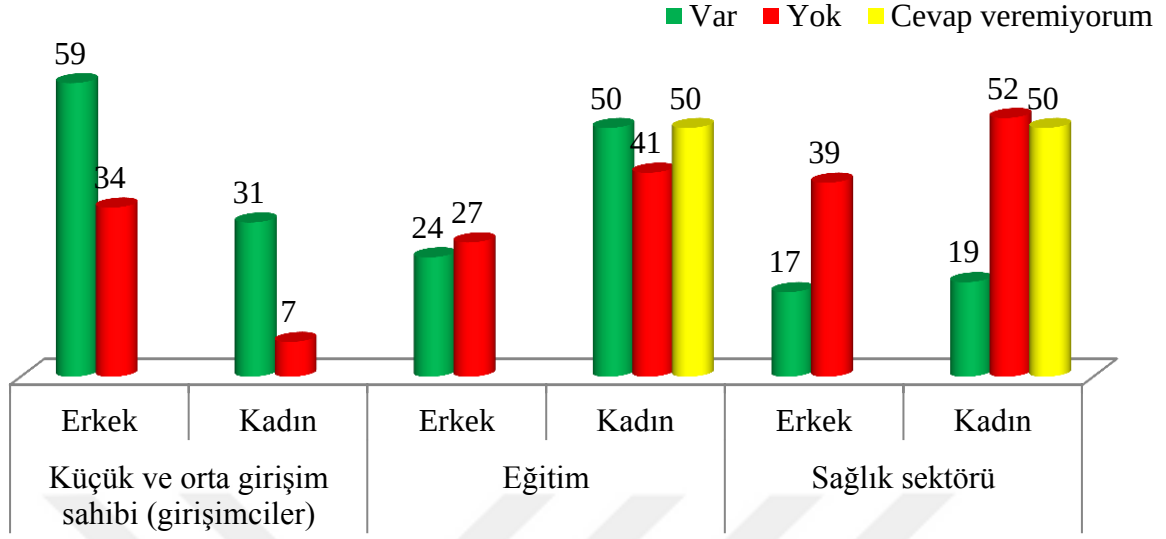

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri, çoğunlukla yurtdışından gelen araba satın aldıklarını söylediler. Bunun elbette birçok şeyi göz önünde bulundurarak yapılan bir ticaret olduğunu ve by YOS'ın yeni bir yüzünün ortaya çıkmaya başlamasını belirtiyor. Yabancı otomobil sahiplerinin %59'u erkek, %31'i kadındır.

İki gruba kıyasla sağlık sektöründe çalışanlar, yurtdışından gelen arabaları olmayanlar arasında son sırada yer alıyor. Çünkü toplam katılımcıların %47'si hayır dedi. Cinsiyet açısından erkeklerin %17'si ve kadınların %19'unda yurtdışından gelen arabası varsa, erkeklerin %39'unda ve kadınların %39'unda yurtdışından gelen otomobil olmadığı bilinmektedir.

Yurtdışından gelen otomobilleri olanların yüzdesinin her üç grupta da hakim olması nedeniyle, Nur-Sultan'ın orta sınıfının sosyo-ekonomik durumunun iyi olduğu görülebilir.

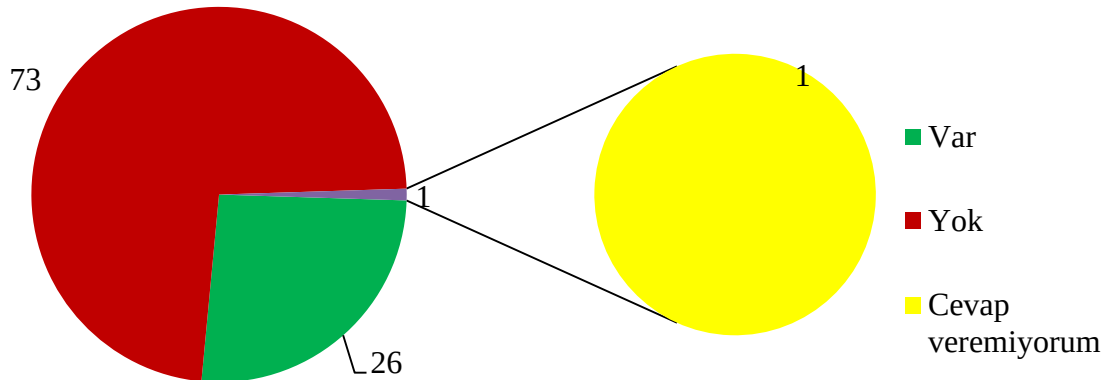
Tablo 157. Ankete Katılan Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre İthal Arabaya Sahip Olanlar (%).

Yabancı arabaya sahip olmakla beraber katılımcılardan rus markalı araba kullandıkları hakkında da soru sorduk. Araştırma sonucuna göre rus arabası olmayanların yüzdesi %73'ken, olmayanların yüzdesi %26 olmaktadır. Orta sınıf ve YOS için, yurtdışından gelen arabaya sahip olmak Rus markalı arabaya sahip olmaktan daha iyidir.

Bu bir taraftan orta sınıfın, ekonomik gelirinin yüksek olduğunu belirtirse, öbür taraftan bir modayı takip etmek için kullandıkları da olabilir. Rus markalı arabayı kullananlar da işletmelerini yeni kuranlar arasında daha popülerdir. Çünkü rus markalı arabalar diğer yurtdışından gelen arabalardan daha ucuzdur.

Tablo 158. Ankete Katılan Üç Meslek Grubu Arasında Rus Markalı Arabaya Sahip Olanlar (%).

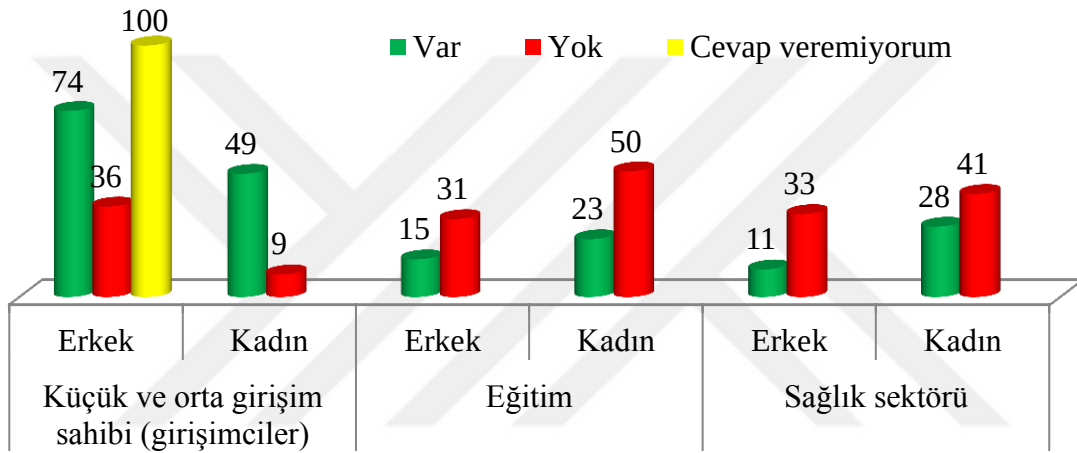

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında rus markalı otomobil sahip olanların %47'si erkekler ise , %49'u kadınlardan oluşmaktadır.

Rus markalı otomobil sahibi olanların oranı yurtdışından gelen otomobil sahibininkinden daha düşüktür. Yukarıda belirtilen yurtdışından gelen otomobil sahipleri üç grup arasında daha yaygın olmakla birlikte, aşağıdaki diyagramın sonuçlarının da gösterdiği gibi, Rus otomobil sahipleri arasında böyle bir fenomen görmüyoruz.

Üniversite Öğretim Üyeleri arasında erkeklerin %15'i ve kadınların %23'ü Rus otomobillerini kullanıyorlarsa, sağlık sektöründe çalışanlar arasında rus markalı araba kullanan erkeklerin oranı %11 ve kadınların oranı %28'e denk gelmektedir. Rus markalı arabası olmayanların çoğu kadınlardan oluşmaktadır.

Tablo 159. Ankete Katılan Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre Rus Markalı Arabaya Sahip Olanlar (%).

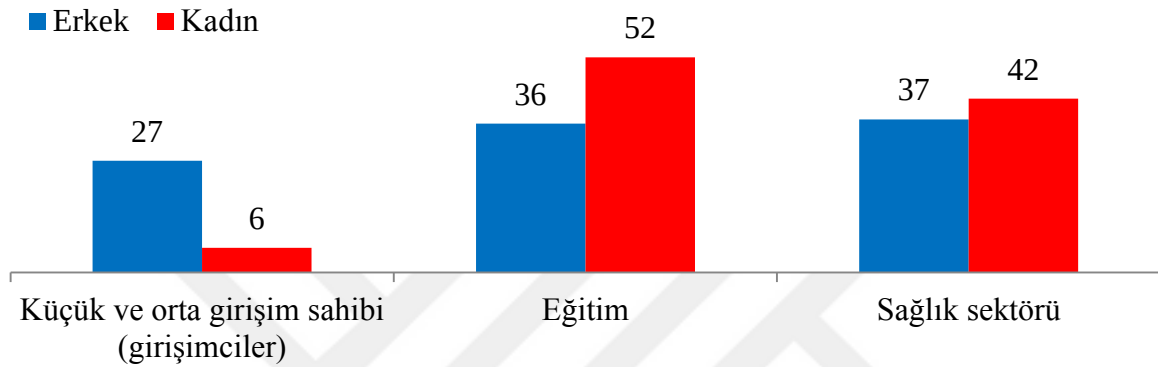
Ailenin ana gelir kaynağını belirleyerek orta sınıfı belirlemek için onlardan ana gelir kaynaklarını belirtmelerini istedik ve katılımcıların %69'u aylık gelirlerini ana gelir kaynağı olarak gördüklerini söyledi.

Tablo 160. Üç Meslek Grubunda Ailesinin Gelir Kaynağı (%).

Maaş	69
Özel şirket sahipliği	12
Özel mülkiyet geliri	9
Emekli maaşı	2
Bir kerelik ekstra kazanç, ara sıra kazanç	1
Ortaklık	1
Kamu kuruluşları	1
Devletten yardım	1
Nafaka	1
Sosyal yardımlar	1
Kiralık mülk geliri	1
Cevap veremiyorum	1

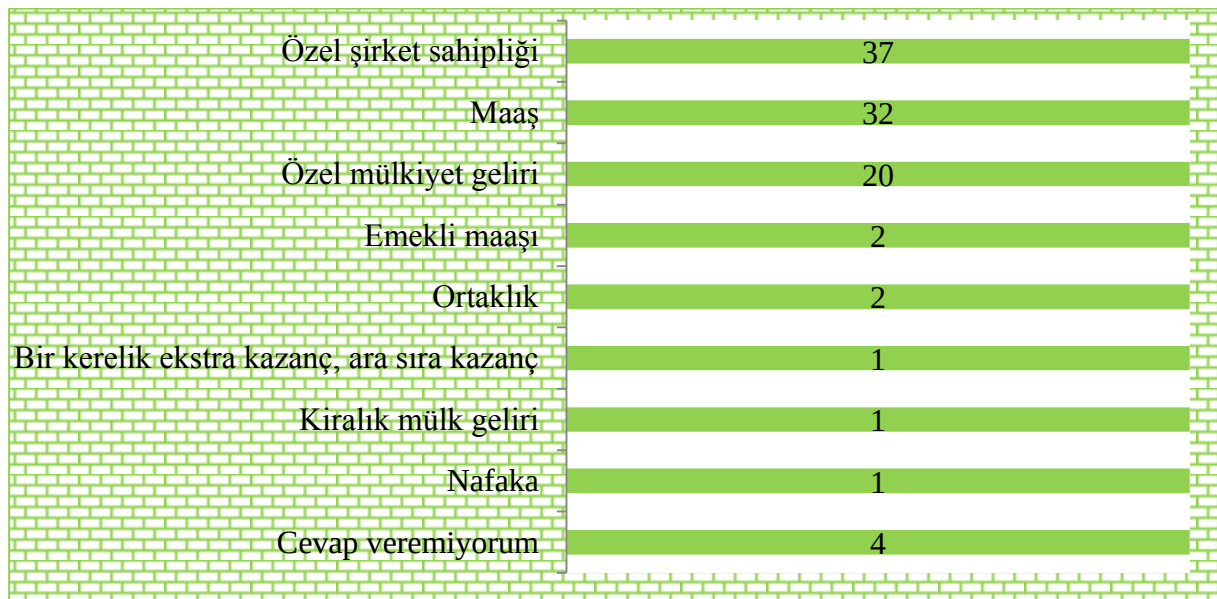
Ayrıca, aylık maaş ailenin ana gelir kaynağı olduğunu sorusunu üç grup arasında değerlendiriyoruz. Tabii ki, kadın öğretmenler (% 52) ve kadın doktorlar (% 42) için ailenin ana gelir kaynağı aylık maaş olmaktadır. Erkekler tarafından böyle düşünenler oranı az olmaktadır. Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasındaki erkeklerin yüzdesinin kadınlardan farklı olduğunu ve erkeklerin çoğunun, kadınlardan farklı olarak ailenin ana gelir kaynağının “aylık gelir” olduğunu belirtmeleri ilginçtir.

Tablo 161. Cinsiyete Göre Üç Meslek Grubunda “Aylık Gelir”ini Belirleyenlerin Oranı (%).

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında katılımcıların %37'sine göre, ailenin ana gelir kaynağının ne olduğunu öğrenirsek, özel bir şirketin geliri, ailenin ana gelir kaynağıdır. Katılımcıların %32'sine göre, aylık gelir, üçüncü durumda, elbette özel gelir (%20) olmaktadır. Katılımcıların %2'si için, ortak girişimden elde edilen gelir ve düzenli emeklilik, ailenin gelir kaynağıdır. Onlara göre, emeklilik günlük yaşam giderlerini karşılayabilecek ek bir gelir.

Tablo 162. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Aile Geliri Kaynağı (%).

Üniversite Öğretim Üyeleri arasında, katılımcıların %89'u temel aile gelirini aylık gelirle ilişkilendirmektedir. Aylık gelir, orta sınıf için bir istikrar göstergesidir. Katılımcıların %4'üne göre, özel gelir aynı zamanda ana gelir kaynağıdır.

Tablo 163. Üniversite Öğr.Üyelerinin Ailesinin Aylık Gelir Kaynağı (%).

Maaş	89
Özel mülkiyet geliri	4
Emekli maaşı	2
Sosyal yardımlar	1
Bir kerelik ekstra kazanç, ara sıra kazanç	1
Ortaklık	1
Özel şirket sahipliği	1
Kamu kuruluşları	1

Doktorlar arasında, ailenin ana gelir kaynağı aylık maaştır (%86). Bu gösterge öğretmenler ve doktorlar için tipiktir, yani orta sınıfın doğası. Ayrıca, bu gruba göre özel gelirin %4'ü ana gelir kaynağıdır.

Tablo 164. Sağlık sektöründe çalışanların ailesinin aylık gelir kaynağı (%).

Maaş	86
Özel mülkiyet geliri	4
Bir kerelik ekstra kazanç, ara sıra kazanç	2
Ortaklık	1
Kamu kuruluşları	1
Devletten yardım	1
Nafaka	1
Sosyal yardımlar	1
Emekli maaşı	1
Cevap veremiyorum	1

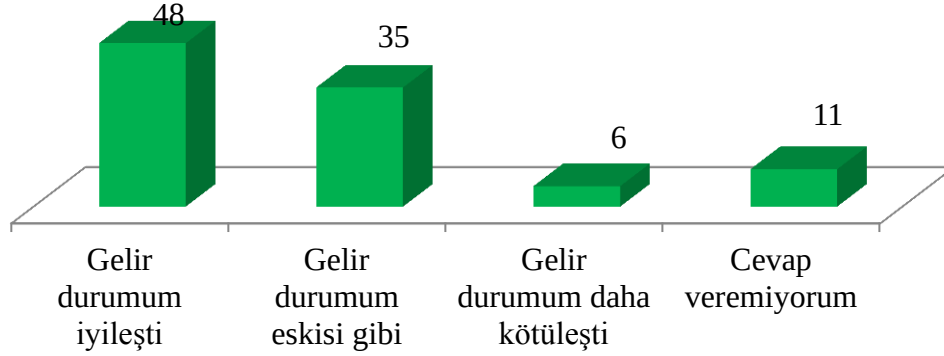
Ailenin mali durumunun son 5 yılda değişip değişmediğini belirlemek için, katılımcıların finansal durumundaki değişikliklerin bir sonucu olarak orta sınıf ile YOS arasında bir fark olup olmadığını belirlemektir. Katılımcıların %48'i gelirlerinin iyileştiğini, %35'i gelirlerinin aynı olduğunu ve değişmediğini söyledi.

Gelirleri azalanların oranı, iyileşti ve eskisi gibi diyenlerle kıyasla az derece gösterdi. Yani ankete katılanların sadece %6'ı böyle cevap verdi.

Buna karşılık, katılımcıların %11'i gelirlerinin iyileşip iyileşmediğini, aynı olup olmadığını veya kötüleştiğini tam olarak bilmiyordu.

Genel olarak, katılımcılar ailenin mali durumundaki en ufak bir değişiklik için şükür ettiklerini belirtmektedirler.

Tablo 165. Ankete Katılan Üç Meslek Grubun Ailesinin Son 5 Yıldaki Mali Durumu (%).

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında gelir durumunun iyileştiğine inananların oranı erkeklerde (%51) kadınlardan (%27) daha yüksektir. Gelir durumum eskisi gibi diyen erkekler arasında %34 ve kadınlar arasında sadece %1'dir. Gelir durumum daha kötüleşti diye yanıt verenlerin arasında erkeklerin payı %54, kadınların payı %10'dur. Burada ilgi çekici bir durumu, cevap veremeyenlerin arasında erkeklerin payı kadınlara göre daha yaygın olmasıdır.

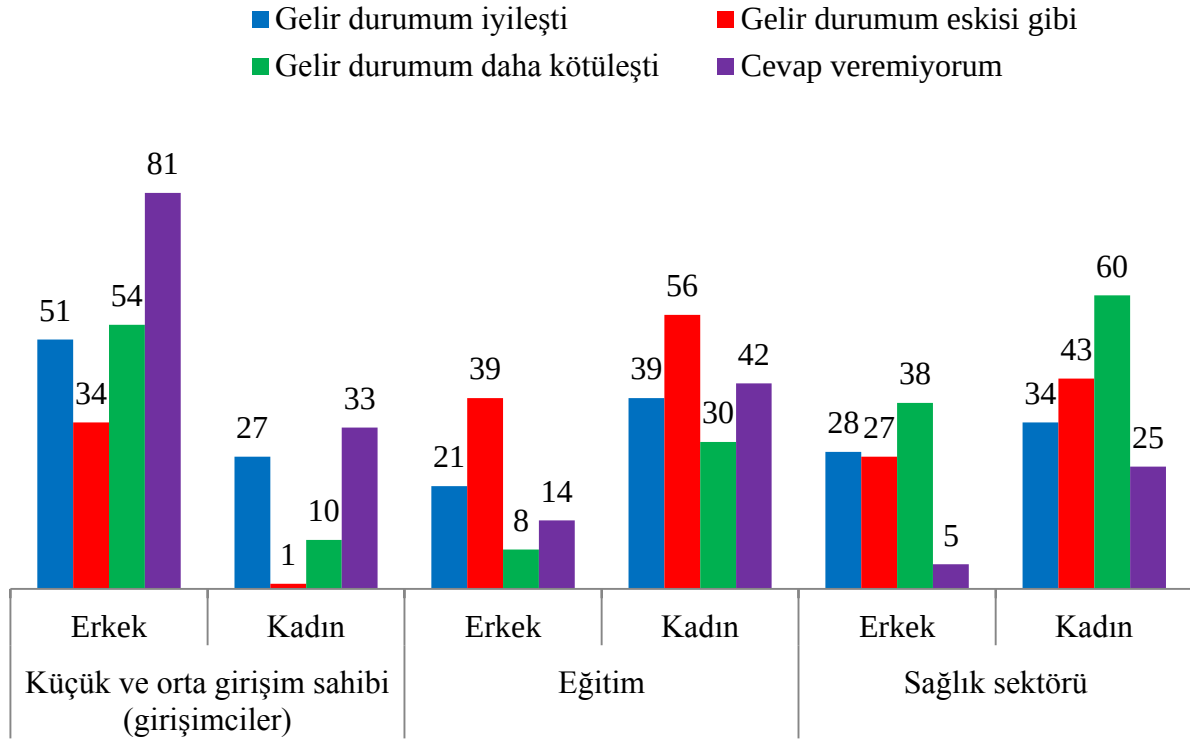
Üniversite Öğretim Üyeleri arasında gelir durumunun iyileştiğine inananların oranı erkeklerde (%21) kadınlardan (%39) daha düşüktür. Gelir durumum eskisi gibi diye cevap verenler erkeklerin %39'u ve kadınların %56'sıdır. Gelir durumum daha kötüleşti diyen erkeklerin payı %8, kadınların payı %30'dur. Üniversite Öğretim Üyeleri arasında erkeklerin (%14) cevap veremiyorum diye söyleme olasılığı kadınlardan (%42) daha düşüktür.

Sağlık sektöründe çalışanlar arasında gelir durumunun iyileştiğine inananların oranı erkeklerde (%28) kadınlardan (%34) daha düşüktür. Gelir durumum eskisi gibi seçeneğini belirleyenler arasında erkeklerin oranı %27 ve kadınların payı %43'tür. Gelir durumum daha kötüleşti diyenler arasında erkeklerin payı %38, kadınların payı %60'tır. Sağlık sektöründe çalışanları arasında cevap veremiyorum erkeklerde (%5) kadınlardan (%25) daha düşüktür.

Sonuç olarak, üç grup arasında, verilen yanıtlara dayanarak mali durumlarının son 5 yıl içinde iyileşip iyileşmediğini veya kötüleşip bozulmadığını gözden geçirdik. Böylece, sonuçlara göre, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin çoğunluğu “gelir durumum iyileşti” (%39) cevabını, üniversite öğretmenlerinin çoğunluğu ise “gelir durumum eskisi gibi” (%48) cevabını seçmiştir. “Gelir durumum daha kötüleşti” cevabını seçenler sağlık sektöründe

çalışanlar arasında dah yaygın çıktı (%47). Bunun temel nedenleri sağlık sektöründe çalışanlarının sayısındaki artış ve yurtdışında eğitim görmüş tıp uzmanlarının sayısındaki artış olabilir. Buna göre, kalifiye uzmanlara daha yüksek aylık maaş ödeneceği için eski çalışanların maaşlarında indirim olacaktır.

Tablo 166. Cinsiyete Göre Üç Meslek Grubunda Son 5 Yıl İçinde Ailenin Mali Durumundaki Değişim (%).

Özel bütçeden eğitim hizmetleri için fon tahsis edilmesi, elbette, Kazak orta sınıfının oluşumuna katkı yapabilir.

Buna göre, “Çocuklarınız kişisel bütçenizden hangi eğitim hizmetlerini aldı?” diye sorduk. Bu şekilde, katılımcıların gelirlerini nerede harcadıkları ve orta sınıfa özgü hangi eylemleri yaptıkları belirlenmiştir. Aile bütçesinin nerede harcandığına gelince, yükseköğretim, özel okullar ve anaokulları ile özel müzik okulları ve çeşitli kurslara harcandığı açıklandı.

Katılımcıların %12’si aile bütçesinin özel sınıflara harcandığını belirtmiştir. Buradan, Nur-Sultanlı orta sınıf temsilcilerinin maneviyatlarını, kendilerini geliştirmelerini ve bütçeden (sendika) para tahsis etmelerini sağladığını görebiliriz. Bununla beraber Nur-Sultanlı orta sınıfın YOS olarak da değerlendirebiliriz. Çünkü, “eski” orta sınıf eski değerlerini yeni manevi değerlerle değiştirmeye başladı.

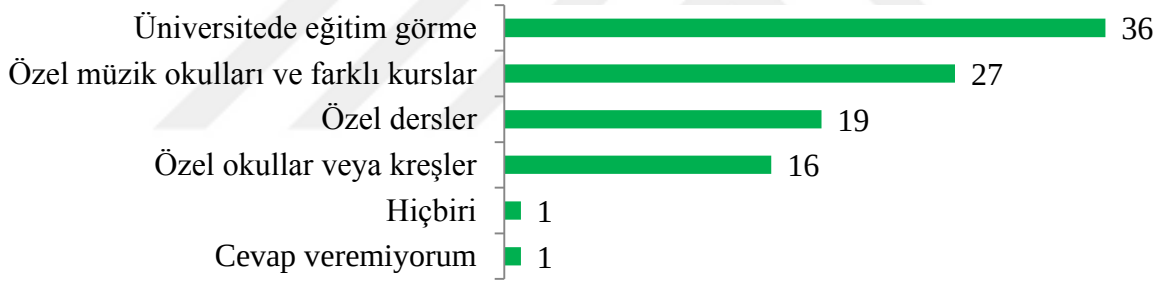
Katılımcıların küçük bir yüzdesinin fitness ve sağlıklı bir yaşam tarzı için kişisel bütçeden fon ayırdığı belirtilmelidir. Bu gösterge Nur-Sultan'da YOS'ın oluşumunu da karakterize eder.

Tablo 167. Üç Meslek Grubu Arasında Kişisel Bütçeden Eğitim Hizmetlerinin Kullanımı (%).

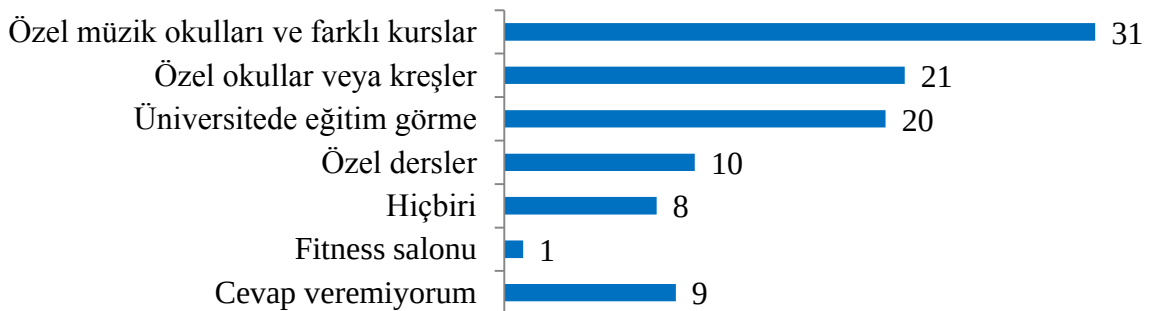
Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerine göre, kişisel bütçelerini, her şeyden önce, yüksek öğrenime, ikinci olarak, özel müzik okullarına ve çeşitli kurslara ve üçüncüsü de özel derslere harcadıklarını belirtti.

Tablo 168. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Bütçelerinde Eğitimin Payı (%).

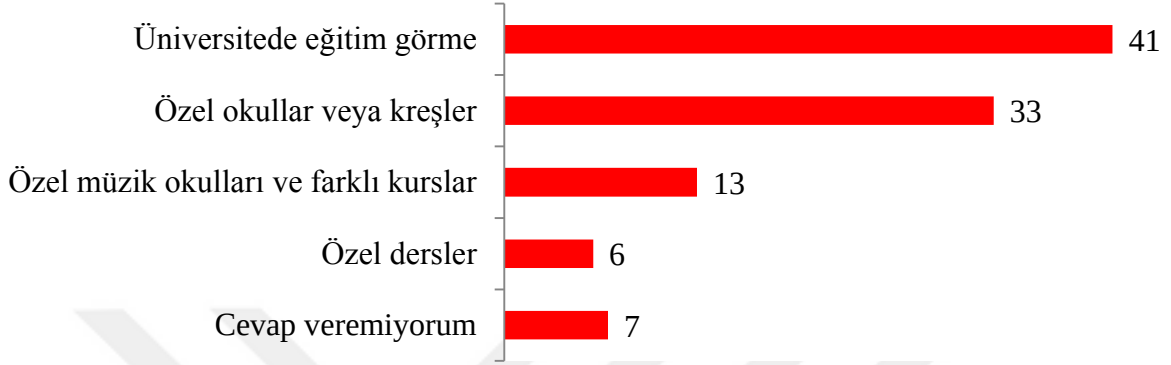
Üniversite Öğretim Üyelerine göre, kişisel bütçelerini, her şeyden önce, özel müzik okullarına ve çeşitli derslere, ikinci, özel okullara ve kreşlere, üçüncü de yüksek eğitime harcamaktalar.

Tablo 169. Üniversite Öğr.Üyelerinin Bütçelerinden Eğitim Hizmetlerine Ayırdıkları Paraları (%).

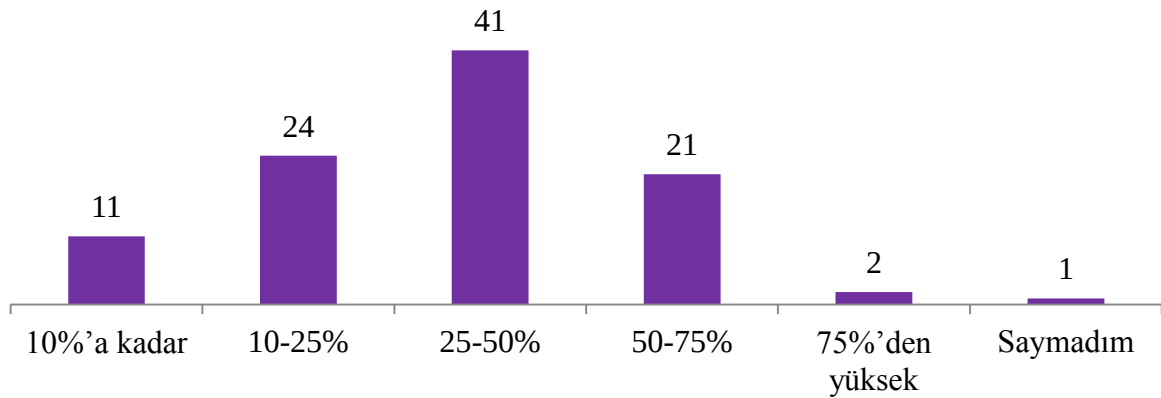
Sağlık sektöründe çalışanlarına göre, kişisel bütçelerini öncelikle üniversitedeki eğitime, ikinci özel okullara veya kreşlere, üçüncü olarak özel müzik okullarına ve çeşitli kurslara harcıyorlarmış.

Tablo 170. Sağlık Sektöründe Çalışanların Kendi Bütçelerinden Eğitim Hizmetlerine Ayırdıkları Paraları (%).

Ayrıca, çalışma grupları arasında, bir ailenin aylık bir yemeğe ne kadar harcadığını belirlersek, katılımcıların %41'i maaşın % 25-50'sini, %24'ü maaşın %25-10'unu, %21'i ise maaşın %50- %75'ni yiyeceklere harcadıklarını gösterdiler. Sadece katılımcıların yüzde ikisi bu oranın %75 daha yüksek olduğunu belirtirse, %11'nin ise yüzde %10'a kadarını yiyecek için harcadığını söylediler.

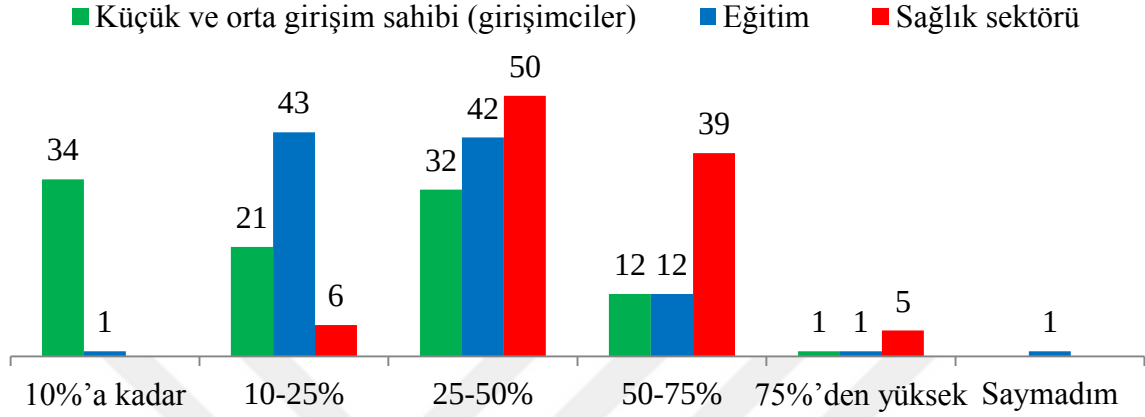
Tablo 171. Üç Meslek Grubu Arasında Aile Gelirinin Gıda İçin Yapılan Masrafları (%).

Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerine göre, bir ailenin ayda ne kadar gıda için harcadığını belirlersek, katılımcıların %34'ü maaşın %10'a kadar, %21'i maaşın %10- %25'ini, %32'si maaşın %25-50'sini, %12 maaşlarının %50-75'ini gıdaya harcadıklarını ifade etti. Sadece yüzde biri gıda için maaşlarının yüzde 75'ten fazlasını harcadıklarını söyledi.

Sağlık sektöründe çalışanlara göre, bir ailenin bir ayda gıda için ne kadar harcadığını belirlersek, katılımcıların %50'si maaşlarının %25-%50'sini, %39'u maaşlarının %50-%75'ini, %6'sı maaşlarının %10-%25'ini gıda için harcadıklarını gösterdi. Sadece %5' gıda için %75'ten fazlasını harcadıklarını söyledi.

Tablo 172. Sektörlere Göre, Aylık Olarak Gıdaya Ayrılan Pay (%).

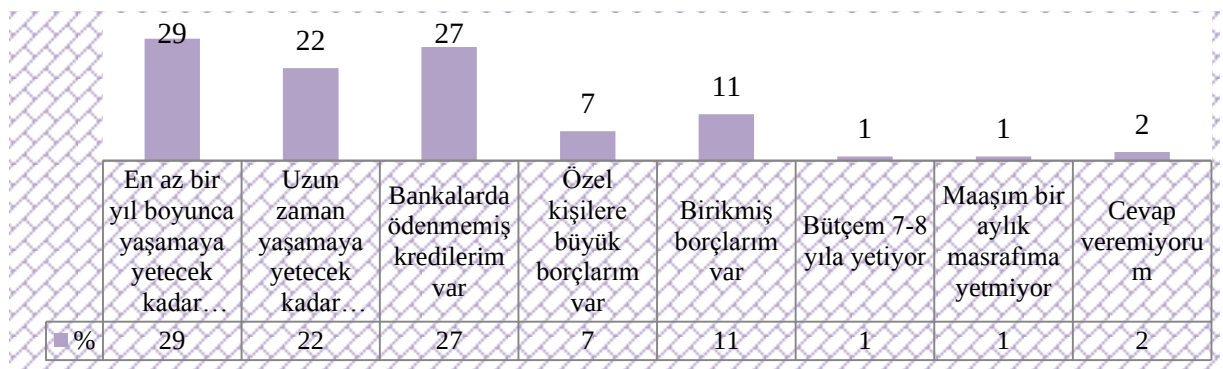

Kazakistan'da herkes ekonomik durum hakkında farklı anlayışlara ve açıklamalara sahiptir. Ekonomik durum farklı toplumlarda ve ortamlarda farklı değerlendirilir ve ölçülür. Bu bağlamda, katılımcıların ekonomik durumunu belirlemek için ekonomik durumu açıklayan cevapları olan bir soru soruldu.

En az bir yıl (%29) yaşamak için yeterli birikimim var, birikmiş borçlarım (% 11), bütçem 7-8 yıl (% 1) için yeterli diye gösteren, yani katılımcıların %41'inin ekonomik durumunun iyi olduğunu görüyoruz. Katılımcıların %22'si uzun yaşamak için yeterli tasarrufları olmadığını söylese de, mevcut ekonomik durumunu kötü olarak tanımlamıyorlar.

Elbette, katılımcıların %27'sinin bankalarda ödenmemiş kredileri olduğunu söylemeleri şaşırtıcı değildir. Çünkü modern toplumda birçok insanın bankalarda kredisi var ve biliyoruz ki insanlar çok fazla mal ödünç alıyor. Geri kalanı, gördüğümüz gibi, ekonomik durumlarının düşük olduğu anlamına gelir.

Tablo 173. Ankete katılanların birikim/borçları (%).

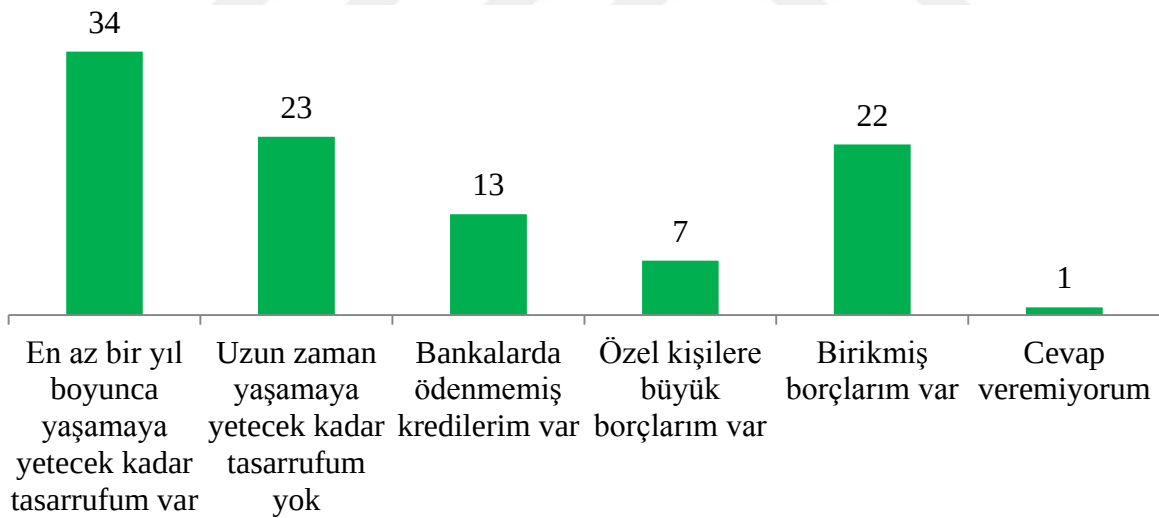

Her şeyden önce, küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasındaki ekonomik duruma bakalım. Katılımcıların %34'ü en az bir yıl yaşamak için yeterli birikime sahip olduklarını söyledi.

Bununla birlikte, çoğu küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri ekonomik durumlarını olumlu bir şekilde tanımlamamıştır, örneğin: katılımcıların %23'ü uzun yaşamak için yeterli birikime sahip olmadığını, %22'si borçlarının olduğunu, %13'ü bankalarda ödenmemiş kredileri olduğunu ve %7'si ise özel kişilere büyük borçlarının olduğunu söylediler.

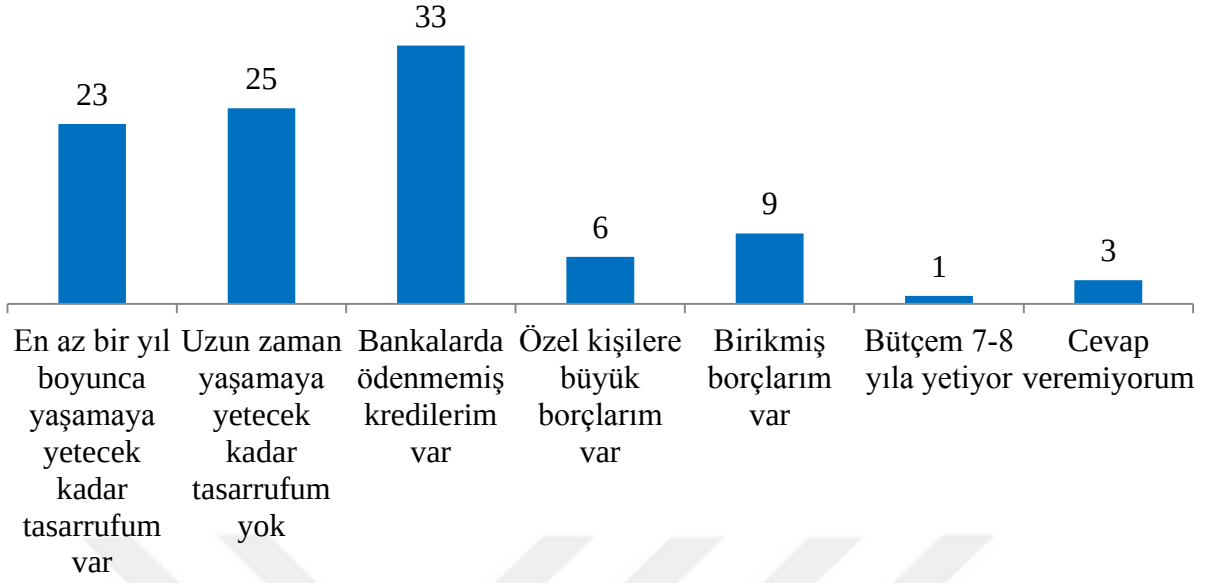
Tabii ki, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin ekonomik durumunun böyle bir açıklamasının sonucu şu şekilde açıklanabilir: herhangi bir ülkede, küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri bankalardan kredi alır, işleri için borç alır ve sıklıkla risk alırlar. Bu nedenle, böyle bir ekonomik durum girişimcilerin bir özelliği olarak anlaşılabilir. Akılda tutulması gereken başka bir şey, birçok girişimcinin tam olarak ne kadar kazandıklarını söylemeyi reddetmesidir. Bu nedenle, anket sırasında katılımcıları gelir kaynağı hakkında önceden sorulacakları konusunda uyardık. Ancak araştırmamız, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin tam olarak gelirlerini açıklamadığını göstermektedir.

Tablo 174. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Birikim/Borçları (%).

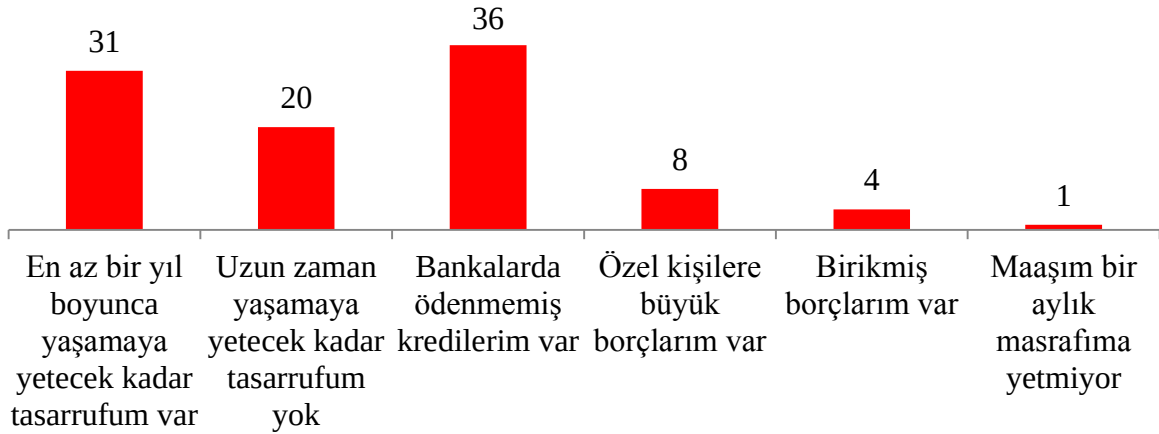
Üniversite Öğretim Üyeleri arasında katılımcıların %33'ü bankada kredisi olduğunu, %25'i uzun yaşamak için yeterli paralarının olmadığını, %6'sı büyük borçları olduğunu ve %9'u birikmiş küçük borçlarının olduğunu söyledi. Bununla birlikte, %23'ü en az bir yıl yaşayacak kadar yeterli paraya sahip olduğunu söylerken, %1'i 7-8 yıl için yeterli paraya sahip olduğunu söylediler.

Tablo 175. Üniversite Öğr.Üyelerinin birikim/borçları (%).

Sağlık sektöründe çalışanların ekonomik durumları şu şekilde tanımlamaktadır: aşağıdaki diagramdan göreceğimiz gibi, katılımcıların %31'inin en az bir yıl değerinde paraya sahip olduğunu ve %20'sinin uzun yaşamak için paraya sahip olmadığını, ama belirli bir miktarda paraya sahip olduklarını göstermektedir. %36'sının banka kredisi, %8'inin bireylere büyük borcu ve %8'inin birikmiş borcu vardır. Maaşının sadece %1'i aylık harcamalarını için yeterli değil diye gösterdi.

Tablo 176. Sağlık Sektöründe Çalışanların Birikim/Borçları (%).

Gördüğünüz gibi, hangi gruba bakarsanız da katılımcıların ekonomik durumu iyi değil. Bu, Nur-Sultan'daki orta sınıfın portresini zayıflatan bir göstergedir. Bunun nedeni, orta sınıf olarak tanımladığımız hedef grupların ekonomik durumlarını göstermeleridir. Bu kriterlere göre, Nur-Sultanlı orta sınıf bir "proto" orta sınıf olarak kabul edilmektedir. Çünkü, fazla sermayelerinin olmadığını ve belirli hedeflerinin olmadığını da söyleyebilirsiniz.

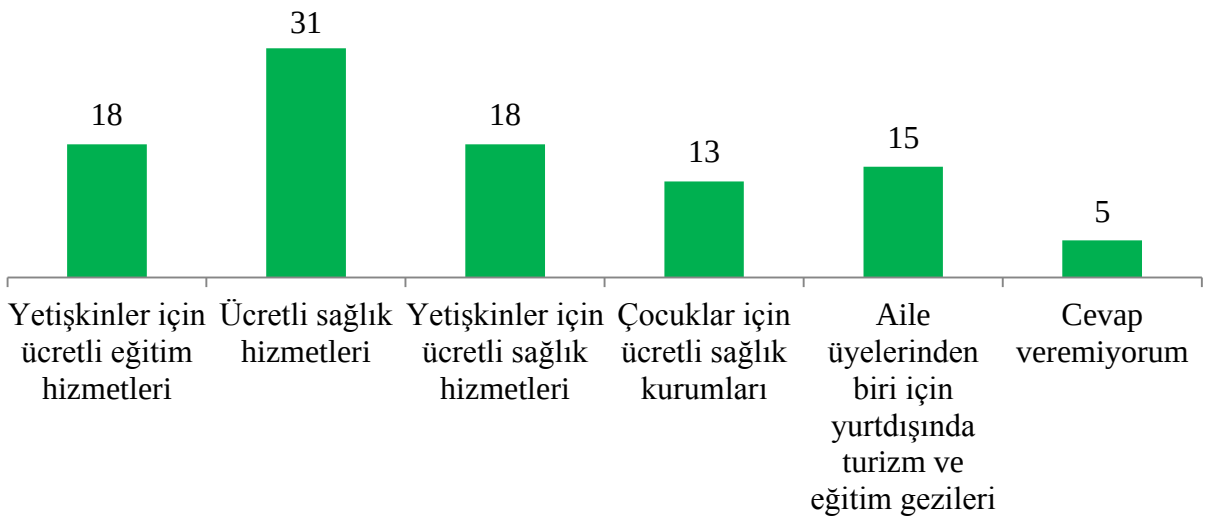
“Son üç yılda aileniz için hangi ücretli hizmetleri kullandınız?” diyen sorumuza genellikle ücretli tıbbi hizmetler kullanan insanlar fazladır. Sonra yetişkinler için ücretli eğitim hizmetleri vardır ve sonuncusu, çocuklar için ücretli tıbbi kurumlardan hizmet almaktadır. Burada görüyoruz ki, orta sınıfın özelliği, ülkenin ücretsiz tıbbi hizmetler sunmasına rağmen, insanların ücretli ilaçlara yönelmesidir.

Tablo 177. Üç Meslek Grubun Son 3 Yıl İçinde Satın Aldığı Ek Hizmetler (%).

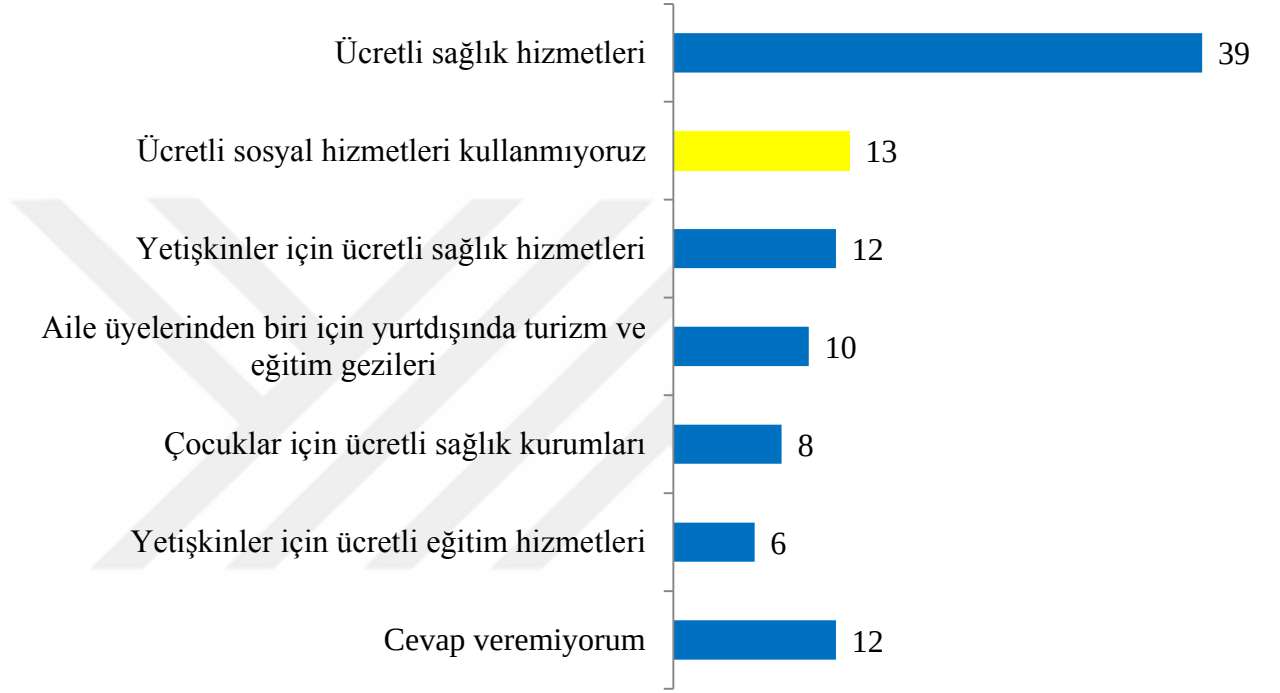
Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %31'i son 3 yıldır aile için ücretli tıbbi hizmetler, yetişkinler için ücretli eğitim için %18 ve yetişkinler için ücretli tıbbi hizmetler için aynı %18, çocuklar için ücretli tıbbi hizmetler için %13'ü kullanmaktadır. Aile üyelerinin %15'i yurtdışında turist ve çalışma gezilerine gitmektedir ve geri kalan katılımcıların %5'i cevap vermek istemedi.

Tablo 178. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahipleri Tarafından Son 3 Yıldır Alınan Ücretli Hizmetler (%).

Bu soruya Üniversite Öğretim Üyelerinin Üzerinden ele alırsak, katılımcıların %13'ü ücretli sosyal hizmet kullanmamaktadır. %39'u aile için son 3 yıldır ücretli sağlık hizmeti kullanmış, %10'u aile üyelerinden birini turizm ve yurtdışında eğitim için kullanmış, %12'si yetişkinler için ücretli eğitim almış ve %8'i çocuklar için ücretli sağlık hizmetleri almıştır. %6'sı ise yetişkinler için ücretli tıbbi hizmetler sunarken geri kalan %12'si cevap vermek istemedi.

Tablo 179. Üniversite Öğr.Üyelerinin Son Üç Yıldır Aldığı Ücretli Hizmetler (%).

Sağlık sektöründe çalışanlara göre, ankete katılanların %25'i ücretli sosyal hizmetler kullanmamaktadır. Üniversite öğretmenleriyle karşılaştırıldığında, sağlık sektöründe çalışanlarının ücretli sosyal hizmet almama olasılıkları %12'den daha fazladır ve bu bakımdan küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin hiçbiri bu seçeneği seçmemiştir.

%31'i ailede yetişkinler için son 3 yıldır ücretli eğitim almış, %21'i çocuklar için ücretli tıbbi hizmetler, %13'ü ücretli tıbbi hizmetler için, 6%'sı yetişkinler için ücretli tıbbi hizmetler için, 2%'si aileden bir kişinin yurtdışında turist ve çalışma gezisine gittiğinin belirlerse, sadece %2'si cevap vermek istemedi.

Gördüğümüz gibi, küçük ve orta ölçekli işletme sahipleriyle kıyasla, üniversite öğretmenleri ve sağlık sektöründe çalışanlar ücretli sosyal yardım başvurusunda bulunmamaya çalışmaktadır. Ücretsiz sosyal hizmetlerin alınması mümkün iken, onlar için ücretli sosyal hizmetlerin kullanılması savurgan olarak kabul edilir.

Tablo 180. Sağlık Sektöründe Çalışanlar Tarafından Son Üç Yıldır Alınan Ücretli Hizmetler (%).

Herhangi bir sınıf için mali zorluklar olduğunu biliyoruz. Ancak, Nur-Sultan'da orta sınıfının finansal durumunu iyileştirmek için hangi yöntemlerin yardımcı olabileceğini bilmiyoruz. Bunu belirlemek için, katılımcılara bir soru soruldu ve cevap aşağıdaki gibidir.

Katılımcılara göre, birkaç yerde yarı zamanlı çalışma (%24) ve bir kerelik ve geçici ekstra kazanç fırsatını kullanma (%24), bu iki cevap seçeneği onların fikirleriyle ve yardımlarıyla tutarlıdır. Katılımcıların %19'na göre, mali zorluklardan kurtulmanın yollarından biri elbette kiralık konutların, garajların, otoparkların veya tasarrufların kullanılmasıdır.

Ayrıca, katılımcıların %14'ü hiçbir şey yapmasına gerek olmadığını düşünüyor. Çünkü, yeterince paraları var, yani ekonomik krizden önce planladıkları fonları varmış. Tabii ki, bu, daha önceki çalışmalarla karşılaştırıldığında, Nur-Sultan orta sınıfının YOS'a dönüştüğünü veya taşındığını ve ekonomik veya finansal okuryazarlığının arttığı anlamına gelir. Bunun nedeni, önceki soruda gördüğümüz gibi, katılımcıların bütçenin belirli bir miktarının ücretli eğitim ve kişisel gelişim için harcadığını söylemesidir.

Finansal zorluklar durumunda hangi yöntemin yardımcı olacağını bilmeyenler de vardı, yani cevap vermekte zorlananların oranı %16'sı.

Tablo 181. Üç Meslek Grubun Finansal Durumlarını İyileştirme İmkanları (%).

Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %24'ü ev, garaj, otopark kiralamanın finansal zorluklardan kurtulmanın yollarından biri olduğuna inanırken, %20'si bir kerelik ve geçici ekstra gelir fırsatını kullanmaktadır. %18'i yeterli param olduğu için hiçbir şey yapmam gerektiğini düşünüyor ve %15'i çeşitli yerlerde yarı zamanlı çalıştığını söylüyor. YOS'e ait karakter Nur-Sultan'daki küçük ve orta ölçekli işletmelerin sahiplerinde görülebileceğine dikkat edilmelidir. Çünkü herhangi bir finansal zorluklar durumunda ne yapacaklarını bildiklerini söylediler.

Tablo 182. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahiplerinin Finansal Durumlarını İyileştirme İmkanları (%).

Üniversite Öğretim Üyeleri, finansal zorluklar durumunda, bunu geliştirmek için aşağıdaki yöntemleri kullandıklarını belirtmişlerdir: %34'ü kiralık konut, garaj, otopark veya tasarruf faizini kullanma, ikincisi bir kerelik ve geçici ekstra gelir fırsatı (%18), üçüncü olarak kiralık konut, garaj, otopark veya tasarruf faizini kullanmak diye belirtti (%14).

Tablo 183. Üniversite Öğr.Üyelerinin Mali Durumlarını İyileştirme İmkanları (%).

Sağlık sektöründe çalışanlarına gelince, mali zorluklar durumunda, her şeyden önce, bir kerelik ve geçici ekstra geliri kullanların oranı %34, çeşitli yerlerde yarı zamanlı çalışma %22, kiralık konut, garaj, otopark veya tasarruf fırsatını kullananalar oranı %20'ye denk gelmektedir.

Tablo 184. Sağlık Sektöründe Çalışanların Mali Durumlarını İyileştirme İmkanları (%).

Tablo 185. Ankete Katılanların Boş Zaman Etkinlikleri (%).

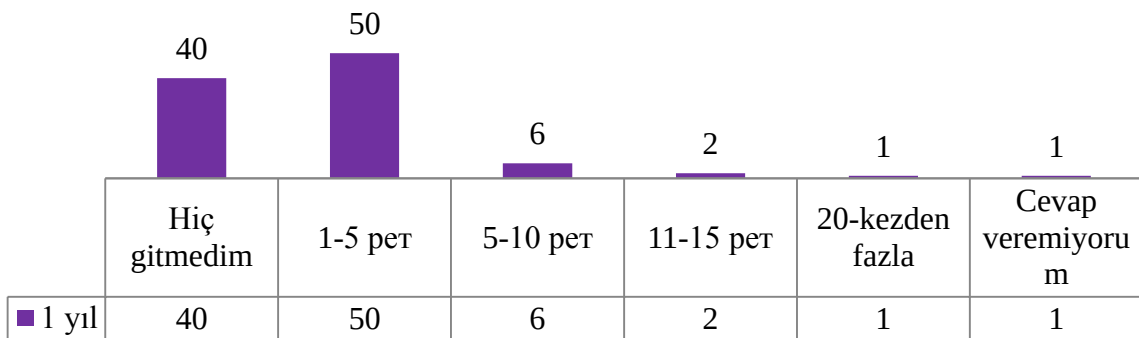

Aktif bir eğlence biçimi olan göstergelere göre, katılımcıların %6'sı tiyatroya, konserlere veya filmlere gitmeyi seçmişler. Bununla birlikte, yılda kaç kez konsere gittiklerini kontur sorusu ile öğrendik (anketteki 19.soru).

Ankette 1 yılda 1-5 kez konsere gittiklerini söyleyenlerin oranı %50'dir ve hiç gitmediklerini söyleyenlerin yüzdesi %40'tır. Bu da, yukarıda verilen cevabın doğru olduğu anlamına gelir. Nur-Sultan'daki orta sınıfın boş zamanlarını aktif ve etkili eğlence ile özel bir yeri işgal edildiği görülebilir.

Nur-Sultan'da belirlediğimiz orta sınıfın cevaplarına göre, ekonomik ve finansal duruma ve boş zamanın mevcudiyetine bağlı olarak, katılımcıların arasında konsere 5-10 kez ziyaret edenlerin oranı %6, 10-15 kez gidenler-% 2 ve 20'den fazla gidenlerin oranı ise %1'den fazladır.Tabii ki, bu küçük bir sayı, ama gidenler var. Ne kadar meşgul olursa olsun, ailesiyle ve kültürel etkinlikleriyle vakit geçirebildiklerini belirttiler.

Tablo 186. Ankete Katılanların Konsere gitme sıklığı (%).

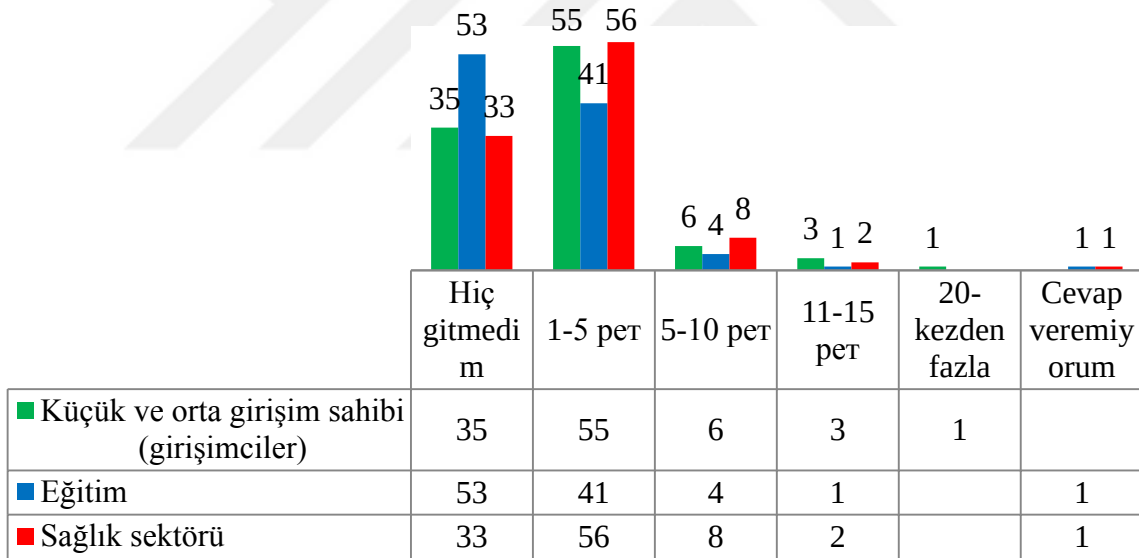

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında gerçekleştirdiğimiz ankette, yılda 1-5 kez konsere katılan katılımcıların oranı %55, 5-10 kez konsere katılan katılımcıların oranı %6 idi. Ve en fazla 10-15 defa veya 20 defadan fazla ziyaret ettiklerini söyleyenler üniversite öğretmenlerinden ve sağlık sektöründe çalışanlarından daha fazladır. Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında, hiç olmadıklarını söyleyenlerin yüzdesi, yani konsere hiç gitmeyenlerin oranı %35'tir.

Konseri 1-5 kez ziyaret ettiklerini söyleyenlerin arasında üniversite öğretmeni sayısı azdır ve hiç gitmediklerini söyleyenler onların arasında hakimdir. 5 ile 15 kez gittiklerini belirtenlerin oranı da her iki gruptan daha düşüktü.

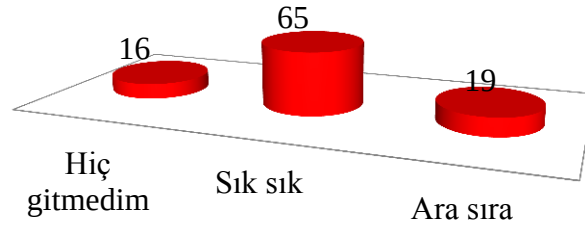
Sağlık sektöründe çalışanlarının çoğunluğu (%56) az olsa da yılda 1-5 kez konserlere gidiyorlarmış. 5-10 kez ziyaret edenlerin %8'i, 10-15 kez ziyaret edenlerin oranı %2'dir. Tabii ki, sağlık sektöründe çalışanları da yılda iki gruptan farklı olarak daha sık konserlere gittiklerini belirttiler ve gitmeyenlerin oranının %33 olduğunu görebiliriz.

Tablo 187. Üç Meslek Grubunda Konsere Gitme Sıklığı (%).

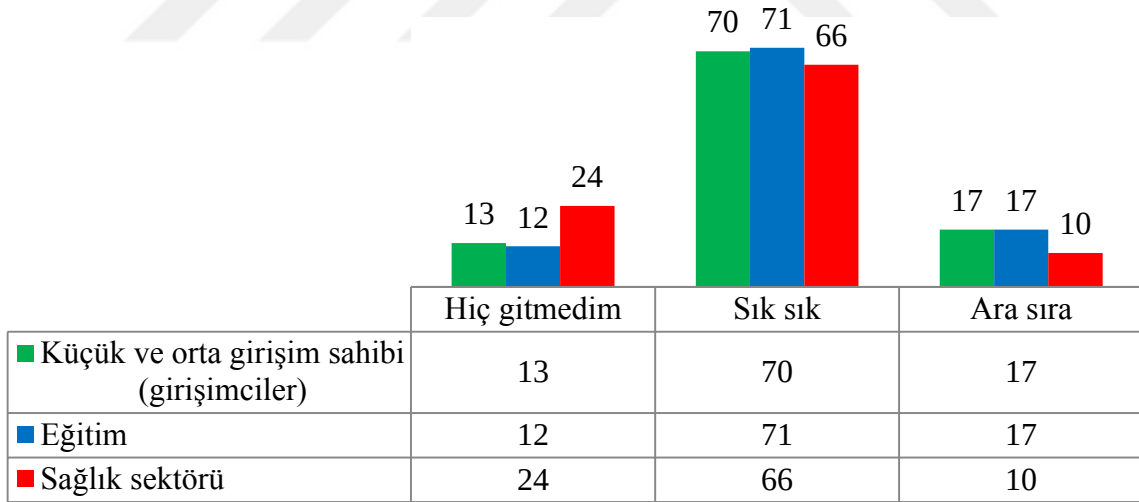
Nur-Sultan şehrinin sağ ve sol kıyısında, genel olarak yemek yemek, sosyal hizmetler, herhangi bir hizmet türünde rekreasyon açısından fiyat farkı vardır. Bu nedenle, katılımcılara geçen yıl Nur-Sultan'ın sol tarafında kaç kez yemek yediklerini sormaya karar verdik. Gördüğümüz gibi, Nur-Sultan'ın sol tarafını sık sık (%65) ziyaret ettiklerini söyleyenlerin oranı ve bazen (%19) ziyaret ettiklerini söyleyenlerin yüzdesi, hiç gitmedim diyenlerden (%16) daha yüksektir.

Tablo 188. Nur-Sultan'ın sol kıyısında yemek yeme sıklığı (%).

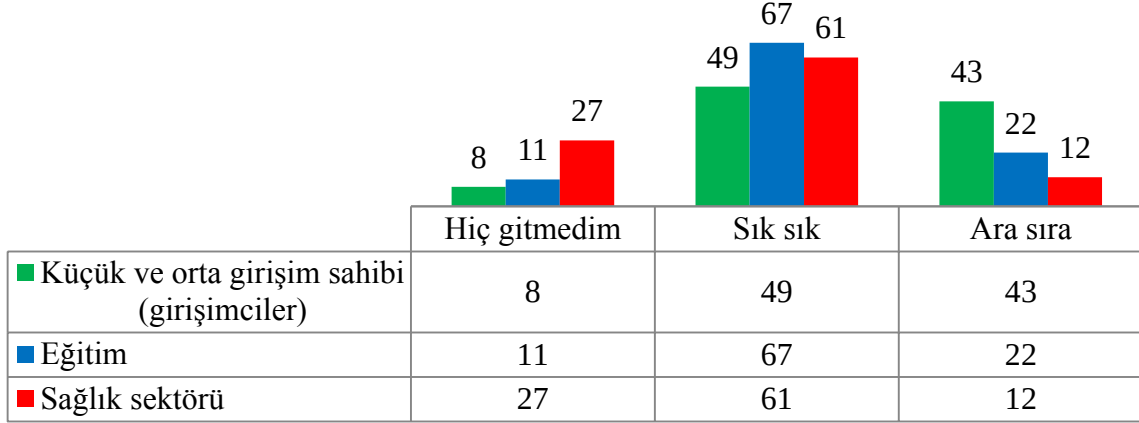
Nur-Sultan'ın sol yakasındaki yemek sıklığını cinsiyet açısından ve üç hedef grup arasında karşılaştırsak, her şeyden önce, erkekler arasındaki farklılıklara bakalım: küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasındaki erkeklerin %70'i, üniversite öğretmenlerinin %71'i, sağlık sektöründe çalışanların %66'sı – Nur-Sultan'ın sol tarafında sık sık yemek yeme fırsatı olduğu söylenir. Nur-Sultan'ın sol tarafında yemek yemek isteyenler arasında bu oran küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri ve üniversite öğretmenleri arasında aynıdır. Anketi yapma sırasında, sol tarafa yemek yemek için hiç gitmeyenlerin çoğu sağlık sektöründü çalışanlardır (% 24).

Tablo 189. Nur-Sultan'ın Sol Kıyısında Üç Meslek Grubu Arasında Erkeklerin Dışarda Yemek Sıklığı (%).

Nur-Sultan'ın sol tarafında yemek yemek sıklığını üç hedef grup arasında kadınların oranını karşılaştırsak. Her şeyden önce, kadınlar arasındaki farklılıklara bakalım: küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %49'u, üniversite öğretmenlerinin %67'si ve sağlık sektöründe çalışanlarının %61'i genellikle Nur-Sultan'ın sol yakasında yemek yediklerini belirttiler. Gördüğümüz gibi kadın tarafı sık sık Nur-Sultan'ın sol tarafına yemek yemeğe gittiklerini gösterdi.

Tablo 190. Nur-Sultan’ın Sol Kıyısında Üç Meslek Grubundaki Kadınların Dışarda Yemek Yeme Sıklığı (%).

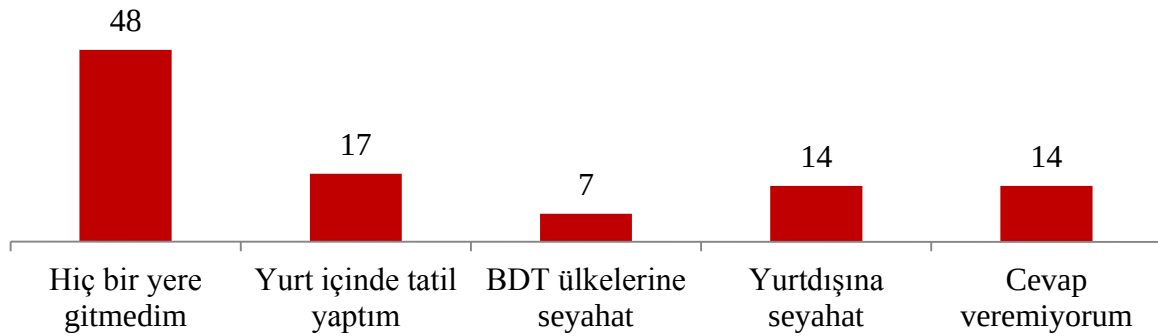

Nur-Sultan’ın orta sınıfına ve YOS’na özgü tatilleri planlamak ve nasıl geçirdiğini belirlemek için katılımcılara “Son tatilinizi nerede geçirdiğinizi söyleyebilir misiniz?” diye sorduk.

Anket sonuçlarına göre, son tatile gitmediklerini söyleyenlerin %48’i, yani Kazakistan’daki tatilin yerini ve zamanını dikkate almıyorlar, tatili yurtdışında veya BDT ülkelerinde geçirmeleri önemlidir. Bunun YOS’ın yeni bir modeli olduğunu varsayabiliriz.

Ülkede ve bulundukları yerde tatil yaptıklarını belirtenlerin ve bu tatili yurtiçi tatili diye düşünenlerin oranı %17’dir. Bu %17’ye göre, yurtiçi tatil, bir tatil için yurtdışına gitmekle aynıdır ve birçoğu için akrabalarıyla tatil yapmak çok etkili ve uygundur.

Tablo 191. Üç Meslek Grubunda Tatillerini Değerlendirme Durumu (%).

Katılımcıların dinlendikleri yerleri belirttikleri şehirlerin ve ülkelerin listesi.

Tablo 192. Üç Meslek Grubunda Tatil Gidilen Şehirlerin ve Ülkelerin Listesi

<i>Yurt içinde tatil yaptım</i>	<i>BDT ülkelerine seyahat</i>	<i>Yurtdışına seyahat</i>
Burabay	Rusya	Türkiye
Aktau	Kırgızistan	Almanya

Aktobe	Moskova	Avrupa
Alakol	Sochi	İtalya
Almaty	Ufa	İspanya
Atyrau	Issyk-Kul	BAE
Balkhash		Dubai
Taraz		Kanada
Kyzylorda		İngiltere
Shymkent		Fransa
Pavlodar		Mısır
Oskemen		Gürcistan
Kentau		ABD
Kokshetau		Kore
Sosnovyi bor		GOA
		Polonya
		Venedik

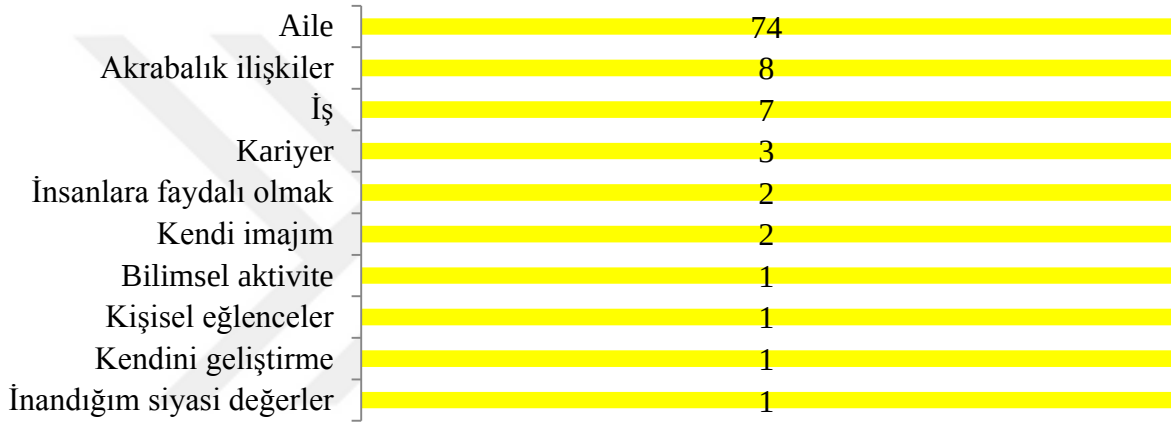
Kazakistan'daki orta sınıfın bir diğer belirgin tezahürü, yurtdışında ve BDT ülkelerinde tatillerin iyi bir işaret veya gösterge olduğudur. Bu da Kazakistan'daki YOS'ın oluştuğu anlamına gelir. Genel olarak, yurtdışında tatil yapanların sayısı BDT ülkelerinde tatil yapanlardan göre daha fazla. Burada akılda tutulması gereken bir şey, yurtdışında tatile gitmek için bir bankadan kredi alarak hedeflerine ulaşanlar da var. Birincisi, bu bir bütün olarak Kazakistan'daki orta sınıfın sosyal statüsünün çok daha iyi olduğu anlamına gelmez. İkincisi, orta sınıfın veya YOS'ın özelliklerine karşılık gelmez. Bunların alt orta sınıfın özellikleri olduğu görülebilir. Bu, onları bir kredi almaya zorlayacak aylık bir maaş eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Üçüncüsü, yakın zamanda “ülke dışında kalma” eğilimi var. Yeterli paraları olmasa bile, bir düğün için kredi almak, yurtdışına seyahat etmek ve eve tatilat yapmak yaygındır. Bu durumun orta sınıfın ekonomik durumunu da etkilediği bilinmektedir. Buna göre, bu gösterge orta sınıf için tipik değildir, daha ziyade alt orta sınıfın

özelliklerine denk gelir. Örneğin, yurtdışında tatilde olduklarını söyleyenlerin %14'ü ve BDT'de olduklarını belirtenlerin oranı %7'si.

4.3.5.Nur-Sultan'daki Orta sınıfın Dünya Görüşü ve Değerleri

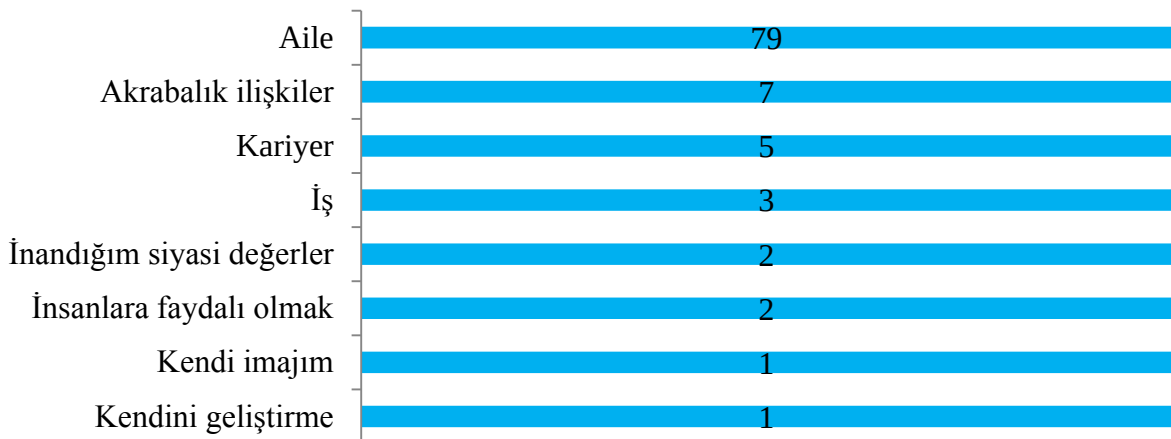
Orta sınıfın ve YOS'ın doğasında var olan dünya görüşlerinin ve değerlerinin ortaya çıkışı ve kurulması, insanların sosyal sınıfı tarafından belirlenir. Aile ve akrabalık ilişkiler her zaman Nur-Sultanlılar için ana değer olmuştur ve çalışmanın sonuçları da bunu kanıtlamaktadır.Katılımcıların %74'ü aileyi ana değer olarak görüyor. %8 için akrabalık ilişkilerin ana değerlerden biridir. İş ve kariyeri düşünen katılımcıların toplam oranı %10'dur ve kalan değerler aile kadar önemli olamayacaklarını göstermiştir.

Tablo 193. Üç Mesleğin Önem Sırasına Göre Değerleri (%).

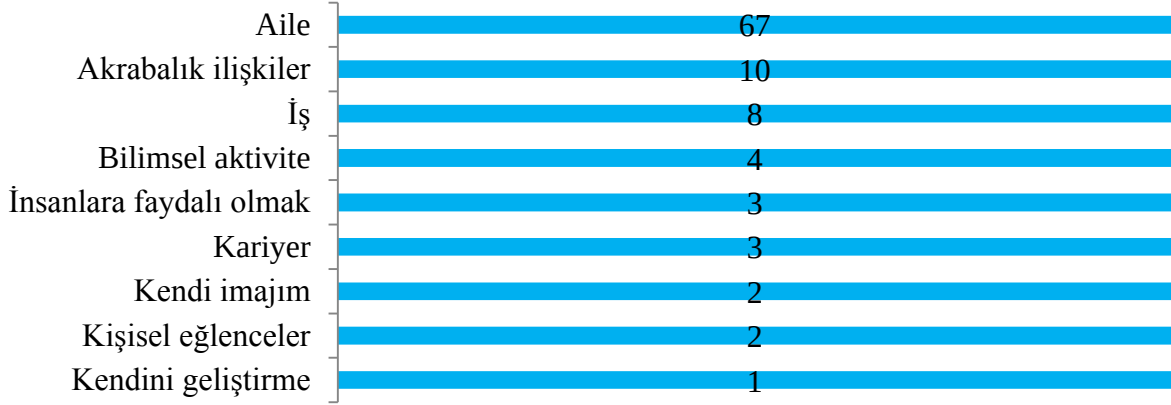
Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri için en önemli değerler: aile, akrabalık ilişkiler ve kariyer olmaktadır.

Tablo 194. Küçük ve Orta Ölçekli Girişimciler Açısından Değerler (%).

Üniversite Öğretim Üyeleri için de aile, akrabalık ilişkiler ve meslek önemli olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 195. Üniversite Öğr.Üyeleri Açısından Önemli Değerler (%).

Sağlık sektöründe çalışanlara göre en önemli değerler: aile, meslek ve akrabalık ilişkilerdir.

Tablo 196. Sağlık Sektöründe Çalışanlar Açısından Önemli Olan Değerler (%).

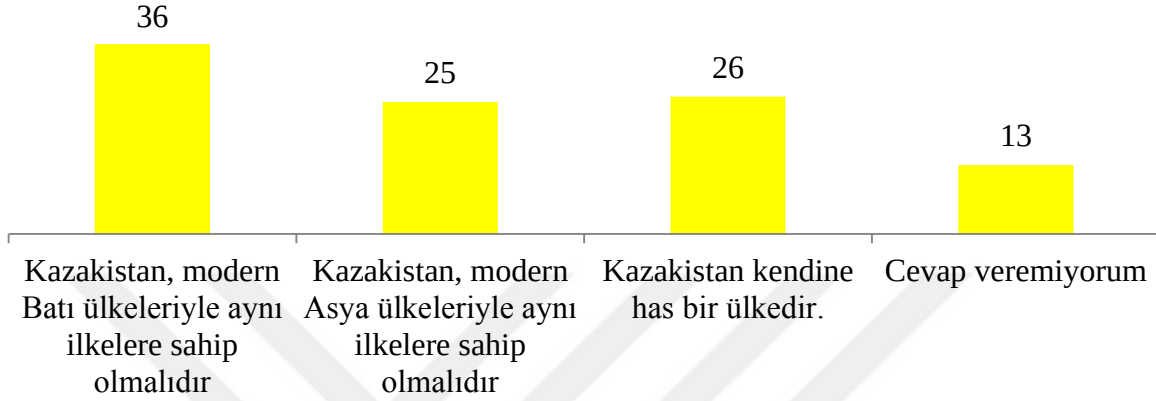
Gördüğümüz gibi, hedefe aldığımız üç grup için aile en önemli değerdir. Bu, orta sınıfın aileyi kurtarmak için geniş bir bağlantının olduğu anlamına gelir. İkincisi, akrabalık ilişkiler, yani bu Nur-Sultanlı orta sınıfının arasında kardeşlik bağların sıkı olduğunu gösterir. Tabii ki, mali ve ekonomik durum ailenin ve akrabalık ilişkilerinin sürdürülmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu nedenle, katılımcıların çoğunun mesleği önemli olarak seçmesi normaldir.

Katılımcılara göre, Kazakistan'ın ekonomik ilkeleri aşağıdaki gibi olmalıdır. Nur-Sultan'ın orta sınıf temsilcileri, ülkedeki ekonomik durumu Batı ülkelerinde olduğu gibi görmeye çalışıyorlar. Bu nedenle, onların görüşlerine göre, Kazakistan'ın modern Batı ülkeleriyle aynı ülkelere sahip olması gerektiğini cevaplayanların oranı %36 idi. Asya ile aynı prensipte olması gerektiği görüşünün aksine, ilke Batı ile aynı olması, yani Kazakistan'ın modern Asya ülkeleriyle aynı ülkelere sahip olması gerektiğidir (%25). Batı veya Asya

ülkeleri ile aynı prensipte olması gerektiğine inananlar arasındaki yüzdelik fark %11'dir. Tabii ki, bu büyük bir göstergedir ve orta sınıfın Batı ülkelerini taklit ettiği anlamına gelir.

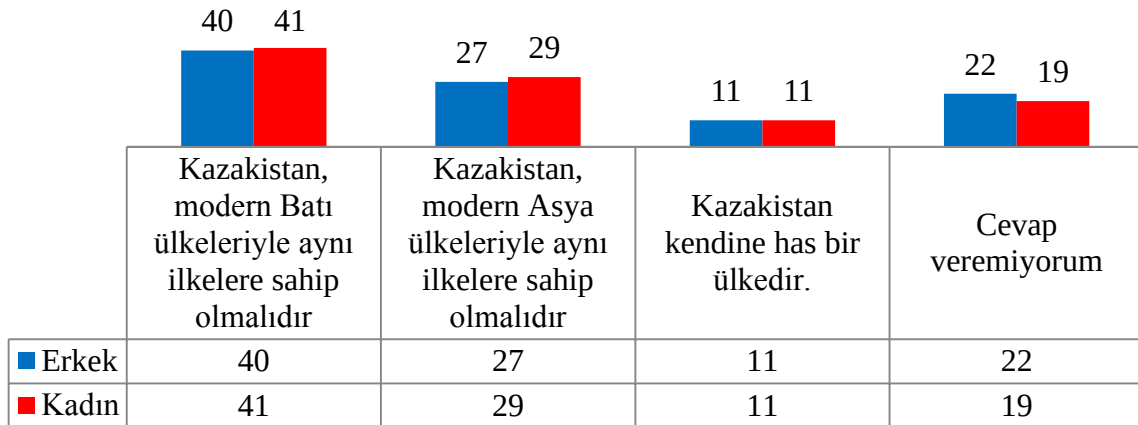
Analiz sonucunda Kazakistan kendine has bir ülkedir diyen belirleyenlere göre, ekonomik ilkelere ekonomik farklılık gösteren YOS'ın ortaya çıkmasını karakterize eden bir ülke (%26) olduğunu belirtiyor.

Tablo 197. Üç Meslek Grubun Kazakistan Hakkındaki Düşünceleri (%).

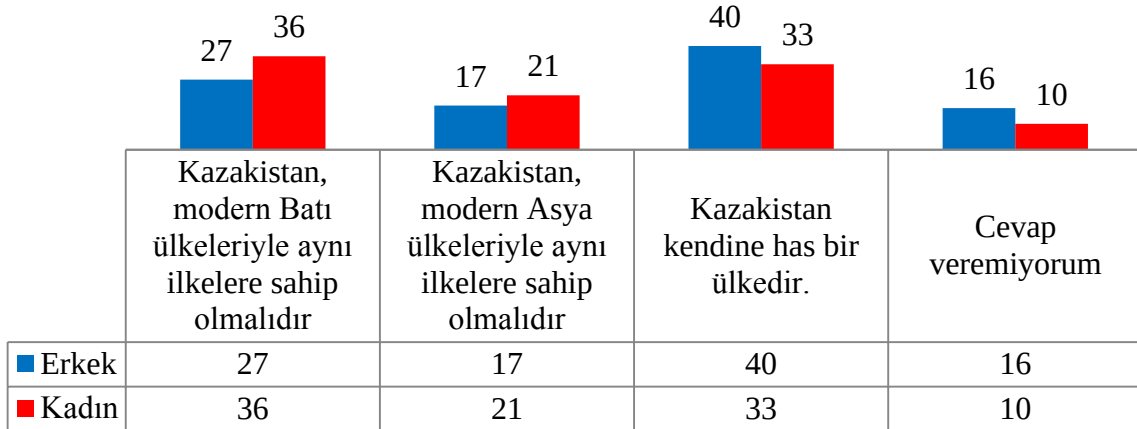
Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında, erkeklerin %40'ı ve kadınların %41'i Kazakistan'ın modern Batı ülkeleriyle aynı ülkelere sahip olması gerektiği cevabını seçerken, erkeklerin %27'si ve kadınların %29'u Kazakistan ve modern Asya ile aynı ülkelere sahip olmalıdır seçeneği belirlediler. Erkeklerin %11'i ve kadınların %11'i Kazakistan kendine has bir ülke olduğunu söylediler.

Tablo 198. Küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin Kazakistan hakkındaki görüşleri cinsiyet (%).

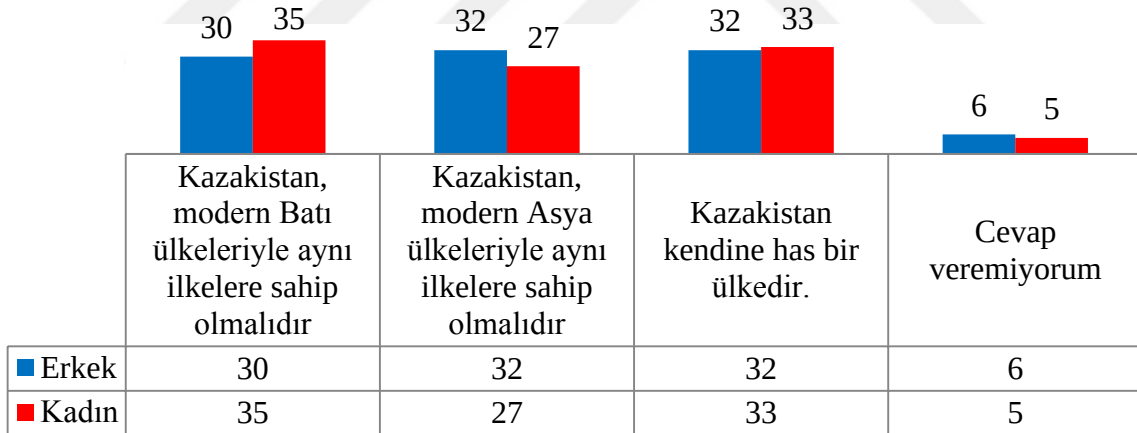
Üniversite Öğretim Üyeleri arasında erkeklerin %27'si, kadınların %36'sı Kazakistan, modern Batı ülkeleriyle aynı ilkelere sahip olmalıdır, erkeklerin %17'si, kadınların %21'i Kazakistan, modern Asya ülkeleriyle aynı ilkelere sahip olmalıdır ve erkeklerin %40'ı, kadınların %33'ü Kazakistan kendine has bir ülkedir cevabını seçti.

Tablo 199. Üniversite Öğr.Üyelerinin Cinsiyete Göre Kazakistan hakkındaki görüşleri (%).

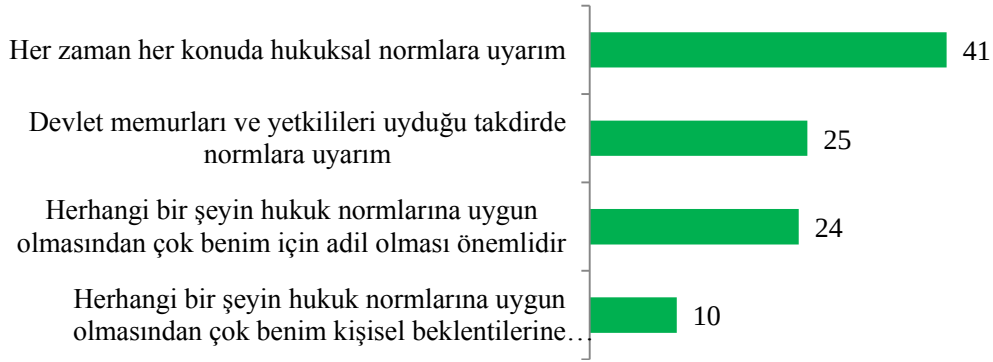
Sağlık sektöründe çalışanlar arasında, erkeklerin %30'u, kadınların %35'i Kazakistan, modern Batı ülkeleriyle aynı ilkelere sahip olmalıdır, erkeklerin %32'si, kadınların %27'si Kazakistan, modern Asya ülkeleriyle aynı ilkelere sahip olmalıdır ve erkeklerin %32'si, kadınların %33'ü Kazakistan kendine has bir ülkedir diye söylediler.

Tablo 200. Sağlık sektöründe çalışanların Cinsiyete Göre Kazakistan Hakkındaki Görüşleri (%).

Kazakistan vatandaşlarının, özellikle araştırmamızdaki hedef gruplarımızın, devlet yasalarına karşı tutumunu belirlerken, vatandaşlarımızın çoğunun her zaman hukukun üstünlüğüne bağlı kaldığını ve her şeyin yasaya uygun olması gerektiğine inanıyoruz diyorlar. Ankete katılanlar arasında, devlet memurları ve yetkililer normları karşılasa, normlara uyacağını söyleyenler vardı. Ancak, yüzdeleri tüm katılımcıların sadece %24'üdür. Çok az insan devlet yasalarından memnun değil veya normlara uymadıklarını söylüyor ve devlet yasası normlarının kişisel görüşlerine karşılık gelmesinin önemli olduğunu düşünüyorlar.

Tablo 201. Katılımcıların Hukuk Hakkındaki Görüşleri (%).

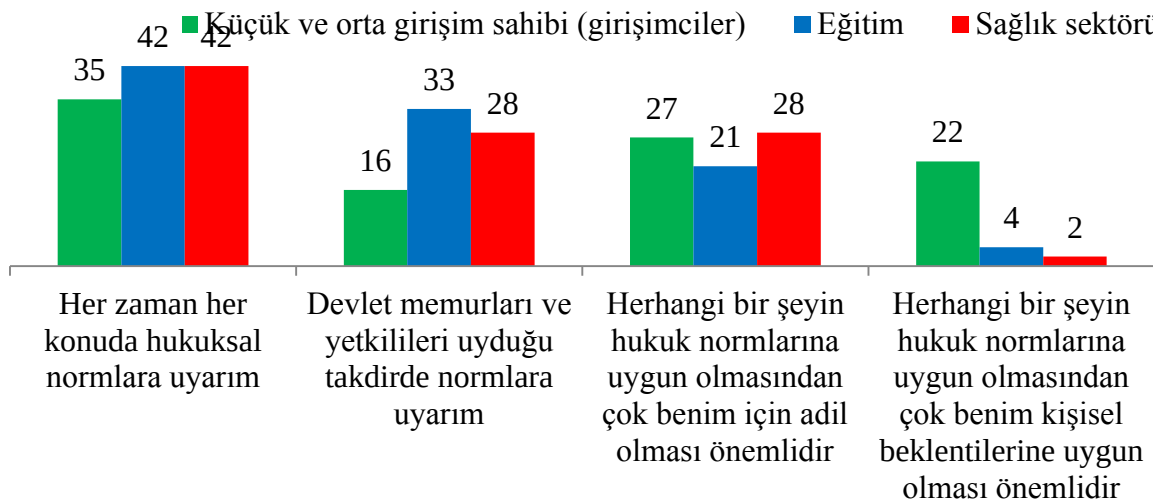

Cinsiyete göre, ankete katılanların, özellikle erkekler arasında devlet yasalarına ilgilerini analiz ederek, vatandaşlarımızın çoğunun her zaman hukukun üstünlüğüne uyduğunu savunmaktadır. Bu rakam küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında %35, üniversite öğretmenleri arasında %42 ve sağlık sektöründe çalışanlar arasında %42'dir.

Sağlık sektöründe çalışanlarının %28'i, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %27'si ve üniversite öğretmenleri her şeyin yasalara uygun olması gerektiğine inanmaktadır (%21).

Ankete katılanlar arasında, üniversite Öğretim Üyelerinin (% 33) ve sağlık sektöründe çalışanlarının (%28) çoğunluğu, devlet memurları ve yetkililer normları uyarsa, ben de normlara uyacağım diye ifade ettiler. Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri bu görüşe tam olarak katılmazlar ve aynı zamanda bunu dışlayamazlar (%16).Devlet yasalarından memnun olmayan veya normlara uymadıklarını söyleyen çok az insan vardır ve devlet yasası normlarının kişisel görüşlerine karşılık gelmesinin önemli olduğunu düşünenler %22dir. Diğer iki gruptaki katılımcılar bunu hiç düşünmüyorlar, çünkü bunların çoğu, yani üniversite öğretmenlerinin %4'ü ve sağlık sektöründe çalışanların sadece %2'si bu cevabı seçmektedir.

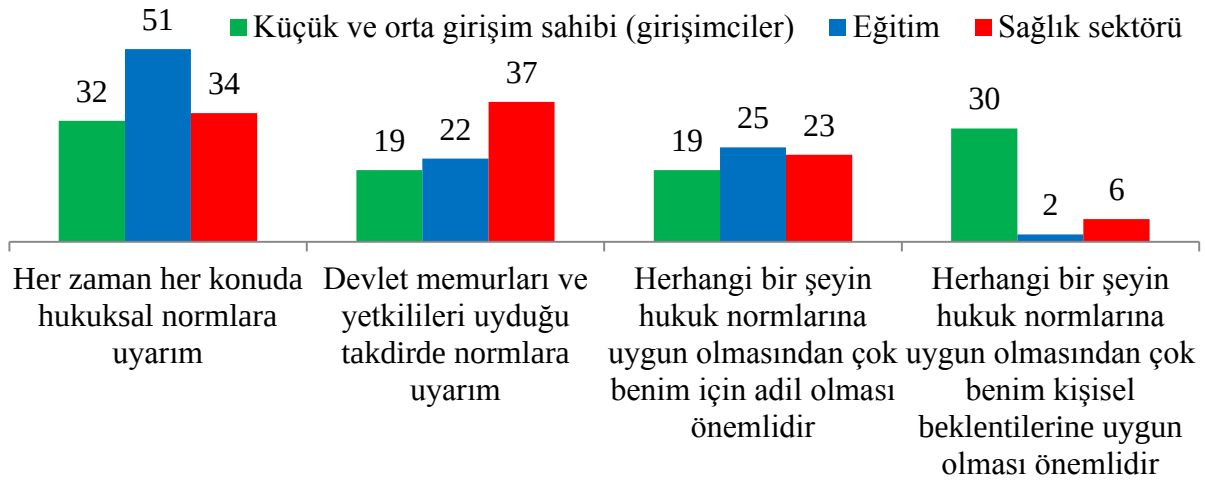
Tablo 202. Üç meslek grubunda Hukuk hakkındaki görüşler erkekler (%).

Kadınlar tarafında, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %32'si tüm kurallara uyduklarını, %19'u her şeyin yasaya uygun olması gerektiğini ve %19'u devlet memurları ve yetkililer normları uyarsa, ben de normlara uyarım diye işaretlediler. Sağlık sektöründe çalışanların %37'si böyle düşünmediklerini bildirdiler.

Özellikle kaygılanan, bu gruptaki birçok kişinin her şeyin kişisel görüşüme uygun olduğunu, yasaya uygun olmadığını (%30) belirlerken , diğer iki grup arasında bu oranın düşük olduğunu görebiliriz.

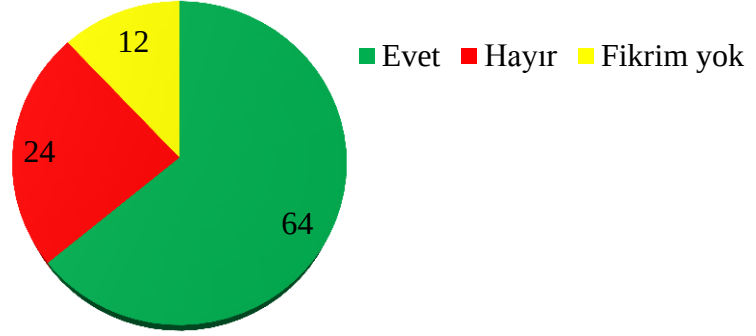
Tablo 203. Üç Meslek Grubunda Kadınların Hukuk Hakkındaki Görüşleri (%).

4.4. Girişimciliğin Nur-Sultan'daki Orta Sınıfın Sosyo-Ekonomik Durumu Üzerindeki Etkisi.

Kendilerini orta sınıf olarak görüp göremediklerini belirlemek için ankete katılanlara “Kendinizi orta sınıf olarak görebiliyor musunuz?” diye sorduk. Katılımcıların %64'ü kendilerini orta sınıf olarak gördüklerini söyledi. %24'ü kendilerini orta sınıf olarak görmüyor. %12'si bu soruyu cevaplamakta zorlandı. Yani, katılımcıların büyük çoğunluğunun kendilerini orta sınıf olarak görmesi umut vericidir. Çünkü, piyasa ekonomisinde gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin saflarına katılmak kolay değildir. Herhangi bir toplumun itici ve dengeleyici gücü orta sınıf olduğundan, çalışma hedefimizdeki üç hedef grup arasında orta sınıfın hakimiyeti Kazakistan'ın parlak bir geleceğe sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 204. Üç Meslek Grubu Arasında Kendilerini Orta Sınıf Temsilcisi Olarak Görenler (%).

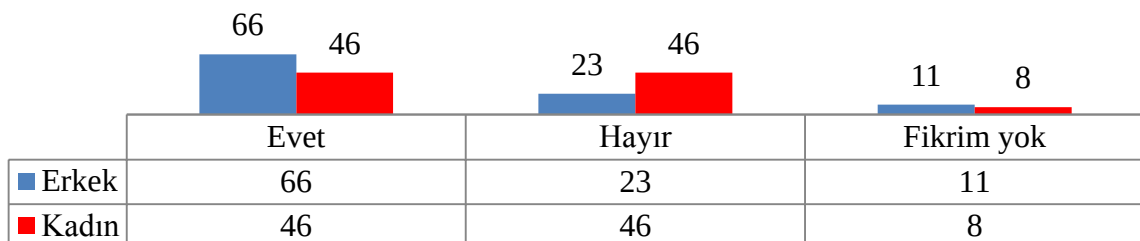
Üç hedef grubun temsilcilerinin bu soru hakkında nasıl düşündüklerine bakarsak, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %60'ı kendilerini orta sınıf olarak görüyor, %30'u böyle düşünmüyor ve %10'u cevap vermeyi zor buluyor. Katılımcılardan alınan cevaplar onları orta sınıfın bir üyesi olarak görmek için de bir neden olabilir. Hem erkeklerin hem de kadınların %60'ından fazlası kendilerini orta sınıf olarak görüyor.

Tablo 205. Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında kendilerini orta sınıf temsilcileri olarak görenler (%).

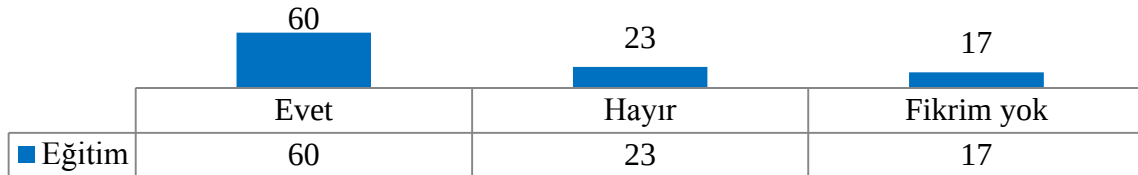
Cinsiyet açısından, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin payı erkekler arasında %66 ve kadınlar arasında %46'dır. Tersine, kadınların %46'sı ve erkeklerin %23'ü kendilerini orta sınıf olarak görmemektedir. Aynı zamanda, bu soruya cevap veremeyen erkeklerin oranı %11 ve kadınlar % 8'dir.

Tablo 206. Küçük ve Orta Ölçekli İşletme Sahipleri Arasında Cinsiyete Göre Kendilerini Orta Sınıf Temsilcileri Olarak Görenler (%).

Üniversite Öğretim Üyelerine göre, katılımcıların %60'ı kendilerini orta sınıf olarak görmektedir. Bununla birlikte, bu rakamın küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri görüşüyle aynı olmasına rağmen, “hayır” diyen ve bu sınıfa ait olmayanların sayısı %23’tür. Cevap veremeyenlerin oranı %17’dir.

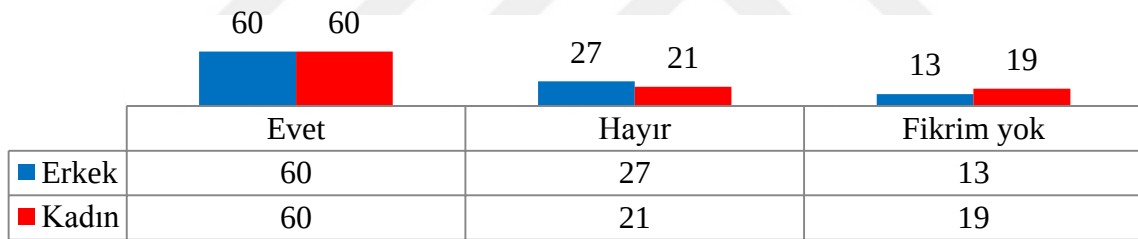
Tablo 207. Üniversite Öğr.Üyeleri Arasında Kendilerini Orta Sınıf Olarak Görenler (%).

	Evet	Hayır	Fikrim yok
■ Eğitim	60	23	17

Üniversite Öğretim Üyeleri arasında hem erkekler hem kadınlar kendilerini orta sınıf olarak kabul ettiler. Kendilerini orta sınıf olarak görmeyenler arasında çoğunlukla erkekler (%27) vardır, çünkü kadınların oranı erkeklere göre (%21) düşüktür. Cevap vermekte zorlananlar da kadınlardı.

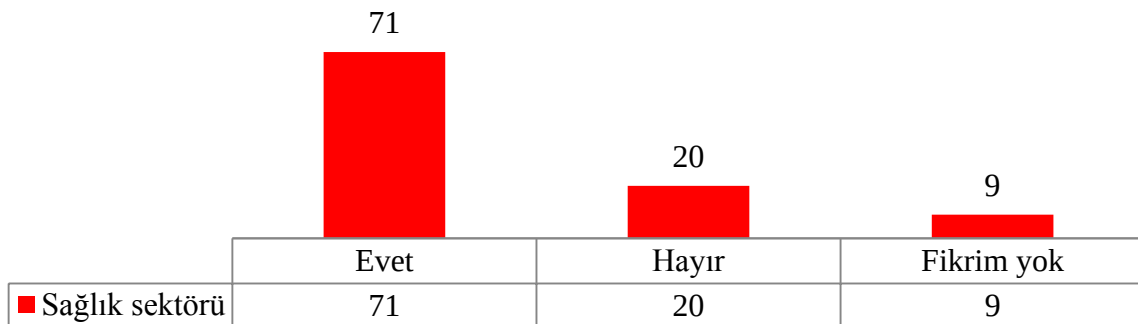
Tablo 208. Üniversite Öğr.Üyeleri Arasında Cinsiyete Göre Kendilerini Orta Sınıf Olarak Görenler (%).

	Evet	Hayır	Fikrim yok
■ Erkek	60	27	13
■ Kadın	60	21	19

Sağlık sektöründe çalışanlarına göre, katılımcıların %60'ı kendilerini orta sınıf olarak görüyor, ancak bu rakam küçük ve orta ölçekli işletme sahipleriyle aynı olmaktadır, ancak katılımcıların %23'ü hayır diyor ve orta sınıfa ait değiller. Cevap veremeyenlerin sayısı da %17’dir.

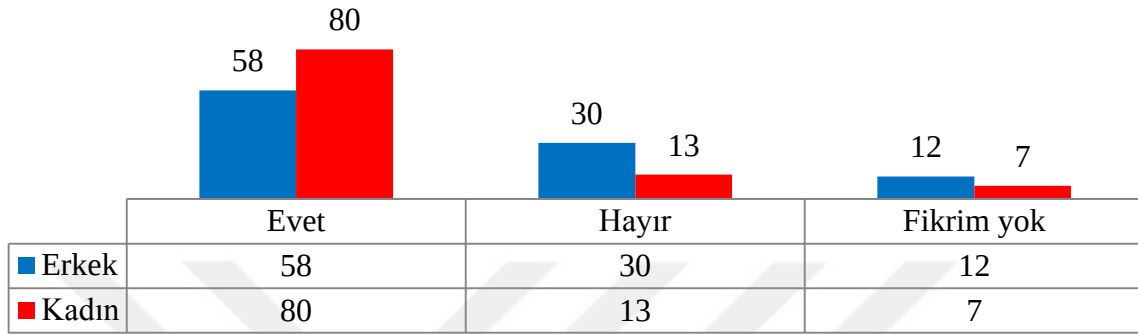
Tablo 209. Sağlık Sektöründe Çalışanlarında Kendilerini Orta Sınıf Olarak Görenler (%).

	Evet	Hayır	Fikrim yok
■ Sağlık sektörü	71	20	9

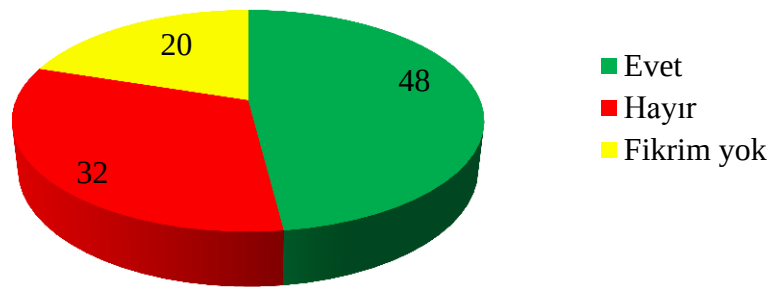
Önceki iki gruba göre sağlık sektöründe çalışanların kendilerini orta sınıf olarak görenler erkekler arasında %58, ve bu oran kadınlar arasında yüksektir (% 80). Kendilerini orta sınıf olarak düşünmeyenler arasında, erkeklerin payı %30, kadınlar %13'tür. Ankete katılanların çoğu erkekti (% 12).

Tablo 210. Sağlık Sektöründe Çalışanlar Arasında Cinsiyete Göre Kendilerini Orta Sınıf Olarak Görenler (%).

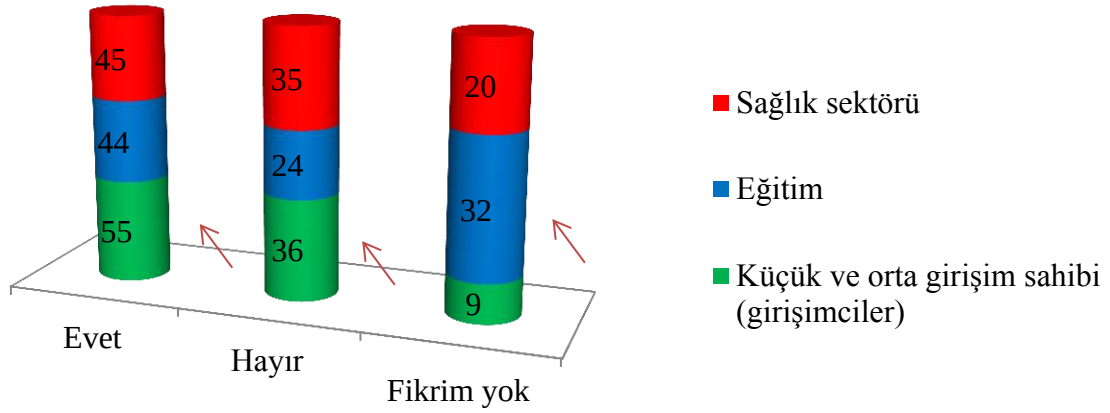
Katılımcıların kendilerini orta sınıf olarak tanımladıklarını öğrendiğimizde, ülkede iş yapmanın önünde herhangi bir engel olup olmadığını sormaya karar verdik. Ülkede girişimciliğin önündeki engellerin olduğuna inananların oranı %48'dir ve engel olmadığına inananların oranı sadece %32'dir ve %16'lık bir fark vardır. Ve bu soruyu cevaplamakta zorluk çekenlerin oranı %20'dir. Bunu bir engel olarak görenlerin yüksek yüzdesi, Nur-Sultan şehrinin yapısının kentteki girişimciliğe fazla yer ayırmamasından kaynaklanmaktadır.

Tablo 211. Ankete Katılanlar Arasında Ülkede Girişimciliğin Önündeki Engeller Hakkındaki Fikirleri (%).

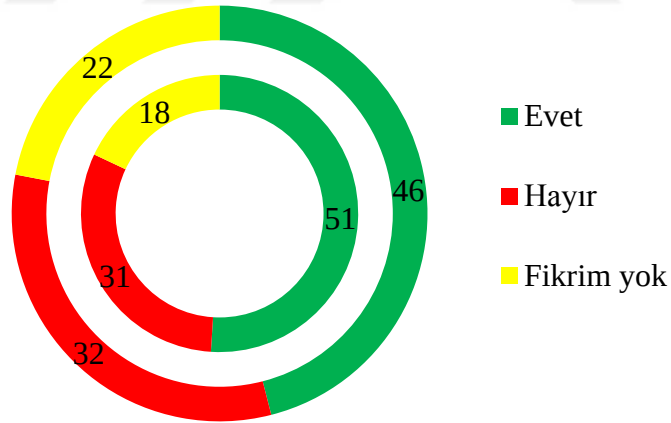
Üç gruptan, ülkedeki girişimciliğin önündeki engeller olduğuna inananların çoğu elbette küçük ve orta ölçekli işletme sahipleridir. Bununla birlikte, hiçbir engel olmadığına inananlar arasında bile, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin payı yüksektir. Ülkede girişimciliğin önünde engeller olup olmadığı konusunda cevap vermekte zorluk çekenler üniversite öğretmenlerine aittir.

Tablo 212. Üç Meslek Grubunda Ülkede Girişimciliğin Önündeki Engellerle İlgili Görüşleri (%).

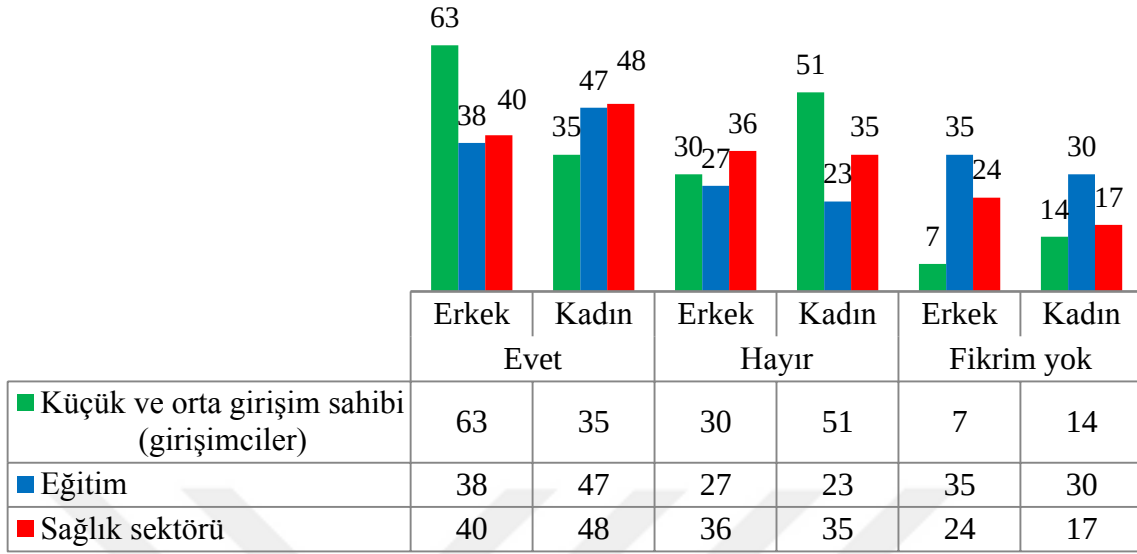
Cinsiyet perspektifinden bakıldığında, iç grafikte görüldüğü gibi, erkeklerin %51'i girişimciliğin önündeki engeller olduğuna inanırken, %31'i hiçbirinin olmadığına inanmaktadır. Kadınların %46'sı engel olduğunu belirtirse, %32'si hiç engelin olmadığını söylediler.

Tablo 213. Üç Meslek Grubunda Cinsiyete Göre Ülkede Girişimciliğin Önündeki Engellerle İlgili Görüşleri (%)

Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında erkeklerin %63'ü, kadınların %35'i, üniversite öğretmenleri arasında erkeklerin %38'i, kadınların %47'si, sağlık sektöründe çalışan erkeklerin %40'ı ve kadınların %48'i ülkede girişimciliğin önünde engeller olduğuna inanıyorlar.

Tablo 214. Üç Meslek Grubuna ve Cinsiyete Göre Ülkede Girişimciliğin Önünde Engellerle İlgili Görüşleri (%)

Anketimiz kentsel alanlarda gerçekleştiği için, bir sonraki plan, kentsel alanlarda girişimciliğin gelişimini neyin engelleyebileceğini bulmaktır. Bu nedenle, ilk üç yanıtı üç hedef grup arasındaki en yüksek faiz oranları ve cinsiyet açısından ele alırsak: her şeyden önce, krediye erişimin zor olduğuna inananlar (yüksek faiz oranları, teminat eksikliği, garantörler, uzun vadeli uygulama); ve bu görüşü kabul edenlerin çoğu küçük ve orta ölçekli işletme sahipleridir. İkincisi, yüksek kiralar söz konusu olduğunda bile, en büyük pay kadınlar tarafından küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinde tutuldu. Üçüncüsü, iş merkezlerinde ofis bulmanın zor olduğunu belirtenlerin çoğu erkekti. Özellikle sağlık sektöründe çalışan erkeklerin %32'si ve küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında erkeklerin %20'sine denk gelmektedir. Üniversite öğretmenleri arasında en sık karşılaşılan engel, kendi sıralamamızda yolsuzluk olan üçüncü sıradadır. Aynı zamanda, yolsuzluğu gerçek bir engel olarak görenler hem kadınlara hem de erkeklere eşittir ve aşağıdaki tablo bunun bir örnektir. Engellere rağmen, katılımcıların çoğunun, özellikle üniversite öğretmenlerinin, kentsel alanlarda girişimciliğin gelişmesinin önünde herhangi bir engel olmadığına inandıkları belirtilmelidir.

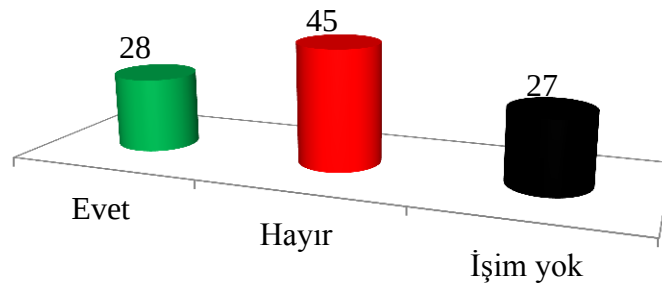
Tablo 215. Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre, Kentsel Alanlarda Girişimciliğin Gelişmesini Engel Olan Şeyler (%)

CEVAP SEÇENEKLERİ	Küçük ve orta girişim sahibi (girişimciler)	Eğitim	Sağlık sektörü

Kredi kaynaklarına erişimin zorluğu (yüksek faiz oranları, teminat eksikliği, kefiller, başvurunun uzun süre dikkate alınması)	19	15	16	17	18	12
İş merkezine yakın ofis alanı bulmakta zorluk çekmek	3	20	3	4	23	32
Maddi tabanın yakınında veya ana yolların yakınında bulunan endüstriyel tesis kuracak alan bulamamak	8	11	8	4	11	6
Kiraların yüksek olması	27	20	8	4	14	12
Satın alma bedellerinin yüksek olması	3	5	8	4	11	16
Yolsuzluk	3	9	12	11	5	2
Engel olduğunu düşünmüyorum	19	9	16	25	13	14
Hepsi	-	-	1	2	-	-
Cevap veremiyorum	18	11	28	29	5	6

Katılımcıların sosyal statülerini belirlemek için onlara iş dışında ek gelirleri olup olmadığını sorduk. Katılımcıların %28'i evet, %45'i hayır dedi. %27'si mesleğim olmadığını söyleyerek bu soruya cevap vermedi. Ancak, yukarıdaki sorularda mesleği olmayanların payının %39 olmasına rağmen, katılımcıların %12'si ek bir gelir kaynağına sahip olduklarını söylemiştir.

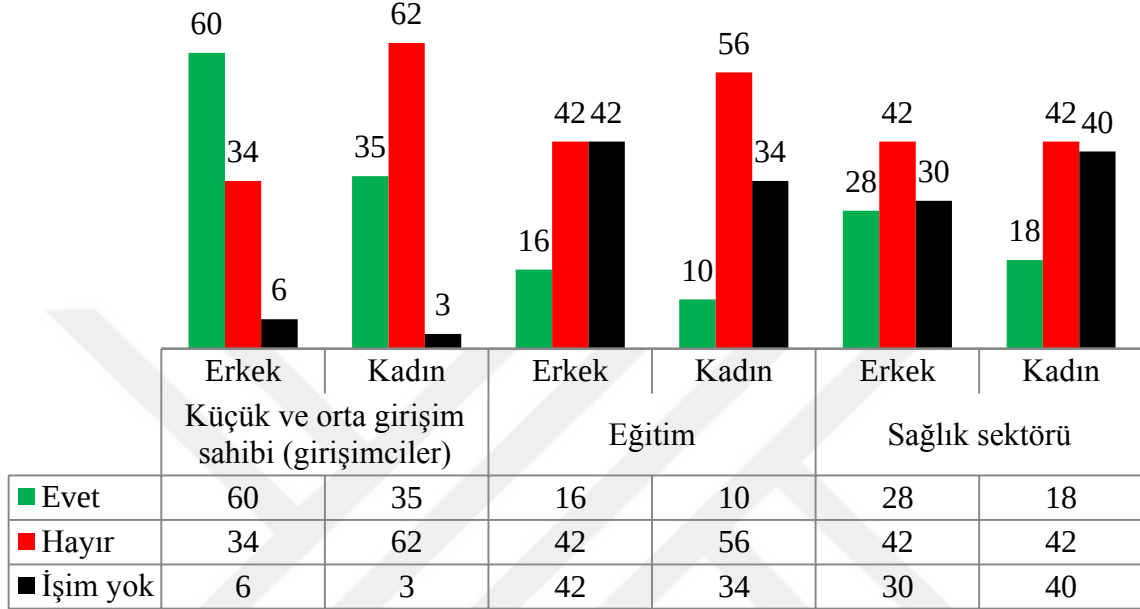
Tablo 216. Üç Meslek Grubu Arasında Ek Gelir Kaynağı (%)

Ek gelir elde ettiğini iddia edenlerin çoğu küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerine eşittir. Özellikle erkeklerin oranı %60, kadınların oranı ise %35'dir. Sağlık sektöründe çalışanlara göre, erkeklerin %28'inin ve kadınların %18'inin ek bir gelir kaynağı vardır. Ve bu iki grup arasında ek bir gelir kaynağı olmadığını söyleyenler elbette erkeklerin %42'si ve

kadınların %56'sı dahil olmak üzere üniversite öğretmenleri arasında olmaktadır. Ve çok azının ek geliri var, yani kadınların %10'u ve erkeklerin %16'sı. İki cinsiyet arasındaki fark %6'dır. Diyagramdan da görebileceğiniz gibi, iki grup arasında işlerinin olmadığını ve ek gelirleri olmadığını söyleyenler de bulunmaktadır.

Tablo 217. Üç Meslek Grubu Arasında Cinsiyete Göre Ek gelir kaynağı olanlar (%)

Katılımcıların ek gelirleri olup olmadığını belirledikten sonra, ek gelirin ne kadar önemli olduğunu belirlemenin uygun olduğunu düşünerek bu ek gelir hakkındaki görüşlerini paylaşmalarını istedik.

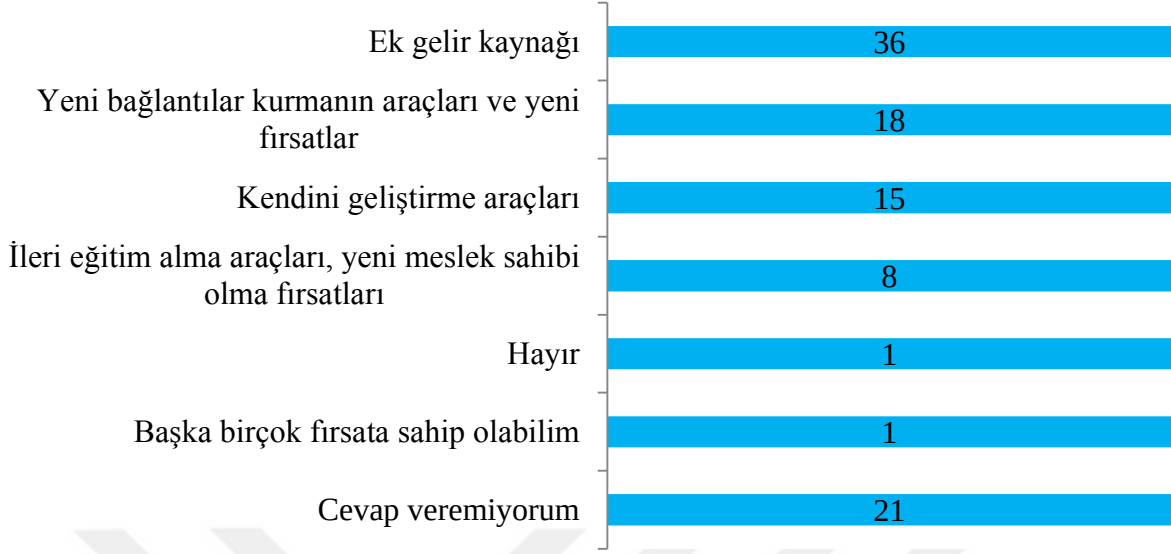
Önemliliğine göre:

- % 36'ı ek gelir kaynağı;
- % 18'i yeni iletişim araçları ve yeni fırsatlar;
- % 15'i ek gelirin kişisel gelişim için bir araç olduğunu söyledi.

Katılımcıların %8'i yüksek eğitimin ve yeni işlerin kişisel gelişim için önemli olduğuna inanıyorlar, sadece %1'i ek gelirin önemli olmadığını, diğer %1'i ise başka fırsatlara sahip olduğunu söyledi.

Çok fazla cevap olmasına rağmen, bazıları ek gelirin ne kadar önemli olduğunu bilmiyordu ve cevaplayamadı (%21).

Tablo 218. Üç Meslek Gruba Göre Ek Gelirin Önemi (%)

Sağlık sektöründe çalışanların %47'si, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %33'ü ve üniversite Öğretim Üyelerinin %28'i için öncelikle ek bir gelir kaynağıdır. Genel olarak, katılımcıların %18'i ek gelirin iletişim için yeni bir araç ve fırsatlar olduğunu söyledi. Ve şimdi her gruptaki bu seçeneğin yüzdesine bakarsak, sağlık sektöründe çalışanların %22'sine, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %20'sine ve üniversite öğretim üyelerinin %13'üne denk gelmektedir.

SONUÇ

Bu tez çalışmasında Kazakistan'da orta sınıfın oluşum dinamikleri incelenmiş ve bu doğrultuda yapılan saha çalışmasına dayanarak çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır. SSCB'nin çöküşünden ve bağımsızlığın kazanılmasından sonra, Kazakistan Cumhuriyeti'nde orta sınıfın oluşumu temelde kamu mülkiyetinin özelleştirilmesi, küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişimi ve girişimciliğin büyümesiyle mümkün olmuştur. Bağımsızlık sonrasında çeşitli alanlarda reformların yapılması da orta sınıfın oluşumuna etkilemiştir. Eğitim, ekonomi, kültür, tarih, tıp alanındaki yenilikler ve yasal düzenlemeler Kazakistan orta sınıfının yeni bir modelinin ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. Kazakistan Cumhuriyeti Eğitim Yasası'nın 7 Haziran 1999'da, Özel Girişimciliği Destekleme Yasasının 31 Ocak 2006'da kabul edildiğini ve 29 Ekim 2015'te düzenlendiğini belirtmek gerekir. Kazakistan Cumhuriyeti Vatandaşlarının Sağlık Bakımına İlişkin Kanun 19 Mayıs 1997'de kabul edilmiş ve bu kanun revize edilerek 2006 yılında yeniden kabul edilmiştir.²⁷⁶

Bahsedilen bu gelişmelerin Kazakistan'da orta sınıfın oluşumu, gelişimi ve değişimi için kritik önemde olduğu belirtilmelidir. Toplumsal yaşamın en kritik alanlarında yapılan bu düzenlemeler sosyal ve ekonomik değişimleri tetiklemiş, bu değişim toplumsal tabakalara da yansımıştır. Elbette orta sınıf olarak tanımlanan tabaka da bu değişimden bağımsız değildir. Bu çerçevede Kazakistan'da orta sınıfın heterojen bir görünüm arzettiği söylenebilir. Çalışmamızda ulaştığımız en önemli sonuçlardan birinin bu olduğunu belirtmeliyiz. Araştırmamızın sonucuna göre Kazakistan orta sınıfı içinde “yeni orta sınıf” olarak tanımlanabilecek ikinci bir katman ortaya çıkmıştır. Bu katmanın toplumdaki yeni ihtiyaçlara cevap vermek amacıyla çeşitli işlevlere sahip olduğu söylenebilir.

Çalışmamızda, heterojen bir görünüm arzeden modern Kazak orta sınıfını tanımlarken, hem geleneksel hem modern kriterleri dikkate aldığımızı belirtmeliyiz. Bu doğrultuda orta sınıfı saptamanın en önemli kriterlerinden biri olarak ekonomik durumun belirleyiciliği elbette yadsınamaz. Ancak modern tabaka araştırmaları çerçevesinde entelektüel ve kültürel kaynaklarla birlikte, yüksek eğitim düzeyi ve “kültürel sermaye” (Bourdieu, 2001, s. 562), dünya görüşü ve değerler ve toplumsal ve ekonomik istikrar talebi gibi unsurların orta sınıfı tanımlamadaki önemi genel kabul gören bir gerçektir. Araştırmamızın sonuçlarından da görülebileceği gibi ekonomik duruma ek olarak eğitim, kişisel gelişim ve kültürel sermayeyi de kapsayan sosyo-profesyonel göstergeler orta sınıfı belirlemek için temel kriterler olarak

²⁷⁶ <http://adilet.zan.kz/>

değerlendirilmiş ve bu kriterler Kazakistan orta sınıfının oluşum ve değişim dinamiklerini saptamamıza izin vermiştir.

Kazakistan orta sınıfının Batı'daki orta sınıftan, özellikle oluşum ve değişim dinamikleri açısından önemli ölçüde farklı olduğu belirtilmelidir. Bu sınıfın oluşum ve gelişme sürecinde her zaman bazı niteliksel farklılıklar barındırdığı çalışmamızda ayrıntılı bir biçimde ortaya koyulmuştur. Bu farklılıklardan en önemlisi Kazakistan orta sınıfının toplumsal davranış kodlarında somutlaşmaktadır. Bu bağlamda bir sınıf bilincinin henüz tam olarak oluşmadığı belirtilmelidir. Buna rağmen orta sınıf olarak tanımlanan kesitin büyük bölümünün ekonomik durumu diğer sınıflardan çok daha iyi görünmektedir. Aynı zamanda orta sınıfın toplumdaki yapısı ve karakteri de sürekli değişmektedir.

Saha araştırmamıza dayanarak yukarıda kısaca özetlediğimiz sonuçları daha ayrıntılı bir biçimde ifade etmek gerekirse; araştırmamızda yer alan 385 deneğin %47'si erkek, %53'ü kadındır. Özellikle, küçük ve orta ölçekli işletmeciler arasındaki erkeklerin sayısı diğer gruplara göre daha fazladır. Kadınların sayısı ise eğitim ve sağlık sektöründe daha baskındır.

Ankete katılanların yaş özelliklerine göre, anket Kazakistan'nın diğer şehirlerinden gelen 22-66 yaşları arasındaki küçük ve orta ölçekli işletmeciler (girişimciler), üniversite öğretim üyeleri ve sağlık sektöründe çalışanlara uygulanmıştır. Ankete katılanların yaş analizlerini karşılaştırarak, Kazakistan orta sınıfının ortalama yaşının 39 olduğunu görebiliriz.

Ankete katılan üç grup arasında yaş analizine bakarsak küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin en yüksek oranı 41 - 20 yaş göstermektedir ve yüzde olarak % 38'e denk gelmektedir. Üniversite öğretmenlerinin en yüksek yüzdesi 38-41 yaş grubundadır, bu ise % 22'ye denk gelmektedir. Sağlık sektöründe çalışanların en yüksek yüzdesi 30-33 yaş grubundadır. Başka bir şekilde ifade edersek bu veri % 20'ye karşılık gelmektedir. Genel olarak, gençler ve yaşlılar arasında ankete katılanların sayısının az olduğunu belirtmeliyiz.

Katılımcıları uyruklarına göre sınıflandırdığımızda mutlak çoğunluğu %90'lık bir oranla Kazaklar oluşturmakta, bunu %7 ile Ruslar, %3 ile diğer uluslar (Tatarlar, Özbekler, Kırgızlar, Türkler ve Ukraynalılar) takip etmektedir. Araştırmamızda elde ettiğimiz örüntüye göre, küçük ve orta ölçekli işletmeciler ve üniversite öğretim üyeleri arasında farklı milliyetler vardır, ancak sağlık sektöründe çalışanlarının çoğunluğu kazak ve Rus olmak üzere iki milliyetten oluşmaktadır.

Araştırma sırasında katılımcılara sorduğumuz “Ailenizin kişi başına aylık ortalama geliri nedir?” sorusuna verilen cevapların şu şekildedir: Katılımcıların % 35’i ortalama aylık geliri 100.000-150.000 tenge olarak ifade ederken, sadece % 10’u 200.000 tenge’den fazla olduğunu belirtmiştir. Ankete katılanların cevaplarını analiz ederek, küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin cevaplarının verilen seçeneklerin tüm cevaplarını kapsadığını ve yüzde olarak neredeyse hiçbir fark olmadığını görüyoruz. 40.000 - 60.000 tenge -% 21, 60.000 - 100.000 tenge -% 20, 100.000 - 150.000 tenge -% 19, 150.000 - 200.000 tenge -% 19, 200.000 tenge diyen seçeneği katılımcıların % 21’den fazlası işaretlemişlerdir.

Ancak küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin cevaplarının doğru olmama ihtimali unutulmamalıdır. Genel olarak, aylık veya ortalama aylık söz konusu olduğunda, insanların açık olmayabileceği, dolayısıyla bu soruya net bir cevap vermeyebilecekleri olası bir durumdur. Çünkü Kazakistan nüfusunun büyük bölümü kalabalık ailelerden oluşmaktadır. Dolayısıyla bir ailedeki kişi başı aylık gelir düşük olabilir. Ancak kendilerini yoksul olarak göstermemek amacıyla aylık gelirlerini yüksek göstermiş olmaları olasıdır. Bununla birlikte ankete katılanların ekonomik durumlarından memnuniyet düzeylerini değerlendirmenin gerekli olduğu bir soruda, en memnun olanlar arasında küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin olduğunu belirtmeliyiz.

Üniversite öğretmenlerinin aylık gelirle ilgili soruya verdikleri cevaplar şu şekildedir: % 43’ü 100.000 ile 150.000 tenge arasında ve % 39’u 150.000 ile 200.000 tenge arasındadır. Sadece % 1’i 40.000 ile 60.000 tenge arasında olduğunu belirttiler. Sağlık sektörü çalışanlarına baktığımızda ise %42’si 100.000 - 150.000 tenge, %21’i 60.000 - 100.000 tenge ve yine %21’i 150.000 - 200.000 tenge seçeneklerini işaretlemiştir. %2 oranındaki katılımcı ise 200.000 tenge ve üzeri seçeneğini işaretlediler.

Orta sınıfı saptamanın kriterlerinden biri olarak eğitim düzeyine dair sorduğumuz sorular üzerinden de çeşitli sonuçlara ulaştık. Araştırma sonuçları, orta sınıf içinde konumlandırılacak katılımcıların %43’ünün yüksek eğitilmiş olduğunu göstermektedir. Bilimsel derecelere sahip katılımcıların oranı %35’tir. Özel orta ve genel orta eğitime sahip katılımcı grubunun oranı %11’dir. Katılımcıların eğitim düzeyini yorumlarsak, özellikle kendilerini orta sınıf olarak değerlendirenler arasında, bu üç eğitim düzeyinin yüksek bir yüzdesi olduğunu belirtmeliyiz.

Çalışmamızın bir sonraki aşamasında katılımcıların yabancı dil bilgisi ve seviyesini ortaya koymaya çalıştık. Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında, katılımcıların %33'ü bir yabancı dili akıcı biçimde konuşabildiğini beyan ederken, %29'u okuduğunu anlayabildiğini ve kendini ifade edebildiğini belirtmiştir. Katılımcıların %17'si herhangi bir yabancı dili sözlükle okuyabildiklerini ve çevirebildiklerini belirtirken, % 21'i yabancı dili bilmediklerini belirtmiştir. Bir yabancı dili bilmenin özellikle girişimciler için oldukça önemli olduğu yadsınamaz. Çünkü uluslararası ticarî pazarlama işlerinde ve rekabetin gittikçe artmakta olduğu günümüz piyasasında girişimcilerin bir devletin ekonomik gelişmesine çok büyük katkıda bulunduğunu biliyoruz.

Üniversite öğretim üyeleri arasında ankete katılanların %36'sı yabancı dilde okuyabildiklerini ve sözlükle çeviri yapabildiklerini belirtirken, %32'si okuduğunu tamamen anlayabildiğini ve kendini ifade edebildiğini belirtmiştir. Katılımcıların %15'i akıcı bir şekilde konuşabildiğini beyan ederken, %17'si yabancı dil bilmediklerini ifade etmiştir. Günümüzde Kazakistan Eğitim sisteminde önemli değişimler gerçekleşmektedir. Özellikle, üniversite öğretim üyeleri için (dil bilimleri fakültesi hariç) tüm diğer fakültelerde yabancı dilde (İngilizce) ders verme oranı giderek artmaktadır. Ayrıca yabancı dilde ders verebilen öğretim üyelerine ekstra gelir tahsis edilmektedir.

Yabancı dil bilgisi konusundaki göstergeler sağlık sektöründe şu şekildedir: Sağlık sektörü çalışanları arasında, ankete katılanların %44'ü yabancı dilde okuyabildiklerini ve sözlükle çeviri yapabildiklerini belirtirken, %33'ü okuduğunu anlayabildiğini ve kendini ifade edebildiğini belirtmiştir. Katılımcıların %9'u akıcı bir şekilde konuşabildiğini beyan etmiş, buna karşılık %14'ü ise yabancı dil bilmediğini belirtmiştir.

Çalışmamızın bir sonraki aşamasında Kazakistan orta sınıfının yaşam memnuniyetini belirleme çabasında olduk. Araştırmamıza katılan üç grubun cevaplarından anladığımız kadarıyla katılımcıların %60'ının yaşamlarından çok memnun olduklarını görebiliriz. %6'sı ise genel olarak yaşamlarından memnun, %32'si ise hiç memnun olmadıklarını beyan ettiler. Son derece memnun olmayanların oranı %1'dir. Bu soruya cevap vermekte zorluk çekenlerin oranı da % 1'e karşılık gelmektedir.

Katılımcılar, orta sınıfı belirlemenin kriterlerinden biri olarak kabul edilebilecek iş memnuniyeti konusunda sorduğumuz sorulara şu şekilde cevap verdiler: Üç meslek grubu içindeki katılımcıların % 62'si işlerinden çok memnun, %13'ü memnun, % 23'ü tamamen

memnun değil seçyeneklerini işaretlediler. Bununla birlikte, %1 oranındaki katılımcı hiç memnun olmadığını belirtmiş ve yine %1 oranındaki katılımcı ise bu soruyu cevaplamakta zorlandığını ifade etmiştir. Üç meslek grubu arasında işlerinden memnun olanların düzeyi şöyleydi: küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin % 70'i işlerinden çok memnun olduklarını söylerken, üniversite öğretmenlerinin düzeyi % 62 ve sağlık sektöründe çalışanlarının oranı ise % 54'tür. Küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri, üniversite öğretmenleri veya sağlık sektöründe çalışanlar, her üç grubun % 1'i, işlerinden pek memnun olmadığını beyan etmiştir.

Kazakistan'da 2014 yılında yapılan bir araştırmaya göre, kendisini orta sınıf olarak tanımlayan bireyler arasında maddi ve manevi anlamda yaşam planlarını yerine getirebileceğine dair inancı olanların oranı %40 olarak saptanmıştır.²⁷⁷ Bizim çalışmamızın sonuçlarına göre bugün bu rakam %74'tür. Yaşam planlarının uygulanmasından duyulan memnuniyet hakkındaki soruya katılımcıların %59'u çok memnun oldukları yönünde cevap verirken, %15'i memnun olduğu yönünde beyanda bulunmuştur. Katılımcıların önemli bir bölümünün toplumsal ve ekonomik istikrara yönelik inancını gösteren bu yüksek oran Kazakistan'da yeni bir orta sınıfın ortaya çıkışının delillerinden birisi olarak yorumlanabilir. Toplumsal ve ekonomik istikrarın insanların belirledikleri hedefler ve bunların yerine getirilebilmesi olasılığı ile doğru orantılı olduğu söylenebilir. Nur-Sultan'da insanların planlarını uygulayabilmek için banka kredileri kullanması, serbest zamanın etkin kullanımı, teknolojinin geliştirilmesi ve teknolojiyi kullanma yeteneği gibi birçok değişikliğin varlığı, orta ve uzun vadeli planların gerçekleşmesini mümkün kılmaktadır. Bugün Kazakistan'da özellikle orta sınıf olarak tanımladığımız bireyler değişen bir toplumda ortaya çıkan tüm fırsatlardan en iyi şekilde yararlanmaya çalışıyorlar. Bu bağlamda araştırmamızda da belirttiğimiz gibi Nur-Sultan'da yeni bir orta sınıfın oluşmaya başladığı söylenebilir. Araştırmamızda elde ettiğimiz verilere göre, özellikle Nur-Sultan'daki girişimcilerin (küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri) ve sağlık sektöründe çalışanların Yeni Orta Sınıf olarak tanımlanabileceği iddia edilebilir. Özellikle devlet tarafından girişimcilere verilen destek nedeniyle bu grupların gelirleri giderek artmakta ve dolayısıyla onları Yeni Orta Sınıf olarak tanımlamamıza imkân veren sosyal, ekonomik ve kültürel değerler de değişmektedir. Bu bağlamda her gelişmiş toplum için zorunlu olan orta sınıfa ait olma kriterleri, özellikle kültürel gelişim, nitelikli eğitim, gelişmiş iş gücü piyasasının modern ihtiyaçlarını karşılama becerisi ve aktif vatandaşlık nedeniyle, küçük ve orta ölçekli girişimciler orta sınıfa dâhil

²⁷⁷ Elmira Otar, «Особенности Городского Среднего Класса Казахстана», (*Osobennosti Gorodskogo Srednego Klassa*) Kazakistan'ın kentsel orta sınıfının özellikleri), Almaty, Epiraf, 2019, 26 Cilt, s.149.

edilebilirler. Kazakistan Cumhuriyeti’nde girişimciler aynı zamanda toplumun temel dayanağı olarak görülmektedir. Bu nedenle Nur-Sultan şehrin orta sınıfının ana bileşenlerinden biri olarak kabul edilebilirler. Benzer biçimde sağlık sektöründe çalışanlar da Yeni Orta Sınıf üyeleri olarak değerlendirilebilir. Sağlık sektöründe çalışanlar hem kamu hem de özel sektörde çalışma imkânına sahiptir. Ek gelir amacıyla birden fazla hastanede çalışabilirler. Özel hastanelerin sunduğu kazanç fırsatları yüksek gelir imkânı anlamına gelmektedir. Dolayısıyla gelir arttıkça yaşam memnuniyeti ve değerlerin değişeceği de öngörülebilir.

Ancak üniversite öğretim üyeleri için benzer bir iddia da bulunmak güçtür. Çünkü bu grubun diğer iki gruba göre çalışma kapsamı sınırlıdır. Öğretim üyeleri, üniversitelerde yerine getirilmesi zorunlu olan eğitim işlerinin dışında birtakım bürokratik işleri de yerine getirmek zorundadır. Bu nedenle öğretim üyelerinin birden fazla üniversitede çalışması mümkün olmamaktadır. Bu da öğretim üyelerinin ek gelir kaynaklarından yoksun olması anlamına gelmektedir. Diğer iki gruba kıyaslandığında öğretim üyelerinin aylık gelirlerinin sadece aydan aya geçinmeye yettiği söylenebilir. Örneğin, girişimciler ve sağlık sektöründe çalışanlar kullandıkları banka kredilerini rahatlıkla ödeyebilirken, öğretim üyeleri için benzer bir değerlendirme yapabilmek güçtür. Elbette orta sınıf için tek kriterin ekonomik kondüsyon olmadığı unutulmamalıdır. Ancak temel belirleyicilerden biri olması nedeniyle bu grubu Yeni Orta Sınıf’tan çok, yeni ortaya çıkmaya başlayan “proto” orta sınıfa dâhil etmek daha makul görünmektedir.

Çalışmamızda denek olarak seçtiğimiz üç meslek grubunun ekonomik durumunu ve buna bağlı olarak memnuniyet düzeylerini de analiz etme çabasında olduk. Bu doğrultuda sorduğumuz sorulara farklı cevaplar verildi. Katılımcıların %58’i ekonomik durumlarından çok memnun, %18’i ise genel olarak memnun olduklarını belirttiler. Bu konuda sorulan sorulara verilen cevapları üç meslek grubu çerçevesinde ele aldığımızda küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin % 66’sı, üniversite öğretmenlerinin %57’si ve sağlık sektöründe çalışanlarının %52’si ekonomik durumlarından çok memnun olduklarını ifade ettiler. Sağlık sektöründe çalışanların %23’ü, üniversite öğretmenlerinin % 21’i ve küçük ve orta ölçekli işletme sahiplerinin %11’i ise ekonomik durumlarından genel olarak memnun olduklarını beyan ettiler. Bununla birlikte, ekonomik durum memnuniyetindeki yüksek oranlarla uyumlu biçimde, araştırmamızda orta sınıfın genellikle ücretli hizmetleri tercih ettiği sonucuna ulaştık. Bunun temel nedeni orta sınıf mensuplarının ekonomik anlamda yüksek bir yaşam standardına sahip olmasıdır. Buna bağlı olarak Kazak orta sınıfı boş zamanlarını tiyatro,

sinema, restoranlar, müzeler, spor, spor aboneliği ve çeşitli kulüplerde sürdürülen sosyal faaliyetlere katılım gibi aktivitelerle değerlendirmektedir. Gelirin yüksekliği ile boş zamanlarda sosyal, kültürel ve eğlence faaliyetlerine katılma oranı arasındaki doğrusallık çalışmamızda ulaştığımız bir başka sonuçtur. Etkin bir boş zaman değerlendirme faaliyetinin Nur-Sultan şehrin orta sınıfının değerlerini de belirlediği söylenebilir.

Modern tabakalaşma çalışmalarında eğitim olgusu ve orta sınıfın ortaya çıkışı arasında güçlü bir ilişki olduğu kabul edilmektedir. Güçlü bir orta sınıfın varlığı ile toplumsal ve ekonomik istikrar arasında var olduğu düşünülen ilişki nedeniyle bugün Kazakistan'da kitlelerin eğitim seviyesini yükseltmek için özel bir çaba harcandığı söylenebilir. Nitelikli eğitimin başarılı bir ekonomi, istihdam piyasası ve istikrarlı bir siyasi sistemin oluşumu üzerinde olumlu bir etkisi olduğu kabul edilmektedir. Buna göre, eğitim alanındaki başarı orta sınıfın genişlemesinin temelini oluşturmaktadır. Eğitim, sosyal iletişim ve işgücü piyasasında rekabete hazırlık için önemli bir olgudur. Çalışmamızın sonuçlarından da görülebileceği gibi eğitimin Nur-Sultan şehrindeki orta sınıf modeli üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Özellikle ekonomik yaşamdaki başarı ile eğitim arasında kurulan ilişki nedeniyle eğitime yapılan yatırım, Nur-Sultan'da orta sınıf olarak değerlendirdiğimiz bireylerin temel özellikleri arasındadır.

Araştırmamıza katılan üç grup arasında eğitim düzeyinden en memnun olanların %73'lük bir oranla küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri olduğunu söyleyebiliriz. Üniversite öğretim üyeleri (% 63) ile sağlık sektöründe çalışanlar (% 62) arasında anlamlı bir fark yoktur. Eğitim seviyelerinden hiç memnun olmadıklarını beyan edenler arasında en yüksek oranın %33'lük bir oranla sağlık sektörü çalışanlarında görüldüğü belirtilmelidir. Buna karşılık diğer meslek grupları arasındaki toplam memnuniyetsizlik, öğretim üyeleri arasında %25, küçük ve orta ölçekli işletme sahipleri arasında ise % 21'lik bir orana karşılık gelmektedir.

Araştırmamızda ulaştığımız bir başka sonuç, orta sınıfın kendi sosyal statüsünü değerlendirme ölçeğininin önemli ölçüde artmış olmasıdır. Bu değerlendirmeyi, araştırmamızın sonuçlarını 2014 yılında yapılan bir araştırmanın sonuçlarıyla karşılaştırarak yapabiliyoruz. Araştırmamızda kendi sosyal statüsünü en yüksek (9-10 puan) olarak değerlendirenlerin oranı %29 iken, 2014'te yapılan çalışmada %18 farkla bu puan %11'dir. Bu bağlamda, hükümet programlarının girişimciliğin gelişimi üzerindeki etkisini belirtmek gerekir. Özellikle, Kazakistan Cumhuriyeti Ulusal Girişimciler Odası'nın son 3 yıldır çok

çalışmakta olan “Atameken” Kurulunun çalışmalarının toplumun geniş kesimleri tarafından onaylandığı ve büyük beğeni topladığı belirtilmelidir. Bu organizasyonun Kazakistan’daki orta sınıfın durumunu iyileştirdiği, ülkedeki işsizlik oranını azalttığı ve sosyal güvenliğin güçlenmesine katkıda bulunduğu düşünülmektedir. Ayrıca eski orta sınıfın kültürel değerlerini ve fırsatlarını genişleterek Yeni Orta Sınıf’a geçmeleri için çeşitli imkanlar sunmaktadır.

Bu araştırma projesinin temel amacı Nur-Sultan örneği üzerinden Kazakistan orta sınıfının ortaya çıkış dinamiklerini ortaya koymaktır. Bu nedenle araştırmamız sırasında katılımcılara yönelttiğimiz “kendinizi orta sınıf olarak görüyor musunuz?” sorusunun ve buna verilen cevapların oldukça kritik olduğunu belirtmeliyiz. Katılımcıların %64’ü kendilerini orta sınıf olarak gördüklerini, buna karşılık %24’ü kendilerini orta sınıf olarak görmediklerini söylediler. Katılımcıların %12’si ise bu soruyu cevaplamakta zorlandılar. Ankete katılanların büyük çoğunluğunun kendilerini orta sınıf olarak görmesi, orta sınıfın toplumsal ve ekonomik gelişme ve istikrarın temel unsuru kabulünden hareketle, umut vericidir. Orta sınıfın herhangi bir toplumun itici ve dengeleyici gücü olduğunu kabul edersek, çalışmamıza katılan üç hedef grup üyelerinin büyük oranda orta sınıf özellikleri göstermesi, Kazakistan’ın gelecekte ekonomik açıdan gelişmiş ve istikrarlı bir toplumsal yapıya sahip bir ülke olacağı iddia edilebilir.

Özetlersek, Nur-Sultan örneğinden hareketle Kazakistan’da orta sınıfın toplumsal yapının en önemli unsurlarından biri olduğu iddia edilebilir. Daha önce belirtildiği gibi heterojen özellikler gösteren bu tabaka oldukça dinamik özellikler göstermektedir. Orta sınıf olarak tanımlanabilecek üç meslek grubu üzerinden gerçekleştirdiğimiz araştırmaya göre Nur-Sultan orta sınıfı içinde “Yeni Orta Sınıf” ve “proto orta sınıf” olarak tanımlanabilecek yeni kesitlerin varlığından bahsedebilmek mümkündür. Heterojen özellikler gösterse de Nur-Sultan orta sınıfını belirli bir ekonomik seviye ve sosyal statü, maddi güvenlik ve kültürel gelişim ve değerler ile karakterize, böylece bir dizi ayırt edici özelliğe sahip bir sosyal kesit olarak nitelendirebiliriz. Ekonomik olarak her zaman aktif olan bu kesit, diğer sınıflarla kıyaslandığında daha yüksek eğitime, becerilere, mesleki yetkinliklere sahiptir. Ek olarak, mülkiyet yatırımları yapan orta sınıf, yenilikçi teknolojileri kullanmaya da en açık toplum kesimidir.

Bu tez çalışmasında:

1. “Orta sınıf” kavramı ile ilgili, orta sınıfın toplumsal yapı ve toplumdaki rolü ile ilgili teorik görüşlerin analizi yapıldı;
2. Nur-Sultan’lı orta sınıfın dünya görüşünün özellikleri, bu sınıfın toplumsal ve ekonomik işlevleri, sosyal ve kültürel ilişkileri, yaşam özellikleri ve tüketici davranışlarını belirlemek için ampirik bir çalışma yapıldı;
3. Nur-Sultanlı orta sınıfın kültürel değerlerini ve eğitim seviyelerini tanımlama amacı çerçevesinde araştırma yürütüldü;
4. Orta sınıfın mülkiyet özelliklerinin ve tüketim standartlarının analizi yapıldı;
5. Piyasa ekonomisinde orta sınıfın dünya görüşü ve değerleri belirlenmiştir.

Nur-Sultan’da orta sınıfın daha fazla gelişebilmesi için aşağıdaki yönergeler önerilebilir;

1. Orta sınıf oluşumunda kamu yönetiminin geliştirdiği kamu programları daha fazla iyileştirilmeli ve yeni projeler geliştirilmelidir;
2. Orta sınıfı desteklemek için devlet, banka kredilerinde faiz oranlarının düşürülmesi, kredi alımının kolaylaştırılması gibi özel sektörün yararına olabilecek koşullar yaratmalıdır;
3. Nur-Sultanlı orta sınıfın sosyo-ekonomik potansiyelini geliştirmek için yabancı yatırımcılarla ortaklaşa yeni sözleşme projeleri geliştirilmelidir;
4. Orta sınıfın durumunu belirlemek için sadece Nur-Sultan’da değil, bir bütün olarak Kazakistan’da yılda bir kere derinlemesine araştırma yapılmalıdır;
5. Toplumda Kazakistan orta sınıfının teşvik edici bir sosyal portresini oluşturmak için medyanın daha aktif çalışması gerekmektedir.

Ayrıca tez çalışmamızda belirlediğimiz bilimsel hipotezlerimizin dördünün gerçekleştiğini belirtmekte fayda var. Araştırma sırasında 5 hipotez sunmuştuk:

1. Sosyal bir varlık olarak, Kazakistan’daki orta sınıf heterojen olarak tanımlanmaktadır ve birkaç katmandan oluşmaktadır.

2.Orta sınıfa mensup olmanın temel kriterleri şunlardır: yüksek düzeyde eğitim, orta ve yüksek gelir, öz kimlik, kültürel sermaye ve gelecek nesillere aktarılması için koşulların yaratılması.

3.Kazakistan ekonomisinde yaşanan sistemsel değişimler ve buna bağlı olarak ortaya çıkan iktisadi dalgalanmalar, genel olarak sınıfsal yapıyı etkilediği gibi orta sınıfın yapısında da değişimlere sebep olmakta ve söz konusu etkiler orta sınıfın erimesine sebep olmaktadır.

4. Nur-Sultan orta sınıfının günlük yaşamdaki kültürel değerlerinin seviyesi yüksektir.

5. Nur-Sultan'daki kültürel ve ekonomik değişiklikler nedeniyle orta sınıf yerine yeni bir orta sınıf oluşmaktadır.

Üçüncü hipotezimizin gerçekleşmediğini belirtmeliyiz. Çünkü çalışmamızın sonucunda gördüğümüz gibi devlet tarafından girişimcilere, doktorlara ve üniversite öğretim üyeleri ile ilişkili tüm programlar Nur-Sultan'da orta sınıfın oluşmasına ve gelişmesine çok büyük destek vermektedir.

Araştırmamızın sonuçları gelecekte Kazakistan'daki üniversitelerde “Kazakistan'ın Toplumsal Yapısı”, “Toplumsal Tabakalaşma ve Toplumsal Yapı” gibi alanlara yönelik müfredatların geliştirilmesinde, Kazakistan'da orta sınıf oluşumuna yönelik devlet programları ve yönetmeliklerinin hazırlanmasında kullanılabilir. Ek olarak, orta sınıfın değer potansiyeline uygun olarak yürütülen araştırma sonuçları, orta sınıfın politik ve sivil aktivizmini artırmaya dayalı etkili programların ve yasaların geliştirilmesinde kilit bir araç olabilir.

KAYNAKÇA

Andreev, Andrey:	«Два средних класса» в российском обществе? (“Dva Srednih Klassa” v Rossiiskom Obschestve?) Rusya Toplumunda “İki Orta Sınıf” mı?), Nauka, Moskova, 1999.
Aristoteles:	Politika , AST, Moskova, 2002.
Aristoteles:	Политика, (Siyaset) , Mysl', Moskova, 1983.
Aristoteles:	Politika. Çev.:Tunçay, M., Remzi Kitapevi, İstanbul,2013.
Abdiraimova, Gulmira:	Высшее образование и формирование среднего класса в Казахстане (Vyschye Obrazovaniye Srednego Klassa Kazakhstane) Kazakistan'daki Yüksek Eğitimli Orta Sınıf), Uluslararası Konferansı Makaleler Dergisi. KazNU, Almaty, 2012, ss. 39-44.
Abdiyev, Kali:	Статистический ежегодник Казахстана: статистический сборник (Kazakistan İstatistik Ajansı Bülteni), Kazakistan İstatistik Ajansı , Almaty, 2004.
Aitov, Nariman:	Неравенство равных людей (Neravenstvo Ravnyh Liudei) Eşit İnsanların Eşitsizliği), Sanat, Almaty, 1998.
Aldashev, Bahtıyar:	Качество жизни в контексте рыночной экономики (Kachestvo Zhizni v Kontekste Rynochnoi Ekonomike) Piyasa ekonomisi bağlamında yaşam kalitesi , Evrasia, Almaty, 1994.
Alekseenko, Nikolay:	Население Казахстана за 100 лет (1897-1997 гг.) (Naseleniye Kazakstana za 100 let (1897-1998yy) Kazakistan Nüfusunun son 100 yıllık Sayısı (1987-1997)), Ust-Kamenogorsk: Polifrafiya, 1999.
Alexander, Rybak:	Re-Writing the French Revolutionary Tradition: Liberal Opposition , Cambridge University Press, Cambridge,2003.
Anisimova, Galina:	Социально-Экономической Неоднородности Советского Общества (Sovyet Toplumunun Sosyal ve Ekonomik Homojenliği), RAN, Moskova, 2013.
Aron, Raymon:	Sınıf Mücadelesi. Çeviren Güngör, E., Derhan Yayınları, İstanbul, 1992.
Arutyunyan, Yurii:	Социальная Структура Сельского Населения СССР (Sotsiyal'naya Struktura Sel'skogo Naseleneyia SSSR) SSCB'de Kırsal Nüfusun Toplumsal Yapısı), Mysl', Moskova, 1971.
Archer, J. Maggot:	Class Formation in Nineteenth Century America: The Case of the Middle Class , Annual Review of Sosyology, North Carolina, 1993.
Abercrombie, John:	Capital, Labour and the Middle Classes , G.Allen & Unwin, London,1983.
Assiaioli, Greg:	Knowing what are you doing? A review of Pierre Bourdieu's outline of theory. Canberra, Antropology, 1981

Asylkhanova, Gulnar:	Стратификационные Системы Современного Общества Казахстана (Modern Kazakhstan Toplumunun Tabakalaşma Sistemleri), ParGU im.S.Toraigyrova, Pavlodar, 2010.
Ayagan, Burkitbay:	Қазақстанның қазіргі заманғы тарихы (Modern Kazakhstan Tarihi), Cilt:1, Atamura, Almaty, 2009.
Ayagan, Burkitbay:	Қазақстан Тарихы (Kazakistan Tarihi), Atamura, Almaty, 2013.
Ayagan, Burkitbay:	Қазақстанның қазіргі заман тарихы (Kazakistan'ın Modern Tarihi), Cilt:2, Atamura, Almaty, 2009.
Azhenov, Matifolla:	Социальная Стратификация в Республике Казахстан (Sotsiyal'naya Stratifikatsiya v Respublike Kazakstan) Kazakistan Cumhuriyeti'nin Toplumsal Tabakalaşması), Bilim, Almaty, 1997.
Azhenov, Matifolla:	Социология Социальной Структуры (Sotsiyologiya Sotsial'noi Struktury) Toplumsal Yapı Sosyolojisi), Kazak Universiteti, Almaty, 2007.
Babak, Yurii:	Социология образования, (Bilim sosyolojisi), YraGU, Yaroslavl', 2009.
Baidel'dinov, Daulet:	Проблемы формирования гражданского общества в Республике Казахстан (Problemy Formirovaniya Grazhdanskogo Obschestva v Respublike Kazakstan) Kazakistan Cumhuriyeti'nde Sivil Toplumun oluşum Problemleri), Sana, Almaty, 1999.
Bakunin, Mihail:	Paris Komünü ve Devlet Düşüncesi (1871) , Çeviren Atilla.C. Kaos Yayınları. İstanbul, Türkiye, 1998, Mayıs 24.
Balzer, H.Jan:	Russia's Middle Classes . Post-Soviet Affairs, 170, 1998.
Balabanov, İgor':	Трансформация рабочего класса в регионе (Transformatsiya Rabochego Klassa v Regione/Sotsiolgiya i Obschestvo) Bölgede İşçi Sınıfının Dönüşümü/ Sosyoloji ve Toplum), Sosyoloji ve Toplum, ss. 51-52, 2000.
Bektileeva, Dina:	Средний Класс в Казахстане: генезис, идентификация, регулирование (Srednii Klass v Kazakhstane: Genезis, İdentificatsya, Regulirovaniye) (Kazakistan'da Orta Sınıf: Genesis, Tanımlama, Düzenleme), KarGU, Karagandy, 2004.
Belyayeva., Lyudmila:	«Средний слой» в советском обществе: перспективы формирования ("Srednii Sloi" v Sovetskom Obschestve: perspektivy formirovaniya) Sovyet Toplumunda "Orta Tabaka": oluşum perspektifleri). Sosyo-politika bilimleri, ss. 3-10, 1991.
Berentayev, Kanat:	Экономика Казахстана и Вызовы XXI века, (Kazakistan Ekonomisi ve 21. Yüzyılın Zorlukları), KİSİ pri Prezidenta RK, Almaty, 2013.
Berentayev, Kanat:	Первый раз в средний класс, или кому в Казахстане будет жить хорошо (Pervyi raz v srednii klass, ili komu v Kazakhstane budet zhit horosho) Orta sınıfta ilk kez

	veya Kazakistan'da kim iyi yaşayacak), Liter, Almaty, 2004.
Bourdieu, Pierre:	Economic Capital, Cultural Capital, Social Capital. Social inequalities, Special Volume 2 of the Social World, Göttingen,1983.
Bozkurt, Veysel:	Değişen Dünyada Sosyoloji (Cilt 9.Baskı), Osmangazi-EKİN Basım Yayın Dağıtım, Bursa,2011.
Bruk, Solomon:	Миграция населения в России в начале 18-начале 20 вв.(численность, структура) Rusya'da XVIII. ve XX. Yüzyılın Başlarında Gerçekleşen Göç (büyüklük, sosyal yapı) . SSCB Tarihi, Moskova,1984.
Bugay, Nikolay:	Депортация этнических общностей: проблемы реабилитации в России и Казахстане (Deportatsiya etnicheskikh Obschnostei: Problemy Reabilitatsii v Rossii i Kazakstane) Etnik Toplulukların Sınır Dışı Edilmesi: Rusya ve Kazakistan'da Rehabilitasyon Sorunları), <i>Rusya ve Kazakistan: Tarih Sorunları</i> , s.196,2005.
Burkhanova, Dana:	Факторы, Влияющие на Формирование Среднего Класа в Казахстане (Faktory, Vliyayushiye na Formirovaniye Srdenego Klassa v Kazakhstane) (Kazakistan'da Orta Sınıfın Oluşumunu Etkileyen Faktörler) , Zhibek Zholu, Almaty,2013.
Burkhanova, Dana:	Ценности и экономические стратегии среднего класа в Казахстане (Tsennosti i Ekonomicheskiye Strategii Srednego Klassa v Kazakhstane) (Kazakistan'daki Orta Sınıfın Değeri ve Ekonomik Stratejileri) , KazNU, Almaty,2014.
Burnham, James:	The Managerial Revolution. John Day Company, New York, 1941.
Bekturganov, Dauren:	Ашаршылықтың ащы шындығы (Ашаршılıктан Аşçı Şındığı) Ачlığın Acı Gerçekleri). <i>Abai.kz</i> , s. 17, Şubat 28, 2011.
Chanial, Philippe:	Les socialismes français. Paris: La Découverte, 2001.
Claeys, Gregory:	Non-Marxian Socialism. Cambridge University Press, Cambridge,2011.
Davis.K, Moor, Urry:	Nekotorye Printsipy Stratifikatsii (Sosyal Tabakalaşmanın Bazı İlkeleri) //Sotsialnaya Stratifikatsiya (Sosyal Tabakalaşma), Polis, Moskova,1992.
Daily, John C. K:	Kazakhstan's Emerging Middle Class , Printed in Singapore, Silk Road Paper, March 2008, s. 8-9, 2008.
Davydov, Yurii:	История теоретической социологии. Социология XIX века (İstoriya Teoreticheskoi Sostsiologii. Sotsiyologiya XIX veka) Teorik Sosyoloji Tarihi. XIX.yüzyıl Sosyolojisi), İzdatel'stvo Magistr, Moskova,1998.
Diligenskii, Dmitrii:	Люди среднего класа (Luydi Srednego Klassa) Orta Sınıf İnsanları , “Toplumsal Düşünce” vakfı, Moskova, 2002.
Djilas, Milovan:	The New Middle Class: An Analysis of The Communist System , Praeger, New York,1957.

Durkheim, Emile:	Suicide , Edited by Simpson G., Routledge& Kegan Ltd. London.
Durkheim, Emile:	The Division of Labor in Society , Beverly Hills, Sage Publications, California,1893.
Dyachenko, Sergey:	Uluslararası Akademisyenler Konferansı. Проблемы формирования среднего класса в казахстанском обществе (Problemy Formirovaniya Srednego Klassa v Kazakstanskom Obschestve) Kazakistan Toplumunda Orta Sınıfın Oluşumundaki Ana Problemler (s. 84-93). Bilim, Astana, 2003.
Erik Olin, Wright:	Classes . London, 1985.
Edgell, Scott:	Class: Key Concepts of Sociology . Ohio: Paperback Book, 1993.
Edward Hallett, Carr:	The Bolshevik Revolution , W.W Norton & Company, New York, 1980.
Edward Hallett, Carr:	Lenin'den Stalin'e Rus Devrimi , Çev. Levent Cinemre. Yordam Yayınları, İstanbul, 2010.
Ehrenburg, İlya:	Оттепель (Çözülme Dönemi) , Avrora, Moskova,1991.
Eskeev, Burabay:	Средний класс – это когда очень много богатых и очень много бедных? (Srednii Klass – Eto Kogda Ochen' Mnogo Bohatyh i Ochen' Mnogo Bednyh?) Orta Sınıf, çok zenginler mi yoksa çok fakirler mi?), Delovoi Mir, ss.43-44, 2001.
Engels, Freiderich:	Сочинения, (Yazılar) , Devlet Siyasi Edebiyat Yayınlama Evi, Moskova, 1955.
Florida, Richard:	Creative class: people who change the future: The textbook of the lane with English , Classic -XXI publishing house, Florida, 2005.
Fourier, Charles:	Le Nouveau Monde Industriel et Sociétaire ou Invention du Procédé (Yeni Endüstriyel ve Kurumsal Dünya veya Tutkulu Seride Dağıtılan Çekici ve Doğal Sanayi Sürecinin Buluşu), Bossange Père, Paris, 1829.
Folbr, Nancy:	Патриархатный способ производства, (Ataerkil üretim tarzı) , Gender, Moskova,2003.
Gabdullina, Kanapya:	Общество: прогресс и регресс (Obschestvo: progress i regress) (Toplum: Gelişmek Ve Gerilemek), İD KazGYU, Almaty, 2003.
Giddens, Anthony:	İleri Toplumlarda Sınıf Yapısı , Çeviren: Ö.Baldık, Ç. Birey Yayıncılık, İstanbul, 1999.
Giddens, Anthony:	Sosyoloji (Cilt Birinci Baskı). Çeviren H.Özel, C. Toplumbilim-Siyasetbilim, Ankara, 2000.
Giddens, Anthony:	The Class Structure of the Advanced Societies , Hutchison, London, 1973.
Giddens, Anthony:	Sosyoloji (Cilt I.Baskı), Kızımızı Yayınlar, İstanbul,2008.
Glezerman, Grigori:	Изменение классовой структуры общества в процессе строительства социализма, (Sosyalizmi ve Komünizmi inşa Etme Sürecinde Toplumun Sınıf Yapısını Değiştirme) , VPSH i AON, Moskova,1961.

Golder, For:	Documents of Russian History , Century, New York, 1927.
Goldthorpe, John	The Affluent Worker: Industrial Attitudes and Behaviour , Cambridge University Press, Cambridge, 1968.
Goldthorpe, John:	(In collaboration with C. Llewellyn and C. Payne). Socialmobility and class structure in modern Britain , 2nd ed. Clarendon Press, Oxford, 1987.
Goldthorpe, John, Giddens, Anthony:	On The servis Class, It's Formation and Future. Social Class and Division Of Labour . Cambridge University Press, Cambridge, 1982.
Goldthorpe, John:	The economic basis of social class . Conference on "Frontiers of social and economic mobility" / Center for the Study of Inequality. Cornell University, Ithaca, March 27–29, 2003.
Goldthorpe, Jonh:	Social Class Mobility in Modern Britain: changing structure, constant process . Journal of Bitish Academy, Great Britian, 2016.
Goldthorpe, John:	The Service Class Revisited // Social Change and the Middle Classes , London, London, 1995.
Goldthorpe, John:	The economic basis of social class . Sociology Working Papers, University of Oxford, Oxford, 2003.
Golenkova, Zinaida:	Трансформация социальной структуры и стратификация российского общества (Transformatsya Sotsiyalnoi Struktury i Stratifikatsiya Rossiiskogo Obschestva) Sosyal Yapının Dönüşümü ve Rus Toplumunun Katmanlaşması), Sosyoloji Enstitüsü, Moskova, 2000.
Golenkova, Zinaida:	Наемные работники. Некоторые черты формирующегося класса (Naemnye Rabotniki. Nekotorye Çerty Formiruyuşegosya Klassa) İşçiler. Ortaya Çıkan İşçi Sınıfın Bazı Özellikleri), Sosyolojik Araştırmalar dergisi, ss. 41-49, 2002.
Gor'ki, Maksim:	Несвоевременные мысли (Nesvoevremennye mysli), "Новая Жизнь" "Yeni Hayat" gazetesi, 5-6.
Gordon, John Ln:	Рабочий класс СССР. Тенденции и перспективы социально-экономического развития (Rabochii Klass SSSR. Tendentsii i Perspektivy sotsiya'no-ekokmicheskogo razvitiya) SSCB İşçi Sınıfı. Sosyo-ekonomik Gelişme Eğilimleri ve Perspektifleri), Nauka, Moskova, 1985.
Gorelov, Alexander:	Оплата труда персонала: методология и расчеты (Personel ücreti: metodoloji ve hesaplamalar), Yurait, Moskova, 2017.
Gouldner, Alvin:	The future of intellectuals and the rise of the new class , Oxford University Publisher, Oxford, 1982.
Gudkov, Lev:	Бюрократизм и бюрократия: Необходимость уточнений (Byurokratya i Byurokratizm: Neobhodimost' Utochnenii) Bürokrasi ve Bürokratizm: Açıklama İhtiyacı), Kommunist, 11-12, 1989.

Guriey, Sergey	The Role of Oligarchs in Russian Capitalism , The Journal of Economic Perspectives, Moskova, 19 (1), 2005.
Hanson, Philip:	The Rise and Fall of the Soviet Economy , Routledge, New York, 2014.
Heywood., Andrew:	Politics , Palgrave Macmillan, London, 2002.
Inkeles, Alex:	A Social Structure and Mobility in the Soviet Union . Harvard University Press, Cambridge, 1950.
Inkeles, Alex:	The Soviet citizen: daily life in a totalitarian society , Idem. Soviet society: a book of readings . Constable; Boston, 1961; Idem. A social structure and mobility in the Soviet Union, 1940–1950 // Social stratification , Harvard University Press, Harvard, 1959.
Ishmuamedov, A.	Рабочий класс и научно-техническая интеллигенция (Rabochii Klass i Nauchno- Tehnicheskaya İntelligentsiya) İşçi Sınıfı ve Bilimsel ve Teknik Aydınlar), Kazakhstan, Alma-Ata, 1977.
İvatova, Leyla:	Kazakistan Cumhuriyetinin İmajının Geliştirilmesi Bağlamında Orta Sınıfın Siyasal Kurumsallaşması), RİKS, Almaty, 2010.
Kadyrzhanov, Rustem:	Люди власти. Способны ли они построить гражданское общество? (Liyudi Vlasti. Sposobny li Oni Postroit Grazhdanskoe Obschestvo?) İktidardaki insanlar. Onlar sivil toplum kurabilirler mi?), Kazakstanskaya Pravda Sentiabr' (Eylül) 23, s. 30, 1994.
Kenzheguzin, Marat:	Трансформация Экономики Казахстана: Итоги, Перспективы, (Kazakistan Ekonomisinin Dönüşümü: Sonuçlar, Beklentiler) , İE MON RK, Almaty, 2002.
Kılıçbay, Mehmet Ali:	Feodal Toplumdan 20 Yüzyıla , Savaş Yayınları, Ankara, 1983.
Kogan, Leonid:	«Выслать за границу безжалостно» (новое об изгнании духовной элиты) (“Acımasızca yurtdışına göndermek için” (seçkinlerin kovulması hakkında yeni yazı)), “Voprosy Filosofii” Dergisi, № 9, Moskova, 1993.
Kora – Murza, Sergey:	Советская цивилизация. От начала до Великой Победы (Sovetskaya Tsivilizatsiya. Ot Nachala do Velikoi Pobedy) Sovyet medeniyeti. Baştan Büyük Zafere Kadar), Algoritm, Moskova, 2005.
Kostin, Leonid:	Производительность труда и технический прогресс (Proizvoditel'nost' Truda i Tehnicheskii Progress), Ekonomika, Moskova, 1974.
Koygeldiyev, Mambet:	Қазақстан тарихы: Аса маңызды кезеңдері мен ғылыми мәселелері (Kazakistan Tarihi: Çok önemli dönemi ve akademik sorunlar), Mektep, Almaty, 2007.
Kozhamkulova, Lyazzat:	Социальная структура крупного города (на примере г.Алматы) Büyük Bir Şehrin Sosyal Yapısı (Almaty şehri örneğinde) , KazNU, Almaty, 2000.
Kozhamkulova, Lyazzat:	Проблемы социально-территориальной структуры современного города (на примере г.Алматы) Modern Bir Şehrin Sosyo-Bölgesel Yapısının Sorunları (Almatı

	şehri örneğinde), Bilimsel Konferans Materyalleri, Almaty, 2001.
Kozybayev, Manash:	Рабочий класс Казахстана – фронту (Rabochii Klass Kazakstana- Frontu) Kazakistan İşçi Sınıfı – Cepheде), Kazakistan Soğuk Savaş sırasında, Alma-Ata, 1968.
Kozybayev, Manash:	Труд во имя Победы (Trud Vo İmya Pobedy) Zafer Adında Emek), Bilim, Almaty, 1995.
Kozybayev, Manash:	Қазақстан Тарихы (Kazakistan Tarihi), Mektep, Almaty, 2013.
Kugel, Samuil:	Новое в изучении социальной структуры (Novoe v İzuchenii Sotsiyal'noi Struktury) Sosyal Yapı Çalışmalarında Yenilik), Znaniye, Moskova, 1968.
Kulbayev, Timur:	Жертвы сталинизма (Zhertvy Stalinizma) Stalinizm Kurbanları). s. 112-113, Şubat 2, 2000.
Latsis, Martyn:	Два года борьбы на внутреннем фронте (Dva Goda Bor'by na Vnutrennem Fronte) İç Cepheде İki Yıl Süren Mücadele), Gos.izd., Moskova, 1920.
Lenin, Vladimir:	Государство и Революция, (Gosudarstvo i Revoliyutsiya) Devlet ve Devrim), Zhizn' i Znaniya, Moskova, 1917.
Lenin, Vladimir:	Полное собрание сочинений, Письмо к А.А.Богданову и С.И. Гусеву, (Tamamlanan Eserler. A.Abogdanov'a ve S. I. Gusev'e Mektup), 9. Cilt. Vpered, Moskova, 1905.
Lenin, Vladimir:	О хороших демонстрациях пролетариев и плохих рассуждениях некоторых интеллигентов Proleterlerin İyi Gösterileri ve Bazı Entelektüellerin Kötü Akıl Yürütmeleri Üzerine) 9.Cilt. PPS, Moskova, 1917.
Lenin, Vladimir:	Проекты резолюций III съезда РСДРП. Резолюция об отношениях между рабочими и интеллигентами в социал-демократической партии RSDIP'nin III. Kongresi'nin taslak kararları. Sosyal Demokrat Parti'de işçi ve entelektüeller arasındaki ilişkiye da, OGİZ-Politizdat, Moskova, 1918.
Lenin, Vladimir:	Государство Рабочих и Партийная Неделя (İşçilerin Devleti ve Parti Haftası) 39.cilt, PSS, Moskova, 1919.
Lenin, Vladimir:	«Развитие капитализма в России» (Rusya'da Kapitalizmin Gelişmesi), Politizdat, Moskova, 1899.
Lubny-Gertsyk, Lev:	Движение Населения на Территории СССР за Время Мировой Войны и Революции (Dvijeniye Naseleniya na Territorii za vremya Mirovoi Boiny i Revolyutsii) Dünya Savaşı ve Devim Döneminde SSCB Bölgesinde Nüfus Hareketi), Planovye Hozyaistvo, Moskova, 1926.
Maciver, Robert:	Society: An Introductory Analysis. Scotland, Hardcover, Macmillan, 1959.
Mamyrov, Nurgali:	Менеджмент и рынок: казахстанская модель (Menedgment i Rynok: Kazakstanskii Model) Yönetim ve Pazar: Kazakistan modeli), Kazak Ensiklopedisi, Almaty, 1998.
Marx, Karl:	Capital (Cilt 3.cilt), Selected Works, Moskova, 1959.

Marx, Karl:	Kapital , Politiizdat, Moskova, 1985.
Marx, Karl, Freiderich Engels:	Manifeso of the Communist Party , Progress Publishers, Moscow, 1848.
Marx Karl ve Engels Freiderich:	Сочинения, (Yazılar), 2.cilt. Devlet, Siyasi Edebiyat Yayınlama Evi, Moskova, 1955.
Marx, Karl:	Capital, A Critical Analysis of Capitalist Production , Volume III, Progress Publishers, Moscow, 1974.
Marx, Karl:	Rabochii Parlament (Cilt Vtoroe izdaniye), Īnfar-M, Moskva, 1958.
McPhee, George:	A Social History og Franse , Palgrave Macmillan, Houndmills, 2004.
Millar, J.William:	Politics, work, and daily life in the USSR: A survey of former Soviet citizens , Cambridge University Press, Cambridge, 1987.
Miller, Chris:	The Struggle to Save the Soviet Economy: Mikhail Gorbachev and the Collapse of the USSR , Chapel Hill: University of the North Carolina Press, 2016.
Mills, Charles Wright:	White Collar: The American Middle Classes , Oxford University Press, Oxford, 2002.
Mukhtarova, Karlygash:	Опыт Регулирования Системы Образования Зарубежом, (Yurt Dışı Eğitim Sistemini Düzenleme Deneyimi), KazNU, Almaty, 2010.
Nekrasov, Aleksey:	Социология (Sosyoloji temelleri), Harkov, Odissey, 2007.
Nazarbayev, Nursultan:	Стратегия и Развития Казахстана до 2030 года: проблемы и пути их реализации, (Strategiya i Razvitiya Kazakhstana: Problemy i Puti ih Realizatsii) 2030 yılına kadar Kazakistan'ın Stratejisi ve Gelişimi: sorunları ve uygulama şekilleri), Kazakhstan, Almaty, 1998.
Nazarbayev, Nursultan:	Казахстанский Путь (Kazakistan Yolu), Arko, s. 210, Karaganda, 2006.
Nurbekova, Zhanar:	Предпринимательство в современном казахстанском обществе (Predprinimatelstvo v Sovremennom Kazakhstanskoy Obschestve) Modern Kazakistan Toplumunda İşletmecilik , Kazak Ünöversiteti, Almaty, 2005.
Nurmagambetov, Sagadat:	Kazakistan'da Halkla İlişkiler ve Sivil Toplum Sırasında Oluşan Orta Sınıfın Rolü , RİKS, Almaty, 2010.
Nysanbayev, Abdimalik:	Uluslararası Bilimsel-Pratik Konferansı. Социокультурные предпосылки формирования среднего класса в современном Казахстане (Sotsyokul'turniye Predposylky Formirovaniya Srednego Klassa v Sovremennom Kazakstane) Modern Kazakistan'da orta sınıf oluşumunun sosyo-kültürel Arka planı), Bilim, s.35-41, Astana, 2003.
Osipov, Gennadii:	Теория и практика социологических исследований в СССР (SSCB'de Sosyolojik araştırma yöntemleri ve teoriler), Nauka, Moskova, 1985.
Osipov, Gennadii:	Рабочий Класс и Технический Прогресс (Rovachii

	Klass i Tehnicheskii Progress) İşçi Sınıfı ve Teknolojik İlerleme), Nauka, Moskova, 1965.
Osipov, Gennadii:	Возражение социологии в России. Как это было на самом деле? (Rusya'da Sosyolojinin Canlanması. Gerçekten bu nasıl oldu?), Социологические исследования (Sosyolojik Araştırmalar Dergisi), Moskova, 2008.
Otar, Elmira:	Қазақстандағы Қалалық Орта Таптың Ерекшеліктері (Kazakstandağı Kalalık Orta Taptın Erekşelikleri) (Kazakistan'daki Kentsel Orta Sınıfın Özellikleri), Tez Çalışması, Astana, 2014.
Pantin., Vladimir:	Сильный средний класс - основа утверждения гражданского общества (Sil'nyi Srednii Klass Osnova Utverzhdeniya Grazhdanskogo Obschestva) Sivil toplumun kurulmasının onaylanması için güçlü bir orta sınıf temeldir), Prosvescheniye, Moskova, 1999.
Patrushev, Aleksandr:	Расколдованный мир Макса Вебера (Max Weber'in büyüülü dünyası), Moskova Üniversitesi, Moskova, 1992.
Platon:	Devlet. Çeviren Sabahaddin Eyüboğlu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2004.
Plehanov, Georgii:	Marksizm'in Temel Sorunları , Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1994.
Plekhanov, Georgii:	Наши Разногласия, (Nashi Raznoglasiya) Bizim Anlaşmazlıklarımız), Politizdat, Moskova, 1956.
Polanyi, Karl:	Büyük Dönüşüm , Çev. Ayşe Buğra. İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
Potseluyev, Vladimir:	История России XX столетия (İstarya Rossii XX stoletiya) XX yüzyılda Rusya Tarihi), VLADOS, Moskova, 1997.
Popper, Karl:	Открытое общество и его враги (Açık Toplum ve Düşmanları) 2.cilt, Feniks, Moskova, 1952.
Prashad, V. Potluri:	Üçüncü Dünya Üzerinde Kızıl Yıldız , Yordam Yayınları, İstanbul, 2018.
Pulantzas, N.	Classes in Contemporary Capitalism , New Left Books, London, 1975.
Radaev, Vadim, Shkaratan:	Социальная стратификация (Toplumsal tabakalaşma), Nauka, Moskova, 1996.
Raihanov, Nadim:	Тың игерудің оңы мен солы (Bakire gelişimin sağ ve solu), Akikat, № 5, Almaty, 1999.
Rakisheva, Botagoz:	Uluslararası Bilimsel - Pratik Konferansı. Проблемы определения идентификационных критериев при изучении среднего класса (Problemy Opredeleniya İdentifikatsionnyh Kriteriyev Pri İzuchenii Srednego Klassa) Orta Sınıfa Araştırırken Kimlik Kriterlerini Belirleme Sorunları), Bilim, Astana, s. 190-195, 2003.
Rashin, Adol'f:	Формирование Промышленного Пролетариата в России (Formirovaniye Promyshlennogo Proletaryata v Rossii) Rusya'da Endüstri Proletaryasının Oluşumu), Мысль (Mysl'), Moskova, 1940.
Ricardo, David:	Principles of Political Economy and Taxation (Cilt 3

	edition), Botache Books, Canada,2001.
Ritzer, George:	Sociological Theory (Cilt Third edition), McGraw-Hill, New York, 1992.
Rizzi, Bruno:	Bureaucratization of the World (first published 1939), Tavistock Publications Ltd, London, 1985.
Robert, Erikson:	The Constant Flux: A Study of Class Mobility In Industrial Societies , Oxford University Press, Oxford,1992.
Russell, Bertran:	Практика и теория большевизма (Bolşevizmin Pratiği ve Teorisi), Nauka, Moskova, 1991.
Ruthkevich, Mihail:	Интеллигенция в развитом социалистическом обществе (İntelligentsiya v Razvitom Sotsyalisticheskom Obschestve) Gelişmiş Bir Sosyalist Toplumda Entelijensiya), Moskova, Politizdat, 1977.
Ruthkevich, Mihail:	Социальная Структура (Sotsiyalnaya Struktura) Sosyal Tabakalaşma), Alfa-M, Moskova, 2004.
Sadyrova, Mansiya:	Социально-профессиональная мобильность интеллигенции Казахстана (Kazakistan Aydınlarının Sosyal ve Mesleki Hareketliliği), KazNU, Almaty,1999.
Sadyrova, Mansiya:	Бедные в социальной структуре Казахстана, (Kazakistan'ın Sosyal Yapısında Fakirler), KazNU Buleten, Almaty,2003.
Sagadiyev, Kenzhekali:	Средний Класс-"тест" на современности: История, Теория,Статистика, Orta Sınıf - günümüzün "testi": Tarih, Teori, İstatistik ASİP, Almaty, 1998.
Sarsembayev, Altynbek:	Институционализация Среднего Класса в Республике Казахстан: политологический анализ, Kazakistan Cumhuriyeti Orta Sınıfının Kurumsallaşması: Siyaset Bilimi Analizi , KazNU, Almaty, 2010.
Sauenova, Raushan:	Қазақстан Тарихы (Kazakistan Tarihi), Мектеп, Almaty,2011.
Sewell, J. William:	Artisans, Factory Workers, and the Formation of the French Working , Princeton University Press, Princeton,1986.
Sezer, Baykan:	Sosyolojinin Ana Başlıkları , Sümer Kitabevi Yayınları, İstanbul,1988.
Sheretov, Sergey:	Новейшая История Казахстана (Modern Kazakhstan Tarihi), İstKaz, Almaty,2003.
Shkaratan, Ovsey:	Проблемы социальной структуры рабочего класса СССР (Problemy Sotsiyal'noi Struktury Rabochego Klassa SSSR) SSCB'de İşçi Sınıfının Sosyal Yapısının Sorunları), RosGU, Moskova, 1970.
Shkaratan, Ovsey:	Социология неравенства. Теория и реальность (Sotsyologiya Neravenstva. Teorya i Real'nost') Eşitsizlik Sosyolojisi. Teori ve Gerçeklik), Vyschei Shkoly Ekonomiki, Moskova, 2012.
Shkaratan, Ovsey ve İl'in, Victor:	Sotsiyalnaya Stratifikatsiya Rosii i Vostochnoy Evropy (Rusya'daki ve Avrupa'daki Sosyal Tabakalaşma), GU VESH, Moskova,2006.
Smith, Adam:	Ulusların Zenginliği , Çeviren A. Yunus ve Bakırcı, M.,

	Alan Yayıncılık, İstanbul, 1997.
Soloviyov, Aleksandr:	Три облика государства - три стратегии гражданского общества (Devletin Üç Formu – Sivil Toplumun Üç Stratejisi), Siyasi Araştırmalar, Moskova, №6, 1996.
Sonyn, Mark:	Воспроизводство рабочей силы в СССР и баланс труда (Vosproizvodstvo Rabochei Sily v SSSR i Balans Truda) SSCB’de Emegin Yeniden Üretilmesi ve Emek Dengesi), Gosplanizdat, Moskova, 1959.
Sorokin, Pitirim:	Social Mobility , Harper&Brothers, New York, 1927.
Sorokin, Pitirim:	Человек. Цивилизация. Общество (Human. Civilization. Society), İngilizciden çeviren A.YU.Sogomonov, Politizdat, Moskova, 1992.
Soyfer, Valerii:	Lenin: Опирайтесь на интеллигенцию мы не будем никогда (Entelijansiya'ya asla güvenmeyeceğiz), Nauka, Moskova, 2018.
Stalin, Yosif:	К вопросам ленинизма (K Voprosam Leninizma) Leninizm Sorularına), OGIZ, Moskova, 1926.
Stalin, Yosif:	“О проекте Конституции Союза ССР: Доклад на Чрезвычайном VIII Всесоюзном съезде Советов” (“SSCB’nin Anayasa Projesi Hakkında: Olağanüstü VIII Tüm Birlikler Sovyetler Kongresi Raporu), Politika, Moskova, 1936.
Stephen, Kalberg:	Max Weber’i Anlamak , Çev. Bedri Gencer, Lotus Yayınları, Ankara, 2009.
Struve, Petr:	Избранные сочинения (Izbrannye Sochineniya) Seçilmiş Eserler), Cape, Moskova, 1999.
Tabuldenov, A.	Депортация Народов и Эвакуация Населения в Северный Казахстан (1937-1956 годы) (Deportatsiya Narodov i Evakuatsiya Naseleniya v Severnoi Kazakstan (1937-1956 gody) Halkların Sınır dışı Edilmesi ve Nüfusun Kuzey Kazakistan’a Tahliyesi (1937-1956yy)), Kostanayskaya Akademiya MVD RK, Kostanay, 2015.
Tasmagambetov, İmangali:	Стратегия формирования социальной политики в транзитных политических системах (Strategiya Formirovaniya Sotsiyal’nyh Politiki v Tranzitnyh Politicheskikh Sistemah) Transit Politik Sistemlerde Sosyal Politikayı Geliştirme Stratejisi), KazNU, Almaty, s.46, 1998.
Tazhin, Marat:	Методологические аспекты исследования социально-территориальных различий (Sosyo-Bölgesel Farklılıklar Çalışmasının Metodolojik Yönleri), Avtoreferat, Almaty, 1990.
Terentyev, Andrei:	Социальная структура российского общества: прошлое и настоящее (Sotsiynal'naya Struktura Rossiiskogo Obschestva: Proshloe i Nastoyashee) Rusya Toplumunun Toplumsal Yapısı: Geçmişi ve Bugünü), NGPU, Novgorod, 2003.
Thierry, Oguysten:	İstoriya proishozhdeniya i uspehov tretego soslobya . Nauka, Moskova, 1899.

Thomas F. Remington:	The Russian Middle Class as Policy Objective, Post-Soviet Affairs , (27) 2. University of Washington: NCEEER, 2011.
Thurow, Lester:	The Future of Capitalism , NB Publishing, London, 1996.
Topakkaya, A, ve Özyürek, Şahin:	Sakıncalı Rejim Demokrasi: Platon - Aristoteles Örneği . Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi, ss.191-210, 2015.
Touraine, Alain:	The Post-Industrial Society. Tomorrow's Social History: Classes, Conflicts and Culture in the Programmed Society ,. Random House, New York, 1971.
Toynbee, Arnold:	A Study of History , 2nd ed. Oxford University Press, London, 1935.
Troçki, Lev:	История Русской Революции, (İstorya Russkoi Revolyutsii), Rus Devriminin Tarihi , Granit, Moskova, 1932.
Trushkov, Victor:	Сталин и проблемы социализма (Stalin i problemy Sotsializma) Stalin ve Sosyalizmin Problemleri , Pravda, Moskova 2013.
Voslensky, Mihail:	Номенклатура, (Nomenklatura), Overseas Publications Interchange Ltd, Avusturya, 1984.
Varivonchik, İvan:	Amerikanskii Srednii Klass, (Amerikalı orta sınıf), İnfra-M, Minsk, 2011.
Wallerstein, Immanuel:	Historical Capitalism , Verso, London, 1983.
Weber, Max:	Избранные произведения (Sosyoloji yazıları). Progres, Moskova, 1990.
Weber, Max:	Основные понятия стратификации (Tabakalaşmanın genel anlamları), Ukraina Sosyoloji Enstitüsü, Kiev, 2009.
Weber, Max:	The Interpretation Of Social Reality , Nelson's University Paperbacks, Nelson, 1972.
Weber, Max:	Sosyoloji Yazıları (Cilt 14. Baskı), Farklı Yayınevi, İstanbul, 2014.
Weber, Max:	Economy and Society , Ed.by Claus Wittich, G. R. University of California Press, Germany, 1968.
Weber, Max:	Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı , Çeviren Ozankaya, Ç. Ö., İMGE Kitabevi, Ankara, 1995.
Weber, Max:	Хозяйство и общество: очерки понимающей социологии, (Ekonomi ve Toplum), 2.Cilt,. VshE (Vysshaya Ekonomicheskaya Shkola), Moskova, 2002.
Weber, Max:	Economy and Society , Ed. Guenther Roth and Claus Wittich, The University of California Press, Berkeley, 1978.
Weber, Max:	Economy and Society , Harvard University Press; Translation edition Harvard, (26 April 2019).
Wittenberg, Evgenii:	Российский средний класс: некоторые вопросы методологии (Rossiiskii Srednii Klass: Nekotorye Voprosy metodologii) Rusya'da Orta Sınıf: Metodolojinin Bazı Soruları , ROSSPEN,

	Moskova,1998.
Wright, Eric:	A General Framework for the Analysis of Class Structure // Social Stratification, Class, Race, and Gender in Sociological Perspective, Westview Press, Boulder, 2001.
Wright, Eric:	Classes , London, London, 1985.
Wright, Eric:	A General Framework for the Analysis of Class Structure // Social Stratification, Westview Press, Boulder, 2001.
Yessenova, Aiman:	Система и Критерии Социальной Стратификации в Казахском Обществе (Sistemy i Kriterii Sostsiyal'noi Stratifikatsii v Kazakstanskom Obschestve) Kazakistan Toplumunda Sosyal Tabakalaşma Sistemi ve Kriterleri), Sana, Almaty, 2010.
Zabirova, Aigul:	Миграция, урбанизация и идентификация у казахов // Case Study-Astana (Kazaklarda Göç, Kentleşme ve Kimlik olarak Tanımlanması: Case Study-Astana), Gylm, Almaty,2001.
Zaslavskaya, Tatyana,	Социализм, перестройка и общественное мнение (Sotsiyalizm, Perestroika i Obschestvennoe Mneniye) Sosyalizm, Yeniden Yapılanma ve Kamuoyu). Sotsiyologicheskiye İssledovaniya (Sosyolojik Araştırmalar), 8, 1991.
Zaslavskaya, Tatyana:	Социальная неравновесность переходного общества (Sotsiialnaya neravnovesnost Perehodnogo Obschestva) Bir Geçiş Toplumunun Sosyal Dengesizliği), Obschestv, Nauki i Sovremennost, ss. 3-15, 1996.
Zaslavskaya, Tatyana:	Социальная структура современного российского общества (Sostsiialnaya Stratifikatsiya Sovremennogo Rossiiskogo Obschestva) Modern Rusya Toplumunun Toplumsal Yapısı), Obschestva i Reformy, Moskova,1997.
Zhakupova, Mariyash:	Тыловые эвакуогоспитали Казахстана и Республик Средней Азии (CABO) (Tylovye Evakogospitali Kazakstana i Respublik Srednei Azii (SABO) Kazakistan ve Orta Asya Cumhuriyetlerin Tahlіe Hastaneleri), Elorda, Astana,2005.
Zinovev, Aleksandr:	Коммунизм. Еврокоммунизм. Советский строй (Kommunizm, Evrokommunizm, Sovetskii Stroi) Komünizm, Avrupa Komünizmi. Sovyet Sistemi),

	İTRK, Moskova, 2000.
Zubov, Andrei:	История России XX (İstorya Rossii v XX veke) XX.yüzyılda Rusya Tarihi), Eksperiment, Moskova, s.390. 2008.

EKLER

Anket

Merhaba! Benim adım Gulnar Tazhibayeva. Ben, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji bölümünde doktora öğrencisiyim. Doktora tez çalışmamda Kazakistan'da orta sınıfın özelliklerini inceliyorum. Seçtiğim araştırma konusunun Kazakistan'da orta sınıfın nasıl şekillendiğini daha iyi anlamamıza yardımcı olacağına inanıyorum.

Bu çalışma sonucunda elde edilen tüm bilgiler kesinlikle gizli tutulacak ve sadece bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Anket tamamlandıktan sonra, alınan verileri tanımlarken ve analiz ederken kimliğinizi tanımlayabilecek adınız ve diğer verileriniz belirtilmeyecektir.

Bu ankette, size sorular ve cevaplar verilecektir. Size uygun cevabı seçebilirsiniz. Önerilen seçeneklerden hiçbiri size uymuyorsa, sürümünüzü “diğer” sütununda belirtebilirsiniz.

İ.EĞİTİM DÜZEYİ

1. Eğitim seviyenizle ilgili aşağıdaki seçeneklerden uygun olanını işaretleyiniz.

1. Orta eğitilmiş (Kolej)
2. Yüksek Eğitimli
3. Genel Orta (Ön Lisans)
4. Bilim insanı
5. Diğer _____

2. İlkokulu nerede bitirdiniz?

1. Nur-Sultan
2. Almaty
3. Başka şehir (şehir adı)_____
4. Kentsel yerleşim
5. Mezun olmadım
6. Cevap veremiyorum

3. Babanızın eğitim seviyesiyle ilgili aşağıdaki seçeneklerden uygun olanını işaretleyiniz.

1. Orta eğitimli (Kolej)
2. Yüksek eğitimli
3. Genel orta (ön lisans)
4. Bilim adamı
5. Diğer _____

4. Annenizin eğitim seviyesiyle ilgili aşağıdaki seçeneklerden uygun olanını işaretleyiniz.

1. Orta eğitimli (kolej)
2. Yüksek eğitimli
3. Genel orta (ön lisans)
4. Bilim adamı
5. Diğer _____

5. Yabancı dilleri biliyor musunuz?

1. Bilmiyorum
2. Okuyabiliyorum ve sözlükle çeviriyorum
3. Okuyabiliyorum ve anlatabiliyorum
4. Rahat konuşabiliyorum

6. Önemli olan pratik becerilerine sahip olduğunuzu düşünüyor musunuz?

1. Bilgisayar kullanmak
2. İnternet kullanmak
3. Profesyonel düzeyde yabancı dil kullanımı
4. Otomobil kullanmak
5. Diğer _____
6. Cevap veremiyorum

II. GELİR VE BOŞ ZAMAN GEÇİRME

7. Lütfen, aşağıda verilen mülk listesinden sizde olan varlıkları gösterebilir misiniz?

1. Ev
2. Ev ile arsa
3. Garaj, park alanı
4. İkinci ev
5. Evsiz arsa
6. Hiçbiri yok

7. Diğer _____

8. Cevap veremiyorum

8. Lütfen, ailenizin ana konutunu belirtebilir misiniz:

1. Kendi evimiz (apartman dairesi)

2. Kendi evimiz, yazlık

3. Servis dairesi/Lojman

4. Yurt

5. Kiralık ev

6. Diğer _____

7. Cevap veremiyorum

9. Evinizi nasıl edindiniz?

1. Devletten ücretsiz

2. Kendimiz satın aldık

3. Kendimiz inşa ettik

4. Kiralık ev

5. Miras

6. Diğer _____

7. Cevap veremiyorum

10. Lütfen, ailenizin veya sizin aşağıdakilerden hangilerine sahip olduğunuzu belirtiniz.

		Var	Yok
1	Bilgisayar		
2	Çamaşır makinesi		
3	Mikrodalga		
4	Bulaşık Makinesi		
5	Klima		
6	Plazmalı TV		
7	100 bin tengeden pahalı olan akıllı cep telefonları		
8	Uydu TV anteni		
9	Spor salonlarına üyelik		
10	Havuza üyelik		

11	İthal otomobil		
12	Rus markalı otomobil		
13	Ailedeki ikinci ev		
14	WİFİ		
15	Play station		
16	Diğer		

11. Çocuklarınız kişisel bütçenizden karşıladığınız eğitim hizmetlerinden faydalandı mı?

1. Üniversitede eğitim görme
2. Özel okullar veya kreşler
3. Özel müzik okulları ve farklı kurslar
4. Özel dersler
5. Diğer _____

12.Lütfen, gelirinizin ana kaynaklarını belirtebilir misiniz?

1. Maaş
2. Emekli maaşı
3. Sosyal yardımlar
4. Nafaka
5. Devletten yardım
6. Kamu kuruluşları
7. Özel şirket sahipliği
8. Ortaklık
9. Bir kerelik ekstra kazanç, ara sıra kazanç
- 10.Özel mülkiyet geliri
- 11.Kiralık mülk geliri
12. Mevduat faiz oranı
- 13.Diğer _____
- 14.Cevap veremiyorum

13.Son 3 yılda aileniz için hangi ücretli hizmetlerden faydalandınız?

1. Yetişkinler için ücretli eğitim hizmetleri
2. Ücretli sağlık hizmetleri
3. Yetişkinler için ücretli sağlık hizmetleri
4. Çocuklar için ücretli sağlık kurumları
5. Aile üyelerinden biri için yurtdışında turizm ve eğitim gezileri

6. Ücretli sosyal hizmetleri kullanmıyoruz
7. Diğer _____
8. Cevap veremiyorum

14. Gıda için ortalama aile gelirinin ne kadarını harcıyorsunuz?

1. 10%'a kadar
2. 10-25%
3. 25-50%
4. 50-75%
5. 75%'den yüksek
6. Diğer _____

15. Ekonomik durumunuzu tanımlayan en yakın seçenek nedir?

1. En az bir yıl boyunca yaşamaya yetecek kadar tasarrufum var
2. Uzun zaman yaşamaya yetecek kadar tasarrufum yok
3. Bankalarda ödenmemiş kredilerim var
4. Özel kişilere büyük borçlarım var
5. Birikmiş borçlarım var
6. Diğer _____

16. Kendinizi orta sınıf olarak görüyor musunuz?

1. Evet
2. Hayır
3. Fikrim yok

17. Ailenizin finansal durumu son 5 yılda değişti mi?

1. Gelir durumum iyileşti
2. Gelir durumum eskisi gibi
3. Gelir durumum daha kötüleşti
4. Cevap veremiyorum

18. Sizce, maddi zorluklarınız varsa, aşağıdaki yöntemlerden hangisi finansal durumunuzu daha iyi bir seviyeye çıkarmanıza yardımcı olacaktır?

1. Birkaç yerde yarı zamanlı çalışma
2. Bir kerelik ve geçici ekstra kazanç fırsatını kullanma
3. Kiralık konut, garaj, otopark veya tasarruf faizini kullanma
4. Hiçbir şey yapmama gerek yok, çünkü ihtiyacım yok
5. Hiçbir şey yapamam çünkü mevcut koşullarda finansal durumumu değiştirebilmem mümkün değil
6. Diğer _____
7. Cevap veremiyorum

19. Lütfen, genellikle boş zamanınızı nasıl değerlendirdiğinizi söyleyebilir misiniz? (SİZE UYGUN OLAN SEÇENEKLERİ SEÇEBİLİRSİNİZ)

1. Gazete, kitap okuyorum
2. Televizyon izliyorum, radio dinliyorum
3. Ev işleri ve çocuklarla ilgileniyorum
4. Arkadaşlarımla takılıyorum
5. Hobilerim var
6. Ekstra kurslara katılıyorum (kişisel gelişim)
7. İnternette zaman geçiriyorum
8. Tiyatroya, konsere veya sinemaya gidiyorum
9. Müzeleri veya fuarları ziyaret ediyorum
10. Ailemle birlikte dışarıda yemek iyiyorum
11. Spor yapıyorum
12. Siyasi faaliyetler
13. Sosyal faaliyetler
14. İbadet ediyoruz
15. Diğer _____
16. Cevap veremiyorum

20. Bu sene kaç defa konsere gittiniz?

1. Hiç gitmedim
2. 1-5 kez
3. 5-10 kez
4. 11-15 kez
5. 20 kezden fazla

21. Geçen yıl boyunca kaç defa Nur-Sultan'ın sol tarafına yemek yemeye gidebildiniz?

1. Hiç gitmedim
2. Ara sıra
3. Sık sık

22. Son tatilinizi nerede ve kimlerle geçirdiğinizi belirtebilir misiniz?

1. Hiçbir yere gitmedim
2. Yurt içinde tatil yaptım (hangi şehir ve kimlerle) _____
3. BDT ülkelerine seyahat (hangi ülke ve kimlerle) _____
4. Yurtdışına seyahat (hangi ülkeye ve kimlerle) _____
5. Cevap veremiyorum

III. İSTİHDAM TÜRÜ

23.Çalışma alanınızın kapsamı nedir?

1. Sanayi sektörü
2. Perakendecilik ve Hizmetler
3. Sosyal hizmetler
4. Kamu
5. Finansal sektör
6. Reklam, danışmanlık
7. Uluslararası organizasyon
8. Eğitim
9. Gazetecilik
10. Sağlık sektörü
11. Ordu için üretim
12. Diğer _____

24. İşyerinizde hangi pozisyonda çalışıyorsunuz? (SİZE UYGUN OLAN SEÇENEĞİ İŞARETLEYİNİZ)

1. Özel girişimci / Şirket sahibi
2. Üst düzey yönetici
3. Yönetici
4. Uzman
5. Profesör
6. Doktor
7. Uzman doktor
8. Nitelikli işçi
9. Diğer _____

25.Size göre, esas olarak kendi işinizi kurmanıza neden olan şey nedir?

1. Daha yüksek gelir elde etmek etmek
2. Yetersiz istihdam olanakları
3. Sevdiğim işleri yapabilme
4. Prestij ve sosyal statü sahibi olmak
5. Diğer _____

26.Günde ortalama kaç saat çalışıyorsunuz?

27. Şirketiniz ne zamandan beri çalışıyor?

1. 1 seneden az
2. 1 ve 3 sene arası
3. 3 ve 5 sene arası
4. 5 seneden fazla

28. Şirketiniz ne tür bir ekonomik faaliyete sahiptir?

1. Endüstri
2. Ticaret
3. İnşaat
4. Özel sosyal hizmet
5. Tarım
6. Tüketici hizmetleri
7. Ulaştırma ve iletişim
8. Konut ve toplum hizmetleri
9. Diğer _____
10. Cevap veremiyorum

29. Girişimciliğin önünde engeller olduğunu düşünüyor musunuz?

1. Evet
2. Hayır
3. Fikrim yok

30. Sizce, kentsel mekanlarda girişimciliğin gelişmesini engelleyen nedir?

1. Kredi kaynaklarına erişimin zorluğu (yüksek faiz oranları, teminat eksikliği, kefiller, başvurunun uzun süre dikkate alınması)
2. İş merkezine yakın ofis alanı bulmakta zorluk çekmek
3. Maddi tabanın yakınında veya ana yolların yakınında bulunan endüstriyel tesis kuracak alan bulamamak
4. Kiraların yüksek olması
5. Satın alma bedellerinin yüksek olması
6. Yolsuzluk
7. Engel olduğunu düşünmüyorum
8. Diğer _____
9. Cevap veremiyorum

31. Bu işletmeden başka ek geliriniz var mı?

1. Evet
2. Hayır

32. Size göre, ek çalışmanın yaşamdaki rolü

1. Ek gelir kaynağı

2. Kendini geliştirme araçları
3. Yeni bağlantılar kurmanın araçları ve yeni fırsatlar
4. İleri eğitim alma araçları, yeni meslek sahibi olma fırsatları
5. Diğer _____
6. Cevap veremiyorum

IV. DÜNYA GÖRÜŞÜ VE DEĞERLER

33. Lütfen, sizin için hangi değerlerin en önemli ve uygun olduğunu söyleyebilir misiniz?

1. Aile
2. İş
3. Akrabalık ilişkiler
4. Kendi imajım
5. Kariyer
6. Kişisel eğlenceler
7. Bilimsel aktivite
8. İnsanlara faydalı olmak
9. İnandığım siyasi değerler
10. Diğer _____

34. Kazakistan'da temel ekonomik ilkelerin neler olması gerektiğini düşünüyorsunuz?

1. Kazakistan, modern Batı ülkeleriyle aynı ilkelere sahip olmalıdır
2. Kazakistan, modern Asya ülkeleriyle aynı ilkelere sahip olmalıdır
3. Kazakistan kendine has bir ülkedir. Bu yüzden Kazakistan'daki ekonomik yaşam başka ülkelerin ekonomik ilkelerine göre düzenlenemez
4. Diğer _____
5. Cevap veremiyorum

35. Sizce, vatandaşların devlet kanunlarına karşı tavrı nasıl olmalı?

1. Her zaman her konuda hukuksal normlara uyarım
2. Devlet memurları ve yetkilileri uyduğu takdirde normlara uyarım
3. Herhangi bir şeyin hukuk normlarına uygun olmasından çok benim için adil olması önemlidir
4. Herhangi bir şeyin hukuk normlarına uygun olmasından çok benim kişisel beklentilerine uygun olması önemlidir

IV. YAŞAM MEMNUNİYETİ

Bu bölümde yaşamınızla ilgili genel memnuniyet durumunuz ölçülecektir. Lütfen sol sütundaki alanlarla ilgili memnuniyet derecenizi belirtiniz

	Çok memnunu m	Memnunu m	Pek memnun değilim	Memnun değilim	Cevap veremiyoru m
36.Genel olarak yaşamınız:					
37.İşiniz					
38.Yaşam planlarınızın gerçekleşmesi					
39.Ekonomik durumunuz					
40.Eğitim seviyeniz					
41.Ailenizin sosyo-kültürel ve ekonomik durumu					
42.Boş zamanlarınızın değerlendirilmesi					

43.Aşağıdaki seçeneklerden hangisinin mevcut yaşam koşullarınızla ilgili duygu durumunuza en yakın olduğunu belirtebilir misiniz?

1. Her şey benim planladığım gibi gittiği için memnunum
2. Sürekli değişen bir toplumda yaşamının zor ama ilginç olduğu hissi
3. Etrafımdakileri nasıl gördüysem öyle kalmasını istiyorum
4. Biraz daha zorluk çekeceğim ve sonra her şeyin daha iyiye gideceği hissi
5. Etrafımda olan her şeyin adaletsizliği
6. Ülkede kanunsuzluk ve yaygın suç korkusu

44. Sağlığınızı nasıl değerlendiriyorsunuz?

1. Çok iyi
2. İyi
3. Tatmin edici
4. Kötü

5. Çok kötü
6. Cevap veremiyorum

45. Kendi sosyal statünüzü nasıl değerlendiriyorsunuz?

1'den 10'a kadar işaretleyin

En düşük __1__2__3__4__5__6__7__8__9__10?__ En yüksek

V. Kendini Tanımlama

46. Aşağıdakilerden hangilerinin sizin yaşam tutumunuza karşılık geldiğini düşünüyorsunuz? (ÜÇ CEVAP SEÇEBİLİRSİNİZ)

- 1 Rekabet zararlıdır: bir kişinin kötü taraflarını güçlendirir
- 2 Rekabet iyidir. İnsanların çok çalışmasını sağlar, yeni fikirler oluşturur
- 3 Girişimcilik – işsizliği çözmenin bir yoludur
- 4 Her bireyin yeteneğinin tezahür etmesi için fırsat eşitliği, gelir eşitliği ve yaşam koşullarından daha önemlidir
- 5 Her bireyin gelir, statü ve yaşam koşulları eşitliği, kabiliyetlerin tezahürü için fırsat eşitliğinden daha önemlidir
- 6 Bir kişi sadece dürüst çalışma yoluyla kazandığı gelirlere sahip olmalıdır
- 7 Diğer _____

47. En yakın kiminle iletişim kurduğunuzu söyleyebilir misiniz, lütfen?

1. Ailemle
2. Arkadaşlarımla
3. Meslektaşlarımla
4. Benim yaşam kalitem ile aynı düzeyde olanlarla
5. Diğer _____

48. Yaşam zorluklarınızı aşmak için size yardımcı olacak ilk koşul nedir?

1. Eğitim, meslek
2. Aile desteği
3. İletişim, tanıdıklarımın destek
4. Diğer _____
5. Cevap veremiyorum

49. Kendinizi hangi etnik-kültürel ve sivil toplumlara yakın hissediyorsunuz?

1. Aynı milletten insanlara
2. Benimle aynı şehirde yaşayanlarla
3. Kazak vatandaşlarıyla
4. Aynı dini inancı olan insanlarla
5. Avrupalılarla
6. Asyalılarla
7. “Sovyet halkı” topluluğuyla
8. BDT vatandaşları ile
9. Diğer_____
10. Cevap veremiyorum

Sonuç olarak, lütfen kendiniz hakkında genel bilgi verebilir misiniz:

Cinsiyetiniz:

1. Kadın
2. Erkek

50. Kaç yaşındasınız? _____

51. Uyruğunuz?

1. Kazak
2. Rus
3. Başka bir uyruk _____

52. Medeni durumunuz:

1. Evli
2. Boşanmış
3. Bekar

53. Aşağıdaki seçeneklerden hangisi sizin durumunuzu açıklar?

1. Yalnız yaşıyorum
2. Eşimle birlikte yaşıyorum
3. Çocuk / çocuklarım ve eşimle birlikte yaşıyorum
4. Çocuk / çocuklarım ve akrabalarım ile yaşıyorum
5. Eşim, çocuklarım ve akrabalarla yaşıyorum
6. Çocuk / çocuklarım ile yaşıyorum
7. Ev arkadaşlarımla yaşıyorum

54. Ailenizin ortalama kişi başı aylık geliri nedir?

1. 40 000 – 60 000 tenge
2. 60 000 – 100 000 tenge
3. 100 000 – 150 000 tenge
4. 150 000 – 200 000 tenge

5. 200 000 tenge ve yüksek

55. Gelecekte Kazakistan’da bir daha orta sınıf araştırması yapılırsa katılmak ister misiniz?

1. Evet
2. Hayır
3. Cevap veremiyorum

**ANKETE KATILDIĞINIZ İÇİN TEKRARDAN TEŞEKKÜR
EDİYORUM!**

ÖZGEÇMİŞ

1991 yılında başladığı “Maidantal” Okulu’ndan 2002 yılında mezun oldu. Aynı yıl kaydolduğu Uluslararası Kazak-Türk Üniversitesi, Hukuk Fakültesi bünyesindeki Sosyoloji Bölümü’nden 2006 yılında mezun oldu. 2009 yılında Sosyoloji bölümünde başladığı yüksek lisans öğrenimini “Kazakistan’da Etnik Gruplar” isimli teziyle 2011 yılında tamamladı. 2009-2014 yılları arasında NurSultan’da bulunan L. N. Gumilyov adındaki “Avrasya Ulusal” Üniversitesi’nde Öğretim Görevlisi olarak görev yaptı. 2014 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’ne doktora öğrencisi olarak kabul edildi. 2019’dan beri “Avrasya Ulusal” Üniversitesi’nde Öğretim Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

